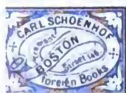
DR. MARTIN LUTHER'S ERSTE UND ÄLTESTE VORLESUNGEN ÜBER DIE...

Martin Luther, Johann Karl Seidemann

יהוה

INSTITVTIO THEOLOGICA
ANDOVER FVNDATA MDCCCVII.
Ps. CXIX
169.
כדברך
JOH. XVII.
17.
ὁ λογος
ὁ σος
αληθεια
ἐστι
ΧΡΙΣΤΟΥ

CARL SCHOENHOF
BOSTON
Foreign Books

DOCTORIS MARTINI LUTHERI

SCHOLAE INEDITAE

DE

PSALMIS

HABITAE

ANNIS 1513—1516.

E CODICE MS. BIBLIOTHECAE REGIAE DRESDENSIS

PRIMUM EDIDIT

IOHANNES CAROLUS SEIDEMANN,
S. S. THEOLOGIAE DOCTOR.

TOMUS I.

EDITIO SECUNDA.

DRESDAE.
SUMPTUS FECIT R. DE ZAHN BIBLIOPOLA.
MDCCCLXXX.

Sic Aug. e. glos. ibi sic exposuit. Lectus. Alia ...
omnes motos ...

fuit grando & carbones: ita op...
sicut Aug. ps. 119. Sagitte potentis ...
verba dei in eius potestate. Ita per opposi...
Sagitte & carbones vastatores ... f...
dei: ut essent ipsi vinee christi. E...
exponuntur: ex eadem sententia. primum...
circa motos occidit (i. nobis) mala e...

Et tradidit grandini iumenta e...

Et tradidit grandini possessiones eorum & ...
& vii & eius frigido & primario obst...
usque & iumenta eorum (i. corpora eorum fr...
operibus primariis & durissimis affligen...
Iudei & heretici multa in corpore ...
nostra: hoc est vere tradi iumenta ...
illis & doctrinis duris frigidis f...
& sanctitatem eos posuit: ut ipse bene...
crudelis illis Eadem...
refrigerantibus viis suis. ...
i. corpus: quod ea non in ...
venit a christo usque non sit largitor ...
in volucribus (i. demonibus) ignis ...
[illegible] & devorant
non est in [illegible]. Et terribre est nona pla...
eorum possessio: sic sua corpus ...
ne in eis ignis zeli & mundi ...

Misit in eos iram indignationis...
tribulationem: immissiones per ang...
fecit: non pepercit a morte. anima...
conclusit. Et percussit omne primog...
omnis laboris in tabernaculis...
[illegible] & ministrat. Exo. ...
[illegible] per ministerium angelorum malor...
quod dicit morte [illegible] eorum ...
Quia ira indignationis est [illegible] ...
[illegible] ad magnitudinem ...
[illegible] iram & [illegible] ...
[illegible]. Ipsi enim erant primogeni...
hoc totum [illegible] ...
[illegible] ...

... alia mala . Et alia primum alia mala

& verba esse plagatu gra . Quia 140
... enim inductionibus desolatoriis pro
... vere trium & gra imposita ...
... ac gra prostrati inimicos & vestis ...
Mores esse in primo . eosque mali
... bona et alia mala hoc ac loco
... verum vel opera stupida & frigida
... & possessionis esse igni trib. 8-9
... esse volucribus . Non satis
... in frigore horride & spiritus ordinate
... illos et sic faciat & laborent ... Similiter eadem ...
... & tamen sine fructu . ac si videant ...
... & [illegible] . tunc per mera devota & pacto ...
... grandinem : ac subiciuntur . [illegible]
... [illegible] : in quibus pla species invideros ignis ...
... formidabile operae possunt . Quia gratis & importune
... & [illegible] esse : ac durus illos &
... corp . & tamen [illegible] sunt
... creatori & deo attribuere hoc tamen
... eadem [illegible]
... fuit [illegible] operibus [illegible]
... [illegible] translata . [illegible] igni
... hoc omittimus . Spiritualis ergo
... intellectus affectus et omnia hec devora
... omnia [illegible] combusta
... [illegible] indignationem & iram &
... malos . Visum fuit [illegible]
... [illegible] : & tremenda in morte ...
... in terra egypti : primum
... Hic ultima plaga ...
... mortis . describit [illegible]
... magis de spirituali loquamur . [illegible]
... differunt : ira & indignatio
... [illegible] in corpore . sed [illegible]
... mali [illegible] & [illegible]
... [illegible] plaga qua [illegible]
... [illegible] genus [illegible]
... primi & primi [illegible]
... [illegible] ad [illegible]

Luther, M. Commentaries

Dr. MARTIN LUTHER'S
ERSTE UND ÄLTESTE VORLESUNGEN
ÜBER DIE
PSALMEN
AUS DEN JAHREN 1513—1516.

Nach der eigenhändigen lateinischen Handschrift Luther's auf der Königlichen öffentlichen Bibliothek zu Dresden

herausgegeben mit Unterstützung des

Hohen Königlichen Ministeriums des Cultus und öffentlichen Unterrichts und der Generaldirection der Königlichen Sammlungen für Kunst und Wissenschaft

von

Dr. theol. **Johann Karl Seidemann,**
Past. emer., correspondirendem Mitgliede des K. Sächs. Alterthumsvereins und Ehrenmitgliede des Bergischen Geschichtsvereins.

I. Band.

Mit Facsimile in Photolithographie.

Zweite Ausgabe.

Dresden.
R. von Zahn's Verlag.
1880.

VORWORT.

Bei Anfertigung des neuen Standortskataloges für die Königliche öffentliche Bibliothek in Dresden hatte Herr Bibliothekssecretär Dr. Franz Schnorr von Carolsfeld, dem der Standorts- und Handschriftenkatalog übertragen worden war, auch das Msc. Dresd. A 138, das früher die kurfürstliche Nummer 456 als Bezeichnung hatte, einzuordnen. Bei näherer Prüfung, die auf Veranlassung Dr. Schnorrs dann auch meinerseits stattfand, ergab sich, dass es Luthers erste, ihrem eigentlichen und wesentlichen Inhalte nach bisher unbekannt gebliebene Vorlesungen über die Psalmen gewähre und jene alte Arbeit sei, von welcher Seckendorf I. p. 316 sagt: „Primas ejus in Pfalmos praelectiones, quarum meminit, & quas paulo poft adeptum in Theologia Doctoratum peregit, fateor me non vidiffe, neque an extent fcire", nachdem er pag. 22 ausgesprochen hat: „Optandum foret, ut quae ante annum 1517 fcripfit Lutherus, confervata majori numero effent. Ex paucis, quae fuperfunt, magnae jam tum viri dotes elucefcunt." — An schlichter Anführung, dass diese Handschrift Psalmenerklärung enthalte, liessen sich bisher genügen August Beyer, Epistola de bibliothecis Dresdensibus. Dresdae, (1731.) 4. p. 5; der Convertit Johann Christian Götze, Die Merckwürdigkeiten Der Königlichen Bibliotheck zu Dreßden. 1746. 4. Bd. III. S. 9. Karl Falkenstein, Beschreibung Der Königlichen Oeffentlichen Bibliothek zu Dresden. 1839. S. 211 f.

Dass Luther bald nach der am Dienstage 19. October 1512 erlangten theologischen Doctorwürde in Wittenberg Vorlesungen über die Psalmen hielt, die wohl vornämlich von Augustinermönchen*) besucht wurden, ist mehrfach überliefert, zunächst durch seinen, Montags nach Quasimodogeniti, 16 April 1515, unter dem Rector Georg Elner von Staffelstein immatriculirten (Album Acad. Viteb. p. 54: Johannes Oldenkop de Hildenssheym eiusdem Dioc. 16 April.) und 22 Jahr alten Zuhörer, Beichtsohn und Messdiener, den späteren Hildesheimer Domdechanten Johann Oldekop, der in seinen Annalen bei H. Ad. Lüntzel, Die Annahme des evangelischen Glaubens-Bekenntnisses von Seiten der Stadt Hildesheim. Hildesheim, 1842. S. 155 zum Jahre 1513 erzählt: „Tho düßer fülven Tidt hoff ann M. Luther den Pfalter Davidt tho lefende, vnd was dar flittich by vnd hadde vele thohörers; ohne dat plach he ock tho Predigende vnd was hefftig vp der Cantzell vnd ftraffede de Sünde wo recht ift ohne allen vnterfcheidt vnd forchten, auer de Hoffart wart dar gefporet.“ — Melanthon berichtet in seiner Historia de vita et actis D. M. Lutheri (Apud Hieraefordiam u. s. w. 1548. 8vo.) Blatt (A viij[b]): „Poftea enarrare Epiftolam ad Romanos coepit, deinde Pfalmos.“ Corpus Ref. VI. 160. Und Matthesius erzählt in seiner ersten Predigt (Hiftorien u. s. w. ed. Nürnberg, 1570. 4.) S. 7[b] f.: „Denn von feinem Doctorat an, biß ins 16. jar,

*) I. S. 1. 18. 220. 312 f. — Ueber die Sendung von Augustinern in andere Klöster ihres Ordens Studierens wegen vgl.: Conftitutiones Fratrum | Heremitarum fancti Au- | guftini ad apoftolicorum | priuilegiorum formam pro | Reformatione Alemanie | 56 Octavblätter. Datum Nurmberge Anno. 1504. Vigilia penthecoftes. (25 Mai.) Panzer, Annal. IX. p. 546. no. 28[b].: De forma circa ftudentes et lectores ac predicatores noftri ordinis obferuanda. Cap. 36. Blatt (c vj[b]): „Vbicunque autem in aliquo conuentu ftudium facre theologie habetur: fit prior follicitus ad id omnes (quantum fieri poteft) compellere fratres.“ de Wette I. 379. (Album p. 73.) — Paul Hassels Zeitschrift für preussische Geschichte und Landeskunde. 1868. S. 21 f. K. und W. Krafft, Briefe und Documente u. s. w. Elberfeld. (Januar 1876.) S. 41. 49. Album p. 38 f. 41. 43 f. 48 f. 50 ff. 53 f. 56 ff. 59. 61 ff. C. Krafft, Aufzeichnungen des schweizerischen Reformators Heinrich Bullinger. Elberfeld, 1870. S. 61 f.

da er anfehet wider den Römifchen Ablaß zu difputieren*), nimpt er fich, als ein ordentlicher Doctor der heyligen Schrifft, vmb die heylige Biblia ernftlich an, drauff er gefchworen vnd gekoren hatte, fehet auch an S. Pauli Epiftel vnd den Pfalter zu lefen, wie deßmals Doctor Staupitz von Amptswegen, Sanct. Auguftini Bücher vnd andere abfchaffet, zu Tifche zu lefen, vnd verordnet dafür die heylig Biblia, in all fein Klöftern zu lefen.“ **)

Luther selbft aber sagt in seiner Schrift von den Conciliis und Kirchen vom Jahre 1539, Erl. XXV. S. 230 f.: „..... wie mirs gieng, da ich die Epiftel ad Ebreos fürnam mit S. Chryfoftomus glofen, Vnd Titum, Galatas ***), mit hülffe S. Hieronymi, Genefin mit hülfe S. Ambrofij vnd Auguftini, den Pfalter, mit allen Scribenten, fo man haben kan, vnd fo fort an.“ (Diese Scribenten sind die „olden Doctorifchen Catholifchen Doctorn“ Oldekops bei Lüntzel S. 155, wo auch „Buten“ so viel ist, als: beiteten, tauschten.) Köstlin I. 108. 112. — Ferner in den latei-

*) „Cum indulgencię in arce publicarentur. ędidit propofitiones Carlst in quibus difputauit, non poffe participes indulgenciarum fieri eos, qui non in arce confiterentur Ibi cum Lutherus contra difputaret & diceret, effe priuilegium non mandatum, Indignabundus refpondit Luthere, fi fcirem vos ferio fic fentire, accufarem vos apud pontificem pro heretico.“ Veit Dietrichs Collecta ex Colloquijs u. s. w. in der Nürnberger Stadtbibliothek, 242 Octavblätter. Blatt 100[b] f. Januar 1532. Köstlin, Martin Luther. I. S. 147. 783. Ericeus pag. 174[a]. Theologische Studien und Kritiken 1874. S. 312. Hofmann's Tezel S. 76. Jäger's Carlstadt S. 7. de Wette. I. 55. Tischreden Cap. 22 § 110. 112, Förstemann II. S. 417. 419, Bindseil I. 269. Lauterbach's Tagebuch S. 36.

**) Conftitutiones Cap. 17. Qualis debeat effe magifter nouiciorum: et de quibus ipfi nouicij inftruantur. (vgl. Cap. 37.) Blatt c iiij ift dem Novizen geboten: „Sacram fcripturam auide legat. deuote au diat: et ardenter addifcat.“ Ericeus p. 225[b] von Staupitz: „Primus reftituit Biblia fuis monafterijs, & conquifiuit optima ingenia, eaq; dicauit ftudio Theologico.“ Hirzel's Msc. Blatt 79[b]. Köstlin I. 65. 77. 81. — Luther sagt nach dem 12. Juli 1532: „Principio Auguftinum vorabam, non legebam.“ Veit Dietrichs Collecta Blatt 137[b].

***) Es war am 14 December 1531 oder einige Tage später, dass Luther zu Veit Dietrich (Collecta Blatt 96[b]) das Wort sprach: Epiftola ad Galatas *ift mein epiftelcha der ich mir vertrawet hab. Ift mein keth von Bor.*“ Vgl. Seckend. I. 139. Köstlin II. 304. 635.

nischen Tischreden in seinem Curriculum: „Anno 12. die Lucae in Doctorem Theologiae per D And. Carolst. promotus ſum. Mox pſalterium declaraui, Epist: ad Rom: Hebrae: Titum. Anno. 17. contra Tetzelium de poenitentia ſcripſi, errores de indulgentijs confutaui, 10 praecepta declaraui. Et iterum pſalmos operationum legi, a quibus lectionibus impeditus ſum, *muſte mich mit dem Bapſt vnnd ſophiſten bleuent.*" Msc. Dresd. A 91 Vol. II. 282[b] f. = Bindseil, Colloquia latina III. 175; vgl. Rambach, Kleine Schriften, Vorrede S. 30. Scriptorum publice proposit. Tom. V. Blatt o 2[b] sq. Corpus Ref. VI. 160. — Und i. J. 1545 in der Vorrede zum ersten Theile seiner lateinischen Werke gegen Ende: „Interim eo anno (1519) iam redieram ad Pſalterium denuo interpretandum, fretus eo, quod exercitatior eſſem, poſtquam S. Pauli epiſtolas ad Romanos, ad Galatas, et eam, quae eſt ad Hebraeos, tractaſſem in ſcholis." Erl. Opp. varii argumenti. Vol. I. 22. Damit ist eine Aeusserung bei Ericeus p. 154[a] zu vergleichen: „*Da ich erſtlich* in pſal mis *laſs vnd ſang:* Iuſtitia tua libera me. *Da erſchracke ich allemal, vnd ward den worten feindt,* iuſticia Dei, iudicium Dei, opus Dei. *Denn ich wuſte nicht anders,* Iuſtitia dei *heiſſet ſein geſtrenges Gericht. Nun ſolt Er mich mit ſeinen geſtrengen Gericht erretten, ſo war ich ewig verloren.* Sed miſericordia Dei, adiutorium Dei, *Die laſe ich lieber. Gott lobe, da ich aber die* res *verſtunde, vnd wuſte, daſs* iuſtitia Dei *hieſs* iuſticiam, qua nos iuſtificat Deus per donatam iuſtitiam in Chriſto Ieſu, *da verſtunde ich die* Grammatic, *vnd ſchmackte mir erſt der Psalter. etc.*" Hinzuzunehmen ist, was er sagt in der Widmung seiner Operationes in Psalmos an den Kurfürsten Friedrich den Weisen vom 27 März 1519: „Iam ſecundo in Wittemberga tua Pſalterium profiteor, urgentibus et exigentibus optimis auditoribus, quibus debitorem me eſſe non poſſum negare. .... Et mea quoque ſecunda haec profeſſio a prima longe lateque diuerſa eſt, nec eſt liber in Bibliis, qui me diligentius exercitarit, donec in eam ſententiam venerim, oportere nullius interpretationem, modo pia ſit, rejicere, niſi talionis lege rurſum quis optet rejici."

de Wette I. 245. VI. 568. 579. Erl. lat. XIV. 8 sq. — — (Luther las noch am 11 December 1520 und im März 1521 über dieser zweiten Psalmenerklärung. de Wette I. 554 f. B. G. Struvii Bibliotheca Librorvm Rariorvm. Ienae 1719. 4to. (No.) VI. p. 137. Erl. Opp. varii argumenti. V. 252 sqq. Köstlin I. 406. 793. 289. 789. 432. 794. 476. 797. Myconius im Summarium der Reformationshistorie bei Cyprian, Historischer Bericht, Th. 4. S. 27 erzählt: „Doctor Martinus predigt nun getroſt; und domit er an Grund und der Wurtzel anhobe, leret er erſtlich die 10 gebot: Und ſind dieſe Predigt auch gedrucket. In der Univerſität laß er Pſalterium, die ſind erſtlich gedruckt bis auf Pſ. 21. Deus meus reſpice.“ de Wette I. 353. 405. 378. 366. III. 32. VI. 431.)

Auf seine ersten Vorlesungen über den Psalter aber bezieht sich, was er in den Tischreden Cap. 24 § 134, ed. Förstemann III. S. 93, Erl. LX S. 70 f. § 1537, berichtet: „Denn als ich anfing den Pſalter zu leſen, und nach dem wir die Nacht-Metten geſungen hatten und ich im Rempter ſaß, ſtudiret und ſchriebe an meiner Lection, da kam der Teufel und rauſchet in der Höllen drei Mal, gleich als wenn einer einen Scheffel aus der Höllen ſchleifte. Zuletzt, da es nicht wollt aufhören, rafft ich meine Bücherlein zuſammen und ging zu Bette; aber mich reuet es dieſe Stunde, daß ich ihm nicht ausſaß und hätte doch geſehen, was der Teufel noch wollte gemacht haben.“ Vgl. dazu unten im Texte dieses ersten Bandes S. 286 und S. 142. — Diesen ersten Vorlesungen gilt, was er den 26 October **1516** an den Erfurter Prior Johann Lange schreibt: „sum . . . lector Pauli, collector Psalterii. . . . Scribis, te heri auspicatum secundum Sententiarum: at ego cras Epistolam ad Galatas, quanquam metuo, ut pestis praesentia permittat prosequi coeptam.“ de Wette I. 41 f. (Wenn sich hier Luther mit bescheidenem, aber doppelsinnigen Worte collector Psalterii nennt, so scheint er damit bezeichnen zu wollen, dass er nicht selbstständig, sondern nach den von ihm zusammengestellten Erklärungen der alten Lehrer

erläutere, also, dass hier folgende Stelle Oldekops, bei Lüntzel S. 155, zur Geltung kommt: „De Doctor hadde bi Johann Grunenberch dem Bockdrucker beſtellt, dat de Epiſtolae Pauli de Rige eine with von der andern gedrucket wart, vmme Gloſerens willen, wente dar wardt dorch Lutherum vele ouer vnd bi geleſen, vth den olden Doctoriſchen Catholiſchen Doctorn verſamlet.") — Und den 26 December **1516** an Spalatin: „Heri primum rediens literas tuas datas inveni sero diei, optime Spalatine: rogo te, ut pro me illi Martino Mercatori respondeas, ut scilicet non expectet dictata mea super Psalterium. Quae quamvis mire cupiam, nusquam et nunquam edi, tamen coactus praecepto*) nondum quidem satisfeci, nunc autem absoluta professione lectionis Paulinae huic uni me dedam operi assiduum. — Sed et ubi absoluta fuerint, non ita sunt collecta, ut me absente possint excudi: deinde placuit Dominis Magistris Artistis, ut nostri chalcographi cura imprimantur. Quod tamen ante quadragesimam (24 Februar 1517) ne incipi quidem potest. Hoc idem (si omnino edere oportet) et mihi placet, ut primum scilicet typis ignobilioribus excudantur: quod mihi non ea videantur, quae dignis typis et officiis dignorum virorum laborentur, nugae enim sunt et spongia dignissimae." de Wette I. 47. VI. 5 f.; vgl. Kampſchulte's Erfurt, Th. 2 S. 11. Hekel's Manipulus pag. 104 und Tentzel's Reliquiae epp. Mutian. pag. 29, wo Lange am 2 Mai **1515** aus Wittenberg, (denn am 8 Februar 1516 war er bereits Prior in Erfurt, de Wette I. 15. 22.) dem Mutian eine

---

*) „Coactus preceptis cedo" schon in der Eröffnungsrede S. 1. Conſtitutiones Cap. 7. Quomodo fratres ſe habeant cum aliquod officium eis iniungitur: et pro quibus caſibus ſupprior procurator et ſacriſta abſoluantur. Blatt (b v[b]): „Nolumus enim priorum noſtrorum mandata caſſari: vel eo rum preceptis etiam prorſus difficilibus contraueniri." — Dietrichs Collecta Blatt 157[a], Ende November 1532: „Nullum bonum opus suscipitur aut fit in Sapientia, *es mus alls in einem dorrſel geſchehen,* Sic ego pertractus sum ad officium docendi. *Hett ich aber gewuſt das ich izt weys ſolten mich 10 ros nit gezogen haben.*" Blatt 102[b], Ende Januar 1532: „Ex eraſmo nihil habeo *Ich hab all mein ding von D Staupitz, der hatt mir* occaſionem *geben.*" K. und W. Krafft, Briefe u. s. w. S. 56.

dictio Luthers in Fratrum ſanctulorum mores invecti nebst einer von sich sendet und dazu bemerkt: „Demosthenis autem lucernam in neutra reperies, quippe quod nostrum vterque lectionibus Wittenburgi adeo disturbatur, vt vix respirare liceat.“

Diese Vorlesungen oder „dictata“, wie er sie nennt, hielt er vermuthlich noch früh von 6 bis 7 Uhr der Klosterordnung gemäss, denn seit 1517 las er Nachmittags von 1 bis 2 Uhr; vgl. Seckend. I. 19. Köstlin I. S. 112. Conſtitutiones Fratrum Cap. 36. Blatt (c vj[b]): „Quomodo autem et quid magiſtri et lectores ac curſores*) tam in generalibus quam in particularibus ſtudijs legere debeant. aut in quibus eis prouideatur: patribus vicario et diffinitoribus determinandum committimus. Hoc adiecto: vt quantūm fieri poteſt ordinationes ſtudiorum. per Reuerendiſſimum patrem generalem et capitula generalia factas. et habe re ſtudeant et ſeruare. .... Lectoribus autem et curſoribus concedimus: quod matutinas et completorium vna cum ſextis extra chorum dicere valeant: ad alias autem horas ſine diſcretione ſinguli vadant. In feſtis vero quando a lectione vacant omnia iſta priuilegia ceſſant.“ Und Cap. 32 De modo celebrationis Capituli triennalis. Blatt c ij: (Diffinitores) „Attente demum prouideant. quomodo ſtudia in quibus fundamentum ordinis conſiſtit continuentur. Et maxime quomodo generalia ſtudia in

*) „Cursor Bibliae, Qui Bibliam iis, qui cursum theologicum percurrunt, explicat.“ — „Diffinitores. Superiores novem electi tempore Capituli generalis.“ Henschel-Du Cange II. 720. 777. 855. de Wette I. 379. Vgl. Band I. S. 321 unten. — In Capitulum 40. De auctoritate et officio generalis prioris Blatt (f vj[a]): „(Die Generalprioren in Rom) Precipiant inſuper omnibus regentibus et ſtudentibus: vt opiniones: et poſitiones venerabilis magiſtri fratris Egidij: vbique teneant: et ſecundum eius ſcripta omnino legant.“ (Ueber Aegidius von Viterbo Seckend. I. 6. 105. Mariana libr. XXX. cap. 10. En Amberes. 1737. Tom. X. pag. 409. Nicholas Pocock, Records Vol. II. p. 5. Roscoe, Leo X. B. I. 89. II. 340. H. Graetz, Geschichte der Juden. IX. 95. 163. 224. Heinrich Bauer, Hadrian VI. S. 75—80. Jürgens II. 312. 381.) — Daher Luthers Plage mit den horis canonicis. Dietrichs Collecta Blatt 175[a] am 25 März 1533 = Ericeus p. 175[a]. Tischreden 15 §§ 12. 24, ed. Förstemann II. S. 236. 244. = Bindseil I. 198. Manlii Loc. comm. I. 115. Vgl. Th. Pressel's Anecdota Brentiana pag. 122.

feruore et aſſiduitate ſtudij nutriantur et ad illud apti promoueantur.“ So erklärt sich auch die Aeusserung, welche Luther i. J. 1533 gegen Veit Dietrich that: „*ſtaupiz* cogitabat enim, me eſſe doctum.“ Collecta Blatt 185ª = Ericeus p. 176. Tischreden 26 § 53, Förstemann III. S. 135. de Wette IV. 187.

Die Niederschrift dieser Vorlesungen befindet sich in einem 297 Quartblätter enthaltenden und in Pappdeckel, die mit schwarzem, sehr fadenscheinig gewordenen Sammet oder Atlas überzogen waren, gebundenen Buche in dunkelgrünem Schnitt. Auf das jetzt erste Blatt desselben — zwei vorhergehende Blätter sind herausgeschnitten — hat Luthers Enkel, der am 24 August 1560 geborene und am 30 November 1637 als Senior und Custos des Domcapitels in Zeitz verstorbene Johann Ernst Luther, der zweite überlebende Sohn des Arztes Paul Luther*), Folgendes eigenhändig eingezeichnet: D. Doct. Martini Lutheri, | aui mei, beatæ memoriæ, Com- | mentarius in psalmos Dauidis | peruetus, quem ut κειμήλια | asseruaui. | — Psal. 119. | Melior mihi lex oris tui supèr millia | auri & argenti. | Ganz unten in der Ecke rechts: Johannes Ernestus Lutherus | nepos. — Nun folgen 8 leere Blätter; auf Blatt (9^b bis 10^b) hat der Enkel die Stelle Ex primo Tomo Lutheri in præfa- | tione circà finem: eingeschrieben: „Interim eo anno (.uidelicèt 1519.) jàm“ bis „sed ad unum intuitum Scripturæ totum spiritum eius exhauriunt.“ Erl. Opp. Var. Argum. Vol. I. p. 22 sq. Ein folgendes Blatt ist herausgeschnitten; die Blattzahlen von fremder, wohl aber ziemlich gleichzeitiger, zierlicher Hand, beginnen erst mit 2 auf

*) Th. Pressel, Anecdota Brentiana. Tübingen, 1868. S. 320 f. — Dietrichs Collecta Blatt 76ª sq.: „Nona nouembris (1531, *Donnerstag*) natus ei quarta proles, secundus filius. Martinus Luther, quarta parte horę post decimam. Cum autem rogaret suſceptorem puerum 14 annorum Baronem bohemicum. mire seria oratione vtebatur vt, quod raro ei niſi multum commoto accidebat. titubaret lingua. Eius rei cauſam cum quererem. Spiritus sanctus eſt inquit. Nam hoc dei negocium eſt. ad quod niſi quis aſſerat reuerenciam aliquam. male facit. Non enim est ludus aut iocus diuina opera subire, aut in dej operibus verſarj“ — vgl. Blatt 117^b sq. de Wette IV. 412.

Blatt 11, so dass stets nur die erste Seite eines Blattes die Zahl aufweist; auch fängt mit Blatt 2 das mit Luther gleichzeitige, schöne und weisse Papier an, welches bis Blatt 273 fortgeht und zum Wasserzeichen abwechselnd den grösseren und kleineren Ochsenkopf mit Schwert, von Blatt 28 an aber bis zu Ende die grosse Monstranz mit daran hängendem kleinen Henkelkreuze zeigt, während alles übrige Papier dem 17. Jahrhundert angehört und wollig und ohne Wasserzeichen ist, durch welches nur die Drahtlinien durchscheinen. Blatt 6 und 7 fehlen, d. h. die Blattzahl läuft erst mit 8, 9, 10, 11, welche leer sind, wieder fort; Blatt 12^{a} hat nur 20 Zeilen, 12^{b} ist leer; Blatt 13 fehlt. Blatt 14^{b} ist beschrieben. Blatt 60 fehlt, auch Blatt 64. Blatt 100 und 101 sind beide mit 100 bezeichnet, (dafern nicht 1001 dagestanden hat mit weggeschnittener 1,) 115 und 116 zweimal mit 116. Blatt 133 hat 134 u. s. f.; 135 ist zweimal bezeichnet, also 2 Blätter; auf 178 folgt 180, auf 190 folgt 192. Die Blattzahl 200 fehlt und 201 bis 209 sind als 2001, 2002 u. s. w. angegeben, 2010 ist ausgestrichen und dafür 210 gesetzt. Von 213^{b} an bis 216^{a} unbeschriebenes Papier; es folgen 217, 219, 221 bis 230. sodann 232 u. s. f. bis 273, — und nun noch 24 leere, nicht bezifferte Blätter. — — Luther selbst aber braucht in seiner Niederschrift durchgängig die alte Form ∧ für die 7.

Erläutert sind die Psalmen 1. 2. 4. 5—11. 15—17. 26 bis 35. 37—41. 44. 48—59. 61—65. 67—98. 100. 101. 103 bis 106. 108—113. 115 zweimal. 117—119. 121. 125. Alle nach Zählung der Vulgata. Psalm 4 ist nochmals erklärt im Einschiebsel zu Psalm 92 Blatt 183. — — Keine Spur deutet an, ob die fehlenden Psalmen 126 bis 150 in dieser Bearbeitung Luthers jemals vorhanden gewesen sind; nur Blatt 270^{a} steht: De quo hic breuiter: quia infra latius forte ps. 132. Vgl. Vorwort S. X.

Luther hat das Buch heftweise in je einzelnen Lagen in Gebrauch gehabt, einzelne Kleinigkeiten, aber wenige, nachträglich hinzugefügt. Bei dem später erfolgten Einbinden hat der Buchbinder Randbemerkungen vielfältig zu scharf beschnitten.— Luther

schrieb fein, eng, scharf, spitz, sehr klein und mit vielen, vielen Abkürzungen, aber die Hand ist sehr sauber; trotzdem war die Entzifferung nicht überall bequem und leicht. Eine Zeitangabe, die mit Sicherheit auf Jahr und Tag der einzelnen Vorträge schliessen liesse, findet sich nirgends im Buche, denn I. S. 362 die 1500 und mehr Jahre sind zu allgemein angegeben. (Band II. S. 10: „Feſtum Tubarum hodie agitūr."?) Ebensowenig lässt sich heute noch ermitteln, wie es nach Dresden gekommen sei; vermuthlich hat es Kurfürst Johann Georg I. von Luthers Enkel erworben.

Luther bezieht sich oft auf die Glosse, z. B. I. S. 87. 91. 120. 130. 157. 161. 181. 186. 194. 198. 211. 242. 248. 254. 267. 283. 298. 302. 329. 352. 407. II. S. 13. Darüber sprach er sich gegen Veit Dietrich Ende Novembers 1531 aus, wie folgt: „Neque mihi tum, inquit, aliud ſtudium placuit quam ſacrarum literarum. Cum miro tedio legebam phyſica (vgl. Oldekop bei Lüntzel S. 154.) et ardebat animus, cum redeundum eſſet ad biblia. Usus autem ſum gloſa Ordinaria, Lyram contemnebam, quanquam poſt viderem, eum valere ad hiſtoriam. Diligenter autem legebam biblia. Una aliqua ſentencia gravis omnes cogitationes unius diei occupabat. Et in prophetis quoque grauioribus eae ſentenciae inhaeſerunt, (quanquam eas aſſequi non poſſem,) quas adhuc memini, ut in Ezechia [*18 V. 32. 23. Hoſea 13. 14.*]: Nolo mortem peccatoris." Dietrichs Collecta Blatt 81[b] *) = Ericeus, Sylvvla

*) Daselbst, und daraus bei Ericeus p. 56[b] f., eine Ergänzung zu Matthesius Predigt I. S. 3[b] f., Köstlin I. 55. 778.: „Paulo post emit postillam, ea mire placuit, quod plura euangelia contineret, quam per annum doceri ſolebant." Wenn dort Luther bedauert, die in rothes Leder gebundene Bibel der Erfurter Klosterbibliothek nicht behalten zu haben, so erklärt sich das aus den Conſtitutiones Cap. 25 Quomodo et quando debeat fratribus pro congruentia temporis in veſtibus prouideri. „Cum autem frater aliquis ad alium conuentum miſſus fuerit: . . . recipiat . . . . breuiarium et libros quos ipſe manu ſua conſcripſit." Nach Capitulum 14 gingen Bücher Gestorbener an das Aufnahmekloster zurück. — Unbekannt scheint: „Baptiſta Mantuanus (Erl. Exeget. Opp. Lat. Tom. XII. 169.) primus fuit poëta, quem legi. Deinde legi Heroidas Ouidij. Post incidi in virgilium. Praeterea nihil legi in Poëtis. Scholaſtica theologia dicebat ſe impeditum." Dietrichs Collecta Blatt 117[a], Jahr 1532. Blatt

Sententiarvm p. 175. Seckend. I. 21. Köstlin I. 60. 778. Tischreden 22 § 141, Förstemann II. S. 433. Ueber diese Gloſſa ordinaria vgl. Gottlob Wilhelm Meyer, Geschichte der Schrifterklärung seit der Wiederherstellung der Wissenschaften. Göttingen, 1802. 8. I. S. 68. Johann Georg Rosenmüller, Historia Interpretationis Librorum Sacrorum In Ecclesia Christiana. Pars V. (Leipzig, 1814.) pag. 136. Herzog's Realencyklopädie II. 98. III. 340. XV. 156.

Er verweist seine Zuhörer aber auch auf das „circa textum" Gesagte, z. B. I. S. 157. 218. 362. 411. 467. Ob er damit ebenfalls die Glossa meint, oder vielmehr die von ihm in der Wittenberger Psalterausgabe von Anfang Juli 1513 zwischen den weiten Zeilen (Oldekop bei Lüntzel S. 155) und am Rande eingeschriebenen Erklärungen, ist jetzt noch nicht zu ermitteln. Dieser gedruckte lateinische Psalter befindet sich in der herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel; daraus hat Dr. Ed. C. Aug. Riehm in seinem Märzprogramm, Initium Theologiae Lutheri. (Halis 1874.), die Vorrede, die 7 Busspsalmen u. A. mitgetheilt; vgl. desselben: „Luthers älteste Psalmenerklärung." in den Theologischen Studien und Kritiken 1875. S. 113—129. Köstlin I. 109 f. 781. Walch IX. Vorrede § XVI S. 25—33. Sp. 1474—2545. Rambach, Kleine Schriften, Vorrede S. 30. Joh. Melch. Krafft, Vorlegung der Historia von D. M. Lutheri Psalter-Dollmetschung. Hamburg 1717. 4. vgl. J. Q. Bürger, Histor. Nachricht von Lutheri Münchs-Stand S. 156 f. Unschuldige Nachrr. 1717. S. 141 f. Bindseil, Coll. lat. II. 14. W. G. Soldan, Giessener Gymnasialprogramm 1862. S. 28. Corpus Ref. XXV. 667.

193[a]: „Me Iuuenem *hatt der ſpruch ſchir getodt*, in prouerbijs (27, 23). Agnoſce vultum pecoris tui i. e. paſtor debet ſcire & noſcere ſuas oues. Hanc ſic accipiebam, *Ich muſt mich ſo rein entdecken meinem pfarrher*, prior, &c *das er wuſt was ich mein tag thun hett. Da ſagt ich alls was ich gethan hett von Jugent auff, Das mich mein* preceptor *im cloſter zu lezt drumb ſtrofft.*" Jahr 1533, Februar. — Dazu Ericeus p. 112: „Ego dum eſſem Magiſter in Boetium incidi: ubi aliquem uſum rerum Dialecticarum uidi, &c." W. S. Teuffel, Gesch. der Röm. Literatur. ed. III. 1875. S. 1130. 1167.

Lauterbach's Tagebuch S. 29. 62. 146. 157. Ist diess der Fall, so war dieser Psalter ein Leitfaden für die Vorlesungen selbst, den sich vielleicht die Zuhörer abschrieben, denn Bücherabschreiben war immer noch geboten, Conſtitutiones Capitulum 37. De libris habendis ad vſum chori (Blatt $e\ vij^{a}$ f.): „Volumus quoque ſingulos noſtros priores ad hoc conari. vt fratres ad hoc abiles in arte ſcribendi edoceri faciant: quo minus librorum conuentibus neceſſariorum indigentiam habeant." Vgl. Capit. 25 oben S. XIV. — Oder Luther dictirte ihnen diese Bemerkungen circa textum geradezu; vgl. I. S. 252.

Viermal fordert er seine Zuhörer auf, nachzusehn: „in collectis." I. S. 162. Blatt 185^{b} und 193^{b}, vgl. Oldekop bei Lüntzel S. 155. de Wette I. 41. 47.

Fünfmal, I. S. 218. 381 f., Blatt 167^{b}, 168^{a}, nennt er seine Erläuterungen „Commentum."

Er verweist fünfmal auf Sermones: De Martyribus über Psalm 59, B. I. S. 230; — Viridium I. S. 55; — Dominica I. Quadragesimae Blatt 175^{a} f.; — Ostern über Psalm 113 Blatt 229^{a}; — Osterdienstag I. S. 461. — — Vgl. Erl. Opp. Var. Argum. Vol. I. 25 sqq.

Die LXX erwähnt er nur viermal; Bd. I. S. 345; rühmend II. S. 2; ferner Blatt 167^{b} und 2003^{a}. — — Die Vulgata erscheint ihm vielfach besser als der hebräische Text, I. S. 394. 399. 423. 432. 451. 455; vgl. Rosenmüller l. c. V. p. 399 sq. Die antiqua tranſlatio führt er an Bd. I. S. 331. Ericeus p. 54^{b}. — Kimhi I. S. 345.

Den Hauptgedanken, welchen Luther dieser ganzen Psalmenerklärung zu Grunde legt, spricht er Blatt 2001^{a} zu Ps. 101, d. i. 102 V. 6, in aller Kürze so aus: „Et quid quaeris? Ego non intelligo vſquam in Scriptura, niſi Chriſtum Crucifixum. Ideo ſemper idem vbique ſapio, quia vbique occurrit idem.", womit zu vergleichen ist B. II. S. 45 zu Psalm 83 d. i. 84 V. 4: „Quis iam dubitet, crucem Chriſti eſſe deſcriptam et depictam digito dei in omnibus creaturis?" Köstlin I. 109. Riehm in den Theolo-

gischen Studien und Kritiken 1875. S. 119 ff. (Wirkte hier vielleicht Erinnerung an ein früher gehörtes Wort ein und nach?: „Ego adolefcens, audiui doctos uiros & bonos Grammaticos contra aduerfarios difputantes, ac dicentes: Si nos legimus libros Propheticos & Apo ftolicos, tunc longè aliam doctrinam in eis reperimus, quàm vos facrificuli nobis exponitis.“ Ericeus Sylvvla p. 142[a]. Köstlin I. 52.) Daher ist die Erklärung stets gegen die Juden und die Ketzer gerichtet. — — Die Tropologie, d. h. den moralischen Schriftsinn, hält er für den Hauptsinn der ganzen heiligen Schrift, aus welchem von selbst die Allegorie folge, I. S. 399 zu Psalm 76, d. i. 77, V. 12 f., vgl. I. S. 378 f. 401. Erl. XXVII. 262. Erl. lat. Vol. XVI. 316 f. Comment. in Galat. v. J. 1535 ed. Irmischer II. 255 zu Cap. 4, 26. Tischreden Cap. 54 § 5, Förstemann-Bindseil IV. S. 307; Bindseil II. 93 sq. 214. 224. — — So allegorisierte er nun unermüdlich in wunderbarster Weise, kam aber bald davon zurück; noch Freitag am 12 Juli **1532***) sprach er sich darüber aus: „In Allegorijs cum eſſem monachus fui artifex. Omnia allegorifabam, poft per epiftolam ad Rom: veni ad cognitionem aliquam chrifti Ibi videbam allegorias non eſſe quid Chriftus fignificaret, fed quid Chriftus eſſet, Antea allegorifabam eciam cloacam et omnia.“ Collecta Dietrichs Blatt 135[a], Tischreden Cap. 52 § 7 und 8, Förstemann-Bindseil IV. S. 309 f. Erl. lat. XXII. 149. 388 zu Jesaias 13, 21. Hirzel's Msc. Blatt 126[a] f. Corpus Ref. XX. 667. P. J. Bruns, M. Lutheri Scholia et Sermones in I. ep. Ioh. S. 81 zu 1 Joh. 2, 24. Neues theologisches Journal von Ammon, Hänlein und Paulus, 1798. S. 15 f. Erl. lat. III. 307 f. Walch I. 1434. XII. 2070 ff.

---

*) „Freytags poft kiliani hora quinta (erat 21 Iulij) lutherus cum vxore pene ruina murj oppreſſus eſſet, Ibi dicebat, naturam eſſe muniendam eciam propter diabolum, *wir haben zuuil gewagt das wir die maur fo haben hengen laſſen.* Si nihil, faltem diabolo occaſio precluditur *Er kan Ja nit aus 3 zwey machen. In die lufft fol man nit bauen.*“ Collecta Blatt 134[b] f. Bindseil III. 159. de Wette VI. 327.

Den Aristoteles erwähnt er I. S. 262. 295. 390. 423. 427. 457. Blatt 166ª, 168ª, 2009ᵇ, 255ª. — Die Zittauer Rathsbibliothek besitzt in Th. 4°. 377. ein Exemplar von Bugenhagens Psalmorum interpretatio v. J. 1524, welchem Blatt 803 mit einer Abschrift des Briefes Melanthons an Melch. Creice praef. Coldic. 1539 (Corpus Ref. III. 841.) eingeklebt und Blatt 806 angebunden ist mit einer Abschrift von Luthers Heidelberger Disputationssätzen vom 26 April 1518 (Erl. Opp. Var. Arg. Vol. I. 387—405.), die aber herausgerissen ist, denn Blatt 804 f. fehlt; nach 7 unleserlich gemachten Zeilen folgt auf diesem Blatte 806: D. Martinus Lutherus | Sacrę Theologię Mgr prefi | debit. | — F. Leonhardus Baier | artiū et phię mgr rndebit | Heydelberge 1518 Actuz | — [*Am Rande rechts von anderer Hand:* Manus | propria | Lutheri.], *dann von Luthers Hand:* „He Conclufiones funt a me ideo tractatę | ac difputate, vt oftenderem, primo quod longe | lateque ab Ariftotelis fententia aberrarint | [*Ausgestrichen:* plane] omnium Scholarum Sophiftę. ac plane fua | fomnia in Ariftotelis non intellecti libros | inuexerint. Deinde vt fi quam maxime fen | fum eius teneamus (quemadmodum hic tradi | di) tamen prorfus nihil adiumenti ex ipfo | haberi poffit, non folum ad Theologiam feu | facras literas, verum etiam ad ipfam natura | lem philofophiam, Quid enim iuuet ad rerum | cognitionem, fi de materia, forma, motu, fini | to, tempore, nugari, & cauillari queas, verbis | ab Ariftotele conceptis & prefcriptis?“ [Die Kenntniss dieser Stelle verdanke ich Herrn Oberlehrer Dr. Loose in Döbeln, die Abschrift Herrn Dr. Schnorr von Carolsfeld.] Vgl. Hekelii Manipulus pag. 82 f.

Reuchlins gedenkt er I. S. 50. 257. 427. Blatt 168ᵇ. 248ª. — Talmudica I. S. 371. 457. — Das Predigtbuch Rofetum führt er zweimal an, I. S. 260; den Iohannes de turre cremata und den Hugo Cardinalis Blatt 167ᵇ (Erl. XXXII. 59 ff.); — den Gerhard von Zütfen Blatt 158ᵇ; — den Burgenfis I. S. 70. 207. 268; den Stapulenfis I. S. 447. II. S. 44. Blatt 168ª f. 2007ᵇ. (Rosenmüller V. 391. Niedners Zeitschrift

1852. S. 3—86. 165—237. Herzogs Realencyklopädie IV. S. 310 bis 313.); den Dionyſius I. S. 253. Tischreden 58 § 12, Förstemann 4. S. 397, Bindseil I. 264. Erl. Exeget. Opp. Lat. Tom. XIV. 239. 280. („Hiero: neque theologus eſt nec rhetor ſed ſimilis *dem Alten Steyg* Sueuo." Dietrichs Collecta Blatt 69ᵇ Jahr 1531: Professor in Tübingen Dr. theol. Johann Altenstaig von Windelheim. S. Jöcher und Adelung.); den Laurentius Valla Blatt 2008ᵇ; den Rabbi Salomo I. S. 80. Blatt 226ᵇ.; — — den Iofephus I. S. 370.; den Ennius I. S. 293; den Vergilius I. S. 344; den Plinius I. S. 470. Blatt 172ᵇ; den Pomponius Mela I. S. 350; den Solinus I. S. 469; den Seneca und Scipio I. S. 352; — die Sphinx Thebana Blatt 261ᵃ; den Pelikan Blatt 2001ᵇ; — den Mahomet Blatt 180ᵇ. 196ᵇ; die Donatisten Blatt 177ᵇ; die Arrianer I. S. 143. 468. Blatt 177ᵇ, 180ᵃ, 185ᵃ, 257ᵇ, 266ᵇ; — die Böhmen und Pikarden I. S. 195. 223. (Erl. XL. 16 f.) Blatt 180ᵇ, 251ᵃ, 257ᵃ; — Scotisten und Occamisten I. S. 211. 263. Blatt 251ᵃ (Gust. Plitt, Jodokus Trutfetter von Eisenach. Erlangen, 1876. S. 25 ff.); Arſenius I. S. 452; — die Legenda S. Felicis Blatt 265ᵇ; die Sequenz Sancto rorante pneumate I. S. 342; das Evangelium Johannis wider Gefahr von Feuer und Wasser Blatt 232ᵃ; — sieben und mehr Sacramente I. S. 175; — die Siebenzeiten Blatt 266ᵃ (Erl. XXXIX. 305.); — Messe I. S. 415. — Maria I. S. 127. 279. 329. 342. 374. Blatt 251ᵃ. — Eine sprachliche Erinnerung an Italien: „poteſtet", Blatt 167ᵃ, vgl. Schnorr's von Carolsfeld Archiv Für Litteraturgeschichte, Band IV. S. 1—8. — Lingua Alemanica I. S. 269. ſ ſueuicum I. S. 343 f., Lauterbach's Tagebuch S. 30; teutonice I. S. 124. 160. 239. 247. 254. 302. 370. 389. 435. 445. 457. II. S. 33. Blatt 211ᵇ.

Bedeutungsvolle Stellen sind die folgenden: Ablass I. S. 287. 297 f. 325. Blatt 223ᵃ; vgl. Erl. Opp. var. arg. I. p. 165 sqq. Conſtitutiones Cap. 36 Blatt (c vjᵇ): „Ad predicandum nemo licentietur niſi a patre vicario generali fuerit examinatus et probatus. . . . . (Predicatores) Caueant etiam ne in ſuis ſermonibus in pronunciandis indulgentijs indiſcreti inueniantur. et ne Alexan

dri quarti († 1261) datas ordini noſtro indulgentias ſub determi nato dicere numero preſumant. Contrafacientes conuicti penam grauioris cul pe per menſem ſuſtinere cogantur.“ Vgl. Capit. 42 Blatt (f vij^{b}): „Eidem pene ſubiaceant falſificantes indulgentias: priuilegia: aut inſtrumenta in fauorem ordi nis conceſſa.“ — — Kirche: I. S. 289. 295. 433. Blatt 180^{a}. 197^{a}. — Päbste: I. S. 97. 242 f. 245. 293. 315. 318 ff. Blatt 253^{a} f. — Bischöfe, Prälaten, Geistliche: I. S. 13 ff.; (vgl. Riehm in den Theologischen Studien und Kritiken 1875. S. 128.) 176. 203. 269. 295. 297. 312 f. Blatt 195^{a}. 2008^{b}. 211^{b}. — — Doctores: I. S. 88. 139. 261. 329. 377. 390 f. 433. Blatt 229^{b}. 231^{a}. 250^{a}. 253^{a}. — Concilien: B. II. S. 24. — Mönche: I. S. 7. 220. 298. 437. 441. Blatt 180^{a}. 265^{b}. 269^{b}. 270^{b}. Observanten: I. S. 100. 106. Blatt 181^{b}; vgl. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens. Band 12. Breslau 1874. S. 362. 367, Jahr 1506 und 1517. Kahnis, Zeitschrift für die historische Theologie. 1874. S. 136. — Mahnungen, den Vorgesetzten gehorsam zu sein: I. S. 281 f. 356. 432. 440. 446. II. S. 13. Blatt 180^{a}. — Juristen: I. S. 295. 324. 441. Blatt 260^{a}. — Prassen des Adels: I. S. 301. — Titelsucht I. S. 441. (433.) — Wie Nonnen und Ungelehrte den Psalter lesen: Blatt 198^{a}; Riehm, Initium pag. 6. Erl. XLVII. 7. XLVIII. 393. Tischreden Cap. 15 § 12, Förstemann II. S. 236. — Luther ist glaubenskalt: I. S. 296; seine kirchliche Erfahrung: I. S. 321. — Ueber Confeſſio: Blatt 189^{b}. 196^{b}. 223^{a}; Conſtitutiones Capitulum. 8. Quando a quo et vbi ſecrete confeſſiones fratrum ordinis audiantur. Blatt (b vj^{a}): „Preterea volumus firmiter obſeruari vt ſemel ad mi nus in ſeptimana. quilibet frater teneatur confiteri. qui con tempſerit publice grauiter puniatur. Inſuper ne ſacerdos infra annum quo ad ſacerdotium promotus eſt. niſi in mor tis articulo confeſſiones ſecularium audiat.“ Köstlin I. 72. 779. Vgl. Capitulum. 9. De forma collocutionis fratrum cum mu lieribus et confeſſionibus earundem audiendis. Köstlin I. 85. 779. Dietrichs Collecta Blatt 83^{a} am 30 November 1531. — Ueber Com-

punctio I. S. 406 f. 422. — Ueber liquefactio I. S. 383. — Virtutes theologicae I. S. 392. — Meo ſtulto ſenſu: I. S. 131. 360. Blatt 2006[a]; ſi cui ocium eſſet: I. S. 370. Blatt 2009[a]. — Der Glaube ist Alles: I. S. 33. Blatt 159[a]. 165[b]. 190[b]. — Psalmenerklärung Luthers und Anderer: I. S. 383. 390. 406. 446. (469.) Blatt 244[a]. — Klage über böse Sitten und Freveln am Heiligen: I. S. 382. 429. — Augustins Regel: Non aequaliter omnibus. Blatt 267[a]. — O Bulla I. S. 409 f., vgl. I. S. 348 und II. S. 35, scheint später, aber schon nach dem Januar 1514, dazu geschrieben, denn am 10 Januar 1514 erschien Leo's X. Ablassbulle. Hofmann's Tezel S. 54 f. Tischreden Cap. 1 § 27. Cap. 57 § 11. Förstemann I. S. 29. IV. S. 378. Köstlin I. 52. 778.

Wenn ich heute auf diese am 4 November 1874 von mir begonnene und am 14 August 1875 handschriftlich vollendete Arbeit zurückblicke, so gedenke ich zugleich der Verzichtleistung auf etwaigen künftigen Abdruck des Werkes, die ich mir vom ersten bis zum letzten entnommenen Buchstaben still in Aussicht gestellt hatte, obschon mir derselbe wie eine Ehrenschuld der evangelischlutherischen Kirche erschien; mir war es von vornherein nur um eine treue Abschrift zunächst für mich selbst und um genaue Kenntniss des Inhaltes zu thun.

Um so grösseren und herzlicheren Dank spreche ich daher der Königlichen Generaldirection der öffentlichen Sammlungen für Kunst und Wissenschaft und dem Hohen Königlichen Ministerium des Cultus und öffentlichen Unterrichts an dieser Stelle aus, denn nur durch deren Unterstützung und Förderung ist der Druck des Werkes möglich geworden, und zwar „dignis typis", an welchen Luther doch auch seine Freude gehabt haben würde.

Antonstadt-Dresden Montags am 28 August 1876.

J. K. Seidemann,
Past. emer.

DOCTORIS MARTINI LUTHERI

SCHOLAE INEDITAE

DE

PSALMIS.

TOMUS I.

Die Eröffnungsrede.

(Praefatio.)

Blatt *) **14b:** Aduenistis patres & viri optimi. fratresque suscipiendi. magno & beneuolo, vt video, spiritu ad honorem prophete huius Inclyti dauid incipiendi. debũi forte & ipse non deesse huic honoris officio. immo pre omnibus primus adesse. vt aliqua scilicet laudis prefatione exornarem illustrissimum . prophetam. qui certe per omnia mirificus. & excellentissimus est. ac vera laude dignissimus. Sed visum fuit mihi vtilius [*Ausgestrichen:* esse] vt omitterem. ne [*Ausgestrichen:* forte] grandia viderere [*so; das letzte e ausgestrichen.*] polliceri neue aliquis existimaret esse in me aliquid supra id quod videt. Sentio certe quam premat ceruices meas onus istud. cui iam diu frustra reluctatus. tandem coactus preceptis cędo. fateor enim Ingenue me quamplurimos psalmos vsque hodie nondum intelligere. & nisi me dominus meritis vestris: sicut confido, illuminauerit, interpretari non posse. [*Als hier einzuschalten am Rande links:* Sed & alia sunt dicenda magis necessaria ad propositum] laboratum est sane in exponendo psalterio. a gręcis latinis & hebreis multipliciter. & plus puto. quam in quocunque alio diũinarum Scrip. libro. Sed necdum elaboratum. atque adeo non elaboratum. vt in frequentibus locis. interpretationes magis Indigere videantur Interpretatione quam textus ipse. & nox nocti vix indicet scientiam non autem tradat. Et nos quoque existimauimus vt cognosceremus. Et Ecce labor

*) Als Probestück abgedruckt in den Theologischen Studien und Kritiken. 1875. S. 564—566.

vtique eſt ante nos Niſi forte hec ſit lux noſtra. intrare ſcilicet in ſanctuarium dominj. & intelligere in nouiſſimis eorum. vt ſcilicet. Senſus qui eſt primus fiat nouiſſimus. & qui [*Ausgestrichen:* primus] nouiſſimus fiat primus. Verum ad hec quis Idoneus? Cum itaque ego prophetam ſuſcipio interpretandum. cum vtique propheta non ſim neque filius prophete. volui commendatiunculam ſicut dixi omittere. & eum ipſum oſtendere vobis in ſpecie & pulchritudine ſua laudatorem ſuiipſius. [*Am Rande links:* Scimus autem Quod gratuita dona, non dantur ad vtilitatem priuatam. Sed Eccleſie communem: immo ſepius in retributionem & ſcandalum eius cui dantur. Et ex hoc cauſa fuit que fecit, vt eſſem etiam animoſior ad opus. Sciens quoniam non mihi laborarem tantum Sed vobis in communi cui operi deus non deeſſe velit nec ſoleat.] Attamen ne ingrati & ignaūi animj argūar. Breuibus expediam. quod faciendum eſt [*Ausgestrichen:* Non autem omi] Nec recitabo gloriam regni, & preclaras militias, quas [*so*] in Iūūentute [*Ausgestrichen:* egit *und darüber geschrieben:*] ipſius functus eſt, Eximiam humilitatem, mirabilem pacientiam, pietatem ardentiſſimam. qui primus rex & leo de tribu Iuda quoniam non in hiis. Sed in domino vult laudari anima eius ſicut dicit. Omitto etiam. Quod ipſe eſt Inclyta radix, ſanctum ſemen, origo benedictionis, Stirps Ieſſe. granūm ex quo ortus eſt ſaluator mundi. [*Ausgestrichen:* ad noſtrum propoſitum tantummodo id adduco] latiſſima [*Darüber geschrieben:* ampliſſima] ſunt iſta & que non vnam Sed mille orationes occupare & ornare poſſunt. Ad noſtrum propoſitum id tantummodo [*Ausgestrichen:* Ad] audiamus. quod de ſeipſo li. 2 Reg penult ait. Dixit vir cui conſtitutum eſt de Chriſto dei Iacob. Egregius pſaltes Iſrael. Spiritus domini locutus eſt per me. & ſermo eius per linguam meam dixit. deus Iſrael mihi locutus eſt. fortis Iſrael. dominator hominum Iuſtus. dominator in timore Dej Sicut lux oriente ſole mane abſque nubibus rutilat, & ſicut pluuijs germinat herba de terra. Delectaret me plurimum. ſermonem exercere in iſto textu pulcherrimo & vt ſic dicam theologiciſſimo. niſi nunc breuis eſſe vellem. Obſecro autem. per deum. vnde tanta preſumptio & ſingularis pre omnibus prophetis Iactantia. & eadem ſepius repetita. Quod dominus per eum ſit

locutus. per linguam eius. ſermo illius, cui conſtitutum eſt de Chriſto dei Iacob Qui egregius pſaltes Iſrael. Aliorum prophetarum iſta vox eſt. factum eſt verbum domini ad me hic autem nouo loquendi genere Non ait factum eſt verbum domini ad me. Sed verbum eius per me locutum eſt. [*Ausgestrichen:* ac ſi dicat]. neſcio quid intimioris familiariſſimeque inſpirationis in iſto verbo ſignificat. Alii prophete. ſeſe locutos eſſe fatentur. hic autem non ſe Sed per ſe locutum eſſe ſpiritum ſingulari modo pronunciat. Quamuis enim per omnes prophetas locutus ſit vt canimus: tamen de nullo ita dicitur

Blatt 2a: pſalmus primus de Chriſto loquitur. literaliter. Sic.

Beatus Vir Solus beatus & ſolus vir, de cuius plenitudine omnes accipiunt vt ſint beati & viri & omne quod in hoc ps ſequitur. Ipſe enim primogenitus in multis fratribus, primitie dormientium. vt ſit & vigilantium ſcilicet in ſpiritu. Nam & in huius quoque capite libri. ſcriptum eſt de eo. vt faceret voluntatem dej.
Vir autem tripliciter. primo Quia homo virilis virtutis Secundo Quia non puer pedagogicus. Sed virilis in gratia. Tercio Quia ſponſam habet. hic eſt enim vir quem circundedit femina. Quia tanquam ſponſus non ſolum poſt Sed & de thalamo ſuo proceſſit. ab initio ſui. habens ſponſam. Qui non abijt in Conſilio impiorum (.1. non conſenſit. in ſtudia Iudeorum. qui eum poſtea crucifixerunt. Iſte enim eſt gradus primus. in quo includuntur omnia genera peccatorum. Nam quocunque peccatorum genere peccatur, abitur a deo in conſilium impiorum. Impietas enim contra deum eſt. & contra cultum eius, qui eſt pietas, Quod autem addit Conſilium notat voluntatis vitium. quia de induſtria & voluntarie, deliberate & Conſilio impie agunt. non ex ignorantia. Vel certe. aliqui ex conſilio impie agunt, ex mala voluntate. alij autem in conſilium tale ipſorum abeunt conſentiendo, ignorantes & ſeducti Et in via peccatorum non ſtetit Via peccatorum eſt ipſa vita impiorum de qua iam dictum eſt in quam abeunt qui ſiunt impii. Sed hic ſecundus gradus, eſt peior. Qui facit primum peccatum duplex. & iam non ſunt impii. Sed quod plus eſt peccatores. peccatum autem in Scrip. frequentius pro idolatria capitur. hoc eſt autem duplex peccatum. ſtare, defendere, reſiſtere corrigenti

& reuocanti, nolle acquiefcere, ficut Saul. 1. Reg. 16. Declinare cor in verba malitie ad excufandas excufationes in peccatis. feipfum Iuftificare poftquam peccauit. Ac fic fuam iniquitatem ftatuere contra deum & Iuftitiam eius .1. negare deum & idolum fingere fibi. fuarum manuum opus, negare confeffionem & gloriam deo. Sicut fecerunt Iudei tunc & vfque nunc contra Chriftum, Ideo iam non tantum Impij in fimplici peccato. Sed & peccatores in duplici. Sic Hiere trenor. 1. peccatum peccauit Hierufalem. Iccirco inftabilis facta eft. peccatum inquit peccauit, .1. fimplex peccatum, duplex fecit. ficut eiufdem. 2. peccatum duplex peccauit populus meus. (quod vt fequitur. eft. quia dixit, non peccaui cum tamen peccaffet. [*Am Rande links:* prouer. 30 [*Vers 20.*] Talis (.fcilicet vt fequitur.) eft via mulieris adultere. que comedit & tergens os fuum dicit. (.1. fe excufans.) non fum operata malum: .1. Synagoga] Vnde Ifaie 55. promittit Si impius dereliquerit viam fuam, miferebitur eius dominus Super illis autem dicit Amos. 1. Super tribus fceleribus Ifrael & fuper quatuor, non conuertam eum. Tria fcelera funt omnia peccata Scilicet. infirmitatis contra patrem, ignorantie contra filium, malitie vel concupifcentie contra fpiritum fanctum, Quattuor autem fcelera funt iftis affumptis. addere excufationem in illis. & confeffionem eorum negare. Que faciunt ipfum ftare in via fua duriffima ceruice. Et ideo non conuertitur, nec poteft conuerti. Quia directe claudit fibi portam mifericordie. & refiftit fpiritui fancto. ac remiffioni fue. Super tribus ergo fceleribus bene couerterentur [*so*]. Sed fuper tribus & quattuor fimul non coruertuntur [*so*]. Et hic gradus 2us. Eft vltimus in feipfo, quo nullus poteft fieri peior. Ideo fequitur tercius. Qui iam ad alios pertingit. alios inquam fimili pefte corrumpere fecumque in perditionem eandem trahere vt qui primo gradu omnia mala fecit contra deum in 2º omnem gratiam remiffionis refpuit 3º iam alios idem facere docet. Vnde. Et in Cathedra peftilentie non fedit. Quo enim proficeret impietas in feipfa non habuit, nifi vt fe Iuftitiam ftatueret. ideo ecce oportuit eam extra fe nunc ire & in alios proficere. Sic apoft 2 Thimo. [*Ausgestrichen:* 2.] 3. Mali autem homines & feductores. proficient in penis, errantes & in errorem mittentes. hoc eft hor-

rendum illud quod Osee. 6. vidit in domo Israel. Cathedra ergo est publicum Magisterium, pestilentia autem. ea ipsa doctrina mortifera: qua Iudej Contra Christum se suosque corrumpunt, inficiunt & occidunt. Christus enim sedet in Cathedra salutis & vnguenti nardi spicate preciose. Hec est ergo Vere pestilentia spiritualis, animas mortificans Continūa strage. Sed occulta vis est

Blatt*) 2[b]: morbi huius. Et hoc est de quo sibi ipsis prophetabant. dicentes. Et erit nouissimus error peior priore. peius est enim. Negare peccatum esse. dominum crucifixisse. quam hocipsum scilicet crucifigere perpetrasse Nouissimus ergo error & extremum peccatum irremissibile. O quam horrendum Exemplum nobis Ira ista. Maledicta omnis superbia: que istum errorem imitatur vsque hodie

Sed in lege domini Voluntas eius (.1. non tantum Manus, coacta aut necessitate pene timoris, aut spe temporalium allecta, sine voluntate.) Sed hylari & libera voluntate. legem dominj operatur. Quod non est eorum qui sub lege sunt in spiritu seruitutis in timore. Sed qui in gratia & spiritu libertatis. Vnde liberi Nadaboth [*Psalm 110, 3.*]. spontanej voluntarijque dicuntur Christiani A Christo suo. qui primus talis est. Iudej autem Tediosi & involuntarii. & manu tantum, in lege sunt. Licet enim lex per timorem penarum potuit manum prohibere, & per spem bonorum ad opera prouocare, tamen voluntatem intus non potuit, neque soluere neque ligare, Non inquam soluere ad libertatem, neque ligare eius cupiditates. Hoc enim fit solum vinculis Charitatis. quam non lex. Sed Christus in spiritu suo dedit. Sic ipse ps. 39. deus meus volui & legem tuam in medio cordis mej. Volui inquit (.1. voluntas mihi est. & non necessitas timoris vel spes lucri. Et ideo lex tua, non in finibus & cute cordis mej Sed in medio, in intimo & toto affectu: in Iudeis autem vix per timorem leniter (leuiter?) perstrinxit cor eorum. Sic rursum dicit Et ex voluntate mea confitebor illi Et iterum Voluntarie sacrificabo tibi. [*Psalm 27=28, V. 7. Ps. 53=54,*

*) Am äussersten Rande oben quer herüber steht eine Zeile für sich, die, beim späteren Einbinden scharf beschnitten, sicher nur noch erkennen lässt: Cathedra doctoris (?) s.... thronus reg............. dormientium (?) ꝛc

V. 8.] — [*Am Rande links:* ps. 118. deduc me in ſemita mandatorum tuorum. quia ipſam volui. Et ps. 111. In mandatis eius volet nimis.] Notandum tamen Quod Chriſtianorum non ſic eſt libertas & voluntas. Quod ſine timore (etiam penarum) ſint in lege dominj, quoniam hoc falſum eſſet, Quia qui timet penam futuram & ideo legem ſeruat: vtique fide hoc facit. Quia niſi crederet, non timeret. Et ideo non eſt longe a regno dei. Immo talis eſt caſtus timor & ſanctus, quia ſanctificat non tantum manus Sed & animam. Quia iſto timore non ſolum opus Sed & voluntatem vtique cuſtodit a peccato. Non autem ſic Timor legalis. Quia ibi timebatur pena corporalis & preſens, & temporalis. Quia lex Iuſſit occidi, lapidari ꝛc. Et ideo non in fide timebant penam futuram. Sed in experientia penam preſentem. Quare non cohibebant iſto timore voluntatem. Et hunc timorem inũtilem quia non ſanctificat animam, quia non eſt ſanctus, foras mittit Sancta Charitas adducens illum qui dictus eſt. licet & hunc perfecta, minuet Sed non extinguit totaliter. Igitur prima radix omnium bonorum eſt voluntatem habere in lege domini. Nullum enim violentum perpetuum & quod ſine affectu & voluntate tenetur non diu tenetur. Quia non habet radicem granum quod ſupra petroſa cecidit. Nam & gentilis ille poeta dixit. Errat mea ſententia Qui firmius putat regnum eſſe. quod vi fit. quam quod amicitia coniungitur. Igitur Chriſtus non vult vi & violentia ſuum regnum conſtare. quia tunc non conſtaret. Sed voluntate & ex animo & affectu ſibi ſeruirj. Sic enim regnum eius eternum, & quod non corrumpetur. Quia non in vi nititur. hylarem enim datorem diligit. Ad hoc autem dedit ſpiritum ſuum, Et ideo Qui hunc ſpiritum Chriſti non habet, non eſt eius, Qui enim ſpiritu dej aguntur. hii filii dej ſunt hii autem ſunt quorum eſt voluntas in lege dominj: quoniam hoc ſine ſpiritu dej. ex nobis non eſt

Sunt autem quidam etiam nunc hodie. Qui os huius prophete diſtorquere & linguam eius inuertere nituntur. Qui ſuis inflatis ſenſibus & diſtortis operibus. Volunt quod lex domini ſit in voluntate eorum. & non voluntas eorum in lege domini. Hoc enim & Iudej (vltra hoc quod non erat voluntas eorum in lege

domini vts dictum eſt.) voluerunt. dum quod ipſis placet, quod ipſi definiunt, quod ipſi ſtatuunt, volunt. deo eſſe acceptum. Ac ſic potius ipſi deo ponunt legem quaſi ſit obligatus, quod ipſi voluerint & elegerint, acceptare. quam recipiant ab eo legem. vt.

Blatt 3a: faciant, que ipſe elegit & vult. Tales inquam nunc precipue religioſi multi ſunt. Qui ſibi reſeruauerunt Iudicium, ſuper mandato prelati ſuj. & ipſi volunt concludere & docere eum, quid eis debeat precipere. Aut certe antequam faciant quod Iubentur. rationem volunt ſibi reddi ac demonſtrari quare & ad quid ſic precipiat. Et ſimiles in hoc Iudeis, querentes ſignum. & dicentes. Quod oſtendis nobis ſignum, quia hec facis? (.1. da rationem & ſignum, & proba. mihi, cur iſtud Iubeas? Et non hoc facerent, niſi quia ſuperbia eorum eſt. qua Iudicare volunt & non Iudicari & non eſt voluntas eorum in lege eius. Sed preciſe lex eius, in voluntate eorum. Et certe hoc non eſt ſub prelato eſſe. Sed ſupra eum. Dat autem eis dominus ſignum, Soluite templum hoc & in triduo reedificabo illud. Soluunt enim & illi templum corporis ſui myſtici (.1. totum conuentum ſcandaliſant & deſtruunt malo exemplo). Sed in triduo (.1. tribus votis ſubſtantialibus reedificatur. q. d. O frater. Ecce hoc ſignum eſt. Hec ratio quare hoc Iubeam & nulla alia: Quia tu promiſiſti obedientiam, paupertatem, & caſtitatem, Hec ratio debet tibi ſufficere. Nec debeo tibi aliam dare, Tuum eſt obedire. Non enim datur aliud tibi ſignum, niſi hoc ſignum Ione (vt ſcilicet iſto triduo ſis in corde terre. Tu ergo qui ſoluis templum & deſtruis quantum in te eſt, Sed ad me pertinet ipſum (.te emendato.) reedificare. hec verba ſunt prelati ad ſuum ſubditum. Alioquin qui templum dej violauerit. diſperdet illum deus. Sed heu iſta abominatio deſolationis poſita eſt fixe in templo hoc ſancto dej. Et vere nunc tempus eſt. fugere ad montes

Caueat ergo ſibi quilibet diligentiſſime. Ne vnquam prelati ſui Iuſſionem diſcutiat aut Iudicet antequam faciat. Nec dicat. Quare precepit mihi deus de hac arbore non comedere? Certiſſimum enim ſignum Serpentis afflantis eſt. Quoties in precepto ſuperioris tui, incipis intus querere & dicere. Quare? Quur mihi hoc? Hoc non videtur Iuſtum, hoc non vtile. hoc melius ſic vel

ſic fieret. hoc mere fruſtra ſit. hoc in meam irritationem ſit. Et ſic de alijs infinitis queſtionibus. que Infert. hoc diabolicum. Quare. Mox enim Inuidiam contra precipientem quaſi ſit Inuidus aut maliuolus excitat, dum non videt. quid proſit quod precipitur, aut quid conuenit. Ideo hocipſum quare, mox in principio retundendum eſt. & non quare. Sed quomodo & quam cito faciendum ſit, cogitandum eſt. Hoc animaduerso. Quod ſicut Ade in paradyſo. ita deus in prelato, non precipit ſemper. quod vtile aut neceſſarium eſt. aut magnum, Sed ſepe ſolum ſignum ponitur vt reuelentur cogitationes ex cordibus. vt non alius fructus quam obedientia ſola queratur Nam ſicut in Adam factum fuit, vbi preceptum ej datum, fuit ſolum in ſignum, quo obedientia eius probaretur. Sic nunc quandoque vile preceptum datur & exiguum ſignum. Sed magna ibi negligitur obedientia. quando mutatur in ſignum cui contradicitur, & reuelantur tunc cogitationes eorum quia ſuperbe ſunt. & Iudicium ſibi arrogantes, ideo fit eis ſignum in ruinam, & animam prelati, que eſt Mater illius conuentus, tranſit gladius doloris & tribulationis. Stultorum Ergo ſtultitia eſt. obedientie magnitudinem. ex operis magnitudine metiri. aut paruitatem & vilitatem ex vilitate operis precepti. Non vult deus victimam Sed obedientiam. Nec noſtra Magna opera curat quia ipſe poteſt maiora facere, requirit autem obedientiam ſolam, Sic. n. & Saul pinguia pecora ſeruauit & pinguiſſimum Agag [*1 Sam. 15, 9.*]. Quod multi imitantes. Magna quandoque faciunt opera & vtilia ex ſenſu ſuo. interim autem vile aliquid omittunt quod Iubentur, in qua vilitate precioſiſſima latet obedientia ſicut in illa precioſa vtilitate, viliſſima inobedientia. Sicut thezaurus in agro abſconditus Ita obedientie precium, in abiecto & contemptibili precepto. Rurſus ſicut oſſa mortuorum. & omnis ſpurcitia in ſepulchro foris dealbato. ita inobedientia fetidiſſima. in magno & ſpectabili opere Audi ergo preceptum, & doctri [*so*] Spiritus ſancti. Sed in lege dominj Voluntas eius (.ſcilicet prelati lege.) ꝛc.

Blatt 3ᵇ: Et in lege eius meditatur die ac nocte Meditari proprie eſt hominum tantum. Quia & beſtie videntur imaginari & cogitare. Vis ergo meditatiua eſt rationalis. Differunt autem

Meditari & cogitare. Quia meditari eſt moroſe [*Ausgestrichen:* pacate, *und darüber geschrieben:*] profunde, diligenter cogitare. Et proprie eſt ruminare in corde. vnde meditari. quaſi in medio agitare, vel ipſo medio & intimo moueri eſt: Qui ergo intime & diligenter cogitat, querit, diſcutit ꝛc hic meditatur. Sed in lege dominj hoc non facit, niſi cuius primum voluntas in ea fixa fuerit. Nam que volumus & amamus, intime & diligenter ruminamus. Que autem odimus vel vilipendimus leuiter tranſimus & non profunde, diligenter, aut diu volumus. Igitur radix primum mittatur in corde. voluntas & ſua ſponte veniet meditatio Inde enim Impii non meditantur in lege dominj: quia adulterine plantationes, non miſerunt radices Meditantur tamen alia Scilicet in quibus eſt voluntas eorum radicata, que ipſi volunt & amant (.1. aurum, honorem. & carnem. Atque Iudei meditantur vanitates & inſanias falſas ſecundum ſuas opiniones in ſcrip. Sicut Multipliciter de eis eſt prophetatum. Dauid autem orat. Inclina cor meum in teſtimonia tua & non in auaritiam. Omnes hii non in lege meditantur Sed extra legem, vt auari, carnales, ſuperbi. Aut in gloſis legis ſeu Scoriis & corticibus Quid autem eſt dies & nox? hic magnum eſt pelagus. primo ad literam (.1. omni tempore ſeu aſſidue.) Quia dies et nox eſt omne tempus. Diuiditur autem Tempus non ſolum [*Am Rande links:* .1.] in diem & noctem Sed 2º [*Am Rande links:* .2.] etiam in tempus proſperum & aduerſum. ideo dies eſt tempus proſperitatis, nox autem aduerſitatis. 3º [*Am Rande links:* .3.] diuiditur in tempus gratię & peccati. 4º [*Am Rande links:* .4.] in tempus vite & mortis. prouer. 31. Non extinguetur in nocte ꝛc .1. in tempore mortis. 5to [*Am Rande links:* .5.] in tempus quietis & negocii. ſeu ocii & laboris. Vnde Quies (ſecundum ſpiritum.) eſt dies. Occupatio autem nox. Secundum has diuiſiones. varia eſt iſtorum nominum in Scrip. vſurpatio. Qui ergo radicatus eſt voluntate. & ex animo ſpontaneo in lege dominj quodcunque tempus acciderit. non recedit, non obliuiſcitur, non poſtponit meditationem legis dominj Stultus autem. & cuius voluntas non eſt in lege eius. mutatur in omnem differentiam temporis Et ſi aliquando per diem in ea meditetur. Nocte autem ceſſat. quia non habet radicem.

Sunt autem & hic quidam peruerſi (.ſicut in prima verſiculi parte.) Qui ſimiliter inuertunt & peruertunt. hanc vocem ſlancti. Quorum non eſt meditatio in lege dominj. Sed potius econtra lex domini (.quod horrendum eſt.) eſt in eorum meditatione. hii ſunt. Qui Scrip. ad ſuum ſenſum torquent. & ſua propria ſtatuta meditatione. cogunt Scrip. in eam intrare & concordare, cum debuerit fierj ediuerſo. Sic ergo lex domini in meditatione eorum. & non meditatio in lege dominj hii non volunt eſſe adũerſario ſuo conſentientes in via. Sed aduerſarium ſibi. Nec cum ſancto ſancti eſſe volunt. Sed ſanctum, cum ſe prophanum eſſe cupiunt. Sic fuerunt heretici. Sic omnes qui ſuam vanam opinionem. auctoritate probant Scripture. Iudaizantes Iudaica perfidia Contra quos. b. Hilarius li 1. de tri. Optimus lector eſt Qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potius quam imponat. Et retulerit magis quam attulerit. Neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem preſumpſerit intelligendum. Inde enim conqueritur dominus per Malac. 3. Quod eum configant & violentunt [*so*]. mali interpretes & peruerſi. Quippe. Dicta autentica ſunt quedam [*so*] claui. Eccleſiaſtes vlt. Stimuli: Quibus quando veritas prohibetur: tunc dominus configitur. vt ſcilicet veritas non libere incedat & appareat Vnde in huius rej figuram. dominus Iudeis remanſit crucifixus, nec vnquam illis iterum apparuit niſi reliquijs Iſrael. Ideo adhuc hodie eum crucifigunt in ſemetipſis vt eos Apoſtolus arguit Quia tenent veritatem confixam. & in mendacio ſuo ferreo & duriſſimo. (.qui ſunt claũi eorum.) eam configunt, Ideo vſque hodie neſciunt quid faciunt. Sicut & tunc neſcierunt Eodem modo flagellant, lapidant & occidunt prophetas & Scribas. Sicut patres eorum Et ſicut ad literam iſta fecerunt. ita etiam myſtice idem fęcerunt. Nam tunc propheta. occiditur, quando eius Sermones. ſuffocantur ſecundum ſenſum viuum. quem ſpiritusſanctus intendit. Vide

Blatt 4ᵃ: quantum ſit eruditionis in iſto verſiculo vnico. Vehementer ergo timendum eſt. Ne cito ſenſui noſtro credamus. & cum omni humilitate & reuerentia Scriptura exponenda Quia ipſa eſt lapis offenſionis & petra ſcandali. hijs qui feſtinant. Quam petram conuertit in ſtagna aquarum. hijs qui meditantur in lege

domini. Vnde & dominus reprehendit eos qui eum ſic querunt. Iſaie. 65. Quia Inueniunt eum, qui non queſierunt iſto modo

Sunt tandem. qui meditantur quidem & habent voluntatem in lege Sed non domini. Hii ſunt Iuriſte Qui in doctrinis hominum varijs. &. traditionibus ſeniorum voluntatem habent. & meditantur die ac nocte. [*Am Rande links:* Vnde hic in ſingulari dicit in lege, non legibus,] Quid enim ſunt doctrina [*so*] hominum (niſi leges ciuiles & humane? Traditiones autem ſeniorum. ſunt decreta pontificum. Senior enim preſbyter grece & ſacerdos eſt. Vnde & petrus. Se & Johannes Seniorem appellat in ſuis Epiſtolis. In hijs ergo legibus, intime verſantur nunc homines & habent infinitam in illis arenam, queſtionum, litium, pugnarum, verborum, gloſarum. ſine omni fructu niſi lucri tantum & honoris Sed de hoc ſatis.

Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt, ſecus decurſus aquarum, quod fructum dabit in tempore ſuo. Dixi Si quis voluntatem habet in lege dominj, radicem habet ideo hic dixit, plantatum eſſe. radicem ſcilicet miſiſſe. Sine dubio alias erit non plantatus, eſt. Recte ergo qui predixit. Sed in lege Domini voluntas eius, Nunc proſequitur Et erit tanquam arbor vel lignum plantatum, viũũm vtique lignum. cuius radix eſt voluntas in lege dominj Et ideo firmiter plantatum. Quod autem timore in lege eſt, violenter eſt lignum intruſum & non plantatum. Voluntas enim & non vis facit firmum propoſitum. Recte quoque premiſit qui meditatur in lege eius, & nunc proſequitur ſecus decurſus aquarum Nam iis qui in lege meditantur. ſcaturit ipſa petra Scrip. abundantes riuos & decurſus aquarum Scientie & Sapientie. inſuper & gratie & ſuauitatis. Sic enim promittit: Querite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis. Igitur meditari. eſt pulſare cum Moſe hanc petram, decurre [*so*] autem aquas, eſt erumpere multos ſenſus. & copiam intelligentie. Ideo Qui meditatur in lege domini, ſimul neceſſario eſt fixus. ſecus decurſus aquarum & fluenta pleniſſima Dicit autem decurſus, quaſi de ſurſum currens. Vnde & Iordanis: a deſcendendo dicitur. Quoniam Scrip. ſancta eſt ſuper nos & de ſuperioribus. ideo eſt aqua, non ad quam nos deſcendimus (niſi dum de ſuperbia ad eam deſcen-

dimus.) Sed nec afcendere ad eam poffumus, Quia confortata eft non poffumus ad eam, Ideo eft decurfus. & defcendit ad nos & fuper nos. Sic Iohel. 2. defcendere faciet ad vos hymbrem ferotinum ꝛc Dicit autem & decurfus. Quia fermo eius velociter currit, nefcit enim tarda molimina fpiritusfancti gratia. Et fluminis impetus letificat ciuitatem dej. Et lingua meus calamus fcribe velociter fcribentis. Expertus nouit Quod qui in lege dominj meditatur. breuiter & fubito plurima docetur. ac velut diluuium invadet intelligentiarum. in voce cataractarum eius, ita vt fit vere curfus. vbi humanum ftudium vix eft repere ac claudicare. ad eandem veritatis copiam. Igitur Qui cupit abunde erudiri, ac velut, inũndari curfibus aquarum fcientie. tradat fe ad meditationem in lege dominj die ac nocte. Et experientia docebitur. verum dixiffe prophetam in hoc verfu

Dicit tercio Secus .1. iuxta vel prope. Quia in futuro ingrediemur & abforbebimur in iftis aquis. hic autem interim, fumus ad eius decurfum, preterfluit enim nunc Sed tunc influet totaliter. Quomodo autem Scientia & gratia fit aqua. alibi notum eft. Nifi Quod Scientia Scrip. fingulariter aqua eft. quia lauat, irrigat, & fecundat. Eft enim diffufa gratia in labiis eius: ita vt fit mollis, liquida, mitis & pura. & fi que alie fint aquarum proprietates, Igitur. hic riuos de libano fluentes. pofthec fontem ipfum bibemus aquarum viuentium.

Blatt 4ᵇ: Quod fructum fuum (.1. opus fructuofum.) ꝛc hoc magnum & fingulare donum dej eft. Scire inquam, quando opus quodlibet facere debeas. fcilicet vt fuo tempore. & oportune quodlibet facias. Hoc eft donum confilij. & Iudicium quod diligit honor regis. prouer. 25. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore fuo. Econtra eiufdem. 26. Quomodo fi fpina nafcatur in manu temulenti. Sic parabola in ore ftultorum. Et. infra. Quomodo pulchras fruftra habet claudus tibias. Sic indecens eft parabola in ore ftultorum Hec eft prudentia. virtutum dux & auriga. Iudex temporum. Multi faciunt fructum, tempore alieno. fcilicet fui capitis & fenfus: & non tempore fructus. vt qui ftudet quando debet alijs prodeffe in opere, aut econtra, qui vult regere & currere, quando debet orare vel

ſtudere. Sicut in ſecularibus prudens eſt, qui metit in meſſe & non ante vel poſt meſſem. Vel qui emit dum forum eſt & nundine ſunt. Sic enim prudentiores ſunt filii huius ſeculi ꝛc. Hoc tempus autem oportunum apud religioſum facile eſt. Quia obedientia ſola: ipſa eſt prudentia eorum que quando requirit aut prohibet. tunc tempus eſt fructibus ſuum & oportunum. Sed multi etiam hic inſaniunt & ſibi tempus definiunt, Sed hoc ſine dubio ſemper alienum eſt & importunum operi ſuo ideo & ipſe fructus. potius ſpina eſt in manu eius. quam fructus aut vua ꝛc perforat enim conſcientiam eius. & inutile facit opus & manum ſimul.

Et folium eius non defluet folia ſunt verba. hec autem verba Chriſti quomodo non defluxerunt patet. quia in Euangelijs & cordibus fidelium, precioſiſſime. ſcribuntur. Verba enim que loquitur. vita ſunt & ſpiritus. ideo non in lapidibus & mortuis libris. Sed in viuis cordibus digna ſunt ſcribi. Non defluet ergo minus dicit. & plus ſignificat: quia celum & terra tranſibunt verba autem eius non tranſibunt. Ipſe igitur. lignum vite, plantatum in domo dominj firmiter. qui fructum ſuum ſuo tempore dedit. primitie omnium lignorum eum in hiis imitantium. Adam & Eua Conſuerunt folia fici. (.1. texuerunt verba excuſationis in peccatis, vt ſuam turpitudinem velarent & excuſarent: ideo defluxerunt iſta folia. Et Maledicta eſt hec ficus a domino, que talia tulit folia. & mox aruit. Sed quam perfectus vir eſt qui non offendit in folio. perfectior certe cuius folia ſunt florida & abundant Sed perfectiſſimus. cuius non defluit folium, Qui dignus eſt cuius ſententie & dicta eternam memoriam & auctoritatem mereantur. Sic Eccleſiaſtes vlt. Verba ſapientum quaſi ſtimuli & claui in altum defixi. que per Magiſtrorum conſilium data ſunt a paſtore vno.

Et omnia quecunque faciet proſperabuntur (omnia que inſtituit & ordinauit fierj in Apoſtolis & diſcipulis, in ſacramentis, myſterijs. Non enim ſolum ipſe factor proſperatur ſicut ps 44 dicitur. intende. proſpere procede. Et ps. 117. O domine bene proſperare ꝛc. Verum etiam ea que facit proſpera erunt, proficient, procedent, & non impedientur ab omnibus reſiſtentibus. Quia porte inferj non preualebunt adverſus eam. Quia proſperabuntur

ea que facit? Que? Celi noui, terra noua: immo omnia noua facit qui ſedet in throno Hic enim eſt orbis terre futurus, quem non ſubiecit angelis deus. de quo loquitur Apoſt hebre. 3. Sed filio, iſto Beato viro. Hec ergo opera dominj Magna & mirabilia, exquiſita in omnes voluntates eius. Ipſa ſunt que hic proſpera futura dicuntur. & impleta ſunt, Sicut videmus Quia impleuit Eccleſia que eſt opus magnificentie eius. totum mundum. Confeſſio enim (.1. Iudea vel Iudith.) & magnificentia opus eius. Et iterum facta eſt. Iudea ſanctificatio eius (.1. Eccleſia.) ꝛc.

Blatt 5a: Non ſic impii Ampla eſt iſta negatio. & tam ampla: quam fuit affirmatio omnium precedentium vt Impii non beati, non viri, Non voluntas eorum in lege domini. Nec meditantur in lege eius vts. Nec ſunt lignum plantatum ſecus decurſus, quod fructum ſuum dat in tempore ſuo Nec proſperabuntur, quecunque fecerint. Deſyderium enim peccatorum peribit. Quid ergo? Non ſic ſunt impii Sed tanquam puluis puluis enim non habet radices, nec poteſt plantari Sicut nec ipſi voluntatis radicem in lege. Sed eſt terra comminuta & ad nihilum redacta & ab vſtione ſolis arefacta ideo enim viliſſimum omnium eos vocat: Quia comminuti ſunt & viliſſimi omnium facti Sicut per [*Ausgestrichen:* Edom] Abdiam dicit. Ecce paruulum dedi te in gentibus, Contemptibilis tu es valde. Vnde & ipſi quidem faciunt fructum. Sed tempore non ſuo: immo prorſus Importuno opera legis ſcilicet tempore gratię. quod non eſt tempus talium operum. Vnde & [*Ausgestrichen:* Edom] Abdias. Non eſt prudentia in eo. Sic non ſecus decurſus ſunt aquarum. Quia poſuit ſtagna in ſitim & terram fructiferam in ſalſuginem a malitia habitantium in ea [*Pſ. 106 = 107. V. 33 f.*]. Sic folium eius defluit. Vt Iſaie. 2. [*Jeſ. 1. V. 30.*] Cum fueritis ſicut quercus defluentibus folijs & velut hortus abſque aqua. Quia que hodie docent. cras falſa conuincuntur. omniaque que faciunt non proſperabuntur. Sed omnia que ordinant fruſtra ordinant. Quem proijcit ventus a facie terre Ventus eſt impetus ire dej & ſpiritus furoris eius, qui fuit in Romanis. per quos diſperſit eos & proiecit. a terra ſua. vſque in hodiernum diem. Quia de terrę facie (.1. ſuperficie Iudee) omnes ſunt expulſi, valido iſto vento ire dej Ipſi autem

vt infirmus puluis, ſine virtute reſiſtendi fuerunt. Et bene puluis Quia Sicut puluis eſt terra minutim diuiſa. & nulla parte ſibi coherens: Ita tunc temporis fuit maxima & intima diſſenſio inter Iudeos. & nulla coherentia aut concordia ideo diſperſi ſunt. Diuiſum enim fuit cor eorum. ideo nunc perierunt.

Eodem modo. Myſtice. Tentationis ventus ſemper deijcit de ſtatu & poſſeſſione ſeu pace ſua ſuperbos, ſingulares, diſcordes ꝛc. Quia ſicut frater a fratre adiutus eſt ſicut ciuitas firma, ita frater contra fratrem Eſt ſicut nullus lapis ſuper lapidem. Ac ſicut puluis ſuper faciem terre.

Ideo non reſurgent impij in Iudicio Non dixit in die Iudicij. Sed in Iudicio Iudicium autem nunc eſt mundi. licet nondum reuelatum quod fiet in die. Iudicat ergo dominus iam populos in equitate. diſcernens per gratias ſuas bonos a malis. & tranſfert eos de tenebris in admirabile lumen ſuum, diuidens lucem a tenebris. In hoc Iudicio reſurgitur reſurrectione prima ſecundum animam. cuius figura & cauſa eſt reſurrectio Chriſti Sicut theologiſat in multis locis Apoſtolus. Sed non Iudej in iſto Iudicio reſurgunt. Quare? quia nolunt. Quia excuſant ſe in peccatis. & Iuſtificant ſemetipſos ac ſic reſiſtunt. Eſt autem multiplex Iudicium, 1 primo paſſiuum quo a domino Iudicamur. ſcilicet ſeparando de medio malorum. Et hoc ſecundum corpus fit per diſciplinam & caſtigationem. Secundum animam autem per gratiam. Sic Apoſt. Cum autem Iudicamur a domino corripimur vt non cum hoc mundo condemnemur. [*1 Kor. 11, 32.*] 2 Secundo quo noſipſos Iudicamus. hoc fit ſeipſum accuſando & confitendo peccatum ſuum, Quo agnoſcimus quod digni ſumus pena & morte. Sic Ro. 2. Qui Iudicas eos qui talia agunt. ꝛc Item Eadem facis que Iudicas (.1. agnoſcis & diſcernis malefacta & non facienda: Talia ergo in nobis agnoſcentes, & pro eis penam nobis inferentes. exercemus Iudicium in nobis. Non ergo reſurgunt impii in Iudicio. Neque peccatores in conſilio Iuſtorum (.1. Iudej. in Eccleſia Chriſtianorum qui ſunt ſoli Iuſti a ſolo Iuſto domino noſtro Iheſu Chriſto. Quoniam nouit dominus Viam Iuſtorum Quia amen dico vobis neſcio dicit ad impios Nouit ergo: quia placitum eſt ej in illis. Sed Iter impiorum

peribit, vna cum ipfis quia difperdet illos dominus benedictus in fecula Amen.

[*Nun den Rand herüber:* Iudicium poteft intelligi etiam ipfa fides. per ipfam enim dominus Iudicat & difcernit. Ipfa equitas & veritas. in quam Iudicat dominus Ipfum Iudicium non quod facimus, Sed quod pati debemus tanquam fuperius ad nos & fententiam latam fuper nos, cui ftandum fit.]

Blatt 5ᵇ: Sequitur tandem ex predictis. quod Scriptura fancta aptius & melius vtitur verbis quam Curiofi difputatores in fuis ftudijs. Immo Nifi quis eorum imaginationibus renuncians velut calceos fuos cum Mofe exuerit, non poterit ad iftum rubum flammeum appropinquare terra enim fancta eft, Nam Ecce Si dixeris: Sed in lege domini voluntas eius .1. actus voluntatis vel potentia actus in lege Domini: dura, infipidaque eft intelligentia. Et ifti tamen fic dicunt. Si autem dixeris cum fpiritu fic .1. Qui fponte et voluntarie legem domini facit iam Ecce fanior eft fenfus. [*Am Rande links:* .q.] Sed queftione dignum videtur. Cur non dixit voluntas & Manus in lege domini? Nam fides fine operibus mortua eft. Et dicunt fed non faciunt Refpondeatur Quod 2ᵃ caufa folam voluntatem expreffit, prima Quia non poteft arbor bona malos fructus facere & omnis arbor bona fructus bonos facit. Ideo voluntas que eft arbor vel radix arboris bone, non poteft facere nifi bonum. & facit fructum bonum tempore fuo Ideo hic mox, comparauit hominem ligno plantato, cum premififfet radicem eius fcilicet voluntatem. habita enim voluntate bona. totus homo bonus eft. Sic radice bona, arbor bona eft. Que vtique facit tunc, non nifi fecundum genus fuum, fructum bonum. & fi non femper tamen tempore fuo: poftquam hiems tranfierit. Etenim. hiems eft tempus legis & fynagoge. Ver autem ameniffimum tempus annj. eft primitiue Ecclefie tempus: vbi Spiritusfanctus ameniffimum fecit tempus. in floribus, fructibus ꝛc Vnde & eductio de egypto primo menfe facta eft & in vere, hoc enim tempus, eft principium germinantium. Amos. c. 7. tunc enim hiems tranfijt Eftas autem eft plenitudo & profectus Ecclefie. in qua claritas maior facta eft. & in notitiam omnium vulgata veritas fidej. Autumnus iam reftat & nunc inftat,

in qua [*so*] meſſis & vindemia agetur nouiſſimi Iudicii. hic rurſus incipit frigus charitatis. ps. [*d. i. 73=74, V. 17.*] Eſtatem & ver, tu plaſmaſti ea. ꝛc.

2 Secunda cauſa eſt. Ad erudiendum nos. Quod opus bonum non ſic eſt de neceſſitate ſalutis. Quin ſi fieri non aliter poteſt, voluntas ſufficiat. Hec enim neceſſaria eſt. quam nullus impedire poteſt perſecutor. a qua nullus excuſatur. Quoniam hec omnino in nobis noſtraque libertate poſita eſt. poteſt tyrannus. manus & pedes ligare: poteſt in exilium mittere & carcerem, vt neque lingua nec manu, nec verbo nec opere poſſis facere ſecundum legem dominj. Nunquid poteſt voluntatem? Igitur Beatus vir. etiam ſi non plus quam voluntas eius in lege domini fuerit. Verum Vbi copia faciendi adeſt, non ſufficit voluntas. immo nunquam eſt voluntas, niſi in verba & opera prodeat. & incarnetũr (.1. in carnali verbo & opere appareat.) Quare cum dicit. In lege dominj voluntas eius. vtique vera & plena & perfecta voluntas intelligitur. Inde enim Iacobus in ſua Canonica c. 1. appellat legem hanc. perfecte libertatis .1. voluntatis: Quia ſemiplena & languida voluntas, non eſt voluntas. horum certe voluntas eſt diuiſa & non tota in lege. Sed in legibus ſcilicet duabus contrariis. partim in lege domini, partim in lege membrorum & carnis. Vnde non fruſtra hic. vnicam legem domini adducit dicens. In lege dominj. in ſingulari, & vnius dominj in ſingulari. & vna voluntas in ſingulari. Quia non omnis (.1. nullus.) qui dicit mihi domine domine (.1. 2: eſt corde & voluntate diuiſa.) intrabit. in regnum celorum Sed qui facit. ꝛc facit autem voluntatem. qui ſecundum vnam voluntatem totam & plenam facit opus dej & mandatorum. Si quidem. & ipſa tua voluntas perfecta eſt patris voluntas, a quo omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens. ꝛc.

[**Blatt 6** und **7** sind nicht vorhanden, aber nur weil nicht beziffert.

Blatt 8. 9. 10. 11 sind leer.]

Blatt 12a: Sed gradus tres oppoſiti & ad celum eſt non abire in conſilium impiorum: (.1. maxime reſiſtere refugere & ire in conſilium piorum. [*Am Rande links:* declinare conuenticula

illorum de ſanguinibus Idumeorum [*Pſalm 15=16. V. 4.*]
2us Non ſtare in via peccatorum (.1. non ſtatuere ſuam Iuſtitiam, non ſe excuſare, non Iuſtificare, non ſibi tribuere. Sed magis. ſtatuere & ſubijci Iuſtitie dej, induere confeſſionem: in principio accuſare ſeipſum, Iudicare ſe ipſum, Iuſtificare deum gratias agere paratus audire & acquieſcere: & ſenſui ac monenti alteri cedere. hoc eſt ſtare in via ſanctorum. Stant enim ſancti: quia humilitate & confeſſione nituntur 3us eſt [*Ausgestrichen:* mali] non docere malum (.1. maxime docere bona.) Quos tres gradus in Aug. adeo eximie videmus lucere. vt iſte verſiculus mira proprietate & [*Ausgestrichen:* accomodat] accomode: videatur repreſentare, exprimere ac delineare. totam vitam S. Aug. Nam pro primo gradu quam non abierit Sed pleno corde iuerit in conſilium impiorum. ipſe teſtis eſt li. 8 confeſſion. In 2° autem pre omnibus ſanctis. fecit nouum & ſingulare ſcilicet ſtatuens non ſuam Iuſtitiam, neque ſeſe Iuſtificans aut ſibi quid attribuens, Sed Confeſſionem bonorum & malorum totius vite, toti mundo ſtatuit hoc eſt [*Ausgestrichen:* eximie] egregie ſtare in via ſanctorum. immo & ire & proficere. Non fecit ſibi ſeipſum in corde idolum. Sed pleniſſime dedit gloriam deo: in conſpectu omnium hominum. [*Am Rande links:* ſicut Ezechiel arguit Iudeos Sic] In 3o gradu, ſcilicet non docuit malum: Sed maxime bonum: quis hec neſcit? Aut quis hoc tam diu, tam ſedule, tam feliciter [*Ausgestrichen:* exegit ex] eſt executus Igitur Singulariſſima laus eſt Aug. In hoc verſiculo. Et vere Beatus vir. qui non abiit in conſilio impiorum ꝛc Breuiter hos item tres gurgites ad dicendum pleniſſimos per compendium declino: quia iam finem facere debeo. Igitur patres & fratres vt ſermo qui a vobis incepit, in vobis etiam finiatur. Audiſtis

[**Blatt 12b** leer. **Blatt 13** nicht vorhanden. **Blatt 14a** leer. **Blatt 14b** s. vorn S. 1.]

Blatt 15a: Vocabularium ſuper ps. ps. 1°.
Vir dicitur tripliciter, primo eſt nomen etatis, & diſtinguitur contra puerum. Alio modo eſt nomen relatiuum & officiale vt ſponſus vel maritus, Tercio eſt nomen ſexus. ſcilicet contra mulierem diſtinctus. Nota ſunt iſta

Confilium. Eft difpofitio mediorum, vel via: quibus ad finem peruenitur in moralibus & practicis. & eft quadruplex. primo eft: Confilium bonum ad finem bonum. vt funt Confilia Euangelii. lex dej. que dirigit hominem per debitum medium ad deum, Et hec eft virtus & charitas vt orare, mifereri proximo, propter deum Secundo eft confilium malum ad finem malum, quale fuit confilium achitophel contra dauid. & Saülis contra eundem. vt eft omne peccatum & vitium maxime ex deliberatione, de Induftria, & confulto factum, vt Confilium Iudeorum contra Chriftum Et ita poteft hic etiam fumi Tercio eft Confilium bonum ad finem malum. Et hec eft proprie hypocrifis, fimulatio, & dolus: Vt qui bonis medijs vtitur, Exempli gratia, orare ieiunare & omnia, que bona funt facere pro gloria, mundi, aut lucro aut alia vanitate. Tali confilio iterum Iudej viuebant vtpatet in Euangelio. Quarto eft Confilium malum ad finem bonum, & hoc eft demonium meridianum. Eft autem, quando quis dimiffo eo ad quod tenetur, aliud ex fuo fenfu agit, bona intentione & fancto fine. Sic enim Angelus fathane in angelum lucis fe tranffigurans, tollit obedientiam. fub fpetie maioris boni, cum tamen obedientia nihil maius fit fub deo. Et contra hoc vitium ps. ifte loquitur. in quo Iudej olim figuratiue & vere, Nunc autem multo magis errant: Quia abeünt (.1. deferunt confilium dej & fidem que fola eft via & confilium debitum, ad deum.) in confilio fuo ftatuentes fuam Iuftitiam & Zelum dej habent ftultum

Ex abitione autem fiunt Impii. Sic vfque hodie diabolus. quando vult facere inobedientes, tunc abfcondit obedientiam. & facit fubditos. de preceptorum & faciendorum vtilitate Iudicare. Et frequenter minus vtile apparet, quod preceptum eft. tunc illi ftulti, obedientiam non confyderant in vili arripiunt vtilius & maius fine obedientia & contra. Sic fecit. primis parentibus in paradyfo oftendens ejs maius bonum effe in non feruando quam feruando precepto. & fic tulit obedientiam. Sic olim Dominus prohibuit fibi fieri altare de lapidibus fectis (.1. viam ad fe colendum, noftra induftria politam & ornatam. Sic Iudej dimiffo templo & altari: in excelfis & lucis immolabant. & ftulti nobis videntur fuiffe. veruntamen multi nimis eos imitantur, maxime

religiosi Nam & Iudei olim. se verum deum, in vitulo samarie & excelsis colere putabant: quo ritu tamen deus noluit coli. Sed eo qui erat in Hierusalem. hoc consilium sic Isaias describit. 59. Telas aranee texuerunt Et 30 Ve filii desertores vt faceretis consilium & non ex me. & ordiremini telam & non per spiritum meum vt adderetis peccatum super peccatum

Impius Est Recedens a deo & omittens cultum dej: peccator proprie: qui pertinaciter in suo errore & impietate, Inobedientia persistit, Et hec est vera idolatria olim figurata, negatio contra altissimum & osculari manum, suum sensum statuere, sua opera & facta Iustificare & defendere ideo est duplex peccatum Sed confunduntur iste differentie. Vnde hic pulchre primo dicit Impiorum: secundo peccatorum: Et primo abijt, secũndo stetit, Item primo in Consilio. secundo in via (.1. firmato & quasi trito & habituato consilio vbi de consilio facta est via.) Vnde patet Quod Consilium hic capitur. pro deliberato & electione precedente malo facto. Consilium enim dicit Electionem Ideo Est Consilium Impiorum. Electus & voluntarius & agnitus error precipue in primis Iudeis tempore Christi Sedere Est Iũdiciũm in tribunali, Regum in throno [*Darüber geschrieben:* solio], doctorum in Cathedra. Vnde hic doctores istius cosilii Impiorum & vię peccatorum reprehendit, quales sunt vsque hodie Iudej. [*Am Rande rechts:* Super Cathedram Mosi sederunt .1. legem Mosen docebant ideo sequitur quecunque dixerint facite] Vnde & doctrina eorum pestilentia vocatur. que est mortifera. & tamen occulta: quia velant eam suis mendacibus glosis, vt non appareat: quam sit falsa Et sic in prophetis. numeratur vna de plagis dej. scilicet pestis, fames, gladius, bestie, pestis. mortifera doctrina. Bestiarum dentes Zelus carnalis, fames spiritualis cibi, gladius potestas diaboli.

Blatt 15b: Volũntas in lege domini facit Christianum, non autem manus. Vnde Euangelium dicitur cohibere tam manum. quam animum lex autem Mosi solam manum. Verum Nec Euangelium est lex Christi: nisi fide capiatur lex enim domini viua est & efficax: ideo non est litere vel verba. Sed fides verborum alioquin semper sub lege est: quamdiu non habet fidem Euangelii.

vnde ps. 4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tũi domine: Non ſufficit quod ſit ſignum, niſi ſit impreſſum ſignum & ſignatum. hoc autem eſt, eſſe fidem ſcilicet Euangelium ſũſcipere & fide [*Darüber:* credendo] imprimere. Sic Chriſtus per Hiere: dicit ſe ſuam legem ſcribere in cordibũs eorum, non in mortuis membranis Quia Verba Euangelij bene Scribunt & loqũũntur. Sed non fidem, fides autem eſt lex dominj immacũlata. purificans corda eorum vt infra ps. 18.

puluis. eſt terra comminuta, arida, leuis, omni vento mobilis. & expoſita. Quo nomine aptiſſime Iudej exprimuntur. qũi ſunt aridi in ſpiritu, & humiliati vnde & infirmi ad reſiſtendum. diſperſi per omnes terras, & omni momento incerti in ſedibus ſuis. Sunt etiam in conculcationem vt lutũm platearum. & pũlũis viarum. Et Maledictio deutero. 28. in eis ad oculum videtur Eccleſia autem petrea ſuper petram firmam & lapides electi & precioſi

Iudicium Eſt ſententia damnationis & eſt proprie: quando quis ſeipſum accuſat, deteſtatur & condemnat. ſicut noſtri theologi dicunt, de actibus penitentię. [*Am Rande links:* Iraſci ſibi
dolere
vt pudere
deteſtari
vindicare]

hos vocat Scrip. Iudicium Iuſtus enim in principio eſt accuſator ſũi: Ideo etiam ſi ſepties cadat in die, toties tamen reſurgit, eo quod non excuſat ſe in peccatis. Sed mox confitetur & accuſat ſeipſum: quo facto mox dimiſſa ſunt ej peccata & reſurrexit. Sicut 2 Reg. 12. in Dauid patet: qui cum dixiſſet peccaui Mox Natan. tranſtulit dominus peccatum tuum. Sic publicanus in Euangelio cito Iuſtificatus eſt. Et ipſe ps. 30. dixi, confitebor Iniuſtitiam meam domino. & tu remiſiſti. Confeſſio enim & accuſatio ſui, eſt Iudicium hoc, quod amat dominus & correctio ſedis eius: Anima enim que ſic ſine intermiſſione ſeipſam deteſtatur, odit ſe in hoc mundo, diſplicet ſibi, & odit opera ſua. hec eſt que portat Iudicium hoc & ſemper reſurgit Econtra. qui ſtatuunt ſuam Iuſtitiam, & excuſant ſe in peccatis [*Darüber:* Sicut Saul. Sicut Adam & heua.] non Iudicant ſeipſos, non accuſant

Sed ſe bene facere putant, & placent ſibi: Et amant ſeipſos & animam ſuam in hoc mundo Ideo Impii non reſurgunt in Iudicio, quia non confitentur Iudej ſuum errorem, non ſe accuſant. Sed ſicut Iuſtus eſt in principio accuſator ſui. Ita Impius eſt in principio defenſor ſũi Ita Iudej Impietatem ſuam non accuſant. Sed defendunt. Ideo impoſſibile eſt eos reſurgere ſtante iſta defenſione. Vnde Non dixit ps. Ideo non resurgent homines vel omnis caro Quia omnis caro reſurget in fine mundi ſicut Iob dicit In carne mea videbo ꝛc. Sed impii (.1. ſpiritus eorum ſecundum quod ſunt Impii, non ſecundum quod ſunt caro. [*Am Rande links:* Aliud eſt reſurgere homines vel carnem aliud Impium, quia carnis reſurrectio eſt omnium vniuerſaliter. Impiorum autem nulla. quare? quia ſunt in principio defenſores ſui Iuſtus autem ſepties cadit & toties reſurgit. quare? quia eſt in principio accuſator ſũi: Impoſſibile eſt enim. quod qui confitetur peccatum ſuum non ſit Iuſtus, cum dicat veritatem Vbi autem veritas ibi Chriſtus eſt Sed & cum remiſſio peccati. ſit ipſa eorum reſurrectio patet quod non remittitur eis peccatum. quia non accuſant ſe. ergo nec reſurgunt aut Iuſtificantur. De prima enim loquitur reſurrectione & Iudicio primo licet etiam neque in ſecunda reſurrectione reſurgant. quia qui ſecundum animam non reſurgit, nec ſecundum corpus glorificatum. certe quaſi non reſurgere videtur. Et hoc innuit. quod non ſimpliciter ait non reſurgunt. Sed in Iudicio & concilio (.1. inter eos non reſurgent]

Voluntas hic non vt in Scolis accipitur. Sed pro libentia, ſpontaneaque promptitudine [*Darüber:* Vide in vocab hhapetz.] & voluntario beneplacito non provt diſtinguitur contra intellectum. vel actum voluntatis Sed omnino pro voluntate omnium virium: Ita quod omnes vires, omnia membra volenter ſint in lege domini & libenter. Scilicet vt diſtinguitur contra Inuoluntarium. licet hoc voluntarium vere ſit primo in ipſa potentia ſcilicet voluntate. Nam ſi dicas. Sed in lege domini voluntas eius .1. actus voluntatis: arida & Ieiuna eſt intelligentia, immo obſcura, cum & nolle ſit actus voluntatis licet hoc repugnet grammatice. Immo poteſt quis actum volendi elicere in lege domini violenter. quod tamen voluntas eius non ſit in ea: Et

forte hinc multi ſe decipiunt. putantes ſe ſtatim habere bonam voluntatem, quando actum volendi eliciunt. Et non conſyderant. quod eſt violenter extortus actus. & imperioſe elicitus: quod ex hoc patet. quod tranſeunte actu, relabitur ad ſolita & non eſt ibi perſeuerantia. Et Hec eſt conſcientia cauteriata (.1. violenter facta & extorta.)

Blatt 16a: Igitur voluntas hic ſicut voluntarium neutro genere. Sicut Ro. 1. [*Ausgestrichen:* Quod] ita quod in me promptum eſt (.1. promptitudo). Et. infra. 2. Ignoras quoniam benignum dei (.1. benignitas dej te ad penitentiam adducit. Sic ps. 111. Beatus vir qui timet dominum: in mandatis eius volet nimis (.1. voluntarius erit valde & libentiſſimus.) Et ps. 39. deus meus volūi (.1. voluntarius fui) Et legem tuam in medio cordis mej. non in ore & lingua Nec in membrana cordis. Sed intus in medio & intima cordis medulla. Sic ps. 53. Voluntarie ſacrificabo tibi. Et ps. 118. Voluntaria (.1. voluntatem.) oris mej beneplacita fac domine. Et ps. 20. Et voluntate labiorum eius non fraudaſti eum. quamuis hic pro deſyderio voluntas magis quam pro voluntario capiatur

Item Notandum Quod abire a conſilio & lege dominj Eſt tota impietas. Sed in Conſilio Impiorum Eſt ſic omiſſo conſilio dej, cūi tenetur. facere alia. & Inuentionibus ſuis niti ps 80. quod ſepius fit ſub ſpecie maioris boni, cum tamen deus noſtris bonis nihil egeat. Sed obedientiam tantum requirat. quoniam deus magnus dominus & rex magnus ſuper omnes deos ꝛc Item Cęlum mihi ſedes eſt Item domini eſt terra ꝛc Que omnia ad hoc ſonant. Quę eſt iſta domus quam edificabitis mihi? q. d. veſtris magnalibus nihil egeo, cum maiora poſſim facere. Sed obedientiam requiro

Item Quod noſtri Scolaſtici theologice vocant actus penitentię. ſcilicet diſplicere ſibi, deteſtari, condemnare, accuſare, velle vindicare, punire ſeipſum, caſtigare & cum effectu odire malum & iraſci ſibi. vno verbo appellat Scrip. Iudicium. Igitur quam diu nosipſos non condemnamus, excommunicamus, deteſtamur coram deo, tam diu, non reſurgimus nec Iuſtificamur. [*Am Rande rechts:* Quandoque autem. quia deus Infert

hoc Iudicium, dum homo negligit Et tunc Impii iterum non refůrgunt Sed peius ruunt] Non erit nec oritur in nobis Iuſtitia dej. niſi prius omnino cadat Iuſtitia & pereat Iuſtitia noſtra Nec reſurgimus niſi prius ceciderimus maleſtantes. Sic vniuerſaliter. Eſſe, ſanctitas, veritas bonitas, vita dej ꝛc non ſunt in nobis, niſi primum nos nihil prophani, mendaces, mali mortui fiamus coram deo. Alioquin irrideretur Iuſtitia dej. & fruſtra Chriſtus mortuus eſſet. Et hec eſt diſputatio profundiſſimi theologi pauli Apoſt. noſtris hodie theologis an ſpeculatiue neſcio. practice Scio quod ignotiſſima. Sic enim ipſe optat Inueniri in Chriſto non habens Iuſtitiam ſuam. Sic ipſe dicit ſe primum omnium peccatorum. que eſt magna & felix ſuperbia Nam tanto magis abundat gratia & Iuſtitia Dej in nobis. quantomagis abundat delictum (.1. quanto minus nos habere Iudicamus Iuſtitie, quanto magis nosipſos Iudicamus & execramur & deteſtamur. tanto abundantior influit in nos gratia dej. Et hoc verbum Apoſtoli multi male intelligentes dixerunt facienda mala vt venirent bona [*Röm. 3, 8.*]: cum potius Apoſtolus ibi velit docere, quomodo magnificetur Iuſtitia dej. Scilicet per magnificationem Iniuſtitię noſtre. & abundantiam peccati. Quia vere tantum abundat peccatum, quantum agnoſcitur abundare. In ſe enim eſt Infinitum malum. & non eſtimabile. ſicut & gratia dej. Ideo Abundantia eius eſt eius agnitio ſecundum magis & minus. Et hoc eſt Iudicium quod diligit dominus. Sed impii non reſurgunt in eo quia non magnificant peccatum ſuum. Sed Iuſtitiam ſuam ſtant enim & excuſant ſe. Vnde ps. 41. Memor ero tũi de terra Iordanis. & hermonijm (.1. excommunicatorum, damnatorum qui ſunt Chriſtiani. excommunicati a mundo, a ſeipſis coram deo.) Sed tamen ideo deſcendit Ros hermon, (.1. matutina gratia in eos.) proſperabuntur omnia que Chriſtus voluit. quod tamen contrarium apparet ſtultis. quia Eccleſia eius perſeuerat. contra omnes Impetus hoſtium. Iudej autem quomodo contrarie ſint Infelices ſatis experientia docet. Quia quicquid attentant pro ſua erectione perit. vtpatet. domino autem dixit pater. Intende proſpere procede & regna Sed & Maometh proſperatur. & dirigitur dolus in manu eius ſicut daniel. 8. dicitur.

Ps 2°

Blatt 16b: Virga ferrea Sanctum eſt Euangelium, quod eſt ſceptrum regale Chriſti in Eccleſia ſua & regno ſuo. quod heſter deuota fide oſculatur. Dicitur autem virga. quia dirigit, arguit corripit & ſuſtentat ꝛc. Dicitur autem ferrea triplici cauſa. Prima Quia dura eſt & aduerſaria carni: quia Indicit crucem & martyrium ſecundum carnem vt confringatur ſicut vas figuli vt paupertatem hũmilitatem (contemptum, *ist ausgestrichen*) patientiam. quae ſunt tria cornua crucis contra Auaritiam concupiſcentiam oculorum. contra ſuperbiam vite, contra voluptatem & concupiſcentiam carnis. Non enim mollia vel plumas concedit Sed omnia dura, fortia & aſpera & ferrea vnde Matt. Eſto conſentiens aduerſario tuo in via Vnde & gladius ſalutis vocatur Et non eſt dubium quin ferreus Iſaie. 27. Viſitabit dominus In gladio ſuo duro & grandi & forti ſuper leuiathan ſerpentem.
Secunda .Quia Eſt inflexibilis & rectitudinis inuincibilis. Quia per nullos hereticos aut deprauatores potuit Euangelium detorqueri in prauitatem. licet multi fuerint fruſtra conati. Sed perſtitit rectitudo eius ferrea, fidelis & inuicta Non enim eſt Arundinea virga aut baculus. [*Am Rande links:* Sed ſolida .1. *dichte*, non caua ſcilicet nudis verbis ſicut vanitas] cuiuslibet opinionis vento dimobilis, aut cũi innitens poſſit ruere fracta. Sed fida eſt, & ferrea. vt omnis qui ej innititur· infallibiliter dirigitur ad ſalutem. Ideo ipſa Non mouetur vllis violentis detorſionibus. Sed econtra omnes nos fluxi & mobiles vagi Erroris. in illam fundemus nos ſicut in ſtabile ferrum. Eximia itaque laus Euangelii in iſto breui verbo colligitur. Et virtus eius fortis & inuicta contra omnes deprauatores eius. Quare non habet naſum cereum Sed omnino ferreum, quia ferrea eſt virga Tertia*) Quia ſicut ferrum omnia conterit, comminuit, domat & figurat Daniel. 7. Sic Euangelium diſtortos componit, .1. indiſciplinatos diſciplinat, magnos conterit (.1. ſuperbos humiliat,) [*Am Rande links:* erecta Incuruat .1. elatos inclinat] aſperos planat (.1. iracundos mitigat) breues elongat (.1. puſillanimes facit

*) Vgl. Erl. lat. Tom. XIV. 75.

longanimes) econtra longos decurtat (.1. presumptuosos conterret. Rubiginem pellit (.1. accidiam fugat ꝛc opera ferri facile est applicare ad propositum. Michee. 4. Surge tritura filia Zion quoniam vngulas tuas ponam ereas. & cornu tuum ferreum Et Isaie. 5. Sagitte eius acutae & omnes arcus eius extenti ꝛc [*Am Rande links:* Sed tamen hoc loco ideo ponitur ferrea quia percũtit & occidit in bellum enim sonat Sicut dominus ait Non veni pacem mittere sed gladium, quod Indicat sequens verbum Et confringes tanquam vas ꝛc] Corol. patet Quia iste versus non potest intelligi de ira dej. Quia Regerẹ hereditatem suam. non conuenit nisi amanti. Eos enim qui non sunt Hereditas eius. conturbabit in furore suo vts & in virga indignationis corripiet & non reget neque pascet

Dicitur autem Virga quia dirigit secundum suam rectitudinem Est enim recta. Secundo Quia est gracilis & leuis vt manu possit gestarj Quia Iugum domini suaue & onus eius leue Non sic Iudej. Qui olim magnas tabulas tabernaculi cogebantur in humeris portare .1. onera legis grauissima: quae manu portare non potuerunt vt act. 5. [*Am Rande links:* numerj 4. Hec sunt onera eorum]

Tertio quia Nuda & publica. quia est lex Euangelii reũelata veritas: illi autem suas tabulas inuelatas (.1. legis onera magis significatiua quam expletiva ꝛc

Vas Figuli Est corpus nostrum. 2. Cor. 4. portamus hunc thezaurum in vase fictili ꝛc. Et Isaie. 64. Tu Deus fictor noster. nos autem lutum tuum. Et Iob. 4. In angelis suis reperit prauitatem. quantomagis qui habitant domos luteas. qui terrenum habent fundamentum consumentur velut a tinea Et hic est homo .1. Christus deus Amphora aque, humanitatem, baiulans in cenaculum Domini, sicut constituit illis Ihesus. Et hee sunt hydrię vini in Nuptijs Et Hydria. quam Rebecca De Scapulis suis deposuit. ad adaquandum Camelos serui Abrahe (.1. Ecclesia predicatores deposuit ꝛc.) Item hee lagene Gedeonis, que commotę ardebant & collise (.1. martyrisati sancti secundum carnem & confracti, lucis & charitatis Exempla prebent. Isaie 30 Et non Inuenietur de fragmentis eius testa, in quam portetur igni-

culus de Incendio ſic pſalterium Cythara, organum non canit niſi tangatur

Blatt 17a: Reges Intelligite. Reges hic & ſepius Infra ps. 71. .67. ſecundum ethimologiam accipitur magisquam ſecundum vſitatam ſignificationem (.1. pro eis qui regunt populum. vt principes reges, prelati, Epiſcopi ꝛc. Intelligite autem hic eſt verbum tranſitiuum tertii vt ſi dicam Scriptifico vos gloſam ps. .1. ego facio vos ſcribere gloſam. Sic nunc Scriptificamini a me gloſam. (1. fite ſcribentes gloram [*so*). Ita hic intelligite (.1. fiatis Chriſto intelligentes. ſeu Intellectificamini a Chriſto. ſcilicet illud quod ſequitur. Seruite domino. q. d. Ecce Chriſtus venit vos docere & intellectificare timorem domini ſicut ps 33 Venite filii audite me timorem Domini docebo vos. Ideoque vos ſuſtinete & ab eo intellectificamini. Seruire Domino in timore ꝛc Et iſta locutio Hebraica eſt frequentiſſima in Scripturis ſanctis Vnde & dominus Matt 4 Eris homines capiens .1. captificaberis homines Sic geneſ. 12. In ſemine tuo benedicentur. Semen tuum benedictificabitur (.1. Chriſtus mittet benedictores ad gentes ſcilicet Apoſtolos.

Apprehendite diſciplinam. Nuſquam ſic eſt tranſlatum nomen bar. pro diſciplina vt hic Ideo Sic debet haberi. Oſculamini filium, Naſqu bar. vt dicit Lyra.*) Et eſt ſenſus. .1. ſuſcipite Chriſtum filium Dej. cum omni reũerentia & humilitate in regem & dominum ſicut faciunt homagiũm agentes. Et in ſumma Dicamus. Oſculari primo eſt Signum ſumme reuerentie & adorationis. Ideo dicit b. Hiero. Adorate pure. Secundo eſt ſignum perfectiſſimum amicitie & charitatis. Ideo noſtra tranſlatio habet. Apprehendite. Tertio eſt adheſio & coniunctio proxima oris ad os faciej ad faciem. Ideo Intimam exprimit vnionem & perfectiſſimam & amiciſſimam, Minus enim dignamur quos pedibus

*) Nicolaus von Lyra † um 1340. Gottlob Wilh. Meyer, Geschichte der Schrifterklärung seit der Wiederherstellung der Wissenschaften. Göttingen, 1802. B. I. S. 109—121. Io. Georg Rosenmüller, Historia Interpretationis Librorum Sacrorum In Ecclesia Christiana. Pars V. Lipsiae, MDCCCXIV. 8vo. pag. 280—308. Erl. LXIII. 351. Archiv für wissenschaftliche Erforschung des alten Testaments von Merx, 1867. Bd. I. S. 428 ff.

tangimur [*so*] magis quos manu. Sed maxime quos facie & ore applicatis acceptamus. Ideo vult propheta in iſto verbo ſignificantiſſimo Hortari ad adherentiam, fidej vnionem & charitatem & Reuerentiam Chriſtj Quarto poteſt eſſe ſignum preſtite fidej vt in homagio. Sed quia hic abſolute ponitur oſculamini filium, non manum, pedem & os exprimens. Iuſtum eſt vt pro omni latititudine [*so*] oſculi accipiatur

Perire de Via. Eſt vtique venire in errorem. ideo fruſtra additur. Iuſta Cum de via perire non poſſit, niſi de Iuſta: qui enim in via iniuſta eſt, non perit Sed iam perijt de via

Exardet ira domini quandoque in breũi Iſaie. 54. Ad punctum in modico dereliqui te & in miſerationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abſcondi faciem meam parumper a te. & in miſericordia ſempiterna miſertus ſum tũi. Duo Modica addit. ſcilicet Ad punctum, quia breũiati ſunt dies quibus vexantur ſancti: quia hac vita tantum durant immo in martyribus cito finiuntur 2° propter tantum carnem paſſa. In modico. Impii enim in magno (.1. in ſpiritu puniuntur eterna punitione.) Eſt autem caro modicum ad ſpiritum Sic Exponit b. petrus. 1. pet 1. Modicum nunc ſi oportet contriſtarj in varijs ꝛc. Et Apoſt 2 Corint. 7. Hoc momentaneum & leue tribulationis noſtre. ſupra modum ꝛc. Aabacuk. 3. Cum iratus fueris miſericordię recordaberis. [Ad Veſperam demorabitur fletus .1. ſecundum carnem *Am Rande rechts.*] Quanquam iraſcitur dominus in longo & in multo Malach. 1. Et vocabuntur termini Impietatis. & populus cui iratus eſt dominus imperpetuum. Et patet ex verſu ipſo. Nam beati omnes qui ſperant in eo. non poteſt dici de illis. quibus iraſcitur in animam & ſpiritum. & fruſtra illis diceretur Beati qui ſperant in eo. Sed illis. quibus iraſcitur ſecundum carnem & tamen confidunt in eum. Sicut & dominus premonuit. d. Nolite timere eos qui occidunt corpus

Ideoque iſte verſiculus iſte [*so*] ex [*so*] exhortatorius & conſolatorius ad eos qui ſunt in paſſione Sicut ille Reges eos eſt Eruditorius & doctrinalis. Scire ſcilicet quoniam ſic oportet Chriſtum & Chriſtianos pati & ita intrare in gloriam ſuam. Ideo nolite diffidere Suſtine & beati qui confidunt in eo

Blatt 17b: Aliter quoque intelligitur ſecundum quoſdam In breui .1. ſubito dum non ſperatur. & tunc tamen de ira ſeueritatis. quam miſericordie intelligitur. Quia Malo ſeruo venit dominus cito & hora qua non ſperat Matt 24 [Lūce 21 *ist ausgestrichen.*] diuidens illum & cum hypocritis ponens. Bonis ſimiliter venit in flagellis & non cognoſcunt Sicut ps ait Congregata ſunt ſuper me flagella & ignoraui (.1. non preuidi & dum innoxium & immeritum me putaſſem.)

Item Singulariter notandum pro regula Quod multa dicuntur de deo in Scrip. que ipſe tamen non facit. Sed quia facit ea alios facere. ideo Scriptura reducens intellectum noſtrum in deum & docens gratiarum actionem. & omnia flumina reuocans in mare vnde fluunt. attribuit ej que faciunt creature. Vt illud. Tūnc loquitur ad eos in ira ſua: (.1. loqui faciet Chriſtum & alios ſanctos in ira ſua: quia & ira ſeu vindicta. quam faciunt creature ſunt dej. Non enim ira ſic eſt ſua, quia in ipſo ſit. Sed quia creatura in qua eſt ira. eſt eius. & ipſius nutu & imperio affligit impios. ipſe autem in ſe manens quietiſſimus & tranquillus. immo ſumme bonus & non turbatus. Nam tam eſt bonus deus vt quicquid ipſe immediate agit. non ſit niſi ſummum gaudium & delectatio & non affligit Sed magis reficit. Sed in Impijs ipſe ſe ſubtrahens & in ſumma manens bonitate applicat creaturas: quarum vna alteram affligit. Sicut fit cum ignis ligna comburit.
Corol. Non deus proprie affligit approximando. Sed recedendo & in creaturas relinquendo. Eodem modo & illud intelligitur. Et in furore ſuo conturbabit eos .1. furor qui erit in Chriſto, ſanctis, igne inferni & omnibus creaturis. eſt eius & facit illum conturbare eos. Sic & illud Irridebit eos & ſubſannabit eos (.1. faciet eos ſubſannare & ſubſannarj. Et hinc eſt apud Hebreos frequens loquutio, per verbum tranſitum tercii Item Sic & hoc Exurge deus (.1. fac me vel nos exurgere. vel oſtende te tanquam exurgentem coram iis qui te putant dormire. & neſcire. Nam noſtra exurrectio eſt eius operatio. Sicut dicit per Iſai. omnia opera noſtra tu operatus es domine. & Dauid. Nunc cepi. Hec mutatio dextere excelſi Sic itaque Significantiſſima eſt Scriptura. que vno eodemque verbo nos monet, Hūmilitatis (quia

ex nobis nihil ſumus) gratitudinis & confeſſionis (.quia deo attribuere docet. & fiducie ſeu ſpei (quia prope eſt & promptus dominus

Blatt 18ª: ps 4tus Cuius Titulus. Ad Victoriam in organis pſalmus Dauid Hebraice Sic la mnazeach benginoth mizmor le dauid. Et quia iſte titulus frequens in ps eſt & hic primo ponitur. libet paulo diligentius ipſum inſpicere. In primis autem nolo quis verum credat. quod Nico. lyra. ex ſuo Rabi Salomone*) recitat. Scilicet Quod ideo Dicatur ad victoriam. Quia hunc ps cantando. leuite Cantores vtrinque nitebantur vincere Chorus Chorum. Hoc enim figmento puerili ſimillimum eſt. Cur enim & alios psº. non ita titulauit. quos eque cantabant vt iſtum & ſuos ſimiles? An forte. pro iſto ſtudio vincendj, non habuerunt niſi deputatos pſalmos? Prȩterea eo ne fine ſpiritus ſanctus tam ſancta myſteria voluit dictare: vt haberent, quo ſeſe leuite, incompoſito boatu fatigarent? quaſi hocipſum efficere non poſſint, niſi Spiritusſanctus eis ſingulari numine oſtenderet. in quo id facere deberent. Aut non potuit iſte. ps cantari aut non debuit forte. niſi cum tumultu: vt neceſſe eſſet. Hoc eius titulo preſcripto indicari? Igitur iſta expoſitio inepta & impertinens eſt. Siue enim illi ſic vel non ſic canerent. quid neceſſe erat. ad victoriam dicere. Inſuper cum rex Dauid deuotiſſimus: omnia inſtitueret magis pro deuotione quam clamore (.quia Scriptum eſt. Dauid autem ſaltabat & pſallebat toto corde. non ait toto clamore.) magis credibile eſt quod inſtitueret vt modeſte, equaliter & concorditer canerent. Pſalmi enim & Muſica ad excitandam deuotionem reperta ſunt, quae ſi nimis inordinato clamore agantur. magis extinguunt ſpiritum quam recreent Dicamus ergo pro prima dictione Scilicet la Mnazeah. Que venit a verbo Naza quod ſignificat vigere, incitare. prouocare. ſollicitare: Sicut per tympanum excitatur miles. & per ſonitum buccinȩ equus ad prelium ſicut Iob dicit Cum audit ſonitum Bŭccine. Habet enim Natura Muſice, excitare triſtem,

*) Salomo Ben Jizchak, Raschi, Jarchi, † 13. Juli 1105. Meyer l. c. I. S. 90. Rosenmüller P. V. pag. 224. 284. Grätz, Geschichte der Juden. Bd. 6. S. 70 ff. 105.

pigrum, & ſtupidum animum Sic Helizeus vocauit pſalten. vt excitaretur ad prophetiam. Quare. Mnazeah Eſt **proprie. incitabulum**, inuitatorium, **prouocatorium, ac velut** calcar ſpiritus. **Stimulus & Hortatorium.** Qualia ſunt etiam Heroica poetarum **carmina**: & triumphales cantilene. quas grece. Epinicia vocant. vt li: paralip. Quia in Hijs omnibus, acuitur & accenditur animus ignauus. vt vigil & ſtrenuus eat ad opus Quod ſi iſta ſimul cantentur in Muſica artificiali. vehementius & acrius accendunt animum. Et hoc modo hic Dauid fecit hunc ps. la mnazeah. .1. pro inũitatorio, excitatorio & inflammatorio vt Scilicet haberet: quo ſeipſum excitaret ad deuotionem & affectionem cordis. & vt acrius hoc fieret. fecit in muſicalibus. Sic olim Eccleſia ſolebat pſalmos ante miſſam legere ſcilicet pro incitatorio cuius adhuc verſus reſtant de introitu. Et adhuc in matutinis habet inuitatorium pſalmum Scilicet venite exultemus. quo ſeſe mutuo Inuitant ad laudem dej. Et recte vocatur. ps. Sic Inuitatorium, Quia non ſolum ſe Sed etiam alios Inuitauit ad laudem Dej. Sicut Sanctus Ambroſius fecit. cum cantu. quo mediolanenſium triſtitiam depulit. & [*so*] leuius ferrent tedium temporis Sed & non vane poteſt Inuitatorium dici eo quod iſto modo etiam ſpiritus ſanctus Inuitetur. Quia cum nos ſumus prouocati. mox etiam deus excitatur. Ex iſtis igitur diſcimus. Quod Qui vult ſeipſum ad deuotionem excitare. apprehendat pſalmos. Sic paulus hortatur. loquentes vobismetipſis Cantantes in pſalmis ſpiritualibus cantantes domino ꝛc. Habent enim ps. vim excitatiuam ſingularem. quia ad victoriam facti ſunt

Pro Secunda dictione. Scz benginoth. non ſignificat ſpetiale organum Sed eſt nomen commune cuiuslibet inſtrumenti. vnde Recte dixi. in Muſicalibus. Negen, neginoth. prepoſito beth fit beneginoth .1. muſicale, muſicalia. in muſicalibus. Eſt igitur ſenſus Tituli. ps dauid pro Incitatorio in muſicis inſtrumentis. Hec ex Ioh. Reuchlin. Sed Notandum. Quod in le omnibus titulis preponitur Huic nomini dauid, articulus Datiui caſus. quod Iudej dicunt tamen eſſe genitivi

Blatt 18b: in ſuperſcriptionibus & titulis. Quod mihi non

placet. Sed volo quod ſit datiui caſus ſicut alias ſemper. ita etiam in titulis .ps. Et tunc ſignificat. pſalmum non eſſe ipſius Dauid proprie, Sed ipſi Dauid ſiue ad Dauid. per quod exprimitur. motus ſpirituſſancti qui fecit ps. & reuelauit dauidi ſeu ad dauid: quomodo In prophetis legimus. factum eſt verbum domini ad oſee. Iſaiam. ꝛc. Quod autem Datiuum magis quam accuſatiuum ponit. arguit excellentiam reuelationis: Quia non ſolum ad eum ſcilicet. Sed etiam ipſi (.1. ad intellectum, ad vtilitatem, ad intimiorem eius ſenſum.) factus eſt Mizmor .1. ps.

Hec iam de titulo ſatis. Quod autem alij habent. ad victoriam. alii in finem. quomodo concordabunt? Credo quod. quia per exhortationem & excitationem animantur ad victoriam bellaturi: Inde dicit ad victoriam. accipiens illud ad quod exhortatio intendit. pro ipſa exhortatione. Victoria enim ab eodem verbo venit. pro eo quod cantilene triumphales victorias narrando inflamment. Et ita accipit finem pro eo quod eſt ad finem. Incitatio enim ad victoriam vrget Sed non eſt victoria. Et Hoc forte ideo fit. Quod iſta Inuitatoria ſunt tam efficatia: quod a fine non fruſtrantur: Et ideo propter certitudinem non dicit Inuitatorium (.quod poteſt in multis falli.) Sed victoriam q. d. Iſte ps eſt tam efficax incitabulum, quod facit ipſum adeo: acrem quam victoriam ſine dubio aſſequetur. ideo recte ad victoriam eſt factus, ſicut ſi in bello tam ardenter animentur milites. quod ſine dubio victoria preſumatur poteſt dici. Non eſt hoc tympanum ſimpliciter incitabulum. Sed efficax & perfectum, faciens perficere ad quod incitat & finem attingere. Eadem ratione. alii habent in finem ſcilicet intentum per incitabulum. & oportet preintelligi vel ſimul vt Sic in vna dictione omnes tres comprehendantur Scilicet la mnazeah (.1. Inuitatorium Inuitans efficaciter vſque in victoriam & finem intentum. q. d. Sic Inuitat quod finis eius non deficiet. Ergo eſt Inuitatorium in finem & victoriam intentam (.1. efficax & pertingens. faciensque attingere finem Igitur omnia bene ſonant. ps. In finem ps in victoriam, ps in Inuitatorium. Eadem Dicit ergo ps.

Cum Inuocarem exaudiſti me deus Iuſtitię meę: in tribulatione dilataſti mihi. Non ſolum materialiter eſt iſte

ps. Inuitatorium in deum quomodo omnes alii ſunt. Sed etiam forma & modo. Optimus enim modus eleuande mentis in deum eſt: preterita bona agnoſcere & conſyderare. preteritorum enim exhibitio eſt futurorum certitudo. & fidutiam accipiendi preſtant accepta dona in preterito. Econtra tota demerſio mentis a deo. in infernum, eſt obliuio vel inaduertentia bonorum perceptorum Sicut Apoſt. Ro. 1. Non ſicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Quare a gratiarum actione & confeſſione incipiendum eſt & Sic in iſto verſu Commemorat. bona percepta in proſperitate. & bona in aduerſitate. & breuibus verbis vtraque bona recolit. Sed latiſſimis ſententiis. Quia non omnia debuit ponere. Sed modum docere voluit inflammande: Doctrina autem facilis & breuis eſt prudentium, ait prouer. 14. Stultus verba multiplicat. primo ergo Bona recepta confitetur. in proſperitate & pace O Deus Iuſtitię męę exaudiſti me. cum Inuocarem, tibi hanc tuam miſericordiam & bonitatem confiteor. Et ſub iſto verbo omnes confeſſiones bonorum in proſperitate comprehenduntur. Sed vide quam vera & pia eſt iſta confeſſio que nihil ſibi de meritis arrogat. Non enim ait. Cum multa feciſſem, vel opere, ore aut aliquo meo membro merũiſſem. vt intelligas eum nullam Iuſtitiam allegare, nullum meritum iactare. nullam dignitatem oſtentare. Sed nudam & ſolam miſericordiam dej & benignitatem gratuitam extollere. que nihil in eo inuenit:*) propter quod eum exaudiret. niſi Quod inuocaret. tacitis omnibus aliis. Ecce talis debet eſſe qui velit dignus confeſſor & verus Iudeus coram tanta maieſtate apparere. Talis enim optime vacuus coram domino apparet. Quia ſibi vacuus Sed deo ipſi plenus Minime enim vacuus apparet coram domino. qui maxime vacuus apparet

Blatt 19a: Non ſic ille phariſeus qui non ideo gratias egit Quia dominus eum exaudiſſet Inuocantem. Sed multa merentem:

*) Zu diesen von Luther unterstrichenen Worten schrieb sein Enkel Johann Ernst an den Rand links: Locus illustris de justificatione. — — (Vgl. Augustinus De ſpiritu et litera c. 13. Colligimus non juſtificari hominem praeceptis bonae vitae, niſi per fidem Ieſu Chriſti, i. e. non lege operum, ſed lege fidei, non littera, ſed ſpiritu, non factorum memoria, ſed gratuita gratia.)

ait enim bis Ieiuno in ſabbato. Plenus hic erat Sed ſecundum Iſaiam vomitu ſordium. Vtinam vacuus ita fuiſſet. & humilitate plenus, Sicut publicanus Qui veritate plenus, non erat vacuus coram domino. Quia exaudiuit eum dominus Inuocantem. & nihil allegantem.

Dicis autem mihi. Quanquam vere tu dicis. Quod qui ſe exiſtimat aliquid esse cum nihil ſit ipſe ſe ſeducit & merito preter inuocationem iactare non poteſt. Quid autem is qui aliquid habet. etiam ſi nihil ſit? Multi enim multa habent & ſi nihil ſint. Nunquid iſta non licet allegare? aut omnino oportet negare? Nequaquam. Si habes. debes vtique confiteri. Sed non quaſi tua. Quia quid habes quod non accepiſti? Igitur Si ad Dauid dixeris. Cur tu ſolam Inuocationem allegas, & non etiam quia Iuſtus es & Iuſtitiam habes? Reſpondet mox tibi Iuſtitia mea non eſt mea Sed eius qui me exaudiuit. Quia deus Iũſtitię meę eſt. Nudum me & qui nihil ſum exaudiuit inuocantem. & non propter Iuſtitiam meam: que eius eſt. & de manu eius accepi eam Si autem eſt Iuſtitie mee deus. ergo et omnium bonorum meorum. Sed & mira ſunt iſta verba Cur non ait Deus meus, Sed Iuſtitię meę? Eſt ne alius deus tuus & Iuſtitię tuę? Aut cur non ait. deus miſericordię meę aut gratie & bonitatis mee? Quanquam vere poſſit dici alium eſſe deum verum Iuſtitie noſtrę. & alium noſtrum ſcilicet deum huius ſeculi. cuius ſumus cultores. quando extra Iuſtitiam ſumus & idolum colimus. Tamen pulchra & alia ratione hic non ait miſericordie. Sed Iuſtitie: quia vtreque ſimiles ſunt. Quod enim mihi miſeretur. eo ipſo me Iuſtificat Eius enim miſericordia. eſt mea Iuſtitia: Quia niſi ipſe miſereatur. ego non ſum Iuſtus Quid enim miſericordia eſt. ſi ego eam non percipio? Si autem percipio. iam Iuſtus efficior. Igitur Quia iſte ps vt dixi Inuitatorium eſt. debuit docere modum confitendi & laudandi. Qui vt dixi optimus eſt: ſi ponat percepta Intueri dona. Ex donis enim acceptis inflammamur Nunc autem nomen Miſericordia ſignificat datum miſerentis. Iuſtitia autem mea. ſignificat acceptum a miſerente. & ideo ſignificantius ponitur in Inuitatorio quam illud. licet ſint idem in re Vides igitur quod propheta exquiſitiſſime agnoſcit

accepta dona Dei. que vt dixi omnia ſub Iuſtitia continentur. & miſericordia: ſaltem ſpiritualia: quibus homo coram Deo aliquid ſit. alia autem ſunt naturalia. potius bonitatis quam miſericordie ſunt que non Iuſtificant aliquẽm. licet & ipſa gratis donentur. Sed vt dixi Hic ps eſt Inuitatorium. Ideo precipua aggreditur bona confiteri, vt excellentius ſeſe & ſingularius inflammet preceteris. quibus hec non donantur. Audiſti ergo quia pura debet eſſe confeſſio & ſimplex & nihil ſibi inflectere. Nota quoque quia debet eſſe & ardens. Quia non loquitur ad alios. Sed ſine medio fertur in deum loquens in perſona ſecunda: que eſt locutio affectuoſiſſima omnium & eleuata coram tanta maieſtate Nota denique. Quod licet ad totam trinitatem loquatur. qui [*so*] eſt deus Iuſtitię eius. tamen prophetice loquitur de filio Qui proprie eſt deus noſter. Iuſtitie noſtre & ſaluator: in ipſo enim & per ipſum Iuſti ſumus in fide eius. Sicut Apoſt. multipliciter diſputat. Et in hocipſo occulte arguit immo rotundis verbis. Impios Iudeos. qui ſuam Iuſtitiam ſtatuunt. & non habent deum Iuſtitie ſue Sed volunt eſſe populus Iuſtitie ſue. ita & omnis ſuperbus & ingratus. quos infra magis taxat de induſtria verſu 3. & 4. 5. 6. Quibus ſine dubio voluit hunc ps eſſe Inũitatorium ad Chriſtum & ad fidem vt ſequitur. & ſupra dixi

Sequitur Alia pars verſus. In tribulatione dilataſti mihi. Ecce in aduerſitate quoque deus eius miſertus eſt. Vere pius & benignus deus: qui ſolum propter nomen ſuum. tantis nos dignatur bonis, indignos & malos. Et quis coram tanta maieſtate dignus eſſe poteſt: niſi quem ipſe dignum fęcerit? Hoc ſane ratio dictat. Quia ſummus eſt & nullius eget bonorum.

Blatt 19[b]: Igitur ſub iſtis verbis breuibus. intelliguntur omnia beneficia dei. que preſtat in aduerſitate: Recte autem primo de proſperis mentionem fecit. Quia prius deus ornat & armat. prius Iuſtificat & viuificat Et tunc mox ad pugnam applicat. vt virtus creſcat. Que alias cito rubigine & ocio conſumeretur. Quodlibet enim eſt propter ſuam operationem, tanquam finem. Operatio autem habet reſiſtentiam tribulationis & tentationis. Quare Concordat iſte verſus cum Eccleſiaſtico. fili accedens ad ſeruitutem domini ſcilicet per Iuſtificationem, prepara animam tuam

ad tentationem. Vide nunc bonitatem dei quam magna preſtat in aduerſitate. & quam pia Charitate tribulationem immittit. In tribulatione inquit dilataſti mihi. Quod ſic intelligo (.1. latitudines feciſti mihi.) Eſt autem triplex dilatatio quam Deus dat in tribulatione prima Eruditionis. Quia in tribulatione plurima diſcit, que prius neſciebat: plurima per experientiam certius cognoſcit. que etiam ſpeculatiue nouit. Et Scrip ſanctam melius intelligit quam ſine tentatione. vnde vocatur diſciplina domini Et ps Confitetur. Et diſciplina tua ipſa me docebit. Et Sap. Qui non eſt tentatus. quid nouit. Igitur per tribulationem Homo dilatat ſuas ſyntherefes [*so. d. i.* *συντήρησις*]. & elicit concluſiones practicas miro modo Et iterum ps. A mandatis tuis intellexi. Credo quod hanc eruditionem: quam lata ſit, ſoli intelligant experti. Opera enim & praxis exponunt & intelligunt Scripturas, figuras & creaturas. Et Hec latitudo appropriatur filio in diuinis cuius eſt ſapientia & doctrina

Secunda latitudo Eſt virtutis quo ad memoriam & Hec maxime in martyribus eluxit quia virtus in infirmitate perficitur. Et palma preſſa fortius ſurgit. & virtus conſtricta magis dilatatur Sic charitas fides, ſpes & omnes alie. dilatantur in perſecutione ſecundum illud Nimis confortatus eſt principatus eorum. Infirmi enim accincti ſunt robore. Sicut ergo iſta in martyribus fuit eximia ita prima in ſanctis doctoribus contra hereticos. Omnes enim iſti tribulauerunt eos. Sed ipſi hinc magis dilatationem a Domino acceperunt Scientie & virtutis. intellectus & memorie: que ſtabilitur per virtutes in bono ſuo. Et Hec proprie

Tercia Eſt latitudo conſolationis & gaudii) ad patrem ſpectat: cuius eſt virtus & potencia in ſpiritu ſancto. Sicut Apoſtolus. 2. Cor. 1. Benedictus Deus & pater domini noſtri Iheſu Chriſti pater miſericordiarum & deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra: Et hec conuenit ſpiritűiiſancto qui eſt paracletus .1. Conſolator. Sic ps de tribulatione Inuocaui dominum. & exaudiuit me in latitudine dominus. Et Anna mater Samuel 1 Regum 2. Dilatatum eſt os meum.

Et ſic patet Quod benedicta trinitas triplicem dilatationem preſtat ſue imagini viuę, que eſt homo: Intellectus enim dilatatur per

eruditionem & intelligentiam. Memoria vel fubftantia feu natura animę dilatatur. per virtutem & robur gratię voluntas dilatatur per lętitiam & confolationem. Econtra conftringũntũr ifta vniuerfa. per peccatum per errorem, per triftitiam. Sic hortatur Efaias. 54. Dilata locum tentorii tui: & pelles tabernaculorum tuorum extende ꝛc. Ecclefia enim Allegorice fimiliter dilatationem triplicem. Quia Multiplicati funt valde. pre [*so*] oppreffionem pharaonis. & clarificata fidej veritas, & aucta letitia eius in fpiritu. Vltimo Nota Quia addit: mihi: Hęc enim eft Singularis gratia Dej. Quod iftas dilatationes. non facit effe retributionem & mercedem in hac vita. Sed mihi inquit ad bonum meum, ad falutem meam, ad vtilitatem. Multos enim Deus dilatat & exaltat ad perditionem eorum, ad ruinam ad Iudicium, Non fic quod in tribulatione dilatantur

Queritur autem Cur non ait in tribulatione prolongafti aũt profundafti mihi? forte propter viciffitudinem. & imperfectionem, Quia in hac vita femper eft viciffitudo Harum dilatationum. & longa eft nulla nec ftabilis. fic autem erit in futuro vbi erit perpetua. Sed nec perfecta eft. Quia tunc perficietur quod hic ex parte eft. tunc enim erit & profunda & abyffalis.

Blatt 20a: Ex iftis tandem Aduertendum. Quoniam mos Scripturę eft fepius verba abfolute ponere & illimitate vt hic non dicit quid dilatauerit. an cor: fpiritum, animam ꝛc Sicut & ibi. ps perfecifti eis qui fperant inte, Et iterum. Veruntamen propter dolos pofuifti eis. Et alibi ponam in falutari fiducialiter agam in eo. Hic vides. Quod non afferit, quid. Sed absolute folum fignificationem verbi Quomodo & dominus in Euangelio Sermo meus non capit in vobis. In iftis ergo omnibus locis debet vocabulum tam late quam poteft extendi. & velut genus in omnes fpecies diuidi, ac totum in partes. Quia Copiofa eft femper talis & fecunda locutio. & etiam ideo fic indeterminate pofita. Sicut ego modo feci. in ifto verbo Dilatafti: Non folum ad voluntatem. Sed ad omne quod capax eft dilatationis in tribulatione.

Antequam autem ad fecundum verfum accedamus Duo infignia obiter hic infodere placuit, ne memoria excidant Primum Eft Quod verficulus ifte & multi alij. velut funiculus pulchre texitur

ſemper poſterius ex priori & dictio vel oratio ſemper ratio videtur eſſe & velut fons, origo que precedit. eius que ſequitur. Sicut ſi Cathenam fabrices, aut murenulas aut corollam Vt Exempli prima oratio eſt. Cum Inuocarem, que eſt ratio ſequentis. vt ſi queras: Quare exaudiſti me. optime ſequitur. quia Inuocaui. Tertia oratio Scilicet Deus Iuſtitie. Quare ſic appellas? Quia exaudiuit me. & niſi me exaudiſſet. non eſſet deus Iuſtitie Sed pene mee Item 4ta In tribulatione. Cur iſta sequitur illam terciam? Reſpondetur. Quia eſt Deus Iuſtitie mee. Qui enim pie viuere volunt, perſecutionem paciuntur & quem deus Iuſtificat, mox probat Vltimo Cur dilatauit te dominus? vnde ſequitur? aut qua conſequentia Hoc & non aliud ſequitur? Reſpondetur Quia tribulatus ſum. Deus enim cum eis in tribulatione ꝛc Et ex iſto patet mira dignitas conſequentie verborum & ordinis aptitudo. Dilatatus eſt quia tribulatus es. & hoc Quia ſecundum Deum Iuſtus es. Et hoc quia exaudiuit te in miſericordia ſua. & hoc. quia Inuocaſti eum. Ergo Inuocatio infert exauditionem, Exauditio Iuſtitiam. Iuſtitia tribulationem, Tribulatio conſolationem Simili modo poteris & in alijs verſibus te exercere. Hanc figuram que vocatur Gradatio apoſtolus Ro. 5. & .x. etiam ponit dicens Quod tribulatio pacientiam operatur patientia probationem, probatio ſpem Spes autem gloriam quia non confundit. Et .x. Quomodo Inuocabunt niſi credent? quomodo credent niſi audiant? quomodo audient? niſi predicetur? quomodo predicent niſi mittantur? Vides autem Quod in hijs tribus Gradationibus Nec citra nec vltra quinarium, numerus graduum conſiſtit. vt intelligas ſoli Quinario .1. Homini. qui per quinque virgines ſignificatur. iſta prodeſſe & conuenire.

Secundum. Quoniam Chriſtus eſt Caput omnium ſanctorum: fons omnium, origo omnium riuulorum ex quo participant omnes. & de plenitudine eius omnes accipiunt. Huic [Hinc?] eſt Quod in capite (.1. principali ſenſu.) libri (.1. totius Scrip. & precipue ps. de eo Scriptum eſt. Ac Sicut omnes ſui ſancti fluunt ex ipſo velut riuuli. Ita Scriptura conformiter ſeſe habens & ita repreſentans ipſum cum ſuis ſanctis, primo fontali ſenſu de ipſo loquitur. Deinde eundem ſenſum deriuat, in riuulos

(.1. particulares expoſitiones.) participatiue de ſanctis loquens eadem verba. Si enim in gratia cum eo participant. & hereditant omnia ex ipſo. igitur & verba Scripture de Chriſto loquentia. ſimiliter cum eo participant, & hereditant eaſdem laudes & deſcriptiones ex ipſo & cum ipſo & in ipſo qui eſt benedictus. Et hoc modo omnes 4or ſenſus Scripture in vnum confluunt ampliſſimum flumen Vt Exempli gratia iſte preſens ps. primo de Chriſto intelligitur. Qui Inuocat & exauditur. Deinde allegorice Eccleſia corpus eius. vltimo Tropologice quelibet anima Sancta. Et ſic poteſt in perſona Dauid & cuiuslibet intelligi. Ratio omnium Quia deus facit omnes ſanctos ſuos, conformes fieri imagini filii ſui, ideo eadem verba omnibus congruunt

Blatt 20b: Sequitur verſus ſecundus Miſerere mej: & exaudi orationem meam Que eſt tua? nempe que ex ſpiritu & mente tua procedit. quia tu es maxime Homo ſecundum animam Quis ordo queſo huius verſus ad primum. Qui paulo ante Dilatatus, mox miſeriam queritur. Sed dixi quoniam Dilatatio non diu durat. Sed viciſſitudo eſt in hac vita. Ac ſimul in multam & vtiliſſimam doctrinam talis ordo texitur. primo Quidem ne ex dilatatione iam velut certus ſis. & torpeas: que eſt peſſima tentatio Quia vbi incipis nolle fieri melior. deſinis eſſe bonus ait Bern. Hoc eſt ergo quod Apoſtolus. Non fratres arbitror me apprehendiſſe: Sed que poſt me ſunt obliuiſcens, ad anteriora extendo me ipſum. Qui enim Iuſtus eſt. Iuſtificetur adhuc. Et qui ſtat, videat (.1. ſit ſollicitus) ne cadat. Et iterum. Homo cum conſummauerit tunc incipiet. Qui enim putat ſe ſcire neſcit quomodo oporteat eum ſcire. Sic ſimiliter qui ſe putat apprehendiſſe. neſcit quomodo oporteat eum apprehendere. Modus autem non eſt niſi iſte qui hic ponitur. Scilicet ſemper recurrere ad principium. & a nouo ſemper incipere. ſecundum Monita apoſtoli & huius pſalmi. Quia ſemper relinquitur quo creſcas ergo ſemper es in motu & initio. Sic ergo nunc dicit Miſerere mej. Miſerum ſe vocat, qui prius Iuſtum & recreatum dixerat. Quare quia ibi de acceptis loquitur hic de accipiendis. Gratia enim dei accepta vt dixi eſt Iuſtitia. Accipienda autem eſt miſericordia, quia miſerum qui nunc eſt Iuſtificat. Quia ergo hic

accipiendam petit nondum acceptam. ideo misericordiam nominat. Et hec est Conditio Iustorum, vt Iustitiam esuriant & sitiant magis ac magis. ideo semper Iustificantur. semper petunt misereri Semper Iustitiam agnoscunt acceptam prius Qui enim saturi sunt & pleni Iustitia. non petunt misereri sibi. Et non sunt tales, nisi hypocrite & pharisei tantum. Oritur autem ista petitio ex fidutia preteritorum beneficiorum sicut dixi, ex quorum memoria sese accenderat. Et potest iste versus similiter exponi de duplicibus bonis scilicet in prosperitate & aduersitate. vt Miserere mej (.1. Iustifica me adhuc magis. fiatque misericordia tua. Iustitia mea. vt iterum paratior sim ad futura mala. Et exaudi tunc orationem meam. tum deprecor in necessitatibus meis Et diligenter Nota Quod huius versus finis non est. in dilatatione. vt Sciamus non stare finem in hac vita nobis. Sed semper & vsque ad mortem misericordiam petere & orare. alioquin videretur reliquisse tepidis patrocinium & presidium, vt adepta consolatione & delatione. quiescerent a profectu. quasi in vltimo quod hic possit attingi. ideo additus est iste versus cuius finis est oratio & non dilatatio. Si itaque istos duos versus recte inspicimus. Non solum nobis prescribitur optimus modus laudandi dominum. Sed etiam viuendi & orandi tota ratio hic comprehensa est.

Vnde iam benigno Zelo & dolore consyderans, impiorum ignorantiam in huius doctrine veritate. Iuste eos arguit & Inuadit vt Inuitet & ipsos hoc suo Inuitatorio ps. ad sanam sententiam horum versuum a qua eos quam maxime videt distare dicens

Filij Hominum vsquequo grañi corde, vt quid diligitis vanitatem: & queritis mendacium? loquitur ad literam De Iudeis tempore Christi & allegorice de omnibus. qui imitantur illos. Credo certe Quod cum dauid sic ex recordatione beneficiorum dej. & cantu Musico fuit accensus, vt in istis versibus patuit. mirabiles in ipsa deuotione reuelationes acceperit. Et ideo vidit tunc in spiritu positus. istos filios hominum. & volens eos preuenire ac ad Christi obedientiam monere. arguit eorum duritiam, vanitatem & mendacium

Blatt 21ᵃ: Cum haberent ante se & inter se. Christum vnctum, ipsam veritatem & salutem. & tamen nihil eum curabant.

poteſt autem vt dixi totus ps intelligi velut in perſona Chriſti dictus Sicut lyra eum exponit in perſona Dauid, ſatis violenter. Vel vt prophetia de perſona Chriſti tanquam tercia a loquente prima, quod magis ad literam accedere puto, quamuis vtrumque literam non deſerat. Dicit itaque. O filij Hominum, Ex quo Iuſtitia noſtra non eſt niſi quia exaudit deus, Nec vlla vera conſolatio niſi in tribulatione. Nec profectus & perfectio, niſi in continua huiusmodi perſeuerantia. vſquequo graui corde? quamdiu patiar vos? ait dominus. generatio incredula quamdiu non vultis & vos Iuſtitiam apprehendere & peccatum dimittere? Iuſtitia enim ſola liberat cor & leue facit. Et quouſque vaniſſimam queritis dilatationem extra tribulationem Scilicet carnalem & literalem tantum? Quouſque queritis mendacium & hypocriſim, vos iam adeptos exiſtimantes perfectionem. ac quaſi non egentes miſericordiam. Vide quomodo Impii preciſe contraria via incedunt. quam pii. preſertim in iſtis tribus Iuſtitia, conſolatione, profectu. Sed diſcutienda ſunt ſingula verba huius verſus. Et Graue cor dicitur quod ſubiacet iniuſtitie cuicunque. Et tota inIuſtitia vocatur hic grauitas cordis. que tamen poteſt diuidi per ſingulas ſuas ſpecies. procedendo ex radice. vt Cupiditas eſt radix & prima grauitas. ex qua pullulat ira, Inuidia, ſuperbia, malitia. dolus & omnia fere opera carnis que apoſt Gal. 5. enũmerat. Quodlibet autem eorum eſt grauitas cordis & infert ſuam vanitatem & mendacium, ſicut dicemus. Econtra leue Cor eſt Cor Iuſtitie totius, cum omnibus ſuis partibus. de quo in primo verſu .dictum eſt Et recte Sane dixit Cor graue. non corpore, aut manu, aut carne aut ſenſu. quia in hiis ſunt nimis leues Qua autem ratione Iniuſtitia dicatur grauitas ſatis patet. Quia non ſinit eleuari in deum, Quia deiicit Spiritum ſub ſe indignioribus. ipſum meliorem. Stante ergo iſta grauitate Cordis ſequitur neceſſario Quod diligant vanitatem. Quia enim veritatem & Iuſtitiam non habent. & cor ſine amore eſſe nequit. ideo neceſſarium eſt. vt deum non diligant. Sed vanitatem (.1. bonum tantum apparens.) Que Vanitas quid ſit abunde docet. Eccleſiaſtes per totum. Et breuiter. Eſt Conſolatio que habetur in carne & hac vita, quecunque ſit illa. Sic dominus ait Ve vobis

qui nunc ridetis & habetis hic confolationem veftram. Non enim funt in labore hominum neque in tribulatione. quam odiunt Cum tamen beati fint qui lugeant & funt in tribulatione. quia confolantur & dilatantur. Igitur Hii dilatantur quidem Sed non in tribulatione immo in profperitate ftultorum & carnis. diligunt enim hanc vanitatem. Et Merito vocatur vanitas & cor eorum vanum eft, quia Efce non profunt ambulantibus in eis. [*Am Rande links:* vniuerfaliter ergo Quicquid non cooperatur in bonum anime eft vanitas: quia deficit in carne & non pertingit vfque in bonum fpiritus ad quod tamen omnia ordinata funt. Et fic vanitáti fubiecta eft omnis creatura per hominem vanum,] Omne enim quod homini feruit & vtile eft: fine fructu & falute fpiritus, vanitas eft fecundum Ecclefiaften. Quia Spiritus eft maior & dignior pars hominis eterna & immortalis cuius bona funt vera & ęterna Caro autem vilis & fluxa ficut fenum quod cito exiccatur. Igitur Sicut figura vana eft. cuius figurata plenitudo non fequitur. Aut fruftra Medicina, que nihil efficit fanitatis & [*so*] vana. Ita omnia vifibilia Sunt vmbra & figura Spiritualium bonorum. ficut Apoftolus de lege dicit Vmbram habens lex futurorum .1. Spiritualium. Sine quibus fine dubio non folum vana Sed & vanitas funt. Nunc vide quam certo ictu feriat ad literam Iudeos Carnales. Qui hanc vanitatem tunc & vfque nunc diligunt, omiffo fpiritu quem eis dominus paratus erat dare, & ipfi noluerunt. Nam vfque hodie expectant ifta carnalia vanitatis a deo & fuo Meffiah, nihil reputantes fidem celeftium & Spiritualium bonorum Ideo propheta ad eos. vt quid diligitis vanitatem? Dixi autem Quod cuilibet Iniuftitie fua

Blatt 21ᵇ: eft vanitas. Quia qui habet grauitatem cordis cupiditate. Hic diligit vanitatem que eft Diuitie. Qui autem Inuidiam, Diligit damnum proximi. quod eft ej vanitas quia non prodeft immo nocet Qui Iram habet diligit vindictam Sed & hoc vanitas eft. Qui habet grauitatem cordis Gulam. diligit epulas. Sed nonne Hoc vaniffimum eft? Qui autem luxuria grauatur, diligit voluptatem carnis. Hoc vaniffimum Iudico ait Sap Ecclefiaftes. Omnia ergo Hec funt vanitas. quia fpiritũi & vero homini nihil profunt. Attamen filii hominum quia funt

graui corde non habent quid diligant aliud. cum tamen ſine dilectione eſſe nequeant. Sed vide quomodo & in Hoc ipſo verſu ordo orationum, aptiſſima textura, ex ſe inuicem ſequitur. Quare enim querunt mendacium? quia diligunt vanitatem. Quare autem diligunt vanitatem? Quia ſunt graui corde. Quare autem graui corde? Quia ſunt filii hominum (.1. in concupiſcentia nati & in adam mortui ac Iniuſti facti. trahentes graue cor ex priuatione prime Iuſtitie.) Igitur filiatio Hominum cauſa eſt grauis cordis. Graue autem cor. dilecte vanitatis. & hec mendacii. Quare oportet fieri filios dej. ex quo ſequitur alleuiatio cordis. Ex qua dilectio bonitatis vel plenitudinis. Ex qua inquiſitio veritatis. Que in primis duobus verſibus ſunt poſita licet ſub alijs verbis. Quia per Deum Iuſtitie noſtre efficimur filij dej & alleuiatur cor noſtrum, vt volet cum Cherubin & Seraphin ſurſum, .per dilatationem in tribulatione, apprehendimus vera & plena bona. per continuam inchoationem, veritatem inquirimus ſemper. & mendacium fugimus   Quid ergo Eſt mendacium querere? Eſt ex vanitate velle veritatem & impletionem facere. Et ſic quod vanum eſt, fit etiam falſum & mendax. Exhoc enim quia diligunt vanitatem. volunt Hoc eſſe veritatem quod diligunt. Et ita ex vanitate faciunt ſibipſis mendacium. & quaſi idolum aliquod vanum & mendax. ornant ipſam & colunt. inſipientes. Sic Iſaias eos. 44 manifeſte arguit De imprudentia nimium craſſa. [*Am Rande links:* ſicut b. Aug dicit li. 8. conf. Sic Iſaie. 5. Ve qui dicitis malum bonum ponentes lucem tenebras. Et ex hinc ſequitur quod ſibi applicant verba Scripture. vt eam quoque mendaciter allegent: pro ſuo mendaci ſenſu: Et hoc eſt querere mendacium. ſcilicet patrociniũm Scripture mendaciter. Sic fecerunt & faciunt Iudei. Sic fecerunt heretici. Sic faciunt nunc diſſenſionum filii vbi quilibet pro ſuo ſenſu Scripturam torquet & iura & leges querunt ſonantes pro ſe Hec enim eſt Diſſenſio per apoſtolum prophetata, frigus ſcilicet charitatis. mors pacis, vaſtitas fidei. & abominatio Chriſtianitatis.] Sed & hocipſum mendacium eſt tottuplex: quottuplex vanitas & grauitas cordis. Quia ſicut ex qualibet grauitate cordis. ſequitur ſua vanitas. Ita quelibet vanitas fit mendacium, quando ſtatuitur & defenditur: tan-

quam verum & bonum & Iuſtum vt exempli gratia. Qui grauis corde in ira, vindicte vanitatem quottidie meditatur. & in Hoc ſe recte facere putat. & contrarium huius contemnit. Hic certe ex vanitate mendacium facit. Tale eſt autem omne ſtudium Iudeorum. & fuit etiam tempore Chriſti in hypocritis. Statuere querentibus Iuſtitiam ſuam (.1. vanitatem dilectam. querere facere mendacium, O quam multi hodie ſequuntur illos. Qui pleni Inuidia & vindictę felle: neſcio quod idolum Zeli ſibi fingunt & rigorem Iuſtitię mentiūntur querentes pertinaciſſimum mendacium Sicut Apoſt. prophetauit. in hypocriſi loquentium mendacium, Ideo enim illi querunt mendacium, quia ſibi iam Iuſti videntur. & animo non inter incipientes. Sed omnino conſtituti vt Iuſtitiam & Iudicium exerceant. & vindictam in peccatores. Nec iſti poſt dilatationem in tribulatione, (quam tamen non vnquam habuerunt.) cum Iuſtis dicunt. Miſerere mej. Sed omnino illud. ps. Iudica illos deus, Immo Nos Iudicamus eos deus. & faciemus vindictam pro honore tuo. & ſalute Iuſtitie ſancte. Nos enim non ſicut cęteri hominum peccatores ꝛc Vnde Hoc monſtrum? Non niſi quia non ſolum habent vanitatem. Sed diligunt eam Amor iſte excecat eos. vt hoc velint eſſe bonum & plenum. ac ſic querunt que ſua ſunt. non que Iheſu Chriſtj. Non ſequuntur Iudicium ſed affectum. Afficiuntur enim bono carnis ſue, honoris ſui, ſubſtantie ſuę, ideo iraſcuntur hijs. qui impediunt poſitiue vel priuatiue ac ſic recte videntur ſibi indignari ac vindictam expetere eo Quod ſibi iniuriam fieri

Blatt 22ᵃ: exiſtiment & digni qui non patiantur huiusmodi ideo in propria cauſa fiunt Iudices ſimiliter & pars accuſans. multum peruerſum genus & ſubtile diabolo ſeductum. Quo patet Quod ex cupiditate eorum procedit iſta vanitas & mendacium, .1. ex graui corde. p a r i m o d o ſ e q u i t u r i n a l i j s v a n i t a t i b u s. q u a n d o d i l i g u n t u r. m o x e x c e c a n t. & i n d u c u n t a d m e n d a c i ū m. Et ſic in tribulatione non dilatantur .1. erudiuntur, roborantur, conſolantur. Sed artantur & excecantur, infirmantur, triſtantur ſecundum ſeculum. Sicut ps. eis prophetat. fiant vie eorum tenebre & lubricum. & angelus dominj coartans eos. Iuſti ex tribulatione magis Iuſti fiunt & meliores

.1. dilatantur. Quia autem non eſt deus Iuſtitie Sed deus ſeculi exauditor ex tribulatione fiunt peiores. vſque dum in mendacium ruant. & ſe Iuſtos eſſe proclament & ſuam innocentiam ſtatuant & non clament ad dominum in tribulatione. Miſerere mej. Sed ad ſuum mendacium, ſuam Iuſtitiam reſpiciunt. Quare ſic? quia idem ignis aurum probat & paleam vrit. Ideo iſti in tribulatione dilatati & vanitatem carnalis boni contemnentes. clamant miſerere mej. & deo Iuſtitiam tribuunt. SeSe autem dignos tribulatione. illi autem vanitatem querentes & in eius contrario ſcilicet tribulatione artati. ſibi Iuſtitiam deputant. & deum blaſphemant & Iuſtitiam eius. Satis itaque conſtat. quomodo iſte tercius verſus totam ſeriem impiorum vite expreſſit contrario modo agentis vite Iuſtorum. que in primis duobus expreſſa eſt. Sed nondum propheta contentus eos dulciter arguens, & eorum errorem reprehendens. Vltra proſequitur eos clarius erudituruſ. & inſanias eorum falſas. opinionesque mendaces oſtendere, Iudej enim querentes ita mendacium & diligentes vanitatem, Chriſtum dominum omnino reprobauerunt. non alia cauſa. niſi quia. non ſicut ipſi: ſenſit: odit enim mundum & vanitatem. quem illi dilexerunt. Quare eum modo peccatorem, modo Beelzebub vocauerunt. & miracula eius non virtuti diuine attribuebant. Et huic blaſphemię: que eſt ſequela certa. ad mendacium queſitum occurrit pius propheta dicens Et Scitote quia mirificauit dominus Sanctum ſuum: dominus exaudiet me cum clamauero ad eum, [*Am Rande links:* loquitur de futuro exaudiet q. d. Talis erit Chriſtus quod ſi ibi tunc eſſem & clamarem ad eum: deus me exaudiret Sed tamen quod ego non facio exaudiet tamen ſemen meum poſt me,] poſtquam enim Impius mendacium ſuum queſierit. & iam ſeſe rectum & veracem putauerit: in ſuis verbis & factis. mox ruit in blaſphemias contra Iuſtum, eum Iudicando & condemnando. Eiusque quantuncunque ſancta, mira, vera ſint verba & opera, non deo. Sed diabolo tribuunt: quia ſuam ſententiam contrariam ei: ex Deo eſſe ſtatuerunt. Dicentes Nos ſcimus quia hic homo peccator eſt. Ideo duo potentiſſima motiua eis opponit propheta contra hoc malum. primum. Quod Sit mirabilis factus a Domino. contra quod ipſi dixerunt Quod eſſet

mirificatus a Beelzebub quia in nomine Beelzebub inquiunt eijcit demonia & per consequens omnia sua opera & verba Secundum Quod ipse sit vel deus vel deus in ipso. Quia Clamare ad eum scilicet Sanctum Domini. est adorare eum vt dominum, Ad solum enim dominum clamandum est. Sicut in multis locis ps. Vt Ad dominum clamaui, cum tribularer ꝛc In Hoc enim Quod dicit. dominus exaudiet me. cum clamauero ad eum, idem est sine dubio ac si ad dominum ipsum clamaret. Quia si esset Sanctus iste aliud a Domino: dominus non exaudiret clamantem ad eum. Sed potius damnaret clamantem & fieret oratio in peccatum. Nunc autem Clamor ad sanctum Dominj. meretur exauditionem a domino. ergo idem est ad quem clamatur. & qui exaudit. Alioquin que est ratio verborum? Cur non dixit. Sanctus domini exaudit me. cum clamauero ad eum vel ad se? Sed distinguit personas. & tum opera vnit vtriusque in exauditione. Quod si Iudej ista tam clare forte non potuissent capere ex istis verbis. Hoc tamen Scire poterant. deum esse in illo: Quia Si deus exaudit clamantem ad sanctum suum. omnino sequitur Quod sit in & cum sancto suo. Voluit ergo Dauid

Blatt 22ᵇ: eos a blasphemia ista retrahere. per hoc quod testimonium dat Christo Quod sit dominus. & dominus cum eo & pater in filio. Si enim hoc testimonium accepissent. sine dubio eum non blasphemassent: Efficacissimum sane contra blasphemiam est. dominum consyderare. & presentem formidare, etiam si non appareat. Sed primum latius sumamus. Mirificauit deus Christum suum: Multipliciter Primo Sic .1. miracula facere fecit & sic Iudeos reuerberat: qui hoc negabant. a domino esse
Secundo Quod eius conuersatio contraria fuit toti mundo. Vt scilicet fugeret. que totus mundus maxime querit. quereret. que maxime mundus fugit. Sic enim primo Sapientiam mundi stultitiam fecit. factus ipse stultus mundo. deinde infirma (.1. passiones & penas.) elegit, vt confunderet fortia. (.1. suauia & pacifica:) Sic ignobilia & ea que non sunt, paupertatem, contemptum, crucem, mortem. & vniuersaliter, totam opinionem & prudentiam carnis & mundi Sic enim Sanctum est templum dominj .1. humanitas eius.) mirabile in equitate Hec enim miratur mundus &

caro, amari & queri. ſic & Iudej. qui in hoc iterum ſcandaliſati ceciderunt in blaſphemias: quia maxime talia etiam ſecundum legem putant querenda Neceſſe enim eſt Quod Carnalis blaſphemet Spiritualem: quia ſalſa reputat bona Spiritualia Sicut infra Sequitur. Multi dicunt, quis oſtendit nobis bona Tercio ſuperexcellenter eum mirificauit. Quia deum eſſe fecit. qui ſolus eſt admirabilis & auctor mirabilium Hec enim mirificatio eſt magna. Quod idem ſit deus & homo: mortuus & viuus. mortalis & Immortalis. & fere omnis contradictio hic conciliatur in Chriſto. Quare illi Iudej errabant blaſphemantes. Qui Chriſtum vt nudum hominem, non mirificatum voluerunt accipere. Qui .n. de aliquo non amplius ſentit: quam videre in eo poteſt: hũic nullus apparet mirabilis.

Sed & nunc quoque multi ſunt blaſphemi in fratres ſuos & ſanctos. Qui enim ſuum mendacium vt dixi ponunt. quantuncunque bona videant & audiant in proximo. non tamen hoc a deo eſſe concedunt. Sed hypocritam appellant. & ſimulare eum ſeſe fingunt. dicentes ſeſe ſcire, quis & qualis ſit. Et ita in faciem blaſphemant Iuſtitiam eius. Iudicant & condemnant eum, aut ſaltem adminus paruipendunt eius Iuſtitiam. & hocipſo eum Iudicant, dicentes. Nos ſcimus quia hic homo peccator eſt. & non eſt a deo. Ideo & illis obijcit propheta vt Sciant Quoniam, dominus mirificat ſanctum ſuum: ſemper in oculis impiorum & ſemper aliter eſt quam ipſi ſentiant. & illudunt ſeipſos temeritate propria. Quia Sicut in Chriſto occulte fuit deus, Ita Iuſtitia & gratia dej occulte eſt in proximo: ideo offendunt, qui eum Iudicant ſecundum faciem & Spiritui gratie contumeliam faciunt & blaſphemiam. Sequitur Nunc Quartus verſus. In quo, licet Impii ſemper proficiant in penis, non tamen deſerit ſpiritusſanctus eos. Sed ſemper ſequitur & monet eos. ne vltra proficiant. Sicut manifeſte patet ex dictis. Quia prima Monitio fuit ne eſſent graui corde. qua non obſeruata, addit ſecundam. ne Diligerent vanitatem. Sed & hanc tranſgreſſis. addit terciam, ne quererent mendacium. & quartam que maxima fuit ideo pluribus verbis addidit contra blaſphemiam in quam de mendacio per tranſitum tercie ceciderant. Iam Quinta eos monitione pro-

ſequitur. Ne Iraſcantur ne furiant. Poſtquam enim Iuſtus eſt blaſphematus. & omnino Diabolicus & cum iniquis reputatus. Iuſtum eis videtur. iraſci contra eum & querere mortem eius. & tollere de terra. Sic enim excecauit eos malitia ſua. & omnem perſecutionem in eum exercere. ac omnia meditari: que illum diſperdant Vnde eos Moderatur Dicens Iraſcimini & nolite peccare. Que dicitis in cordibus veſtris: & in cubilibus veſtris compungimini. q. d Si vultis Iraſci. iraſcimini vobis. & non huic Iuſto. Sed vt meum̄ ſenſum ſine temeritate

Blatt 23a: tamen, ponam Quia vnusquiſque abundat in ſenſu ſuo. Quanquam verum ſit. quod dictum eſt. & multi ſic exponant. tanquam ſit redargutio tantum malitie eorum. Tamen Melius videtur Quod tam iſte verſus quam precedens. non ſit redargutio & increpatio. Sed potius eruditio boni: ſub qua tamen non nego. quin includatur iſta increpatio mali Igitur ſecundum iſtum ſenſum Dico. Quod tercius verſus fuit increpatio filiorum hominum. Sed quia dominus non ſolum vulnerat immo magis percutit vt ſanet, corripit vt erudiat quare poſtquam in iſto verſu malum percuſſerit. & vlcus ſecuerit. Hic in 4to. 5to. 6to addit emplaſtrum ſuaũitatis largius quam vulnerauerat. Quia copioſa apud eum dulcedo. lex enim ſolum occidebat. [*Am Rande links:* .1. oſtendebat quomodo eſſe quis debuit mortificatus. Sed non viuificauit .1. non oſtendebat. quomodo viuificaretur] Sed non viũificabat. & homo ſolum mordet ſed non lenit. deus autem vinum & oleum infundit. Si quis ergo audierit hanc vocem ſpiritus. vt quid queritis vanitatem & mendacium. & paciens fuerit huius correptionis & percuſſure: Dicatque ej. Quid ergo faciemus o propheta? quomodo graue cor eũadimus? quis nos liberabit a vanitate iſta & mendacio? Tunc propheta oſtendit eis verum ſaluatorem & redemptionem quam miſit dominus populo ſuo. d. Scitote. O. filii hominum cognoſcite quę dico vobis quoniam proderunt vobis. Ecce Quoniam mirificauit Dominus Sanctum ſuum, (q. d. illũm agnoſcite & Scitote ſanctum dominj (ſcilicet vt ſit ipſe Sanctus & ſanctificans vos.) quem videritis mirabilia facere. ſicut prophetauit Iſaias. 35. Tunc ſaliet ſicut ceruus. claudus. ꝛc. tũnc Scitote quoniam viſitaũit dominus plebem ſuam & mirificauit

vobis ſanctum ſuum.) Illum ſi credideritis ſalui eritis Si clamaueritis ad eum. exaudiet vos dominus. Quoniam ipſe eſt initium ſalutis & ſine ipſo non eſt in aliquo alio ſalus. Ideo ante omnia iſte vobis Sciendus & cognoſcendus eſt. Si vultis vanitatem & mendacium vitare. Cognoſcetis autem & Scietis. ſi mirabilia eius aduertatis. etenim opera ipſa teſtimonium perhibent de eo. & mirificauit eum dominus. vt ſciatis eum & clametis ad eum Exemplo meo quoniam exaudiet me cum clamauero. Sane quam verecunde allicit eos ad inuocandum Chriſtum Non enim dicit Quoniam exaudiet vos dominus cum clamaueritis ad eum: Sed ſeipſum ponit & a minori arguit. vt non dubitent ſe quoque exaudiri, cum ipſe exaudiatur ab eo. Poſſunt autem hec verba hic. ſimiliter etiam exponi vts. vt ſcilicet eis oſtendat Chriſtum eſſe deum in hiis verbis

Oſtenſo itaque filiis hominum vero ſaluatore. Sequenter inſtruit eos ad veram penitentiam & pulcherrime eam deſcribit Et ſi bene inſpexeris. Omnis qui cepit agnoſcere Chriſtum & veritatem. mox incipit deteſtarj ſuam vanitatem Sicut hunc locum egregie exponit b. Aug. li. 8. confeſs. per experientiam propriam: antequam enim Scimus Sanctum dej: in vanitate tranſimus. Sed cum illuxerit nobis dominus. tanto fedius deteſtamur vanitatem preteritam, quando clarius Scimus Chriſtum. Vnde dicit Iraſcimini Scilicet contra vos pro peccatis. Sic enim per Ezechiel dicit c. 20. Et recordabimini ibi viarum veſtrarum & omnium ſcelerum veſtrorum. quibus polluti eſtis in eis. & diſplicebitis vobis in conſpectu veſtro. in omnibus malicijs veſtris, quas feciſtis. & Scietis Quia ego dominus, cum benefecero vobis propter nomen meum, non ſecundum vias veſtras malas. neque ſecundum ſcelera veſtra peſſima domus Iſrael: ait dominus deus Ecce ergo cognito domino deo noſtro & Sancto domini mirificato, quod ſit potens exaudire & ſaluare, mox diſplicebimus nobis Et hoc eſt iraſci. & indignari. accendi & vri. ſancta ira contra vanitatem & mendacium Vnde poſſint hec omnia prophetice ſimiliter & denuntiatiue intelligi. Scitote .1. Scietis ſicut ſepius in prophetis. & Scient nomen meum Et ſcietis quia ego dominus. Ita Iraſcimini .1. habebitis iram & compungemini ꝛc. Vel certe. impijs

exhortatorie ſicut piis prophetice. q. d. Sicut audiſtis. quia dominus promiſit. quod Scient nomen eius ſancti ſui: Ita facite vt ſitis

Blatt 23b: & vos de numero illorum. quia Scient, qui iraſcentur, qui compungentur, qui ſacrificabunt qui ſperabunt in Domino. Nam vtique tales aliqui erunt & de illis prophetat Scitote, Scietis filii autem hominum mendaces. non ita. ideo ipſos hortatur. Scitote. .1. Eſtote ſimiles illis vt ſciatis vel fiatis ſcientes dominum. Sic enim verbum hebraicum ſepe actum tercium ſignificat ſecundum reuchlin: Sic Iraſcimini (.1. facite vos iratos fieri. vel recipite exhortationem que fit vobis vt prouocemini ad iram. Sic Scitote (.1. patiamini vos fieri Scientes. Non enim poteſt iſte modus loquendi: tam facile in latino exprimi ſicut in Hebreo. Sic. ps. 2. Et nunc reges intelligite. Hic non ſignificat .1. actum intelligendi facite vel elicite Sed ſic paſſiue .1. intellectificamini. q. d Eſt qui vult vos docere & intellectum vobis dare. vos ne repugnate. Sed ſuſcipite. & patiamini vos ita formari & doceri & vobis intellectum tribui. Sic credo hic poni hoc verbum precipue Scitote .1. Scientificamini vel ſinite vos fieri ſcientes. vel ſuſtinete. vt faciat vos Scientes. Quid? quoniam mirificauit dominus ſanctum ſuum, ipſe enim reuelabit vobis mirabilem filium ſuum ſi modo ſuſtinueritis & non renũeritis. [*Am Rande links:* Nonne ſic fecit Chriſtus Iudeis quod voluit eis ſemper oſtendere. quam mirabilis eſſet Sed noluerunt] Hoc autem cum feceritis. Ecce tunc Iraſcemini. Iſta eruditio docebit vos iraſci & penitentiam agere & ego hortor vt faciatis & iraſcamini & hoc quo ad preterita. Quo autem ad futura Nolite peccare. facite vobis nouum ſpiritum & cor nouum Ezech. 18. Vetus eſt enim velle peccare. Nouum autem nolle peccare. Que dicitis, in cordibus veſtris & in cubilibus veſtris compungimini iſta verba ſunt valde obſcura Hiero. Sic habet. loquimini in cordibus veſtris. ſuper cubilia veſtra. & tacete. Quorum ſenſus mihi videtur eſſe. Quod penitentia debet fieri intus coram deo. & in ſecreto. non coram oculis hominum ad vanam iactantiam Sicut Iohel dicit Scindite corda veſtra & non veſtimenta veſtra. [*Am Rande rechts:*

ps. 14. Quod loquitur veritatem in corde ſuo.] Ergo que dicitis (.1. dicite & loquamini & confitemini mala veſtra ex toto corde & in cordibus veſtris, non in ore ſicut hypocrite: qui labiis deum honorant. Cor autem eorum longe eſt a deo: Vos non ſic Sed quecunque dicitis (.ſiue ſcilicet oratis, confitemini, laudatis ꝛc. hoc totum in cordibus veſtris facite. per hoc tamen non prohibetur Quin etiam foris. orandum, confitendum, laudandum ſit. Sed ne ſolum foris. longas orationes orantes, aut cum ethnicis multum loquentes. damnemur. potius quam exaudiamur. Et recte poſtquam docuit iraſci contra peccata. & nolle peccare contra futura. iam erudit eos que ſint opera facienda. Scilicet dicere in corde, compungi. Sacrificare & ſperare ꝛc vt ſequitur. Vnde ſecundum noſtram tranſlationem videtur textus ſic diſtinguendus. Que dicitis in cordibus, ſcilicet dicite, veſtris.) vt ſi dixeris. Qui Scribitis, Ecce in papyro. ſcribite. Sub iſto itaque, Dicere, comprehenduntur omnes operationes potentie rationalis vt dixi. Scilicet legere, orare, loqui, meditari, confiteri, gratias agere. Et hec debent fieri in intimo cordis, vbi videt pater, qui videt in abſcondito. ſicut docuit dominus contra forenſes oratores. [*Am Rande links:* poteſt & aliter ſic intelligi vt ſimpliciter verba Iacent Quod loquatur non doloſe aut corde & corde ſicut ps. 11. deſcribitur. Sed ſimpliciter & ex corde cum proximo vt qui non egit dolum in lingua ſua: idem hic dicit. Et ſic eſt correctio oris. Aliud eſt correctio operis contra hypocriſim Scilicet compungimini in cubilibus veſtris: primum autem fuit correctio cordis. ſcilicet Iraſcimini & nolite peccare. contra prima tria ſcilicet contra graue cor: contra mendacium, contra vanitatem hypocriſim. gloriam vanam. Quod ſi iactatis ſacrificium Ecce ſacrificate ſacrificium Iuſtitie ꝛc] Et in Cubilibus non in tectis veſtris compungimini. per Cubile intelligitur potentia affectiua ſiue voluntas. quia in iſta ſicut in Cubili ſolent pollutiones fieri. & immunde concupiſcentie per compunctionem ergo intelliguntur. omnes affectiones illius potentie ſcilicet dolor, accuſatio ꝛc aſſumptio penarum. paſſionum, & alie cruces voluntarie aſſumpte. Sed & hec non coram hominibus fieri debet. Sed in cubilibus veſtris (.1. intimo cordium propter hypocritas

quia dilatant fimbrias. & exterminant facies ſuas. patet itaque quod in iſto verſu iſte tres vires rectificantur. Iraſcibilis. per iraſci & nolle peccare. rationalis. per gratias agere orare & dicere in cordibus. Concupiſcibilis per compunctionem in cubilibus Et hec veniunt ex iſto. Si Scire ſiamus, quoniam mirificauit dominus ſanctum ſuum, Ipſe enim docet

Blatt 24a: nos iraſci. que prius dileximus, & compungi ſuper hiis que queſiuimus, & loqui veritatem Et hoc eſt mirabile in oculis hominum. Et iſta mirificatio nos non vinceret. niſi ipſe eſſet tante auctoritatis. niſi ſciremus. quia ipſe eſt. qui exaudit clamantes ad ſe .1. deus. Quantumuis enim iſta mira ſunt apud homines. ſcilicet vanitatem omnia putare. tamen cum Scimus. quoniam deus eſt. qui hoc in ſancto ſuo mirifice oſtendit. quis non credet? quis non odiet ea & iraſcatur ꝛc?

Iam reſtat amplius vt ſacrificemus domino, qui dedit nobis iſta. Tres enim vires vt audiuimus ſunt rectificate. Iam totum holocauſtum expetitur. & omnium virium, membrorumque ſanctimonia dicit enim Sacrificate ſacrificium Iuſtitie, & ſperate in domino. Iſte eſt ſextus verſus. Sacrificium inquit non pecorum aut vitulorum Sed Iuſtitie (.1. quod illis ſignificabatur.) hoc eſt beſtialia & animalia membra mactetis & concidatis. crucifigatis & mortificetis, vt non ſerūiant peccato ad peccatum. Sed per ignem charitatis totaliter abſumantur. & in ſpiritum tranſmutentur. vt ſeruiant deo viuenti. Hoc eſt enim Iugi igne. animalia cremare. ſicut Ro. 12. Exhibere corpora noſtra. hoſtiam ſanctam, viuentem, deo placentem. Tale eſt vtique ſacrificium Iuſtitie in odorem ſuauiſſimum domino. Quid enim eſt ſacrificare. niſi ſacrum facere. & ſacrificium. ſacrifactum. & ad ſacra oblatum & dedicatum? Tale autem debemus nos eſſe omnes ſimul vnum. & quilibet vnum ſuum. Hoc iterum contra Iudeos carnales eſt, cum ſuis pecoribus ſicut eos in multis locis per prophetas reprobat. Sed nota quod addit Sperate in Domino Differunt ſperare in domino. & in dominum: Quia ſperare in domino Eſt in Chriſto deo noſtro eſſe & participare ej ac ſic in ipſo exiſtendo ſperare in Dominum. In ipſo enim & cum ipſo & per ipſum audemus ſperare & omne opus offerre.

Quia ſine ipſo nihil poſſumus facere. Quantumuis ergo ſis ſanctus & Iuſtus. caue, vnquam per te vel in tua Iuſtitia ſperes in dominum. Sed spem habere potes. in Chriſto. Sicut Apoſtolus diſputat. per Ipſum habemus acceſſum & fiduciam: quantominus poſſunt Iudej in ſanguinem vitulorum ſperare aut in hoc quod ſunt filii abrahe. Sane & ipſi ſperant in dominum. Sed non in domino. immo in ſua dignitate & nobilitate generis. & ſtirpe patrum Sed hec gloriatio excluſa eſt. Ideo in domino ſperate. Sperate in eo omnis congregatio populi.

Multi dicunt quis oſtendit nobis bona? Signatum eſt ſuper nos Lumen vultus tui domine. Hic verſus .7. iterum Iudeorum ſuperbiam arguit. Qui tunc dixerunt. Quis eſt hic? tu nos doces? Nunquid nos ceci ſumus? Nonne bene dicimus. quia Samaritanus es & demonium habes? Cum itaque nos ſimus doctores & legisperiti. Scientes que ſint bona. Quis ergo iſte eſt qui nobis oſtendat bona? q. d. Nullus: quia nos ſcimus, nos ſapimus, nos non ſicuti ceteri hominum. & ſi alijs oſtenderet, non tamen nobis. Et ſic iſta verba ſunt intelligenda per tumorem & contemptum ab eis prolata. Quia Chriſtus eis oſtendebat ſpiritu ſeruire & facere bona. & ſacrificare Iuſtitiam. tunc illi furioſi. exiſtimabant eum velle legem deſtrūere, ſicut & Sancto Stephano fecerunt. Si enim iſta queſtio & inquiſitio bona eſſet, vtique laudaretur. Sed nunc hic reprobatur. & diſtinguuntur ab hijs. qui dicunt. Signum eſt ſuper nos ꝛc. q. d illi non ſunt nobiſcum ideo non querunt quis oſtendat eis bona. Sed dicunt cum ſuperbia & contemptu. Quis ꝛc Ideo dimiſſa iſta generatione ſuperba & incredula

Blatt 24ᵇ: que toties inuitata eſt. per multa verba & multos modos vt patuit in precedentibus. Et tamen ſemper contemnit. & dicit Quis nobis oſtendit bona? & ſic ſurda aure omnia percipiunt Conuertitur ad generationem bonam. & cum ea gratias agit, exulat [*so*] & laudat dominum Et conqueritur. Ecce Inuitaūi eos & volui eos congregare ſicut gallina pullos ſuos & noluerunt & dicunt multi & maior pars. contra dominum. Quis oſtendet ꝛc. Nos autem non ſic Domine. Sed confitemur tibi: quia indigemus oſtenſore bonorum. & ex nobis non videmus iſta

bona. Sed lumen vúltus tui (.1. fides per quam cognoſcimus faciem tuam, & gloriam tuam.) ſignatum eſt (.1. ſignum factum, nondum autem res, quia fides eſt argumentum rerum. non autem ipſe [*so*] res ſuper nos (.1. deſurſum: quia omne donum deſurſum eſt. & fides eſt ſuper omnem ſenſum ſurſum, Hoc eſt enim lumen. in quo oſtenduntur nobis bona. Sic enim oſtendis faciem tuam & oſtendis nobis omne bonum. Ex qua oſtenſione in memoria & intellectu facta, non poteſt voluntas continere, qũin gaudeat. Quia omne bonum letificat appetitum, cum ſit eius proprium obiectum. ideo ſequitur. Dediſti letitiam in corde meo: letatus ſum inquit in hijs que dicta ſunt mihi. Dicta ſcilicet per oſtenſionem huius luminis, Sic Zacha. audiuit verba bona & conſolatoria. quia oſtendit Dominus populo ſuo bonum. Sic itaque fides ſemper habet comitem letitiam in ſpiritu ſancto. Vnde hic dicit in corde meo .1. ſpiritu, non in carne mea. que eſt impiorum. qui diligunt vanitatem. Sic iam ſunt omnia ſalua in ſpiritu. Memoria, intellectus: quia lumen, quoad intellectus, Signatum (.1. firmiter impreſſiuum ſignum, Voluntas. quo ad letitiam. Non ſolum autem in ſe. Sed quia bonum eſt diffuſiuum ſũi. Si Mũlti ſunt qui dicunt quis oſtendit nobis bona? Cur non etiam multi ſint. ſũper quos ſignatum eſt hoc lumen boni oſtenſiuum, quibus brachium dominj reuelatum eſt? Igitur propheta gaudens cum generatione Iuſtorum. quam vidit in ſpiritu. & eis applaudens dicit. A fructu frumenti & vini ſũi multiplicati ſunt. [*Am Rande rechts:* verſus 8] loquitur iam in tertia perſona. prius in prima. Item Nunc in ſingulari Nunc in plurali: quia idem eſt dicere multiplicati ſunt. & multiplicati ſumus, Et dediſti letitiam in cordibus noſtris, & ſignatum eſt ſuper illos lumen vultus tuj domine. Quia ipſe nunc vt pars, nunc pro tota Eccleſia loquitur. Sic etiam contingit. in predicante aut cauſas agente aliquo, qũi ſimiliter nunc tanquam de ſe ſolo, Nunc velut de alijs. pro quibus loquitur Nunc cum illis in prima perſona plurali, nunc in tercia ꝛc Et tamen ſemper in idem redit Veruntamen Myſteria ſint in ſuo vigore ſalua. Quia tunc nondum potuit dicere, Multiplicati ſumus, Sed multiplicabuntur. quia fructus & frumentum nondum erant reuelata. potuit

autem dicere. ſignatum eſt ſuper nos, quia eadem fide Chriſtum noſcebat. & letabatur ſimiliter. hec enim potuerunt fieri in eo, antequam Euangelium & ſacramenta venirent, vnde publice multiplicati ſunt. Quomodo autem iſta verba ſint intelligenda vide ſer: de cena dominj ſuper eadem verba. Quia per fructum frumenti (.1. effectu Euangelii & ſacramenti corporis Chriſti) Multi facti ſunt Chriſtiani in diuerſis ordinibus, Multiplicati, in virtutibus, donis & gratijs, ſapientia & ſcientia. Sicut Apoſt. 1. Cor. 13. proſequitur. poſſunt autem Sicut ſupra dixi omnia iſta verba in perſona Chriſti dicta intelligi. Nam & eadem & ſimilia in Euangelio dicit. Vnde exultat in ſpiritu Matt. xi. & confitetur. Quod hec ſint abſcondita a ſapientibus & prudentibus (ſine dubio qui dicunt. quis oſtendit nobis bona & reuelata paruulis, ſine dubio ſuper quos ſignatum eſt hoc lumen. Et ſic ipſe loquitur nunc in ſingulari nunc in plurali cum ſuis, nunc in tercia nunc in prima perſona

Blatt 25a: verſus. 9. In pace in idipſum, dormiam & requieſcam. In pace ſpirituali, que non eſt impiorum In idipſum (.1. ſimul cum aliis ſanctis de quibus iam dixerat Signatum eſt ſuper nos lumen :c Et ſic eſt oratio optatiua prophetę, vt dormiat cum ſanctis in pace ſcilicet eterna. Dormire enim Hic pro morj accipitũr & requieſcere pro quiete ſpiritus Dormit caro & quieſcit ſpiritus Impii autem non dormiunt Sed moriuntur. Et ſi dormiũnt, tamen non requieſcunt. nec in pace dormiunt

Verum magis proprie de morte & ſepultura Chriſti hic prophetat vt quid enim Dauid ſuam mortem & ſepulturam Hic tam ſignanter exprimeret? niſi quia De Dormitione mirabili vult loqui. Eſt ergo ſenſus & verba Chriſti. In pace ſimul dormiam (.1. moriar in pace ſpiritus ſimul .1. ſicut alii moriar & vere. Sed tamen in pace. & requieſcam in pace. Quia corpus meum & caro mea, non corrumpentur a vermibus. Sic ps. 15. dicit, qũi pene cum verbis non ſolum ſenſibiliter incidit cum iſtis verſibus ps. dicens. Proũidebam dominum in conſpectu meo ſemper (.1. Signatum eſt ſuper nos lumen vũltus tũi domine) propter hoc letatum eſt cor meum (.1. dediſti letitiam in corde

meo.) insuper & caro mea requiescet in spe. Sic In pace dormiam & requiescam. Igitur. Dominus quidem In pace simul cum aliis dormiūit, Mortūūs est sicūt alius homo vere & reqūieūit. Sicut Iacob Genes. 49. .Qūiescens accubūisti vt leo. Sed Singulari spe pre omnibus Quoniam tu domine singulariter in spe constituisti me. Singularis spes fuit hęc. quoniam caro eius non vidit corruptionem, & in spe requieuit caro eius, expectans resurrectionem multo aliter quam alii: ideo singulariter in spe constitutus est. Et ex hoc verbo satis apparet quod de solo Christo loquatur. Nam licet Dauid etiam in spe dormiat, non tamen singulariter Sed communiter cum alijs: Nam omnes dormiunt in spe resurgendi Sed hic vnicus singulariter.

preterea. quid fuit necesse. Dauid profiteri, sese dormiturum in pace simul cum alijs (.saltem prophetice loquendo.) quasi non certissimum fuerit eum moriturum aut dormiturum? Vt quid sibi soli hoc arroget: quasi non & alij sic dormierint Igitur de Christo dicit. Qui non necessitate Sed voluntate obdormiūit non coacte Sed sponte igitur, Dormiam (.1. sponte. &si possem euadere, moriar.) Sonat enim taliter loquens quasi. potens non dormire. & tamen volens facere. Nam si Dauid aut alius dicat. Moriar in futurum prophetando. stulta & superflua videtur prophetia: quasi quid noui dicat, cum siue nolit siue velit, necesse sit eum Mori & dormire. Quod si dicas Et si necesse sit eum mori, non tamen in pace dormire. quia potest mori & non in pace Respondeo Hoc ipsum non est in potestate eius: ideo de se non potest profiteri. quod in pace sit dormiturus. Quare recte dixi quod totus ps. optime potest poni in os Dominj Ihesu. de se dictus. Vt Cum Inuocarem exaudisti me deus Iustitie mee (.Sciebam inquit. quia semper me audis.) Iohan. 12. In tribulatione dilatasti mihi (.1. passione consolatus es me.) Miserere mej & exaudi orationem meam. Hec oratio frequens est in ps. in persona dominj. filii hominum vsquequo graui corde? Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis. Vt quid diligitis vanitatem. & queritis mendacium, vide ser: dominj in monte, an non hec & sequenti versiculo doceat contenta. Scilicet vt non ad literam tantum Sed spiritu etiam seruent legem Scitote quoniam

mirificaũit dominus ſanctum ſuum, Si mihi non vultis credere operibus credite: opera enim, que facio in nomine patris mej teſtimonium perhibent de me, vt cognoſcatis quia ego in patre & pater in me eſt

Blatt 25ᵇ: Dominus pater, exaudiet me cum clamauero ad eum (igitur non ſum reprobus ab eo ſicut vos me creditis qui me tamen mirificat (.1. miraculis notificat & declarat. Vos autem diligentes vanitatem litere & carnalia. & me dimiſſo qui ſum veritas, queritis mendacium & ſtatuere veſtram literam contra veritatem. Iraſcimini & nolite peccare. (.1. iraſcimini non ſecundum carnem Sed ſecundum ſpiritum. putant enim Iudej ſe, non peccare ira cordis. ſi non foris occiderint. Quę dicitis (.ſupple dicite.) in cordibus veſtris & non in dolo & inſidijs ſicut fecerunt in tentatione de cenſu Cęſaris. & in cubilibus veſtris compungimini non in angulis orantes, non exterminantes facies veſtras. vt appareatis hominibus Ieiunantes Sacrificate ſacrificium Iuſtitie & ſperate in Domino, non in vos & veſtra merita, aut quia eſtis filii & Semen abrahe ꝛc

Blatt 26ᵃ: loqui in corde Eſt { non doloſe loqui non dupliciter Sed ſimpliciter. ps. 14. Qui loquitur veritatem in corde ſuo
in abſcondito loqui. Sicut compungimini in cubilibus eſt in occulto .1. nec verbo nec opere. oſtentare ſeipſum Sed coram deo loqui & operare. Non quod non fiat coram hominibus. Sed ne videamini ab eis dicit dominus.

Loqui in ore & non in corde. fit 2ʳ. Primo Eſt gloriari & iactare & omnino. Et contra hoc dicit Iob 31 & digitum ori ſuo ſuperponebant me loquente (.1. ceſſabant gloriarj.) Et Eſaie. 41. Taceant ad me Inſulę ꝛc & eiusdem 30. In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra. Hoc eſt ſalutare ſilentium. Scilicet non velle audiri, aut coram hominibus loqui. & os aperire 2° Eſt

loqui dolofe ps. 34. Qui loquuntur pacem cum proximo fuo, mala autem in cordibus eorum. Et fic femper Eft veriffima fola locutio foris. coram humano die, quoniam intus coram deo nihil eft   Ideo loqui Corde Eft fimiliter 2x. primo confiteri & coram deo loqui. non iactare, non gloriari Sed intrare in Cubiculum fecundum verbum Domini   Secundo eft loqui ex fimplicitate cordis, vt os & cor confonet. ps. 14. Qui loquitur veritatem in corde fuo. Quia & Iudej vocantes Chriftum Magiftrum veracem. veritatem locuti funt. Sed non in corde In vtroque autem Iudej plurimum abundabant. quos hic reprehendit

Dilatatio ad literam Eft Chrifti in corde fuo. in paffionibus. Allegorice eft verbum Ecclefie: Que femper crefcit in perfecutione Sicut b. Hilarius dicit in li trinitate Sicut palma Surgit contra pondus premens. Quia multiplicati funt & Dilatati per orbem Chriftiani. ex paffione Tropologice Quelibet anima. Dilatatur tam in moralibus quam intellectualibus virtutibus. vt Apoft 2 Corinth. xı. ps. 17. difciplina tua ipfe [*so*] me docebit. & virtus in infirmitate perficitur   proprie tamen ad propofitum videtur arguere. locutionem hypocrifis quam Supra vocauit vanitatem qualem ille pharifeus egit qui dixit. Ieiuno bis in fabbato. & longas orationes predicabant. & feipfos magnificabant. Et vt dominus dicit omnia faciebant vt viderentur ab hominibus. Et fic non compungebantur in cubilibus abfconditis. Sed in foro & angulis coram hominibus. extenuantes faciem fuam. dilatantes philacteria fua. & canentes tuba ante fe . . . Hec & fimilia opera penitentie & virtutum. Hic per verbum fpeciale compungimini exprimitur Eodem modo de locutione eorum fentiendum eft. Quod ad hominum confpectum iactabant fancta verba, doctrinas, traditiones & legem. Et cor eorum non fic loquebatur Nota Sunt ifta ex Euangelio   Hec autem omnia funt vanitas. eo quod non funt fpiritualia & vitalia. Sed quia dilexerunt ifta. & Domino talia reprehendenti reftiterunt & defenderunt & vfque Hodie ftatuere conantur Ideo factum eft de vanitate mendacium. quod querunt vfque Hodie, quomodo ftabiliant.   Et ideo contra dominum Zelauerunt & irati funt: qui vias iftas hypocrifis arguebat   Vnde Nunc eos leniter inftruit Irafcimini

(.1. Zelate pro vijs veſtris ita vt non peccetis.) & nolite peccare. Iſte enim Zelus eorum ſtultus eſt. Quod pro ſua Iuſtitia zelant & iraſcũntur Cum debeant loqui in cordibus & compungi in cubilibus. ipſi iraſcuntur Quod prohibentur loqui in ore & lingua: & compungi in angulis Vſque hodie iſte verſus arguit plurimos In Eccleſia. Qui certant pro ſuis ceremonijs & Zelant pro vanitate obſeruantie exterioris. loquuntur & iactant titulos magnos. & compunguntur in habitu & ſpecie tantum. Noui & multo pertinaciores hypocrite. Sic contra eos Iohel. Scindite cordia veſtra & non veſtimenta veſtra (.1. non foris penitentiam oſtendite tantum. Sed ex corde

Querimus autem. quid ſit Hoc tam ſingulare: quod ſanctum ſuum mirificauit, vt ſi clamet exaudiat eum? Nonne & omnibus id facit? Sed quia Exaũdire diuinum, nulli conceditur niſi ſolo Chriſto vt infra ps. [*55=56, 20.*] Exaudiet & humiliabit illos ꝛc. In quo manifeſte ſeparatur ab iſtis phariſeis, & omnibus literalibus Iudȩis, quoniam iſtos deus nunquam exaudiuit

Ps. 5.

Blatt 27ᵇ: Aſtabo [*Am Rande links:* Aſtitit regina a dextris tuis] .1. ſociabor & videbo mane. Quare Mane? Quoniam non deus volens iniquitatem tu es (.1. perſonarum acceptionem. q. d. in fide & gratia Eſt ſalus mea. & non in lege. vel ex carnis hereditate Alioquin deus eſſet iniquus, Qui ſuſciperet omnes qui ſunt ſecundum carnem filii Abrahe & Heredes eius. Cum tamen inter eos multi ſint impii & mali. ideo eos ſic indiſtincte ſine diſcretione eligere & aſſumere eſſet manifeſte iniquitas. Sed Nunc dominus venit Iudicare terram. & in Iudicio regnat. Quia Nec ſecundum carnem. nec ſecundum perſonam acceptat. Sed qui credit ſaluus erit. Vnde Petrus Act: 10. In veritate comperi: quoniam non eſt perſonarum acceptor deus. Et hoc laborauerunt oſtendere multum Apoſtoli. contra Iudeos, Qui omnino nimis pertinaciter volunt ideo eſſe Iuſti & aſtare & videre. quia ſunt ſemen abrahe & ſecundum carnem. & non quia credunt vel mane. Vnde contra eos multis verbis Hic propheta in ſpiritu vtitur. & repetens inculcat ſexies. Neque Habitabit iuxta te

malignus, ꝛc Et vide quomodo paulatim crefcit peroratio prophete. Primo ait Non Habitabit, neque permanebunt: fecundo odifti & perdes. 3º. abominabitur Item primo ait fimilis malignus & Iniufti: Secundo: addit. omnes qui operantur iniquitatem & omnes qui loquuntur mendacium, Nullum excipiendo. Etiam fit femen vel feruus Abrahe Et Hoc eft Iūdicium Chrifti quod dedit ej pater facere, in equitate verbum confummans

Vir fanguinum Eft effufor fanguinis qui multos occidit. Qualis fuit & Dauid. Sed quia Hoc quanquam licite fit. ideo hic additur dolofum. Qui proprie eft detractor. quia alius in facie. alius in dorfo eft. & hic quidem aptiffime dicitur Non vir fanguinis Sed fanguinum, Quia plurimos occidit. & multarum animarum fanguinem fudit. quorum tamen fanguis vnus cum Chrifti fanguine factus eft quo redempti. & cui incorporati funt
Nota itaque Quoniam detractor folus. pre omnibus dicitur. abominabilis coram deo. quia fetet multorum cede & fanguine.
Ad literam autem de Iudeis dicitur. Qui Chrifti fanguinem fuper feipfos Imprecati funt. quem quoque occiderunt & adhuc in eius fanguine abominabiles funt Ponitur autem fingularis pro plurali. Virum fanguinum, (.1. quicunque eft vir fanguinum. Sed & ipfi vfque Hodie Chrifti fanguinem fundunt in feipfis, dum ei detrahunt ꝛc

Quod autem dicit omnes qui operantur: perdes omnes. Eos percutit ifto verbo. qui ftulta fiducia putant fe faluari. Quia funt in numero populi dej. baptifati & credentes. & fine operibus, Sicut aliqui Dicunt Quia tam multe funt gentes que pereunt, fperandum Quod pauci Chriftiani peribuut quafi ideo neceffe fit Chriftianos faluos fieri: quia gentes pereunt. Sed Hic dicit. Omnes fine exceptione omnino. Et ad idem Dominus accedit luce. 13. putatis Quod Hij foli preceteris peccatores fuerunt in Hierufalem. quia ifta paffi funt. Amen dico vobis nifi penitentiam habueritis omnes fimiliter peribitis. Quoniam dicet illis in die Iudicij, taliter confidentibus Difcedite a me omnes. qui operamini iniquitatem. Scilicet quicunque fuerint Idem Ro xi.

Ps. 6.*)

Blatt 26b: Inueterauit dominus inter inimicos. Primo in perſona ſua. (.1. Diu inter eos ſeſe perſequentes fūit & paſſus. Et eſt tunc eſt hyperbole. Quia amor facit, omnem moram longiſſimam apparere Sicut vulgo dicitur. Hei ich byn schir graw darvber worden. [*Am Rande links:* Vel Ich mocht wol graw. druber werden Eſt igitur verbum exprimens mire intenſionem affectūūm] Dominus autem affectuoſiſſimo amore expectauit ſalutem noſtram & inimicorum ſuorum: ideo miro modo longi viſi ſunt illi Dies dilationis eorum. Item ipſe dicit in Euangelio in eodem affectu. Baptiſmo habeo baptiſari & quomodo coartor donec perficiatur. Et ſic in crūce maximo gaudio dixit. Conſummatum eſt Cruciabant itaque animam eius. & longam faciebant ei expectationem ſuam: propter eorum incredulitatem ſuam. [*so*] ſicut dicit Mar. [*Cap. 9, 19.*] O generatio incredula quam diu patior vos. In huius ſignum non dicit abſolute. Inueteraui. Sed inter inimicos meos. q. d. quod inter inimicos meos ſum. longiſſimum mihi eſt. & quaſi ſenium, Secundo in perſona membrorum ſuorum. Hii enim nimis Inueterauerunt inter demones. Diu poſſeſſi ab eis & nimis profunde ſubiecti ej Sic ergo pro eis plorat. quaſi ipſe ſit. & ſibi contigerit. quod illis contigit. pre nimia Charitate. Quare totus ps. eſt. queſtus & vox. huius galline noſtre affectuoſiſſime. & vox dulcis. dulces lachrymas prouocans. niſi lapides eſſemus. & Duritia duriores Eſt ille totus pſalmus. velut Impetuoſus ignis. & impatientiſſimus Zelus ex corde Chriſti erumpens

Diſcedite a me. omnes qui operamini. Hoc fit dupliciter. Primo diſcedite. (.1. agnoſcite. vos diſceſſiſſe a me. quia operamini iniquitatem. Et Hoc ex eo Agnoſcite. quoniam dominus exaūdiūit vocem fletus mej. & non vos. Vel diſcedite (.1. nolite mecum velle comparari. & ſuperbe mihi pares eſſe. quoniam non eſtis. quos exaudiat Dominus ſicut me Tercio in ſeueritate ſcilicet vt deiiciantur poteſtatis ira. & auferantur a perſecutione

*) Vgl. Riehm, Initium theologiae Lutheri pag. 9 sqq.

Chrifti Quia Dominus eum fic exaudiuit. vt eum a perfecutoribus liberaret. Vel poteft prophetice intelligi Difcedite .1. difcedetis

Eodem modo pro illis. pro quibus orauit, Difcedite a me (.1. meis fanctis) Scilicet agnofcite primo vos difceffiffe. 2°. Difcedetis ab eis. vt animo ceffetis eos perfequi. quoniam dominus exaudiuit me & eos per me

Erubefcant ꝛc Similiter poffunt 2r intelligi Primo in bonitate 2° in feueritate Erubefcunt, qui agnofcunt feditatem iniquitatis fuę. Conturbantur autem. qui dolent & triftantur pro ea. Conuertuntur autem quando nouam uitam emendatam arripiunt vel vt alii textus aũertuntur Scilicet a fua via mala. Et vt hoc non differatur. petit vt Velociter confundantur. Sic ps. 82 Imple facies eorum ignominia & querent nomen tuum domine. Alias. Erubefcunt (.1. fiunt confufibiles penaliter tantum fine fructu emende & conturbantur (.1. quatiuntur confcientia & corpore Similiter Conuertuntur a via recta magis ad Infernum & Erubefcunt velociter Sicut In Iũda & Iudeis peccatum eft: Et qui primo modo nolunt, cogentur 2°.

Infirmus fum (.1. refiftentiam non facio, non vindico. Sed folum patior. Sicut ps. 67. Infirmata eft, tu vero perfecifti eam Et apoft. 2. Corinth virtus in infirmitate perficitur Eft itaque infirmitas ifta: quando qũis non poteft a fefe malum repellere. & refiftere

Lauabo lectum meum licet ifta locutio fit hyperbolica: tamen refpiciendo affectum domini. tantus fuit ardor animi eius. quod fi tantum habuiffet in capite lachrymarum. quod pro lecto lauando fufficerent, ipfe eas fudiffet vtique. & tanto animo fleuit: quanto fleret, qui tantas lachrymas effundere poffet. Quocirca ifta locutio & fi hyperbolica tamen vera eft, eo

Blatt 27a: quod exprimit lachrymarum tantarum &fi non effectũm, tamen caufam fufficientem & affectum Et quod deeft veritatis in re. fuperabundat in intentione. Quod & ipfa locutio. videatur ad vfitatum modum loquendi refpondere. Vbi dicitur de nimium lachrymantibus quod poffent manus & pedes fuos lauare. mocht hentt vnd fufs dar mit wafchen Hoc autem domi-

nus ad lectum tranſtulit, quod nocte fleuit. quando quieſcitur in lecto. [*Oben am Rande quer herüber:* Ideo non dicit lauo & rigo. Sed in futuro lauabo. rigabo. q. d. paratus ſum ſi poſſem lauare & rigare ꝛc]

Tũrbatũs autem eſt a fũrore oculus meus Non ait Ego. Ad exprimendum. Quoniam propter clariſſimam viſionem qua peccata noſtra vidit. ſeſe turbatum eſſe. ideo. dicit Oculus. & meus. q. d Ego ſingulari & clariore. omnibus. agnitione Mala Hominum agnoũi. & ea odiui & indignatus fui

Inter omnes inimicos meos. poteſt Sic conſtrui primo. Quod Inueterauerit inter eos. qui ſunt omnes inimici eius (.1. inter eos. vbi nullus fuit ej amicus. [*Am Rande links:* Et hinc conſonant Heb. Inueteraũit in omnibus tribulantibus me .1. quod omnes tribulant me] Hoc enim eſt magnum incrementum doloris. eſſe inter multos. & qui omnes ſunt inimici eius Quia Chriſtus perſonaliter non fuit inter omnes ſingulos inimicos ſuos. Sed quia inter eos. qui fuerunt omnes Hoſtes eius. Secundo. Quia Inimici ſuorum etiam ſui ſunt. Quia qui me tenet digito vtique me tenet Et qui tangit vos, tangit pupillam oculi mej.

In ira & furore corripiunt, qui ſolum puniunt. ſolum vinum Infundunt ſine fructu & emende [*so*] caſtigant. Scilicet ad vindictam explendam, ſecant vulnus & non Emplaſtrant. Hoc eſt Diabolicum. Ideo dominus hic petit. corripi quidem Sed in miſericordia & pietate. oleum cum vino optat miſcerj, fructuoſeque caſtigari, tam in ſe quam in ſuis

Iam Nunc Collige aggrauantia affectuum in iſto ps. & videbis, ipſum nec audirj poſſe ſine multis lachrymis. primum. Quod omnis correptus timet ne ſit ira dej ſuper eum Et iſte timor multum anxiat valde. & longus videtur. ideo petit non in ira corripi Sed in miſericordia (.1. Hocipſum notum ſibi fierj
Item 2° quod timet ne ſine fructu caſtigetur. Dum ſola ira eſt Et ideo forte geminat eandem orationem propter iſta Duo. Quia durum eſt ab irato percuti. & ſolum penaliter percuti ſine fructu 3um Quod Infirmus eſt: non potens reſiſtere aut repellere illos. 4^tum^. Quod nec facile ferre tamen Et hec iterum duo grauia ſunt. Scilicet non poſſe fugere. Et tamen non etiam ferre

ideo Hic ſe infirmum dicit Et conturbata oſſa ſua. 5^{tum}. Quia anima ſuper iſta non ſolum turbata eſt. quod ſit in iſtis omnibus Sed propria quoque paſſione ſeorſum turbata eſt & valde. 6^{tum}. Et Iſte timor & tremor. nimis diuturnj videntur omni. qui habet eos. ideo dicit. Vſquequo? Iſta mora Eſt omni illorum intenſio. 7^{mum}. Conuertere ait. Quia flebile eſt dominum eſſe auerſum. 8^{vum}. vt miſericordia dej non pereat vel glorificetur. Iterum hic aliud genus affectus charitatis in deum & latrie. 9^{num}. Quoniam non eſt in morte qui memor ſit tui (.1. qui clarificet te coram alijs 10^{mum}. In Inferno autem nullus confitetur. etiam ſi ſit memor eius. Sed maledicit. Et iſte verſus mirabilis eſt. Quod ſancti plus horrent blaſphemiam dei quam infernum, ſicut quidam petijt, ſi damnaretur, vt tamen non minus deum laudaret & glorificaret ideo non dicit hic. Ne ſim inferno [*so*]. Sed ne non ſit memor eius. quod ſit in inferno. Et non ideo petit non in infernum venire, quia Infernus eſt. Sed quia non eſt ibi laus Dej Quare a morte carnem, ab inferno animam petit ſaluarj 11^{mum}. Quod laborauit in gemitu ſuo ſingulariter. 12^{mum}. Quod lauat per ſingulas ꝛc 13^{mum}. Quod lectum ſuum rigat ſuis proprijs lac, .14^{mum}. Quod peccata quia magis ſunt que eum mouent deteſtatur furore ſancto & Zelo. 15^{mum}. Quod omnes eum tribulant. & ſolus eſt inter eos omnes

ps. 7.

Blatt 28^{a}: Si feci iſtud ꝛc Non ſufficit malum non agere, ideo addit. Si eſt iniquitas in manibus meis. Sed nec hoc ſufficit coram Deo, quod quis. benefaciat bonis & amicis tantum, niſi rotunde & vniuerſaliter ſit idem omnibus bonis & malis. amicis & inimicis. Quia Hęc eſt Chriſtiana pietas, ęquum eſſe ad omnes, ſine electione ſecundum hominem & fauorem carnis Sicut ficūs. profert ficus, ſiue inter ſpinas ſiue inter roſas ſtet. ſic vitis. Non enim poteſt arbor bona fructus malos facere. Qui autem amicis ſunt amici tantum. ſunt mixti. De quibus Dominus. Nunquid colligunt de tribulis ficus. Sic nec de ficubus ſpinas. quia illi ſunt ſpinoſi inimicis. Sed ſuaues amicis. Ideo non ſunt Integri & rotundi & iidem ad omnes Vnde addit Si reddidi retribuentibus

mihi mala. Sic docet dominus Copiofe Matt. 5. Eftote perfecti. (.1. rotundi & integri. velut circulus. Illi autem funt ficut femicirculus vel arcus rotundi ad alios & rupti ad alios Et Hoc nomen Equitas illud fignificat. Quia fcilicet fine acceptione & differentia perfonarum omnibus idem eft, qui ęquus eft. Sic vulgo dicitur. Es gilt myr glich eyner wie der ander. .1. eque mihi eft de omnibus. Sic Sic [*so*] ps. 110. facta in veritate & ęquitate (.1. qui ea faciunt. fiunt ęqui funt ęqui. & faciunt ęque vni ficut reliquo. bono & malo. benefaciendo. nec minus vel magis parcendo bonis amicis quam inimicis Et iterum Iudicabit orbem terre in ęquitate (.1. quod erit equus omnibus ficut vinum bonum, eque faporem fuum dat. Dignis & indignis. Sic vitis femper eft mitis. & erga omnes. Sic deus & dominus eft Ęquus tam in bonis largiendis quam in malis inferendis. per contrarium eft Iniqũũs & iniquitas

Rapit Diabolus animam hominis. vt tentator. ficut Matt 4. Affumpfit eum diabolus in ciuitatem fanctam 2c. Et fic non nocet Sed prodeft. Alio modo vt leo Scilicet quando deuorat & abforbet. in damnationem. Sed de Chrifto fic intelligitur, non quia poffit eum rapere in damnationem. Sed ne diu permitteretur in inferno Sicut in alijs ps orat, ne affimiletur defcendentibus in lacum Exaltare 2c. Myftice de Chrifto. qui Exaltatur in finibus inimicorum quando exurgit in ira, Exaltatur autem in medio amicorum. quando exurgit in gratia. Hoc eft quando Inimici ad fenfum foris, coguntur concedere quod eft exaltatus & gloriofus. licet intus in corde nollent, fines enim eorum funt fenfus eorum. Medium autem eft cor quia intimum. Sic Exaltatur in medio amicorum (.1. Amici in corde exaltant & glorificant eum volenter & Hoc eft exurgere in gratia. non in ira Et fynagogam tribubum [*so*] circumdare eum (.1. in medio eorum effe. & exaltari propter hanc .1. in ea 2c quia propter alios non exaltatur nec regreditur in altum

Vafa Sunt Inftrumenta cuiuscunque artificii

Vita in terra Eft fubftantia huius mundi: qua conferuatur vita corporalis. Et vita in celo Eft verbum Dej & gratia. qua vita fpiritus conferuatur. Imprecatur Ergo hic Dauid fibi tria

damna. fcilicet vite corporalis, bonorum corporalium. & fame fiue glorię vel vitam triplicem naturę gratie glorie. ꝛc

Cor & renes. Cor fignificat actus rationis vt cogitationes, Inuentiones, fpeculationes intelligentias ꝛc Renes autem motus appetitus, concupifcentias, defyderia. Et breuiter Corda & renes fcrutatur, Deus. (.1. omnes cogitationes & affectiones.) Renes enim partes funt officiales carnalis voluptatis. vnde dicitur Splen ridet. Ren luxuriat ꝛc

Blatt 28ᵇ: Gladium fuum, arcum fuum, fagittas fuas. plena verba. & proprie magis prophetice dicuntur de extrema vaftatione Iudeorum per Romanos. vbi dominus. per. 4°. annos. vibrauit aptauit, parauit, arma fua contra eos, & minabatur eis. Poffunt autem ifta verba multipliciter exponi. primo ficut fonant. Quia gladius Romanorum. erat gladius dominj (.1. voluntate eius applicatus. Sicut Iob. 41. qui fecit eum applicabit gladium eius. Et fine dubio tunc Romani ardentes & igneas etiam fagittas habuerunt, & paraũerunt Allegorice autem Sunt vfque hodie contra eosdem. gladiũs arcus, fagitte. totus mundus, Quia metaphorice fagittantur. vexantur occidũntur affidue Iudej. etiam ab ardentibus (.1. iratis quanquam & acũtis hominibus. contra eos. indignantibus. [*Am Rande links:* Sic Efaie dictum In gladio viues] Quia poteftates feculares funt quafi arcus in manu dej. ex quibus mittuntur miniftri contra eos. quafi fagitte & tela. Et horum aliqui funt igniti & iracundi. Tropologice fic. Gladius & arcus funt eorum peftilentes doctores. qui eos. vulnerant fagittis acutis & ardentibus (.1. amaris blafphemijs & incitationibus contra Chriftum & Chriftianos. Et talis gladius vel arcus fimiliter eft domini (.1. a Domino eis immiffus) Sunt autem tales arcus in manu Diaboli. Qui per eos, tam mala verba. ignita & fulphurea mittit inter eos. vt fefe mutuo confodiant fuis peffimis dogmatibus [*Am Rande links:* vt figura eft in philifteis. 1. Reg. 14. Et Iũdicum. 7.] Anagogice autem adhuc eft prophetia ifte ps. Quia deus minatur vfque hodie. horribiles fagittas Iudicii fui vbi contra Impios fulminabit & iacũlabitur totus mundus & omnis creatura. Sicut Sapientie. 5. pulcherrime defcribitur. Gladius itaque poteftas Iudicii. quo diuidit

impios. arcus poteſtas penarum inferendarum. Sagitte & tela. ipſa ſunt tormenta & pęnę.

Concepit dolorem (.1. Inuidiam.) Inuidia enim tortura eſt ſui & dolor Iuſtiſſimus ſolus omnium, qui affligit Inuidiam. Inuidus alternis rebus marceſcit opimis. Vnde Bethauen Samarie. dicta eſt domus Zeli, idoli, doloris ꝛc quia Beth domus Auen autem dolorem ſignificat, qui eſt Zelus & Inuidia

Lacum Aperuit ꝛc Hec eſt mira ſapientia dej. Qui impios non punit, niſi ſuis proprijs machinis, ridet ſuis irriſionibus, confodit ſuis Iaculis. Sicut Dauid Goliam & Chriſtus diabolum. Sic enim Iudej parauerant, omne malum Chriſto Et Ecce venit ſuper eos ipſos. Et Semper deus ſeruat iſtam Regulam. lex non eſt ęquior vlla. quam necis artifices, arte perire ſua. Et b. Aug. Inſiſte Domine & ita factum eſt, vt pena ſuiipſius. ſit omnis animus inordinatus. Et hoc loco. Conuertetur dolor in caput eius ꝛc Sic Saul, abſalon, contigit & multis alijs, qui alijs dum nocere voluerunt, ſibiipſis nocuerunt. & figura huius eſt Quod Saul in proprium gladium ruit & armiger eius poſt eum

ps 8.

Blatt 29ᵃ: Infantes & lactentes Hic non ad literam accipiuntur. Sed hij ſunt, qũi rudiore & infirmiore fidej notitia ſunt in Eccleſia. quales erant pueri iſti. qui Matt 21. dominum in templo laũdabant. De quibus & huius psi hunc verſum contra phariſeos dominus allegaũit. Non enim erant vere ſugentes & infantes, quia loqui & currere poterant [*Am Rande links:* .1. pe. 2.] Myſtice autem Sunt omnes humiles. & qui neſciunt iactantiam Sed ſunt infantes ſpiritu (.1. voluntate ſpirituali) & lactentes (.1. mites & ſuaues, Sicut Magiſter ipſe qui dicit Mitis ſum & humilis corde (.1. lactens (.ſine dentibus mordacibus ire, & infans. ſine tumultu iactantie. Ex talium ore (.1. aperta confeſſione & publica predicatione.) perficit deus ipſe laudem propter inimicos ſuos. Hoc eſt, eligit infirma vt confundat fortia. ſtulta vt confundat ſapientia ſcilicet vel ſuauiter. vel fortiter in miſericordia vel ira

Os ſignificat publicam & foris erumpentem promulgationem ad aures hominum. Sicut ſupra ps. 4. de loqui corde & ore

dictum fuit. Sed & ipſum preconem ſignificat ſeu predicatorem vt Exo. 4. Aaron erit os tuum (.1. ſacerdos ſit predicator legis. Et ps. 80 Dilata os tuum (.1. predicationem tuam in multos extende & ego implebo illud (.1. incrementum dabo. ſcilicet voci mee vocem virtutis. vel Ego implebo. & dabo quid loquamini

Homo hic collectiue capitur. ſicut & inimicus & vltor. qui eſt modus loquendi frequentiſſimus in diuinis ſcrip. Quia deus loquitur ad multos. tanquam ad aliquid vnum. Sic ergo quid eſt homo .1. Homines vel humana natura. quia memor es eius. & non oblitus ſicut demonum. Aut filius hominis (.1. ſingularis ille filius virginis. q. d. tamen eſt multo inferior angelis. quoniam viſitas eum. ſcilicet per filium tuum hypoſtatice aſſũmendo. Minuiſti eum filium tuum videtur enim hic mutare locutionem & tranſire de Chriſto, de vna humana natura ad aliam: que tamen eſt vnus & idem. [*Am Rande links:* ſicut ſepe alias in ſcrip. vel per anticipationem, potius de homine aſſumpto quam de filio dej minorato,] Ab angelis (Scilicet per incarnationem, Exinaniuit enim ſemetipſum ꝛc Phil. 2 Et iterum tranſit ad aliud ſcilicet exaltationem eius gloria ꝛc

Celi dicuntur Hic Apoſtoli. noue & celeſtis legis predicatores: quia celeſtia & que deſurſum ſunt predicant. Vnde Bern ſer. 27. ſuper Cant. Habet Eccleſia celos ſuos, Homines ſpirituales vita & opinione conſpicuos, fide puros, ſpe firmos latos charitate. contemplatione ſuſpenſos. & Hii pluentes pluuiam verbi ſalutarem tonant Increpationibus, choruſcant miraculis enarrant gloriam dej Hii extenti ſicut pelles ſuper omnem terram. Et apoſt Conſonat. dicens. Si portamus imaginem terreni portemus & imaginem celeſtis. Dicit Ergo. videbo (.1. credam & fauebo. Non Inuidebo ſicut vltor & inimicus. Et eſt meo Iudicio ſenſus iſte quod deſtructo vltore & lege ſua, noua lex & celi eius nunciatores ſint ſuſcipiendi. quam deſtructionem non virtute tumultuoſa, Sed Humilitate ſuorum perfecit. Et ex predicatione Humilium & Euangeliſatione pauperum Alio modo Celi dicuntur libri ſanctorum Apoſtolorum & doctorum ꝛc

Senſus ergo eſt. Quod dominus deſtruxit literam litereque defenſores & emulatores. vt celeſtis ſpiritus & noua Eccleſia digitis

dej donis ſpiritus ſancti ornata & fundata ineternum Inſtitueretur. Igitur Iam non videbo terram & literam. Sed celos tuos in ſpiritu. poſtquam deſtructi fuerunt

Blatt 29[b]: obſeruatores literales: Sed hanc deſtructionem non ferro nec poteſtate fecit. Sed omnino contrario eius. Quia poteſtas non contra poteſtatem. Sed elegit Infantes & lactentes, contra Magnos & loquaces legiſperitos & ſcribas. Et humilitate pugnauit & proſtrauit. quicquid erat altum. Elegit enim Infirma vt confunderet fortia Et vniuerſaliter quicquid in mundo abiectum eſt elegit. & per hoc deſtruxit. quicquid in mundo eſt aliquid ideo Exore infantium Iſta fecit. Sed non eorum virtute, niſi fierent celi & digitis Dej firmarentur fruſtra ergo Iudei Expectant Meſſiam ſuum deſtruere inimicos eorum per virtutem & potentiam carnalem. Nam militia Chriſti talis non erat. Nec per equalem cum equali virtutem. Nec per ſuperiorem cum Inferiori. Sed omnino per contrarium Quis enim audiuit virtutem per Infirmitatem deſtrũi? Quis vidit gloriam per ignominiam conculcari. & non potius per maiorem gloriam? At ſic fecit Chriſtus Qui in humilitate, infirmitate ignominia, ſpoliauit totum mundum. virtute, honore & gloria & omnino annichilauit. & in ſeipſum tranſtulit [*Am Rande links:* quia hoc fit voluntarie: illud violenter Sed nunc Serui Chriſti ſunt voluntarii] Hoc eſt ergo miraculum quod miratur iſte propheta Vnde & Dauid 2 Reg vltimo de Chriſto dicit. Dominator Hominum Juſtus (non ait potens & bellicoſus quia in Iuſtitia dominatur) Dominator in timore Dej, non in timore armorum & violentia. Sic lux aurore oriente ſole. & ſicut herba de germinat ꝛc

Dicit autem in ſingulari: ore. & tamen Infantium pluraliter. ad Inſinuandam vnanimitatem fidelium laudantiũm Chriſtum Sicut & apoſt vt vnanimes vno ore glorificent ꝛc Quia idem ſentiunt, docent & predicant

Queritur Quare dixit de piſcibus maris, qui perambulant ſemitas maris & tamen volucres celi non dixit. que peruolant ſemitas aeris, Nec pecora campi, que peruagantur ſemitas campi. per oues quidem & boues Domeſticas animantes & obedientie humane ſubditas ſignificat ſanctos In Eccleſia merito

& numero Oues Inferiores Boues ſuperiores predicatores.
Sed per ea que ſunt in aere, campo, mari quia ſunt extra obedientiam hominum. Significat peccatores in Eccleſia numero tantum non obedientia nec merito

Difficilis mihi eſt iſta queſtio. dicere volo tantum queſitiue. primo. forte vult de omnibus tribus intelligi: quod vltimo addidit. vt intelligas tam de pecoribus & volucribus ijs que vaga & inobedientia ſunt. & perambulant quanquam ſuo appetitu, vias & deſyderia libertate propria ſicut piſces in mari Alioquin & oues & boues ſunt pecora campi. Sed non vaga & perambulantia ſũa licentia. Sed directa & ducta & reducta: ſub ductu hominum & obedientia. Secundo Sic. Quia & piſces quedam [*so*] ſunt in mari & flumine capti in viuarijs. Hij non perambulant & ad excludendum illos ſic poſuit, quia ſunt boni Et ne putetur Quod ſolum illi ſint ſub Chriſto. addit etiam malos & vagos Sed contra ſic ferę ſic volucres quoque ſunt Ideo tercio. poteſt eſſe exaggeratio: quia ſub Chriſto ſunt etiam ij. qui vagiſſimi ſunt & lubrici in profundo

ps. 9.

Blatt 30ᵃ: Alma Hebraice in ſingulari ſignificat primo virginem ſeu adoleſcentulam Secundo abſconditam vel quaſi intus occultatam. Vnde Almoth plurale eiusdem ſignificat virgines vel abſconditas. Vel Iuuentutem. quaſi collectiue capiendo. Componendo itaque vtrunque ſignificatum in vnum, Almoth eſt nihil aliud quam myſtica vel arcana Iũũentus, ſeu Spirituales virgines & adoleſcentule. que ſunt omnes fideles Chriſti. vt ps. 44. adducentur regi virgines. Cant. 1. adoleſcentule dilexerunt te nĩmis. Eiusdem. 6. .60 ſunt regine & octoginte concubine. & adoleſcentularum non eſt numerus. Vocantur autem myſticę arcanę vel abſconditę virgines ad doctrinam exterioris & carnalis virginitatis. quia ſunt in tabernaculo fidej. vt ps. 19: [*Ps. 30=31, 21.*] Abſcondes eos in abſcondito tabernaculi tui (.1. in fide Eccleſie tuę, a contradictione Hominum. Senſus itaque tituli eſt. ps iſte Dauid reuelatus Eſt Epinicion ſeu carmen triumphale vel exhortatorius myſtice Iuuentutis ſpiritualium virginum filii Dej Chriſti.

Vnde Quia fides eſt ſpiritualis virginitas per quam deſponſamur Chriſto ſicut In Oſee dicit Sponſabo te mihi in fide. Ideo Iudej & mali Chriſtiani in prophetis ſemper arguuntur de fornicatione (.1. incredulitate.) — [*Am Rande rechts:* Sed melius hic capitur in ſignificato 2° pro occultis. quia in iſto ps fere omnia Verba non literaliter Sed ſpiritualiter ſunt intelligenda Et ſic ſunt de ſpiritu & non litera]

Confiteri vnum verbum eſt in Hebreo. quod apud eos tantum ſignificat. quantum apud nos iſta omnia. laudare gratias agere & beneficium acceptum referre & agnoſcere. A quo verbo venit Iuda & Iudeus (.1. confeſſor talis ſeu laudator ſeu agnitor beneficiorum dej. Et talium Iudeorum eſt rex Iheſus Nazarenus ducens eos in titulo ſuo glorię

Aliqui Confitentur in labiis tantum. Hii ſunt qui aliud in corde aliud in ore loquuntur vt qui peccator eſt & in propoſito malo: pſallens nihilominus deo. De quibus ps. 77. [= *78, Vers 36 f.*] lingua mentiti ſunt ej. cor autem eorum non erat rectum coram eo   Alii. Confitentur quidem corde. Sed non toto. Hii ſunt qui dimidio corde confitentur & non faciunt vel pigre faciunt, que dicunt & intelligunt,   Toto autem corde confitentur: qui omnibus viribus parati ſunt facere & pati. ſicut eſt in corde eorum.

Omnia mirabilia inquit. quod non eſt poſſibile Sed Amoris & vehementis affectus eſt hec natura. vt quia promptiſſimus eſt & quantum ad promptitudinem pertinet nihil deeſt, quin Impoſſibilia faceret. Amanti enim nihil difficile. immo Impoſſibile videtur poſſibile. Sicut de Maria Magdalena dicunt doct. que dominum voluit tollere ab hortulano ſola. tali locutione & ſupra ps. 6. vſus eſt. lauabo per ſingulas noctes lectum meum ꝛc (.1. promptiſſimus ſum ad ſic faciendum ſi fieri poſſit. Spiritus quidem promptus eſt Caro autem infirma (.1. non tantum poteſt, quantum eſt promptus ſpiritus facere. quia excedunt naturam eius. Et ſecundum hunc modum multa ſunt Intelligenda in pſalt & biblia. que ab alijs hyperbolice exponuntur ſecundum literam occidentem. Sed ſecundum ſpiritum viuificantem ſunt veriſſima

Mirabilia iſta ſunt Quod dominus per infirma deſtruxit fortia.

per ſtultitiam crucis ſapientiam mundi. per ea que non ſunt. ea que ſunt, per ignobilia glorioſa. Quia Sic ait Dominus Matt [*Ist Luc. 16, 15*] Quod altum eſt coram hominibus, abominabile eſt coram deo. Vnde Quia iſte ps eſt in ore Spirituum. & myſtice Iuuentutis. ideo hyſtoricus eius ſenſus, omnino eſt ſpiritualis. Spiritus enim loquitur myſteria ſeu myſtica & abſcondita. ſicut ps. 77. Matthe allegat loquar abſcondita a conſtitutione mundi. Quia iſta myſteria fuerunt & ſunt occultata principibus mundi Et Hec eſt ſapientia. quam Apoſtolus loquitur in myſterijs

Blatt 30ᵇ: Quare caueas in hoc ps. Exponere vocabula ſecundum literam occidentem & carnem

Inimicus itaque hic non ſecundum carnem capitur. qui carni & ijs que carnis ſunt nocere ſtudet. Sed omnino. qui ſpiritui nocere cupit. vt fuerunt & ſunt omnes qui Eccleſiam a fide & Chriſto ſeparare volunt, Iudej. heretici, caro. Demonion, mundus. Quia almoth dicit non abſolute. Inimicum. Sed meum, q. d. occultum & myſticum. ſicut ego ſum

Sic Infirmabuntur non de carnali infirmitate intelligendum eſt vllo modo, quia hoc non fuit verum. & ſic intelligere eſt mortuam literam ſequi. Sed Infirmitate ſpirituali .1. qui ſibi fortes videbantur & ſuperbierunt. iam ſunt humiliati & agnoſcentes ſeſe eſſe omnino infirmiſſimos Eodem peribunt, non ſecundum carnem. Quia & ſancti ſic pereūnt. Sed ſpiritu (.1. perdunt animam & ſeipſos. videntes ſeſe nihil eſſe omnino. qui ſe aliquid eſſe putabant. [*Am Rande links:* Aug. Iſaie. 41. Gal. 6. [*Gal. 2, 20.*] Viuo iam non ego. Ro. 8. [*Röm. 6, 5. — 2 Tim. 2, 11.*] Si commortui ſumus ꝛc] Et Hoc a facie tua (.1. reuelatione veritatis euangelice. vts ps. 4. Signatum eſt ſuper nos. Qui ſic dicit: confitetur ſe non habere lumen: illi autem. Quis oſtendit nobis bona? q. d. nos lumen habemus

Verum hec ſecundum viam miſericordie & bonitatis & ſuauitatis dicta ſunt. In eodem autem ſpiritu Intelligitur etiam. de Infirmitate ſpirituali mala. & perditione ſimiliter. Quia aliqui ex Euangelio reuelato. ſiunt meliores. alii autem peiores. quia eſt ſignum poſitum in ruinam & reſurrectionem multorum. Et

alijs quidem. eſt odor vite in vitam, alijs autem odor mortis in mortem. Eſt enim verbum Euangelium verbum Iudicij

Phramea Caſſio.*) dicit hebraicum eſſe Et tunc a verbo pharam quod Scidit ſignificat Vocantur autem hic tyrannj framee & gladij Quia ſunt arma & inſtrumenta inimici vel diaboli [*Am Rande links:* quia diũidũnt & percutiunt regiones & homines] Sicut Rex Gottorum aiebat ſe eſſe flagellum dej Et ſimiliter Rex Scytharum Tropologice autem Eſt mala lingua. que diuidit concordes & amicos. Item animas & fidem. virum & bonos mores. vt ps. infra. 56. Lingua eorum gladius acutus Sicut itaque Infirmabuntur. peribunt ꝛc ſpiritualiter intelliguntur Ita & ſequentia. Scilicet. Defecerunt, deleſti, deſtruxiſti, perijt memoria. Infixe ſunt. comprehenſus eſt Conuertantur in infernum. Iudicentur in conſpectu tuo. Non confortetur homo

Omnia ſecundum ſpiritum ſeu ſecundum affectum intelligenda. Non quod fieri localiter vel carnaliter debeant. Sed infixe ſunt ſunt & comprehenſi in corde ſuo intus coram deo. [*Am Rande links:* Equitas porte mortis 2ꝛ capiuntur.]

Exultare in plus eſt quam lętari. Quia eſt foras in ſenſum erumpere verbo laude cantu. & hylaritate totius corporis. vnde dicitur Exultare q. ad extra ſaltare

Equitas & Iuſtitia ſic in Scripturis fere differunt. Quod Equitas reſpicit perſonas Iuſtitia autem cauſas. Vt equus eſt. qui omnibus idem eſt & equaliter ſe habet. nec odio nec amore, nec diuitijs nec paupertate flectitur ad vnum plusquam ad alium. Sic Deus dicitur ęquus. quia non tantum Iudeis. Sed omnibus hominibus indifferenter ſuam gratiam exhibet. licet Iudej velint eum fierj iniquum, & acceptorem perſonarum ſuarum. Sic & Euangelium eius dicitur verbum abbreuians in ęquitate Eſaie. x. Quia omnibus eſt idem eiusdem rigoris & lenitatis: [*Am Rande links:* Diuiti ſicut pauperi. Iudeo ſicut gentibus] & nulli plus vel minus. leges autem humane ſepius ſunt ſicut tela arane. [*so*] & iniquę. vitio iniquorum Iudicum. Iuſtitia autem dicitur redditio

*) Magnus Aurelius Caſſiodorius, † nach 562. Sein Commentarius in pſalmos. Rosenmüller l. c. pag. 30—53. Meyer I. 60. (s. S. 27.)

vnicuique quod ſuum eſt. Vnde prior eſt equitas quam Iuſtitia & quaſi prerequiſita. Et equitas Merita diſtinguit. Iuſtitia premia reddit. Sic Dominus Iudicat orbem terre in ęquitate (.quia omnibus idem eſt. vult omnes ſaluos fieri.) & Iudicat in Iuſtitia. quia reddit vnicuique ſuum premium. vtriuſque Exemplum in parabola Euangelij vbi accepto denario diŭrno a ſingulis. quidam de iniquitate murmurabat

Blatt 31a: Portę Ad literam dicuntur reſidentie poteſtatum & magiſtratuum in re publica vel ſenatorum. prouer .1. Nobilis in portis vir eius, quando ſederet cum ſenatoribus terrę. Sunt autem porte mortis. ſenatoria ſynagoge primum. & gentium Et hoc ideo. quia ibi litera occidens & defenditur. & poteſtas demonum exercetur ideo Dominus in Euangelio vocat eas portas inferj. Que contra Eccleſiam pugnant Sed non preualent. ducunt autem ad mortem omnes qui ſedent in illis. Econtra porte Zion ſunt poteſtates in Eccleſia. per quorum auctoritatem ingrediuntur ad vitam. Et quorum eſt Iudicare & ſedere in cauſis Eccleſie. Tropologice autem porte mortis. Sunt ſenſus carnis. per quoꝗ intrat mors. mortali illecebra peccati ad animam & exeunt opera mortis Econtra porte Zion iidem ſenſus. diſciplinati. per quos exeunt opera vite. & intrant verba & exempla vite Alia etiam tropologia Eſt omne medium, ſtudium, conſilium per quod quis ingreditur vel ad mortem vel ad vitam. Item Alia. allegoria Eſt fides & articuli fidej Item Alia. Eſt quilibet prelatus vel doctor ſuper ſuum populum Qui eſſe debet eis Ianua & oſtium ſicut Chriſtus cuius eſt vicarius ad vitam. Omnibus iſtis modis poteſt illud intelligi ps 46. Diligit Dominus portas Zion ſuper omnia tabernacula Iacob Item poſſunt porte mortis etiam de deſperatione intelligi & infirmitatibus ad mortem. peccatis ad Mortem.

Omnium Inimicorum ſuorum dominabitur: Heb. omnes inimicos ſuos deſpuit. Si De Iudeis intelligitur Senſus eſt. quod pre nimia ſecuritate & preſumptione etiam inimicos non formidant. Sed ſe facile illis dominaturos & ſuperiores futuros preſumunt: eo quod filii Iſrael eſſe videntur & populus dej viui

Os plenum eſt ꝛc per os ſignificatur. aperta locutio & que

foris procedit ad homines. Sed ſub lingua labor & dolor. ſignificat Quod cum labore & anxietate fucum mendacii ſui fingunt Super lingua enim eſt mel. ſub lingua autem venenum, & ſic malum & ſuas peſtiferas doctrinas docent velatas pietatis ſpecie & veritatis. [*Am Rande links:* leua linguam & videbis quid ſit ſub ea] falſitas autem ſemper multis eget, vt veritas videatur ſecundum b. Hiero. Ideo iſte conatus. iſtud ſtudium quo nituntur peſtilentes. errorem ſuum, ſtatűere, vocatur labor. vt alio ps. labor labiorum ipſorum operiet eos .1. comprehendet & opprimet eos. Vnde b Aug. preſenti ps verſu. Nihil laborioſius Impietate maxime ſcilicet quando ſeſe defendere & ornare debet. Similiter dolor eſt iſte Zelus qui oritur ex iſto labore impio. Ideo vide quam ſignatiſſime loquitur Scrip. Sub lingua eorum labor & dolor (.1. anxium ſtudium Inuidum. colorandi erroris.) ps. 54 & labor in medio eius & Iniuſtitia. Vocatur autem iniquitas labor maxime. que eſt in ſpecie pietatis. quia laborat tantum & non percipit fructum. Iuſti autem &ſi laborant, non laborant quia in ſpiritu premiantur

Sedet in inſidijs cum diuitibus, in occűltis. Hoc multipliciter poteſt intelligi. primo In occultis (.1. doctrinis & ſuaſionibus occulte & velate malis & mortiferis. Secundo interficit innocentem in occultis (.1. in ſpiritu ſanctum) illi enim ſunt ſancti in propatulo & foris 3º Sedet cum diuitibus in occultis. quod magis puto ad propoſitum. quia ſic verſus ſequens etiam habet Inſidiatur in abſcondito (.1. in corde & intus vbi nemo videt, foris oſtendendo bonam ſpeciem. vel abſtinendo a facto.
Sicut Iudej Chriſtum non opere, manu, Sed voluntate occiderunt. Sic & illi. cum gentes occiderent Chriſtianos. in corde conſentiebant & optabant. Sicut Abdias de eis prophetauit dicens Cum diriperent alieni exercitum Iacob fratris tui. tu eras quaſi vnus ex eis, quod opere non potuerunt: voto ſemper queſierunt. vt videtur in actibus Apoſtolorum. Vnde hic dicit Sedet cum diuitibus in occultis. (.1. cordibus conſentiunt gentibus & romanis.

ps. X. [Hebr. XI.]

Blatt 31b: Oculi & palpebre ſecundum Aug. ſignificant hic aliquos paſſos [*so*] in ſcripturis, apertos, & clauſos Oculi ſunt ij qui clare intelliguntur. palpebre autem que obſcure ſunt Secundum Caſſiodo autem. Oculi ſignificant claram cognītionem Dej ſuper Iuſtos: palpebre autem quaſi dormitionem & ignorantiam ſuper Iniuſtos. Non quod deus vtroſque non ęque clare videat. Sed Quia ipſis Hominibus talis eſſe apparet. Quia Iuſti ſemper agunt in timore. ac ſi Dominus eos videat. Impij autem ſecure ambulant quaſi deus clauſis palpebris eos non videat. Cum tamen etiam ſic eos interroget & pulſet in ſynthereſi monendo Iuxta illud apoc. 3. Ego ſto ad oſtium pulſans ꝛc. Quia nullus eſt tam Malus. quin ſentiat rationem murmurum & ſynthereſium. Iuxta illud Ratio ſemper deprecatur ad optima. & iſta expoſitio eſt pulchra valde

Cur autem non dixit palpebre eos vident aut reſpiciunt Sed interrogant? Scilicet Quia & ſi coram Impijs deus videatur non videre. Non tamen poſſunt negare: quin ſentiant ſe argui conſcientia. & queri a ſynthereſi. cur male faciant. Qui ergo nondum vbique & ſemper deum timet & prouidet. Hunc nondum reſpiciunt oculi dominj. Quia dormit ej deus. qui tamen dormire non poteſt. Oculi enim dominj ſuper Iuſtos. Ecce non dormitabit neque dormiet qui cuſtodit Iſrael. Aperti ſunt oculi eius. quando facit nos oculos habere apertos & vigilare. palpebre autem ſunt ej. Quando dormitare & ſtertere ſinit. aut permittit nos nihil de eo cogitare ꝛc

Puſillanimitatis tentatio hic pulchre deſcribitur. primo. Quia ſuadet fugam in aduerſitate dicens. tranſmigra. Magnanimitas autem dicit. Expecta dominum. viriliter age. confortetur cor tuum & ſuſtine dominum. Et iterum Dominus. Eſtote fortes in bello & pugnate ꝛc Non ait fugite. Quia Iraſcibilis non triumphat fuga Sed pugna. Econtrario autem Concupiſcibilis raro vincit vel nunquam, pugna. Sed tantum fuga. Vnde fugite fornicationem. ita & omnem concupiſcentiam, gulam, auaritiam. Ideo iſte omnes virtutes ſunt priuatiue ſcilicet paupertas caſtitas, abſti-

nentia, humilitas, ꝛc Ille autem poſitiue, vt fortitudo Magnanimitas, ꝛc Secundo ſuggerit & fingit eximiam alibi quietem dicens. In montem (.non in vallem, non in cauitatem. Sed omnino in locum vbi non ſit tentatio. ita enim fingit. licet ita fierj non poſſit, vnde Expreſſio hic. quod dicit. In montem. ſignificat quod puſillanimitas detineat ſibi certum locum tranquillitatis. Alias ſufficeret dictum. tranſmigra Tercio feſtinandum ſuadet & non differendum. Sed ſicut auis velociter migrat (.1. volat) ita & tentatus debet quaſi volare a loco tentationis: Vnde non ait. Vola in montem ſicut paſſer. Sed migra quia volatum non poteſt imitari: Sed bene velocitatem volatus Sic enim vulgo dicitur De velociter eunte. Ipſe volat. Vnde & aues a velocitate volucres dicuntur Et volucris dicitur velox. quaſi volax.
Contra iſta Duo dicit Scrip. Eccleſiaſtes x Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te. locum tuum ne dimiſeris. Quia curatio faciet ceſſare peccata maxima. Quarto oſtendit & aggrauat perſecutorium [*so*] potentiam, malitiam & aſtutiam. dicit Quoniam Ecce peccatores Quinto Quod iam aliquo modo preualuerint & fecerint. quaſi non dubium ſit & reliqua perfecturos dicens. Quoniam que perfęciſti deſtruxerunt

Quid laqueus. Calix. ignis Zulphur. Spiritus procellarum ſignificet. infra patebit in alijs ps

ps XI. [Hebr. XII.]

Blatt 32a: Linguam noſtram magnificabimus. Nota hoc verbum. Quod eſt verbum pertinacie. verbum ſuperbie & hereſis. Nunquam tam doctus ſis: qũin ſemper paratus ſis audire & aliorum Iudicium. etiam ſi tu vera dixeris. maxime autem cum dubia dixeris. Inde enim veniunt Hereſes & contentiones: inter quas ipſa etiam veritas amittitur. Quoniam veritas non eſt Contentioſa Ro xij. Nolite eſſe prudentes apud vos metipſos, Inde enim fiunt incorrigibiles. Nota Exemplum Ieremie. 28. Et Moſi. Exo. 18. Et apoſt. 1. Corinth. 14. Quod ſi alteri ſedenti reuelatum fuerit prior taceat. Deus enim mirabilis eſt in ſanctis ſuis. & ſuperbos contentioſoſque mirabiliter irridet

Eloquia Domini ꝛc probatio ignis efficaciſſima eſt & fideliſſima

omnium. Ideo Euangelium vocatur examinatum argentum per ignem vt exprimatur puritas eius & ſpiritualitas. Ideo autem vocatur probatum, purum, purgatum. Quia ſolum ſpiritualia docet. & nihil carnalitatis admittit Sicut lex permittebat libellum repudij, pluralitatem vxorum multaque alia que ſpiritum Impediunt. vt diuitias, honores, voluptates. Inſuper nec ligabat animum amore. Sed tantummodo manum exterius te....*) Vnde iſta locutio probatum terre. Eſt ſimilis huic Integer vite ſcelerisque purus. Sic purum ſeu probum & ſyncerum terre dicitur Euangelium . . . non ſapit terram neque literam aut carnem Sed perfectionem ſpiritus, vt paupertatem, humilitatem, miſericordiam.

Vocatur itaque Euangelium argentum, primo quia eſt preciofum (.non ſecundum carnem). Sed quia facit preciofam animam coram deo. Secundo quia ſolidum eſt, (.1. quia facit ſolidos & plenos neque teredinoſum. ſicut Iuncus & Scirpus non ſicut Arundo vana & litera. carnales. 3° Quia eſt ſonoroſum. Sic Euangelii ſonus per totum mundum exiuit & facit ſonoroſos & eloquentes diſcipulos ſuos. Quarto eſt graue. quia non habet fabulas aut leuitates. Et facit graues & maturos Homines, vt infra. In populo graui laudabo te ꝛc. Quinto Eſt album & candidum. quia pudicum & caſtum. Docens verecundiam. verecunde loquitur & Ideo ab Hac proprietate cum dixiſſet Eloquia dominj caſta. mox eam totaliter argentum nominauit Mementote ergo Infra. ps. 67. vbi dicitur pennę columbe deargentate quid ſignificet. Veruntamen iſta probatio & Examinatio eius videtur inſinuare. contentionibus Hereticorum eam eſſe magis elucidatam & confirmata [*so*] Debet autem & predicator verbi dej eſſe talis ſcilicet primo precioſus & authenticus 2° ſolidus & plenus ſcientia. non vanitate opinionum. 3° eloquens. Quarto grauis & conſtans Quinto candidus. arguens ſine liuore & furia ꝛc

ps 15. [Hebr. XVI.]

Blatt 32ᵇ: Michtham ſecundum Hiero. componitur ex Michach. & Thamam quod ſignificat pauperem. humilem ſeu atte-

*) . . . Loch im Papier.

nuatum. Et ſimplicem. integrum ſeu perfectum. Vnde ipſe vbique interpretatur Michtham. Humilis & ſimplex Sed Hęc ſententia videtur Burgenſi*) minus rata quia eſt pura ethimologia. Michtham Michach & thamam, Sicut petra ſecundum quoſdam grammatiſtas dicitur pede trita Lyra autem dicit quod ſit nomen ſingulariter cuiusdam Cantilene decentioris. quam ipſe vocat Mottetam. Vnde ſecundum eum ſenſus tituli eſſet. Muteta ſeu electa Cantilena vel carmen Dauid

Burgenſis autem dicit. ſecundum proprietatem nominis. idem ſignificare: quod ex auro: ſeu compoſitum vel ornatum auro & venire a nomine chetem. quod ſignificat aurum optimum, cui prepoſita ipſa prepoſitione. litera ſcilicet. M. ſit Michtam. ſic ſenſus tituli ſecundum eum eſt. aureum vel optimum aurum Dauid. quod intelligit de precioſiſſima paſſione & reſurrectione Chriſti. Veteres Inſuper. vt Aug. Caſſiodo: Interpretantur ſic. Michtham .1. tituli inſcriptio. vt videtur in ps veterj. Et hoc ſimiliter ex radice Hebraici ſermonis Nam Chethem ſignificat etiam notam vel ſignum vel titulus. Inde Michtham (.1. inſigne vel nobile. poteſt ſic**) [*Am Rande links:* p intitulatio].... tituli inſcriptionem. pro inſigni vel nobili. Vnde quidam hebrej vtrunque ſ... vnum componentes. dicunt. Quod Dauid ſit dictus Michtham. quia aureo titulo inſignis, ſicut modo equites auratj dicuntur

Et ſic ſecundum lyram Michtham ſignificat genus Carminis, Secundum Burgenſem materiam ſecundum Hierony. & Hebreos. auctorem pſalmj. Vtrobique aureum. Aureus pſalmus lyra: De aurea materia Burgenſis, Ab aureo Authore Hiero.

Voluntates Chriſti ſunt. Mortificatio & crucifixio carnis. & contemptus omnium viſibilium. Similiter ſanctificatio ſpiritus. & amor Inuiſibilium. Hec autem fieri. ſunt magna dej mirabilia. Ideo ſolum in eis .1. ſanctis ea mirabilia facit. Et etiam ipſis ſeu adipſos. Quia ſoli ſpirituales & ſancti intelligunt iſta mira-

---

*) Paulus Burgenſis † um 1435. Seine Additiones notabiles ad poſtillas Nicolai de Lyra in totam ſcripturam. Meyer I. 121—124. Rosenmüller l. l. pag. 308—321. Erl. XXXII. 182. 192 ff. 302.

**) Loch im Papier.

bilia. Infipientibus autem Vifi funt mori & vita eorum infania. ficut Apoft. dicit. Gentibus ftultitia Iudeis fcandalum. ꝛc Hec enim funt mirabilia: quod ea que funt infirma coram mundo fint fortia coram deo & econtra per fingula quod eft altum coram hominibus abominabile eft coram deo ꝛc In hijs autem eft omnis voluntas Chrifti. quam pater fecit per fpiritum fuum, in fanctis & ipfis fanctis ad gloriam & intellectum

Infirmitates licet hic ad literam pro corporalibus accipi poffit. tamen ad precedentia & fequentia refpiciendo capitur pro infirmitate fpirituali: que multiplicata eft. non quia prius non fuerit multiplex. Sed quia ignorabatur. ideo reuelata eft per Chriftum quam multiplicata fuerit Sic Ro. 5. lex fubintrauit vt abundaret delictum, vbi autem abundauit delictum abundauit & gratia (.1. vt agnofceretur abundare delictum. per legem enim cognitio peccati Ro. 7. Sic fupra ps. 9. Infirmabuntur & peribunt a facie tua Et hanc intelligentiam teftatur Hebraicum. Et multiplicabuntur Idola eorum poft tergum fequentium, licet hoc ipfum de Iudeis in contrario fenfu exponant. veruntamen. vt diximus. Voluntates Domini in fanctis funt infirmitates multiplicate. quia per hoc accelerant & glorificant meritum paffionis fue, dum fciunt fefe nihil effe. Ideo tales. qui hoc nolunt. iam confequenter tangit. quibus non funt multiplicate infirmitates. Sed fibi falui & fortis videntur. dicens Non congregabo conuenticula eorum ꝛc. Quia popule meus. qui te beatum dicunt ipfi te decipiunt

Nota ergo Auream doctrinam hic. Qui non accelerat (.1. feruide penitet.) fignum dat. quod non fint fibi multe infirmitates. Sicut B. Bern. ait. Qui non continue ad penitentiam feftinat. facto dicit Se penitentia non indigere

Blatt 33a: Non congregabo. non quia non velit Sed quia non poteft illis refiftentibus: Sicut dominus Matt 23. Quoties volui congregare: ideo fenfus eft non congregabo: non eft defectus in me Sed in illis. Alioquin fi abfolute intelligeretur. de quibufcunque: cũm nullus hominum non fuerit de fanguinibus, nullos omnino congregaffet. Sed quod dicit hic. Conuenticula fignificat oerum confultam rebellionem & refiftentiam. Sic nec memor eft

eorum. ſcilicet bona de eis recitando coram deo. quia nulla habent. Iudej bona. ſuper quibus eorum memor eſſet. Reproba enim ſunt illorum omnia vtpatet eo quod carnalia tantum ſapiant & ſperent. Sed non ipſe. vnde Sequitur. Dominus pars hereditatis mee. (.1. Spes & merces mea. & paſſionis mȩe. non eſt quid carnale & temporale. Sed ipſe dominusmet (.1. Spiritualia [*Am Rande links:* quia dominus non habetur niſi in & cum ſpiritualibus bonis,]

Et Nota. Deus in hac vita eſt pars ſanctorum. ſeu merces partialis. Vt apoſtolus 1 Corinth. 13. Exparte cognoſcimus ꝛc Sed in futuro erit deus omnia in omnibus, vt eiusdem. 15. cum euacuatum fuerit quod exparte nunc eſt. Ideo vocat hic chriſtus dominum. partem ſortis ſue & calicis ſuj Quid autem ſit calix vide ſupra [*Am Rande rechts:* Vel ſic dominus pars hereditatis mee (.1. merui vt dominus ſit merces meorum & pars in hac vita. itaque omnia ex me ſunt ſpiritualia etiam bona] Et ſi bene Inſpiciatur textus. Allegat hic dominus duplex ius quod habet ad deum. Primum Eſt hereditarium, quia innocens & filius dej. merito habet omnia velut hereditarie. & ſecundum hoc dicit. dominus pars hereditatis meȩ. quia vts in hac vita Chriſtus etiam non omnia habuit, que iure hȩreditatis ad eum pertinebant Secundum eſt ius meriti. & ſic dicit Dominus pars calicis mej. Sed Hoc totum noſtrum eſt. quia & nos participamus dominum in hac vita in calice & paſſione Chriſtj. Ideo ſequitur tu es qui reſtitues hereditatem meam mihi (.1. populum fidelem Eccleſiam meam.) vts ps. 2. Dabo tibi gentes hereditatem tuam. Vnde Melius in hebreo. primum: hereditatis. loco: ſortis ponitur. Quia Pars Chriſtj vel ſors Chriſti in terris fuit deus Sed partialiter. Hereditas autem non pro ſorte vel gloria corporis. ſeu alijs perſonalibus Chriſti bonis. ſicut ibi. Sed pro Eccleſia ſua recte capitur. Immo vtrobique in iſto verſu, debet ſtare ſortis & non hereditas, Et ſic confitetur dominus mercedem ſuam eſſe. ſpiritualem. contra carnales Iudȩos & hoc primum. quo in ſe. Secundo quo in alijs dicens. funes ceciderunt mihi in preclaris

Non (.dicit.) ſicut veſtri funes ceciderunt ſuper terram Canaan, melior eſt diuiſio mee hereditatis. Quia funes ceciderunt mihi in

preclaris vel pulcherrimis. (.1. in ſpiritualibus vbi eſt tota & perfecta claritas & pulchritudo. ideo mihi contigit hereditatis aſſignatio in preclaris funes enim hic ſignificant diſtributiones vel deputationes hereditatis

Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum (.1. vt ſic dicam Spiritualitatem vt ſapiam & intelligam que ſpiritus ſunt. vel vt intellectualiter non ſenſualiter viuam ꝛc Abſolute ponitur hic. Intellectum. & non exprimit. cuius. vnde oſtendit ſeſe vniuerſaliter eſſe in omnibus intellectualis Non in ſenſu & exteriori claritate. Quia hereditas Chriſti eſt preclara & illuſtris intus in intellectibus (.1. in Myſticis & occultis) que non videbantur in figuris Sed intelligebantur tantum. [*Am Rande links:* 2 Cor. 3.] Quia figuralia erant ſenſibilia. & clara quidem Sed foris ſynagoga. Eccleſia autem Chriſti eſt pre illa clara. & excellentius clara. cuius rationem dat. quia intellectum habet. & non ſenſum. Et hoc non ſolum. Inſuper & renes eius erũdierunt noctibus .1. & infirmiora & mala etiam cooperantur Chriſtifidelibus in bonum. Quia Renes in die ſunt ſenſuum voluptates libere & vigentes & vigilantes, Renes autem in noctibus ſunt voluptates ſenſuum dormientes & ligate: iſte autem ſic crucifixe & mortificate ſunt adiutorium efficax ad eruditionem ſpiritus

Non Congregabo ꝛc etiam aliter exponitur de bonis ſic ſcilicet. Non congregabo eos in Eccleſiam virtute ſanguinum pecudum. Sed paſſionis mee. Nec memor ero nominum eorum per labia mea quia amplius ceſſabunt vocari gentes idolatre. vts. ps. 9. Nomen eorum deleuiſti ꝛc

Blatt 33b: Vſque ad noctem (Caſſiod.) ad mortem ſignificat. Renes parentelam declarant. per quos ſolenniter generatio humana ſeminatur. ac ſi diceret Supra mala que mihi fecit omnis cognatio Iudeorum. inſuper & de tribu Iuda me increpaſſe noſcuntur

Aug autem Sic. Renes mej, .1. inferior pars, carnis aſſumptio, erudiunt me vſque ad mortem. vt experirer tenebras mortalitatis. Et ſic ſecundum ſenſum hunc. idem eſt hoc verbum. & illud apoſt Heb. 5. Didicit ex hijs. que paſſus eſt obedientiam Et huic con-

ſonat Hebraicum quod ſic habet. Et noctibus erudierunt me renes mej

Secundum alios vero. Renes .1. ſenſualitas & affectus carnales erudierunt Chriſtum. [*Am Rande links:* ps. 137. Quia tu poſſediſti renes meos:] Ita quod priuilegium Eſt in Chriſto, ꝛc Renes eum ad meliora ſemper inclinaſſe que tamen alios in peccato viciatos. miſere cupiditate voluptatis. inclinant ad peccatum Et ſic Cum in alijs etiam Intellectus ſit ſenſualis pene factus totus. In Chriſto non ſolum Intellectualis manſit. Sed etiam Senſus & renes eius totaliter Spirituales & intellectuales fuerunt. Quales in futuro erunt omnes beati Et hoc noctibus .1. aduerſitatibus. talibus enim caſtigantur renes ad bonum, Et ſic Eſt Ambidexter ſicut Aioth. [*Vgl. Richt. 3 V. 21. Ehud, Aod, Aioth.*] Quod etiam ſenſus eius Dextri ſunt

Aliter poteſt ſic intelligi vt ſit conforme ej quod ps. 18. infra dicit. Si mej non fuerint dominati ꝛc Vbi ſimiliter dicit. Quod Iudei alieni conati ſunt ſeducere & erudire populum ſuis Iuſtitijs. auertendo a lege domini que eſt immaculata. vnde petit ibi vt ab illis liberetur. & emendetur a delicto maximo quod illi non curant. De quo dicit delicta quibus intelligit (.1. intellectualia peccata in corde ſcilicet ſecundum legem Chriſti. nolunt intelligere Sed ſolum delicta ſecundum Iuſtitias carnis & litere. que ſunt ſenſibilia Ideo & hic de eodem dicit Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum. ſcilicet quod ſpecialiter legem intelligo. & peccata & merita etiam interna eſtimo. quod illi nolunt. Et noctibus ſuis .1. erroribus me voluerunt erudire ſimiliter illi carnales ipſi renes mej. volentes mihi perſuadere. hec tantum eſſe peccata que lege Moſi mandantur. & non indigere mandatione legis Chriſtj Sed noctes ſunt iſte & tenebre ignorantie. & ipſi vere tantum renes & caro. quia carnem ſapiunt.

Quia lata Eſt frequentia Calicis in Scrip. paulo diligentius declaremus illum: Igitur Calix eſt omnino Sacra ſcriptura. ſeu liber Scripturę. [*Am Rande links:* Conſequenter & liber naturę] Maxime veteris legis. In qua eſt duplex ſenſus ſcilicet velamen & claritas, litera & ſpiritus. figura & veritas. vmbra & ſpecies.

Vnde ps. 74. dicitur plenus mixto & tamen vini merj. Quia vere. ſi Intelligatur Spiritualiter. eſt merum vinum: Alias in ſe eſt mixtus fece literę Igitur habet duas partes iſte Calix: Vna eſt litera. altera ſpiritus. Sic dicit Nunc. Dominus pars calicis mej (.1. de Chriſto eſt mihi Intellecta ſcriptura. Vnde.): benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum. Sed Impijs pars calicis eſt nix glacies ſulphur (.1. litera ꝛc eſt illis in anima talia: Sicut illis Iuſtis eſt vinum merum in Anima Sed Nunc Quia Scriptũra. commendat miſericordiam & Iudicium. (ſpiritualiter intellecta vt fiat idem cum Euangelio.) Ideo ſic in ſpiritu quoque habet duas partes. Quia miſericordiam propinat animabus in ſpiritu. & pacem & ſalutem & omnino optimum vinum ac non niſi bona & ſuauia in ſpiritu. Sed cum hoc in carne propinat crucem Iudicium & paſſiones Chriſtj. Quare recte dicit Calicis mei dominus (non totum.) Sed pars eſt. Quia ſimul Chriſtum habet ſalutem. & bibit eius bona. Et nihilominus bibit mala mundi. Et vtrunque ex Scriptura habet. Quia docetur bona habere. & mala ſuſtinere. Sic. Ierem. dicit Bibentes bibent quibus non erat Iudiciũm.
Sicut econtra Iudęi partem habent diabolum calicis ſũi Quia ex eo bibunt bona carnis & mala ſpiritus. [*Am Rande links:* Bibere ergo calicem Eſt aſſentire verbo Chriſti. ad ſalutem animę & cruces carnis. Sed hoc durum eſt aſſentire Et primo offertur Sed bibens dic dominus eſt pars calicis quia non eſt mera crux Sed ſalutaris ſimul eſt animę propter dominum qui in illo bibitur ſũb bibitione crucis Et hereditatis]

Item An ne hoc ſic poſſit intelligi. Quod hereditas hic, non pro populo. Sed pro diuitijs accipiatur Vt ſit idem hereditas & calix vt ps. 118 hereditate acquiſiui teſtimonia tua Inęternum ꝛc Quia pauper non habet pro hereditate aliquid. nec eſt heres niſi fidej & veritatis & euangelii. Sic b. paulus filijs ſũis thezauriſare ſe dicit velut hereditatem Et Chriſtus legem hereditauit. Sed preclara eſt ei licet illis ſit obſcura. Et calix quam preclarus eſt

ps. 16. [Hebr. XVII.]

Blatt 34a: A Reſiſtentibus dextere. Dextera eſt filius Dej Chriſtus: vt ps. 117. Dextera dominj fecit virtutem: quia filius

Dej virtus potentia & ſapientia dej .1. Corinth. 1. Secundo dextera dej Eſt gratia ſeu fides ſeu opus Dej. Sic Recte b. Aug dicit & exponit. Dexteram pro propitiatione & fauore dej. vt ps. 44. deducet te mirabiliter dextera tua. Siniſtra autem Eſt adminiſtratio ſeu gratia gratis data dej. que eſt omnibus communis. Tercio Eſt retributio glorie in futuro. vt matt. 25. Statuet hos adextris. & illos a ſiniſtris tunc dicet ꝛc. Igitur. dextera primo Eſt Chriſtus 2° Eſt meritum Chriſtianorum 3° eſt premium eorundem. Manus autem dej eſt indifferens ad omnia opera eius. Siniſtra autem tantum huius vite largitio Quare dextera dej eſt gratioſa virtus Dej: qua electos Iuuat

Vmbra alarum dej. Myſtice Eſt fides Chriſti. que eſt in enygmate & vmbra in hac vita. Ale autem Chriſti. ſunt manus eius extenſe in cruce. Quia ſicut corpus Chriſti in cruce efficit vmbram. Sic facit ſpiritualem vmbram in anima: ſcilicet fidem crucis ſue. Sub qua protegitur omnis ſanctus. Secundo Vmbra alarum Eſt protectio & cuſtodia ſanctorum angelorum vel hominum contemplatiuorum. qui ſunt ale dej. quia in ipſis volat & habitat affectuoſis raptibus mentibus Tercio Vmbra Alarum Eſt Eruditio Scripturarum ſub qua requies eſt ſtudentibus in ea Sic ſub vmbra illius dicit ſponſa quem deſyderabam ſedi ꝛc

Adeps eſt nomen Anceps. Primo in bonum. ſignificat plenum & pinguem & exuberantis deuotionis affectum. ps. 62. Sicut Adipe & pinguedine repleatur anima mea Secundo in malum Eſt exuberans & craſſus ad nocendum affectus. vt ps 72 prodijt quaſi ex adipe iniquitas eorum. tranſierunt in affectum cordis ꝛc Sicut enim Macer & tenuis tenuiter agit. Ita pinguior & craſſior, robuſtius, & pinguius vnde & vſu dicitur pinguis minerua, .pingui ceruice .1. Craſſa & obſtipa

Abſcondita dej ſunt triplicia. Primo ſecundum approbationem. Quia ſic ea nouit que approbat. & ea neſcit. que reprobat. ſic capitur Hic. [*Am Rande links:* ſic ps. 10. ęquitatem vidit vultus eius Supra: oculi tui videant ęquitates, Abacuc .1. mundi ſunt oculi tui. ad iniquitatem reſpicere non potes] Secundo ſecundum punitionem. Sic nouit & videt. que punit aut punire vult.

ps. l. Auerte faciem tuam a peccatis meis. Et ſupra ps. 9. Auertit faciem ſuam ne videat in finem, Ignorat autem vel abſcondita ſunt. que dimittit ps. 32. Beati quorum tecta ſunt peccata Manifeſta autem dicuntur per contrarium. Tercio magis ad propoſitum vel idem cum primo Abſcondita ſunt. que foris ſecundum Hominem geruntur. & in conſpectu hominum patent. Talia enim que ſunt coram mundo aliquid ſunt nihil coram deo. vt. 1. Corin. 1. Infirma mundi elegit Vnde Hic ſubdit. Ego autem apparebo in conſpectu tu In Iuſtitia. vbi non ſunt abſcondita tua Sed clara tua. Igitur Abſcondita Coram deo. ſunt clara coram mundo & econtra. de iſtis autem Iudej totos dies & noctes ſomniant. vt ſecundum carnem ſint ſublimes

ps. 17. [Hebr. XVIII.]

Blatt 34ᵇ: Cornu (.1. virtutem hoſtes diſpergendi. ps. 43. In te inimicos noſtros ventilabimus cornu. .1. Euangelio ſeu verbo dej peccatores vincemus virtutem potentiam vaſtatricem & expugnatricem Cornu in ſcripturis frequenter ſignificat regiam poteſtatem principalem vel regem ipſum principem, maxime victricem & bellatricem. Vnde & Eccleſia dicitur cornu Chriſti. ps. 111. Cornu eius exaltabitur in gloria. Et. 74. Exaltabuntur cornua Iuſti (.1. regna & Eccleſie Chriſti. Omnia cornua peccatorum confringam. Sic luce .1. Erexit cornu ſalutis .1. Chriſtum. ſalutem victricem. nobis in domo Dauid pueri ſui. Sic ps. 113. facta eſt Iudęa ſanctificatio eius. Iſrael poteſtas eius (.1. regnum.) Et. 77. Et edificauit ſicut vnicornium ſanctificium ſuum ꝛc. Dicitur autem Regnum Chriſti. cornu eius. vnde & ipſe vnicornis quaſi vniregnis quia vnius tantum Eccleſie dominus. Quia ſicut per cornua velut arma ſua pugnat & bellat Beſtia cornuta [*Am Rande links:* ſecundum Caſſio.]. Sic Chriſtus pugnat & debellat mundum & principem eius per Eccleſiam que eſt cornu eius fortiſſimum & inuictum. Econtra Eccleſia vocat eum Cornu ſuum. quia & ipſum regem ſignificat vt dixi. quia Chriſtus eſt fortitudo Eccleſie ſue. per quem triumphat mundum. Ipſe enim eſt virtus & ſapientia omnibus credentibus in eum. Sic vlterius deus Eſt virtus & fortitudo Chriſtj inuicta. in quo vicit omnia. vnde hic

dicit Cornu ſalutis meę. quia Deus eſt fortitudo victrix Chriſtj ad ſalutem. Ergo ſicut Eccleſia Eſt Chriſti Chriſtus autem Dej Et econtra Deus eſt Chriſti. Chriſtus autem eccleſie. Sic Eccleſia eſt cornu Chriſti. Chriſtus Cornu Dej Et econtra Deus Cornu Chriſti Chriſtus Cornu Eccleſie. Quia mutua ibi eſt poteſtas, & in vnum. Primo tamen deus ex quo habet tam Chriſtus quam Eccleſia virtutem & quod ſit cornu. Sed deus ex ſeipſo tantum. Ideo in Iſto ps. qui totus eſt anagogicus. Deo tribuit. quod ſit cornu ſalutis eius Tropologice autem Eſt fides Dej Chriſti & Eccleſie. Quia hec eſt victoria veſtra. fides veſtra. Igitur cornu Bellacem & victorioſum regnum vel regem ſignificat. Et verbum Dej ſeu Euangelium.

Econtra In Malo ſimiliter. Cornu primum Eſt Diabolus omnium impiorum regnorum & precipue antichriſti. Antichriſtus Cornu populi ſui. Econtra. Regnum antichriſti Eſt cornu eius. Ipſe vlterius eſt cornu diaboli. in quo cornu maxime conculcabit Eccleſiam vt Dan. 7. & apoc. 13. Sic Turcus eſt cornu Turcorum ꝛc Tropologice ſignificat perfidiam. vel quamcunque hereſim, iniquitatem. qua quis fretus & nixus. pugnat contra fidem & Iuſtitiam. ſicut de Iudeis propheta dicit. Nonne in fortitudine noſtra aſſumpſimus nobis cornua? Amos. 6.

Circundant, dolores: quando quis in medijs doloribus relinquitur ſine auxilio. Et hoc idem exprimit: infra. preoccupauerunt. preuenerunt me. & illud, Inimicis meis fortiſſimis. Non quod reuera fuerint fortiſſimi vel preuenerint ſua virtute. Sed quia ipſe ſubtraxit omnem virtutem ſuam. qua poterat reſiſtere eis. & omnimodam ſubijt infirmitatem. Et ſic quantominus ipſe reſtitit tanto magis illi vtique in eum preualuerunt. Et Ideo quia tunc fuit infirmiſſimus & maxime reſignatus in manus eorum. conſequens eſt, vt ipſi tunc fuerint in eum fortiſſimi. Vnde Hoc verbum fortiſſimis non tam exprimit eorum poteſtatem. quam ſuam maximam voluntariam infirmitatem reſiſtendi. licet forte quo ad deſyderium eorum nihil defuerit, quin ſi potuiſſent fuiſſent in eum preualidiſſimi & fortiſſimi. Vnde in hanc ſententiam. preoccupauerunt. (.1. viribus me forcioribus occupauerunt debet intelligi quanquam & aliter intelligi poſſit vt in gloſa Sic preue-

nerunt (.1. pre me fortes venerunt. quia fortiores me venerunt ſuper me ꝛc [*Am Rande links:* Sie ſein myr zcu uor geweſt ſcilicet viribus. Sic dicitur du haſt das myr zcuuohr gethan .1. preualuiſti & preūeniſti me in iſto]

Sane quod nos habemus. Dolores mortis & dolores inferni. Heb. habet funes mortis. funes inferni Sicut & infra ps. 114. funes mortis circundederunt me & pericula inferni inuenerunt me. Quod aliqui intelligunt ſicut verba Iacent. funes mortis (.1. retinacula quibus Chriſtus triduo fuit in morte, & funes inferni (.1. quibus fuit triduo in inferno anima eius. vt ps. 15. ſonare videtur. qui dicit animam eius in inferno fuiſſe. Hic autem dicit. quod etiam dolores mortis ſuſtinuerit. quod & idem ps teſtare videtur dicens Adimplebis me letitia: q. d iam ſum in dolore mortis. aut ſaltem ſimul vt dicunt Doct. gaudens & dolens. Sed cum notas mihi feceris vite reſuſcitande. tunc totaliter adimplebis me lętitia. illos etiam dolores ſoluendo. Hoc & petrus in actibus

Blatt 35a: in actibus teſtatur dicens. Quem deus ſuſcitauit. ſoluens dolores mortis vel Inferni Ergo in morte etiam doluit quos deus ſoluit ſuſcitando eum. Quia Dolores Huius vite non videntur dici debere dolores mortis. Et ſecundum iſtos. Senſus eſt. Circundederunt me funes mortis. (.1. tenuerunt & fortiores me fuerunt,.) & torrentes Belial ſeu Diaboli conturbauerunt (.1. penę diaboli fortes terruerunt me in morte,) funes inferni circundederunt me (.Ecce non ſolum mors preualuit & tenuit eum. Sed & infernus ſuis funibus.) & preoccupauerunt me laquej mortis. ſcilicet quos ſupra funes ſeſe circundediſſe dicit hic ſibi preualuiſſe confitetur. quia eum velut impotentem reſiſtere tenuerunt. quod tamen ſic voluit Et Hanc ſententiam neſcio quomodo poſſit quis ſoluere. Bene credo quod Chriſtus Damnatorum pęnas & dolores non ſenſerit. qui ſunt deſperationis filij. At Chriſtus ſemper ſperauit. Et tamen omnino ſine dolore non fuiſſe. iſta verba teſtantur Et ſi nulli fuiſſent dolores alii: Tamen Quid in funibus & poteſtate mortis & inferni fuit, hoc ipſum nobiliſſimę animę eius ſine dubio tedium & moleſtia fuit. qui ſine dilatione ſumme deſyderabat. libertatem & claram ſui glorificationem Quam tamen hic negare fuiſſe captiuam in in-

ferno. mire temerarium eſt. contra tam apertam Scripturam incedere

Qui autem iſta nolunt.

Poſſunt dicere primo Cum b Aug. Qui dolor . . . . . . exponit dolores carnis ſcilicet paſſę. que erat mortalis Torrentes autem iniquitatis . . . . perſecutrices intelligit. Dolores autem Inferni. Dolores Inuidie vn . . . . to Sed in Iudeis perſecutoribus, laqueos mortis. ſimiliter Homines . . . . vt Iudęos & hereticos. Et ſic verba horum verſuum modo ad perſonam . . . . refert

Secundo cum Caſſio. Dolores mortis .1. dolores ſanctorum . . . . & perditionem humani generis. Torrentes iniquitatis (.1. inũdationes & abundan . . .*) peccatorum. quibus mors venit in homines. iſte enim cruciant pios & ſanctos homines & Chriſtum maxime. Dolores inferni. dicit dolores. quos pagani in inferno patiuntur & paſſuri ſunt. laqueos mortis. originale peccatum. quod multos ligat & multiplex laqueus eſt. & preoccupat. quia in ipſo concipiuntur. Sed nec ſic adhuc eſt Euacuatus textus. Quin & adhuc alijs modis plurimis intelligi poſſit

Commota eſt terra ꝛc Iſta quidam exponunt de ſignis. que facta ſunt in paſſione domini ſcilicet motu terre, tenebris, ꝛc Sed hec in Euangelio non ponuntur. que hic ſcribuntur. & ſatis extorte neceſſe eſt literam exponere Multo magis autem ſicut lyra. ſuum Rabi Salo: poeticantem adducit. de terra egypti in eductione filiorum Iſrael. quia abſurdiſſime diſtorquetur textus. Sed Recte Aug. Terra (.1. peccatores precipue in terra Iudęa.) commota eſt. ſcilicet in die penthecoſtes predicantibus apoſtolis & deinceps, & contremuit: quia cognouerunt tunc iram dej, quam incurrerant crucifigendo Chriſtum, vt act. 2. Hiis autem auditis compuncti ſunt corde. & dixerunt ad petrum & reliquos apoſtolos Viri fratres quid faciemus? ꝛc Auguſtinus autem generaliter illud exponit de omnibus peccatoribus. quibus per Euangelium innotuit. quoniam omnes ſumus filii irę. & tunc compuncti ſunt com-

*) . . . . Grosses Loch im Papier, das hier sehr morsch ist.

moti ſunt & contremuerunt in ſalutem. Fundamenta montium conturbata ſunt & commota ſunt. Hoc Aug tropologice (.1. diuitie. honores. & gaudia mundi. in quibus confidunt homines per euangelium nota facta ſunt. quoniam ſunt infida. damnabilia & qui amicus mundi fuerit. inimicus dej conſtituatur. Et ſic ipſa conturbata ſunt (.1. homines in eis confidentes & ſuperbientes montes conturbati ſunt. Vel etiam ſic. fundamenta (.1. populus inferior. montium (.1. principum Synagogę. conturbatus eſt. Quia montes pre ſuperbia non ceſſerunt. populus autem inferior motus eſt. vt in act, vbi magnificauit apoſtolos omnis populus [*Am Rande links:* quia populus eſt pes prelatorum ſubſtantia & fundamentum in politia] Quoniam iratus eſt eis (.1. iraſci deum ſuper ſe audierunt. Ira enim dej magis in homines quam in inanimata reſpicere intelligenda eſt.

Blatt 35ᵇ: [*Oben am äussersten Rande quervor:* Sic fumus elicit lachrymas. Sic compunctio ſimiliter in ſpiritu]

Poteſt. & forte melius etiam. intelligi. econtrario. Quod populus Iudeorum & principes qui ſunt montes Iſrael ſecundum Ezech. ſunt commoti ad iram & Inuidiam contra Chriſtum & Chriſtianos. Et ſic ſunt de loco ſuo moti. & ceciderunt a fide & promiſſione patrum, Et ſic vere ſunt exturbati. Et in hunc ſenſum multe alie auctoritates ſcrip. concordant in verba huius verſus, ps 46. [*Ps. 47=48, 6.*] Ipſi videntes ſic admirati ſunt. conturbati ſunt commoti ſunt ꝛc. Et ſupra. 14. qui facit hec non commouebitur inęternum, Commotio enim in malum ſepiſſime ſonat. rarius in bonum, vt. pene moti ſunt pedes mej. Non commouebitur donec deſpiciat ꝛc Et hec exturbatio. commotio Iudaici populi facta eſt: quia iratus eſt eis deus. Quia ira Dej manet ſuper illos. eo quod non credunt

Et tunc Aſcendit fumus (.1. ira & indignatio eorum. quibus etiam contra deum pugnant & loquuntur & ſemper aſcendit ac magis creſcit ſuperbia iracunda eorum. qui oderunt Chriſtum. [*Am Rande links:* fumus ante iram aſcenſus ſuperbiam. Vnde propheta [*Ies. 65, 5.*]. Iſti erunt fumus in furore meo, Apoc 14. & fumus tormentorum eius aſcendet in ſęcula ſeculorum.] Et ignis, ſcilicet Inuidię ardentiſſime exarſit ſicut in ſpinis qui vſque

hodie ardet. a facie eius a reuelatione dej. quam odierunt [*so*]. Et Carbones ſuccenſi ſunt ab eo. Sic enim predictum eſt multipliciter. quod ad aduentum Chriſti Inimici eius igne accenderentur & a facie eius dolerent & turbarentur. vbi ſancti a facie eius exultarent & letarentur. Igitur ipſi ſunt Carbones ſunt ligna Arida & obuſta, quia viuunt ſine fide & gratia, in peccatis nigerrimis Et nunc ſuperuenit ignis ille Zeli: qui eos magis perdit & conſumit. Gloſa autem Aug. patuit in textu

Incli .... nis cęlos dominus. & tunc ad eos deſcendit. non ſubſtantia Sed effectu. Scilicet .... quia humilibus dat ſuam gratiam, & humilibus apparet. Qui autem ad eum .... nis deum melius agnoſcit. quanto humiliorem & econtra. [*Am Rande links:* 1° deſcendit 2° faci . . dere . . .] Vt b. Aug .... in te. & vbi noui te Inueni me. Quia aliter deus non deſcendit ....*) tando. Sed tunc Caligo ſub pedibus eius (.1. per fidem tantummodo cognoſcitur Eſt expoſitio deſcenſus dej. pedes eius ſtant in anima. Sed in fidej nebula & caligine: tunc autem aſcendemus ad eum in futuro per ſpeciem. Nunc autem deſcendit ad nos per fidem & iſte primus ſenſus. 2° vt in glo: Quod Caligo operit impios. qui ſunt terra & ſcabellum pedum eius: quando illuſtrat cęlos inclinatos.
3° Caligo operit carnem peccati & excecat, vt non videat concupiſcibilia: & Iacet ſub pedibus (.1. affectibus dej.) qui ſunt dej habitantis in cęlis .1. animabus. Et iſtis ſic factis & humiliatis animabus. & carne conculcata Sequitur Et Aſcendit ſuper Cherubin. Deus Aſcendit non in natura. Sed in noſtra cognitione & amore. quando cogniſcitur [*so*] eſſe altiſſimus & incomprehenſibilis & ſuper amabilis. Et ſic quanto magis proficimus in cognitione eius. tanto magis aſcendit. quia ſemper clarius ac clarius cognoſcitur eius altitudo. Sed hoc aſcendere non contingit, niſi vbi prius deſcenderit Sicut Chriſtus prius deſcendit & poſtea aſcendit. Quia nemo aſcendit in cęlum, niſi qui deſcendit (.1. nemo peruenitur [*so*] ad diuinitatis cognitionem, niſi qui prius humiliatus fuerit & in ſui cognitionem deſcenderit ſimul enim

*) Loch im Papiere.

ibi & dej cognitionem inuenit Vnde Cherubim ſignificat hic cognitiuas potentias. ſuper quas omnes aſcendit deus. in humilibus penne ventorum autem ſignificat proprie affectiuas virtutes. Et ſic volat. [*Am Rande links:* Volat .1. in volatu ſanctorum eſt & amatur. Aſcendit .1. in proficiſcenti cognitione ipſe eſt vel Volatus enim ſignificat raptus, Iubilos & affectus diligentium & deuotorum ſpiritũũm, Vel eſt o] Vnde ſuper eas non dicitur aſcendere. Sed volare: quia tantum manet amabilis. quantum cognoſcitur. Non enim altius volat (.1. amatur.) quam aſcendit (.1. cognoſcitur Igitur volatus eius eſt ipſum eſſe obiectum Dilectionis, Aſcenſus autem eius. eſt ipſum eſſe obiectum cognitionis. Aſcendit non natura Sed cognitione ſũi noſtra, volat non natura. Sed affectu & amore ſũi noſtro.
Et notanter cum dixiſſet. Volauit, addit volauit ſuper pennas, vt intelligas. quia non abſolute in ſe volat. nec aſcendit. Sed quia amantes eum volant. & ſuper eos tamen adhuc eſt ſemper. & plus quam comprehendere poſſint

Latibulum dej Eſt tenebre: primo quia in fidej enygmate & caligine habitat: 2° Quia habitat lucem inacceſſibilem: ita quod nullus intellectus ad eum pertingere poteſt: niſi ſuo lumine

Blatt 36a: omiſſo. altiore leuatus fuerit. Ideo b. dionyſius docet Ingredi in tenebras anagogicas & per negationes aſcendere. Quia ſic eſt deus abſconditus & incomprehenſibilis. 3° poteſt intelligi myſterium Incarnationis. Quia in humanitate abſconditus latet. que eſt tenebre eius. in quibus, videri non potuit Sed tantum audiri 4° Eſt Eccleſia vel b virgo. quia in vtraque latuit & latet in Eccleſia adhuc. que eſt obſcura mundo. deo autem manifeſta. 5to Sacramentum Euchariſtie vbi eſt occultiſſimus Vnde & illud poteſt intelligi de incarnatione Chriſti

Inclinauit cęlos & deſcendit (.1. angelos celeſtes humiliauit & deſcendere fecit Dum eos adorare fecit dominum in infima natura Sicut figuratum fuit in Scala Iacob Genes. 28. Caligo autem ſub pedibus eius (.1. incomprehenſibilis eſt deſcenſus eius in carnem neſcitur quibus pedibus deſcenderit in carnem. vel quomodo ſtet in carne iſta maieſtas tanta Rurſus aſcendit:

quando poſt mortem ad celos aſcendit. & volauit ſuper omnes angelorum virtutes in aſſumpta natura Et hoc modo ſunt verba prophete ab illo verſu. Commota eſt vſque ad illum. Miſit de ſummo ꝛc Colligamus itaque in ſummarium,

primo Inclinat cęlos & deſcendit (Scilicet per incarnationem vt iam dictum eſt) & aſcendit ſuper omnes Choros angelorum. Secundo Cęlos inclinat & deſcendit Quando omnes intellectuales naturas ſiue angelicas, ſiue humanas facit ſeſe contemplarj. in natura omnibus Inferiori. Et aſcendit. quando idem ipſe ſe facit contemplarj in natura omnibus ſuperiori. Aſcendunt ergo in eo. quando eum verum deum agnoſcunt. deſcendunt quando verum hominem agnoſcunt

3° deſcendit. Quando ſeſe manifeſtat humilibus & infimis vt peccatoribus. Aſcendit autem quando eos clariſſima notitia celeſtium & diuinorum illuſtrat. Et ſic fere idem eſt deſcendere & aſcendere. In hijs omnibus Cęlos (.1. animas oportet inclinari & humiliari) quia humilibus ſolis dat gratiam & lucem ſuj.
4° etiam in Sacramento altaris deſcendit. ibi iterum celos inclinarj. & captiuare intellectum oportet. & ſic poteſt aſcendere in cognitione ſpiritali [*so*] In omnibus enim requiritur. vt inclinetur intellectus noſter. & fiat caligo in eo (.1. captiuetur in obſequium Chriſto. 5to deſcendit & inclinat cęlos. quando apoſtolos & prelatos facit ſuis ſubditis condeſcendere in vita actiua. Aſcendit autem quando eos ſurſum eleuat in vita contemplatiua. vtrobique caligo & tenebre ſunt. Quia in fide iſta omnia finiunt in hac vita

Fumus in bono ſignificat deuotionem orationis aſcendentis ad thronum dej vt apoc. Data ſunt ej incenſa multa. que ſunt orationes ſanctorum. Et aſcendit fumus aromatum .1. orationum deſyderia. De manu angeli ꝛc. Sic in Canticis. 3. Que eſt iſta que aſcendit ſicut virgula fumi. ex aromatibus myrrhe & thuris. Quia oratio precipue affectuoſa eſt aſcenſio mentis in deum. In Malo econtra. Eſt blaſphemia & indignatio contra altiſſimum & ſuperiores, vt apoc. 14. 19. Et fumus tormentorum (.1. blaſphemia damnatorum aſcendit. Sic ps. 103. Qui tangit montes & fumigant (.1. ſuperbos corripit & furiunt & iraſcuntur. Sic iratus

ſpirat fumum naribus. & ſternutat Sicut ęquus iratus. Et ſic puto Hic accipi ſcilicet de ira Iudęorum: qui ex ira dej ſunt traditi in iram contra chriſtum vt Moſes Deuter 32 [*V. 21.*] predixit prouocabo eos in non populo, Dedit enim eis deus ſpiritum compunctionis (.1. fumi. irę, & indignationis

Sagittas & fulgura Hic myſtice intelligenda ſunt Quia de myſtico celo loquitur quod eſt Eccleſia apoſtolica

Fontes aquarum Sunt libri prophetarum & veteris legis, quorum os fuit obſtructum grandi lapide (.1. dura litera) & paſtores eum amouere non potuerunt. Sed Iacob vt figuratum fuit Genes 29. Hij ſunt fontes quos fodit Iſaac Et paſtores philiſtijm repleuerunt eos terra (.1. ſenſu carnali Scripturas ſuffocant Scribe

Blatt 36b: Cum ſancto ſanctus eris. Primo effectiue quia ſanctificat, non nocet, eligit & peruertit peruerſo omnia. ita ſcilicet quod deus & omnia cooperantur ad ſanctificationem ſanctis ad innocentiam innocentibus. ad electionem electis. ad peruerſionem peruerſis. [*Am Rande links:* Tropolo] Quia ſancti vtuntur tota creatura. & omnia eis cooperantur in bonum ad fruendum deo. Econtra Mali früüntur tota creatura & vtuntur potius deo & ſic omnia ipſi peruertunt Non quod deus & creatura aliud fiant. Sed in corde peruerſi aliter quam ſunt habentur Et hanc vocat Eccleſiaſtes vanitatem Eccles. 1. Item Qũo ad premium & penam ſimiliter [*Am Rande links:* Anagogice] Quia in omnibus delectantur ſancti. ſicut ait. ille delectaſti me domine in factura tua Econtra pugnabit totus orbis terrarum contra inſenſatos. omnia eis peruerſa ꝛc Vnde etiam mala huius vite. ſunt ſancta, innocentia & electa bonis, Quia ſanctificant & augent merita eorum. Sunt innocentia. quia expediunt potius quam impediunt. Sunt electa .1. volita & grata. Quia crucem Domini amanter ſuſtinent & paſſiones Chriſti cum gaudio portant,

Mala autem econtra malis multo peius nocent, Quia per ea ruunt in blaſphemias & maledictiones, Impacientiam & ſemper peiores fiunt. Ex bonis mali, ex malis peiores, ideo peruerſa ſunt illis omnia Quia quando habent proſpera abutuntur Quando aduerſa indignantur. Secundo obiectiue vel occaſionaliter.

quod eſt ſubtilius. immo & formaliter .1. quando ſunt cauſa. quare ſibi ſancti videantur peccatores nocere & . . . . .*) Quod faciunt ſoli perfecti in humilitate Quando ſcilicet omnia vident creatori ſuo melius ſeruire quam ſe. Semper ſeſe minus facere putant quam alij homines. & omnia creata. vnde humiliantur vſque ad nihilum ſubter omnem creaturam Eo modo loquendi dicit b Aug. Arbor ſeruauit quod creata eſt, & omnia laudant deum ſiue cęleſtia ſiue terreſtria. etiam ex omnibus viribus, Solus Homo deleuit quod erectus eſt, ideo ſolus homo non laudat Dominum ſuum, vel ſaltem non ex totis viribus. Et hec eſt vtilis ſapientia ſanctorum qua ex qualibet creatura inſpecta ſumunt materiam gemitus ſuper ſe & motiuum humilitatis [*Am Rande links:* Vnde Apoſt. quorum primus ego ſum. & b. virgo ſub omnibus ꝛc Quare quotiens aliorum memores ſumus malorum tacitis noſtris Hic ſemper ſumus peruerſi quia ſecundum b Gre: nos deflere debemus in aliorum calamitate prius] Vnde valde confundunt nos iſti ps laudatorii Benedicite, laudate, In quibus recitatur laus omnium rerum. ad excitandum nos quoque. Cum nos deberemus potius illa excitare. Sed inferiores. & peiores omnibus facti ſumus Sic ergo in Comparatione ſūi. etiam mala aliorum non reputant magna Sed quaſi ſancta Econtra peruerſi putant totum mundum temeritate regi & errore. Hic deum dormire Hic Iniuſtum eſſe & omnium vitia vident acutiſſime, etiam feſtucam in oculo proximi, trabem autem que in ſuo. eſt non vident.

Tercio. deus dicitur talis .1. Spiritualiter Quia nos tales facit. ſecundum Bern. Quia cum dormiente dormit, cum vigilante vigilat, cum ſollicito eſt ſolicitus, cum diligente diligens, cum orante orans, cum vacante vacans, Eo modo quo Apoſtolus dicit Quod Chriſtus [*Am Rande rechts:* 2 Gal vlt] habitat in cordibus noſtris. Quia tunc loquitur in nobis, & omnia opera & qualitates noſtras in nobis operatus eſt dominus ſecundum Iſaię Cum peruerſo autem peruerſus, quia cauſa prima ſemper cum cauſa 2da ſecundum philoſophos. Quia peruerſores non derelinquit in ſuis actionibus Iſta autem Intelligentia eſt

*) Verblichen.

extranea ad ſenſum literalem textus · 2da autem eſt magis ad propoſitum quia ſequitur. Quia tu populum humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborum (.1. peruerſorum humiliabis que tamen includit primam Quarto poteſt ſic intelligi Quod cum peruerſo qui omnia peruertit, [.1. qui carnalia querit, ſpiritualibus priuabis: & cum his qui ſpiritualia querunt pro veris bonis. Hos ſanctificas eligis & non perdis *über die Zeile und an den Rand rechts geschrieben.*] etiam deus illum peruertet vertendo omnia ej in contrarium, quam ſperauit. Sicut Sanctis in bonum contra quam timuerant vt ſcilicet ea que ſanctis videbantur eſſe mala & aduerſa. probentur fuiſſe ſumme proſpera Et ea que malis ſunt proſpera & dilecta. poſtea conuertat in ſumme aduerſa & contraria quam ſperabant Iuxta illud ps. 111. deſyderium peccatorum peribit. Et Iſaie 47. Quia ſpiritualia bona contemnit & corporalia diligit [*Unten am Rande quervor:* peruerſus eſt qui literam pro ſpiritu: Sanctus qui ſpiritum pro litera vt Spiritualis vt Iudeus & carnalis]

*) [Hebr. XXVII.]

Blatt 37a: Tabernaculum Eſt Eccleſia Vel Corpus Chriſti. quod tamen myſtice etiam eſt Eccleſia. Et in iſto abſconditur quilibet fidelis. Quę abſconſio non debet intelligi carnaliter. Quia ſancti vtique ſunt poſiti ſuper candelabrum. Sed nec ſic Quod omnis gloria eius ſit in ſola anima. Sed Sic Quia homo dicitur interior & abſconditus. eo quod non viuit ſęculariter & carnaliter. Scilicet Quod ſubtrahit ſeſe a vita moribus & conuerſatione mundi. Ita ſane vt ſecundum Apoſtolum. Etſi in carne ambulent, non tamen ſecundum carnem militant Et 1. pet 4. In quo admirantur non concurrentibus vobis ꝛc Igitur Abſcondi eſt nihil aliud niſi non concurrere cum viuentibus carnaliter. quod vtique Carnales bene vident. Sed tamen quomodo viuant ſpiritualiter non viuunt

Abſconditum ergo Eccleſie. Eſt ipſa fides ſeu ſpiritus. quod idem eſt. Quia in fide & ſpiritu viuunt (.1. in cognitione

---

*) Die Ueberschrift ps. 26 hat Luther ausgelassen.

& amore Inuiſibilium. Sicut carnales non in fide. Sed in re viuunt & non in ſpiritu. Sed in carne. ideo non ſunt in abſcondito. Sed in manifeſto. voluuntur in rebus viſibilibus. Et Nota Quod Eccleſia protegitur. non in manifeſto in rebus viſibilibus. Immo in illis derelinquitur ad voluntatem tyrannorum & malorum licet nunc pontifices. maxime defendi velint in manifeſto tabernaculi Diaboli .1. mundi in viſibilibus rebus) Sed in ſpiritualibus defenditur. Ita Quod illa non poſſunt ej auferri aut noceri in eis Quia ſunt Inuicta & ęterna bona ſpiritualia fidej

facies noſtra Eſt mens noſtra (.1. ſecundum Ioh. Gerſon,). Anima per intellectum & affectum ad deum conuerſa [*Am Rande links:* quod fit proprie per fidem veram Vnde ſecundum prophetam facies Iudęorum redacte ſunt in ollam Iohel. 2. Et facies omnium ſicut nigredo ollae. Naum 2. quod de Chriſtianis nomine tantum. dictum] Econtra dorſum noſtrum eſt Anima per intellectum & affectum a deo auerſa quod fit per incredulitatem. Sic ergo facies noſtra exqūirit deum. quia non poteſt Deus queri. niſi per intellectum & affectum ad eum conuerſos. Eodem modo & facies dej Eſt agnitio eius & beneplacitum ad nos, Dorſum autem eſt Indignatio & Ignorantia noſtri coram eo. Sicut per Ierem dicit. Oſtendam eis Dorſum & non faciem. Et Matt. 25. Amen dico vobis neſcio vos. Quia ſolent facie auerſa dorſum auertere & velut nolle agnoſcere, qui indignantur Et contra faciem oſtendere. & agnoſcere. qui amant & propicii ſunt Sic & b. Gre: Exponit faciem pro Notitia. omilia .1. ſuper Ezechie.

Mentitur Iniquitas ſibi Vbi ſequitur regula iſta. Quod Quicunque Imponit alteri aliquid mendaciter. eo ipſe ſe talem proprijs verbis ſignificat Et ſic verbum eius quod de alio eſt mendacium ſibi .1. in ore eius. ipſum eſt veritas contra eundem in ore alterius. & non mendacium alteri Sed tantum ſibi. vtpatet de Iudęis Qui Chriſto Impoſuerunt quod demonium haberet Hoc Chriſtus vere de illis. illi autem mendaciter de eo. Sic Inuenimus hunc ſubuertentem gentem noſtram

Terra Viuentium Eſt Eccleſia Mundus autem terra morientium, Sed Celum Eſt terra non viuentium (.1. incipientium viuere)

Sed & vitalium ſeu viuificatorum perfecte Sicut Infernus. non morientium Sed mortuorum. terra operta mortis caligine. Dicitur autem terra. propter humana corpora. que ſunt de terra. & tamen ſempiterne viuunt

Hoſtiam vociferationis, ad cordis Cantabo ad oris, pſalmumdicam ad operis confeſſionem & laudem referri poteſt Vel eſt expreſſio cultus ſancte trinitatis in vnitate

pater meus & mater mea ſecundum carnem debet intelligi quia qui docent ad Chriſtum venire Sunt potius ſpiritualiter patres

Vnum petij a domino. Hic docemur: non petere multa. porro vnum eſt neceſſarium Martha enim ſollicita eſt circa plurima. (.1. temporalia non ſpiritualia Sunt petenda. Quia temporalia diuidunt hominem in multa. Spiritualia autem colligunt diuiſum in vnum, Sicut Apoſtolus 1. Cor. 7. Qui adheret domino. vnus ſpiritus eſt .1. Spiritualis & vnus eſt non temporalis. ꝛc

ps. 27. [Hebr. XXVIII.]

Blatt 37ᵇ: Silet deus. Quando non reſpondet verbo ſuo primo Quia per verbum ſuum omnia facit. Ergo ſilere, eſt non facere, non adiuuare 2° Quando non conſolatur intus: vbi vere loquitur verbo ſuo inuiſibili vt Audiam quid loquatur in me ꝛc [*Am Rande links:* Vocaui & non reſpondit mihi] 3° Metaphora eſt Quia qui non Iuuat & non exaudit, licet audiat: Silet tam verbo quam opere

Extollere manus. Aug. dicit. Dum crucifigor pro eis qui templum tuum fieri debent 2° Sic Quia ad literam leuantur manus ad cȩlum inter orandum Quod ſignificat 3° Quod opera debent eleuata, ſpiritualia & celeſtia & in deum directa eſſe. Et talibus & cum talibus eſt efficax oratio Econtra Manus demiſſe ſunt opera terrena ꝛc

fruſtra ergo orat, qui non eleuat manus: myſtica & non ficta eleuatione. Quia opera Debent verbis reſpondere. & geſtus corporis affectui mentis.

Diſtinguit propheta Hic opera Iudȩorum & opera manuum eorum. Similiter & opera dej & opera manūū eius [*Am Rande*

links: Vide infra ps. 63. & ps. 191. de eadem materia] Opera Dej ſunt que Deus vult a nobis fieri. & ſunt ſecundum deum [*Am Rande rechts:* Gal. 5 opera ſpiritus et fructus] vt, Ezre. 4 Vrgerent opus domini Ioh. 6. Quid faciemus. vt operemur opera dej? Et ſic more philoſophorum opera dej ſunt opera cauſę ſecundę volita a cauſa prima precipue hominum. Sic Exo. Bellum Dominj contra amalech. Et de Dauid Tu bellas bella dominj ꝛc Opera manuum autem dej ſunt creature ipſe ſeu facturę vt more philoſophorum: ipſe cauſe ſecunde: talia enim ſolus Deus facit. vt ſunt opera creationis. Iuſtificationis. redemptionis ſcilicet quando facit creaturas, ſanctos & beatos.

Econtra opera Iudęorum ſunt primo eorum peccata & opera diaboli & opera carnis Gal. 5. opera autem manuum eorum ſunt idola & ſculptilia facta manu. dum in Scripturis ſepiſſime arguuntur adorare opus manuum ſuarum vt Iſaię. 1. [*Am Rande links:* figmenta in Scrip. falſe exponendo de ficto meſſia panificantes panem idolorum] Quę idola hodie myſtica adorant. Et ſunt nunc idola ſeu opera manuum eorum: opera illa. que faciunt ſecundum Iuſtitiam ſuam: ignorantes Iuſtitiam dej Et ſic erigunt opera ſua contra deum & fidem Chriſtj. Et hec eſt idolatria eorum vſque hodie. & olim multipliciter prophetata per omnes literales idolatrias. Vnde raro dicitur adorauerunt idola. Sed opera manuum ſuarum

Arguit ergo eos hic propheta. Quod Intelligentiam operum Dej non habent (.1. ignorant & ignorare volunt Iuſtitiam dej. & ſuam ſtatuere querunt. Similiter opera manuum eius, Eccleſiam que eſt noua creatura Dej, non intelligunt .1. non credunt. Sed nec opera prioris creature Intelligunt. Sic Iſaię. 66. Que eſt iſta Domus ꝛc facta ſunt hec dicit Dominus. Et Stepha: q. d. Ipſa creatura mundi debet vos docere, quoniam deus non curat magnitudinem operum veſtrorum neque indiget operibus veſtris. Sed ſolum obedientiam & fidem.

Horum ſtudia & idolatriam imitantur omnes heretici. Quia ignorantes veram Iuſtitiam ſcilicet pure fidej: ſuam ſtatuunt ſibi in idolum ſpirituale. & Iuſtitie dej non ſubijciuntur: Et ideo deſtruit eos deus. quia non Intelligunt (.1. intelligere nolunt opera

dej & opera manuum eius 2° Imitantur eos & eiſdem verbis huius pſalmi arguuntur omnes qui faciunt contra illud verbum b. Hiero: Ingratum eſt ſpiritŭi ſancto quicquid obtuleris: neglecto eo ad quod teneris. Quia omnes tales relictis operibus domini & Iuſtitia eius. multa & magna ex propria adinuentione faciunt. Sicut Eſt Expreſſum Exemplum in Saule Quia leuare feſtucam ex obedientia placet: Econtra etiam montes transferre extra obedientiam peccatum eſt. Immo Oſeas ex obedientia fornicatur: & obedit & meretur. Econtra Saul offert victimas. & irritat magis deum quia non obedit

Quecunque ergo quantacunque qualiacunque quis fęcerit opera. Si obedientiam alibi debitam relinquit huic dicitur hic: Non Intelligit opera Dominj Sed ſentit opera ſua. inflatus ſenſu carnis ſue

Blatt 38a: Tales Hodie eſſe timendum eſt omnes obſeruantes & exemptos ſiue priuilegiatos Qui quid noceant Eccleſie nondum apparuit: licet factum ſit. Apparebit autem tempore ſuo

Querimus autem Cur ſic eximi ſibi & diſpenſari. in obedientia velint. Dicunt propter vitam regularem. Sed Hec eſt lux angeli Sathanę Quia cum obedientia ſit ſimpliciter indiſpenſabilis & non eximibilis: quam magnam queſo cauſam eſſe neceſſe eſt, vt diſpenſetur Indiſpenſabile Sed mentitur iniquitas ſibi Et protegunt vmbre vmbram Behemoth. Ve illis

Quod autem quidam exponunt, opus manuum dej: ipſam incarnationem. Ad idem valet: Quia vere non Intelligunt Quod in ſolo Chriſto: non in ſuis operibus Iuſtificentur. Qui enim ſine Chriſti ſalui eſſe querunt. Hij non intelligunt opus hoc dej. In quo fiunt opera dej .1. Iuſta opera & miracula Sed & incarnatio tropologice ſumpta idem ſignificat. Quia eſt nihil aliud: niſi obedientia in opere Sicut diŭinitas in carne Omne opus eſt ſicut humanitas. in quo obedientia incarnatur Sicut diuinitas in humanitate: quoties operatur obedienter Sic ergo omnia ex fide eſſe oportet & obedientia fidej

Recte ergo dicit Non Intellexerunt, Quia Intelligere (.1. ſpiritualiter intueri) neceſſe eſt opera iſta alioquin nunquid non viderunt opera dominj? vtique immo ſenſerunt & cognouerunt.

Sed non ficut Apoftoli de quibus Annunciauerunt opera dej & facta eius intellexerunt (.1. intelligentiam habuerunt. quod effent opera intelligibilia .1. fidelia feu fpiritualia per fidem CEli enim annunciant opera manuum dej.

Sic ergo nunc Intelligitur Nequitia adinuentionum. Quia eft defertio Iuftitie & adinũentio proprie que eft vere nequitia. abire fcilicet a lege dej. in confilio impiorum. Hoc eft malignari de quibus infra. ps. 37. Noli Emulari vt maligneris. pro quo orat prophe. infra. Non veniat mihi pes fuperbię: & manus peccatoris (.1. Iuftitia.) non moueat me: Ibi ceciderunt ꝛc Et puto quod non fit authoritas & figura immo nec vnum iota aut apex. in quo hoc teterrimum monftrum: non tangatur & arguatur per totam Scrip.

Et recte dicit opera. & opera manuum. Quia opera manuum funt que manu fieri folent vt figuralia & artificiata & effecta feu facta [*Am Rande rechts:* 1] Opera autem etiam aliorum organorum funt vt oculorum pedum. Quare fola manuum opera exprimunt factibilia. Alia autem funt agibilia Sic fimiliter ad deum eodem modo. Opera dej funt: agibilia vel acta ipfa. opera autem manuum funt factilia feu facta Quia deus omnia facit & [*Am Rande rechts:* infra. ps. 63.] cum omnibus agit, & opera eius funt vfus factorum. quia illis vtitur in operibus fuis in factis autem nullo vtitur Sicut & homo factis vtitur ad operandum. Et aliud eft agere & facere in Homine. [*Am Rande links:* ideo facta dicuntur opera manuum eius Et alia tantum opera eius quia ibi manus noftra ej cooperatur] Corol. Manus in fcripturis frequentius fignificat facta quam acta. vtraque tamen opera funt. pedes autem fignificant acta vt. pes enim meus ftetit in via recta Et in factis manuum tuarum meditabar [*Am Rande rechts:* 2°]

Eft & alia doctrina illorum Quia acta tranfeunt & funt nullius exiftentie facta autem preftant, vnde Recte Ecclefia & Incarnatio Chrifti funt facta dej. & opera eorum Seu acta eius funt opera dej. vts. Annunciauerunt opera dej. & facta eius intellexerunt

4^or^ optat finaliter. Primo Salutem. (.1. redemptionem ex

peccatis.) dicens Saluum fac. Secundo perfectum augmentum dicens. & benedic: 3° perſeuerantiam. dicens Et rege eos ſcilicet ne peccatum & concupiſcentia eos regat vel potius ſeducat 4° coronam & gloriam Et extolle illos vſque inęternum. ſcilicet exaltando in patria

ps. 28 [Hebr. XXIX.]

Blatt 38ᵇ: Arietes dicuntur apoſtolj & eorum ſucceſſores quia ſunt duces gregis Chriſtj. Et Quia cornibus & fronte pugnant. Sic Apoſtolj vtroque cornu .1. teſtamento nouo & veterj. in manifeſta conuerſatione pugnauerunt contra diabolum. De ijs ps. 113. Montes exultauerunt vt arietes ꝛc

Gloria & honor ſic differunt. Quod Honor Eſt Reuerentia exhibita honorato. Gloria autem effuſio & dilatatio talis honoris in multos. ſcilicet vt multi ſciant honorandum & honorem illum Et ſic differunt per modum receſſus & acceſſus: fluxus & refluxus. Quia inquantum honoratur: conuertuntur ad honoratum. Inquantum autem glorificatur diffunditur iſte honor ad eos qui honorant vt magis & plures honorent

Nomen Eſt diuinitas maxime autem in perſona filij. Quia ipſe eſt nomen & verbum patris Vnde Hic, filii perſona exprimitur. Gloriam nomini eius Sic Exo 23. Et eſt nomen meum in illo ps .8. quam admirabile eſt nomen tuum. phil. 2. Dedit illi nomeń. quod eſt

Aque dicimur nos homines. apoc. 17. aque. quas vidiſti. populi ſunt maxime propter fluxam & tranſitoriam vitam noſtram. 2 Reg. 14. omnes morimur & quaſi aqua dilabimur in terram 2° Quia mobiles & inſtabiles ſumus ſicut aqua. Et non ſumus petra aut ſolidum aliquid. 3° propter turbationum procellas: (.1. affectuum & concupiſcentiarum impulſus. quod & poęte ſciunt. Hijs tamen non obſtantibus. Sicut radij ſolis ſtabiliter radiant ſuper inſtabilem aquam. Ita vox dominj & Euangelium ſuper aquas manet inęternum,

Vox dominj in magnificentia. Varium eſt hoc nomen in tranſlatione Scilicet Heder Nam modo. magnificentia. modo. decor,

modo honor. modo gloria. Hic autem proprie pro decore vel gloria capitur. que oriri ſolet ex magnificentia

Sciendum Quod libanus In prophetis fere ſemper ad literam ſignificat populum veteris legis Vt Eſaie 35. Gloria libani data eſt ej & gloria & decor Carmeli & Saron. Cantic. Veni de libano ꝛc Zach. XI. Aperi libane portas tuas. & comedet ignis cędros tuas [*Am Rande links:* ps. 71. ſuperextolletur ſuper libanum fructus eius] forte ideo: Quia ſicut in libano abundant cędri. Sic in ſolo iſto populo magni & excelſi viri & ſancti floruerunt. 2° Quia libanus venit a nomine laban. quod ſignificat Candidum. Et ſic ſolus ille populus erat candidus per veram fidem vnius dej. Sed poſtea retento nomine degenerauerunt, Vocatur itaque Chriſtus vitulus libani .1. filius ex Iudaico populo, non ſolum quia homo & caro factus ſit Sed quia offerendus & victimandus homo factus eſt. Senſus ergo eſt. vitulus (.1. caro victimanda. vel homo ex Iudęis natus. offerendus. & ſic confracturus cędros.

Cędri autem accipiuntur quanquam in bonum: Sed frequentius in malo vt ſignificent. altos & prelatos & ſuperiores in communitatibus & rebuspublicis. Iuſtus vt palma florebit, ſicut cedrus in libano multiplicabitur.

Secundum Hiero autem Sic habet. tanquam [*darüber geschrieben:* quaſi] vitulus libani Et Sarion quemadmodum [*darüber:* quaſi] filius vnicornium [*darüber:* rhinocerotis] Vbi ſi ſic conſtrueretur: Quaſi vitulus libani & ſarion: Quaſi filius ꝛc. conſonaret cum illo Eſaie ſupra: Decor Carmeli & Saron

Populus Iudeorum in ſcripturis nomina locorum retinet: in quibus aliquid inſigne geſſerunt vel in quibus Morati ſunt. [*Am Rande links:* manſiones habuerunt] vt Aabacuk. 3. Sanctus de monte pharan. Sic vocatur Sinai. gal. 3. Cades. libanus, Carmelus, Saron, Silo ꝛc Et ob hoc deſcribuntur nomina manſicnum filiorum Iſrael Vel propter mores & facti ſimilitudinem tempore Chriſti factos: quales in ea manſione fecerunt Vt quia in Cades fornicati ſunt cum filiabus Moab. Ideo vocantur Cades nunc. quia fornicantur a Chriſto in perfidia

Blatt 39a:

Doct 1

filii Hereticorum: & ſingularitatis vitio viuentium, non ſunt filii arietum (.1. oues ſimplices apoſtolorum. Sed potius Hędorum .1. principum hereticorum: nec afferuntur domino Sed auferuntur potius, afferuntur autem Diabolo Hoc autem afferre ſit verbo & opere & oratione

2

Non ſufficit afferre gloriam domino niſi & nomini eius afferatur. Quia qui non glorificat filium non glorificat patrem. filius autem eſt nomen domini & hoc eſt contra Iudęos & Arrianos

3

Adorare dominum in atrio ſancto eius. nec Hęretici, nec Iudęi, nec ſuperſtitioſi .1. ſingulares volunt. Sed in ſuo atrio. quod ipſi ſibi conſtruunt, non quod Deus conſtruxit ſcilicet Eccleſiam. Quia extra illam volunt deo placere

.4.

Cedros .1. ſuperbias: non potentia. Sed humilitate & pacientia vincere debemus. Sicut Chriſtus Sapientiam mundi, non per ſapientiam Sed per ſtultitiam: & potentiam eius per infirmitatem. non malum in malo non vitam vita, non amarum amaro. Sed contrarijs Sed vitam per mortem, & malum in bono
Quia tanquam vitulus libani, non tanquam rex & tyrannus. Sed infirmus in oblatione carnis. & exemplo humilitatis vſque ad mortem. Sic vitam carnis vicit morte. vt iam nemo ſibi viuat in carne. Sed ej. Sic Herculi extorſit clauam (.1. Diabolo potentiam & vitam & ſapientiam. Sic & nos facere debemus
Quando malitiam vincere volumus. Et effici vituli debemus. .1. pacientes & humiles

.5.

Verbum dej vtile eſt ad omnes tentationes & paſſiones deprimendas. Quia eſt vox diuidens flammas ignis. Igitur huc confuge. tentatus. & liberaberis. Heb 4 Viuus eſt ꝛc

.6.

Hinnuli & Capreę Ceruorum ſunt filii arietum .1. fideles ſtudioſi in ſaltibus .1. libris diuinis: veloces meditationibus & contemplationibus Cantic. fuge dilecte mi & ſimilis eſto hinnulo capreęque ceruorum [*Am Rande links:* ſuper montes bether. vel. aromatum] Vnde Apoſtolus paulus fuit Cerua iſta. 1. Corinth. 4. quando ait. per Euangelium enim (.Ecce vox.) in Iheſu Chriſto (.Ecce Domini Qui obſtetricauit & adiuuit eum in partu.) ego vos genui. Ecce filii ceruę. Quibus & condenſa reuelauit per Euangelium .1. libros prophetarum. Sic & alii Apoſtoli

Vnde Ex Hyſtoria fetus exercent curſu, docent meditari fugam ad pręrupta ducunt & ſaltus monſtrant. Et Hęc omnia in ſpiritu faciunt & apoſtoli ſuis filiis. per doctrinas & exempla

7.

Et Comminuet eos ꝛc poteſt etiam intelligi Vitulus: ipſe populus Eccleſie ex ſynagoga [*darüber geschrieben:* libano] natus vt apoſtoli & diſcipuli reliquię Iſrael: Quia ſunt ſacrificium viuum deo & vere vitulus. vt ps. l. tunc imponent ſuper altare tuum vitulos (.1. homines caſtigatos & mortificatos ſecundum carnem. Et Sarion (.1. dilectus) idem populus iam dictus. (Quia ſicut ſynagoga. libanus. Hermon ꝛc Ita & Sarion: Quia deut, 3. Sarion Sanir Hermon eſt idem mons,.) quemadmodum filius vnicornium .1. ſuperborum Iudęorum: ſicut vitulus libani dixerat Vnde certe Bene poteſt in Acton [*so, mit dem Abbreviaturbogen über* cto. *Ob Actor. VII. 42?*] vitulum ſtare. Quia Chriſtus comminuit eos ſicut vitulum libani (.1. ſicut mortificatos carne vt viuerent ſpiritu.

ps 29. [Hebr. XXX.]

Blatt 39ᵇ: Ego autem dixi in abundantia mea) poteſt etiam ſic intelligi: ad modum illius Apoſtolici. Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur. Et ſic in abundantia (.1. reſurrectionis gloria vbi abundauit in eo omnis ſalus. pre vita priore: Et pro iſta abundantia dicit Quod non mouebitur inęternum (.1. amplius non morietur. Et hoc ideo quia dominus deus in bona volun-

tate preſtitit decori ſuo (.1. decore per reſurrectionis gloriam humanitati) virtutem. vim non moriendi Sicut ps 92. Dominus regnauit Decorem indutus eſt, indutus eſt dominus fortitudinem ꝛc

Ps 30 [Hebr. XXXI.]

Odiſti obſeruantes. ꝛc Quia deus veritatis eſt: Iuſte odit vanitates .1. vacuitates veritatis quales ſunt omne quod eſt extra Chriſtum. qui .1. cuius fides & verbum eſt veritas. olim promiſſa in lege Superuacue autem eſt plus quam vacue: quia poſt tantam Euangelij claritatem adhuc pertinaciter obſeruant ſuum Meſſiam ſuper omnem vacuitatem vacue & ſuper omnem vanitatem vanitatis. Quia ſperant in carnalibus Meſſiam. Ego autem ait ſperabo in domino (.1. in Spiritualia. cum quibus eſt dominus veritatis. quia & illa vera ſunt & veritates. & letabor non in Iocunditate mundi) Sed miſericordia tua

Miſerere mei domine. Ab hoc verſu .per. 12. ſequentes. tropologice pulchra eſt oratio: trepidantis conſcientie. & peccaſſe ſe agnoſcentis Qualis eſt & iſta. ps. 6. Domine ne In furore per totum. Immo pro tropologia. Hęc regula eſt. [*Am Rande links:* Canon] Quod vbicunque Chriſtus in ps. conqueritur & orat in afflictione corporali ad literam, Sub eiſdem verbis. queritur & orat omnis fidelis anima in Chriſto genita & erudita. & in peccatum ſe tentatam vel lapſam agnoſcens. Quia Chriſtus vſque hodie, conſpuitur, occiditur, flagellatur, carnifigitur in nobis ipſis. Item inſidiantur ej vſque modo ſine intermiſſione caro cum ſenſibus, mundus cum voluptatibus ſuis. & diabolus cum ſuggeſtionibus ſuis, & tentationibus ſicut Chriſto Iudęi: ſecundum carnem

Caro tamen & ſenſus proprie repreſentantur per Iudeorum perſecutores. quia caro & ſenſus, Sunt domeſticj hominis interioris & ideo inimici eius ſicut Iudęj Chriſto, Et ſicut Iudej tradiderunt Chriſtum in manus gentium, Ita Senſus animam in opera & obiecta ſeu in mundum & vſum eius: quia obiecta ſunt extra ſenſum & carnem Sicut gentes extra Iudęos. Et tunc gentes occiderunt Chriſtum. Quia opera in obiectis & materijs extra

facta. occiſum declarant. licet iam Iudęi eum intus in corde occiderint .1. ſenſus. ſicut Iudęi Chriſtum. per voluntatem & conſenſum. Ideo Videamus aliquot monſtrandi gratia, talium orationes ps. 6. Sic. Domine ne in furore tuo arguas me. Hoc dicit trepida conſcientia. que ſemper timet ne cęlum ſuper ſe ruat: & in infernum deſcendat. Durus enim peccator non ſic dicit: quia nondum ſentit malum peccati. Miſerere mej domine, quoniam Infirmus ſum, Infirmitas iſta eſt. cordis in fide & ſpe: quia peccatum vehementer fidem & fiduciam in Dej bonitatem eneruat: quia ſemper facit iram dei plus quam bonitatem eius inſpicere. Ideo omne peccatum ad deſperationem valde inducit. & difficulter ſperare ſinit & credere. Sic etiam Hoc ps dicit Miſerere mihi domine quoniam tribulor ſcilicet inquietudine conſcientie. & metu omnium penarum. Quia tota creatura videtur ej inimica vt leuit. 16. terrebat eos ſonitus folii volantis & Conſcius ipſe ſibi de ſe putat omnia dici immo & omnia fieri & agi. Ideo turbatus eſt in ira oculus meus. ſcilicet in ira [*Am Rande rechts:* que tamen etiam poteſt ira Zeli intelligi in anima] tua oculus fidei & ſpej turbatur vehementer vt videre nequeat ea que fidem & bonitatem tuam ſperare exhortentur. Sic ps. 37. (.qui & ipſe pulcherrime exprimit miſeriam peccatoris agnoſcentis peccatum ſuum.) Conturbatum eſt cor meum & dereliquit me virtus mea (.ſcilicet fiducia in Chriſtum.) & lumen oculorum (.1. fides.) & ipſum non eſt mecum ꝛc Anima mea & venter meus (.1. tota vita ſpiritus & memorie

Blatt 40a: Infirmata eſt in paupertate (.1. peccato.) virtus mea ſcilicet fidej & ſpej) Quia per peccatum quaſi ſautiantur & eneruantur vires anime ad ſperandum & credendum in bonitatem dej ideo & oſſa mea conturbata ſunt .1. vires, Defecit in dolore vita mea. q. d. morerer pre dolore & gemitu & deſperarem tandem ac deficeret tota vita mea in fide. & anni mej in gemitibus (.1. ſpirituales anni virtutum & gratiarum per gemitum abſorbentur in deſperationis mortem Super omnes Inimicos meos opprobrium ſum vicinis meis valde (.1. diaboli me Chriſto & ſuis ſanctis pro opprobrio

obijciunt, qui ſunt vicini mej: quia per peccatum Chriſti fides & nomen blaſphematur & vituperatur valde. Et timor notis meis (.1. eiſdem ſanctis: qui a me vt a ſcandalo ſibi timebant & Iuſte. quia vna ouis morbida omnes Inficit. Vel quia horrent me: ne ſimiles mej fierent: adeo horribilis ſum in comparatione eorum. Qui videbant me foris fugierunt [*so*] a me (.1. mej vicini Qui me foris in operibus fedatum viderunt, auerſati ſunt me: & deteſtati: quia meam conuerſationem oderunt Vel quia non ſenſi eorum ſuffragium vt ante cum eſſem cum illis. Obliuioni datus ſum tanquam mortűűs a corde. quia extra communionem ſanctorum poſitus. qui ſunt vnum cor in domino factus ſum ſicut vas perditum (.1. vas perditionis, in deſperatione ex eo maxime quia.) audiui vituperationem multorum commorantium (.1. diaboliter me vituperantium & ad deſperationem inducentium & dicentium. Si eſt filius dej ſaluet eum. Non eſt ſalus ej in deo eius. Et in eo dum ſic conuenirent, animam meam accipere cogitauerunt. Scilicet per deſperationem in infernum Ego autem Hic emergit & exurgit anima, in te ſperaűi domine. dixi Deus meus es tu in manibus tuis tempora mea: tu me potes ſaluare: quia adhuc ſunt tempora mea mea [*so*] nondum tradita illis. Sed in manu tua: ante Iudicium & mortem.

Eripe ꝛc vſque infra. Et facilis eſt textus Poteſt autem iſte verſus & aliter intelligi. Qui videbant me foris. (.1. qui me foris diligebant & libenter videbant .1. ſecundum carnem amabant. vt eſt mundus & omnia que in mundo ſunt, fugierunt [*so*] a me: quia in compunctione, & miſeria conſcientię: omnia illa recedunt. & auxiliarj & conſolari nihil poſſunt Et ſic coram illis. datur obliuioni tanquam mortuus a corde. Quia mundus cito obliuiſcitur mortuos vel a ſe recedentes: quia etiam vt dixi coram deo ſaluari non poteſt Sic ergo ps. 6. vt incepi dicere Infirmus ſum. Sana me domine quoniam conturbata ſunt oſſa mea: fides enim eſt lumen, virtus & ſubſtantia rerum ſperandarum. que edificatur ex auctoritatibus & exemplis Chriſti: tanquam ex oſſibus, Et tamen peccatum omnia iſta infirmat & conturbat. Velut os vnum eſt. illud verbum Chriſti: venite ad me omnes qui

laboratis. Sed Hoc ſic peccatum conturbat. vt homo illius vix recordetur. aut vix credere audeat: & accedere. Item illud ſimiliter. Non veni vocare Iuſtos Sed peccatores, Et alia verba & Exempla. quibus cum peccatoribus conuerſarj dignatus eſt: ſunt oſſa credentis anime

Et anima mea turbata eſt valde. Sed tu domine vſquequo: Anima eſt prout viuificat, corpus: Et ſic conturbato oculo fidej: tota ſenſualitas etiam turbatur & omnes ſenſus Et taliter diſpoſitus Homo. fęlix eſt & vere ſpiritus contribulatus & cor contritum in ſacrificium deo. Alii enim: qui adhuc peccant, non poſſunt iſta dicere nec intelligere Talis fuit ſanctus Aug li. 8 confeſſ: Vnde timendum Quod rara ſit vera contritio Nimis cito confiditur de gemitu & compunctione

patet Igitur Quod iſta Infirmitas & turbatio oritur ex intuitu irę dei Quia dicit Turbatus eſt in Ira ſcilicet abſente que eſt ira dei futura. Et item. Turbatus eſt a furore oculus meus Ex Hinc cogitur dicere: Domine ne infurore tuo arguas. Sic canitur etiam in vigilijs Tremens factus ſum ego & timeo. dum diſcuſſio atque ventura ira. Quare videtur Quod ira abſolute poſita: iſtam futuram ſignificet

Blatt 40b: Turbatus eſt in ira oculus meus. ꝛc. Quę ſit doctrina illorum trium, obſcurum eſt

De Chriſto quidem omnia ad literam poſſunt intelligi. ſimiliter & myſtice. Nam oculus carnis cum tota facie turbata fuit: que tamen turbatio magis in oculis lucet Sicut econtra Serenitas. Anima eius ſimiliter turbata: & venter (.1. omnia interiora corporis & exteriora Myſtice autem Oculus Chriſti vel in ſpiritũ. Eſt intellectus eius, Memoria venter anima voluntas & affectus. que ſimiliter omnia turbata ſunt in ira vel ſua. vel Iudęorum affligentium Eodem modo ſit in quolibet ſuo ſancto. licet non extinguantur tamen conturbantur Maxime ſi de peccantibus intelligitur qui non in ira Zeli ſicut ſancti. Sed in ira Iudicii turbantur

Allegorice Oculus Chriſti. eſt ordo doctorum & rectorum: quorum eſt ſuperintendere & dirigere & oculum eſſe aliorum. [*Am Rande links:* Et ſic eſt planctus Eccleſie vel Chriſti pro ea.]

Anima autem eſt ordo adminiſtratorum in ſacramentis & verbo dej. Qui viuificant Eccleſiam ſicut anima corpus. immo ſunt ipſa vita Eccleſie. per ſpiritum ſanctum eam viuificans, Venter autem Eſt totus ordo populi. in quo generantur fideles. Vel etiam ipſi ſacerdotes & plebani Qui parturiunt & in ventre portant. donec forment Chriſtum in eis De quo ventre in Canticis. Venter tuus ſicut aceruus tritici Iſta omnia turbantur in ira dej Quia deus iratus permittit illa Hodie: quaſi fruſtra & ſine efficatia. Quia traduntur in ſenſum reprobum. vt omnia que officii ſui ſunt non faciant, faciant autem que non conueniunt, Non enim vt oculus dirigunt. Sed ſeipſos excecant. Neque viuificant vt anima eorum Sed occidunt influxu vite mortifere. Non enim influunt vitam Sed mortem exemplis. Deinde Nihil minus cũrent [*so*]. quam parturire & generare illos. Sic ergo idem ordo poteſt omnia tria dici propter diuerſa officia Eccleſiaſtica Immo quelibet perſona poteſt alteri eſſe oculus, anima & venter, quando eum dirigit, viuificat & conſeruat in vita. & ſollicite portat in vtero Iob. 31. oculus eram cęco & pes claudo

Labia doloſa fiunt muta Primo quando agnitis peccatis ſuis & Iuſtitia Dej: ſuam Iuſtitiam tacent: quam ante mendaciter & inique pretulerunt & extulerunt contra eam & fiunt Confeſſores Iuſtitie Dej. & peccatorum ſuorum. & negatores Iuſtitię ſuę & mendaciorum & iniquitatis dej. Quia qui ſtatuit Iuſtitiam ſuam: negat Iuſtitiam dej: & mendacem eum facit

Secundo Quando per mortem aufferuntur & in ira vindictę tolluntur. vt ammodo non poſſint latrare contra Iuſtitiam dej. Sic ps. 62. obſtructum eſt os loquentium iniqua & ps. 106. omnis iniquitas oppilabit os ſuum. Et. 74. Nolite loqui aduerſus deum iniquitatem. Hec autem Iniquitas quam loquuntur aduerſus deum, quia contra Chriſtum Iuſtum & Iuſtitiam eius. quaſi non ſit neceſſaria nec vtilis. quaſi ſua ſibi ſufficiat. Hoc enim eſt iniquum & contra deum: qui vult hanc Iuſtitiam Chriſti & requirit. Vnde Iohannes 1 Cantic. 3. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus. deum mendacem facimus, Et ratio eſt. quia ipſe aſſerit nos peccatum habere mittens filium in mortem pro pec-

catis noſtris. [*Am Rande links:* quia exquo Scrip. Vbique Iuſtitiam & veritatem promittit, ſequitur quod nulla fuerit in terra] vt teſtantur omnes prophete. Iſaie. 53. propter peccata populi mej percuſſi eum Illi autem dicunt quis oſtendit nobis bona? in ſuperbia & contemptu. Sed Iuſtificeris in ſermonibus tuis. & vincas cum Iudicaris. Iudicatur enim deus: & mendacii arguitur ſecundum Iohannem: quando nos veraces & ſine peccato eſſe volumus. & Chriſto non indigere putamus. qui propter peccata tamen mortuus eſt

Abſcondes eos in abſcondito faciej tuę: (.1. fide diuinitatis tuę.) a conturbatione hominum. Quia fides deitatis cuſtodit ab omni perſecutione & in iſto verſu tangitur perſecutio tyrannorum proteges eos in tabernaculo tuo. a ꝛc .1. in Eccleſia ab Hereticis. Qui ergo vult cauere hereſim maneat in tabernaculo & vincet & protegetur. Qui vult vincere perſecutores Abſcondat ſe in fide diuinitatis Chriſtj:

Exceſſus iſte mentis improprie pro expiratione anime Chriſti exponitur Magis autem pro extaſi illa in qua poſitus ſecundum Hila li. 9. in ſumma exultatione patiendi clamauit. vt quid dereliquiſti me & Hoc eſt proiectum eſſe a Deo. Tropologice autem ſignificat. Quod omnis qui ſe proijcit & humiliat coram deo. Ille magis auditur. Hoc autem nemo facit, niſi in extaſi mentis .1. in puriſſima illuminatione mentis . . . .*)

ps. 31**) [Hebr. XXXII.]

Blatt 41a: Beati quorum remiſſę. Hoc mox contra Hypocritas: qui remiſſione non Indigent & velut ſani medico non Habent opus. Quoniam iniquitates ſe non Habere putant Sed confidunt in ſe tanquam Iŭſti: & cum publicanis & peccatoribus non manducant: Quia non ſunt ſicut cęteri Hominum. Et ſic phariſej Chriſtum a ſe reiecerunt: qui tollit peccata mundi: quia ipſi nulla habent: Et dicunt. Nunquid nos cęci ſumus.

*) Eine Zeile vom Buchbinder weggeschnitten.

**) Abgedruckt in den Theolog. Studien und Kritiken 1875 S. 566—572. Vgl. Riehm, Initium theologiae Lutheri p. 11 ſqq.

Et ipſe ad eos Iohannis. 8. Si cęci eſſetis peccatum non haberetis Sed quia dicitis: videmus peccatum veſtrum manet

Audiamus itaque. quid hic Conclūdat. Nullus eſt beatus, niſi cui remiſſe ſunt iniquitates. Ergo Corol: Nūllūs eſt ſine iniquitate: Nullus eſt non filius irę Et itaque eget vt ſibi remittantur: Hoc autem non fit niſi per Chriſtum: Ergo Nemo ex ſe Sed per ſolum Chriſtum ſaluus erit. Et Hec eſt etiam concluſio totius Epiſtole b. pauli Roman: ad quam ſingula eiuſdem pene verba ſonant. vt videtur inſpicienti. dicit enim. Reuelatur enim de celo. ira dej ꝛc Item Iuſtitia dej reuelatur in eo ꝛc Senſus eſt Nullus hominum Sciuit. quod ira dej eſſet ſuper omnes: & quod omnes eſſent in peccatis coram eo: Sed per Euangelium ſuum ipſe de cęlo reuelauit. & quomodo ab iſta ira ſaluj fieremus: & per quam Iuſtitiam liberaremur ſcilicet per Chriſtum.

faciunt autem Heretici idem quod illi phariſej: quia licet credant quod per ſolum Chriſtum peccata auferant. & in eum credant: tamen quia non habent eum vere, eo quod ſuſtineant conſilium eius. ideo manent in peccatis. Alio enim modo reijciunt eum quam Iudej Scilicet per apoſtaſiam & inobedientiam Eccleſię ſue .1. Chriſti myſtici. Sicut illi Chriſtum in perſona ad literam. Similiter & Superſtitioſi ſeu Schiſmatici abijciunt per ſuam ſingularitatem: ſuum prelatum in quo Chriſtus ej preficitur: quorum Hodie eſt maior numerus.

Eſt autem in Hebręo hic dictio que pulchre exprimit Hanc remiſſionem eſſe ſine meritis dicens. Beatus fiens leuatus crimine: fiens opertus peccato: Ecce mere paſſiue ponitur Quia ſine penitentia ſunt dona & vocatio dej.

Iniquitates remiſſe & peccata tecta, poſſunt dici ſic differre. Quod iniquitas eſt qua homo conuertitur ad creaturam preferendo amorem eius amorj Dej: quod eſt iniquum, peccatum autem quo homo auertitur a deo: quod eſt tranſgredi preceptum & legem dej Secundum Caſſio: & b Hierony Iniquitates ſunt que ante fidem & baptiſmum commiſſa ſunt. peccata autem que poſtea. Sed hec ſententia non eſt vtilis: quia ps. l. dicit. Ecce enim in iniquitatibus conceptuſſum & in peccatis concepit me mater . . .

[*verloschen*] Originale enim peccatum, Vocatur multa peccata 1º Quia eſt primum & caput omnium 2º in quo multi immo omnes Inuolűűntur Sicut ſalus Chriſtj vocatur. ſaluationes. & miſericordie. quia multos ſaluat & multiplicem ſalutem cuilibet tribuit. 3º [*Am Rande rechts:* 3º quia multis penalitatibus ſubijcit quaſi pro multis peccatis] Poſſit etiam Dici. quod iſta geminatio exprimit ſucceſſionem omnium. quibus In fide Chriſti remittuntur peccata. quos Hic Deſcribit

Secundo dicit Beatus cui non Imputauit peccatum, ſignificat Quod quilibet eſt Iuſtus: cui deus reputat Iuſtitiam ſicut Abrahe ſecundum apoſtolum: tali enim non imputat peccatum, quia reputat ej Iuſtitiam. Et non in ſpiritu eius dolus (.1. qui non vult confiterj peccatum. Sed defendit ſe: & negat Iuſtitiam Chriſtj. Iſta eſt enim hypocriſis in corde. Nolle confiteri peccatum & tamen ſcire ſe habere peccatum, Vt Iudęj. quia peccata cordis nihil curabant, cum ea ſola ſint Vide Caſſio: Sequitur deſcriptio miſerie peccantis. Quoniam: q. d Hec adeo nunc commemoro quia expertuſſum Quod qui tacet ꝛc

Primo Qui tacet (.1. non confitetur.) mox inueterant oſſa eius (.1. vires eius quibus prius ſtetit in bonis. ſemper magis ac magis per peccata minuuntur. Quia peccatum quod per penitentiam non diluitur. mox ſuo pondere ad aliud trahit. vtpatet in Dauid. Qui primo adulterium, deinde Inebriauit Vriam vltimo occidj fęcit Et ſaul primo parcens Amalech poſtea arcum erexit ꝛc poteſt autem aliter intelligi. Sic Quod oſſa que ſunt fidej & ſpej firmitas minuuntur ad confidendum in deo. per hoc. quod differt confiterj. Et ideo rugit. quia ſentit & timet vindictam & manum dej Non enim iſta orat, niſi qui tumultum conſcientie ſentit [*Unten am Rande quervor:* quomodo tacuit qui clamauit tota die? *Darunter eine Zeile weggeschnitten.*]

Blatt 41ᵇ: Duo Docet principium ps. primo Quod omnes ſunt in peccatis [*Darüber geschrieben:* nullus Sit Iuſtus] & nullus beatus. 2º Quod peccatum remittj nullus promererj valuit. Sed ſolum Dominus gratuito non imputando remittit [*Am Rande links:* quod nullus Iuſtus fieri ex ſe poteſt] Hec autem duo totus mundus ignorauit Et ideo Apoſtolis predicantibus iſta. repugnauit &

Chriſtum qui Hęc duo abſtulit recuſauit vt pulchre Bern: in quodam ſer: meditatur. Vnde dicit Beati quorum remiſſę ſunt iniquitates: 2° Beatus cui non imputauit dominus peccatum, quia non ſufficit quod nobis ipſi non imputemus, aut non conſcij ſimus. Non enim ait Beati quorum nulle ſunt iniquitates. Cum tamen & quorum remiſſe ſunt nulle iam ſint, remiſſe enim ſunt Sed fuerunt. Quia nullus eſt ſine iniquitate. Et nulli ſunt. quorum nulle ſint iniquitates Sed aliqui tantum ſunt quorum remiſſę ſunt ꝛc Et Hoc vult Titulus dicens Eruditio Dauid. Quia intellectu per fidem de iſtis docemur. Et non ſenſu aut ratione

Intellectus in ſcrip. ſanctis. potius ab obiecto quam potentia nomen habet. contrario quam in philoſophia. Eſt enim intellectus: cognitio vel notitia ſenſus Chriſti. de quo Apoſtolus .1. Corinth. 1. & .2. excellenter docet. quoniam Sapientiam loquimur inquit abſconditam in myſterio quam nemo principum Huius ſęculi cognouit. Et eſt breuiter nihil aliud niſi ſapientia crucis Chriſti. que gentibus ſtultitia & Iudęis Scandalum eſt. Scilicet intelligere. Quod filius dej eſt incarnatus & crucifixus & mortuus & ſuſcitatus: propter noſtram ſalutem. De Huius ſapientie Intellectu intelligitur titulus ps. quando dicit Eruditio Dauid. vel Intellectus dauid ſcilicet ipſi datus. Sed quia totum Hoc eſt in fide: & non in ſenſu: neque ratione Ideo Etiam Intellectus hominum: in ſcrip. dicitur. Senſualitas. eo quod non niſi ſenſibilia capiat quantuncunque ſit ſubtilis & acutus & prudens. Sic Apoſt. ait. Prudentia carnis .1. carnalis hominis. qui vtique habet intellectum in quo ſit prudentia) mors eſt. Quare Hic dicit Sicut equus & mulus ſic ſunt omnes: qui Hunc intellectum non Habent: qui eſt de Inuiſibilibus. diuinis & celeſtibus: eo quod ſolum viſibilia intelligant & ſentiant. quod etiam equus & mulus facit Intelligere itaque eſt Spiritualia & myſteria ſalutis & gratię Dej agnoſcere. vnde vſus loquendi obtinuit Dicere, myſteria redemptionis & incarnationis, eo quod non niſi myſticis pateant & ſpiritualibus, Non autem hominibus. quibus eſt potius ſtultitia. quia ipſi ſunt ſtulti equi & muli: ideo primum illos oportet mutarj. vt ſic myſteria: que ſunt ęterna cognoſcant Qualis enim quiſque eſt taliter Iudicat. Sed ipſi ſunt equi & muli: ideo

iſta pro nihilo Iudicant, quia non ſentiunt ea Tales ſunt qui de immortalitate anime. de Inferno & celo. & Deo. de Chriſto. fabulas eſſe putant. Et Iudęi precipue. de Chriſto. Et poſt illos Heretici ſimiliter

Verum Maxillas eorum freno & chamo conſtringe ſcilicet illorum equorum & mulorum Quod fit primo ſuauiter. Quando freno & Chamo (.1. authoritate verbi dej ex vtroque teſtamento conuincuntur & dũcũntur ad fidej obedientiam vt ſic appropinquent

2° quando per aduerſitates abſtrahuntur a proſperis. & ſic per flagella & vincula violenter ducuntur (Sicut freno equi & muli capiuntur.) ad fidem & Eccleſiam Sicut fecit Carolus Magnus. Sanctus Bonifacius & alij

Tropologice autem ſignificat ſenſuales motus & appetitus: Ieiunijs & caſtigatione a luxuria comeſſatione & ocio cohibere. iſti enim ſunt. qui non appropinquant ad deum & impediunt animam & bonos motus appropinquare. Que caſtigatio myſtice. ſecundum Apoſtolum ſignificata in lapſu qui contigit in Iſrael Ro. xi· Vnde totos iſtos verſus ad literam intelligo De Iudęis: qui ſecundum Scrip. ſunt facti in Exemplum & prouerbium omnium. Senſus ergo eſt Quia Iudej facti ſunt ſicut equus & mulus, quibus non eſt Intellectus fidej: Ideo non poſſunt ad eum appropinquare Sed & alios impediunt appropinquare. Ideo Hic petit vt conſtringantur in freno & Chamo (.1. ſub Iugo & poteſtate ſęculi Humana ſicut Bruta

Blatt 42a: vtpatet Hodie in Iudęis. qui vbique ſubiecti ſunt Hominibus. ſicut Bruta & canes Et ideo huius peccatoris ſcilicet populi Iudeorum. multa ſunt flagella. per que tamen non emendatur vtpatęt Amos. 5. Tales ſunt omnes qui eos imitantur. Heretici pertinaces ꝛc Sperantem animam in domino (.1. populum fidelem.) gratia ſuſcipiet Igitur letamini in Domino ꝛc

Veruntamen in diluuio aquarum multarnm ꝛc Hunc verſum ſanctus Hiero. ſic tranſfert in Heb: Vt cum inundauerint aque multę. ad illum non accedant. Cuius ſenſus eſt. quod ad Sanctum hominem multę tribulationes Iudeorum paſſiũe non accedent [*Ausgestrichen:* ſcilicet vt ſanctitatem & fidem eius auferant: licet

bonum vt perſequantur.] Iuxta ps. 90. Non accedet ad te malum & flagellum non appropinquabit tabernacũlo tuo (.1. Eccleſie tue.) Et ſic Aquę iſte multe ſunt ipſa flagella, ipſa mala. potiſſimum ſpiritualia: que venerunt in ira magna ſuper populum Iudęorum vſque Hodie. de quibus. infra. dicit Multa flagella peccatoris. De quibus omnes prophete ante lamentati ſunt & ipſe dominus ſuper Ciuitatem flens. Vnde Iſaie 28. ad eos Audite verbum dominj. Viri illuſores, qui dominaminj ſuper populum meum. qui eſt in Ieruſalem. Dixiſtis enim. Percuſſimus fedus cum morte: & cum inferno fecimus pactum, flagellum inũndans cum tranſierit, non veniet ſuper nos. Sequitur Infra. Idcirco Hec dicit dominus Aquę inundabunt. & delebitur fedus veſtrum cum morte: & pactum veſtrum cum inferno non ſtabit. flagellum inũndans cum tranſierit, eritis vos in conculcationem. Et tantum vexatio ſola dabit intellectum auditui. Hoc eſt conſtringere in freno ꝛc Iudęj enim ſemper ſibi impunitatem preſumebant vtpatet in multis prophetis. Vbi dixerunt pax pax. & non eſt pax. Non veniet ſuper nos malum. Sicut autem hoc de Iudęis Dicitur. Ita de Hereticis. ꝛc Quia Vt ſepius ſupra dictum eſt.,

[*Am Rande links:* Canon] Quicquid de Iudęis Dicitur ad literam Hoc allegorice percutit Iudęos & omnes ſuperbos Chriſtianos. Tropologice autem carnales motus & vitia & peccata Ergo primus ſenſus eſt. Quod Diluuium iſtud malorum ſuper Synagogam: non appropinquabit ad eum ſcilicet ad omnem ſanctum. Quare? Quia pro impietate peccati ſui orat in tempore oportuno. Delictum ſuum non abſcondit, Illi autem non ſic impii non ſic. Ideo ꝛc

Alius ſenſus. Quod ad eum .1. deum non appropinquabunt ſcilicet Iudej. in tali diluuio malorum. Sed magis ac magis indurantur: & dicunt ſe penitentiam agere & mererj in illis. ſic etiam Heretici. & ſuperbi faciunt.

Tertius ſecundum Aug & Caſſio. diluuium iſtud aquarum eſt multitudo errorum & Hereſium: quo impediti Homines non appropinquant ad deum. Et iſte ſenſus eſt pars ſecundi ſenſus. Quia inter mala ſuper Iudęos & Hereticos irrũentia. Hoc vnum

& maximum eſt. falſe & erronee Doctrine: quarum multe ſunt apud eos. per iſtas enim ſuam impietatem defendunt & excuſant. & in miſeria ſua omnium malorum. perſeuerant Et ſic vere multa flagella peccatoris [*Am Rande rechts:* Chriſti autem doctrina vnā eſt vna fides ꝛc]

4tus. poteſt eſſe. Quia Diluuium ſit baptiſmus vtpatet ps. 27: Et in iſto Iudęj ſimiliter non appropinquant ad Deum. cum tamen aquę multe (.1. populi multi in ipſo appropinquent ꝛc

Notandum Quod ſanctus in ſcrip. ſignificat quem theologi Scolaſtici dicunt, in gratia gratificante conſtitutum: Sic Eſaie. 54. Dabo vobis ſancta Dauid fidelia (*d. i. 55, 3 und Actor. 13, 34.*). Vel Miſericordias Dauid fideles. Quia multos ſanctificaūit. Vnde Apoſtolus ſemper nominat Chriſtianos Sanctos,

Beatus Homo cui non Imputauit: peccatum & dolus ita differre (me Iudice) videntur. Quia Dupliciter facimus malum: primo aperte: Et Hoc vocat Hic peccatum 2° ſub ſpetie & intentione bona. Et Hoc dicit propter rudes: dolum: quia forte peccatum non reputant quando malum faciunt ſub ſpecie boni: vt orare pro ſuperbia, gloria auaritia ꝛc

ps. 32. [Hebr. XXXIII.]

Blatt 42b: Exultant alii in domino: qui gaudent in bonis ſalutis ſpiritualis. quos apoſtolus Hortatur dicens fratres In Domino gaudete iterum dico gaudete. Et hij ſimul triſtantur in mundo. Quia ſunt Beati qui lugent. Sicut ſimul in mundo Habent preſſuram & in domino Chriſto pacem Vnde. 2. Corinth. 1. Qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra Alii autem exultant in mundo in carne, in diabolo. in rebus peſſimis & lętantur cum male fecerint (.1. in faciendo malum.) quod non debet intelligi: quia de male facto gaudeant. Sed quia eorum gaudium eſt non in bonis operibus. Sed in malis quia gaudent in carnalibus Et de hijs dicit dominus. Ve vobis. qui nunc ridetis. Amen dico vobis quia flebitis Et iterum. Ve Vobis. qũi habetis hic conſolationem veſtram ꝛc

Rectos decet ꝛc. Quia &ſi praūi & increduli vt Iudęi laudent Deum tamen laus illa eſt indecora & indecens laudatio:

Deo autem noſtro ſit Iucunda Decoraque laudatio. Recti itaque ſunt qui non preuaricantur a fide recta, vt Iudęi, Heretici Superbi & tepidi fideles. Verbum enim Domini rectum vti ſequitur.

Cythara Eſt inſtrumentum muſicum a pſalterio differens. Sic Quod ſunt eiusdem prope figure qualis eſt litera, delta, in modumque eius triangulum. Niſi Quod Cythara [*Ausgestrichen:* Eſt Delta erecta. &] reſonantiam Habet ex inferiori parte ſcilicet ipſum concaūūm in quo Chorde ſunt confixę. Pſalterium autem [*Ausgestrichen:* eſt delta Conūerſa] habet eadem ex ſuperiore parte & fortius meliusque ſonat quam Cythara. Licet autem hoc loco. ad literam poſſit vtrunque intelligi. Quia deus a Chriſtianis laudandus eſt & laudatur hodie in vtroque & multis alijs inſtrumentis muſicis: tamen aptius eſt vt myſtice intelligantur: vt ſcilicet ſolus deus in illis laudari poſſit: & non homo: Sunt autem myſteria vtriuſque infinita

primo Cythara Eſt ipſe Chriſtus: ſecundum humanam naturam: Qui expanſus in cruce pro nobis ſicut corde in Cythara Sic Cythara Confiterj: Eſt meditari in actionibus & paſſionibus Chriſti. ſecundum carnem, Quia talis meditatio ab infra habet reſonantiam, ab humanitate ad diuinitatem: Digiti cytharizantes ſunt vires & potentie meditatrices in anima [*Am Rande links:* Hec Aug ps. 56.] pſalterium Eſt idem ipſe Chriſtus ſecundum diuinitatem Qui in decem Choris angelorum reſidet Et ſic in pſalterio confiterj Eſt de Diuinis & celeſtibus & angelis meditarj: que meditatio deſurſum reſonat ad infra: Sic ergo in vna eademque perſona Chriſti fit deſcenſus meditatiuus a Diuinitate ad humanitatem: & aſcenſus ab humanitate in diuinitatem. ſicut Angeli in Scala Iacob aſcendunt Genes. 28. Confiteri ergo in Cythara & pſalterio: breuiter Eſt Credere, confiteri & laudare. Chriſtum eſſe Deum & Hominem, Habita autem iſta ſententia. Iam facile eſt Allegoriam. & tropologiam Inuenire. Scilicet Animam. Eccleſiam, cęlum angelorum Item fidem, Sacram Scripturam. Et totum mundum ſecundum Aug. Immo quelibet res mundi Eſt Sanctis, Cythara & pſalterium & omnia in Chriſto

[*Am Rande links:* D] Caſſio. pſalterium eſt ad modum Delte

literę (vt b. Hiero. ait.) formati ligni ſonora concauitas, obeſum ventrem in ſuperioribus habens vbi Chordarum fila religata diſciplinabiliter plectro percuſſa, ſuauiſſimam dicuntur reddere cantilenam [*Am Rande links:* quod corpori domini aptatur ſecundum eundem. c. 4. prologi] Huic Cythare poſitio contraria eſſe videtur. Dum quod iſta in imo continet illud conuerſa Vice geſtat in capite Et myſtice ſecundum eundem ſignificat Cythara opera terrenę proſperitatis vel aduerſitatis ex quibus laudatur tanquam ex inferioribus deus pſalterium autem ipſa precepta decalogi: que de ſuperius venientia ſuſcipimus. & inde facimus Eadem Eſt ſententia Auguſtini.

Qui etiam Hoc quoque addit. Quod Cythara ſignificat carnem mortificatam. exhibendo corpora noſtra Hoſtiam viuam ſanctam ꝛc. Idem per pſalterium Sed clarius idem exponit ps. infra. 42. ibi Confitebor tibi in cythara

Hec omnia myſteria Scriptura inſinuat Quando 1 Reg. 16. & 18. de Dauid dicit. Dauid autem pſallebat manu: quaſi vero pedibus pſſalluiſſe [*so*] putarj poſſit. niſi adderet manu: Et iterum Et percutiebat Cytharam manu. Cur manu? niſi quia opere cytharifatur deo in veritate

Blatt 43a: Canticum nouum non poteſt cantare niſi Homo nouus: Eſt autem homo nouus, homo gratię, homo ſpiritualis. & interior coram Deo: Homo autem vetus Eſt homo peccati homo carnalis & exterior coram mundo. Nouitas enim gratia eſt. vetuſtas peccatum Vnde Serpens antiquus vocatur Diabolus: Et Chriſtus nouum quod fecit dominus ſuper terram. per quem Deus pater. Noua fecit omnia apoc. 21. Quare patet quod hic Canticum Nouum: non ſecundum tempus Dicitur. Sed De nouo ſancto, quia Scriptura Sancta eſt. & de ſancto loquitur. Sic etiam. Cythara Sancta, pſalterium Sanctum,

Corol Cantica vetera ſunt omnes turpes & Scurriles & carnales & mundiales cantilenę: etiam ſi Hodie primum cantentur. aut componantur. Cantica autem noua ſunt omnes pſalmi. Cantica honeſta, ſancta, pia & ſpiritualia etiam ſi a tempore primi Hominis fuiſſent: immo illa ſunt nouiſſima. Sic ait Dominus Erunt nouiſſimi primi. & primi nouiſſimi. Sic Cantica noſtrę

ętatis ſunt certe vetuſſima [*so*] cum tamen ſint nouiſſima ſecundum tempus. .2. Quanto quis in anima eſt nouior ſeu recentior. tanto poteſt idem & vnum canticum facere noũius & recentius: Et econtra de vetuſto. .3. Quę ſunt indifferentia. vt in Eccleſijs. vel in figuratiuis: poſſunt ad vtrunque duci: ſtante bona vel mala circumſtantia

Verbum Dominj Rectum: in ſeipſo: primum, Deinde quia rectificat. Quia erigit curuum Hominem in ſe ipſum ad Deum ſurſum cognoſcendum & amandum in fide.

Opera autem eius in fide: primo vt in gloſa (.1. fidelia ſiue in fidelitate facta vt promiſit.) Et ſic comparatiue ad verbum rectum: Verbum Domini Eſt rectum. quia promittit non ficte: aut oblique. Sed ſimplici intentione & plana. Et ſic opera promiſſa in verbo ſunt in fide. vt rectum fuiſſe verbum probent. vt quod ſimpliciter promiſit, fideliter. ſeruauit & fęcit Secundo Opera Dominj. (.1. que dominus fierj vult & ſecundum eum, cum eo & in eo fiunt per nos, ſunt in fide (.1. credulitate: Quia per fidem viuimus & operamur Vel etiam in fide (.1. fidelitate) que eſt fructus vnus ſpiritus ex. 12 Gal. 5. vt ſcilicet non Iuret in Dolo proximo ſuo: vt imitetur Dominum. cuius verbum, rectum. & opera fidelia: fidelis in omnibus verbis ſuis. & ſanctus in omnibus operibus ſuis Tercio In fide (.1. fidelia ſeu ſolida. quibus fidendum eſt, contra opera hypocriſis: que ſunt arundinea. fucata & ſpecietenus recta: infida & ficta. ſicut lupus ouis pelle tectus: Et Huic iterum reſpondet rectum [*Am Rande links eine gänzlich verblichene Bemerkung:* . . . . Caſſ .1. . . .]

Congregans ſicut in vtrem. aquas maris: quod ad literam exprimit potentiam diuinam: qui ſic continet: quod eſt fluxiſſimum & inſtabiliſſimum omnium creaturarum Et in abſconditis abyſſos (.1. aquas ſine fundo: omnibus abſconſis.) Quare Homines dicuntur aquę ſupra habitum eſt ps. 28. Sunt enim aquę iſtę collecte in vtrem. 1. vnam Eccleſiam: ſicut aquę in vnũm vtrem

Abyſſi autem ſunt aquę profundę. que viderj nequeunt. Eſt enim ipſa profunditas ſeu altitudo aquarum. Sunt autem ipſi fideles Chriſti: quia ſunt ſpirituales & profundi & abſconditi coram Hominibus mundj vt ps. 92. Mirabiles [*Darüber geschrieben:*

.1. magni] elationes maris. [(.1. mirabiles ſancti eleuati ſ] Mirabilis in altis dominus (.1. abyſſis ſeu profundis .1. ſanctis.) Abacuk. 3. Altitudo manus ſuas leuauit Et dedit abyſſus vocem ſuam. Quia ergo etiam profunda dej per ſpiritum ſanctum ſciuit ſecundum apoſtolum. 1. Corin. 2. Recte vocantur abyſſi ſeu profunditates aquarum. Has ergo abyſſos ponit in thezauris (.1. occultis vel abſconditis quę ſunt myſteria fidej & ſacramenta Eccleſię. ponuntur (.1. fide fundantur in illis Nam Eccleſia & bona eius ſunt thezaurus appellata a Chriſto Matt. 13.

Blatt 43ᵇ: Et ſi aduertas. ponit propheta diſtinctionem inter aqũas & abyſſos. Similiter inter loca eorum. quia illas in vtre. iſtas in Theſauris (.1. abſconditis.) Vbi videtur ſignificare Sanctos appellari. aquas ſecundum corpus, Et ſecundum animam abyſſos. Et ſecundum corpora quidem congregari in vtrem Eccleſiam ſcilicet velut certum locum & cognitum & viſum: Quia vtique ſanctorum congregatio ſeu Eccleſia: manifeſta eſt ſecundum carnem vbi & quando ſunt. Sed ſecundum ſpiritum: ponuntur in thezauris .1. occultis. ita vt nec ipſi adhuc videant ea. in quibus ponuntur. Sed tamen credunt: ponuntur enim & fundantur in Inuiſibilibus: que nullus Hominum videre poteſt: Credere autem poteſt Et Hoc eſt poni (.1. fide firmarj in Abſconditis .1. credibilibus. Illic congregantur ſecundum corpora. Hic autem ponuntur ſecundum ſpiritum. Vide quam mirabiliter loquitur Scriptura Sic Abyſſũs abyſſum Inuocat in voce Cataractarum tuarum Cataractę dej: ſunt predicatores Euangelii: qui illas aperuit dominus. & pluit in copia pluuiam ſalutaris Doctrinę. Et in talis. publica predicatione. multiplicati ſunt fideles. Hoc eſt abyſſum abyſſum Inuocare (.1. Quod ſemper vnus poſt alium ſequitur In Eccleſia & vocat intus ad interiora fidej Sanctus Sanctum, Sicut dies diem. & nox noctem. Hec ſunt abſcondita iſta quę abſcondit deus a prudentibus & ſapientibus. Hec Sapientia abſcondita in myſterio ꝛc Hec ſunt iſte Almoth de quo in titulo ps .9. & fere vbique in ps. per Hoc verbum Abſcondere Abſconditum notantur.

Vter Eſt exutum pecoris tergus, quod vſibus humanis ſeruit ad liquores aliquos congregandos. nunc hic rarus vſus eſt vel

nunquam forte fuit Et apte Significat Ecclesiam. & quemlibet Hominem. Qui exutus a carne & carnali vita non nisi pellis remansit. in quo vinum & oleum Deus reponit. & aliis per ipsum administrat. Exuendus est ergo homo interior a veteri. & exuenda anima & Induenda Christo. & formanda in vtrem. Qui est tradux vini de vase in vasa Sic Ecclesia a generatione in generationem transsfundit vinum & oleum suum, verbum & gratiam Dej Sunt autem Vtres veteres & noũi. (.1. populi noui & veteris testamenti. Et vinum nouum non in vtres veteres. Sic ait dominus, quando voluit facere distinctionem inter consolationem carnis & spiritus. Quia homo carnalis non capit consolationem spiritus,

Quia finxit singulatim Corda eorum. Hęc mira dej potentia. Quod omnes regit vt singulos & singulos vt omnes. Et omnia intelligit ꝛc

Ps .33. [Hebr. XXXIV.]

Blatt 44a: In titulo fit mutatio nominis Achis. regis Geth. & .1. Reg. 21. vocatur Achis & nusquam Abimelech. Genes. autem. 20. vocatur rex Geraris Abimelech. Et eiusdem. 26. rex palestinorum similiter abimelech. quos fuisse duos: non est obschurum ex textu & temporis distantia intelligere Nam primus vxorem Abraham: 2us Vxorem Isaac concupiuit. Quare patet fuisse Abimelech nomen regni. Sed Achis nomen personale Verum secundum Aug: Ista mutatio nominis. quod 1 Reg 21. in hystoria non habetur. & hic in titulo de eadem hystoria ponitur. Mysterium monet querere. & par ratio de alijs. Vnde & totam hystoriam cum titulo longissimo & pulcherrimo sermone diligenter deducit ad mysteria Nos breuiter ex ipso defloremus

Propheta itaque mystice intelligens hanc suam hystoriam (quia propheta fuit illustris.) De Christo fecit hunc ps. cui mysterium. Huius rej conũenire intellexit. [*Am Rande links:* Et Hoc patet. quia dicit Quando mutauit. Non enim tunc ps hunc fecit aut habuit Sed postea recolens super eo facto,] Dauid ergo (.1. Christus) mutauit os suum, in tempore passionis. Quia tunc cepit litera euacuari. & iam reuelari spiritus cum implerentur scripture: vt iam os prophetarum & figurarum Mosi iret in os

apoſtolorum & velamen moſi deponeretur. Et cepit crux Chriſti (.1. ſtultitia & Scandalum Iudeorum prodire Sicut enim Achis in Dauid fuit ſcandaliſatus. ſic Iudęi in Chriſti humili paſſione quaſi ſtultus eſſet. quam ſtultitiam ſponte ſubijt factus pro nobis Stultitia & inſania & maledictum. vt ſapientes eſſemus. Igitur in figura iſtius facti Dauid. paſſio Chriſti expreſſa eſt. per quam fugatus eſt a Iudeis Qui ſunt Abimelech. patris mej regnum. vel pater regis mej Et ſic abijt. vſque hodie per reſurrectionem ad gentes. Dicuntur autem regnum patris mej (.1. Dauid qui erat pater Chriſti ſecundum carnem. Sicut ait. Super ſolium Dauid & ſuper regnum eius. Et Angelus Gabriel Dabit illi dominus deus. ſedem Dauid patris eius Vel pater mej regis (.1. populus Iudeorum pater Chriſti ſecundum carnem. regis veri. vt ps. 26. dixit. Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me

Serui Achis. adducunt Dauid: & ille collabebatur in manibus eorum. Sic Iudeorum miniſtri Chriſtum captiuum duxerunt. Et ille fortitudinem & potentiam ſuam diſſimulabat: cadens in infirmitate in manus eorum. Dauidi fluebant ſaliűe in Barbam
Et impingebat in oſtia porte. Chriſtus quaſi ſpuere. (.1. ſapienter eloqui & potenter dicere nequeat,) verba habet infirma: & inualida contra eos. quia nihil efficientia. Sed in barba ſua herentia. Immo & proprijs verbis (:quaſi ſaliua ſua) exprobratus Et fruſtra pulſabat oſtia porte. Duriſſimorum cordium aures & oculos: quia tante patiencie & mititatis & humilitatis exemplis, cum debuiſſent moniti. aperire cor ad eum ſuſcipiendum. magis inde eum miſerum & ſtultum & infirmum putabant. quaſi ſi ſanus aut potens eſſet. non ſuſtineret

Benedicam dominum in omni tempore. Duplex eſt tempus. Vt Eccles. 5. quattuordecies dicit Tempus pacis tempus belli: tempus proſperitatis tempus aduerſitatis. Multi ergo benedicunt dominum in vno. ſcilicet Iuxta ps 48 Confitebitur tibi cum benefeceris ej: Alio autem cum tentauerit ſicut Iob: & aduerſum quod acciderit. & aliter quam cogitant. ter centum tonant ore Deos Sed Chriſtianorum eſt. vt dicant. Benedicite noctes & dies. lux & tenebre Domino Et omnes beſtie & pecora domino. Quia

omnia cooperantur ſanctis in bonum, ideo in omnibus benedicendus

Semper laũs eius in ore meo: Hoc fit Quandocunque loquimur bona & ſancta in hiis laudatur Deus. vt quando veritatem, ſapientiam, bonitatem loquimur. quia hec omnia eſt deus Vnde dicit Ad Moſen Ego ero in ore tuo: quia os Iuſti meditabitur ſapientiam quę eſt Deus ipſe.

In Domino laudabitur anima mea. Alij ſunt de quibus ps 48. dicit Quoniam anima eius in vita ipſius benedicetur: non in vita Chriſti, ſeu in Domino. Sed in vita ipſius ſcilicet ſecundum carnem & mundum in Diuitijs voluptatibus, Honoribus: Hec enim dicitur vita hominum: quia ſine illis: vitam ſe non habere putant

Blatt 44ᵇ: Audiant Hic abſolute ponitur, .Quia ſuperbi & iracundj audiri volunt: & non audire Mitium autem proprium eſt. patienter audire. & verbum acceptare. Et ideo ſicut Auditus & per conſequens eruditio ſolum eſt manſuetorum. ita & lętarj. vt ille ps. 121. lętatus ſum in his. quę dicta ſunt mihi. Illi autem volunt lętarj in his. que ipſi dicunt Quia doceri nolunt, Docere autem volunt. Magiſtri & Rabi. Non diſcipuli eſſe querentes. Sic Iudej act. 7. erga S. Stephanum, continuerunt aures & act. 21. de paulo ꝛc

Notabile ergo Epitheton Mitium. quod ſunt pacientes audire. ideo benedicuntur & lętantur. Alij autem, teutonice wollen yn nit laſſen ſagen. Quia nimium ſue prudentie innituntur corruunt in malum

Noſtro tempore. Hi optimi dicuntur. qui neminj faciunt malum, etiam ſi nulli faciant bonum, Sed certe non Hoc ſufficit. Nam Epulo ille in Euangelio non legitur feciſſe malum Sed quia non fecit bonum lazaro damnatus eſt vts ps. 14. Qui ingreditur ſine macula & operatur Iuſtitiam, ꝛc Hoc eſt Declinat a malo & facit bonum Hic autem Dialectica iſta Rana, non debet admitti: quę cauillatur. Idem eſt recedere a malo & facere bonum. ergo eſt Nugatio. Quia idem eſt motus a termino a quo & ad quem Sicut eadem via ab athenis ad Thebas Reſpondeo enim, iſtis argutijs cogitationum non vtitur ſcrip. Sed refert iſta duo

ad diuerſa. vt declinare ſit, ab omni peccato abſtinere. quod quidem eſt bonum, & facere bonum, Sed tamen Hic aliter accipit bonum facere Scilicet pro exercere in bonis operibus. Sicut & Dominus in Euangelio Sint lumbi veſtri precincti .1. Declinate a malo. & lucerne ardentes. ꝛc .1. facite bonum, Exempli. [*so.*] luxuriam Declinas & ſimul caſtitatem que bonum eſt facis. Non Hanc intendit quando dicit fac bonum Sed vt tunc iam caſtus & fugiens luxurie: agas elemoſynas, orationes, beneficia proximo ꝛc Sic declinas a malo & facis bonum,

Perſequere eam. Quia in hac vita non eſt finis ſequendi eam, Eo quod Hic nemo apprehendat vnde Apoſt. Philip. .3. Non quod iam acceperim aut iam perfectus ſim: Sequor autem (.Ecce ſequere ergo & tu.) ſi quo modo comprehendam, ꝛc

Diūerte autem Dicit. Quia in Hac vita ſemper ſumus in medio malorum Sicut lilium inter ſpinas. ſicut grana inter paleas. Ideoque ea fugere non poſſumus corporaliter. Sed ſpirituali voluntate Et ſic debet [*so*] illud Apoſtolj. 1. Corin. 5. Scripſi vobis in Epiſtola, ne commiſceamini cum fornicarijs (Et ne Hoc miſceri ſecundum carnalem cohabitationem intelligerent proſequitur.) Non vtique cum fornicarijs Huius mundi (.1. qui viuunt in Hoc mundo, in quo ſimul & vos viuitis cum illis) Alioquin debueratis de hoc mundo exiſſe (Scilicet ſi velitis Hoc intelligere quod omnino velitis vos ab eorum conuerſatione ſeparare. tunc non poſſetis in mundo Hoc eſſe. Quia vbique in mundo ſunt tales. Sed ſufficit. Quod non conſentiatis. vnde ſequitur. Nunc autem Scripſi vobis non commiſceri. Scilicet per conformitatem.

Vultus autem dominj ſuper ꝛc Hoc eſt verbum terribile. Quod ſi crederemus verum eſſe. ſicut eſt veriſſimum: quis dubitat, quin multo cautiores ambularemus: Multum deeſt nobis fides ad iſtud verbum valde: Quoniam omnia nuda ſunt oculis eius: & malefacientibus non tantum manu vel pede vel dorſo. Sed vultu preſentiſſimus eſt Sicut quod vultui applicamus vel cui vultu imminemus: preſentiſſimi ſumus, Horribile eſt cogitare. Quod diuina maieſtas. habet intentum & aduerſum vultum ſuper facientes mala. Et intelligit omnia opera eorum. Videns omnes filios

hominum, Nos autem putamus Quia vel dorfum habeat fuper nos vel velum faciej. Ita fecuri imus Sicut illi de quibus Ifaie. 39. Ve Qui profundi corde. qui dicunt quis videt nos? & quis nouit nos. facto ifta Dicimus &fi non verbo: pre cordis profunditate in peccatis. Vnde Scrip. Monet nos fepe viuere in confpectu dej. Vt Exultent Iufti in confpectu Dej ps 67. Et. 5. Dirige domine deus in confpectu tuo viam meam Et. 15. prouidebam dominum in confpectu meo femper.

Blatt 45a: Et apoft. prouidemus bona ad omnem confcientiam hominum in confpectu dej

Igitur principium ps plenum eft humilitatis exemplo. Quia Nullus benedicit Dominum, nifi qui fibi difplicet & fe maledicit & cui deus folus placet. Sicut Iob fuam natiuitatis diem. Qui enim fibi aliquid videtur. & non omnino deteftabilis: Hic manifefte habet etiam laudem fui in ore fuo. & non eft femper laus dej in ore meo. Vnde Confeffio peccati eft gloria & laus dej Et Nunquam deum recte laudamus, nifi prius nosipfos vituperauerimus. Quia fecum aliud laudari non patitur ficut nec amari. Et fic noftra feditas: eft dej pulchritudo. Noftra confufio eft dej gloria: pudor nofter eius Reuerentia: peccatum noftrum. eft gratie eius commendatio. Et fic debet Apoftolus Ro. 3. intelligi. Quando dicit. Si ergo iniquitas noftra Iuftitiam dej commendat. Quid dicemus? ꝛc. Non commendat: autem eo modo quo illi intellexerunt, qui eius fenfum corruperunt. Sed fic Quia licet peccatum vere maximum fit: & gratia dej maxima fimiliter. vtrunque in fe. Tamen quia vtrunque non cognouimus. & quanto peccatum effe grauius cognofcimus. tanto gratiam abundare magis intelligimus. Sicut enim Apparitiones olim fiebant ad Difpofitionem eorum, quibus fiebant ficut & dominus Duobus difcipulis in Emaus euntibus: ita & Scriptura loquitur & apparet ad modum quo fumus difpofiti. Quia peccatum in fe quam magnum fit, non dicit nec nos cognofcimus. Ideo loquitur de eo fecundum noftram cognitionem. Et fic peccatum fcilicet cognitum & confeffum magnificat & commendat gratiam dej: Quia nifi nos peccatum habere cognofcamus, gratiam dej non honoramus. Sic Apoft. dicit fe primum peccatorem: quia maxime agnouit

peccatum ſuum & gratiam dej. Igitur deus vt dixi non honoratur niſi nos confundamur confeſſione Sic Daniel. 3. deo noſtro gloria, nobis autem confuſio ꝛc Sic ps. l. dicit Tibi ſoli peccaui & malum coram te feci. vt Iuſtificeris in ſermonibus tuis. q. d. ſi ego non peccatum haberem. & peccatum non agnoſcerem. tu non eſſes Iuſtificator meus. nec Iuſtus ſolus. Sed nunc etiam ſi coram Hominibus ſim ſine peccatis. tamen tibi adhuc ſum peccator, & agnoſco me peccatorem, vt tu Iuſtus ſis & Iuſtificans in verbo tuo ꝛc Et proſequitur. que ſint peccata eius ſcilicet. Ecce in iniquitatibus conceptus ſum. q. d. Si nullum Haberem peccatum aliud. tamen Hoc vnum ſatis eſſet quo confundor vt tu glorificeris. Et Hanc veritatem dilectam dicit deo ſequenter Et hec incerta & occulta ſapientie ſue ſibi manifeſtata: ſcilicet in caſu & facto quando venit ad eum Nathan. Quia Hanc ſapientiam: & veritatem ſcire Euangelium ſolum docet

Sed ſi Hoc ita eſt. quomodo ergo Hic ſequitur. In domino laudabitur anima mea? Quomodo ſimul coram domino vituperamur & laudamur? Sed ſane intelligendum Quia vtique licet in Domino immo oportet in domino laudarj, gaudere & complacere: Quia negocium dulce eſt cogitare & magnificare creatorem tui & dicere. Ecce tanti domini ſum factura. quam placet mihi quod talis eſt conditor meus. Quod talis mihi talia tantaque dedit. Multo magis placent quia tantus dedit: quam ſi ex me haberem. Sicut Si princeps ex gratia & amore daret tibi florenos. c. plus propter gratiam principis debent immo vere placent: quam ſi proprio labores [*so*] acquiſieris: quia in illis eſt annexus amor principis. Sic Nonne b. virgo. dicit Quod exultet ſpiritus eius in deo. & beatam dicunt omnes generationes. Et tamen Humilitatem allegat? Quomodo conueniunt. quod nihil habet: & tamen ſit Beata? Quia fecit Scilicet mihi magna qui potens eſt

In Hac igitur remotiore & intimiore philoſophia & theologia Audiunt .1. Sunt audientes & Habent auditum & credunt ſolum manſueti. alij autem ſurdi ſunt & non Audiunt nec credunt talia. Ideo laudantur in ſeipſis. Et anima eorum in vita eorum benedicitur. & in ſua Iuſtitia gloriantur

Blatt 45ᵇ:

ps 3·4. [Hebr. XXXV.]

Arma tropologice ſignificant virtutes, dona & gratię. Ro. 13. Induamur arma lucis Et Indűite vos armatura Dej [*Am Rande links:* .2. Cor. x. arma noſtra non ſunt carnalia]

Et hec ſunt arma munitionis, Arma autem expűgnationis ſunt verbum dej: predicationes. excommunicationes orationes. & fulminationes ſpirituales, Iob. 40. Deridebit (.ſcilicet diabolus vel obſtinatus Iudeus) vibrantem haſtam (.1. verbum dej minatorium, vel comminationes verbi dej [*Am Rande links:* Accipite gladium ſpiritus]

Arma vero tropologice & mala ſunt peccata, errores, aſtutie diaboli ꝛc Expugnationis autem ſunt. mala dogmata, verba Impudica. Quibus confoditur pura anima vt hereſes, ps filii hominum Dentes eorum arma & ſagitte. Et iterum. lingua eorum gladius acutus. Sic tradentur in manus gladij. (.1. Hereſum & ſeductorie doctrine Allegorice Arma: ſunt ipſa corpora vel membra: Sic ſancti dej ſunt arma dej: quibus expugnauit mundum. 3. Apoſt Ro. 6. Nec exhibeatis corpora veſtra arma iniquitatis. Sic Abacuk Suſcitans ſuſcitabis arcum (.1. Eccleſiam: qua Beſtiales homines confodiuntur. Et Zacha .9. aſſumam [*Darüber:* extendam] te [*Darüber:* Iudam] mihi in arcum [*Darüber:* & ponam te quaſi gladium fortem]: Sic ps. 126. Sicut ſagitte in manu potentis, ita filii Excuſſorum .1. apoſtoli. Diaboli vero ſunt omnes mali Iob 40. Corpus eius quaſi ſcuta fuſilia ꝛc [*Am Rande links:* Genes. 49 Vaſa iniquitatis bellantia] [*Im Texte ausgestrichen:* Sic ps. 7. Niſi conuerſi fueritis gladium ſuum vibrant.] Anagogice. Arma Dej ſunt angeli: ſancti. Vel etiam ipſe virtutes Dej infinite: Et ſic. Et contra. Diaboli ſunt arma principis demoniorum.

Aliter etiam deus habet arma ad ſeueritatem vindicte. Scilicet. quando tota creatura pugnat & percutit impios. De quibus armis ps. 7. Niſi conuerſi fueritis gladium ſuum vibrant arcum tetendit ꝛc

Senſus itaque ps. 1. eſt Apprehende apoſtolos & diſcipulos

meos tanquam arma tua & expugna per verbum & exemplum eorum velut per ictus quoſdam: Impios & errores eorum. Vel Arma (.1. diabolum, Romanum exercitum contra Iudęos exturbandos tam ab Eccleſia quam terra ſua

Abſconderunt interitum laquej ſui. frequens eſt huius ſententie in ps memoria vt ps .9. .16. .139. .141. Abſconderunt ſuperbi laqueum mihi. Sedet in inſidijs vt ſagittent in obſcūro rectos corde Et alibi vt ſagittent in occultis immaculatum Quod primo [*Am Rande links:* .1o. *Darunter:* Aug] ſic intelligitur. Quia Chriſtum fallere & capere in ſermone tentabant, vt eum traderent morti (:cum tamen ipſe corda eorum intelligeret. Sed erat ſimilis ignoranti [*Darüber:* loquitur ſicut qui falli poteſt.] qui falli poteſt. cum tamen falli non poſſet): Et Hanc machinationem Hic dicit laquei interitum. Quia per tales captiones in verbo, eum accuſabant coram pilato dicentes. Hūnc Inuenimus ſubuertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dari cęſarj Et dicentem ſe regem eſſe luce 23. Sed gratis & fruſtra Hoc fęcerunt, quia etiam pilatus eum in his innocentem inuenit [*Am Rande links:* Vel ſi purus homo fuiſſet, ſicut ipſi putauerunt: tamen ita eſſet. loquitur ergo ad ſenſum eorum qui faciebant, non ſecundum ſuum, qui patiebatur quia quantum ad eos & in eis erat: fuiſſet occultum. Nec per eos ſtetit: qūin occultum maneret, Ideo non ſecundum quod fuit Sed ſecundum quod voluerunt. loquitur Voluntatem eorum arguit, non poteſtatem, quam non habuerunt. Quia occultum eſſe non potuit, plus enim voluerunt quam potuerunt]

Secundo ſic: Quia mortem Chriſtj. vſque Hodie abſcondunt. ſcilicet negando ſe male fęciſſe & non confitendo peccatum ſuum: ſicut & tunc fęcerunt. vtpatet act 4 & .7. vbi Stephanus eos Homicidas vocauit. quod indigniſſime ferebant

Veniat illi laqueus quem ignorat? laqueus iſte ſecundum Aug. Eſt ipſa propria cuiuſque iniquitas. qua alterj nocere nititur: Et (quia peccatum tenebre eſt.) ineuitabiliter ſequitur. Quod ea ipſa iniquitate. qua alium impetit, neſcius ſibiipſi noceat. Sicut Iudęis factum. Quia dominus vicit eorum iniquitatem: illi autem iniquitate ſua victi ſunt, Ille reſurrexit a morte

Blatt 46a: quam parauerant ei: Et illi mortui ſunt in ſe & non reſurgunt. Quia omnis iniquitas prius nocet ſuo authorj: ſicut facula prius ardet in ſe. quam alium incendat. Quia poteſt fieri. vt malitia tua alteri non noceat, vt autem tibi non noceat fieri non poteſt

Que ignorabam. Quod alienum eſt ab opere, alienum eſt a conſcientia: Et quod alienum eſt a conſcientia: alienum videtur & a ſcientia: ideo Dominus qui ignorat peccatum, peccati non fuit conſcius: quare ignoranter .1. inconſcienter paſſus eſt

Sterilitatem Animę meę. Animę poteſt Hic genitiui caſus eſſe vt in gloſā: Vel etiam datiui caſūs vt cum verbo retribuebant conſtruatur Et ſic aptior ſenſus eſt. Scilicet mihi retribuebant ſterilitatem: qui attuli fęcunditatem: In quo verbo myſterio ſingulari exprimitur Quod literam ſterilem. reiecto fructifico ſpiritu ſtatuerunt, mortem pro vita. pro anima interitum ꝛc

Diſſipati ſunt. ꝛc Subſannare ſubſannationem. eſt ex certa ſcientia & mera malitia ſubſannare: Vbi ſubſannatio non procedit ex ignorantia aut ſeductione alterius Sed ex ſubſannatione. Caſſio. dicit Quod Hoc genus loquendi tunc adhibetur, quando res aliqua copioſiſſime ſignificatur impleta vt Benedicens benedicam te. ędificans edificabo te Sed hebraicus aliter habet. Scilicet Collecti ſunt aduerſum me percutientes (.1. flagellantes.) & neſciebam (.ſcilicet in conſcientia non noūi meritum.) Scindentes (.1. lacerantes carnem meam) & non tacentes (.1. ſine ceſſatione irridentes & blaſphemantes.) Noſtra autem tranſlatio habet paſſiue. ſcilicet diſſipati nec compuncti: quod laborioſius ad eandem ſententiam ſic poteſt duci: Quia Scindentes Chriſtum in carne: eoipſo Sciſſi ſunt & flagellati in corde. Quia omnis iniquus vts. eo ſe affligit. quo alium nititur affligere. Nec compuncti ſcilicet vt tacerent a blaſphemijs Sequitur. Tentauerunt ꝛc pro quo heb. In ſimulatione verborum fictorum. ſcilicet dicentes. Aue rex Iudęorum: in quibus Illuſio eius poſt flagellationem ſignificatur. quod noſtra tranſlatio exprimit. Tentauerunt me, ſubſannauerunt me ſubſannatione

In populo graui: hic grauis non accipitur proprie licet poſſit ita capi. ſcilicet pro maturo & ſine leuitate & virili ac conſtanti.

Nam vere Hodie: facetia ſeu Eutrapelia quam Apoſtolus Ephe. 5. ſcurrilitatem que ad rem non pertinet appellat: in Eccleſia multum eneruat ſpiritum: & effundit corda. ſicut Ruben effuſus eſt vt aqua. vt non poſſint proficere. Capitur autem ſecundum Aug. grauis populus: pro eo qui viua fide eſt in Eccleſia Sicut granum in area. vbi cęteri vana fide ſunt leues paleę.

Quoniam mihi quidem pacifice ꝛc Secundum noſtram tranſlationem. Chriſtus Hic accuſat Hypocritas qui oderunt eum. Et tamen ſimulatorie: oculis ej annuebant: non corde: Quia loquebantur quidem pacifice vts ps. 27. Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum dicentes. Magiſter ſcimus quia verax es ꝛc Et tamen in iracundia terrę loquentes (.1. in ira carnis ſue & ſecundum ſenſualitatem: quia toti erant terram ſapientes.) dolos cogitabant: Verum iſte verſus obſcuriſſimus eſt. & difficilis proprie & ſignate expoſitu Heb. Sic habet contrarium. Non enim pacem loquuntur (q. d. Ideo dixi. quod tantum oculis & non corde annuunt. Quia non ſtudent vt pacem loquantur. Sed querunt me capere vt litem & cauſam mortis contra me ſuſcitent ſubdole.) vnde ſequitur. Sed in rapina terrę verba fraudulenta concinnabant. Hec pars obſcurior eſt. Que ſit iſta rapina terrę. Meo ſenſu ſic caperem Concinnabant falſas accuſationes coram pilato: quaſi ego rex terre eſſe vellem. Et rapinam mihi imponebant. de Imperio cęſaris. Et ad idem reducitur Tranſ. noſt. In iracundia .1. Zelo terrę ſuę: quam timebant me auferre. cogitabant dolos contra me. Vel Quia timebant ne Romani tollerent locum & gentem. ſi me dimitterent. Hec autem omnia doloſa erant: Quia ſciebant. quod Romani Hoc non facerent

ps .35. [Hebr. XXXVI.]

Blatt 46ᵇ: Vt Inueniatur Iniquitas ꝛc Heb. ſic vt Inueniret iniqũitatem eius ad odiendum. Et ſic refertur ad deum: qui Inuenire dicitur iniquitatem: quando eam incipit punire Genes 44. Deus Inuenit iniquitatem ſeruorum tuorum. Sic ergo peccatum Iudę & Iudęorum Inũenit ad odium (.1. odio dignum. Vel vt propter ipſum: eos odio dignos Habet: ſicut patet in facto & experientia

Et Hoc vt fieret, dicit illum dolofe ęgiffe. Vbj non debet intelligi: Quod neceffe fuerit illum fic agere, vt deus fic Inueniret. Sed quia deus non Inueniret: fi ille non ageret. Sic folet dici vulgariter. Eia rue in foueam vt frangas pedem. Curre in puteum vt fubmergaris. q. d. Et ita fiet fi fic fęceris.
Et per fequens vult abftrahere a priorj. q. d Infallibiliter fequitur. Quod Hypocrifis tua. Inuenietur ad odium. ergo dimitte eam potius Et Hoc peccatum fingulariter legitur Chriftus odiffe in Iudęis. & conqueri de Iuda ps 40. Es Tu vero Homo vnanimis ps ꝛc [*Ist Ps. 54 = 55, 14.*] Quare optime. Hoc vnicum vitium pre cęteris ad odium dicitur inueniri. Quia odibilior eft fimulatus amicus: quam apertus inimicus

Nubes dicuntur fancti & fideles. Primo Quia eleuantur a terra (.1. terrenorum amore & affectu: & non nituntur in illis Sed fufpenfi funt per fidem. Iob. 7. Sufpendium elegit anima mea. (.1. fidem Chrifti: & contemptum vifibilium. Sicut Chriftus fufpenfus & exaltatus a terra in Hoc myfterium fūit) Quo autem fufpenditur anima? Chriftus clauis ferreis (.1. anima inuictis prefcriptis & preceptis Euangelii.) Nubes autem vnde? Verbo dej & voluntate fpiritus eius: ita & anima verbo interno fufpenditur per fidem furfum

Secundo Quia volant & tranfeunt (.1. mortales funt fecundum Hanc vitam. 3º Quia ex terra & aqūa nati (.1. ex Hominibus fecundum carnem geniti. ps 141 Educens Nubes ab extremo terrę (.1. ex terre Vaporibus & leuioribus eius partibus

4º Quia pluunt verbum falutis. Tonant increpationibus, Chorufcant miraculis. protegunt ab eftu folis. fuffragijs & interceffionibus ꝛc Licet autem terra & aqua in Scrip. fepius in bono capitur. tamen Hic Nubes dicuntur contra terram. Quia Quando fcrip. vnum affumit. tunc relatiue ad aliud affumit, quod damnatos fignificat

Iuftitia tua ficut montes, .1. fortis. excelfa & preclara:
Aliter fic Iuftitia tua .1. Ecclefia tua, per te & tuam Iuftitiam Iuftificata. ficut montes (.1. magni & fublimes viri vel fancti. Sic enim Apoftolus totam Ecclefiam vocat. Iuftitiam dicens. 2. Cor. 5. Vt nos effemus Iuftitia dej in illo Primum autem magis

ad propofitum, aptum Quia ardua & Inuicta eft Iuftitia fidej: quę magna & mirabilia facit. Vnde & Matt. 5 vocatur Mons. Non poteft ciuitas abfcondi fupra montem pofita. vt ibidem exponit Auguftinus Et ps 6. 7. Mons dej mons pinguis Montes ergo funt articuli fidej. Vel virtutes fidej. quia omnes funt per fidem ardue. Item ipfe auctoritates Scripturę fanctę Quę eft Mons Zion. qui eft mons fanctus. & pulchritudo Iuftitię fecundum Hierem.

Sic Judicia tua poffunt etiam intelligi: primo ipfa Ecclefia: feu fideles Iũdicati & condemnati fecundum carnem. & concrufixi [*so*] Chrifto. qui funt abyffi fecundum fpiritum vts ps. 32. ponens in thezaũris abyffos. Aliter Iudicia funt precepta & decreta Euangelij: Que fimiliter funt abyffus (.1. fpiritũalia. qualia carnales non intelligunt Sed ftultitia funt illis 1. Corin. 2.

Homines & Iumenta. Gentes qui [*so*] fecundum Ifaiam erant longe: & fecundum Apoftolum fine deo & non populus dej: refpectiue ad Iudęos. pecora & bruta fuerunt: Iudęi autem Homines Quia fcientiam dej Habuerunt. & eloquia dej illis credita funt vt Ro. 3. apoft dicit quod in hoc quid amplius & multum fuerunt. Recte autem Iumenta. Quia oneribus huius vitę tantum occupati de futuris nihil fperabant

pes fuperbię. Eft pertinax fuperbia que fęcit Iudęos perfidos. & multos Chriftianos hereticos: Eft enim pes fuperbie. pater Hereticorum. fcifmaticorum. fectarum & rebellium & apoftatarum. Deinde manus fequitur. opera & vitę fue merita: que ftatuunt pro Iuftitia fibi: Hec inquit propria manus & Iuftitia non moueat me, vt eos fequar, relicta humili manu & Iuftitia Chrifti in obedientia & fide

Blatt (47a): fit autem Hoc Iudicium: ficut quelibet virtus. fcilicet actu interiore & exteriore. Interior eft femper neceffarius aut faltem non contrarius. Scilicet vt homo vero corde feipfum deteftetur: & peccatum confiteatur. & intus faltem puniat.
Vnde Iudęi. Heretici & fuperbi fpiritualiter. per omnes Scripturas prophetarum arguuntur. quod Iudicium non Habeant nec fecerint: quia fe Iuftos iam & fanctos reputabant. Conclu. Igitur Iudiciũm Eft nihil aliud nifi vilificatio fũi feu humiliatio

ex corde. & agnitio ſui. quia ſit vere peccator & indignus omnium Exterior autem eſt ſic ſe foris habere: vt amando contemptum, paupertatem, afflictionem. Ieiunium ꝛc. Qui enim talia fugit & contraria querit. nondum eſt in Iudicio & per conſequens nec in Iuſtitia dej quantumuis ſe peccatorem ore profiteatur. facto enim negat ſe eſſe peccatorem. vel ſaltem tepido corde ſentit illud.

Allegoricum Eſt Iudicium: quo ſimiliter regnat Chriſtus. ſcilicet Iudicium diſcretionis & inſcrutabile: quo perdidit Iudęos. Hereticos. & cunctos malos vſque Hodie. Hoc enim quomodo fiat nemo nouit. Sed quia fiat palam eſt. Qui ſic Iudicatur non Iuſtificatur. Iuſtificatur autem alius. aquo ille diſcernitur. Sicut caro condemnatur & motus eius & non Iuſtificatur. Iuſtificatur autem anima a qũa. illa ſecernitur. Sed quia caro & anima ſunt vnus homo: ideo tandem vtrunque ſaluatur. Sed totus mundus eſt etiam ſicut homo coram deo vnus. in quo mali ſunt loco carnis & motuum eius. Boni loco anime & motuum eius. Sed quia non ſunt perſonale vnum, ideo manet ibi Iudicium mundi inęternum,. Et ſicut caro Eſt manifeſta. ſpiritus autem occultus. Sic Eccleſia in hac vita occulta. Mundus autem in manifeſto. Et omnino figura eſt homo pulchra totius mundi etiam erga Iudicium & Iuſtitiam dei. Vt & econtra. Vnde Apoſt Ro. xı· Vocat lapſum Iudęorum eſſe myſterium: quia ceciderunt vt reſurgerent. Sicut caro cadit vt viuat: licet illi reſurgere nolint. Nam ſicut membra carnis crucifiguntur peccato vt ammodo viuant Iuſtitię. Sic etiam Iudęi debuerunt cum Chriſto cadere. a lege peccati. vt reſurgerent cum eo ad vitam gratie. Et ſic intelligitur illud apoſt ibidem. Nunquid ſic offenderunt vt caderent ſcilicet tantum. immo vt & reſurgerent. Vel non ſic offenderunt. vt ſic caderent in infidelitatem. Sed vt caderent a peccato & ſuperbia. & ſtarent in humilitate

Anagogicum Eſt Iudicium, quo omnis creatura Iudicabitur. angeli & homines Et ibi ſimiliter diſcernentur boni a malis. Et Iuſtificabuntur boni & damnabuntur mali .1. tales eſſe reuelabuntur: quia iam tales ſunt. Et per allegoricum ſic fuit Iudi-

cium. Vnde Ro. 2. non appellat ſimpliciter Iudiciũm. Sed Reuelatio Iuſti Iudicij dej. quod ſcilicet iam agitur.

Accipitur autem alias paſſim Sed raro in ſcripturis: pro eſtimatione rationis ſeu pro prudentie actu. Item ad literam. pro Iudicio vt in foro contentioſo & pro temerario & vero Iudicio hominis ad hominem. Sed illa de Iudicio & Iuſtitia Dej dicta ſunt Hec autem de Iudicio & Iuſtitia Hominum. Vnde Iudicium publicum in officialibus Eſt litera & figura iſtorum Iudiciorum dej ſupradictorum

Alia Vide ſupra ps 1 & ps. 25.

Multa motiua pro fugienda proſperitate mundi: ex iſto ps. colliguntur: & pro firmanda ſpe celeſtium, Primum Quod ſunt omnia tranſitoria cito verſu .2. Secundum Quod ipſe etiam eam habens cito perit. Et adhuc puſillum. & non erit peccator Tercium. Quod occaſionem habent ad multa peccata. Hoc per. 5. verſus ab illo Obſeruabit peccator. quia prodit quaſi ex adipe iniquitas illorum. Qũartum Quod multa recipit: & pro nullo deo ſatis facit dicens Mutuabitur peccator. Hinc eſt quod totus orbis terrarum pugnat contra inſenſatos. Quia debita congregat

Blatt (47ᵇ): Cum enim creſcunt dona etiam rationes creſcunt ꝛc omnia enim que hic habemus. ad vſuram habemus a domino alius quinque. alius duo. alius vnum talenta ꝛc
Quinto quod nunquam benedicunt Chriſtum. Sed Iuſtos potius maledicunt Sexto Quod eorum via a domino eſt derelicta & non curantur ab eo. Apud dominum greſſus hominis ꝛc non autem illorum. Septimo Cum ceciderint, non habent ſubleuantem. Sed Iuſti ſubleuantur. quia illi in mortuas res. iſti in viuentem dominum: illi in ſe Infirmiora: iſti in omnipotentem confidunt

Octauo Quod in futurum Ęternaliter peribunt. Quia reliquię etiam eorum diſperibunt forte & alia ex illis colligi poſſunt

Econtra Iuſtorum. non pereunt cito bona. Sed Inhabita dicit terram: quod ſignificat durationem & fixam manſionem & cętera cum tribus verſibus ſequentibus. Scilicet. quod paſcetur diuitijs illius Quod exaudietur a domino, Quod omnia dominus faciet

que vult. Quod in futurum educet Iuſtitiam eius in gloriam. que omnia illis contraria fient proſperis ſcilicet in mundo. Vnde frequenter inculcat Quod manſueti inhabitabunt terram & octies vel decies. .ſcilicet conſeruabuntur inęternum hereditas eorum inęternum erit, ſuſtinentes autem hereditabunt terram. Benedicentes ei hereditabunt terram. Inhabita in ſęculum ſęculi. Iuſti autem hereditabunt terram Item vt hereditate capias terram ꝛc Que omnia ſunt monitiones acres. & pia ſollicitatione repetite: quia ſunt abſentes: ne preſentia proſperitatis mundi abducamur Tu Vide cętera

Et Notandi ſingulariter iſti duo Verſus. Mutuabitur peccator & non ſoluet. Iuſtus autem miſeretur & retribuet. Malum eſt quod peccator eſt: quia in Chriſtum non credit vel non colit vere peius autem quod mutuatur: quia indigne accipit. & cumulat ſibi. debitum & rationes peſſimum autem quod non ſoluit nihil pro illis omnibus facit ideo cum ſit ſecundum Aug indignus pane quo veſcitur. quid putas erit dignus. totius creature vſu & miniſterio? Et ſi de ocioſo verbo ratio exigitur. quid de nocenti vſu vel abuſu aliarum rerum. que plures ſunt quam vna lingua? quid de ocioſo viſu: auditu, tactu?

Econtra Bonũm Eſt Quod Iuſtus eſt: quia in Chriſtum poſitus eſt. Melius autem Quod miſeretur ac non mutuatur Sed potius mutuat ipſe alijs imitatus deum Quia inquantum Iuſtus. per Chriſtum omnia ſua ſunt [Melius autem quod miſeretur *ausgestrichen.*] Optimũm autem quia retribuet. Quia deo abunde ſatiſſacit. Vnde Regulam Hic tene Quia deus noſtris bonis non eget ſtatuit vt quicquid proximo retribuimus ſibi retributum ſit. Et ſic ſatiſſactum

Sed quali conſequentia ſequitur. Ideo Iuſtus miſeretur & retribuet. Quia benedicentes ej hereditabunt terram? ꝛc. forte. Quia deo nihil retribuitur niſi gratiarumactio & benedictio. Et non benedicere: Hoc ipſum eſt maledicere: Ac ſic peccator non ſolũit. Et ideo Diſperibit: eo quod non benedixit Sed maledixit Vel ſit conſtructio prepoſtera ſic Quia peccator non ſoluit ideo peribit: pro iſta Quia maledicens peribit: ideo non ſoluet. Sicut ibi. dimittuntur ej peccata multa, quoniam dilexit

multum, cum potius econtra ſit Et illud domine clamaũi: quoniam exaudiſti me: cum potius exaudiret. quia clamauit.
Sic etiam hic Non ſoluet: quia ſic eſt maledicens & perdendus: Cum ſit potius perdendus quia non ſoluet

ps. 37.*) [Hebr. XXXVIII.]

Blatt 48a: Non eſt ſanitas in carne mea ꝛc Ad literam. de carne Chriſtj. in paſſione ſautiata & oſſibus concuſſis atque diſſipatis intelligitur: que ſic facta ſunt: a facie ire Dęj (.1. a preſentia & coram ira dej: Quę ira a facie peccatorum noſtrorum venit (.coram vel preſentia. Vnde hoc loco dictio Hebraica. Coram exponitur: que a facie: ponitur. vt etiam ſupra: A facie inſipientie meę .1. coram inſipientia mea. Dicitur itaque de eo: quod actu & preſenter eſt: & ante faciem poſitum: Sicut quod poſt tergum eſt, adhuc abeſt & remotum eſt. Quare hic de infirmitate ſua [*Ausgestrichen:* pro preſenti] preſenter ei inflicta intelligit

2° etiam intelligitur de infirmitate Humanę naturę: que ſic per peccatum infirmata eſt, vt ſit facilis & prona ad malum omni tempore a Iuuentute ſua: Et difficilis ad bonum: in omnibus viribus ſuis, [*Am Rande rechts:* Et ſic oſſa ſunt vires anime *Am Rande links aber:* Iſaie. 53. Vere languores noſtros ipſe tulit.] Et pro Hac quoque plangit Hic deuotiſſime dominus propter nos, vt eam auferat

3° De infirmitatibũs corporalibus. & paſſionibus, morbis ac malis. quorum non eſt numerus quibus per peccatum ſubiecta eſt humana natura vt ad experientiam patet: Et pro ijs quoque Chriſtus doluit [*Am Rande rechts:* omnia enim mala noſtra portauit]

Quoniam iniquitates meę ſupergreſſe ſunt ꝛc. 1°. In Chriſto ſunt ſupergreſſe. ſecundum penam Sed non ſecundum conſcientiam. 2° In nobis autem ſeu humana natura (.pro qua orat:) ſunt ſupergreſſe caput (.1. animam que caput eſt in Homine: & fecit eam ſeruam peccati: Et ſecundum conſcientiam oppreſſit &

*) Vgl. Riehm, Initium pag. 13 sqq.

penam ſimul. Atque Sicut onus graue. ſcilicet ad malum ſemper trahens: Deorſumque impellens magis ac magis augendo peccatum: Sicut oppreſſor tyrannus: in re publica. Et de hoc dicit Dominus Matt xı Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis: 3° ſimiliter vts. de penis & malis corporalibus intelligi poteſt: que propter iniquitates, ſupergreſſe ſunt & grauant nos vnde Eccleſiaſtici. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam ꝛc Et in hec mala tria ſimul ſemper cadit homo. quociens peccat. Et tamen non perfecte ex eis liberatur in hac vita. precipue de tercia: De 2ª enim de die in diem liberatur. Quia pronitas ad malum tollitur & fortitudo roboratur Vnde de iſtis malis [Iſaie *ausgestrichen*] .x. Hiere: dicit Ve mihi ſuper contritione mea. peſſima plaga mea. Ego autem dixi. plane hęc eſt infirmitas mea & ego portabo eam: quod potiſſimum de 2ᵈᵃ infirmitate dicit: ſcilicet difficultate ad bonum. de qua & ſequitur. quomodo ſit onus graue ſemper ad ampliora peccata trahens

putruerunt & ꝛc Heb. fetuerunt ſeu graueolere fęcerunt & tabefacti ſunt tumores mej. fetere enim eſt peccatum & malum alijs innoteſcere (.1. ſcandaliſare.) Sic autem totum genus humanum fetuit. [*Am Rande links:* alijs odor in mortem. alijs odor vite in vitam.] Quia in ſcandalis mundus totus erat: & ſeductionibus mutuis. Et ſic tabefacti (.1. putredine reſoluti & corrupti ſcilicet addendo peccata peccatis.) tumores autem ſunt: ſuperbia & naturalis morbus & reliquię originalis peccati. vnde Homo nunc naturaliter eſt tumidus & eoipſo fetet (.1. ſcandaliſat: & diſſoluitur putredine.

Alio modo fetuerunt ſcilicet coram deo & angelis (.1. abominabiles fuerunt & odioſi) vt Exo. 5. fetere feciſtis odorem noſtrum coram pharaone & ſeruis eius. Et ps. 13. Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt ꝛc Corrumpi enim eſt per peccatum magis ac magis perire fetere autem eſt alijs ſcandalum eſſe: & deo odibilem ꝛc Et hoc a facie Inſipientie .1. ignorantie. gratie & Chriſti. Quia genus humanum ignorantia cęcitatis oppreſſum, etiam errorem putauit veritatem. vtpatet in idolatris & Iudęis, Ideo tumores eius: ex primo peccato orti ſemper iuerunt in peius ꝛc

Iſtis autem tribus Infirmitatibus: adhuc duę addi possunt. prima ſcilicet eſt omnium martyrum & fidelium paſſio: quam in carne pertulerunt tanquam infirmi. Quia ſicut & Chriſtus paſſus eſt in infirmitate viuit vero in virtute: Ita Eccleſia cum eo ſimilia patitur ſecundum carnem paſſiones mundi. Sed tamen viuit in ſpiritu ps. 67. Et infirmata eſt. tu vero perfeciſti eam Quod autem Hanc paſſionem ſanctorum pro ſua reputet. patet Act. 7. Saule Saule quid me perſequeris

Blatt 48b: Et Matt. 25. Quod vni ex minimis meis feciſtis ꝛc. Secunda .1. quinta in ordine Eſt Infirmitas Eccleſię. Hodierna: in ſpiritu & omnium peſſima ac nouiſſima. In qua Caro allegorice & oſſa ſimiliter ſignificant. populum rudem & prelatos eorum tanquam oſſa & ſuſtentacula Eccleſie. Sed non eſt ſanitas in carne. Quia per Eccleſiam totam. ſpiritus infirmatur: & peccata abundant. Sed & oſſibus non eſt pax: pre diſſenſionibus: voluptatibus & aliis miſeriis: quibus inuoluti ſunt: qui fortiſſimi & ſuperiores ſunt in Eccleſia. Et in Hoc ſenſu deberet ille ps deuotiſſime cum Chriſto orari pro Eccleſia.

Sic quoniam iniquitates mee ſupergreſſę ſunt caput meum (.1. ſtatum prelatorum) Et ſicut onus graue ꝛc Putruerunt inſuper & corrupte ſunt cicatrices: quia fetor ſcandalorum vndique craſſiſſimus eſt: & quottidiana in peius corruptio: Quia ſal ſapientie infatuatum [*so*] eſt. a facie inſipientie: eo quod ſapiant nunc terrena. Hoc eſt, miſer factus ſum (auerſione a ſapientia & Dej veritate.) & curuatus ſum valde (ſcilicet amore terrenorum.) hec enim per totum populum eius nunc feruent. tota die contriſtatus ingrediebar. Quia triſtis eſt facies Eccleſię & miſeranda: eo quod fructus ſpiritus defęcit ſcilicet Charitas gaudium, Quoniam lumbi mej impleti ſunt illuſionibus. Lumbi Chriſtj ſunt, ex quibus generat filios ſuos. (.1. Epiſcopi. ſacerdotes. Doctores,) Hii nunc non tantum carnalis morbi illuſionibus pleni ſunt, focarii [*so*], concubinarijque Sed & opinionibus & fabulis, merisque coniecturis fluunt profemine ſancto & vero: in ſuggeſtis. Non enim verum ſemen predicant, nec vero affectu vel vſu: Sed laruas opinionum & queſtionum & nugarum. Atque ipſum verum verbum, quandoque iocoſe

effundunt & infructuofe, inter ridentes & contemptores Nonne Hoc tibi iam videtur effe. quod hic queritur. lumbi mej impleti funt illufionibus?

Afflictus fum & humiliatus fum nimis, quia Ecclefia deiecta a prima fua gloria: & afflicta certe Rugit autem a gemitu cordis. fũi: quia hoc folum habet reliquum, Rugire de miferia fua. Quia dereliquit eam virtus fua prima: & lumen oculorum (.1. prelatorum eruditio. iam non eft cum ipfa. Sed cecitas oculorum adeft. Amici eius & proximi eius eam maxime nunc perfequuntur ꝛc. Igitur In ifto fenfu vehementiffimus eft ps: ficut & in illo .pro humana natura ante Chriftum, quia vtrobique par ratio ꝛc Sed hic magis.

Et in omnibus ps. vbi perfona Dominj inducitur pro nobis orare & plangere, cum affectuofa & gratiffima deuotione attendenda & fufcipienda funt, vt non tantum intellectus videat quid ipfe faciat. Sed etiam affectus recognofcat & ex intimis medullis gratias ej agat.

Infipientia Hic capitur pro ignorantia gratie & veritatis Chriftj [*Ausgestrichen:* Sicut Econtra] Chriftus enim eft Sapientia & virtus dej omnibus qui credunt in illum .1. Corin. 1. Sic ps 13 dixit infipiens in corde fuo: Vbi eadem Infipientia arguitur. Et ibidem fimiliter quod hic dicitur Corrupti funt & abominabiles facti funt (.1. tabuerunt & fętuerunt ꝛc Hoc enim eft fal terrę. quo putredo & tabes eius expellitur. Qui ergo veram fidem Chrifti non habet. ab huius infipientie facie neceffario fetet & tabefit.

Mifer factus fum ꝛ etiam ad perfonam Chrifti referri poteft, quia amiffa confolatione derelictus fuperius: & Incũruatus per penas inferius. & fic tota die contriftatus ingrediebatur fcilicet die paffionis fue. Et lumbi eius impleti [*Darüber:* Heb.] ignominia & illufionibus (.1. flagellis per Dorfum & lumbos: ibi enim folent magis percuti Homines virgis. quia carnofior pars corporis eft

Lumbi autem Ecclefie funt vts dixi. Parentes fpirituales: plebani Epifcopi de quibus in Canticis Iunctura feminum tuorum ficut monilia: (.1. quando Epifcopi cum Epifcopis & facerdotes

cum ſacerdotibus mutua Charitate nectuntur ſuperiores cum Inferioribus.) Eſt ſicut Aurea Cathena & pulcherrimum monile ꝛc licet autem oſſa diſpergantur ſic per diſſenſiones & iniquitates. Non tamen confringuntur Quia officia manent in Eccleſia & nunquam auferentur. alias Eccleſia ceſſaret quod eſt impoſſibile

Blatt 49a: Nota autem quam proprie. dicit Illuſionibus. Nam in veritate. Omnis concupiſcentia & voluptas eſt illuſio anime. ea cauſa Scilicet. Quia ſemper maius eſt deſyderium & anxietas illius quam experientia eiusdem. Sed econtra in ſpiritualibus. Quia in carnalibus. Deſyderium quanquam eſtuat per dies & noctes & horas: Sed experientia eſt momentanea. & mixta doloribus ſecundum illud. Riſus dolore miſcebitur: & extrema gaudii luctus occupat. Et ideo nonne vere illuditur anima: que deſyderijs & ſpebus vehementiſſime accenditur tanquam ad aliquid magnum & diuturnum, Et tamen cum venerit: eo ipſo recedit quo venit. Cum enim voluptas ſit in momento. idem eſt eius initium & finis: ſimul dum feruet ceſſat quando incipit tunc deſinit: Et tamen tantis eſtibus. in illam rapiebatur miſera anima: Quia Illudenda: Sic illuduntur Aues. in decipulis: Sic illuditur puer nummis aurichalceis pro aureis. Immo Hodie talis illuſio in auro & argento & alijs mercibus frequentiſſima eſt. & ſpecies omnis decipit. Specie enim inflammantur. Sed re comperta illuduntur. Et Hoc deus fieri permittit: vt nos ita erudiat in omnibus que ſunt carnis quia ſunt vanitas & illuſio animarum.
Etiam quia digni ſumus. vt etiam literalem iſtam rerum illuſionem ab inuicem patiamur. quia nociuam illam & damnoſam anime illuſionem amamus vt ſic litera cum myſterio currat. Oſtendis mihi fuluum nummum. Et ego accendor tanquam in aurum, Sed das aurichalcum. nonne me illudis?. Sic Diabolus & mundus oſtendit delectabilia ſua: Et nos accendimur acriter. Sed Dat abſinthium & momentum Non illudimur. Siquidem verum eſt. Non omne, aurum eſt: quod fuluum eſt

Econtra in ſpiritualibus. Deſyderium minus eſt. & experientia maior. quia ſolidum eſt bonum. Sicut Nucem duram Inuenis. & contemnis. Sed aperi: & erit dulciſſima. Sic ſpecies vini. quanquam eſt nauſeoſa. Sed ſapor ſuauiſſimus

Non habens in ore ſuo redargutiones: Hic Exemplum ſume. vt cum diabolo & ſuggeſtionibus, ſeu accuſationibus & diſputationibus eius nihil diſputes neque redargues [*so*] Exemplo Chriſtj Sed taceas omnino auertendo & contemnendo Quia nullus vincit diabolum diſputando eo quod ſit incomparabiliter aſtutior nobis omnibus Si autem non cum diabolo. multo minus cum homine contendendum eſt. Sed ferendum. quia nón ipſe Sed per ipſum Diabolus operatur

ps 38. [Hebr. XXXIX.]

Blatt 49ᵇ: Huius ps Titulus ſcilicet Idithum poteſt accipi & forte melius, non pro nomine proprio Sed appellatiuo: quod interpretatur. Tranſiliens: ſicut ſupra ps. 9. Almuth. pro Iuuentute: Et ſic ſenſus eſt: Quod ps iſte dauid oſtenſus eſt: pro Chriſto & populo eius: vterque enim eſt Idithum .1. tranſiliens: ſcilicet fluuium iſtum terrenarum rerum: & fluxum huius mundi: per contemptum mundi & [eorum? *Luther schrieb nur ein* q] omnium que in ipſo ſunt: & per amorem cęleſtium: Vnde & talis eſt quicunque poteſt dicere: quod infra ſequitur a. 5. verſu vſque ad. 13. Quia affectu ſentit Quod vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Ideo ſubſtantia inquit mea apud te eſt. [*Am Rande links:* ..quoniam Aduena ſum & peregrinus] Vel ſi non capitur omnino vt proprie qualitatis tamen Dauid in myſterium huius nominis: tali cantori hunc ps deputauit: quia vidit quod materia psi ad eius nomen reſponderet

Dixi cuſtodiam ꝛc Non ſufficit proponere: ideo ſequitur. poſui ori meo cuſtodiam. Hec autem cuſtodia maxime intus eſt in corde: ſcilicet per aliquod verbum dej [*Am Rande links:* Quia cuſtodia ſi non additur propoſito cito propoſitum ceſſabit] vt ſcilicet proponendo illud ſibi: Vir linguoſus non dirigetur in terra. Vel illud Eſaie. 30 In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra. Vel illud Iob. xı. Nunquid qui multa loquitur Iuſtificabitur. Et illud. In multiloquio non deerit peccatum. poſita autem ita cuſtodia maxime: quando irritamur & maledicimur Tunc in opus procedit. & ſic ſe habet ſicut propoſuit. ſcilicet cum conſiſteret peccator aduerſum me Qui ſcilicet accuſat & maledicit:

Tunc dupliciter dicit ſe tacere Primum a malis. ſecundo a bonis. Vnde dicit obmutũi ſcilicet coram accuſantibus, irritantibus & maledicentibus: non reſpondendo maledictis, aut eos redarguendo Et per tale ſilentium hũmiliatus ſum: quia traditus in poteſtatem eorum ſine defenſione, [*Am Rande rechts:* Sic quando quis confunditur & tacet mũltum humiliatus & vilificatus Superbus autem non tacet quia non vult vilificari.]

Et ſilũi a bonis ſcilicet non improperando beneficia que contuli (.quod difficillimum eſt fieri quando Iniuriam patimur ab iis quibus benefecimus Quia cito ſolemus exaggerare & magnifacere beneficia noſtra & eorum ingratitudinem. ac ſic magnifice accuſare Et tunc dolor renouatur. Quia ſingularis & acutus eſt dolor: Iniuriam & malitiam ex eo pati cui benefecimus ac ſimul tacere ſuam beneficentiam ac permittere. pro malefico interpretari ſic Chriſto contigit Alio modo [*Am Rande links:* Aug. Caſſio] ſilemus a bonis. ſcilicet eos docendo vel ſuadendo: Quia ſunt indociles & indiſciplinabiles Et ſic iterum dolor eſt Zeloſis animabus 3° A bonis ſcilicet meis non me ipſum Iuſtificando allegando Iuſtitiam meam & bonitatem meam Quia enim ſimpliciter poſitum eſt. A bonis, facit amplam ſignificationem in ſpeties ipſam diuidendo.

Concaluit cor meum ꝛc Hic alia ſententia incipit Caleſcit autem cor intra ſeu in medio noſtri: quando inflammatur in ſpiritualibus bonis. Et Hoc idem eſt Meditatio (.1. in medio cordis cogitatio. Alias frigeſit adextra vagando per ſenſus, 2°. etiam caleſit ad extra nos, quando accenditur amore externorum & temporalium Et ſic frigeſit intra (.1. in ſpiritualibus.) & extinguitur ignis in euagatione contra meditationem, Videtur autem ſenſus huius verſus ſic Herere cum precedentibus, Quia quando quis non poteſt proficere foris: ſicut libenter vellet, magis ardet intus. Quia qui occulte ardet magis ardet. Sic Hierem: .xx. Et factus eſt mihi ſermo dominj in opprobrium & deriſionem tota die Et dixi. Non recordabor illius & non loquar vltra in nomine illius Et factus eſt: in corde meo quaſi ignis exęſtuans. & clauſus in oſſibus meis Et deſęci ferre non ſuſtinens Sic enim b. Hilarius, cum ſeſe fruſtra loqui contra Arrianos ſentiret.

maximo ardore fidej erumpit li xij ꝛc Sic omnis ſanctus maxime accenditur Zelo: quando verbum veritatis ab aliis non auditur: & ſilere coguntur Silent autem, quando non proficiunt neque audiuntur. etiamſi maxime vociferent, Et tunc tedio affectus ab illis incorrigibilibus. Loquitur ad dominum & pro ſe ſaltem orat dicens, Notum mihi fac domine q. d Ex quo illi Bona audire contemnunt, quia non preuident

Blatt 50a: mortem aut futura bona. Ideo ſaltem mihi notum fac: quomodo omnia ſint vanitas & breüitas, in quibus illi volentes remanent.

Hoc notum facere Hic: non tantum pro apprehenſiua notitia accipitur: ſic enim omnes ſciūnt finem ſuum, licet quando & quomodo & vbi ignorent. Sed de adheſiua cum affectu & ſentimento ſicut Apoſt Tit. 1. Dicunt ſe noſſe deum, factis autem negant. Sic Et illi ſciunt finem ſuum, factis autem negant. Sed ſic viuunt: quaſi ſemper victuri ſint ac non morituri. Ideo dicit Vt ſciam ſcilicet affectuali cognitione. [finem meum *ausgestrichen.*] quid deſit mihi (.1. ęterna bona.) Nam Nullus noſtrum ignorat, quin ęterna beatitudo ſibi deſit. Et tamen ſolus Idithum Hoc ſcit. quia non ſapiūnt nec vere ex toto corde ſciunt. quid deſit eis. Sicut ille qui dicit Ecce menſurabiles ꝛc Et eſt ſicut quando quis gladio leniter perſtringitur & non vulneratur. Sic illi per verbum dej: non occiduntur nec vulnerantur Sed leniter perſtringuntur ac vſque ad aures percipiunt tantum

propter iniquitatem. poteſt iſte verſus primo intelligi de humana natura. que propter primum peccatum ſic eſt punita: vt ſit ſicut Aranea infirma: & in ſeipſa tabeſcens tam in penis quam in peccatis. Et opera bona que facit: exigua ſunt & exilia: & ad ſalutem inefficatia ſine gratia ſic de Iudęis Iſaie. 59. Tales araneę texuerunt. Telę eorum non erunt in veſtimentum, neque operientur operibus ſuis, Opera eorum. opera inutilia ꝛc talia ſunt Iuſtitie proprię opera extra Chriſtum.

Alio modo. de conuerſis ad Chriſtum qui tabeſcunt bene & ſalubriter per contritionem ſemper: ſeipſos deſtruentes: & [peccatum *ausgestrichen.*] carnem peccati inutilem ad malum reddentes. de quibus prouer. 30. 4or ſunt minima terre Et ipſa ſunt ſapien-

tiora ſapientibus, formica, lepus, locuſta. Stellio qui manibus nititur. & moratur in ędibus regis (.1. Peccator penitens in Eccleſijs Chriſti. operatur manibus ſuis) .1. ſubtiliter operatur Quia ſicut fragilitas eſt myſteriū̃ mali, ita ſubtilitas myſterium boni Et in omni re actus eſt. myſterium boni, potentia autem mali Quia omnis res conſtat ex infirmitate & firmitate ex bonitate & malitia, ex potentia & actu: Et in qualibet eſt repe- ribile quid de potentia & infirmitate: qua machinatur ad male- ficum ſicut de materia dicit [Apoſt, *ausgestrichen.*] philoſophus .1. phyſicorum Eſt autem ſubtilitas iſta. prudentia & ſpiri- tualitas. Quia caro facit craſſa & pinguia opera. Spiritus autem ſubtilia caſtigata & limata ꝛc

Et ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te. (.Hoc ante te. Eſt quando quis a ſenſibilibus abſtractus. videt in ſpiritu: quam nihil ſit iſta vita: Cuius vna bona hora, multum videtū̃r eſſe car- nalibus

Omnia vanitas. ſenſū̃s Quod omnia ſunt vanitas, non ipſorum eſt. Sed hominis vane vtentis Igitur eſſe vanitatis in illis: eſt eſſe hominis vani & vti eiusdem Et ſic vere. omnia exiſtentia vanitas inquantum vanitas ſunt. ipſe homo viuens: & non ipſa.

Doctri

In omnibus malis: deum authorem confiteri debemus. & di- cere Quoniam tu fęciſti: ideo tacendum & obmuteſcendum ne murmuremus aut blaſphememus contra eum. Et ipſe orandus vt auferat. Quia qui neſcit. quis malum inferat, fruſtra ſit impatiens & amouere nititur. Sicut ſi ex loco ignoto telum Iaculetur. & fruſtra Iraſcatur paſſus

2a

Omnis Correptio eſt propter peccatum patet Hic. ſaltem propter primum: Igitur nullo modo alleganda eſt Innocentia, ne ſcripturam Hanc videamur redarguere: ſicut nec in alium retor- quendum quam in deum. ne ſimiliter Hanc Scrip contrainpugne- mus vt doct .1. dictum

Blatt 50ᵇ:

ps 39. [Hebr. XL.]

Pedes Chrifti funt primo affectus anime eius que [*so*] ammodo non funt. dolore & alijs paffionibus moti. Sed in petra (.1. ftabili gaudio firmati.) 2º Status ipfe glorificati etiam corporis: qui [*so*] fimili metaphora ftabilitus eft fupra ftabilitatem ęternam. Petra enim tunc ftabilitatem fignificat Sicut de Ecclefia dicit ps. 103. Quoniam fundafti terram fuper ftabilitatem fuam, cum tamen fupra petram alias edificata dicatur. 3º funt ipfi fancti eius in carne viuentes. ps 67. vt intingatur pes tuus in fanguine: Quia per ipfos ftat & ambulat in mundo Chriftus

4º funt affectiue virtutes cuiuslibet fancti in quo Chriftus habitat: Et tales funt pedes Chrifti tropologici fundati fupra petram fidej: vt iam nullis affectionum ventis in temporalibus rebus moueantur Sed fpe cęleftium ftant folidi. Et horum etiam dirigit greffus & illorum in os mittit Canticum, Et fic credo iftum verfum dici a Chrifto pro fuis. & fere ad literam. Quia communiter petra pro Chrifto & fide accipitur. fupra quam non nifi fanctorum anime ftatuuntur & pedes fpirituales

Aures autem perfecifti mihi. Cur non oculos aut linguam? primo obedientiam commendat Secundo fidem: Quia ex auditu fides, non ex vifu. Et aureum verbum Hic eft. vt difcamus habere aũres. Et notandum per fingula. Aures pluraliter, perfecifti compofitiue Mihi fingulariter. Duas habemus aures. primo vt femper promptiores fimus difcere quam docere audire quam audiri, loquenti cędere quam loqui. Quia vnam tantum linguam habemus. 28. dentibus & primis. 4. acutis. Et infũper duobus labijs claufam. cum tamen aures fint patentes

Secundo vt detractori & accufatori tantum vnam comodet [*so*], alteram feruet alteri parti. quia alias fepe errabit & feducetur. vt factum fũit Dauid per Sibam detractorem

Tercio vt idem verbum bonum fepius audire non pigeat nec tedeat: quia duę funt aures & bis idem audiri ac pluries oportere fignificat Quarto finiftra audienda mala opprobria vituperia propter Chriftum funt, Dextera autem bona de Chrifto & cęleftibus Alia quoque multa tu exquire

Perfeciſti: Heb fodiſti: quod dicitur contra inobedientes: quoniam velut non habeant aures non audiunt, aut certe ſicut Simulachra aures habent non perfoſſas Sed obſtruſas ideo non audiunt, Quare Hec ſumma laus Chriſti & omnium Chriſtianorum eſt: Habere aures perfectas & perfoſſas. Sicut econtra ſummum vituperium Iudęorum eſt inobedientia: quia per omnes prophetas arguuntur quod non audiunt vocem domini dej ſui: quod vſque Hodie faciunt. Et imitantur eos omnes heretici, ſciſmatici: & proprij ſenſus homines vnde ſupra ps. 17. de Eccleſia gentium dicit In auditu auris obediunt mihi In huius figuram Exo .21. precipitur vt cum Hebręus ſeruus .ſe ſponte tradiderit: dominus ſuus eum ad oſtium ſubula perfodiat aurem eius. Hoc fit quando Chriſto ſeſe quis deuouerit: & libertati renunciat vt ſit ſeruus Iuſtitie Opus ſumme eſt. vt acuto verbo dej obedientia ej commendetur. Quia in Hoc ſtat tota ratio & perfectio Chriſtianę vitę. Vnde ait Hic: Mihi: Quia ſoli Chriſto & ſuis hec perfectio aurium data eſt: Non autem Iudęis. quibus ſecundum Ezech. 23. Naſum tuum & aures tuas precident (.1. inobedientem) Chaldej fęcerunt

Sed Hoc nota. Quoniam Subula non in os Sed in manus ſumere oportet. Quia Diabolus verbi predicatores irridet vt Iob 41. ſcribitur. Sed ſi gladium in manus accipias, tunc videbit feriũm eſſe.

Inaures ſunt idem Quod ſubula aurem perfodiens: ſcilicet authoritates Scripturę diuinę: quibus aures ornantur Sunt etiam merita obedientię. vnde Iudęis ſunt ablate Iſaie. 3.

Ps 40 [Hebr. XLI.]

Blatt 51ᵃ: Beatus Qui intelligit. Sepe dictum eſt. Quod intelligere in Scrip. non dicatur de ijs: qui tantum viſibilia & ſenſibilia cogitant: quia in hoc Brutis comparatur Homo. [*Am Rande links:* quomodo in philoſophia capitur. Sed reſpectu Inuiſibilium] Sed qui ſpiritualia & Inuiſibilia cogitant, quod non niſi per fidem fieri poteſt in Hac vita. Vnde Ro. 1. Inuiſibilia dej a creatione mundi, operibus intellecta conſpiciuntur. Conſpiciuntur Inuiſibilia inquit, non viſa. Sed intellecta. & Hoc ex

operibus a creatione mũndi. Sic Ergo Intelligere ſuper Chriſto eſt Habere cognitionem de inuiſibilibus in illo: que in alio homine non ſunt: Et Beatus omnis ille. Alias omnes ſchandaliſantur in illo. [*Am Rande rechts:* vnde ps 31. Nolite fieri ſicut equus & mulus quibus non eſt intellectus] Sic certe vſque hodie Rarj qui intelligunt ſuper Chriſtum Habitantem in pauperibus & deſpectis: Quia enim non videtur Chriſtus in illis ſenſibiliter: non intelligunt neque conſyderant eum inhabitare ſpiritualiter Et ſic vſque Hodie Schandaliſantur. Similes ergo tales Iudęis. Quare ſemper Inuicem meliora preſumere de Inuicem debemus ſecundum Apoſtolum, Honore preuenire & ſuperiores arbitrari O quam ſepe loquitur Chriſtus de contemptibili corde & perſona. Et non aduertitur. Loquitur autem magnus & diues: & omnes mirantur

Notandum ſane Quod in Heb. non eſt: Egenum: Sed tantum pauperem. Et ea additio non parum adimit dignitatis & ponderis de ſententię maieſtate. Chriſtus enim Zach. 9. pauper vocatur. Et omnes Chriſtiani pauperes ps. 71. Quia pauperes tantum Euangeliſantur Et Beati pauperes quoniam ipſorum eſt ꝛc
Item hoc autem intelligere non debet tantum de actu interiori accipi. Sed etiam de exteriori. vt ſic foris agat erga Chriſtum & pauperes: ſicut intus ſentit & eſtimat, alioquin pro non intelligente reputabitur. & inſipiens erit. quj dicit in corde ſuo non eſt deus

Dominus Conſeruet eum ꝛc: Lectus doloris. primo Eſt conſcientia pre peccatis ſuis dolens, Quia In ſola conſcientia quieſcit anima: vel inquietatur. per gratiam vel culpam Non enim eſt dolor ſuper dolorem conſcientię. ideo eſt lectus doloris, in quo cogitur iacere peccator: poſt peccatum, Et deberet quidem eſſe lectus ad quietem. Sed nunc per peccatum eſt lectus doloris: Non enim poteſt fugere a conſcientia ſũa propria: ideo eſt lectus. Et tamen non quieſcere in ea. ideo eſt Doloris Sponſa autem in Canticis de ſũo lecto dicit. lectulus noſter floridus. Et iterum In lectulo meo queſiui illum Iſta habet lectulum gaudii quia ſecuram conſcientiam & quietam. 2° poteſt ideo dici Lectus doloris. Quia homo quando in conſcientia & delectatione

peccati quiefcit: Nefcit. quod delectatio ifta potius dolor fit cordis, afflictio fpiritus & vanitas

Stratum quoque infirmitatis dicitur. Quia per peccatum videt Homo fefe infirmum factum ad bonum & pronum ad malum. Et fic eft ibi Confcientia peccati & infirmitatis que eft pęna peccati. Ab vtroque liberat Intelligentia fuper Chriftum. (.1. viua & vera fides Chriftj: tollit enim reatum peccati (.1. Dolorem.) & Iuuat infirmitatem ad bonum Et fic mutat totum ftratum, vt fit ftratum in fortitudine: Quia nihil fortius & audatius. quam fecura confcientia. Hec enim omnia fperat, & omnia fuftinet

Aliam habet glofam S. Aug. quę procedit ex hoc verbo. Verfafti, Sed Hec propinquior eft literę. Quia dolor eft. peccaffe & infirmum fefe videre ad bonum, Vtrunque autem dominus tollit. ficut Matt. xı dicit Venite ad me omnes qui laboratis (.Hoc eft ftratum infirmitatis.) & onerati eftis (.Hoc eft lectus doloris.) Et ego reficiam vos. Hoc eft opem ferre & vertere & mutare vniuerfum .1. totaliter. quod tamen fit in fine vitę Semper enim in ftabulo nos habet Samaritanus: In quo dolorem oleo gratie mitigat & infirmitatem cura ftabularii fenfim medetur

Blatt 51ᵇ: Et fi ingrediebatur ꝛc Vt Videret. Hoc Ingrediebatur ad carnem intellige. Similiter Vt videret (.1. obferuaret,) non ait vt difceret, fequeretur, laudaret, neque vt intelligeret. Sed tantummodo vt fecundum carnem videret Chriftum: hominem eum folum credens ac querens Inuenire quid: quod reprehenderet accufaret. Et vniuerfis peruerfis & fufpiciofis idem eft hoc ingenium, Ingredi fcilicet vt videant & obferuent. Quare autem vident? Quia non intelligunt (.1. non cogitant de proximo fecundum fpiritum & animam.). Nec quid fit aut fierj poteft intus coram deo (.Hoc enim non viderj Sed intelligi tantum poteft fide pia:) Sed tantum vident foris quid fit fecundum carnem Et tunc fequitur neceffario quod Cor eius vana loquatur, Detrahendo ej & peruerfe interpretando eius dicta & facta Quia eius intentionem non confyderat, omnia finiftre vertit Et fic de bono malum De vita mortem de fuauitate amaritudinem colligit: ficut Aranea Et ita iniquitatem congregat fibi,

non ex illo Sed ex ſeipſo. Nec illi (.quia nulla ibi eſt.) Sed ſibi in perditionem.

poteſt Hoc verbum etiam ſic intelligi Congregat iniquitatem: ſcilicet quam mihi imponat accuſando ex mea conuerſatione. Et Huic Heret quod ſequitur Egrediebatur. & loquebatur, iniquitatem ſcilicet: quam de me congregauerat: Scilicet non mihi: immo ſibi congregauit (.1. ſibi in perditionem: ſeu ſibi (.1. que ſibi videbatur eſſe iniquitas: cum in ſeſe res eſſet equiſſima Quia Bona etiam mala ſunt malis. & videntur eſſe illis iniqua que tamen ſunt ęqua. Sicut Vita Chriſtj iniquitas illis videbatur. Et ideo collegerunt quedam ex ea que coram Pilato proponerent tanquam iniqua

Etenim Homo pacis meę. Singula Verba exaggerant. Quia Homo: quia pacis (.1. quia nihil ei fęci: pacificus ei fui & non nocui: & pacis mee participem fęci.) Quia ſperaui in eo. quia panes meos ꝛc.

Quod autem hic ſupplantationem poſuit: cum in Heb & Euangelio Planta ſeu Calcaneum ſit poſitum: ſit quia ab Ekeb quod ſupplantauit: Inde [Iacob *ausgestrichen.*] Iakob. 1. ſupplantator intelligitur. Et interpres effectum: Heb cauſam ſcilicet plantam poſuit.

Sic & modo in Eccleſia fit: qui eius veſcuntur pane & fruuntur pace & vtuntur Bonis: ipſi eam maxime conculcant
Sed & Anima a ſuo Iuda (.1. oculo ſenſuque carnis proditur. & conculcatur: quando in pace eſt caro & otio

ps. 41. [Hebr. XLII.]

Blatt 52a: Eruditio iſta: actiue intelligi debet vt valeat idem quod intellectificatio ſeu faciens intelligere ita enim Maſchil: Hebraicum ſignificat: faciens intelligentes: Non autem qualiſcunque. Sed Sancta & ſpiritualis eruditio eſt ſcilicet ſpiritualiter & ſancte intelligere faciens: ſapientiam ſcilicet non huius mundi Sed in myſterio abſconditam. Et ps iſte quidem talis eſt: reuelatus filijs Core

Filii Core. poſt perditionem patris ſui [Exo *ausgestrichen.*] Numer. 12. [*16, ist falsch citirt im Texte*] qui fuit de tribu Leui

& De Domo Caath cognatus Moſi & Aaron: optimi & eximii prophetę fuerunt. & fere excellentiores pſalmos compoſuerunt vt infra patebit ac fere ſemper Cantica & Eruditiones

Myſtice autem Core interpretatur. Calũũs vel Caluitium: Et ſignificat Synagogam que Decaluata eſt ſacerdotio & regno ſicut prophetaũit Iſaias. 3. Et erit pro Criſpante crine caluitium (.1. pro electis principibus & proceribus & ſacerdotibus, ꝛc Idem .7. & Michee .1. Huius Calũi ſunt apoſtoli filii: Quia ſynagoga deſcendit & abſorpta eſt in terra viuens (.1. in litera mortua & terrena ſapientia perierunt. Eodem modo & Apoſtoli dicuntur filii excuſſionis ps. 126. quia ſynagoga excuſſa & abſorpta eſt Alii autem ſic myſticant vt Hiero & Aug. Quod Caluus eſt Chriſtus: quia in monte caluarie crucifixus eſt Ideo filii Core ſunt omnes Chriſtiani filii Chriſti patris ſũi Tropologice autem Calui eſſe debent [eſſe *ausgestrichen.*] omnes ſancti (.1. pauperes ſpiritu.) Quia luxus crinium, cupiditatem ſignificat Diũitiarum & alia deſyderia fluxa vaga & temporalia

Vbi nos ſalutare: Heb. habet pluraliter: ſalutares vultũs mej: & forte aliquis ineptus emendator. ſalutare poſuit remoto. s. In quo. tangitũr trinitas diũinitatis Quia quelibet perſona ſalutare eſt. Sed addit tamen vnitatem dicens & deus & meus: Eodem modo infra. & ps ſequenti habetur in Heb. Sed quare dicit vũltũs mej? Quia tota merces Eſt viſio Et quoniam deus non eſt ſalutaris niſi ijs qui faciem ad eum vertunt: & dorſum ad temporalia Qui autem in temporalibus querũnt ſalutem. volunt deum ſibi facere ſalutare dorſi ſui Quia faciem ad temporalia. & dorſum ad deum vertunt. cum [tamen *ausgestrichen.*] duobus dominis ſerũirj non poſſit

Iordanis fluuius eſt terre ſancte per medium flũens Significat autem myſtice. Baptiſmum in Eccleſia & Sacram Scripturam. in quo laũantur omnes Chriſtiani. Oritur autem ad literam in radicibus Libani ſecundum Hiero duobus fontibus. Ior & Dan. Alii autem dicunt Quod ex vno fonte & quod dicatur Iordan a Deſcendendo: Iared enim Deſcendit: ſignificat Et ideo ſit dictus Iordan quaſi deſcendens a Dan: quia in ſorte tribus Dan oritur. [*Am Rande rechts:* Hiero. li. no . . Heb: locorum. lite . . Aũlon:

dicit Ior . . . fluit oriens de . . . libus pamead . . Sed in litt. D. Dan: dicit Quod Hebrej: vocant . . . ũiũm & ſic Ior . . . . dicitur quaſi flũũius quia a Dan er . . . qui eſt vicus prope pameadem *Und am Rande links:* Alij autem in radicibus Hermon Iuxta pameadem] Et Hinc conſonat Quod fere omnes Doctores exponant. Iordanis. pro deſcenſu vt etiam Bern: in ſer: de Naaman leproſo: Sic Scriptura Noui teſtamenti orta eſt in radicibus libani (.1. apoſtolis Eccleſie: qui ſunt fundamentum Eccleſie que eſt Libanus. 3° Iordan etiam ipſam Eccleſiam ſignificat. Item quamlibet animam.

Hermon ſignificat anathema, excommunicatio: & eo nomine Chriſtus vocatur ps. 132. Sicut ros Hermon. Quia Chriſtus pro nobis factus eſt peccatum, maledictum, excommunicatio & anathema: Et ideo omnes Chriſtiani ſunt Hermonijm. quod eſt plurale Hermon: Quia & ipſi ſunt abiectio peripſima & anathema mundi. vt Apoſt. mundũs mihi crucifixus eſt & ego mundo. Et Dominus. Abſque ſynagogis facient vos. Et Heb. Exeamus ergo cum eo extra caſtra improprium eius portantes Sed iſti Hermonijm ſunt de monte modico. Quia tempore Chriſti Eccleſia in apoſtolis & diſcipulis erat adhuc modica. Sed nunc impleuit orbem terrarum [*Am Rande links:* Mons qui Sarion a ſydonijs. Et Sanir ab Ammoreis dicitur deut. 3. Et exprimit tempus Chriſtj: quia ſicut Moſes vſque ad iſtum montem peruenit & mortuus eſt: Ita lex eius vſque ad Chriſtum & tunc defęcit. Et ſic memor eſt dej: in tempore Chriſti, & apoſtolorum ſuorum Vnde in C. [*Cantic. IV. 8*] intelligitur de Eccleſia Veni de libano, de capite amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum]

poteſt ergo ſenſus iſte eſſe huius verſus. Memor ero tui de terra Iordanis. (.1. vt ipſi tui ſint memores faciam: ipſi inquam de terra Iordanis: de illis & in illis memor ero tuj ꝛc Vel ſic Quia Chriſto promiſſa fuit glorificatio & regnum in Eccleſia. Ideo in turbatione ſua: ſe dicit recordari illius promiſſi patris: De terra Iordanis & Hermonijm: Quia ſpes & promiſſio conſolationem dant tribulatis

Blatt 52ᵇ: Abyſſus autem abyſſum Inuocat: permutatim

intelligenda ſunt verba: Abyſſus eſt omnis Homo. 1. Corin. 2. Nemo nouit que ſunt hominis ſpiritus qui in Homine eſt: Abyſſus etiam eſt omnis ſanctus vts ps 33 & .34. factum ergo Hoc eſt quando act. 2. Compuncti Iudęi ex verbis petri Dixerunt. viri fratres quid faciemus? tunc abyſſus abyſſum Inuocauit. Et Hoc In voce Cataract. Quia Apoſtoli cum fiducia & copioſe effundebant verbum dej. Et virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimonium ꝛc Hic enim eſt fluminis Impetus, qui lętificat ciuitatem Dej Sic & Zach. 8. Ibimus vobiſcum: audimus enim quoniam dominus vobiſcum eſt

Et hec de vno ſenſu. Sed Nunc in perſona ſynagoge fidelis petentis iſta etiam poteſt intelligi. Item de Eccleſia vs [*so*] dixi & quolibet fideli Sed omnium propriiſſe [*so*]: in perſona humane naturę querentis a Chriſto ſaluari & ſperantis: que tamen idem eſt cum ſynagoga. & Eccleſia & qualibet anima. & Humanitate Chriſti Vnde ipſa dicit Tranſibo in locum. & in domum dei (.1. in Eccleſiam dej ibo:) Et in meipſo anima turbata eſt: Ideo tui memor ero: de terra (.1. cum fuero in terra Iordanis & Hermoniim De monte modico (.1. cum fuero in monte modico ſcilicet Eccleſia primitiua:) Et eadem verba etiam Chriſto competunt: quia ipſe pro humano genere loquitur & loquitur quod ſic faciat: quia natura humana ſic faciet & eam ſic facere faciet Eſt ergo ergo [*so*] totus ps. ſuſpirium Humanę naturę. petentis: intrare in Eccleſiam dej. Quia ſcit: quoniam non in morte qui memor ſit dej: Nec in Babylone quia ibi ſuſpenſa ſunt organa: Neque in ęgypto. Quia ibi eſt oppreſſio Sed in terra Iordanis ꝛc Quia laus dej in Eccleſia ſanctorum & non extra Natura autem humana, quando extra Eccleſiam eſt, talia dicere nequit, Ideo alius in perſona eius dicat. Sed nullus melius: niſi mediator eius Chriſtus. Ideo attributus eſt ps Chriſto loquenti p̊ro hūmano generi [*so*] Et eſt ſumpta materia huius psi: Ex hyſtoria Eductionis de ęgypto & introductione in terram promiſſionis: Quia vſque ad Iordanem & montem Hermon Moſes eos perduxit Et ibi ceſſauit peregrinatio. Sic humana natura finito deſerto errorum & iugo Pharaonis: In Eccleſia memor eſſe poteſt dej: quod prius non potuit. Sed potius turbata fuit in ſe & ſuis miſerijs.

Tropologice autem Quilibet qũi in peccatis eſt: & penitere cupit, & gratiam dej querit: hunc ps orare poteſt: quia talis in ęgypto immo iam in egreſſu ęgypti eſt: in ſe quidem turbatus & ſuper ſeipſum & in ſeipſo ſibi iraſcens: ideo dej petit memorarj in terra Iordanis. Et ſic Intentio psi eſt ad literam: de egreſſu ſynagoge in Eccleſiam: de ęgypto & peccatis in gratiam: & de deſyderio ſic euntium Et tale deſyderium naturale quidem eſt in humana natura: Quia ſyntherefis & deſyderium boni eſt inextingũibile in Homine: licet impediatur in mũltis: Et pro tali ſynthereſi: & in perſona eius: factus eſt ps iſtę [*so*]: quod deſyderium vtique deũs audit: & precipue etiam exaũdit poſtquam Chriſtus pro eo ſe mediatorem fęcit

Sic ergo Eccleſia venit de ſynagoga & intrauit populus de ſynagoga in Eccleſiam. Et Hoc volunt iſta verba [*Am Rande links:* Cantic. 4.] Veni de libano, de vertice Sanir & Hermon ꝛc (.1. tranſi de ſynagoga: que eſt terra Iordanis, & hermonijm. & de monte iſto modico (.1. ſcilicet populo Iudęo: in montem magnum. Et ecce hic elucet verus intellectus huius verſũs. Synagoga enim vocatur terra Iordanis: quia ibi iſte populus morabatur. Et Hermonijm: quia ſimiliter ibi habitabit vbi eſt Hermon: Et fuit modicus mons, quia populus modicus. Regnum enim magnum mons magnus eſt. vt Babylon vocatur mons magnus Hiere. 52. Igitur ſenſus eſt Quod Eccleſia debet a ſynagoge paucitate oriri & tranſire in mũltitudinem gentium. & de terra Iordanis. in omnem terram. Et de Hermonijm. in fines orbis terre. Et de monte modico: in montem magnum & excelſum ſeorſum: vbi Chriſtus clarificatur: In iſto enim monte: Eſſe memor dei poteſt & debet: Quia in Eccleſia magna laudabo te. Synagoga autem Eccleſia parua fuit: quia vnus populus & vna tantum gens
Vnde Recte dicit non in terra Iordanis Sed de terra Iordanis: quaſi d. cum de ſynagoga incepimus ire in Eccleſiam: tunc erit tempus tui memorandi

Blatt*) 54ᵃ: laudandi & confitendi: quia tunc de morte in

*) Sollte Blatt 53 sein. Diess scheint zu beweisen, dass die Blätterzählung nicht von Luther selbst stammt, obschon sie vor dem Einbinden gemacht ist.

vitam ibimus: Et hoc idem eſt quod ſupra ait: Quoniam tranſibo in locum tabernaculi admirabilis vſque in domum dej: Et ita in Scrip ſepius filij Eccleſie vt apoſtoli. vocantur filij ſynagogę ꝛc vt ps. 28. Et Sarion quemadmodum filius vnicornium. [*Am Rande links:* Et vitulus libani] (.1. populus Apoſtolorum & diſcipulorum qui ſunt Sarion Hermon, Sanir vt deutero. 3..) ſunt filii vnicornium .1. Iudęorum ſuperborum. Item ps. 126. filii excuſſorum Item ps. 67. Dixit dominus ex Baſan Conuertam (.1. ex ſynagoga aliquos in Eccleſiam migrare faciam.) Synagoga itaque relicta eſt terra Iordanis & Hermonijm & mons modicus: immo expulſi ſunt ab ea Sed cur Nunc maxime Synagogam vocat terram Iordanis & Hermonijm ꝛc Quia ſcilicet loquitur de ea: ſecundum quod iam erat prope finem ſũi: Et iam inſtabat introitus in Eccleſiam. Qui introitus ſignificatus fuit per illum: quo filii Iſrael mortuo Moſe Iordanem tranſierunt, de terra vltra Iordanem & Hermon: tanquam ſi illi Hunc pſalmum cantarent, qui tunc introierunt terram Iſrael per Iordanem Sic Apoſtoli de ſynagoga per baptiſſimum [*so*], tanquam per Iordanem & de terra Hermon introierunt in Eccleſiam: Quodſi iſta expoſitio non placet, (.que myſteria tangit illius introitus. Et credo filios Core Hoc myſterium ſic intellexiſſe: & de eo hunc ps ceciniſſe.) Accipiat priorem. Quod terra Iordanis ſit Eccleſia Similiter & Hermonijm Nam poteſt vtrunque ſtare: Et Iordanis & Hermon & mons modicus. tam in bonum quam in malum accipitur in Scripturis Vnde Iordanis Superbia Zach. xi. Vbi ſignificat Synagogam veterem: [Alibi autem *ausgestrichen.*] Et ps. 13. Iordanis conuerſus eſt retrorſum Alibi autem ſignificat Eccleſiam vt Iob. 41. Et Habet fiduciam. quod Iordanis influat in os eius. Interpretatur autem deſcenſio. Quia vtraque deſcendit Eccleſia in humilitatem carnis de ſũperbia ſpiritus. Synagoga de gloria carnis in humiliationem ſpiritus Quia illa erecta hec cecidit Deſcendit illa de malo in bonum, deſcendit Hec de bono in malum . Sic Hermon vtraque dicitur Quod interpretatur Excommunicatio: Quia Eccleſia Eſt Excommunicatio mundo. Synagoga autem excommunicatio deo: illa ſecundum carnem iſta ſecundum ſpiritum. vtraque ergo Hermon.

Sic Mons Modicus Ecclefia fecundum humilitatem in carne Sed magnus coram deo & in fpiritu. Synagoga autem in fpiritu modicus tunc erat. Sed nunc nihil: Quia tunc Habuit aliquid & modicum lumen & gratie Sed occultum in myfterio. Vel. quia adhuc eft modicus: quia habet fapientiam litere: que modica eft ad fapientiam fpiritus   Sed iterum Cur dicit pluraliter Hermonijm & non Hermon? puto Quod propter habitatores. qui a [terra *ausgestrichen.*] Hermon monte fic nominati fint. fimiliter & loca circumiacentia. vt fit fenfus Hermonijm .1. populi & prouintię Hermon. ficut Nunc dicimus a Roma Romanos.   Et fic Hermonijm funt populus Synagoge ficut & Iordanis & mons modicus. Dicti fic: quia in Hermon & prope habitabant: ante tranfitum Iordanis: quando erant figura fynagoge tranfeuntis in Ecclefiam per baptifimum. [*so*]

Sic Synagoga multis alijs nominibus partialibus vocatur illius terre, vt Bafan, Efebon Eleale, Carmelus. Saron, ꝛc Ifaie. 1. & 35. Item Galaad [*Num. 32, 3. Ies. 15, 4. 16, 9.*]   Vnde & Lectus ille ferreus Og regis Bafan monftratur Hodie. Eft pertinacia Iudęorum in fuo fenfu quiefcentium vfque hodie

Blatt 54ᵇ: Lachryme dicuntur panes: Et verbum dej: & opera Iuftitię. Et vniuerfaliter omnia quę ipfam ad virtutes promouent & ad bonum educant, confortant atque impinguant. Exquo fequitur. Quod fanctis totus mundus. Cibus & panis eft: Quia ex omni creatura: eliciunt fapientiam & eruditionem, Sapientia autem & veritas eft panis intellectus: Sapientiam inquam de Chrifto. Vnde ficut b. Hiero optime dicit Ad paulinum. [Totus *ausgestrichen.*] Credenti totus mundus diuitiarum. Infidelis autem etiam obulo Indiget. Ita certe. Totus mundus credenti cibus eft. Quia omnia cooperantur fanctis in bonum.   Vnde prouer. .6. Docet nos hunc panem conficere. dicens. Vade ad formicam piger. & difce fapientiam. Et. 24. de eodem pigro. Quod cum vidiffem exemplo didici fapientiam
Hęc forte inepta funt rudibus & ftulta. Verum qui fpiritualem cibum intelligit: fatis cognofcit que volo.   Immo dico & Hoc Quod totus mundus, non tantum eft cibus. Sed eft omnia in omnibus crędentibus. Tam largam popinam Deus fuis fanctis

parauit. Verum adhuc in fano & velamento fidej comedimus ſic dominum Lachrymę autem pre omnibus animam reficiunt: quia ex illis mirabiliter anima afficitur & impinguatur: & ex illis ad ſimilia ſemper fortius mouetur.

Effūndere animam. vide circa textum

Abyſſus vts exponatur. poteſt etiam aliter exponi vt ſcilicet vtrunque pro ſancto vt in gloſa. Eodem modo illud ps. 18. Dies Diej eructat verbum ꝛc. Aliter Caſſio. .1. nouum teſtamentum allegat vetuſtum in predicatione Apoſtolorum. 3º [*so.*] vnum malum inducit aliud. 4º Cognitio vnius peccati: addūcit cognitionem alterius. 5to. Vna virtus Inclinat & requirit aliam [*Am Rande links:* Sic Vna authoritas intellecta mox aliam illūſtrat & congrūūnt in vnum lumen omnia lūmina & conſonant teſtimonia Sic Aug factum fuit Quando apparūit ej vna facies... loquiorum caſtorum. Sic fit quando abyſſi abyſſos conſonanter vocant]

Cataracte autem ſunt proprię Cannalia, Implūuia vel aliqua his ſimilia. per que Inducitur aqua: Et Hic pro Apoſtolis capitur. Quia per illos deus velut torrentes Sapientie nobis effudit. vt ps. 45. fluminis Impetūs lętificat ciuitatem dej Et Cantic. 4. fons aquarum viuentium que flūūnt impetu de libano.

Omnia Excelſa tua: poteſt etiam in bono ſic accipi Quod excelſa (.1. gurgites profundi & fluctus aquarum viuentium. de quibus iam dixerat (.1. Euangelia tranſierunt ſuper Eccleſiam: & eam lętificauerunt. vt etiam ps. 92. A vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris Vnde antiqua tranſlatio habet ſic Omnes ſuſpenſiones tuę: quod proprie exprimit proprietatem Euangelice Doctrine: quia non nititur in terra. nec in ſapientia humana: Sed ſuſpendit & captiuat omnem intellectum in obſequium Chriſti Et talem ſuſpenſionem Iob petiuit. dicens. 7. Suſpendium elegit anima Et iſti ſunt fluctus & gurgites. ſalutares Domini qui ſubmergunt carnem & concupiſcentiam elus [*so für* eius]: & natare faciunt ac ſuſpenſam vehunt animam ſeu ſpiritum.
Vnde & illud ps 92. Mirabiles elationes maris ſic habet antiqua. Mirabiles ſuſpenſiones Et Mirabilis in altis dominus ſcilicet in ardūis doctrinis ſcripture [*Am Rande links:* Iſaie. xı. Repleta

eſt terra ſcientia dominj Sicut aqua maris operientis ps 28. Dominus Dilũuiũm inhabitare facit Et M. percuſſit petram & fluxerunt aquę.]

In die mandaũit dominus: primo Quia difficillimum & rariſſimum eſt. vt in proſperitate: dej memor quis ſit ac bonitatis & miſericordie eius recordetur. Ideo Hoc mandatur 2° Difficile quoque eſt in aduerſitate deum laudare: In qua facile eſt dej meminiſſe: Sicut illic facile deum laudare: licet & hoc vtrobique verę vix fiat [*Am Rande links:* Impinguatus recalcitrauit: Et oblitus es [Domini? *Ausgestrichen*: dictum] creatoris tũi ꝛc [*Deut. 32, 15. 18*] Secundo. Sic In Die (.1. luce & reuelatione noui teſtamenti.) deus miſericordiam ſuam in facto oſtendit & omnibus mandat & denunciat: In nocte autem (.1. vmbra vet. leg.) Canticum (.1. prophetiam & pſalmos ac promiſſiones de ea: nũnciat. Tercio In die (.1. in ſpiritu coram deo miſericordiam ſuam mandat: In nocte autem (.1. foris in carne (confeſſionem & laudem illius mandat. Quia laudem Chriſti in fidelibus: totus mundus videt: qui tamen eſt in nocte: Sed ipſam miſericordiam non: niſi qui accipit & eſt in Die. Et ſic puto hic verſum debere intelligi. Quia ſic concordat cum precedentibus & ſequentibus. Vt ſit Reſponſio Siquis

Blatt 55a: querat. Quomodo & vbi Abyſſus abyſſum Inuocat? Quę ſunt iſte abyſſus? Et vbi excelſa & fluctus tui? Reſpondet videre hanc gratiam non potes. quia nox & in nocte es: Canticum autem & teſtimonia eius bene vides: Vnde antiqua traſ. Et in nocte declarauit ſcilicet foris. quod intus mandat (.1. verbo ſuo facit. Sicut ipſe dixit & facta ſunt ꝛc Similis eſt huic ille verſus. ps. 91. Ad annunciandum mane miſericordiam tuam & veritatem tuam per noctem.

In ps inicio. Quemadmodum Deſyderat ꝛc Heb. ſic. Sicut Areola preparata ad irrigationes aquarum, ita anima mea preparata eſt ad te deus, Et licet eadem ſit intelligentia Scilicet quod Chriſti gratiam & ſalutem vtrinque deſyderare exprimitur. tamen Hic aptius vt videtur. Quia Areola niſi viſitetur & irrigetur. per ſe non accedere ad aquas poteſt ſicut ceruus: Ita genus Humanum, aquas ſalutis non poteſt accedere. Sed

tantum preparari Quia ſic prouer. 16. Hominis eſt preparare animam Sic autem preparata fuit natura humana: per legem Moſi: Quia lex parabat quidem Sed non dabat Sicut puer a pedagogo paratur: ad hereditatem dignus. Sed pater illam dat. Ideo Chriſtus vel populus fidelis in lege petit iam intrare in gratiam & Eccleſiam Chriſti

In ps .43· [Hebr. XLIV.] Omnia facilia. Solum iſta verba tropologice exponendo. Auertiſti ꝛc (.1. auerti feciſti ſcilicet gratiam & virtutes ab anima ꝛc

Hoc tantum querimus. Vt quid dicit. Deus Auribus noſtris audiuimus? An poteſt quis audire ſine auribus? & ſine ſuis? Nunquid timuit propheta: ne putarentur audiſſe naribus vel oculis: vel non ſuis auribus, vt ſic neceſſe fuerit addere: auribus noſtris? Eadem queſtio & de illis eſt: Locutusſum in lingua mea: Et locutum eſt os meum Et Dauid pſallebat manu: Nunquid aliud membrum quam lingua vel os loqui poteſt? Aut Dauid pedibus vel ore ſuper Cytharam pulſauit quandoque? Reſpondeo. Myſteria ergo hic tanguntur. Quorum primum eſt. Quod Audire auribus. Eſt ſenſibilia tantum audire Et Audire abſolute ad vtrunque poteſt referri: Hic Igitur ad diſtinctionem ſpiritualium auditus: addit auribus: quibus ſpiritualia audiri non poſſunt Quia in ps recitare intendit ſenſibilia beneficia patribus exhibita. Secundo Ideo vt promptitudinem & obedientiam & perfectionem exprimat & hoc ſignificatiue. Quod ſcilicet non noſtri ſenſus eſſe debemus. tantum intus audire deum volentes Sed etiam humiliter audire foris auribus: vt miniſterium Eccleſie non contemnatur. vt Moſes ait Deut. 32. Interroga patrem tuum & dicet: Sic iſti fideles per obedientiam plus alienis narrationibus nituntur quam ſuo ſenſui. Malunt enim diſcere quam ſibi ipſis Magiſtri eſſe. Ideo alios Audiunt Similiter etiam humilitas ibi commendatur. Dum Nihil ſui allegatur. Sed totum aliunde ſcilicet ex patribus Sic & Iſaias dicit Quis credidit auditui noſtro: Nunc autem multi potius ſua quam audita iactant. Ac ſemper prompti docere quam diſcere magis eſſe volunt. Quod autem ait Noſtris ſignificat Quod liberis auribus. non peregrinis aut alijs vitijs occupatis audierint .1. ſpon-

taneis, humilibus, ſimplicibus Tercio Quod Nulla virtus ſufficit ad intra eſſe. niſi & foris prodeat in opus ſenſuum: Hoc vult. quod auribus audiunt. Quod ore loquuntur. Quod manu pſallunt, Quod oculis vident. Nam corde creditur ad Iuſtitiam, ore autem Confeſſio fit ad ſalutem. Multi audiunt intus. Et loquuntur & tractant ſecum. quod tamen foris nolunt oſtendere vt Qui Intus ſuperbus & Inuidus eſt, ſecum bene quandoque tractat. Sed cum opus [*so*]

Blatt 55ᵇ: In Iſto ps Omnia illa verba: que malum exprimunt debent Relatiue accipi: & ſub eis intelligi eorum contraria. que ſunt in ſpiritu. vt Repuliſti & ſimul ſuſcepiſti: Confudiſti & ſimul Honoraſti. Non egrederis in virtutibus noſtris: & ſimul egrederis in virtutibus tuis ſecundum Regulam illam Deut. 32. Ego occidam & viuere faciam Ego percutiam & ſanabo Et Heb. 12. flagellat autem omnem filium quem recipit Et apoc 3. Quos amo. caſtigo & arguo ꝛc

Vnde Hoc eſt quod. 1. pe. 4. Tempus eſt vt Incipiat vts. Cui illud Ezech. 9. Et a ſanctuario meo incipite Et Hiere. 49 Ecce quibus non erat Iudicium vt biberent Bibentes Bibent. Et tu innocens relinqueris? Non eris Innocens, Eiusdem. 25. Ecce In ciuitate ſuper quam Inuocatum eſt nomen meum: ego incipio affligere. Et tu Immunis eris. Non eris Immunis. Sed bibens bibes. Si ergo Sancti Apoſtoli. Martyres talia paſſi ſunt. quid erit Impijs? Et mirum eſt. quid nos cogitemus. Quando. S. Iohannes Baptiſta ſic perijt. ſanctiſſimus. Et nos peccatores. ſic Impune nos viuere ſperamus. Quod ſi de Iudeis deuaſtatis Intelligitur. pro vtroque debent Intelligi. Quia & coram deo & mundo ſunt repulſi & confuſi Et olim venditi ſine precio: quia. 30. pro vno Denario datj

Eruditio, in Hoc ſupra & ſequenti ps. poſitum aptiſſime tranſſertur pro hebreo [Maſchil *ausgestrichen.*] Meſchil. Quia Rudes ſignificat lignum craſſum & illaboratum robur, teutonice ploch. Sic vetus lex Eſt quaſi rude quid: Hoc rude euangelium. rude baptiſma. & omnia rudia. Sed per Euangelium ex illa ruditate in politiorem modum ducta. Ideo Erŭdire. Eſt ſecundum nouam legem Docere quaſi extra̧ ruditatem literę: in

ſpiritus intelligentiam ducere. Vnde propheta Erudire Ieruſalem ꝛc

Humiliata eſt in puluere anima noſtra ꝛc primo vt in gloſa metaphora eſt. Secundo ſignificat Carnis mortificationem: Quia ſicut Venter in Delitijs & in purpura viuens. eſt in peccatis Sic econtra. priuatus illis. adheret terre: Et ſic ſic [*so*] etiam anima Humiliatur in puluere: que alias in gloria & Diuitijs ſuperbit. & in proſperitate carnis luxuriat Vnde Iſaie. 47. Deſcende ſede in puluere filia Babylon Et. 26. Expergiſcimini & laudate, qui habitatis in puluere. Et ſic ſignificat eſſe in contritione. illa enim eſt puluis. quod tamen ſecundum carnem ſanctis contigit 3.º exponit b. Auguſtinus myſterio contrario de illis. qui voluptate voluuntur corporis in terra. Quia venter eſt ipſa Gula vel appetitus comedendi ꝛc

Blatt*) **53ª:** Hermon Deutero. 3. dicitur Quod a torrente Arnon (qui eſt terminus Moab: diuidens Moabitas [*Darüber:* Numerj. 21.] & Ammorreos tulerunt filii Iſrael. terras regis Seon & Og. Regis Baſan vltra Iordanem: vſque ad montem Hermon qui eſt in fine terre promiſſionis ad aquilonem Habens ex oppoſito Libanum ſimiliter ad aquilonem: Appellatur autem Hermon A ſydonijs, Sarion. Et Ab amorreis. Sanir. Hec Moſes.
poteſt igitur Hermon dupliciter exponi primo de Synagoga circa tempus Chriſtj vbi incipiebat Eccleſia oriri quod figuratum fuit: per filios Iſrael tranſ iordanem De terra Hermon: ad terram Iudeę proficiſcentes Sicut enim ibi fuit mortuus Moſes. ita tempore Chriſti: lex Moſi Vnde Sic ad Eccleſiam dicitur Can. 4. Veni de libano ſponſa mea Veni de libano. de [vertice *ausgestrichen.*] capite Amana, de vertice Sanir: & Hermon ꝛc .1. [*Am Rande links:* .1. de paucitate Iudaici populi in multitudinem & latitudinem gentium, ſic ps. 113. Domus Iacob de populo barbaro tuo ſcilicet quando illud :de fiebat: facta eſt Iudea ꝛc. Sic Hic. Memor ero: quando illud. de: erit. ſcilicet de terra Iordanis] Secundo de Eccleſia: Et tunc illa propter: de: in textu debet pro. in. capi [Et ſic In *ausge-*

*) Ist ein einzeln eingefalztes Blatt.

strichen.] Eſt autem Eccleſia terra Iordanis & Hermon ꝛc vt in Collect

Allegorice autem Eſt mundus. Tropologice Caro cum concupiſcentijs ſuis. Quia ſicut Synagoga eſt modicus mons ad Eccleſiam: Ita Eccleſia huius temporis & militans, minor eſt Eccleſia triumphante. Et ſic totus ps: eſt ſuſpiriū̃m deuotę Eccleſie. optantis [ex hac vita *ausgestrichen.*] diſſolui & eſſe cum Chriſto: Quia ibi poteſt memor eſſe perfecte ac digne laudare deum. Cuius in terra adhuc viuens neceſſe habet quandoque non memor eſſe: ſicut Martha turbata, erga plurima turbata.

Tropologice Eſt oratio cuiuslibet fidelis anime: ſuſpirantis a peccatis ad gratiam conuertj. Vel ab imperfectione ad perfectionem venire. His omnibus apte conſonant interpretationes nominum. Iordanis & Hermonijm & montis modici. Immo etiam myſteria illius tranſitus olim per Iordanem & poſtea Synagogę ad Eccleſiam militantem. Sic enim Hermon eſt omne illud quod relinquitur ſimiliter Iordanis, mons modicus, (.1. vita priſtina, mundus, [Synagoga *ausgestrichen.*] imperfectio: & Huius temporis Eccleſia. Sic ſemper iſta prepoſitio: De: exprimit tranſitum de loco: qui relinquitur ad locum, in quo memoria dej habetur. Et ille eſt mons magnus, littus Iordanis vltimum & tranſ Iordanem, Et non Hermonijm .1. Anathema. Sed ſanctificatio ſicut ps. 113. facta eſt Iudęa ſanctificatio eius

Quando autem iſta prepoſitio: De: pro in: capi debet: quomodo tunc etiam ipſe locus ad quem per iſta nomina ſignificetur. vide in collect. Et ſatis patent

Quando autem dicit de capite Amana ꝛc videtur etiam ad illud alludere Genes. 12. Vbi Abraham Iuſſus exire de terra ſua ꝛc qui egreſſus figura immo exemplum eſt: de peccatis exeundi: Quia Amanus eſt Mons Cilitię Abraham autem de terra Aram .1. Syria meſopotamia: cũi Amanus coniungitur: ad terram promiſſionis venit Sic Eccleſia de ſynagoge ꝛc. Idem vult ps. 44: Quando dicit obliuiſcere populum tuum & domum patris tuj ꝛc

Blatt 53ᵇ: Poteſt autem & totus ps accipi in perſona Eccleſie optantis de Hac vita ad cęleſtem migrare. Sitiens ad deum

De terra Iordanis & Hermonijm (.1. excommunicatorum quia ſunt abiecti ꝛc [*vgl. S. 154.*]

Ps .44. [Hebr. XLV.]

Blatt 56a: Vbicunque Canticum in titulis habetur: ſemper debet intelligi: talem pſalmum eſſe: gaudii & tripudij & cum affectu exultandi cantandum: Nam Canticum & cantus ex abundantia gaudentis cordis oritur. Eſt autem Canticum ſpirituale ſeu melodia ſpiritualis: ipſe Iubilus cordis Eſt itaque tituli ſenſus. Iſte ps ad triumphum ſeũ triumphale carmen ſuper Chriſto & Eccleſia. qui ſunt roſe vel lilia. Eruditio ſpiritualis. filijs Core reuelata. Et canticum dilectorum .1. Chriſti & Eccleſie qui abinuicem ſunt ſibi dilecti Vt Cantic. 2. ·Dilectus meus mihi & ego illi Ididoth enim quod hic tranſfertur dilectionum ſeu amatorium Eſt plurale huius nominis Idida: quo Salomon fuit vocatus 2 Reg. 12. quaſi dilectus & amatus ſeu amabilis domino Sic Ididoth ſignificat proprie dilectos & amabiles Quia vterque eſt dilectus Eccleſia & Chriſtus: Et ſicut Eccleſia a Salomone Sulamith: Sic ipſa hic cum cum [*so*] Chriſto Ididoth: quaſi duo Salomones nominatur Quare Ididoth ſunt ipſi duo in carne vna Chriſtus & Eccleſia Inuicem & mutuo dilecti. Et talium dilectorum eſt hic ps canticum Eſt enim Canticum Ididoth. Et eruditio ſuper eiſdem duabus roſis. Hoc eſt vt de illis dilectis & Roſis Nihil carnale. Sed omnia erudite & ſpiritualiter intelligamus. Ideo primum poſuit. Eruditio pro roſis & poſt. Canticum pro dilectis. Scilicet vt ſit nobis Eruditio & pro nobis: Sit autem idem Canticum & laus illis. Quare cum inter Eruditionem & Canticum: iſta copula & ſit ponenda ſecundum latinitatem: Hebreus tamen mos Habet. frequentiſſime, eam omittere

Vide ergo pulcherrimam diſtinctionem: Quoniam Idem ps Nobis eſt Eruditio: Chriſto & Eccleſie Canticum. vt in eodem & nos erudiamur: & ipſi laudentur. Sed & hoc vide Quia Eruditio ſuper Roſis: Quia Chriſtus & Eccleſia nobis ſunt lilia & Roſę. nobis odorem & Exemplum preſtant. ſibi autem ſunt dilecti. Ideo Eruditio nobis pro roſis ſeu ſuper Roſis. Sed Canticum

illis & ad laudem eorum. Sed ficut Ifta Eruditio facta eft filiis Core: Ita certe & nos eorum fimiles effe neceffe eft. Si & nobis reuelari debet: Non enim fruftra illis reuelata eft: nifi quia fignificat. Quod folum filij Core eam intelligunt Sicut foli tunc intellexerunt Quid autem Chore fignificat fupra ps. 41. patet

Nunc Notandum Quod per Hoc nomen Eruditio Hic exploditur omnis carnaliter fapiens qui literam fequitur. Quoniam Spiritualiter vult omnia intelligi in toto ps. Et nihil carnalitatis cogitari Quoniam de Ididoth caftiffimis fermo eft: Quare omnis (ait.) gloria filie regis abintus ꝛc quo verbo feipfum totus ps exponit & oftendit quod non fit ruditio Sed eruditio & fpiritum fapiat nequaquam carnem Similiter & illo. Speciofus forma: pre filijs hominum q. d. non fecundum formam filiorum hominum. tu fpeciofus es. Sed aliter & inęftimabiliter

Antiqua autem tranflatio habet In finem. pro ijs qui comutabuntur [*so*]: vbi alias pro Rofis ponitur quod ex eo accidit. Quia fi ifta dictio Sofanim: diũidatur in duas fcilicet So & fanim: Significat primum, qui, que, quod. & alterum. commutatos Et fic volunt: pro fidelibus intelligi Qui vere funt funt [*so*] commutati per Chriftum & alterati: & renati ac iterum geniti: Idem enim ipfum verbum fcilicet Sinah: alterauit, commutaũit, iteraũit ꝛc fignificat: Ideo omnes non Immutamur Hic per gratiam de peccato in Iuftitiam, de carne in fpiritum: de litera & vmbra legis. in vitam & lucem Euangelii. Et poft hęc de corruptione in incorruptionem: de ignominia in gloriam ęternam

Quid autem Infinem fignificet fcilicet lam nazeah: fupra patuit fcilicet vel in triumphum, vel inuitatorium Quia ifte ps Epinicion Eft. Item quod illi habent: Ad intellectum: Hocipfo exprimitur Quod nobis ifte ps eft Eruditio. & nobis ad intellectum fcilicet fpiritualem. Vltimo ipfi habent Canticum pro Dilecto in fingulari Et in Hoc videtur fignificari Quod Ididoth ifti ideft Chriftus & Ecclefia. funt vnum corpus, duo in carne vna. Duo Dilecti & vnus dilectus Quia Amor de natura fua facit vnum ex amantibus: vt fint vnum in amore Quare Dominus & Ecclefia funt vnum corpus. Caput & corpus vnus Chriftus

myſticus. ac ſic vnus dilectus. Aptiſſime tamen in Hebręo. nomine ſingulari expreſſus eſt Quia multi ſunt ſancti & innumerabiles qui Hoc corpus Hunc dilectum conſtituunt, quorum quilibet tamen eſt dilectus Et vide nũm iſtud velit obſcuriſſimus ille verſus ps 67. Rex virtutum Dilecti dilecti & ſpeciej domus diuidere ſpolia

Blatt 56ᵇ: Exponunt itaque alij ps totum in perſona patris. vſque ad finem. Alii autem in perſona prophetę: vt Hiero: Lyra: Caſſio. in quo ſenſu & ego malo abundare. Quanquam ſecundum illos inter quos eſt b. Aug Anagogia optime procedat: Sed non litera: Nam ſi non in perſona prophete accipiatur: violento Ductu opus eſt in iſtis verſibus: propterea vnxit te deus Deus tuus, Et propterea benedixit te deus inęternum: Que verba de deo in tercia perſona ſonant: & de Chriſto in ſęcunda: ergo de propheta. in prima. ſicut ibi in ps. 109. Virgam virtutis tuę emittet dominus ex Zion. Dominare Nec illud ſatis mouet. [monet?] quod Apoſt. Heb. 1. hunc verſũm allegat dicens: Ad filium autem Thronus tuus deus in ſęculum. Quia non vult. quod pater ad filium iſta dixerit: nec Hoc probatur. Sed propheta ſit ad filium locutus. ſicut ſupra dixit Et ad Angelos quidem dicit (.ſcilicet propheta.) Qui facis angelos tuos ſpiritus: Sic Ad filium autem ſcilicet. Dej: dicit ſcilicet propheta. Et noſtrum ſenſum Confirmat hoc. quod Hiero. dicit Symmachum. pro Eructaũit: poſuiſſe. Commotum eſt cor meum verbo bono Non enim videtur iſte ps ſic abſolute a patre incipi: ſine prooemio prophete: maxime ſic & tali Titulo preornatus. Sic enim prophete ſolent magnum quid dicturi attentum reddere auditorem. Vt Iſaie .1. Audite cęli. Et ps. 48. Audite Hec omnes gentes Et. 77. Attendite popule meus Quare videtur mihi propheta. ſic proteſtari: ſe motum eſſe a ſpiritu ſancto: & verbum bonum audiſſe quo modo Zacha. 1. dicit Et Reſpondit Dominus angelo qui loquebatur in me: verba bona verba conſolatoria. Sic iſte Eructauit cor meum verbũm bonum .1. Nũncium bonũm & prophetiam bonam: de maximo illo bono ſcilicet Chriſto & Eccleſia: Quia iſte eſt ſermo domini bonus. ſuper genus humanum. Eructauit autem dicit (.1. de plenitudine interiori & ex corde intimo

affectuoſoque animo: ſignificaũi vobis.) Et minus ſignificaũi quam cogito corde: ideo non effudi. Sed eructaũi Quia effundi non poteſt: tantum quantum capitur: Eructaũit .1. ad extra ructauit: quia continere non potũi quin commune facerem. quod accepi. ex abundantia enim cordis os loquitur in carnalibus. Sed nonne multo magis in ſpiritualibus? Etenim In Ieremia fit verbum domini ſicut Ignis clauſus in oſſibus, & ferre non valet: In Heliud autem Iob 32. ſicut muſtum nouum ſine ſpiraculo Verum quoniam temporalia exigua ſũnt: ideo effũndi poſſunt in alterum: Spiritualia autem incomprehenſibilia: ideo vix ad extra ructari & ſignificari per linguam poſſunt Quod ſi dixerit quis. Ergo quid prodeſt. quod eructes tantum: ſi non effundas: ex ructu nos non percipiemus quod tu ſentis: quia non effundis quod ſentis, Reſpondet & remittit ad eum ex quo & ipſe Hauſit ac ſi dicat: ad me os tuum non aperias: Sed ſcias. quoniam lingua mea per quam eructat cor meum tibi. Eſt calamus ſcribę velociter, ſcribẹntis: ſi ergo paraũeris te ad ſcripturam dej: lingua mea & ructus meus, verbum quod foris loquor: ipſe ſpiritusſanctus in te ſcribet per linguam meam velociter, vt non ſit neceſſe multa me verba facere. Sed ſolus ructus ſufficiet illi ſcriptori vt te in illo & per illum informet: Quia ex vnico verbo: poteſt totum cor tuum replere Ergo non in mea verba ſperes: quaſi illa ſufficiant: Sed nec de ſpirituſancto deſperes quaſi non vno ructu & verbo meo te poſſit velociſſime docere: Ad illum ergo cordis os aperias. quando me audis ructuare: Et ſic me audias, vt per me ex illo magis audire paratus ſis. Et in iſto verbo miro modo erudit nos: quomodo ſit verbum dej audiendum aut [ſcribendum *ausgestrichen und darüber geschrieben:*] legendum: Scilicet quod non ex noſtris viribus illud aggrediamur. Sed nec litera contenti ſimus: & foris audito verbo. Sed ſpiritum ipſum queramus audire: quia quantumuis verba foris multa ſint, non tamen ſunt niſi ructus. Et quantumuis modica ſint vel vnum, Eſt tamen velox & plenus doctor qui in illo totum docere poteſt. Ergo quid in me intendis? Quid indignaris breuitatem & obſcuritatem? Lingua mea, verbum meum foris prolatum, ructus meus non eſt illud: quo es erudiendus intus: Sed eſt calamus & inſtru-

mentum illius: qui intus velociſſime docet: Ipſe formabit viũas literas in te Ego autem per verbum meum, mortuum, mortuas in te formo. Nam ſicut Homo [verbis *ausgestrichen.*] lingua vtitur velut inſtrumento: quo fundat & formet verba: Ita Deus vtitur verbis noſtris, ſiue ſint Euangelia ſiue prophetię. tanquam inſtrumentis: in quibus ipſe viua verba in cordibus ſcribit. Quando enim Quis alteri verbum in cor miſerit & ſenſum verborum. Nondum eſt ſcriptura. Sed ſolum ſtilus poſitus in tabulam. qui tunc ducitur in literas viuas, quando deus incrementum dat. & afficere

Blatt 57a: & ſapere concedit: quod quidem poteſt velociſſime facere. Igitur Sicut qui rigat & plantat nihil eſt Sed qui incrementum dat deus: ita qui ſtilum habet vel eſt: vel ponit eum ad tabulam nihil eſt. Sed qui ſcribit. Scriba ſcilicet velociter ſcribens, ſpiritusſanctus. Quare Ructare. & calamum eſſe: tuum eſt o propheta: foris pronunciare potes. ex abundantia cordis & ſpiritus Sed non poteſt [*so*]: ipſum ſpiritum effundere foris, neque ipſum infundere ac ſic ſentificare ſicut tu ſentis Recte ergo dicit. poſtquam dixit Erũctaũit cor meum verbum bonum, q. d non enim poſſum amplius. quia Lingua mea vltra non poteſt Eſt enim Calamus ſcribe Ego autem non ſum ſcriba Eructare ergo. eſt per linguam proferre vocaliter: quod intus in corde tenetur vitaliter. Sed vocalis vox & ſermo. tam exile quid eſt: ad vitalem intus ſenſum, vt ſit vix ructus ad extra quidam. Vnde patet quod Hic lingua debet accipi: pro ipſa locutione: ſeu ructu verbi boni Item Eructare poteſt etiam alio myſterio ſignificare Quod ex litera ſpiritum pronunciet: Spiritus enim latet in litera: que eſt verbum non bonum: quia lex irę. Sed ſpiritus eſt verbum bonum, quia verbum gratię. Et ideo illud educere de litera. eſt ipſum Eructare Sed quia tunc non licebat ipſum palam effundere: quia lex adhuc vigebat: ideo ſolum Eructare licebat: quod nunc oportet ebuccinare & aperto ore & voce palam predicare: [*Am Rande links:* Vnde in titulo eſt. Eruditio] Eructat ergo propheta. Sed effundit euangeliſta & apoſtolus Et ſic lingua eius eſt Calamus ſcribę: Sed tunc nondum ſcripſit in Iudęis: Sed in Chriſtianis illum ſtilum duxit & ſcripſit Scriba. Portant

vſque Hodie illũm ſtilum Iũdęi ocioſum & Eructatur illis verbum bonum. (.1. pronunciatur tantum & prophetatur.) Sed effundi non patiuntur neque Scribi

Sed quid eſt Hoc? Dico ego opera mea Regi mihi ſenſus videtur eſſe Quod opera mea (.1. materia mihi deſumpta ſuper quę verbum bonũm eructuo.) loquor ad honorem regis Chriſtj. q. d. de Chriſto ſunt opera mea de quibus loquar. Et ſic eſſet expreſſa propoſitio de quibus ſit locuturus: Dicuntur enim opera eius: quia de illis locũturus ſit: & Hoc regi (.1. ad honorem regis.) Et iſte ſenſus fundatur in iſto verbo: Mea: Alio modo vt b. Hiero & Caſſio. exponit (.1. pſalmum ipſum dico ipſi Chriſto). Item Alio modo Sic eructat cor meum verbum bonũm. Quia dico opera mea .1. quę mihi placent. & que amo & que ſecundum ſpiritum operor Regi (.1. quod ex ipſo ſint & per ipſum q. d Intendo dicere de operibus Iuſtitię & non legis, quibus Iuſtificati ſumus: quoniam omnia opera noſtra (.ſecundum Iſaiam.) tu operatus es in nobis Domine Ergo opera que feci & quę mihi fęcit narrabo ad honorem Regis [*Am Rande links:* Aug aliter. poteſt etiam ſic: Dico opera mea regi (.1. confiteor regem Chriſtum dominum meum,] Vel opera mea (.1. opera Chriſti que per participationem etiam mea ſunt. dicam quod non ſint mea Sed Regi Ergo ej dicam & accepta referam. Quia in lege Moſi neque verbum neque opus bonum eſt. Ideo Cor Erũctat verbum bonum ſcilicet Quia futurum eſt Quod opera fiant que nunc ſunt verba. vt ſit impletio quod nunc eſt prophetia: Quod tũnc faciam opera mea Regi. Nunc autem ea dico & propheto Quod opera mea omnia ſint regi ad honorem. Vltimo ſic. Dico (.1. prenuncio.) quod opera mea Regi aſcribantur. hoc eſt [*so*] futurum eſt. quodammodo non ſeruiam diabolo Et opera mea non eius ſint neque ej obediam & ſubditus ſim. Sed neque legi Moſi. Immo Soli regi. Nunc autem verba mea ej ſunt Et nondum facio illa opera nouę legis. Sed Dico & prenuncio Tunc autem ero totus eius. cum opera mea ei ſeruierint: Colligamus ergo breuiter in ſumma Meo Iudicio ſenſus eſt iſte verborum. qualis ille Dauid 2 Reg. vltimo. 23 Spiritus Domini non litera locutus eſt per me non per alium ad

me. Et ſermo eius per linguam meam dixit. Hoc iſte ſic dicit, Lingua mea Calamus Scribę velociter ſcribentis. Rurſus Dauid Ibidem. Dixit vir cui conſtitum [*so*] eſt de Chriſto Dej Iacob. egregius pſaltes Iſrael. Hoc iſte ſic: Eructauit cor meum verbum bonum. Dico ego opera mea Regi. Et ſic mihi eſſe prooemium videtur Sunt enim iſti duo verſus difficiliores in toto ps. Maxime in iſta parte. Dico ego opera mea regi. quam ego nondum capio ſatis Lingua mea Calamus: velociter ſcribentis (.1. ſpiritum loquor & intellectum myſticum: per illum enim ſpiritusſanctus erudit corda: Spiritus enim loquitur myſteria Lingua autem Scribarum eſt calamus: tarde & per ambitum litere ſcribentis Moſi: Quia Spiritus eſt velox & directus, Litera autem circumiens & tarda per deſertum

Blatt 57ᵇ: Nunc Vide conſtructionem. Non ait Eructauit venter aut ſtomachus. ille enim eſt Crapule ructus: quare de ſpiritu iſte ructus venit ſine dubio. Sed nec ſic ait Eructauit lingua mea. Quia quicquid in lingua eſt: effunditur potius: quia non habet reſeruaculum: Ideo de plenitudine cordis & de ſpiritu occulto venit iſte propheticus Ructūs, Item Non ait Dico verba mea Regi Sed nec facio opera mea Regi: Quia illūd eſt officiūm legis. Hoc gratię. Lex enim non habet opera ſalutis. Sed tantum verba & ſigna: operum fūtūrorum. Quę cum Iudęi nolint eſſe ſigna: remanent in lege & peccatis. & dicunt ſolum ſigna & vacua verba deo: Chriſtiani autem faciunt deo & implent opera legis Deo. propheta autem medius inter vtroſque. dicit opera ſua deo. Igitur omnia dicta & facta legis ſunt velut verba & ſigna tantum: [opera autem & *ausgestrichen.*] verba autem & facta Euangelii ſunt opera & res ipſa ſignificata: Et illa prophetantur & dicuntur a prophetis. Diſtinguemus aliter

Dicere verba facere opera facere verba dicere opera.
ſunt 4ᵒʳ

In heb. geminate dicitur. pulcherpulcher. pro illo. Specioſus forma. Et Hiero: Decore pulchrior: Iſta autem geminatio exprimit aliam eſſe pulchritudinem: pre filijs hominum licet ipſe ſit homo Que vtique eſt ſecundum animam & Hominem interio-

rem. Quia vts dixi nihil carnaliter nos ſinit cogitare eruditio iſta filiorum Core: in iſto Rege. Et ſane Notandum. Quod Chriſtus proprie ſecundum Humanitatem dicitur: rex. in ſcripturis Quia ſecundum diuinitatem ipſe eſt idem qui ſe conſtituit regem glorie vna cum patre & ſpiritufancto Ideo Quando dicit. Dico ego opera mea Regi: hic filium Dej ſecundum humanitatem intelligit: qua coronatus eſt a matre ſua in regem. Eſt itaque iſta pulchra pulchritudo regis: quod homo interior. Habeat pulchros oculos. pulchras aures labia, genas dentes, totam faciem, manus, pedes venter ꝛc que omnia ſunt in homine ſpirituali per gratiam & virtutes Qualis Cant. .7. & .6.

Diffuſa eſt gratia in labijs tuis. Hoc experientia patuit & patet. Quia cum Chriſtus & Apoſtoli. predicauerint Inuiſibilia & incomprehenſibilia que oculus non vidit, ꝛc Et Iuſſerint pro iſtis. omnia viſibilia contemnere tam bona quam mala: Niſi in verbo eorum fuiſſet gratia attrahens: nunquam preualuiſſent: Non ſic Moſes aut vllus legiſlator humanus Quia nec precipiunt niſi temporalia: Et ſi preciperent Inuiſibilia: nunquam perſuaderent: quia non eſſet gratia. Sed potius Indignatio & ira in labijs eorum. Ideo & Hic propheta dixit: Lingua mea calamus Scribe. Quia Moſi Lingua non erat talis Calamus: quando literam loquebatur: vnde quando Iudęis in Deſerto: aliqua ſuadebat abſentia. futura aut difficilia: vt expugnationem Hoſtium, aut refectionem carnium: ꝛc Nulla erat gratia in labijs eius: quia non mouebantur niſi nudo verbo: In Noua autem lege: Lingua mea inquit: que loquitur ſpiritum. & cuius locutio eſt Eructatio cordis: ſemper eſt diffuſa per gratiam Quia vbicunque predicatur verbum ſpiritus: ſine fructu non predicatur. Quia diffuſa eſt gratia in labiis tuis Quare Hic diſtinguendum Labia Chriſti Sũnt preter perſonalia

{ primo vtrunque teſtamentum ſpiritualiter audiendo & exponendo. Secundo omnia labia ſanctorum ſuorum: qui vere ſancti ſunt etiam ſi non publice predicent

Tercio omnium labia qui predicant vel ex quibus procedit Euangelium .1. ſpiritus veteris legis. etiam ſi non ſint ſancti per-

ſonaliter maxime quando ex officio & auctoritate Eccleſie & publice docent

In hijs omnibus labiis eſt diffuſa gratia. Quia talia predicant: que niſi gratia ſimul cooperans auditori acceſſerit. nihil proficiant. proficiunt autem: quia non fruſtra Hęc prophetia poſita eſt. Quare iſta pro nomina: tuus tua, tue in hoc ps. ſemper ad ſpiritum referenda ſunt ſecundum Eruditionem in titulo poſitam. Et ſic ſunt ſemper lingue eorum calamus ſcribę: quia quando loquuntur iſta lingua ſimul ſpiritusſanctus per eam ſcribit in cordibus audientium. Quare Corol. notamus. Quod verbum dei libenter audiendum eſt. Quia nunquam fruſtra predicatur. Iſaię. 55. verbum quod egredietur de ore meo. non ꝛc

Blatt 58a: Propterea benedixit te deus inęternū̃, verbum enim dej conſeruat Eccleſiam dej: benedictio enim in ſcrip ſignificat multiplicationem & augmentationem. Scilicet quia diffuſa eſt gratia in labijs Chriſtj: ſequitur multiplicatio fidelium. & hoc inęternū̃. quia non ceſſabit Eccleſia.

Spetie tua & pulchritudine tua: Iſta pronomina tua. iterum Hic cum Emphaſi veniunt Quia non qualibet ſpetie Sed tua (.1. ſpirituali.). Sed quomodo differunt Speties & pulchritudo? forte quia Species naturalia: pulchritudo autem gratuita ſignificat. Et nota quoniam non ait. Impetu & bello intende. Sed Specie tua Quia non in violentia Sed in amore regnum Chriſti incepit & ſtat & perſeūerat Ideo Speties Charitas. Pulchritudo autem cęterarum virtūtū̃ Decor. Seu Species ſubſtantie perſonę: Decor operatio multiformis

populi ſub te cadent. Iſte caſus eſt ſalutis: quia cadunt de ſtatu peccati & ſuperbię. Et ſub Chriſtum. Aliter Cadunt alii ſub diabolum & ſub peccatum. Vnde Apoſtolus. Ro. Cum enim ſerui eſſetis peccati: liberi fuiſtis Iuſtitię: Nunc autem liberati a peccato: ſerui facti eſtis Iuſtitie

Oleum letitię, non poteſt eſſe carnale oleum. Sed ſpirituale: quia tale lętificat cor

Myrrha eſt arbor aromatica in Arabia precipuę: tamen etiam in India & ęthiopia naſcens, Cuius Gummi eſt duplex .primum

quod ante incifionem: fponte effluit & exfudatur: quod gręce ftalcte [& aliquando generali nomine Aloe *ausgestrichen.*] Dicitur: latine autem Gutta fiue Stilla. Et In fcrip. vt Exo 30. myrrha electa & prima: Similiter in Canticis Myrrha prima & probatiffima & electa vocatur: Quia eft optima omnium: amariffima & viridis coloris & clariffimi. Valet autem mirifice ad fanitates corporis ad vulnera fananda: maxime ad incorruptibilitatem feruandam: Secundum Alterum autem Gummi: quod profluit ex incifione Myrrhe. & ideo retinet nomen generale arboris: Vnde Et in Euangelio Iohan. 19. Venit autem Nicodemus ferens mixturam Myrrhe & aloes (.1. gutte ꝛc V t r u n q u e a u t e m i n H e b. n o m e n h a b e t a b a m a r i t u d i n e. Vnde & b. Hiero. Hoc loco in Heb Aloe [Cafia autem: que & fiftula dicitur ab aliquibus *ausgestrichen.*] Haberi dicit. ficut & Can. 4. Myrrha & Aloe, cum omnibus vnguentis primis E t i d e o m i h i v i d e t u r m e l i u s A l o e n p r o g u t t a p o n i: ex i f t i s d u o b u s l o c i s. Et Myrrham vtrunque gummi complecti [*Am Rande links:* ideo forte talis fit confufio in tranflatione]

Cafia [*Am Rande links:* que & fiftula dicitur] frutex ęthiopię odoris molliffimi. & ad Balfami odorem proximi: valet autem ad vnguenta & odoramenta fingulariter Plinium vide li. 12. c. 19. Nunc vide N i f i p r o p h e t a i f t a v e l l e t d e f p i r i t u i n t e l l i g i: Q u i d m i r u m a u t g r a n d e De Chrifto prophetaret: cum Aaron in vefte fua: meliora vnguenta & ornamenta Habuerit: Similiter & tabernaculum preciofius fuit. quam Hic Defcribitur Chriftus: fi fecundum carnem accipias

p e n d e t i g i t u r Intellectus huius verfus ex myfterio figurę: que fcribitur Exo: 29 & .30. Vbi dominus precepit Mofi: ex Myrrha, cynnamomo. Calamo. Cafia & oleo: vnguentum facere quo vngeret. omne tabernaculum & fuppellectilem eius, facerdotes & veftes eius: Quę res fignificabat Quod Ecclefia & omnis populus Chrifti fpiritualiter vngendi erant, gratijs, donis & virtutibus: Et hanc fignificationem hic propheta exprimit Sicut & infra ps .132. Sicut vngentum [*so*] in Capite quod defcendit in oram [*so*] ꝛc Myrrha ergo & gutta & Cafia (.1. vnguentum ex illis confectum. (.1. gratia per talem confectionem fignificata. in

omnibus fidelibus Chrifti diffufa eft) Et odor illius vngenti [*so*]. Eft exemplum & bona fama. ficut dicit Apoft. Sumus bonus odor Chrifti: alijs odor vite in vitam alijs odor mortis in mortem. Et eadem res fignificata eft per vngentum [*so*] Nicodemi: quo mortuum Chriftum vnxerunt   Symbola autem Myrrhe & gratię: multa funt: Hec tamen eft in vifu maxime Quia ficut Myrrha cauet putredinem in corporibus mortuis. Ita gratia conferuat animam a corruptione: in mortificato corpore: Quare Myrrha proprie Caftitatem fignificat: Gutta autem virginitatem: Cafia coniugatorum virtutes

Blatt 58ᵇ: Vocatur autem Ecclefia Veftimentum Chriftj Genes. 49. lauabit in vino ftolam fuam. & in fangũine vue pallium fuum. Similiter Sancti. Domus eius.   Quod autem dicit Eburneis Ebur enim offa funt Elephantorum mortuorum. Sic Anime fancte. funt refiduum corporis mortificatj quod fuit beftia dum viueret in vitijs. Ergo Domus Eburneę funt anime. in carne crucifixa Symbola autem Eboris & anime plurima funt. fcilicet quod eft folidum contra Inuidie corrofionem, Candidum contra luxuriam.   Durabile & perfeuerans, contra inconftantiam. Lęue contra afperitatem irę.   Et aptiffima materies ad vnguentaria vafa. ficut fola anima capax eft gratiarum & virtutum. Quoniam vinum nouum in veteres vtres non eft mittendum. (.1. gratia fpiritus carni non eft committenda) Sed nouo vtrj (.1. fpiritũi.) occifa carne. .Sicut quando anima expolitur & dolatur per verbum dej: paratur in vas vnguentarium fpiritusfancti: & domum Chrifti: Nam quod facit ars: in figurando: Hoc Euangelifatio in erudiendo: figuram enim anime dat fcientia Sed gratiam & vnguentum .1. incrementum folus fpiritusfanctus

In Veftitu de aurato: Heb: in fafcijs aureis: quę funt vberum proprie ligacula: Et Hoc fignificat Quod Ecclefia fancta ab intus. etiam cogitationes pectoris. aureis euangelii prohibitionibus cauet Sicut econtra Ezechiel. Synagogam. arguit de Impudicitia cordis. 23. Quod vbera eius in egypto confracta fint: Diabolus enim vbera anime: omnibus viribus nititur frangere (.1. malis cogitationibus polluere). Similiter fignificat. Quod Ecclefia Vbera: quibus lacte pafcit infirmos, non habet difcinctas [*so*] ficut Heretici.

qui ſua docent. Sed captiua in auctoritatem Scripture Non docens niſi verbum dej Vbera enim Eccleſie. ſunt doctores infirmorum. quos lacte mollioris doctrine erudiunt.

Repetamus Nunc iterum

Eructauit. primo in perſona dej capitur. Et ſic ſolus quia non aliunde ſicut vir ex muliere: Sed ex corde produxit vnigenitum vt pulchre Aug. exponit. Dico opera mea Item Aug. ſic: quod ſit repetitio eiusdem ſententię. ſcilicet generationis diũinę q. d Dico opera mea (.1. in verbo vnigenito meo: omnia opera mea: diſpono.) ſeu dico (.1. verbum profero in quo ſunt omnia. Iohan. 1. In ipſo vita erat ꝛc. pater enim in hoc quod verbum ſuum dicit. in quo ſunt omnia, dat filio & dedit quod ſit idem creator cum patre Et ſic dicit omnia opera ſua in verbo & per verbum ſuum. Ergo Dicere regi opera patris Eſt Chriſto homini: diuinitatem datam profiteri: & per eam cuncta facta eſſe ac in eo eſſe. per dictionem patris: filius habet omnia opera patris: ſicut & eſſentiam. Item Aliter poteſt ſic intelligi: Dico opera mea (.1. Quod per verbum creo omnia ad extra. Hoc De iſto rege debet intelligi q. d ſciatis Quod rex iſte homo eſt principium illud in quo fęci cęlum & terram.

Lingua mea Calamus ꝛc Aug vult. Quod comparatiue Deus ſuum verbum. non ſonis Sed ſcriptis explicat: ad ſignificandam permanentiam: Quia Scriptum manet. prolatum tranſit. Sic verbum dej ęternum eſt: & tamen velociter dictum ſimul

Secundo in perſona prophetę vts. Sed Dico opera mea regi adhuc difficile eſt. Aug. autem ſic ſecundum quoſdam dicit accipi. Eructauit cor meum verbum bonum (.1. hymnum & laudem Chriſto. Sicut blaſphemia eſt verbum malum. (.Et Hec ſententia non eſt abſurda: Quia ſancti gaudium cordis non poſſunt effundere Sed vix eructare.) Dico ego opera mea (.1. laudes: Quia ſumma opera Hominis ſunt laus Dej. Nec poſſumus aliquid retribuere niſi laudem & confeſſionem tantum.

Lingua mea ꝛc .1. ſecundum Aug. Velocia ſcribentis (.1. ea que cito implenda erant Verum in iſto verbo, quid profundius Eſt. Sciendum Itaque Quod verbum dej triplici modo dicitur & reuelatur. Primo a deo patre in ſanctis in gloria & in ſeipſo

Secundo in ſanctis in Hac vita in ſpiritu: Tercio per verbum externum & linguam ad aures Hominum Et ſic eſt velut in tercium vas

Blatt 59[a]: tranſfuſum. Et Hoc eſt figuratum. per Hoc Quod olim deus locutus eſt in prophetis & patribus Et ſic mediante Homine: factum eſt velum literę: & paries medius. poſtea locutus eſt in filio: Hoc adhuc eſt in velamento. Sed tamen ſecundum. Tandem pater ipſe in Cęlo. loquetur nobis in ſeipſo. cum nobis verbum ſuum ipſe ſine vllo medio reuelabit vt audiamus & videamus & beati ſimus: Atque ſicut primo locutio multis figuris & vmbris fuit Inuoluta: que omnia in vno Chriſto implentur. & Inueniuntur. Quia quicquid in lege, tam multis verbis & factis agitur. totum vnus Chriſtus habet in veritate Sic enim verbum conſummans & abbreuiatum fęcit Dominus: Vt que ibi multis aguntur. Hic vna fide ſcilicet & Charitate explentur. [*so*] & ceſſet onerosa multitudo legum Ita in futuro erit deus idem vnusque omnia in omnibus. Et tam multa quibus nunc ſub Chriſto etiam vtimur & egemus ſcilicet gratijs & donis: [que tamen multo ſunt p *ausgestrichen.*] que ſunt per multa olim carnalia ſignificata (.Nunc enim pauca ſunt ceremonialia. immo nulla fere de neceſſitate Euangelii niſi. 7. ſacramenta que olim erant plurima. Sed tamen ſpiritualiter iſta remanent: & adhuc ſunt multa:.) Et tunc omnia iſta pater. vno nobis verbo pręſtabat: Quia cum apparuerit gloria eius tunc ſatiabimur Et tamen vnico & ſimpliciſſimo verbo ſuo ſatiabit nos: Sicut modo in ſpiritu: vnica ceremonia ſcilicet ſacramento: omnia tribuit: que olim multis carnalibus & imperfecte .1. ſigno dedit

De tali ergo Velocitate: que Hodie eſt in Chriſto propheta vult quod lingua ſua ſit Organum ſpiritusſancti: qui nunc velociter ſcribit: quia ſpiritum dat. litera depoſita: Senſus enim ſpiritualis eſt proximum inſtrumentum ſpiritusſancti: quo corda erudiat: litera autem remota & tarda. Si autem in perſona patris. Iterum bene. Quia in futuro ipſe erit Scriba velox per verbum ſuum in omnibus beatis

Quare omnia in Hoc ps ſunt velocia (.1. ſpiritualia: remoto omni ſenſu carnis.) Vnde Cum audis Regem nominari, noli regnum

mundi, neque regem in purpura & auro cogitare: Sed in ſpiritu regem: qui in veritate regnat, non in diuitijs & tyrannide Quia proſpere ait procede & regna Et Hoc propter veritatem & manſuetudinem & Iuſtitiam. Et ducet te mirabiliter dextera tua (.1. non ſecundum homines. qui tale regnum non ſapiunt

ponuntur ergo iſta tria Veritas manſuetudo, Iuſtitia: nimis apte: precipue propter hoc ne regnum eius carnale putetur. Eadem ratione illud quoque Deducet te mirabiliter. Quia cum diceret. proſpere procede & regna. addit. propter veritatem. ꝛc q. d. vt per iſtas & in illis regnum tuum ſit: proſperaberis ad ipſum.

Nota autem Quod Hic veritas abſolute ponitur. Vbi alias veritas ſepe tua dicitur que eſt Chriſtus. legis impletio: Hic autem per eadem & omni alia veritate debet intelligi. Et pulcherrime docentur Hic Prelati officium ſuum: Primo quod in veritate: 2° in manſuetudine, tercio in Iuſtitia regnent & preſint in Eccleſia populo Chriſti In veritate

Dico {
primo vt non litera tantum preſint: ſeu ſęculariter & poteſtate tantummodo gaudentes ac honore & dignitate officiorum. Sed ſint in ſpiritu ſuperiores & vere aliis preferendi tam in vita quam in verbo: Alioquin erit paſtor & Idolum: Et non veritas. Sed vanum ſignum
Secundo vt alios erudiant verbo veritatis. & non litera: ſicut Iudęi faciunt. Nec ſicut leges Hominum & Iura: Doceant. Sed Euangelio ſuos dirigant: quod eſt veritas .1. Chriſtus
Tercio: vt ipſi & ſuos ſubditos. mendacia fugere faciant. & Inuicem veritatem loqui procurent Vide quam pregnans verbum. Sed Hodie pene obſcuratum & oblitum: Et Hec omnia

exemplo Chriſtj: Qui regnat in veritate non in vmbra legis, nec in vanitate ſęculi Nec in falſitate tyrannorum. His tribus enim opponitur veritas

Blatt 59ᵇ: Secundo in manſuetudine. (.1. vt non poteſtate vtantur tanquam dominj. Sed manſueti ſint ne illud Ezech. 3. Audiat. cum poteſtate & auſteritate imperabatis eis ꝛc Vbi pulchre

exprimitur. quanta damna fiant. vbi non in manſuetudine regitur: Mali enim ſuauiter ſunt corrigendi, Infirmi tolerandi vt Apoſt ad Timo Et Aug. in regula: patiens ſit ad omnes ꝛc Contrarium nunc agitur. quia fulminationes furiunt. Eo quod pueri ſint principes ex ira dej

Tercio In Iuſtitia. ſcilicet coram deo & hominibus. vt deo ſacrificent ſe & ſuos offerendo orando. caſtigando. & puniendo & reddendo meritis premia cuilibet

Igitur Cum dixiſſet. proſpere procede & regna: pone iunxit, nec alio loco poſuit: propter veritatem ꝛc tanquam cauſam precedentis: propter veritatem ergo: & hoc tibi: Et manſuetudinem: hoc alijs Et Iuſtitiam hoc Deo   Et Qui vnum habet omnia habet. Et qui vnum non habet. nullum habet. Sunt enim inſeparabilia: Tales igitur eſſe debent, qui ad officia curasque animarum ſcandunt aut eliguntur Vt poſſit illis dici ſicut & Chriſto (cuius conformari debent imagini.) Specie tua, & pulchritudine tua, intende proſpere procede & Regna. propter veritatem & manſuetudinem & Iuſtitiam (.1. Quia dignus es regnare & proſpere aſcendere: eo quod veritatem & manſuetudinem & Iuſtitiam poſſideas.) Et tunc deducet te mirabiliter dextera tua: Alioquin ſeducet te [ſiniſtra tua *ausgestrichen.*] miſerabiliter ſiniſtra tua

Eodem modo Tropologico Regi: que eſt anima ſancta: ſuper carnem, mundum & diabolum dicitur: Vnde in ſenſu tropologico. [per qua *ausgestrichen.*] vtitur iſtis verbis Eccleſia: in feſtis ſanctarum virginum & viduarum: Quia per quandam excellentiam Virginitas regnat ſuper carnem: ſicut regina & domina potentiſſima: que nec vno momento carni cędit: ſimulque diabolum & mundum glorioſe calcat Atque quia omnis anima virgo eſt fide: conculcans vitia & exceſſus carnis mundi & diaboli   Redeundo igitur ad primum.

Veritas Eſt 2x

Scilicet
- Sermonis contra
  - 1. Errorem & falſitatem
  - 2 falſitatem vt quando poete fingunt, ergo contra fictionem: ſine tamen intentione mentiendi
  - 3 mendacium
- Operis contra
  - 1 Vmbram. vt figurę legis: erant veriſſimę res: & tamen ſimul vmbrę veritatis future & Diũinę ſcilicet Chriſti Et adhuc ſunt vmbrę. eternę glorię. omnia temporalia.
  - 2 falſitatem in opere vt quando quis errat in opere Sic quando quis prelatus ſit indebitus per errorem ſũi. Aut talia facit
  - 3 Vanitatem Quando ad literam ſolum regnat & foris: ſeu carnaliter tantum in poteſtate congaudendo: Neglecto ſpiritu. vt ſit ſpiritu talis: qualis foris apparet
  - 4 Mendacium: quando contra conſcientiam intrat ouile aut regnat. ſeu officia agit. Hoc eſt Idolum

Hec eadem Tropologico regi accomodes

Blatt 60 ist herausgeschnitten.

Ps ·48. [Hebr. XLIX].

Blatt 61a: Quique terrigene. & filii hominum. Heb. exprimitur: Ignobiles & nobiles. Vnde in Hebreo ſunt Tria nomina: que Hominem ſignificant. Primum eſt Adam. Et hoc proprie exprimit hominis naturam corporalem & hominem exteriorem, ſecundum quam de limo terrę formatus eſt. Adam enim terram proprie ſignificat. maxime rubeam Et ſic aptiſſime Apoſt. Ro 5. dicit Quod Adam fuerit forma futuri: Quia terrenus & corporalis homo figura eſt. cęleſtis (.1. ſpiritualis.) Vnde dicit Si portamus Imaginem terrenj ꝛc Alterum Eſt Enos Quod

interpretatur [oblitus *ausgestrichen.*] obliuifcens feu defperatus Et proprie exprimit Hominem fecundum rationalem naturam fecundum quam corpori peccati immerfus eft: & defperatus & obliuifcens factus. Vnde ps .8. pulchre ifta duo nomina componit dicens. Quid eft ęnos. quod memor es eius. Aut filius Adam. quod vifitas eum? q. d. Quid tu ipfe deus eius memor es: qui totus defperatus & in obliuionem datus eft. Et Quid illum vifitas, qui infima terra eft. Mira enim dignatio dej. Quod defperatorum memor eft: & vilem terram vifitat, eligens infirma & ea que non funt. Tertium Eft. Is. quod fignificat hominem in mafculino. Iffa in feminino. Et proprie: eum qui eft caput vel nobilis inter alios. velut Heros ac princeps. Vnde Hic Habetur Quique Adam & filij Ifcim .1. omnes qui de terra eftis & infimi Et qui principes & nobiles fint inter vos [*Am Rande links:* Hanc proprietatem linguę hebręe non poteft vlla fequi ideo cum interpres vereretur dicere quique filii hominum & filii hominum coactus eft ad etymologiam ire quia non Habemus quo nos hominem differenter exprimamus fecundum corpus & animam]

Os meum loquetur .fapientiam? Quę eft igitur ifta fapientia? Illa inquam. Cur timebo in die mala. Sed que eft ifta? Refpondet Hęc eft Sapientia: Quod omnia vifibilia & tranfitoria Mala non funt metuenda. Et Bona fimiliter non fperanda: Quoniam Mala non damnabunt coram deo. Sed nec Bona faluabunt coram eodem. (.Vtraque enim in lege promiffa. Iudęi fibi pertinaciter aduertunt Immo Bona ifta coram deo damnabunt. Et Mala potius faluabunt. In his igitur. 4. ftat fapientia ifta quam hic promittit Scilicet quod

Mala non damnant	ideo	illa non metuenda
Bona non faluant		illa non appetenda
Bona potius damnant		illa potius fugienda
Mala potius faluant		illa potius ferenda

De primo dicit Cur timebo in die Mala? Dies ifta mala dicitur propter Malos & perfecutores q. d. non eft timendum in die, qua mali preualent contra me & meos. Quia nolite timere eos qui occidunt corpus: Malum enim eorum non damnat coram

deo. Sed magis prodeſt Cur ergo timebo? Iniquitas Calcanej mej circundabit. q. d. Eſto. Iniqũitas eorum qui mihi fratres ſunt ſecundum carnem me perſequitur Nunquid ideo timebo quaſi hoc ſit totum & omne malum? Abſit. Sicut autem Iacob nomen accepit a planta fratris ſui Eſau non a ſua planta propria: Ita Caro eſt Calcaneus animę tropologice. Allegorice autem Carnalis Iſrael Eſt Calcaneus Spiritualis Iſrael: Nam ſicut ſe habet anima ad carnem. ita [Iudęi *ausgestrichen.*] Synagoga ad Chriſtum & Eccleſiam: ideo ſub iiſdem verbis. illorum allegoria & huius tropologia in ſcripturis aſſumitur. [*Am Rande rechts:* Sic etiam gentes carnaliter contra ſpiritualiter viuentem Eſt ſimiliter Calcaneus] Sed Quia Hic dominus in parabola & propoſitione loquitur Allegoriam illam. Genes. 25. hic pro litera intelligi oportet. Vt ſit Calcaneus: ipſe Iſrael carnis Ipſe Eſau myſticus: Vnde Chriſtus myſticus Iacob dicitur. Et Maxime etiam eo myſterio. Quia ſicut Calcaneus eſt finis corporis humani. Sic Iudęi qui Chriſtum perſecuti ſunt: fuerunt vltimum & finis ſynagoge. Quia tunc Eccleſia cepit & Synagoga ceſſauit. Tercio ideo. Quia Sicut Iacob naſcens, apprehendit plantam fratris ſui Eſau. Sic filius dej naſcens. apprehendit humanam naturam in Iudęis & myſtico Eſau: Et Hoc prope finem ſynagoge. Quia in fine temporis legis natus eſt

De 2.º dicit, quomodo Bona non ſunt appetenda: quia non ſaluant. Sed magis noceant, (.hoc enim eſt maxima ſapientia, noſſe.) dicens. Qui in virtute ſua confidunt, ꝛc Q. d. Cur timebo mala & requiram bona? Cur detrectem iniquitatem proximorum ſecundum carnem & confugiam ad bona: horrendo mala? Cum illi qui confidunt in virtute ſua & diuitijs. tales ſint. Quod etiam frater qui tamen maxime beneuolus eſt fratri: non poſſit redimere, ſecundum deum. Quod ſi non redimere, nec damnare certe. q. d. Quantumcunque benefaceret, non per hoc redimeret. Et quantumcunque malefaceret. non damnaret. Cur ergo in die mala timebo? Aut cur in die bona ſperabo? Quia frater non redimet: etiam in die bona .1. quando bene facit Sicut enim dies mala eſt. in qua Impius. male facit & nocet. Ita dies Bona. in qua frater bene facit. Igitur & mala & bona contemnenda

Quia illa non timenda a Calcaneo inferibilia. Nec iſta ſperanda a fratre conferibilia. Et Ideo Hic. Calcaneum appellat eundem populum quem & fratrem. illud, quando nocet. Hoc quando benefacit Calcaneus eſt quando in virtute ſua confiſus & diuitijs ſuperbiens circundat in nequitia. Frater quando poteſt benefacere & redimere. Non ergo frater redimit. Quod

Blatt 61ᵇ: ſi quommodo redimit. Redimit homo (.1. ſecundum hominem poteſt redimere temporaliter pro hac vita.) Sed noſtra redemptio ex deo eſt. Ideoque iſta redemptio non eſt magnipendenda: quam tamen ſolam inſipientes Iudęi & omnes carnales magnipendunt. & expetunt. Non ſic ſancti dej martyres. qui non ſuſceperunt redemptionem talem, vt meliorem inuenirent reſurrectionem. Quia redemptionem humanam non curant. Sed querunt diuinam, Illi autem diuinam non curant Sed querunt humanam. Et ideo contra eos totus ps vadit. Sequitur Si redimit homo: & non deus. tunc non dabit deo placationem ſuam cui tamen maxime debet dari: ſi debemus redimi. dat autem eam homini quidem. Et precium redemptionis corporis. Sed non animę. Ideo Laborabit: etiam ſic redemptus adhuc erit in captiuitate & labore inęternum. Et adhuc viuet imperpetuum, vita peſſima: quia non eſt mortuus cum Chriſto vt cum eo viueret. Non videbit interitum ꝛc vt in gloſſa. Conformiter ad hanc ſententiam dicit ps. 88. Quis eſt homo qui viuet, & non videbit mortem? Eruet animam ſuam de manu inferi? q. d. homo non redimet. Nullus vtique. Et poteſt Hic illud. Non videbit interitum. accipi: ſecundum opinionem illorum. ac ſi diceret. Talis inſipiens non videbit (.1. putat ſe non viſurum mortem: cum tamen ſapientes videat mori, adeo eſt inſenſatus. quod cum illos innocentes videat perire. Non intelligit Quod & ipſe corporaliter morietur: & ſpiritualiter peius: quia inſipiens eſt: & ideo Neceſſario peius morietur, cum ſic miſere ſapientes moriantur. Sed hoc non aduertit: Vnde & contra talem Hoc ſonat. Quis eſt homo qui non videbit mortem? q. d illi inſipientes ſic ſe putant eſſe non viſuros. Sed vtique videbunt. mortem inquam Inferni

Sed & Hoc aliquid habet ponderis. quod videt ſapientes

morientes, Videt enim (.1. complacet ſibi in Hoc. quod ſapientes ſancti ſic moriuntur (.1. varijs tormentis conficiuntur vt Apoſt [*1 Cor. 15, 31. Rom. 8, 36.*] ait. Quottidie morimur. & eſtimati ſumus ſicut oues occiſſionis [*so*].) hec enim Iudej Inuidi libenter conſpexerunt in Chriſto & ſuis. Sed interim non videbant interitum ſuum etiam peiorem ſibi imminere. Omnia ergo iſta contra Iudeos vergunt. qui non niſi Humanam redemptionem vſque Hodie expectant Et Interitum ſuum necdum vident. Quia libenter vident Sapientes mori (.1. Chriſtianos perire.

Műltis autem & aliis modis iſti quinque verſus ſunt ab alijs expoſiti: multum laborioſe: alii queſitiue. alii tropologice. alij mixtim ex omnibus. Vnde quidam ſic. iuxta heb. fratrem redimens, non redimet vir vel virum. (.1. Chriſtus redimens fratrem ſuum ſcilicet quemlibet electum qui & vir eſt in Eccleſia redemptor. Ipſe non redimet. ſcilicet Calcaneum & eos qui gloriantur ꝛc Vel virum (.1. Iudam & ſotios, Et non dabit deo placationem pro eo. ſcilicet Iuda & ſuis ſotijs Et precium redemptionis anime eorum: Sed quięſcet in ſęcula, (.1. ipſe Chriſtus quieſcet.) & viuet in ſempiternum Et non videbit interitum, cum viderit ſapientes (.ſcilicet ſecundum ſęculum.) morientes ꝛc Sed hec expoſitio violentior eſt paulo Quia licet Chriſtus ſuam placationem pro Iuda & Iudęis efficaciter non dederit tamen vtique dedit ſufficienter. Sed magis ipſi non acceperunt, Ideo non. debet negari datum. Sed potius acceptum beneficium propitiationis. Item Quòd pro vir: virum ponit: coniectura magis eſt quam expoſitio Et quod ſapientes hic pro ſęculj ſapientes ponat, non videtur, cum mox ſequatur. Simul inſipiens & ſtultus peribunt. Quare ille prior melior videtur

Qũid illud Inclinabo in parabolam aurem meam. Et aperiam in pſalterio Heb in Cythara enygma meum: quod eſt idem quod propoſitio pſalterium hic pro reuelatione pſalterij capi poteſt. Quia per Chriſtum aperta. ſunt myſteria in pſalterio poſita de ſe: 2° In pſalterio (.1. in Hoc pſalmo quia Chriſtus Hic ea docet: que in Euangelio Docuit poſtea. Et ſic propoſitiones ſuas etiam Hic prophetice aperit: quas poſtea etiam

in Euangelio aperuit 3.º Quia ſicut pſalterium inter cęteras ſcripturas, eſt maxime abſconditum & velatum: Ita & dominus ſententiam ſuam in parabolis velauit & abſcondit. atque ſic in Euangelio ſuas propoſitiones aperuit in pſalterio (.1. ad modum pſalterij. ſcilicet enygmaticum & parabolicum, Quia ſpiritus litere totus in parabolis per pſalterium narratur 4.º Quod ſicut Inſtrumentum illud Muſicum, ſcilicet pſalterium, non dat verbum Sed tantum ſonum (.1. ſonum non articulatum per ſyllabas Intellectualiter ſignificatiuas Sed tantum ſonum ſenſibiliter perceptibilem.). Ita litera vel parabola. Eſt velut ſonus, non articulatus neque diſtinctus. Et ita tota lex vetus. Eſt tantum vox vel ſonus: quia ſolum ſenſibilia tradens

Blatt 62ª: ac [velut *ausgestrichen:*] ſine verbo myſtici ſenſus. Quia ſicut per Incarnationem Chriſti: verbum dej additum eſt carni Ita per eundem, ſpiritus reuelatus eſt: qui eſt velut verbum vocis, & ſicut deitas carnis. Et ſic propheta vult. Quibus Chriſtus aperiet in pſalterio (.1. reuelabit in illa parabolica voce & ſono verbum ſpiritum & diuinitatem latentem Et Hoc modo Apoſtolus dicit. 1. Corin. 14. Quod tuba, niſi diſtinctum ſonum dederit, quis ſeſe parabit ad prelium? (.1. articulatum,) ꝛc Tuba ſonans Eſt lex literalis ſenſus. Qui ſonus articulatur & diſtinguitur: Quando ſpiritualiter & myſtice exponitű̄r. Que articulatio ſono ſic facit, ſicut myſterium litere, ſpiritus carni, Diuinitas humanitati Chriſti. Qui enim Carnem Chriſtj. inſpiciat indiſtincte, ſine dubio nihil intelliget, nihil ſe diſponet ad eum. Si autem eum deum eſſe diſtinxeris, Iam in terram cadens adorabis: Quia carnem eius in verbum diſtincte articulaſti: ideo iam intelliges In hanc ſententiam Excellenter theologiſſat Apoſt vbi ſupra Et Hoc Moſes figurauit [Leuitici. 12. *ausgestrichen.*] Quando precepit ſonum tubę differenter articularj. Quando itur ad bellum, Quando Numerj. 10. feſta aguntur. Quando populus congregandus eſt (.1. Scriptura 3^ci^ ſenſu myſtico articulatur. primo tropologico, qui parat ad bellum contra vitia & Demones Secundo allegorico, qui parat ad Epulas & dies feſtos, ad eruditionem & refectionem ſpiritualium Tertio literali, qui congregat populum. Et Hic eſt ſimplex clangor. vt ibidem dicit

Igitur. pſalterio aperire. Eſt in parabola & vmbra (qualiter litera eſt) producere ſpiritum & myſticum ſenſum, Hoc autem certum eſt quomodo Chriſtus egerit.

ps. 49. [Hebr. L.]

Blatt 62ᵇ: Deus, deus, deus, Locutus eſt (.1. loquetur in futuro.) ſic enim debuit tranſferri latine quia in Heb. ponuntur tria nomina Dej Vnde Hiero ſic Fortis, deus dominus, locutus eſt primum. tranſferens ſecundum etymologiam ſcilicet El
locutus autem eſt deus (.ſecundum Apoſtolum.) olim in prophetis. nouiſſime autem in diebus iſtis, in dilecto filio Quid ergo locutus eſt?

Vocauit terram, quia venit peccatores vocare ad penitentiam. Miſit enim verbum ſuum. Hoc eſt. quod locutus eſt. loqui enim eſt verbum mittere & dirigere ad alium, foris Dicere autem eſt verbum tantummodo producere. & diffinitiue ſtatuere, ac determinare. Non ſic loqui: [*Am Rande links:* dicere loqui] Et iſtorum duorum verborum talis doctrina in ſcrip. Euidens eſt. Quia quecunque deus dixit fiunt & facta ſunt Et ſic verbum eius ſemper fit & factum eſt. vt dicitur in multis locis Scrip. Quia tunc deus per internum verbum immediate dicit, quod eſt omnipotes [*so*] & efficax. Locutus eſt autem ſepius & multa: que non ſunt facta & audita ac recepta ab hominibus. Ideo Locutio & verbum dej multum differunt. Locutus ergo eſt in dilecto filio ſecundum carnem eiuſdem

Ex Zion ſpecies Decoris eius. Eccleſia Eſt ſpecies decoris Eius ſcilicet Chriſtj. Quia ej aſſimilata & de eius plenitudine accipiens. Ipſe decorus. & omni decore pulcherrimus a quo decore venit ſpecies (.1. forma & imago eius in Eccleſia:
Et ipſa de Zion exiuit in totum orbem terrarum. Quia vocauit ab ortu ſolis vſque ad occaſum .. Scilicet in Zion incepit. & ibi primum exiuit iſta vocatio. vt [act. 1 Eritis *ausgestrichen.*] Matt. vlt, Incipientes a Ieruſalem vſque ad nouiſſimum terrę. [*Am Rande links:* Iſaie 2. Mich. 4. De Zion exibit rex & verbum domini de Ieruſalem Sic etiam Eccleſia: quia cum lege & in lege exit. etiam populus qui eſt in lege. Non enim lex ſe ſola ſine

ſuis cultoribus exiuit in orbem terrarum. Igitur lex decora & Synagoga. Sed euangelium Species illius decoris ſimiliter & Eccleſia] Alio modo ſpecies decoris eius Eſt manifeſtatio & claritas decoris eius: Et Hec eſt Euangelica lex per totum mundum predicata quia in iſta ſpecie & claritate apparuit omnibus. quis eſſet decor Chriſti. quia ſcilicet ſpiritualis. Sicut ſtella magis oſtendit natum Chriſtum, ita Species iſta & claritas Euangelii. decorem & gloriam Chriſtj. Tercio Species (.1. reuelata facies decoris Chriſtj, qui prius in litera latuit, tunc cepit videri. Quia fuit quidem decorus. Sed nondum ſpecies eius apparuit ideo abiecta litera. & adducta luce, tandem apparuit veritas. quam vmbra non ſinebat eſſe ſpeciem, licet decorem eſſe prohibere non poſſet. Et Hoc in Monte Chriſtus oſtendit. quando decorem diuinitatis & glorie ſuę, foris protulit in ſpeciem. Vnde & ſpecies a ſpecere venit, vt ſit non niſi ille decor. qui viderj poteſt & in claritatem poſitus. Hoc enim in lege non erat. Sic Sic [*so*] forte illud ſupra ps. 44. intelligi poſſit Specie tua & pulchritudine tua. vt ſit, ſpiritus, ipſe decor, pulchritudo, manifeſtatio autem eius paſſiua per Euangelium actiue, ſit ſpecies eiusdem. [*Am Rande links:* Et ſupra ps 46. Speciem Iacob quam Dilexit] Et Huic conſonat Heb. Gloria & decore tuo. Quia Decor ſine gloria non videtur. Et eſt ſub litera latens. Gloria enim eſt clarificatus decor & Species eſt manifeſtata pulchritudo. Sicut dicit Iohannis. 12. pater clarifica me claritate quam habui (.Ecce abſconditam.) priusquam mundus fieret. Eodem modo & Hic iuxta heb. Hiero: capi poteſt, Ex Zion perfecto decore deus apparuit. Quia lex imperfecta eſt. & decor eius per Euangelium perfectus eſt. Talis eſt & illa oratio, Gloria & honore coronaſti eum. 8. Et Gloriam & magnum decorem impones ſuper eum ꝛc

Qui ordinant teſtamentum eius, ſuper ſacrificia. .primo (.1. qui pactum Chriſtj feriunt pro ſacrificio). ſic enim Heb..) qui legem eius ſuſcipiunt vt eũm colant ſacrificio. Vnde Sacrificium eſt finis legis & Euangelii Quia quid aliud facit Euangelium. quam quod nosipſos mactat & mortificat ſecundum carnem

&ſic offert deo viũificatos ſecundum ſpiritum Ro. 12. Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam. Et 1. Pe. 2 vt per ipſum offeratis hoſtias ſpirituales ꝛc. Quę ſumus nos ipſi: de quibus Hoc [*so*] ps nos erudit.

Secundo ſuper ſacrificia (.1. perfectius & dignius quam ſint ſacrificia legis ac plusquam illa Ordinant autem: quia primo ſeipſos. deinde alios offerunt & per verbum dej conficiunt. Hoc enim poſtulat ordo Charitatis. vt prius pactum & teſtamentum dominj faciat ad ſacrificandum ſeipſum. Deinde & alios.
Quod autem verbum dej ſit teſtamentum patet in gloſa. Et ps. 26. Teſtamentum ipſius vt manifeſtetur illis

Blatt 63a: Deus, Deus noſter, dicit: primum quia in ſeipſo verus etiam ſine nobis eſt deus, Secundum. Quia per veram religionem noſter deus eſt, ſicut dicitur deus Abraham. Iſaac. Iacob. Iſrael. Et ſepius in li. Regum ad prophetas dicitur deus tuus. deum tuum ꝛc Sic Ezechias ad Eſaiam. eiuſdem. 37. Et Zdech ad Ierem. eiuſdem 49 [*Die 4 scheint durchstrichen. Ob 39?*]

Sacrificium Laudis. ſoli debetur deo. laudem enim & gloriam: iam ſibi vendicauit, quam ej diabolus & homo furatus fuerat. [*Am Rande links:* Aug. Hoc ſacrificium eſt. Gratias agere illi a quo Habes quicquid boni habes Et cuius miſericordia tibi dimittitur quicquid tuum malum habes. Vnde Baruch. 1. Et dicetis Domino deo noſtro Iuſtitia, nobis autem confuſio faciej noſtre] Quare coram deo non gloriari poteſt omnis caro, Sed ſolus ipſe glorioſus eſt. & nos confuſioſi vt ſic dicam. Tunc enim Recte deus colitur Quando nosipſos omnino confundimus. Et omnem laudem & gloriam ej attribuimus. Et quicquid in nobis eſt. Quia quando deo tribuimus quod ſuum eſt: & reſeruamus nobis quod noſtrum eſt. tunc nihil reſeruamus. & ipſum nihil eſt noſtrum Totum autem eſt dej. ex quo accepimus. Talis ergo confeſſio ex vero corde: eſt ipſum laudis ſacrificium, ſcilicet totos nos deo debitos fateri quicquid ſumus. Et nihil nobis relinquere omnino. Atque non ſolum corde Sed & opere nos, ſic ej confiteri, vt opera ipſa teſtentur, nos nihil nobis eſſe & videri
Et ex hoc fundamento fit, vt quilibet quantumuis ſanctus, neceſſe habeat de ſe coram deo omne malum ſentire & confiteri. & omnino

nihil. Et dicere. Tibi ſoli peccaui, tibi malus ſum, tibi nihil ſum. Quia ſi deus auferat id quod ſuum eſt in nobis veriſſimum eſt: id quod relinquitur. priűationem, tenebras, & malum eſſe. Ac ſic damnatione dignum Quod ſi aliquid illorum nobis inflectimus: iam fures ſumus bonorum Dej. & ſubtractores glorie eius

Et ex hac radice veniunt iſta verba: Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum. Et illud Apoſtoli: Quorum primus ego ſum. Et illud Chriſti. ſede in loco nouiſſimo. Quia ſi deus nobis vellet imputare: illud quod eſt in nobis: vltra eius dona: iam eſſemus peccatores Sed hoc ſalui ſumus, quod ipſam noſtram nihileitatem nobis non imputat, quando eam ſaltem agnoſcimus Et ſic nullus ſanctorum, etiam b. virgo, non mentitur, dicendo. Dimitte nobis debita noſtra. Sic Sic Ego dixi in exceſſu meo. omnis homo mendax. Quare? Quia humiliatus ſum nimis Ideo Credidi. & ſic locutus ſum, Non quia ſumus aliquid Et ſic totum. c. Ro. 3. intelligi debet Vnde & Eſaie. 40. Ecce gentes. quaſi nihil reputate ſunt ej. Nunc autem omne Nihil eſt peccatum, Quia lege prohibitum, vt nullus vacuus coram Deo appareat. Sed omne nihil eſt vacuum, ergo omne nihil eſt contra legem. Etſic Concluſit Scrip. omnes ſub peccato Gal. 3. hoc eſt ergo verum ſacrificium laudis. Scilicet ſuam totam abyſſum agnoſcere & omnia que eſt, habet, poteſt, dej bonitati aſcribere & confiterj. Quare profunda theologia in iſto verſu eſt: qualis & in toto ps ſequente. per ſingulos pene verſus eſt.

Quod autem alii illud de ſacrificio altaris exponunt, non videtur ad literam dici. Licet verum ſit Quod ſacrificium laudis: & res ipſa ſacramenti ſit idem: Quia in ipſo offertur ſemper ſacrificium laudis. de quo Hic loquitur. Sed non ſolum in illo. Immo ſacrificium laudis eſt Iuge ſacrificium, quod nunquam ceſſat offerri. Quia nos ipſos deus requirit & non noſtra. niſi vt ſignum ſeu ſacramentum. ſacrificii quod ſumus nos. Nam & b. Aug. tale exponit ſacrificiűm Vnde illa dictio Hod hebraice ſignificat proprie Confeſſionem: que tamen & laus eſt. Sed magis exprimit, laudem ſcilicet de acceptis ac gratiarumactionem:

Nam & laus quedam eſt. non confeſſio nec gratiarumactio Sed tantum preconiſatio.

Cęli annunciant Iuſtitiam dej: quoniam deus Iudex eſt. Hoc nouum verbum Apoſtoli nunciauerunt Scilicet Quod iam deus ipſe, non Homo loco dei Iudicaturus ſit. Et ideo neceſſe eſt vt tale Iudicium ſit vniuerſale & omnium generale. quia dej: Cuius Vicarij tantum partiale agunt. Ipſe autem. quia ſupremus. & altiſſimus. neceſſe eſt. vt omnia Iudicet. Quare annunciare. quod deus Iudex eſt. eſt annunciare vniuerſale Iudicium & quod non ſufficit Iuſtitia alicuius. quam coram Hominibus habere poſſit. Sed requiritur Iuſtitia dej vt coram deo Iuſtus ſit, Et ad hoc requiritur: quia non ab homine Sed a deo Iudicabitur. Quoniam deus Iudex eſt.

ps .50.*) [Hebr. LI.]

Blatt 63b: Iſte ps ſicut eſt vulgatiſſimus: ita certe difficillimus preſertim in verſu quinto: ſuper quo tot ſunt pene expoſitiones allatę. quot fuerunt expoſitores. Quare Apoſtolum pro nunc ſequi volumus Ro 3. Qui per ipſum probat. quod omnis homo ſit mendax & peccator. Solus autem deus Verax & Iuſtus. quod debet intelligi de ijs hominibus, qui nondum a deo ſunt Iuſtificati. & deo coniuncti. quoniam tales ſunt Iuſti & veri dicit ergo. Eſt autem deus verax & omnis Homo mendax. ſicut ſcriptum eſt. vt Iuſtificeris in ſermonibus tuis & vincas cum Iudicaris. Et ſequens. Infert Corol ſecundum quoſdam. Si autem iniquitas noſtra Iuſtitiam dej commendat ꝛc (Hoc enim ſequi videtur ex iſto. Tibi peccaũi vt Iuſtificeris: quaſi non poſſit Iuſtificari. niſi nos peccemus. Sed hoc ſic debet intelligi propoſitiones ponendo

primo. Omnes homines ſunt in peccatis coram deo & peccant .1. ſunt peccatores vere.

Secundo. hoc ipſum deus per prophetas teſtatus eſt, & tandem per paſſionem Chriſti idem probauit: quia propter peccata hominum fęcit eum pati & morj

*) Vgl. Riehm, Initium pag. 16 ſqq.

Tertio Deus in ſeipſo non Iuſtificatur. Sed in ſuis ſermonibus & in nobis

Quarto Tunc ſimus peccatores quando tales nos eſſe agnoſcimus, quia tales coram deo ſumus

Tunc ſequitur. Qui non eſt peccator (.1. ſe non confitetur peccatorem.) manifeſte contendit deum condemnare in ſermonibus ſuis. quibus nos in peccatis eſſe teſtatus eſt. Et Chriſtum non pro peccatis mortuum eſſe contendit Et ſic Iudicat deum & mendacem facere nititur. Sed non vincet neque preualebit. preualuit autem deus. Et tales fuerunt Iudęj & ſunt vſque Hodie Vnde multę ſunt tales auctoritates in Euangelio & Apoſtolo: que videntur nos Inducere vt peccemus: cum non aliud velint, niſi vt confiteamur & agnoſcamus nos eſſe peccatores. dicit. Tibi ſoli peccaui. Et ſic tunc Iuſtus & verax in ſermonibus efficitur. quibus nos peccatores declarañit. Et vincit. quia falſe Iudicatus fuit. Et qui dicit. Tibi peccañi ſoli. Excludit Iuſtificationes legis: q. d. Non confiteor de peccatis contra legis ceremonialia: quia talia ſunt figuralia peccata. & per legem auferibilia. Sed de ijs: que lex nullo modo poteſt auferre. nullis Hoſtiis, nullis lotionibus, aut ritibus. Ideo tibi ſoli peccañi. Quia de veris peccatis confiteor: non de vmbraticis. Quia ecce veritatem dilexiſti Et ſic eſt expreſſio precedentis verſus, quale ſit peccatum ſuum quod cognoſcit. Quia non figurale Neque per ſanguinem hircorum auferibile. Et taliter peccata confiteri: Hoc eſt: deum Iuſtificare & victorem facere: Cui repugnant Iudęi vſque hodie: Qui per ſanguinem hircorum peccata volunt auferri. & figuralia tantum peccata eſtimant. Vnde

Iſta repugnant
- Negare ſe peccatum habere aut non confiteri: Et deum Iuſtificari
- Se ipſum Iũſtificare coram deo. Et deum glorificare

Quare a nullo Iuſtificatur, niſi ab eo qui ſe accuſat & damnat & Iudicat. Iuſtus enim primo eſt accuſator ſui. & damnator & Iudex ſũi. Et ideo deum Iuſtificat, & vincere ac ſuperare facit Econtra Impius & ſuperbus. primo eſt excuſator ſũi ac defenſor, Iuſtificator & ſaluator. Quare ipſo facto dicit deo ſaluatore ſe

non Indigere. & Iudicat deum in ſuis ſermonibus & iniuſtificat ac mendacem & falſum arguit, Sed non preualebit. deus enim vincet.

Quod ſi adhuc quis non intelligat quoniam nullus Iuſtus eſt coram deo. qui ſolus Iuſtificatur. Sequitur clarior expreſſio. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum. Ergo verum eſt quod tibi ſum peccator & peccaui, vt tu ſolus glorioſus ſis in Iuſtitia & Iuſtificeris ſolus, quando omnes ſumus peccatores Et Verum eſt. Quia [nullum opus *ausgestrichen.*] Adeo nos coram deo ſumus iniuſti & indigni, vt qũęcunque facere poſſemus, nihil coram eo ſint. Immo & fides & gratia, quibus Hodie Iuſtificamur non Iuſtificarent nos ex ſeipſis, Niſi pactum dej faceret. Ex eo enim precife. quia teſtamentum & pactum nobiſcum fęcit: vt qui crediderit & baptiſatus fuerit ſaluus ſit, ſalũi ſumus. In hoc autem pacto deus eſt verax & fidelis & ſicut promiſit, ſerũat. Quare verum eſt, nos eſſe in peccatis coram illo ſemper. [niſi *ausgestrichen.*] vt ſcilicet ipſe in pacto ſuo & teſtamento quod nobiſcũm pepigit. Iũſtificator ſit Vnde litera Heb. Sic Tibi ſoli peccaũi. propterea Iuſtificabis in verbo tuo .1. pacto tuo. Qui ergo non peccat nec peccatum confitetur, hunc non Iuſtificat deus in pacto: quia qui non credit ꝛc Eo quod non poſſit deus

Blatt 64 fehlt; ist weggeschnitten.

Blatt 65ᵃ: Dicit autem Tibi ſoli: propter peccata legalia, que etiam per legem mundari potuerunt. vt tactus. Mortũi pollutio corporalis ꝛc. Talia enim peccata ſunt coram lege & Moſi potius in his quam deo peccatur Dicit peccaũi ſcilicet vero & Spirituali peccato. de quo ps. 18. ab occultis peccatis meis munda me Et Hoc eſt Iudicium quod diligit honor regis & amat dominus: ſcilicet ſeipſum accuſare & Iudicare Et tunc Iuſtificatur Dominus in verbis ſuis. vt infra ps 141. Iuſtus dominus in verbis ſuis ꝛc ſcilicet quibus. omnes oſtendit eſſe in peccatis

Deinde Iuſtificeris. Hoc ſit in eis. qui ſe non Iuſtificant ſed Iudicant. vt deus Iuſtus ſit & per eum Iuſtificentur & ipſi. Dicit autem maxime Iuſtificeris. & non verificeris. Quia contra Iudęos

potiſſimum loquitur vt Ro. 3. patet Qui non ignorant aut ſaltem non ignorare debent: omnes eſſe in peccatis. Sed qũia ſe per ſuas Iuſtitias Iuſtificari credunt: ideo deum iniuſtum faciunt ſcilicet quaſi iniuſte eis faciat. quod neget eos in ſeipſis Iuſtificari poſſe. Gentibus autem & verax & Iuſtus eſt

Vincas. Hoc fit in malis & incredulis. A quibus Iudicatur deus Cum ipſi ſeſe deberent Iudicare. ſicut illi qui dicunt. Tibi peccaui. Econtra illi dicunt Non peccaũi. Et ita dum ſe Iuſtificat neceſſario deum condemnat. De quibus prouer. 30. Generatio que tergens os ſuum dicit. Non ſum operata malum. Quia Iſta duo ſeſe mutuo Inferunt

Qui ſeſe ⟨ Iuſtificat, Deum condemnat qui illum peccatorem eſſe affirmat per omnes ſcrip: maxime ps. 13. vt apoſt. allegat Ro. 3. Iudicat & confitetur peccatum, deum Iuſtificat & verificat: Quia dicit id. de ſe: quod deus

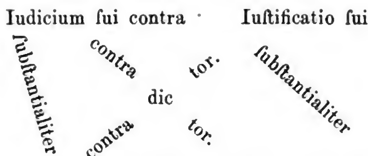
dicit de eo. Et ita iam conformis deo eſt. Et verax & Iuſtus: ſicut deus cum quo concordat Quia eadem dicunt: Sed deus dicit vera & Iuſta: Et ille dicit eadem. ergo & ipſe cum deo Iuſtus & verax eſt. Illi autem cum deo pugnant de veritate Deus enim illos aſſerit eſſe impios, illi autem negant Et ſic neceſſe eſt vel deum vel ipſos mentirj: quia mutuo ſeſe condemnant & Iudicant. Sed impoſſibile eſt deum mentiri. Quare vincas cum Iudicaris: ſcilicet in ſermonibus tuis, non enim in ſeipſo Iuſtificatur aut Iudicatur Et ex iſto verbo abunde patet differentia Iudicii & Iuſtificationis

*) [Iuſtificatio Sui contra Iudicium & condemnatio ſui

verbaliter

Iuſtificatio dej contradict Iudicium & condemnatio dej]

*) [ ] ist ausgestrichen. Beide Sätze, der ausgestrichene und der geltende stehen auf gleichen Zeilen einander gegenüber.

Iuſtificatio dej ſubſtantialiter contra Iudiciũm Dej

His nunc Applica Regulas logice. de naturis oppoſitarum propoſitionum.

.1. Omnis Accuſator ſũi, Iuſtificat deum: Sed non econtra omnis Iuſtificator dej Iudicat ſe. quia poteſt Impius deum glorificare, vt demonia

2. Omnis Iuſtificator ſui condemnat deum: Sed non econtra. omnis condemnator Iuſtificat ſe: quia damnati Iudicant deum & tamen non Iuſtificant.

.3. Nullus Iuſtificator ſui, Iuſtificat deum Sed bene econtra aliquis Iuſtificator dej Iuſtificat ſe.

Hoc totum eſt quod ps precedenti dictum eſt. Sacrificium laudis honorificabit me & Illic iter. Sic Iob ait Celi ſunt immundi in conſpectu eius & Stelle ſunt immunde coram eo & Luna non lucet. (.1. ſancti non ſunt ſancti coram eo Sic Iſaie. 40. Omnes gentes. quaſi nihil & inane reputate ſunt ej: Quia Sancti ſeſe confitentur maxime immundos: Dicentes ſemper tibi ſoli peccaui vt Iuſtificeris ꝛc. Vnde Vna Inſignis ſtella inter eas Dixit. Venit Iheſus Chriſtus peccatores ſaluos facere: quorum primus ego ſum Ecce quomodo iſta ſtella non eſt munda coram eo: que tanta fulget claritate coram hominibus Et Hinc naſcitur illud. quod Mirabilis eſt Deus in ſanctis ſuis. Nam Verum Qui pulcherrimus eſt coram Deo: idem eſt deformiſſimus & econtra. Qui deformiſſimus ipſe eſt pulcherrimus. Sic Qui eſt pulcherrimus ſibi: ipſe eſt turpiſſimus coram deo Quare ſic? Quia ſacrificium confeſſionis Honorificabit me.
Nec eſt vllus

Blatt 65b: ornatus aut veſtis Eccleſie preſtantior. quam Indumentum confeſſionis: Hoc enim eam maxime decet. Ita vt ps dicat: Confeſſio & pulchritudo in conſpectu eius, Et iterum.

Confeſſionem & Decorem Induiſti : Et Confeſſio & magnificentia opus. Quare ps 44. dicit Audi filia & vide & inclina aurem tuam Eſto humilis: & ſic concupiſcet rex decorem tuum. Igitur Non qui ſibi Humillimus videtur. Sed qui ſibi fediſſimus & turpiſſimus videtur. Hic eſt ſpecioſiſſimus coram deo Et ratio Eſt Quia ſuam feditatem nunquam videret, niſi eſſet intime illuſtratus lumine ſancto, Sed habens tale lumen eſt Specioſus. & quanto clarius tanto ſpecioſior. Et quando clarius habet: tanto magis videt ſeſe eſſe deformem & indignum. Quare verum eſt. Turpiſſimus ſibi eſt formoſiſſimus Deo. & econtra formoſus ſibi turpiſſimus eſt Deo: quia caret lumine quo ſe videat, Sic B. Virgo ait. Quia reſpexit vilitatem ancillę ſuę. Hec ſunt medulla Scripturę. & adeps frumenti cęleſtis. omni diuitiarum gloria amabilior. Bonum mihi lex oris tui ſuper milia auri & argenti. Nec ego pro tali intelligentia: totius mundi diuitias commutarem Si optio daretur: Dulciora enim ſunt ſuper mel & fauum. ſunt iſta eloquia dej.

Quo fit vt etiam ſancti, in ſuis virtutibus, non gloriantur. licet in ipſis gaudeant & exultent. eas referendo ej. qui dedit. Vtrunque enim nimis abſurdum eſt: &. In paupertate ſuperbire. & in alienis veſtibus ſuperbire. Primum faciunt qui ſeſe Iuſtificant cum ſint impij: Secundum qui quidem Iuſti ſunt. Sed de virtutibus ſuis ſuperbiunt. & viderj volunt. Licet autem bene gaudere vt dixi Semper igitur peccatum timendum ſemper nos accuſandum & Iudicandum in conſpectu Dej. Quia ſi nos ipſos Iudicamus, non vtique a Domino Iudicabimur. Quia non Iudicabitur bis in idipſum: Nec poteſt eum condemnare: qui iam a ſeipſo & per conſequens. a ſermonibus dej Iudicatus eſt. Quia deus ſeipſum negare non poteſt Sed ipſe Iudicauit illum peccatorem. & Hoc idem fęcit ipſe: Ergo non poteſt eſſe contra illum ſic ſeſe Iudicantem. alioquin eſſet contra ſeipſum: qui illi conformis fuit in Iudicio Quare neceſſe eſt vt Iudicium ſuum in illo agnoſcat & approbet

Patet Itaque ps. iſtum proprie non de Dauid. Sed in perſona Eccleſie prophetice factum eſſe: a dauid velut parte Eccleſie: ſumpta occaſione ex hyſtoria: quę in titulo nominatur. Maxime

ex eo quod dauid per Nathan correptus ſtatim agnouit & confeſſus eſt peccatum dicens. peccaūi Vnde Hoc ipſum: potiſſimum Hic allegat. Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco: Ibi enim intellexit. Quod accuſare ſeipſum, ſit Iuſtificare deum & per conſequens ſeipſum. Non ſic Saul Qui a Samuel correptus ait. Immo obediūi voci Dominj. qui fuit figura Synagoge: ideo ſicut ille ita & ipſa proiecta eſt a facie in Dorſum. a ſpiritu viuificante in literam mortuam.

figuram huius rej Inſpice in Chriſto pendente in cruce. Vnus latro Iudicat, condemnat & blaſphemat eum, alter ſeipſum Iudicat & Iuſtificat Chriſtum dicens. Nos quidem Iuſte (.1. Tibi ſoli peccaui) hic vero nil mali geſſit. (.ecce vt Iuſtificeris.) Quod ſi Iuſtificatur. Sed Iudicatur. nihilominus vincit & Iuſtificabitur vel ab inuitis. Qui enim nunc ſeſe accuſare non volunt & deum Iuſtificare in ſuauitate & bonitate allecti, tandem Hoc facient in fortitudine & ſeueritate victi ſcilicet poſt mortem & in extremo Iudicio

Iſta autem Intelligentia non tantum pro iſto verſu aut psalmo vtilis eſt. Sed ad omnes, vbi memoria fit laudis & Iuſtitie & glorie dej. Quia non poteſt deus laudari, Iuſtificari, glorificari, magnificarj, admirari ꝛc niſi ſimul & prius, nos vituperemur, accuſemur & confundamur & econtra. Vbi noſtra confuſio, accuſatio, ibi laus dej. & Iuſtitie eius memoria fit. Exemplum

primi { laus tua in fines terre ps. 47. ſacrificium laudis
ps precedente laudate pueri: Alleluia quoque
vbicunque ponitur

Exemplum 2ⁱ { Confundantur & reuereantur
Cum confuſi & reueriti
Confeſſio & magnificentia opus eius }

[*Am Rande links:* Nota bene *mit einer grossen, den Zeigefinger hoch hinaufstreckenden Hand.*]

Blatt 66ᵃ: Cor mundum crea in me deus. Mirum & magnum verbum. Multi enim. non faciunt peccata. Sed omnia bona. Et tamen ſola ſuperbia ſubtiliſſima. de ipſis virtutibus nata. polluit illos ideo ait. non manum, oculos, pedes, linguam, aures, carnem. munda. Quia illis forte quis iam non peccat. Sed ſolum

cor inflatur. & polluitur Ita & Spiritus rectus (.1. Tropologice enim nunc loquor. vltra ea que literaliter in glofa dicta funt.) Quia quidem viuunt quidem [*so*] fpiritu & mortificant carnem. Sed fpiritus eorum inflexus & curuus eft in fe ipfos: pro vana gloria & fuperbia. Tales fine dubio fuerunt Heretici quidam. Qui caftiffime viuebant. Et Hodie Boemi vicini noftrj: Qui in omni mundicia pene nos excedunt. excepto corde: quod fpiritualis fuperbia polluit. Et Hec eft Efca diaboli electa Nam & ipfe licet fit immundiffimus: tamen in mundo loco optat habitare: dicit enim. Afcendam in montem aq̃uilonis ꝛc Horror itaque eft attendere in Hoc abyffale & terrificum dej Iudicium. Quod multi Heretici tam docti, tam fancti externis fuerunt & in fcripturis eruditiffimi. Et propter folam hanc feditatem intimam cordis repudiata eft omnis talis fynagoga & adulterata

Nota autem fi deus Iuftificandus eft in fermonibus fuis, quibus nos. affirmat peccatores Vtique etiam, in operibus f ũis, quibus Hoc idem afferit. Hęc opera autem funt, flagella & cruces: quę cum fuper nos veniũnt: dej velut verbum funt: peccatum noftrum arguentis & conteftantis. Atque ideo cum omni timore & humilitate fufcipienda: & confitendum ej. Quia Iuftus eft in operibus fuis. Ita enim per prophetas Ifa & Ierem d. Corripiam te in Iudicio: ne tibi innocens videaris. Semper enim in nobis eft reliquum & reliquię peccatorum. fcilicet Inclinationes & motus mali: ad iram, fuperbiam, gulam, accidiam, que funt coram eo peccata, mala & damnabilia: ideo femper pũnienda. Sicut Iebufei olim in finibus filiorum Ifrael: propter quos quia non potuerunt expellere, frequenter fuerunt puniti bellis & fame ꝛc. Immo & ad peccata pertracti

Domine labia mea aperies. Hoc proprie, Ecclefie conuenit, quia nunc apertum eft os totius fcripture. & publice annunciatur laus Chrifti Aperitur autem fide: Sine qua eft claufum & mutum vt Credidi propter quod locutus fum. quia fides aperit os. maxime ad deum, (.fic enim nunc loquimur.) & de deo in veritate loquendo

Tibi peccaui. Cur non mihi? Nonne peccatum mihi nocet & in meam miferiam vergit? Sed Tibi (.1. coram te. q. d. Etiam

ſi coram hominibus Innocens fuero & ſanctus, coram te tamen peccaui & ſum peccator, & malum fęci: Quia non Iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens

Sic Tibi	Mendax ſum	vt tu	verax ſis. Ro. 3. Eſt autem omnis homo mendax. Deus verax.
	Malus ſum		Bonus ſis luce. xi. Vos tamen ſitis Mali, Et Solus deus bonus eſt
	Inſipiens ſum		Sapiens ſis, Apoſt: 1· Cor. 8. Quod vult ſapiens eſſe ſtultus fiat
	Cęcus ſum		Videns Iohan. 8. Si cęci eſſetis peccatum non haberetis
	Cecidi		
	Miſer ſum		
	Nihil ſum		
	ꝛc		

ps. 51. [Hebr. LII.]

Blatt 66[b]: Quid gloriaris in malitia, d. q. Ne putes: quod ex teipſo Habeas: quia ſuper me potens es in iniquitate Sum modo Infirmus quia volo, tu autem poteſtatem in me nullam Haberes: niſi tibi datum eſſet deſuper: Ideo quid gloriaris in poteſtate mala: immo in malitia? Quia poteſtas omnis a Deo eſt & A deo non niſi bonum eſt: Ideoque in malitia tua potius gloriaris: quia per eam mihi modo preuales. Sic erit etiam anti Chriſtus. poteſtas tua mihi nihil faceret: ſi ſola eſſet. Sed Malitia qua abuteris poteſtate. Et ſic gloriaris non quia potens es ſuper me. Sed quia mala potes inferre

Cogitauit Lingua tua. Mos eſt Scripturę vt totum nomine partium exprimat: quod in nullo ideomate vidi. ideoque huius Scrip: propria locutio eſt. Vt Oculi tui vel mej: vel veſtri videbunt quod latinus diceret. Ego tu. nos, vos. videbimus ꝛc. Ita lingua tua, mea, loquitur os Iuſti meditabitur ſapientiam. Et lingua eius loquitur Iudicium. Et os meum annunciabit laudem tuam. Item Si non poterit manũs eius Inũenire: Et pes tuus concũlcet ꝛc. Quare autem?

primo vt comprehendat ſub eiſdem verbis: literam. allego-

riam, tropologiam, Anagogiam: Nam Si dixeris. Ego locutus ſum: ſolus tu intelligeris locutus ad literam. Sed quando dicitur Lingua mea Calamus ſcribe: Ibi primo lingua prophetę. ad literam intelligitur. Secundo. Allegorice omnis doctor Ecclesie & predicator. Quia In corpore Eccleſiaſtico etiam ſua lingua eſt Tercio Tropologice Sunt vires anime. meditatrices & diſputatrices in corde: per quas formantur verba cordis & cogitationes. Anagogice autem eſt filius Dej in Diũinis ꝛc. Vel in Malo. diabolus

Secundo ad exprimendam vnitatem anime, in multis membris, Quia Anima tota eſt in qualibet parte. Et ideo quando vno membro vtitur, tunc tota in illo eſt. immo omnes vires ad illud tunc cooperantur Et ſic omnia membra. quodammodo fiunt vnum membrum & per conſequens totus homo fit velut vnum membrum illud ad quod anima ſeſe tranſfert. & ſic tranſferendo. omnia ſęcum ſumit

Deus deſtruet te ꝛc. 4ºʳ ibi Vaſtationes nominantur: In quo ſignificatur quod ſtabilis & firma erit Hęc vaſtitas. poſſunt autem multipliciter diſtribui. De Iuda quidem. Quod eſt deſtructus in ęternum, Euulſus & emigratus de bonis huius vite. & etiam de ipſa vita que fuit tabernaculum ſuum, & eradicatus etiam de choro Apoſtolorum & Eccleſia. Igitur deſtructus ad infernum. Euulſus de bonis & neceſſarijs huius vitę. Emigratus per mortem. Eradicatus per peccatum & deſperationem. Ita & Iudęi deſtructi: Quia Synagoga ceſſauit & cecidit nunquam reſurrectura ſic vt ſynagoga ſit 2º Euulſi de terra ſua. Et Diſperſi per omnem terram 3º emigrati ſcilicet de hac vita per varias mortes. 4º Eradicati de oliua & Eccleſia & fide veraque ſcripture intelligentia. Sic quilibet Impius: deſtruitur de ſtatu in quo viũit: quia cogitur ceſſare: facere voluntatem ſuam, in diuitijs, Honoribus ꝛc 2º Euellitur de bonis exterioribus: per infirmitatem & mortem. 3º per eandem etiam de bonis corporis & vita 4º etiam de bonis Spiritualibus. quod omnium peſſimum eſt

Videbunt Iuſti & timebunt. ſcilicet in hac vita: Quia Ruina Iudęorum Exemplum eſt ire Dej: a quo non mirum ſi

pilj horrerent: & in ſtuporem verteremur. Sic enim Apoſtolus Ro xı ſuadet. Noli altum ſapere Sed time: Si enim ꝛc

Nobis itaque in terrorem & cautelam iſta Horribilis ſynagoga vaſtitas ſtatuta eſt. Malach. 1. Et vocabuntur termini Impietatis. & populus cũi iratus eſt Dominus imperpetuum ꝛc Sed Iniuſti vident & nihil timent: immo ſequuntur eos Suntque inſenſati nimis

Et ridebunt ſũper eos ſcilicet in futuro: Non enim quando timent rident: Ne forte & cum ipſis labantur & pereant vts in gloſſa.

ps. 52. [Hebr. LIII.]

Blatt 67ᵃ: Aut requirens deum primo requiritur deus velut amiſſus. Nam Querit aliquid, qui nunquam habuit. requirit autem qui amiſit quod habuit. Habuit autem homo deum in principio & per inobedientiam amiſit in paradyſo. Sed adeo inſipiens factus eſt. vt non requirat eum. Immo totus in carne merſus. peccata & mala Querit & requirit

Secundo requiritur (.1. iterum atque iterum. Hoc eſt Iugiter, aſſidue, ſemper & perſeueranter queritur. de Die in diem eundo. de virtute in virtutem ac ſi magis ac magis appropinquando. Apparet enim ijs: qui fidem Habent in illum Et Inuenitur ab ijs qui non tentant eum Sap. 1. Sed primum eſt. Eſſe intelligentem. ac deinde requirentem. Nam qui non Intelligit non querit Qui ignorat non amat. Ignoti enim nulla cupido

Inſipientes autem Quia tantummodo Senſum habent. & non intelligunt Sed tantum ſentiunt: requirunt ſeipſos & ſua ſemper & aſſidue Ideoque omnes declinant (.1. deorſum ſeſe inclinant: non ſurſum ſe erigunt ad ſpiritualia:) Et ſic inutiles fiũnt. nec ſibi, nec deo, nec proximo vtiles. immo omnibus noxii maxime ſibi Solũmque nũmero ſunt in rebus. alijsque impedimento

Exultabit Iacob & lętabitur Iſrael. duas vitas Exprimunt iſta nomina Iacob enim interpretatũr ſupplantator: quia ſupplantat Eſau fratrem ſuum. Ita Spiritus debet ſupplantare carnem ſuam & mundum. cum vitijs & concupiſcentijs ſuis. quod fit per vitam actiuam Et Deinde fit Iſrael quod interpretatur Vir videns deum: Vel vt lyra & alij. Directus cum deo ſeu prin-

ceps cum Deo. Et in idem redit: quod ſit in vita contemplatiua. Et ſic duo ſtatus in Eccleſiaſtico populo Hic Inſinuantur myſtice Eodem modo per illa Duo. Ieruſalem & Zion: Item. Iuda & Ieruſalem ꝛc.

Qui deuorant plebem ꝛc Cur non ait vt cibum carnis? Aũt vt cibum abſolute? primo vtingloſa. Secundo ſecundum Aug. Quia cętera omnia alternis. ſolũm panem quottidie deuoramus. Ita Sancti ſunt in qũottidiano martyrio. Verum primum melius de Iudęis. hoc autem de mundo toto vnde prouer. 30. Generatio que gladios habet pro dentibus. & commandit molaribus ſuis. vt comedat inopes de terra. & pauperes ex hominibus. ps. 78. Comederunt Iacob & locum eius deſolauerunt

ps 53. [Hebr. LIV.]

Blatt 67ᵇ: Titulum eleganter & Sapienter exponit b. Aug. cum totius hiſtorię myſterio. Ziphei enim interpretantur florentes. Apũd quos latet & abſconditus eſt Dauid fugitiuus. Sic Homines Sęculi ſunt florentes in bonis mundi: & inter eos Iuſtus Homo. eſt abſconditus (.1. ſine gloria & reputatione quia pauper ſpiritu. & contemptor floris mundi. & fugitiuus ac peregrinus in Hoc ſęculo. Et ideo ſemper patitur proditionem & perſecutionem ab iſtis florentibus: quod primo. Capiti omnium Iuſtorum Chriſto contigit. & deinde omnibus ſuis membris: Iure ergo Alieni vocantur: quia a regno dej ſunt excluſi Et Hoc myſterium Dauid optime intellexit. in Chriſto & ſanctis futurum Ziphej itaque in ſpiritu ſunt Iudęi, Chriſtum perſequentes. Et Homines mundi. perſequentes. Chriſtianos pios & Sanctos

Deus in nomine tuo: Ziphej autem & ſęculariter florentes. in curribus & in equis ſaluare ſeſe ſtudent: Sancti autem in nomine domini dej ſui. ſicut Iſaie. 30. In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra: Et dixiſtis. Nequaquam Sed ad equos fugiemus. .1. ad carnale auxilium, in tumultu ſęculari: ſine nomine domini: Sancti autem in ſilentio & patientia. & in ſpe non in re. ſicut illi. quia in nomine Domini ſaluantur. quod non niſi in ſpe fit & patientia & ſilentio. Vbi impii in tumultu & re immo rej vanitate ſaluantur. Sic ps 43. Et in nomine tuo ſpernemus

insurgentes in nobis. Et sequitur. Non enim in arcu meo sperabo :c Sic iterum Isaie. 52. Quia neque in tumultu exibitis Et eiusdem. 9. Quia omnis violenta predatio cum tumultu & vestimentum mixtum sangũine, erit in combustionem & cibus ignis: (.1. Qui per impatientiam. & sęculari tumultu volunt saluari: damnabuntur & peribunt. quod proprie factum est in destructione Ierusalem Vbi Iudęi dimisso Christo qui in silentio & spe saluat: ipsi contra Romanos in tumultu & re ipsa secundum sęculum se querebant saluare. & combusti sunt cum tota ciuitate: Quia non in Humilitate & patientia. Sicut Christus fecit. qui sic exuperauit diabolum & Iugum oneris eius, non in tumultu & potestate sęculari: Sed in nomine domini ita vt seipsos sicut Madian occiderent & perderent demones. quia misit gladium in terram Et venit separare Hominem aduersus patrem suum: Et sic venit discordia bona vt rumperetur pax mala Hoc est quod vult propheta dicens. Iugum enim oneris eius exuperasti sicut in Die Madian, quia ibi sine gladio suo & effusione sanguinis, Inimici cęsi sunt. ex solo tubarum sonitu. Et ratio est Paruulus enim Natus est nobis: Hũmilitas Scilicet in nomine dominj. non in viribus suis saluari debemus neque in viribus mundi. Sed in humilitate (.1. in nomine dominj totaliter scientes. quod omnino nos nihil in nobis salutis Habemus. vt non in arcu nostro speremus. & gladius noster non saluet nos

Et in virtute tua Iudica me: Hoc iterum ad idem nos ducit. Quę est virtus dej in qua nos saluat? Ea scilicet que Iudęis Schandalum. gentibus stultitia est. Scilicet Infirmitas, passio, crux, persecutio :c Hęc sunt arma Dej: Hec virtutes & potentie. per que nos saluat & Iudicat atque discernit nos ab illis. qui aliter sentiunt: Quia secundum Apost .1. Cor. 1.: Quod infirmum est Dej, fortius est hominibus, & quod stultum est dej, sapientius est Hominibus [*Am Rande links:* . . Ro. 1. Euangelium virtus dej est in salutem omni credenti] Quia Hoc mundus ignorat, Quod patientia, humilitas, crux & persecutio: sit virtus & sapientia: Ideo Iudicatur in isto puncto. & discernitur per suam insipientiam a sanctis, quibus Christus crucifixus est virtus & sapientia: quia per crucem & passionem suam & eius. triumphant omnem vir-

tutem Diaboli Quare vere eſt virtus dej iſta: que tamen eſt hominum infirmitas, Elegit enim Infirma vt confundat fortia differunt ergo

Virtus dej	Eſt	patientia crucis &	Infirmitas dej	vere eſt eadem
Virtus mundi		Impatientia crucis	Infirmitas mundi	

Auribus percipe: Quomodo? Nunquid deus habet aures? Sed quia verbum eſt hic in heb quod ab aure: quaſi aurire, venit: quod noſtri ſemper tranſferunt auribus percipere

Blatt 68a: Ecce enim deus adiuuat me. Et dominus ſuſceptor eſt animę męę. Ex iſto quod Dauid multum fuit perſecutus & tamen nunquam comprehenſus a Saul Sed ſemper euaſit: figuratum intelligitur. Quod Chriſtus & Chriſtiani. licet ſecundum carnem. patiantur & occidantur: tamen anima eorum ſemper ſalua euadit & nunquam comprehenditur. ſecundum quod dominus promiſit. Nolite timere eos qui occidunt corpus. animam autem non poſſunt occidere. Et Hoc inſpiciens propheta dicit. Ecce enim deus adiuuat me: non ait Homo: Etſi Homo perſequitur deus adiuuat. Homo manifeſte perſequitur. Sed deus immediate & occulte: quod impii non vident. niſi is quem adiuuat. Quia homo eſt manifeſtus. deus autem Inuiſibilis. ideo Inuiſibiliter adiũũat Et tunc maxime: quando minus putatur. (.1. quando maxime foris deſerit in manu hominum: T a n t o e n i m i n t u s p r o p i u s a d e ſ t d e u s a d i u u a n d o q u a n t o p r o p i u s f o r i s a d e ſ t H o m o n o c e n d o. vt ſic triumphet Diabolum in virtute ſua & patientia ſanctorum ſuorum. Et ideo bene dicit. Et dominus ſuſceptor eſt anime meę: licet ſit deſertor corporis mei. Non quod ſic olim cum Dauid fieret, quem etiam ſecundum corpus ſuſcepit & adiuuit Sed Hoc figura fuit. ideo Hanc figũram in myſterium tradens. non ait. Et dominus ſuſceptor meus eſt. Sed anime meę: ſingulari nota & Indicio ad ſpiritum litere nos Dirigens. Figuratum eſt idem in lege: quando vnus paſſer immolabatur & alius emittebatur. Item vnus Hircus mactabatur & alius emittebatur. Ita caro crucifigitur. Sed ſpiritus ſaluatur & liberatur. Vide quam breuis ps. Sed quam longus. Sic

Apoſtolus. Nam virtus in infirmitate perficitur. & cum infirmor tunc fortior ſum Item libenter gloriabor in infirmitatibus meis. vt inhabitet in me virtus Chriſti ps 67. Infirmata eſt tu vero perfęciſti eam: Sic Chriſtus (2 Corin. penult,) non infirmus Sed potens eſt in vobis: Et admodum familiaris eſt iſte modus loquendi apud Apoſtolum Nonne ſic Sancti Martyres etiam opere probauerunt? Vide S. Agatham. S. Luciam. Agnem ꝛc quomodo tanto animoſiores fiebant intus: quanto amplius in eas ſeuiebatur foris Hic potuerunt dicere in tribulatione dilataſti mihi

Virtus itaque Hic: licet pro increata potentia accipi poſſit. tamen proprie: pro ea virtute dej capitur qua deus ſuos ſanctos roborat & firmat in aduerſitatibus. vt act. 1. Donec Induamini virtute ex alto. Et ps. 33. Et ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Et Ro. 1. Euangelium virtus Dej eſt in ſalutem omni credenti Et ps 109. Virgam virtutis tuę. Et eſt contraria virtuti mundane: que nititur in carne & ſalute humana. Senſus ergo eſt. Iudica me & diſcerne me ab illis. dando mihi virtutem. quam ipſi neſciunt: & alia eſt a virtutibus eorum Et ſic diſtinguar ab eis. qui non in nomine tuo ſed ſuo: & virtute ſua gloriantur

fortes queſierunt animam meam. Hic tangit Diaboli malitiam. quia per afflictionem carnis in qua preualet ſanctis. non querit carnem· Sed occultam animam rapere. per impatientiam. Sed Ecce deus. (.cum accentu proferendo vts.) [*Am Rande links:* ps. 9. quaſi leo in ſpelunca ſua .1. Diabolus in ſuis cultoribus] Sed quid ſequitur? Quia victus Hoſtis: ipſe incidit in mala. que molitus. & redeunt in eum omnia ſtudia ſua. Auerte mala ꝛc Et in Veritate tua. Quia per illam virtutem veram & dej: vincuntur & diſperduntur ab eo que tentabant: Attribuit autem propheta Deo: quia Huius eſt ipſa virtus vera.

Confitebor nomini tuo quoniam bonum eſt: Non ait. quoniam bonum dat. Sed propter eſſe bonum non propter Dare bonum, q. d propter ſeipſum. non propter lucrum Nam domini nomen bonum eſt in conſpectu ſanctorum ſuorum ps precedenti. 51. hoc eſt Nomen domini non dat ſanctis bonum aliud quam eſt ipſummet: Sed ipſummet eſt bonum eorum. Et ſic dat

ſeipſum. & ita non dat Sed eſt bonum & tota beatitudo ſanctorum. Nam ſicut dicitur. deus dat ſanctis ſeipſum quod valet. Deus eſt bonum ſanctorum ſuorum. Ita etiam Nomen eius dat ſeipſum illis .1. eſt bonum eorum. Eſt autem nomen dej: ipſe Chriſtus filius dej verbum quo ſe dicit & nomen quo ſe nominat ipſum in ęternitate

ps .54. Obſcurus. [Hebr. LV.]

Blatt 68ᵇ: Quis dabit mihi pennas: Iſta eſt Vox eorum qui ſunt in actiua vita & prelaturis [vt Martha circa plurima turbati *darüber geschrieben.*]: quoniam ex omni parte rebellionem contradictionem & Inuidiam cum tedio patiuntur Sicut Chriſtus A Iudęis. Et ideo ſuſpirant ad vitam contemplatiuam. & quietem ſtudiorum affectuoſiorum. & liberarj cupiunt ab iſta moleſtia Et vbi corpore non poſſunt: corde tamen & deſyderio ſunt in deſerto & ſolitudine (.1. ſeceſſu. a tumultu conuerſationis actiue vitę. Elongant ergo ſe & fugiunt & manent. Quę tria per ordinem requiruntur. Primo Quod prius Elongent ſe, magis affectu quam ſpatio. Secundo Sic fugiant (.1. ſemper magis ac magis & ardenter elongent ſe) 3° & perſeuerent Cui autem Hoc contingere non poteſt: Arripiat verſum ſequentem cum Chriſto. dicens. Expectabam eum, qui ſaluum me fęcit. Verum Notandę ſunt cauſę quare fugienda ſit Actiuua vita & conditiones fugere volentis. primo. Sit cupidus pennarum (.1. vite contemplatiue. vt non odio vite actiue & officii laboris. Sed amore contemplatiue.) penne enim ſignificant. actus & ſtudia contemplationis, quibus mens eleuatur in deum. Et Hoc ideo ne querere conuincatur, que ſua ſunt, [*Am Rande links:* . . ſimplices columbe, non veſtra ſunt querentes,] Secundo. ſicut Columba (.1. non ſicut Coruus qui de arca volat, vt cadaueribus paſcatur. Hi ſunt. qui ideo preeſſe & alijs prodeſſe refugiunt, vt ocio & ſuauitate vite perfruantur [*Am Rande links:* . . ſtudium volatus tantum ad huius vite commodum tranſferunt Columba autem more ſuo . . . fert, ramum oliue virentis (.1. doctrinam pietatis.) ad archam Eccleſię.] Vt nunc Diuites ſacerdotes. dimiſſis officiis ſacerdotalibus, lucris & puellis inhiantes

Tercio etiam Vt non ex ira & felle amaritudinis omittat. Sed ficut columba mitis & fine felle anima. Alioquin nunquam feliciter contemplabitur. Et idem eft quod fequitur. Et Volabo: quia ideo debet amare contemplatiuam vt volet, non vt luxuriet, hoc eft natet, in lubrico carnis, Neque vt repat in terra, ficut auarus. Sed vt volet in cęlo. De quibus Efaie. 6. qui funt hi qui vt nubes Volant: & quafi columbe ad feneftras fuas
Et requiefcat. Scilicet a tumultu & opere peccatoris. Sed Qui fuerit columba: docebit eum Hec omnia ffanctus. Quia in Columba apparere & habitare difpofuit.

Precipita domine diũide ɀc. primo Caffiod: & Aug in bono & falubriter illis imprecarj dicit, ne impleant fue malicie effectum Sicut edificantibus turrim babylonis contigit. Secundo. Sicut contigit Iudicibus qui Sufannam accufabant, vt fcilicet diuidantur (.1. in verbis difcordes & diuerfi Inueniantur in accufatione mea, qui prius confpirauerunt. Et fibipfis contradicant vt factum eft. dum in cruce blafphemarent. Et fit omnibus mentientibus. vt fibi ipfi contradicat Imprudens. Quia Diuidit ita liguas [*so*] fallacium contra feipfos dominus Tertio myftice. Quia linguas varias in lege nunc Habent (.1. gloffas diffonas a textu.) Quia Diuife funt lingue eorum. a vera lingua legis: Vt iam lingue eorum non fint calami velociter fcribentis. Sed Diaboli feducentis. Et diuidentis a Chrifto & veritate

Labor: in ps & Scrip. pro peccato capitur: eo. quod animam affliget [*so*] & laffet vt Sapien. 5. laffati fumus in via iniquitatis & ambulamus vias difficiles. Et ps. 16. propter verba labiorum tuorum. ego cuftodiui vias duras. Et ps. 9. fub lingua eius labor & dolor. Et ps. 139. labor labiorum ipforum operiet eos: Et fupra ps. 48. laborabit inęternum ɀc [*Am Rande links:* ..eft maxime peccatum fuperbie & ire: quod .... ex verbo Chrifti: Matt. Ve: ad me .... ite a me quia mitis fum & humilis ..rde: Et inuenietis .equiem animabus veftris .. go non humiles .. non mites. non . . uenient requiem Sed laborem. quod . . . . experientia docet. Vnde propter ifta duo Iudej. dicuntur populus inimicus & vltor ps. 8. Vltor propter Iram, Inimicus propter fuperbiam]

Vnde Matt. xi. Venite ad me omnes qui laboratis. Et Isaie [de Iustis *ausgestrichen.*] 40. Deficient pueri & laborabunt. Qui autem sperant in Domino current & non laborabunt

Et proprie est peccatum proprię Iustitię Hipocrisis & literę: quo. quis neglecto eo ad quod tenetur. aliud laboriose agit. Sic Malach. 1. Et Dixistis Ecce de labore Vnde Hic dicit Et labor in medio eius & InIustitia. Iniustitia enim Est incredulitas sicut Iustitia est fides: In medio .1. corde eorum. Et labor est propria eorum Iustitia: Quę optime labor est. Quia in litera & necessitate, sine spiritu libertatis. agitur Vt prouer. labor stultorum affliget. Ideo sub lingua eorum labor & dolor dicitur. Quia literam statuunt, abiecto spiritu libertatis. qui facilitat Sic enim diabolus Habet grauiora martyria. quam Christus. Quia plura faciunt & patiuntur. in suo sensu & peccato: quam Christiani Vt heretici superstitiosi

Et quod sequitur Et Iniustitia. Hec est incredulitas. Sicut vtpatet hic. Similiter viuere in peccatis & secundum carnem est labor & mors conscientie, etiam Inquietat conscientiam. quantumuis sit voluptuosa. Econtra Viuere in bonis moribus est Quies conscientie & pax. quantumuis foris sit inquietudo in carne igitur fac quadratum*)

Blatt 69a: Tu autem Homo Vnanimis: Quod ait Homo. & non amicus vel aliud nomen: Exprimit. Quod Iudas secundum Hominem & in facie vbi Homo videt. erat conformis sibi & alijs: immo & vnanimis in ea scilicet que foris agebantur. Intus tamen videt eum esse Diabolum vt Iohan. 6. eum nominauit Loquitur enim de eo. secundum Humanam apparentiam: Quia valde ignominiosum erat Christo A proprio Discipulo ita tradj: Potuit enim quilibet dicere. Ecce qui cum vnanimis, Dux & notus fuit tradit eum: Magnum argumentum videtur: quod sit impius ex talis [*so*] tam intimus ab eo recedit. Et sic Iudas facto suo multum auxit & confirmauit opinionem eorum contra Christum, & alios scandalisauit. ac sic magnificauit super eum supplantationem, Ergo Dominus ista verba ita Dicit: sicut ab aliquo alio. possent dici

*) Eine Zeile ist weggeschnitten.

ita Vt. Ecce ille Homo vnanimis eius, dux eius ꝛc. Quid faciant alij?

Caſſio. Veſpere & Mane & Meridie: ꝛc Narrabo veſpere: quo traditus ſum annunciabo mane. quo coram pilato accuſatus ſum: Exaudiet vocem meam, Meridie. ſcilicet in cruce ſuſpenſum. Aug. Veſpere (.1. de preſentibus.) Narrabo, Mane (.1. de futuris annunciabo.) Meridie .1. De ſempiternis exaudiet vocem meam. Et aliter Veſpere. quo ſepultus & mortuus fuit Mane quo reſurrexit. Meridie. quo aſcendit in cęlum

Iudeorum ſermones ſunt molliti & blandi: quia omnia in lege interpretantur. carnaliter & ſecundum [Heb. tranſlatio aliter habet & quomodo concordetur vide ibidem *am Rande rechts.*] huius vitę ſuauitatem de ſuo meſſia: Sed econtra Sermo Chriſtj foris eſt durus & aſper. Sed intus lenis & ſuauis: Ideoque Iudeorum ſermo vocatur Dolus ſub lingua. ps. 5. linguis ſuis Dologe [*so*] agebant: Et ſuper linguam quidem oleum. Sed ſub lingua eorum fel. Et venenum aſpidum ſub labijs eorum Quia foris blandi ſunt. & tamen intus atrociter occidunt & toxicant credentes animas Econtra Chriſtus [*ausgestrichen:* ſuper labia ſub labijs enim] in Canticis dicitur. Mel & lac ſub lingua tua. (.1. verba eius carni ſunt dura & carnalibus inſipidia. Sed ſpiritalibus [*so*] & qui intus ea ſapiunt. ſunt lac & mel. Sic Scrip. vocatur. Hortus Nucum dicens Deſcendi in Hortum nucum vt viderem poma conuallium. Et proprie pſaltelium [*so*] eſt Hortus nucum. foris duriuſculus in prima ſpecie. Sed intus dulcis nucleus. Talis autem apparet: quales ſumus nos. Dulcibus eſt Dulcis. Carnalibus eſt inſipida [*so*] Sicut & Sol indurat lutum: Ideo per diem Sol vrit Iudęos. .1. Scrip.

De iſtis ergo eorum blanditijs. Iſaie. 28. pulchre loquitur. Audite verbum Dominj viri illuſtres ꝛc

Vbicunque in ps aut prophetis Exauditio Dej pronunciatur: tempus gratię prophetatur. quod eſt proprie tempus beneplaciti & exauditionis. Non autem tempus legis veteris: niſi in ſuſtentatione dej propter futurum tempus gratię ſecundum Apoſt Ro. 2. Vnde Iſaie. 65. Eritque antequam clament ego exaudiam, adhuc illis loquentibus ego audiam: Hoc enim promiſſionis verbum eſt:

Quare non de legis tempore intelligendum eſt Et eiuſdem. 49. quod Apoſtolus. 2. Corin. 6. adducit. Tempore accepto exaudiui te. & in die ſalutis adiuũi te. quod apoſtolus de tempore gratie exponens proſequitur: Ecce nunc tempus acceptabile. Item Iſaie. 61. ſic prophetatur. Vt annunciarem annum placabilem domino. Sic illud ps. 4. intelligi debet. Dominus Exaudiet me cum clamauero ad eum [*Am Rande rechts:* ps. 105. Memento domine in beneplacito populi tui] Et ps. 90. Clamabit ad me & ego exaudiam eum. Item ps. 31. pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore oportuno. Heb. Inueniendi Et ps. 64. tale tempus dicitur annus benignitatis. ſine dubio ad doctrinam temporis legis. quod eſt annus malignitatis & maledictionis: de qua nos Chriſtus ſecundum Apoſtolum liberauit, Item ps. 68. Ego vero orationem meam ad te domine. Tempus beneplaciti deus, Et ps. 101. Quia tempus miſerendi eius. quia venit tempus, Igitur Exaudiet deus (.1. tempus exauditionis veniet: inquo deus exaudiet, qui modo neſcire nos videtur totum genus humanum, .Sed Hoc fiet propter ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Et Hoc figuratum fuit. Quod olim deus mediate audiuit voces populi ſcilicet per Moſen & prophetas. referebantur & offerebantur vota eorum Sic Tropologice Eſt: quando quis eſt in ſtatu gratie

Ps .55. [Hebr. LVI.]

Blatt 69[b]: Sicut ſupra ps. 15. dictum eſt Michtam idem eſt. quod aureus vel inſignis: quod alij ad materiam psi vt Bũrgenſis, Alij vt lyra ad genus carminis: alij ad authorem psi vt ſcilicet Inſignis & aureus ps: de inſigni & aurea materia. ab inſigni & aureo propheta factus. Omnia vera ſunt iſta. Veruntamen, myſtice. Significatur Chriſtus. qui eſt verus Michtam. Cuius ſignum Eſt crux eius. Et aurum. diuinitas. vt Cant. 5. Caput eius aurum optimum: Et ita vere ipſe eſt Aureus Dauid (.1. diũinus.) Et Inſignis (.1. crucifixus. Vnde & tranſ. habet. pro Michtam. Titũli inſcriptionem (.1. Intitulationem, vel Inſigne. Et ita patet Quod Michtam. Mirabili breuitate. Vtrunque Includit ſcilicet Deum & hominem crucifixum. qui eſt Chriſtus

dominus, Et hoc idem Vult tranſ. Hiero: que ſic habet. Humilis & ſimplicis ſeu perfecti Dauid. Quia Chriſtus humilis ſecundum formam ſeruj, perfectus autem ſecundum formam dej [*Am Rande links:* Vel ſic componendo vtrunque. Ex auro (.quod eſt diuinitas.) & ſigno. quod eſt humanitas (Iſaie. 11.·) Sic Dauid Michtam Dauid ex humanitate & diuinitate conſtans ... Humanitas ſig ... in quo omnia ſunt ... nificata que in & ... deum ſunt. quia ... abbreuiatum,] Poſſet forte etiam ſic intelligi Quod Dauid ad literam ſit Michtam (.1. inſignis & ſignificatiuus. tanquam figura Chriſti: Et ſic Michtam .1. figuratiuus Daũid intelligeretur. quod veriſſimum eſt in omnibus iſtis hiſtorijs qui [*so*] in titulos ponuntur.

Columba igitur Chriſtus eſt De qua Hic ps. loquitur ſicut ps. 21. De cerua matutina. Muta autem patuit quare. Elongationum: quod Hiero ſic. Eo quod procul abierit. ſignificat Quod Chriſtus elongatus eſt a ſua terra & Hereditate .1. ſynagoga. ſicut per Hiere. dicit. Dimiſi Hereditatem. Et ipſemet Iohan. Ego vado & queretis me & in peccato veſtro moriemini. Et Hoc tangit in ps quando dicit pro nihilo ſaluos facies illos. Quia omnino elongata eſt ſalus ab eis. vt ps. 108. Noluit benedictionem & elongabitur ab eo Dilexit maledictionem & veniet ej

Igitur Quod philiſtej Dauid tenuerunt In Geth. Eſt quod Chriſtum Iudęi tenuerunt. in paſſione. Geth enim torcular dicitur. quod paſſionem ſignificat: Quia Tren. 1. Torcular calcauit dominus

poteſt Inſuper Columba muta: ſcilicet que non gemit in confeſſione Chriſtj: intelligi iſte populus Iudeus populus elongationum, qui erat prope. & factus eſt longe Quia Si hi tacuerint (ait Dominus.) lapides clamabunt .1. gentiles. Et Huic conſonat titulus antique tranſlationis. Sic pro populo qui a ſanctis longe factus eſt: hoc eſt a rebus ſpiritualibus que ſunt ſancte in neutro enim genere: Sanctis Hic ponitur

Tranſcurſus igitur psalmi.

Miſerere mej (.quia quando homo non miſeretur Sed conculcat, reſtat vt non niſi deus miſereatur: Et econtra Quando Homo miſeretur: iam deus deſerit & non miſeretur: Miſeretur

autem Homo tantummodo carnis. & non ſpiritus, deus autem ſpiritus vel vtriuſque. Sic miſerebantur: qui martyribus penas diſſuadebant ad negandum.)

In deo ſperaũi non timebo. Cur non timet? quia in deo ſperat, Econtra qui ſperat in Homine vel auro: quid reſtat niſi timeat quid faciat ſibi homo: ſcilicet auferendo aurum, amicitias, honores. Et alia bona humana? Atque hinc fit. quod veritatem alter alteri timet narrare. Et non laudamus ſermones in domino. Sed laudamus in homine: quia eos loquimur quos volunt audire homines. & eos etiam audimus, quos illi loqui volunt. Hos ſi vituperaremus: & dej ſermones vel loqui vel audire: moneremus, iam inimici fierent qui amici ſunt. Ideo iſtos laudamus ſermones, in Homine (.1. laudabiles & bonos reputamus vel ſaltem tacendo & audiendo facimus ac ſi laudaremus: Qui enim tacet. & non vituperat, laudaſſe conuincitur. Econtra qui dej ſermones non predicat vel non audit: eo ipſo. vituperaſſe Iudicabitur.
Igitur laudare ſermones: Eſt eos predicare libenter & audire, non quidem ex ſeipſo aut ex Homine (.Quoniam omnis Homo mendax.) & mendacium loquitur.) Sed in deo .1. quia dej ſunt & vere & Iuſte: ideo non pudebo in eos. Sed cur nos non facimus ita? Quia In Homine & in Humanas res ſpem poſuimus: quas neceſſe eſt perire. ſi dei ſermones extuleris. Ideo timemus nequid noceat Homo. Hic autem quia in deo ſperat, non poteſt timere niſi deum. Vbicunque enim eſt ſpes ibi & timor & amor & odium & gaudium & triſtitia

Blatt 70a: Inhabitabunt & abſcondent (.1. abſconſionem facient ſue maliuolentie) .1. ad meas doctrinas veniunt intrant in ſynagogas Sed abſcondunt ſuas Inſidias. quod ad capiendum me aſſint. Ex iſto patet manifeſte. Quod deus eſt qui hic loquitur in ps. Et non poteſt Dauid competere. Quia ſcrutatur renes & corda: & abſcondita tenebrarum accuſat. quare ſoli Chriſto competit Sed licet ipſi abſcondant, non tamen mihi ſicut putant. quia Ecce video. Calcaneũm meũm obſerũabunt: Calcaneus Eſt Caro foris in ſenſibus viuens: qui tunc obſeruatur: quando quid dicat, audiat, videat, faciat, patiatur, vadat & omnia facta & paſſa corporis, obſeruantur. Et ad quid obſeruant? Sicut

expectauerunt (.1. quia expectant animam meam vt ſiquomodo rapiant: ergo Sicut ſuſtinuerunt .1. quia ſuſtinuerunt &, Sicut .1. quia non bono corde expectant & ſuſtinent: ideo neque bono animo obſeruant. Sed malo. Apoſtoli enim & ipſi eum obſeruabant. Sed bene: Ideo dicit Sicũt ſuſtinuerunt ita & obſeruant. Quomodo autem Suſtinuerunt animam eius? quia difficilis erat eis etiam vita eius vt Sapient. 2. Grauis eſt nobis etiam ad videndum & contrarius nobis. Igitur ſicut omnis Inuidus, Impatienter ſuſtinet meliorem. ſic & iſti fecerunt Chriſto. quia cum grauitate & impatientia ſuſtinuerunt animam eius. in carne manentem. Ideoque non quieuerunt, donec eam extra corpus occidendo eum, extruderent. Adhoc enim omnia obſeruabant & totum Calcaneum, non tantum os. vel oculos. Sed omnino. quicquid foris in eo fieri potuit, obſeruabant, vt eum morti traderent. tunc impletum eſt illud Genes. 3. Ipſa conteret caput tuum & tu Inſidiaberis calcaneo illius: Ipſa inquam Humanitas Chriſti: Caput ſcilicet Iudeorum ſuperbos

Sed Vnde hęc orta ſunt? Quia gloriatur (inquiunt.) ſe habere patrem deum. & dicit ſe filium dej Hoc eſt. quod ait. In deo laudabo ſermones. (.1. dicam quod ſermones mej ſint ipſius dej: Ex quo ſequitur quod ſim deus: Quia ſi ſunt mej: & ſunt dej: Ergo ego ſum deus. Igitũr in deo laudare ſermones nulli conuenit niſi Chriſto. quia per hoc confitetur ſe deum: Si enim laudat ſermones in deo (.1. quod ſunt dej) & ipſe laudat tanquam ſuos Sequitur. Et Hũic loco reſpondet titulus Michtam. Ibi enim exprimit. Quod iſte ps Sit dictus in perſona diũini dauid & aurej: & quod in ipſo fiat profeſſio diũinitatis. & auri illius vnde dicitur Michtham

Pro nichilo ſaluos ꝛc Quia hos qui ſunt extra chriſtum & eum reprobant, neceſſario non ſaluat pro ulla re. etiam ſi omnium ſanctorum merita Haberent: eo quod ſolus vnus Chriſtus ſit ſalus & redemptio per quem & pro quo nos deus ſaluat: Illum enim dominus pro nobis & peccatis noſtris. & ſic pro eo ſaluamur Illi autem omnino pro nihilo Et ideo neceſſario ſequitur. in Ira populos confringes & non in bonitate

Deus Vitam meam (.1. intimas afflictiones vt in gloſa.) Et

hic tangitur ratio tituli quod Columba vocatur Chriſtus: qui ſemper gemũit pro nobis, ſicut columba

In quacunque die ꝛc Sic ordina (.1. omni die ſeu quandocunque dies fuit. & quamdiu dies fuerint, Inuocabo te. quia per ſingulos dies benedicimus te.

Vt placeamus coram deo: Non ait coram hominibus in luce morientium, Sed in lumine viuentium ſcilicet pro nobis ſemper.

ps .56. [Hebr. LVII.]

Blatt 70ᵇ: Quia Verba faciunt Hoc in animabus auditorum: quod dentes & lingua. in carne vel cibo ideo ab officio eorum & actu ſic per metaphoram nominantur. Dentes autem proprie ſunt verba dura & aſpera in furore & ira iaculata: ſicut Iudęorum de Chriſto. Tolle Tolle eum & Hunc Inuenimus ſubuertentem. Lingua autem verba mollia & ſeductoria in blandis & ſuauibus perſuaſionibus. Et quia hęc magis efficacia ſunt ad ſeducendum quam aſpera: Ideo Hic vocatur talis lingua gladius acutus, quia potenter diuidit animas a Chriſto. per eorum peruerſam doctrinam vſque hodie. Dentes ergo in perniciem aliorum & eorum quos odiunt. Linguam autem in perditionem propriam. & ſuorum quos diligunt. Vtrunque enim neceſſe eſt fieri: in perfidis. Hereticis & rebellibus. Scilicet mordere, detrahere aduerſantes. & delinire conſentientes. ad illud Habent dentes pro armis & ſagittis. Ad Hoc autem linguam Cuius ſi vis Exemplum vide in Iudęis contra nos & pro ſe: Immo & in hereticis. Sed & Hodie Sic Scotiſte contra Occam. Occam contra Scotum. dentes Habent & linguam [*Am Rande links*, ***beschnitten:*** Hinc Nota ſemel quod . . . lingua dolo . . . & amaritu . . . ., labor, dolor . . . tes, maledictio . . . ps. 13. &. 9. . . alijs ad iſtum modum intelligenda ſunt . . . . ſa: quia blanditur . . . . 14. qui non egit dolum . . . linguis ſuis .1. . . . ura (quia mordet . . . Mich. 3. Qui . . rdent dentibus . . . aduerſantes.) . . . predicant pacem (. . . ſuis.)

Laqueum parauerunt pedibus. Non eſt intelligendum. quod Domino occulta fuerit eorum machinatio: ſicut hic videtur dicere. Et ſupra in ps. 9. &. 30. de Inſidijs: Nam ſi ignoraret non accu-

ſaret & expreſſe nominaret laqueum & foüeam: Sed quia res in ſe talis fuit: & quantum ad eorum voluntatem. fuit laqueus & fouea: & coram hominibus: Igitur in his & ſimilibus verbis. Vbi in ps: accuſantur Corda & cogitationes Impiorum. manifeſtum eſt non purus homo eſt qui loquitur Sed etiam-deus, Nec ſolum deus, Sed etiam homo quia verba humana format & perſonam Hominis gerit. Nam Homini non conuenit Iudicare corda & recitare cogitationes. Rurſus deo non conuenit querulari & Humana de ſe fateri Igitur erit verus Michtham ſimul deus & homo idem

Chriſtus Eſt pſalterium noſtrum & Cithara noſtra: pſalterium propter actiones: Cithara propter paſſiones eius ſecundum Aug: Nam ſicut pſalterium deſurſum Habet ſonum ſuum. Ita operationes Chriſti & virtutes miraculorum deſurſum virtute diüinitatis in eo habitantis veniebant. Paſſiones autem ab infra ex humanitate ex Infirmitate carnis in ipſo veniebant, ſicut ſonus Cithare ab infra [*Am Rande links:* Aug. Vtrunque ait eſſe corpus Chriſti] Quare pſalterium ipſe: ex hoc quia ipſe eſt deus incarnatus, Et Cithara: quia eſt homo deificatus vt ſic dicamus. Et Hinc patet quare iſte liber potiſſimum pſalterium. Quia de incarnatione dej & paſſione Chriſti. eſt frequentiſſimus.
Cętera vide ſupra ps. 32. Sic ergo pſallere in tali pſalterio & Cithara ſit primo intentionaliter: meditando & exercendo: in operibus & paſſionibus Chriſtj: quod eſt deo ſuauiſſimũm canticum & omnibus angelis Dei Secundo realiter in fide Chriſti, ſimiliter opera facere cęleſtia. & pati mala terreſtria: vt ſit caro Cythara in paſſionibus Chriſtj. Et Spiritus pſalterium in operibus bonis. Et Hec eſt Cithara & pſalterium tropologice: Eccleſia autem ſimili modo vtrunque eſt Allegorice. Item Scriptura Sancta ſimiliter eſt vtrunque. pſalterium in ſenſu myſtico Cithara in litera & Hiſtoria Vnde breuiſſime Aug. Caro diuina operans pſalterium eſt. Caro Humana paciens. Cithara eſt. Vnde & illud ps. 42. Confitebor tibi in Cithara deus ſcilicet accedendo ad altare in memoriam paſſionis. Et ps. 32. Confitemini Domino in Cithara [*Am Rande links, beschnitten:* ....[c] dicit etiam hic Ex ... te pſalt. .1. .... per quem

& . . . quo mihi . . falletur & in . . . glorificabor. . . . o enim non . . . fallitur literali .falterio, quia non habet fenfibiles aures ad fenfibilem auditum, Sed fpiritualiter Et hoc non nifi in Chrifto]

ps. 57. [Hebr. LVIII.]

Blatt 71a: Recte Iudicate. Hoc Iudicium eft feipfum condemnare. & nullo modo Iuftificare. Et Hoc eft initium Iuftitie in quo Iudęi etiam vfque hodie errant. Vnde fequitur docens eos hoc Iudicium, dicit. Etenim in corde iniquitates operamini in terra. q. d Sic eftimate & Iudicate & Sentite de vobis, quoniam in terra (.1. quamdiu non in cęlis conuerfamini feu in regno cęlorum. in fpirituali Iuftitia: Sed in terra adhuc & Iuftitia (carnali & terreftri) coram hominibus, femper iniquitates operamini: femper peccatis & eftis peccatores: in peccatis Sicut econtra 1. Iohan. 5. omnis natus eft ex deo: non peccat (.1. non eft in peccatis nifi velit.) Vos autem neceffario eftis in peccato: quamdiu extra Chriftum eftis. Et Manus veftrę Iniuftitias concinnant. Ergo damnandum eft cor veftrum, damnande manus veftrę. & affumenda manus Chrifti: ipfa enim facit fola Iuftitias & non veftre manus. Quia folus mirabilia facit: & omnes fanctos mirabiles facit. quia mirabilis in fanctis fuis.

Heb. Iniuftitias manus veftrę appendunt vel ponderant: Et huius fenfus eft. opera veftra que vos multum ponderatis: funt mere Iniufta: quia qui feipfum Iuftificat: fua opera ponderat Sed Hec eft Iniuftitia maxima. Ideo non recte Iudicat, vt fua opera accufet. Hec autem veritas patet in Scriptura late: Sed eam non vident ipfi. Ideo alienati funt ꝛc

Quod autem fimul addit: In corde & in terra: Scilicet quod operamini iniquitatem in corde in terra Senfus eft Quod opera que foris faciũnt. licet Iufta fint fecundum apparentiam: tamen quia literalia funt. & fimul cor per fidem non eft Iuftum. Sequitur Quod operantur in corde iniquitatem in terra. (.1. opera que ad literam faciunt: ad cor relata funt iniqua: Quia Quando cor iniquum eft: omnia eius opera iniqua funt quantumlibet fpeciofa funt. [*Am Rande links:* Et hic patet quod Deus eft qui loquitur quia cor eorum Iudicat] Et In Hoc verbo apte & aperte expri-

mitur Natura Hypocrifis Quę coram Hominibus in terra: Eſt operatio Iuſta: Sed in corde eſt iniqua. Tales ſunt omnes Heretici, omnes ſimulatores. qui foris ſpeciem fingunt. & cor eorum non eſt ita. Igitur arguit propheta. quod hipocriſim faciant: & ſuam Iuſtitiam magnificent. Hec enim Duo tunc & nunc In Iudęis ſunt & fuerunt Vnde

Alterum vocat Iniuſtitias. alterum iniquitates: Iniuſtitia enim eſt contraria Iuſtitie que eſt fides in Chriſto. quę eſt in corde: illi autem in corde perfidi: ideo operantur in corde iniquitates, in terra Iniquitas autem eſt: preferre Iuſtitiam ſuam Iuſtitię Dej: immo Iniuſtitias iſtas quas operantur: volunt eſſe Iuſtitias. Et ita primum Iniuſti & hipocrite: deinde etiam iniqui, eas ſtatuendo & ponderando

Quod Vterus ſignificet Scripturam. illud [Iſaie *ausgestrichen.*] Genes. myſtice. 25. probat. Quod Rebecca geminos [*Am Rande rechts:* Cantic,] in vtero Habuit ſeſe collidentes: Ita Iudęj & Chriſtiani pugnant in ſcriptura ſibi Inuicem

Quod Iudęi per ſerpentes Intelliguntur. illud luce. 3. probat. progenies vel genimina viperarum, quis monſtrabit vobis fugere ꝛc Quod autem Incantationibus pateant maxime hoc genus beſtiarum notum eſt. Nec Iniuria. Quia Diabolice artes ab antiquo & initio in iſto animali inceperunt Vocatur autem talis Homo ſerpens: primo quia repit in terra. Secundo quia venenum peccati habet. 3º Quia cauda ſua (.1. extremitate ſua ſcilicet ſenſualitate in qua totum venenum eſt. 1. peccatum, obſtruit aures cordis.) quia placet ei vita ſua. ideo non vult audire ea que ſunt ſibi ſalutaria ad ſpiritum: ſicut Act. 7. de Iudęis

Conterit Deus dentes (.1. mordaces & detractorias accuſationes) primo ſecundum Aug: quando Chriſtus Iudęos expro-prijs verbis confutauit, vt Matt: 22. de tributo cęſari dando. Et eiuſdem. 21. de Iohanne bap. Quia accuſationes meditabantur in eum, per captioſas inſidias: & fruſtrati ſunt voto ſuo: Et ita in ore eorum contritę ſunt. antequam producere poſſent mordaces dentes, Secundo Quando ex proprijs verbis Iuſtificabit & condemnabit vnumquemque in fine mundi & hora mortis.

Tertio Quando facit aliquem in bonitate mordaces, detractiones,

in ſeſe compeſcere: antequam proferat. Sed Hoc minus apte ad propoſitum, & potius in corde quam ore fiet: Ideo primum melius: quod proprie impiorum eſt quibus non in corde ſecundum bonitatem. Sed in ore confringuntur. in confuſionem eorum. Elegans eſt hec Expoſitio Vide etiam ſupra ps. 3. Dentes peccatorum contriuiſti

Blatt 71ᵇ: Conterit autem etiam ſic dentes, quia Iudęis abſtűlit vim nocendi Chriſto & Chriſtianis. per ſuas detractiones Et ita manent in ore eorum: & mordent quidem eum & ſuos, Sed non foris & publice.

Molas leonum. eaſdem accuſationes intelligit: quibus dixerunt: Tolle Tolle crucifige eum: Quia ſicut Dentibus Molaribus, cibus demorſus, omnino conteritur & comminuitur. Ita per tales voces Iudęi Chriſtum omnino conterere & comminuere voluerunt. Sed non potuerunt, Infirmate enim ſunt & confracte tales molę: Si autem confracte, ergo fortes aliquando & magnę fuerunt? Ita ſane in paſſione dominj. Vbi eum contriuerunt, Sed nunc conterere non poſſunt. Iam enim non moritur

priuſquam {
intelligerent Spine veſtre Rhamnum, Sicut viuentes, ſic in ira abſorbet eos
Creſcant ſpine veſtre in Rhamnum quaſi viuentes. quaſi in ira tempeſtas rapiet eos
producat ſpinas veſtras Rhamnus. ſicut viuentes ſicut in ira combibit eas
}

Et ſicut varie tranſlatum: ſic varie expoſitum eſt. Lyra & aliqui ſic (.1. priuſquam filij veſtri intelligentes facti fuerint, ſiue adulti ſiue ad vſum rationis (vt dicitur) peruenerint antequam fiant Rhamnus adulta. abſorbet eos Deus in ira: ſicut viuentes (.1.

Et hunc ſenſum Iuuat. heb. tranſ. Et forte firmari poteſt illo: quod viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos: quod non perveniunt ad optatos dies ſuos

Iudęos eſſe ſpinas patet per illud primo

Iſaię .7. Spinę enim & vepres erunt in vniuerſa terra: Et omnes montes. qui in ſarculo ſarrientur non veniet illuc terror ſpinarum & veprium

2º eiuſdem. 9. Succenſa enim eſt quaſi ignis Impietas: vepres & ſpinam vorabit. Et ſuccendetur in denſitate ſaltus. & conuoluetur in ſuperbia fumi ꝛc.

3º .2. Reg. 23. preuaricatores autem quaſi ſpine euellentur. vniuerſi qui non tolluntur manibus: Igneque ſuccenſę comburentur vſque ad nihilum.

4º. ps. 117. Et exarſerunt ſicut ignis in ſpinis. Cur ergo Vepres? Nempe quod pertinaciter ſeſe complectuntur & inſeparabiles ſunt ſicut ſquame Behemoth. Iob. 41. Cur ſpine? Quia lilium in medio ſuo pungunt & perſequuntur (.1. Chriſtum & Eccleſiam eius Igitur ignis ille eſt Impietas, qui cecidit ſuper eos. & non viderunt ſolem: Senſus ergo eſt Quod Spine iſte abſorbentur in ira vt ſint incorrigibiles: ſicut viuentes: quia in ſpiritu abſorbentur ſecundum animam. licet viuant ſecundum corpus. Et Hoc priuſquam intelligant Rhamnum (.1. Synagogam Sathane.) .1. quia nunquam intelligunt rhamnum. & ſe eſſe ſub ſynagoga ſathanę. Nam ſicut Eccleſia & quilibet prelatus. Eſt Oliua & therebinthus & omnis arbor laudata. Ita Synagoga & quilibet in ea ſuperior & prelatus Eſt Rhamnus. & vepris & quelibet arbor vituperata Tota ergo Miſeria eſt Iudęorum: quod non agnoſcunt: ſuos dũctores & doctores eſſe rhamnos. per quos & ipſi in ſpinas formantur Et ita pereunt, antequam ad intellectum tanti mali veniant. Si enim intelligerent, non abſorberentur ne permitterent ſeſe abſorberi

dirigit autem ſermonem ad maiores populi. Quoniam ipſi ſunt Rhamnus & populi ſunt ſpinę illius Rhamni Eſt autem ſecundum Caſſio. & b. Aug, ſpinarum genus moleſtum, quod prius in Herbam molliſſimam pubeſcit Sed vbi adulta ętate calluerit ramuſculos producit acutiſſimos. poſteaque eius ſudes in arboream firmitatem dureſcunt. Et ad hunc ſenſum poteſt Heb: duci. Antequam creſcant ſcilicet intellectualiter in rhamnum .1. contra eam vt intelligant eam

Sicut Viuentes: primo quia ſibi ſoli viuere in deo videntur. Et hanc miſeriam vide in omnibus ſuperbis. & Hereticis. Qui preter ſe omnes mortuos. & nihil eſſe putant O Subtile malum

Superbia ſpiritualis Secundo Quia pereunt ſicut viuentes, cum Chore numerj. 12. Myſtice ſcilicet quia in ſuo ſenſu non ſunt mortũi Et Hoc peſſimum cum Nulli ſoleant abſorberi niſi mortui: ideo in ſpiritu abſorbentur. Nam aliter non poſſunt abſorberi: qui viũi abſorbentur vts

ps. 58. [Hebr. LIX.]

Blatt 72a: Eripe me ꝛc Iſte petitiones Chriſti & paſſiones maxime pro nobis fiunt. Et quis id ponderat? Quid putas nobis futurum ſignificari. tam feruida petitionē & paſſione filii dej? Si enim non eſſet ineſtimabilis miſeria futura: ſine dubio. non adeo ineſtimabilis laboraret pro nobis orator Sed Heu. quod tantam ineſtimabilitatem in omnibus ps non aduertimus

Quia Tituli iſtorum trium ps. habent. Ne diſperdas: & loquuntur de perditione Iudęorum ſinguli: puto meo ſenſu. quod non debeat illud accipi. vt non diſperdat Chriſtum vel dauid. Sed de Iudęis in malum eorum. Quia ſcilicet non diſperduntur. vt ſancti dej diſperduntur quia ſic humiliarentur & vitioſa in eis forma. & hoc quod ipſi ſunt diſperderetur vt fierent quod non ſunt ipſi ſcilicet filii dej & Iuſti. Felix enim eſt hec diſperditio. Et Infęliciſſimum eſt: non diſperdi ſic: Vnde tunc magis Iraſcitur. deus. quando nihil iraſcitur. & dimittit in deſyderijs ſuis ire impios, creſcere & proficere. & non deſtruit eos. Et in huius miſerię ſignum. titulus dicit. Ne diſperdas. ſcilicet Iudęos. Secundo etiam Ideo. vt infra in ps ſequitur Ne occidas eos ꝛc. Et ſic ps prophetat in Titulo quod ſit locuturus de Iudęorum perditione. Qua non delentur & diſperdentur. Sed in Exemplum & memoriale ſint cunctis gentibus. Sic enim Titulus directe conſonat in iſtum verſum. Ne occidas eos. Sic enim per prophetam Ezechielem. 16. eis minatur dicens. Et auferetur Zelus meus a te. & non iraſcar amplius. eo quod non ꝛc. Sic ps. 74. Tit. ſimilem habet. Quia ſequitur in ps. fex eius non eſt exinanita. Et ſimiliter loquitur de perditione huiusmodi Iudęorum. Igitur ſicut ad tale Iraſci. ſequitur non miſereri. Abacuk. 3. Cum iratus fueris miſericordie ręcordaberis. Et ps. ſeq. Iratus es &

miſertus es nobis. Ita ad tale, non diſperdere ſequitur non edificare: quo quid horribilius? Nam & inter Homines Hec eſt ira & contemptus maximus. quando dicunt. Nec dignor te, correptione mea & flagellis. quia omnis timor zeloſus eſt. Et qui non Zelat, odit Natura enim Verbi dej: & ordinatio voluntatis eius eſt prius diſperdere quod in nobis eſt. & ad nihilum deducere quicquid ſumus, ac ſic ſuum ędificare. Quia vinum non mittit in vtres veteres Nec nouum pannum committit in veterem. Sed nouum vinum nouos vtres habere diſponit. ꝛc Vnde Ierem. .1. dedi te prophetam in gentibus. vt diſperdas, euelles [*so*], deſtruas, diſſipes. & edifices & plantes ꝛc

Quod ſi iſta non placent, illud vide quod circa textum eſt. Videri ſcilicet poſſe: tranſferri oportuiſſe. ſuper perditione: pro Ne diſperdas. Quia iſta dictio. Al. & ſuper. & ad & non ſignificat Vel ſi nec Hoc ſuſcipiendum eſt. Ita intellige. Quod ſi non diſperdendus eſt Chriſtus. Sequitur ex contrario. quod diſperdendus ſit inimicus Chriſti & contrarius. Et ſic ps loquitur de vtroque

Eripe me de operantibus ꝛc Dixi circa textum & commento. precedente ps. Mihi videri hanc eſſe differentiam inter iniquitatem & Iniuſtitiam. Quod Iuſtitia eſt credere deo. ſicut Ro. 4. Apoſtolus &. Ro. 1. probat Quia Iuſtus ex fide viu̅it: Iniuſtitia per oppoſitum eſt non credere. Quia omnis qui non credit eſt Iniuſtus & impius. Iniquitas autem eſt leuiathan & addidamentum ad Iniuſtitiam: ſcilicet ſuam ſtatuere Iuſtitiam, & deo etiam monenti nolle ſubijci: Hoc enim eſt iniquum. Quod Inferioris verbum & diffinitio ſtatuatur: & ſuperioris reijciatur. Ideoque licet ſimul ſint tamen Iniuſtus refertur ad hoc. quod non eſt conuerſus ad deum Sed auerſus, Iniquus autem ad hoc. quod non eſt auerſus a ſe & ijs que ſua ſunt, Sed conuerſus.

Quare Sicut in omni malo eſt Auerſio & conuerſio ſimul. Ita ſimul Iniuſtitia & iniquitas Hec propter conuerſionem illa propter auerſionem a deo. Sed cum multiplex ſit conuerſio ad creaturam. tantum autem vna auerſio quia vnus deus. & multę creaturę. licet quelibet talis conuerſio poſſit dici & dicatur iniquitas. quia prefertur Indignum digniſſimo deo. vt ſcilicet aurum argentum, do-

mus, gloria, honor, voluptas & omnino quicquid eſt Humanum. temporale, mundanum,

Blatt 72^{b}: Tamen proprie: iniquitas per excellentiam dicitur. quando ſenſus proprius & voluntas propria ſtatuitur. contra ſenſum dominj & voluntatem eius. Hoc eſt enim conſilium impiorum. & via peccatorum. Conſilium propter ſenſum proprium. Via propter voluntatem & Iuſtitiam propriam. Et ratio eſt. Quia inter omnia: que deo debemus & propter eum dimittere, eſt intellectus & voluntas nobiliſſimum: ideo ad hanc conuerti: eſt maxima & ſumma iniquitas: reiectio ſenſu & voluntate dej. Et ideo talis iniquitas fere non habet locum, niſi in rebus ſpiritualibus, Quia intellectus & voluntas proprie Inuiſibilium eſt. Quare eſt ipſum demonium meridianum, quo aliquis ſuam Iuſtitiam ſtatuit. & auerſus a ſpiritualibus rebus. quas deus ſtatuit (.ſicut lex. verbum dej, gratia, ſalus,.) conuertitur ad ſpirituales. res. quas ipſe ſtatuit: ſicut ſuę ceremonię. ſuę doctrinę, ſuus ſenſus. Et iſte error valde facilis & ſubtilis eſt: quia ſpiritualis. Et in Hac iniquitate laborant Iudęi, heretici. & omnes capitoſi & ſuperſtitioſi: in occulta & Spirituali ſuperbia: ſua querentes & preferentes ijs: que ſunt dej: cum tamen maxime velint deo ſeruire viderj & miro modo Humilitatem oſtentent. Niſi Quod volunt ſibi demonſtrari contrarium, antequam ſenſum ſuum deponant. Vinci volunt ad fidem immo ad manifeſtam notitiam: & non credere De his dicit dominus Matt. 7. Diſcedite a me omnes qui operamini iniquitatem: cum tamen ibidem dicant. Multas virtutes fecimus. in nomine tuo: ꝛc Sed quia ſunt iniqui. ideo pereunt

Vide ergo ordinem rerum ⟨ inanimata / ſenſitiua / rationalia ⟩ deo preferre eſt

iniquitas { magna / maior / maxima } Hoc facit auaritia / luxuria / Superbia

Et hec ſunt tria in mundo. concupiſcentia ⟨ oculorum / carnis / Superbia vite ⟩

Vnde patet quam recte talem iniquitatem Scrip. appellet. Inuentionem eorum ps. 80. Ibunt in adinuentionibus ſuis. quia ſtatuta & volita propria ſunt: & Hec eſt ſpiritualis idolatria. non acquieſcere & repugnare. & peccatum in ſpiritumſanctum irremiſſibile, quia preciſe obuiat gratię per ſuperbiam ſpiritus. dum cedere non vult deo. Sed ſibi cędi.

Viri autem ſanguinum recte Iudęi dicuntur: quia de ſanguine Iſrael & non de ſpiritu, gloriantur cum Apoſt Ro. 8. dicat. Non qui filii carnis, hi filii dej. Sed filij promiſſionis eſtimantur in ſemine. Vnde & vepres vocantur: quia inextricabiliter ſeſe complectuntur ſecundum carnem Sed & nunc quam multi ſunt: qui ſibi ſpiritualiſſimi videntur & tamen ſunt Sanguiniciſſimi vt ſic dixerim, veriſſimique Idumęi. Hi ſcilicet qui ſuas profeſſiones, ſuum ordinem, ſuos ſanctos: ſua Inſtituta: ita venerantur & efferunt: vt omnium aliorum vel obfuſcent, vel nihil ipſi curent, ſatis carnaliter ſuos patres obſeruantes, & iactantes: ex meris ceremonijs & gloria patrum ſuorum. ſe ſanctos & admirandos reputantes. Nonne tibi Iudaizare videntur, qui ſuos, conuentus, ſuum ordinem ideo laudant: & ideo alijs preſtare volunt, ac nullo modo docerj: quia magnos & ſanctos viros habuerunt: quorum titulum, nomeu & habitum geſtant? Nam ſic & Iudęi gloriantur de nomine & carne. Sed interim: ſi qui alij. quid melius habeant & operentur. omnino dedignantur ſibi in exemplum aſſumere. vt imitentur: quia ab eis ſcilicet non proceſſit: O furor late regnans hodie. Ita nunc pene fit, vt etiam, quilibet conuentus. contemnat alterius mores acceptare, adeo ſuperbe, vt ſibi dedecus putet: ſi ab alio. quam a ſeipſo doceatur aut recipiat. hec vera ſuperbia eſt Iudęorum & hereticorum, in quo & nos Heu infęlices comprehendimur. Quia cum in nullo ſimiles patribus noſtris ſimus: ſolum de nomine & gloria eorum. contra inuicem contendimus & ſuperbimus

Blatt 73a: Sine iniquitate Cucurri & direxi. Hęc duo & vſque hodie: faciunt, vt irruant in aliquem fortes. Currere. enim eſt alacriter & Zeloſe viam Dej opere & verbo ire & docere pedes enim ſunt affectiones: quę per gratiam dej: leues fiunt & agiles & alacres. Sic econtra per tepiditatem graues, ignaui &

ſecordes. Sed odiunt certe omnes tepidi feruidum & Zeloſum: Quia timent ſeſe cogi. ps. 17. Poſuit pedes meos quaſi ceruorum. Abacuk. 3. Ponet pedes meos quaſi ceruorum: Hoc ergo eſt cum gaudio & alacritate viam dej ire: Hoc eſt currere ps. 18. exultauit vt Gygas ad currendam viam. Econtra illi cum tedio & triſtitia vix reptant in via dej ideo odiunt illum.

Secundo Quia direxi .1. per directum & compendium it. omiſſis longis & multis ceremonijs carnalibus, ſpiritum arripit. Vel certe ſimul ceremonias ſpiritualiter implet. Illi autem ſpiritu vacũi. in ſolo ambitu ceremoniarum fatigantur & laborant: quas tamen ſicut Iudęi multum reputant: ſpiritum autem non ita. Quot queſo videas: qui tunſiones genuflexiones, Inclinationes, cantationes, orationes faciunt. ſolum in corpore: & corde nunquam preſente? At nonne Hoc eſt affligere ſpiritum. & in nuda figura deo ſeruire ſine ſpiritu? Et circuire per deſertum terram Edom montem Seir: ad mare rubrum? Non autem eſt dirigere. & per directum compendium in ſpiritu facere. Vnde orat ps. 5. Dirige domine in conſpectu tuo viam meam. Illi autem circumducunt in conſpectu hominum vias ſuas. Quoniam non eſt in ore eorum veritas. Sed tantum in corpore vmbra & vanitas. Quia cor eorum vanum eſt. & ſine ſpiritu

Quoniam quis audiuit q. d. ita ſęcure loquuntur que ſua ſunt, ac ſi dicerent: Vel ſicut illi qui dicunt, quis audiuit? vt ps. 9. Dixit enim in corde ſuo non requiret. Et Iſaie. xi. Ve qui profũndi eſtis corde & dicitis. quis videbit nos?: Quia ſcilicet non eſt timor Dej ante oculos eorum. ps [*Am Rande links:* ps. 13.] Hoc quidem fęcerunt tempore Chriſtj: loquentes ore: cum tamen corde non ſic loquerentur. dicentes Magiſter ſcimus quia verax es. Non enim putabant quod ipſe audiret: que ipſi inter ſe concluſerant. [*Am Rande rechts:* Et hoc ps 100 confirmat dicens de eiſdem. detrahentem ſecreto proximo ſuo. hunc perſequebar. vide ibidem] Sed tamen aliud in Hoc verbo puto latere quod nondum video An forte quod loquuntur Hodie Iudęi de immo contra Chriſtum & ſuos. Horribilia, quę nemo audit. & eo audatius loquuntur & maledicunt nos. quo minus Chriſtiani

audiunt Qui ſi audirent. eos omnino delerent. feruntur ſane turpiſſima de Chriſto & nobis dicere.

Nequando Obliuiſcantur populi mej: quidam in genitiuo capiunt, vt ſi diceret: Ne obliuiſcantur quod ipſi Iudęi: populi dej fuerint olim: Et ſic ſint in terrorem aliis Ro. xi. Noli altum ſapere Sed time. Vide ſeueritatem Dej. ꝛc. Et Hoc confirmat. quod antiqua tranſ. habet. nequando obliuiſcantur legis tuę. ſcilicet Chriſtiani territi exemplo eorum: non obliuiſcantur legis tuę. videntes quoniam & illi cum eſſent populus eius. ſic puniti ſunt, eo quod obliti ſint legis eius: ne ſimiliter pereant.

Delictum oris eorum ſic conſtrue. ad Hebraicum ſenſum, Depone delictum eorum (.1. ipſos in & cum Delicto eorum: vt ſimul perdas vtrunque Non tantum delictum. & eos ſaluando ſicut ſanctos tuos. Et Hoc Indicat quod ait, in peccato. Quia ſanctos in Iuſtitia & virtute ſua deſtruit illos autem in peccatis, tradendo eos in peccatum: vt ſic in peccato pereant. Horribilis nimis ſententia Quia in delicto oris ſũi. ſe ſuosque omnes perdunt, peſtiferis doctrinis ſuis. Et vtitur ira dej ad eos perdendos, non alio: quam delicto oris ſui: Vnde ſicut ſanctos. In virga (.1. per virgam. ſeu virga deſtruit: Ita illos per delictum oris eorum: ſeu delicto. tanquam inſtrumento perdit. vt ſic in propria ſpicula incurrant ſicut Madian & Philiſtej

Blatt 73^b: Comprehendantur in ſuperbia ſua (.1. a vel per ſuperbiam ſuam.) Hebraica enim locutio ablatiuos inſtrumentales ſemper. per. in: exprimit. Vide ergo Si es luxuriatus, adulteraſti, furatus es, occidiſti, periuraſti: ac ſic per ſingula, non comprehenderis, quin teſte conſcientia videas te male fęciſſe, non comprehenderis. Sed omnia iſta tu comprehendis. Sed ſi tibi Iuſtus incipis videri. & omnia bene intendere, & etiam Noũa quedam tentare, que optimam ſpeciem habent: Iam Ecce non vides Hanc ſuperbiam. Optime te facere putas Et ſicut Saul dicis: Immo obediũi voci dominj: Hic non pateris te docerj. & dimouerj: Sancta inquis ſunt & bona. Sed deo omnia ſancta & bona placent. Ecce Hic in ſuperbia comprehenderis. Sic heretici Sola iſta ſuperbia pereunt. Quia Singulariter incedunt: reiecta obedientia & communione ſanctorum

Et vide Iuſtum Iudicium dej. fit vt iſti Hereticj. facillime faciant, multa & ardua. & rigidiſſime viuant. Hi autem qui ſunt in communione: difficillime & ęgre tepideque. vix modica faciunt. Cur ita? Quia illos permittit a Diabolo Iuuari vt ſic ſeſe a ſpirituſancto putent leuarj: & ita ſuperbiam ſuam non agnoſcant. Sed magis Indurentur & puniantur: Superſtitio eorum & diſceſſio prima. Hos autem a Diabolo permittit impediri. vt ſemper remaneant, in humilitate & agnitione ſuę imperfectionis: Et ſic Iugitur [*so*] plorent lugeant & peniteant. & Inuocent dexteram dej. Et ſciant, quoniam violente regnum cęlorum rapiunt. Et ideo certamen forte dat illis vt vincant. & Sciant, quoniam omnj fortior eſt ſapientia. Illis autem tam facile ſinit eſſe: quicquid operantur. vt velut irrideant nos Infirmos: Atque cum ſic nos tanquam ipſi fortes ſint & ſancti, irriſerint Nihil aliud faciant, niſi ſeipſos irrideant. & comprehendantur ſuperbia ſua. O vtinam iſta Heretici perpenderent noſtrj pighardj vicini noſtri Hęc enim ſunt illa ſigna & prodigia mendacia, in quibus Antichriſti omnes procedunt, ita vt in errorem ducantur, ſi fieri poteſt etiam electi

Ipſi diſpergentur ad manducandum: licet aliqui pſalmum iſtum a Verſu iſto .7. ac deinceps in bonitate exponunt, tamen quia laborioſa eſt expoſitio & interrupta. ideo & iſte verſus ſatis violenter exponitur. At etiam ſecundum noſtrum ſenſum, non ſatis aptus videtur. Ideo Inquirendus eſt. Igitur. proprium eſt omnibus carnaliter ſapientibus, quorum Deus venter vt. ſi non abundent, ad votum, murmurent: Vnde & hic mihi Iudęos videtur ſic Notare: Quia cum ſoli pauperes euangeliſentur: & predicetur a Chriſto & Apoſtolis, non oportere, in hoc ſęculo abundare. Sed penuriam pati, ſpe futurorum: Ipſi Hanc ſententiam indigne tulerunt, & contra eam murmurabant, quia in lege eis promiſſa fuit abundantia Sancti enim. ſi non fuerint ſaturati, ęque gratias agunt & non murmurant, Quia non diſperguntur ad manducandum. Sed potius ad abſtinendum. & in pauperta [*so*] viuendum. Quare illi ſola carnalia querentes. in Hoc ſcribuntur Vel ſi quid melius noueris ꝛc Nam omnes qui ſuper harenam Edificant. flante vento. peiores fiunt. Vnde Iudęi hodie

multis modis confunduntur & fraudantur votis ſuis. Sed quid faciunt, Nunquid patientes ſunt? Immo furiunt intus. Et ſi poſſent dentibus diſcerperent. Sed quia hoc non poſſunt: ideo murmurare tantum poſſunt

Ps. 59. [Hebr. LX.]

Blatt 74a: Noũũm titulum affert ps iſte: Quia nec canticum nec ps. inſcribitur. Sed teſtimonium, Sicut & alij quidam inferius. Et Quare? Niſi quia hoc ipſo prohibet: ne carnaliter intelligatur. Ne ſignum pro re: & teſtimonium pro exhibitione operum accipiamus. Teſtimonium enim ad aliud dicitur. Sicut Iohannis teſtimonium de Chriſto. Sic iſte ps eſt Teſtimonium De Roſa futura (.1. prophetia & indicium de Eccleſia: quia de ipſa loquitur & in perſona eius. Immo & ipſe ps Eſt teſtimonium Eccleſię: quo ſibi teſtatur & omnibus, De futuris tantummodo bonis. quod temporalia non ſint eius. Quod autem ad docendum, dicit Certe ſignificat Quod totus ps, plenus Eſt doctrinis.

Sichima interpretatur hũmeroſa ſeu laborioſa vel onerata. [*Darüber:* Sed melius Hũmerus] Et hec eſt plebs carnalis Iſrael. qui ſub onere legis: portauerunt pondus diej & ęſtus. Hec autem diũiſa eſt per Eccleſiam. ſcilicet quoſdam conuertendo: alijs remanentibus in perfidia: Secundo. Diuiſa ſcilicet a diabolo & peccatis, quibus adheſerunt & hec ſalutaris diuiſio: Eadem eſt Vallis ſoccot .1. tabernaculorum. ex eo ſane. Quia Caro eſt tabernaculum anime: omnis autem eorum cultus erat foris in carne: & tabernaculis, non intus in anima. Enumerat autem quos diuiſerit ab eis

Galaad. interpretatur Cumulus vel aceruus teſtimonij [*Darüber:* Genes. 31. melius teſtis in nominatiuo — *Am Rande rechts:* .65. *ausgestrichen.* 44. Iſaie Vere vos eſtis teſtes mei] In quo exprimitur primo collectio eorum: qui ſunt eruditi in lege dominj: que eſt teſtimonium dominj fidele. Vnde Scribe & principes ſacerdotum vocantur Galaad Hiere. 22. Galaad tu mihi caput es Libani. Igitur Galaad ſunt Apoſtoli & omnes fideles primitiũj

ſic dicti ab eruditione Scripture Vt ſi diceret Acerũũs Euangelii vel legis nouę populus Qui & iidem Manaſſes & Ephraim & Iuda vocantur vt infra. Non enim differentes populorum partes. Sed proprietates eorum, qui in Eccleſia ſunt iſtis nominibus exprimuntur. Quorum primum eſt. Eſſe cumulum teſtimonij (.1. eruditionis & noſſe legem domini: quod in omnibus. precipue autem in Apoſtolis eſt

Secundo ab opere martyrij: immo quoruncunque operum & mirabilium, quia his omnibus teſtimonium dant de Chriſto & futura vita Et ita ſunt aceruus teſtimonij (.1. Numerus vel multitudo reddentium virtute magna teſtimonium reſurrectionis Iheſu Chriſti domini noſtri act. 4. ps. 121. Tribus Tribus domini teſtimonium Iſrael.

Manaſſes. [*Am Rande links:* ſc. Naſſcha, .1. oblitus] interpretatur oblitus [*Darüber:* obliuiſcens, obliuio]. quod mox ſequitur. Quia ſunt obliti patris ſui & domus ſue ſcilicet ſynagoge, poſtquam Galaad facti ſunt per ſpiritumſanctum, Nam Genes. 41. hoc nomen Imponens filio ſuo. Hoc myſterium ſic expreſſit. Obliuiſci me fęcit dominus omnium laborum meorum & domum patris mej. Inde dicitur ad Eccleſiam. ps 44. Obliuiſcere populum tuum & domum patris tui. Inde Manaſſe vere eſt ipſa Eccleſia: oblita prioris vitę ſuę & ſynagoge & mundi. Immo ſicut Apoſtolus phil. 3. dicit: obliuiſcitur ea que poſt eam ſunt. & ſemper ſeſe extrudit in anteriora.

Notandum Quod totus ps. primo de Iudęis accipiendus eſt: ac deinde de gentibus, ſecundum illud verbum Apoſtoli Ro 1. Iudęo primum & (ſupple Deinceps.) gręco.) Cum enim de Iudęis fuerit recte expoſitus. facilis eſt ad exponendum de gentibus, Hereticis, & malis Chriſtianis. per Analogiam

Ephraim (a phare .1. creuit, fructificauit.) fructificatio: ſicut ibi Genes. 2. Creſcite & multiplicamini: quod in ſpiritu ad Eccleſiam dicitur. Et ideo ipſa Ephraim: Et propter hoc ipſa eſt fortitudo Chriſti quia per eius multiplicationem: dominatur in medio inimicorum ſuorum: Sic Dani. 8. de antichriſto Et deiecit de fortitudine. Et magnificatum eſt vſque ad fortitudinem cęli.

Et vſque ad principem fortitudinis magnificatus eſt (.1. vſque ad Chriſtum caput Eccleſię.

Sicut Eccleſia tribus nominibus ſcilicet Galaad, Manaſſes, Ephraim dicta eſt: que eſt vna pars diuiſionis Sichimę (.1. populi ſub lege.) Sic & altera pars diuiſionis eiuſdem. ſcilicet Synagoga relicta, tribus denominatur ſcilicet Moab, Idumęa. & paleſtina. contrarijs myſterijs & interpretationibus: Et in medio ſtat Iuda rex meus. qũi Eſt diuiſor Sichimę & vallis tabernaculorum ſecundum illud Iſaie 28. ſicut in monte diuiſionum ſtabit dominus

Moab igitur interpretatur. ex vel de patre (.quia filia Loth ex patre eum concepit magno myſterio Iudeorum illegitimorum. Sicut enim ex inębriato patre natus fuit: Ita & Iudęi inebriantes legem vino ſũi ſenſus, Ex inde concipiunt, non niſi Moabitas: pertinaces Et qui in Eccleſiam vſque hodie non ingrediuntur

Blatt 74ᵇ: Sicut enim pater ſeminat filios. Ita lex ſeminat Iuſtos & bona opera. Sed eorum lex vino inebriata eſt vt Iſaie. 28. Errauerunt pre vino. Sacerdos & propheta neſcierunt pre ebrietate: abſorpti ſunt a vino, Igitur ſicut loth ebrius. figura fuit. Sacerdotum ſuo vino ębriorum. Et ſicut ille ex filia: Ita iſti ex ſynagoga: genũerunt Moabitas filios ſimiliter ebrios,
Et ſic non ſunt Galaad .1. populus habens verum teſtimonium Chriſti. Sed ſui ſenſus vinum.

Igitur Moab iſte populus relictus Synagoge, non ait eſt meus. Sed eſt Olla. ſpej meę. ſiue lauacri mej: Mirabile verbum & pregnans: Olla ſignificat. quod ſint Zelo & ira Bũllientes contra Galaad & Eccleſiam, que ira orta eſt: propter ſcripturam: quam vtrinque volunt habere. Vnde Hiere. 1. Ollam ſuccenſam ego video ab aquilone (.1. Synagogam iratam & furioſam a diabolo. Sed. Ecce, Hec ira & perſecutio Eſt Eccleſię vtiliſſima. per hanc enim lauatur & purgatur. Nam deus ſuos ſanctos in hac vita perſecutionibus purgat & Emaculat. Et ideo licet Moab non ſit pars Eccleſię. ad hoc tamen ſeruit, vt ſit in purgationem & lauacrum eius Sicut virga vtilis eſt ad caſtigationem puerorum: per hanc autem caſtigationem naſcitur Spes glorię. Quia omnes quos deus amat, caſtigat. ideo omnis tentatio: eſt ſignum amantis dej Ideo maxime ſpem operatur Ro. 5. Quare Moab

eſt olla lauacri, lauationis ſiue ſpei: in idem redit. Eodem modo de gentibus tyrannis, Hereticis, malis Chriſtianis, omnes ad hoc valent vt Galaaditis ſint purgatorium, lauacrum: & preparatio ſpej. Diſce ergo Hic patientiam o homo Si tibi naſcitur tentatio & tribulatio. Dicito. Ecce Moab olla lauacrj & purgatorij & ſpej mihi a domino. ſic diuiditur.
Immo diſce & compaſſionem ſuper illos. Primo quidem quia ſunt olla (.1. tantum ſecundum carnem viuentes & teſtea vaſa, ſine ſpiritu: 2° quia fragiles & non perpetuj: ſicut Infernus eſt. Melius eſt enim ollam habere Bullientem. quam lacum & Geennam: quia illa conteretur & peribit. Hec nunquam. [*Am Rande links:* Nolite timere eos qui occidunt corpus]. 3º. Quia arrepti ſunt & pleni. aqua feruenti & bullienti paſſionum & irarum fumigantium: Tu autem Calix benedictionis & vini meri. compatiendum enim eſt paſſionatis. 4º. Quia tibi proſunt. ad puritatem vitę preſentis: & ſpem futurę. Quis ergo non libentiſſime. feret illos? immo & condoleat illis Igitur Eccleſia gaudet. Quod dominus Etiam Malos ordinat. in bonum ſuum, vt ſint olla purgationis eius. Ideo iſte ps. ad docendum habet in Titulo

poteſt & aliter intelligi. olla ſpei meę: quia portant carnaliter: Scripturam noſtram. que eſt ⟨Spes noſtra: / lauacrum noſtrum⟩ Quia vt per conſolationem Scripturarum ſpem habeamus: Suſtinuit enim anima mea in verbo eius ꝛc. Sed & ſepties in Iordane lauandum eſt: hoc ergo lauacrum & ſpem noſtram: ipſi portant nobis. Sunt nobis olla ad hoc (.1. tantummodo literaliter eam nobis cuſtodientes: ſecundum faciem foris ꝛc

Idumęa eſt eadem ipſa Moab. contraria Manaſſe: quia non obliuiſcitur. Sed terrena interpretatur. quia tota temporalibus & carni incubat. Super hanc ergo populus extendit Calciamentum ſuum predicationem ſuam. Sed non profęcit, niſi vt in tit, .12. milia conculcando ſibi Calciamentum eſſe verbum Euangelii oſtendit Apoſt Ephe. 6. Calciati pedes in preparationem euangelii. Quia ſpecioſi pedes Euangeliſantium pacem. Ro. 6. (.1. pedes intellectuales induti & eruditi verbo euangelii. Cantic. 7. Quam

ſpecioſi ſunt greſſus tui in calciamentis tuis filia principis. Ezech. 16. Calciaui te Hiacintho .1. celeſti doctrina inſtruxi te.

philiſtijm 3° eadem pars contraria Ephraim (:paleſtina vel allophyli .1. alienigenę:) quod interpretatur cadentes potione. & ruina poculi: Sicut Ephraim creſcit & aſcendit: ita illi [*so*] cadit & decreſcit. vt in Saul figuratum, cuius domus quottidie decreſcebat. Dauid autem quottidie ſuccreſcens, ſeipſo fortior fiebat. Et Hij ſubditi mihi ſunt & ſubiecti. Sed non ęquati & connumerati. Non enim ait mej ſunt. Sed ſubiecti mihi ſunt: quod patet per experientiam. Quia Iacob ſupplantatus dominatur ſuper Eſau fratrem ſuum vſque hodie

Cur autem dicit diuidam? Quia olim in confuſo, dum figura ſtabat: beneficia dej corporalia ſcilicet tam bonis quam malis dabantur. vt liberatio, &c. Nunc autem liberentur ſolum dilecti: Et Bonis ſpiritualibus non communicant niſi Boni Similiter nec puniuntur niſi mali: Olim autem ſimul boni cum malis, quia figuralia Mala & bona erant Vnde dixerunt prouerbio: patres comederunt Vuam &c Ezech. 18. quod dominus promittit ſeſe ablaturum: quod & nunc facit Quia Sic diuidit vt in bonis ſolum mali puniantur & ſolum Boni donentur: licet corporalia vtriſque communia ſint Hanc autem Iudęi Diuiſionem nolunt. Et vſque hodie nolunt ....*) fieri ſine Iudicio

Blatt 75a: Vnde Iſaie. 35. Non tranſibit per eam pollutus &. 52. Non adijciet vltra, vt pertranſeat per te incircumciſus & immundus:

Sed quis hoc intellexiſſet ita, antequam impleretur? Igitur. Cepit Ihesus facere & docere. prius facit deus quam doceat: Sic Incarnatio & paſſio Chriſti, non eſt intellecta, donec facta fuit Hoc eſt ergo Iudicium diſcretionis quod Chriſto dandum fuit, vt iam nullus damnaretur propter alium, nec donaretur propter alium: (.quod fit & fiebat in temporalibus bonis & malis.) Sed vnusquiſque in ſuo peccato moritur, & ſua Iuſtitia viuit: ſicut per Ezech. 18. in hanc ſententiam prolixe diſputat. Ceſſat itaque iſta communio & confuſio. Quia diuiſa eſt Sic-

*) Weggeschnitten.

cem, Et vide ordinem pulchrum. dedifti metuentibus te (.non autem alijs.) Signum quod eft fides Chriftj argumentum: vt fignentur propter veritatem fic enim dicitur in Heb. haberi. Sed [? Quod?] tamen idem eft: quia per hoc fugiunt & fecernuntur. Ifaie 66 Et ponam in eis fignum ꝛc Vt liberentur dilecti tui. Ecce hic incipit diuifio Iudęj enim rem querunt: non fignum .l. non fidem vel fpem Sed res ipfas huius temporis

Deus Locutus eft in fancto fuo (.l. in me populo fuo. quod eft fanctuarium fuum, q d Verbum dej ego habeo: & in me locutus eft & loquitur & loquetur. Non enim vos eftis qui loquimini Sed fpiritus patris veftri qui loquitur in vobis, Ideo Lętabor Quia fine gaudio Hoc verbum dej non auditur: & per ipfum. Diuidam Siccem. Quod proprie fignificat hũmerum. Erat autem populus ifte non nifi humerus. quia oneribus legis oppreffus: Sicut fupra ps 20 Quoniam pones eos humerum vel dorfum: Et Allegorice fignificat totam gentilitatem. que fuit humerus diaboli. Ifaie. 9. Virgam humeri eius & fceptrum exactoris eius fuperafti ꝛc Tropologice. quelibet anima pondere peccatorum preffa & inclinata facie deorfum Gaudium ergo Ecclefię eft. Hunc Humerum Diuidere: & ab onere: quod nec ipfi, nec patres eorum portare potuerunt: Sed qui diuidit humerum. partem facit eius. Et fic funt iam duo humeri diuifi: vnus nouus alter vetus, Nouus eft Galaad Manaffe & [reliquie *ausgestrichen.*] Ephraim: per quę (.quia funt partes totius populi.) fignificantur reliquię. que faluate funt. Sed Moab, Idumej philiftej (.quia funt integri populi. fignificantur partes Ifrael maiores reprobate Et Conuallem tabernaculorum dimetuit, Soccot enim tabernacula fignificat: Eft autem idem populus in vmbra & tabernaculis habitans Sed non in fancto:

Eft autem Notandum certe: Quod ifte ps. & omnis diuina Scrip. viua eft & permanens ficut ait ps. 118. Inęternum domine permanet verbum tuum. Et in fęculum fęculi veritas. Ideoque oportet fit intelligi. vt fit adhuc & vfque in finem mundi, ad docendum. Etenim fecundum hiftoriam de Moab & Idumęa, effet iam mortua, quia illa preterijt: Ideo oportet accipi fecundum

quod ſemper habet ſibi reſpondens in re preſenti: quocunque tempore: Ita & hodie ſunt Moab. Idumej ꝛc

Vel aliter Sic. Deus locutus eſt in ſancto ſuo: puto ego hanc eſſe primam gratiam & mirificam dej dignationem: cui datum eſt: ſic verba ſcripture', legere & audire, tanquam exiſtimet ſe, a deo ipſo audire. Quomodo enim non totus horripilabit: ſi aduertat, tantam maieſtatem ad ſe loqui? Vt Iob. 27. [*26, 14.*] Et cum vix ſtillam ſermonis eius audierimus. Quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri. Sed nos ita ſegniter & legimus & audimus: tanquam fortuitu aut ſine authore aliquo, nobis offerretur. Et non videmus neque ſentimus. quantus eſt qui loquitur Ideo hanc fęlicem Iactantiam merito ſibi Eccleſia arrogat dicens Deus locutus eſt in ſancto ſuo: Et ideo Lętabor inquit: quoniam verbum dej verbum bonum & optimum eſt: Et Vt diuiſionem iſtam optimam intelligas, non ex ira & malitia procedere: dicit ſeſe lętari ad diuidendam Siccem·

Blatt 75ᵇ: Sermo de Martyribus Ex eodem ps

Moab olla ſpej meę: Cocus videtur eſſe, qui hunc ps fęcit, quia de olla diſputat Ideo myſterium coquinę nobis tractandum eſt. Totus igitur mũndus .1. homines: qui ſanctos, perſequitur. & tribulat. vocatur a deo Olla, Cuius tres pedes, ſunt illa tria que in mundo eſſe Iohannes dicit. Concũpiſcentia carnis, Concupiſcentia oculorum, ſuperbia vitę. In his tribus enim ſtat mundus Nos autem ſumus. Carnes & cibi in ipſa cocti & coquendi. vt preparemur in cibum Sanctis & angelis & Chriſto: Qui & ipſe cocus eſt. Sic ad eum dicit pater Ezech. 24. pone ollam ęneam ꝛc Et Mich. 3. Oſſa eorum conciderunt. & confregerunt, quaſi in lebete & quaſi carnem in medio ollę. Quod autem nos cibi ſimus Chriſto: teſtatur figura Genes 27. Affer mihi de venatione tua vt Comedam ꝛc Ac totum myſterium Vide: pecus occiditur diuiditur in partes, funditur ſanguis, ponitur in ollam & infunditur aqua, Sic primo nos venantur predicatores: tanquam feras in ſylua peccatorum, confodiunt iacũlis verbi dej. & ſic diſtribuunt membra mortua peccato, vt ſeruiant Iuſtitię. Deinde in tentationes & paſſiones parant, & diſponunt. hoc eſt in ollam Moab. vſque dum ſatis concocti ſumus, tunc effundimur

ex olla. in Vasa aurea & argentea & offerimur sedenti deo christo & sanctis suis in cęlo in ferculum Quid ergo fugis tentationes & tribulationes? Signum est enim quod pararis ad gloriam & vocaris in ferculum sanctis omnibus, qui de te reficiantur in cęlo An non reficiantur? Etenim gaudium est Angelis. super vno peccatore ꝛc. Hoc gaudium est eorum refectio: Comedunt de te. & tamen integer manes tu & saluus Igitur Spes magna est omnibus, quibus Moab olla efficitur: Quare quam rectissime dicit Moab olla spej meę. q. d. Nisi Moab mihi olla esset, non ita spem haberem: Quare viderint hi: qui nihil pati volunt, quid sequatur: quia vtique spem non habebunt vitę ęternę. Non enim Celestes conuiuę crudum & incoctum cibum comedunt: Sed nec ollam certe: Quia olla remanet in coquina & non offertur discumbentibus: Sic S. Martyres: quando ad martyriūm ducebantur: tunc primum maxime confidebant, tanquam certissime a domino vocati. vt S. Sisinnius dixit. [Si tamen *ausgestrichen.*] Ego quidem hoc semper optaūi. Verūntamen si meritus fuero vt desyderatam coronam accipiam: [*Am Rande links:* Et. S. Andręas. Et S. Agatha. S Agnes] Vide hic ducitur ad ollam: & se indignum putat: Quare? Vide spem quam per istam ollam concipit. Si meritus fuero vt coronam ꝛc Ecce quam certus est de corona: quia ducitur ad ollam. Recte ergo olla ista fuit ej olla spej (.1. operatrix spej. secundum illud Apostoli Ro. 5. Gloriamur in tribulationibus Scientes, quoniam tribulatio patientiam operatur patientia probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit. Vide vt gloriantur quod in ollam ponuntur. & sese indignos reputant Vnde & Apostoli. act. 5. Ibant Apostoli gaudentes. quoniam digni habiti sint: Ecce indignos se reputant Sed & dominus dixit eis spem. de hac olla: Gaudete & exultate, quoniam merces ꝛc Et Iacob. 1. omne gaudium existimate, cum in tentationes varias incideritis (.1. in ollam Moab:) Ergo a contrario, omnem tristitiam existimate. si in Iucunditates varias incideritis (.1. cęnaculum & cubile Moab.) sicut idem Iacob. 5. Agite nunc. plorate & vlulate diuites in miserijs vestris. ꝛc Igitur Vita ista presens Est coquina. Moab (.1. tribulationes & tribulatores. sunt Olla.) Sed quod mundus contra vniuersalem

Ecclesiam. Hoc quilibet malus contra quemlibet Iũstum est: Quare gaudendum cuilibet Iusto: si habet aduersarium, quia deus vocat eum ad coronam. Verũm primum oportet ipsum venatu capi, occidi & diuidi: .1. Iustificari a peccatis. ne steriles patiatur passiones. sicut patiuntur etiam mali. [*Am Rande links:* leuit .1. Scilicet prius detracta pelle veteris vitę. *nit mit haud vnd mit har*] Ac vide an ne ps quoque istam artificinam coquinę ab initio pretendat deus repulisti nos & destruxisti (.1. occidisti iratus es & misertus es nobis: Sic enim occidit & diuisit in partes vt sibi membra non inuicem in peccatum cooperentur Deinde ostendisti populo tuo dura (.1. posuisti nos Iustificatos in ollam Moab

Blatt 76a: Vide itaque dej in te bonitatem. Si tu stulta misericordia super carnem in olla coquendam: velis vel ollam destruere vel ignem extinguere. Nonne cocus diligentissime vtrunque defenderet. ac te vel furiosum vel omnium insipientissimum Iudicaret? Immo & olle & ignis curam habet quam maximam. non propter ignem & ollam Sed propter carnem que in ea lixatur. Talis est & nostra stultitia: quando optamus nostros aduersarios extingũi vel disperdi: stulta miseratione secundum carnem. & volumus saluare carnem: Vnde contra istos ps iste dicit. Vana salus hominis. Vere prudentiores filii Huius sęculi, filijs lucis. Quis enim tam prudenter sese habet in passionibus suis: sicut istud negocium ostendit? Et vltra Vide: quando non est feruens Bullitio: operculum ollę claudit. Si autem feruet, deponitur vt fumus libere euaporet. Hoc est. quando exigua tentatio est, non fortiter sursum clamamus ad dominum, Quando autem fortis est totis viribus sursum fumamus oratione & desyderio Igitur Christus Bonus cocus: instaurat ignem & ollam custodit, donans impijs facultates huius vitę & remouens eis impedimenta, vt plene possint concoquere sanctos suos: Et mitius eos seruat ac parcit eis: quam suis sanctis. Quia relinquendi sunt Igitur Concludendo dicit pro glosa tex Moab (:scilicet non meus. Sed.) olla (.1. Bulliens & furens tribulator.) spei meę (.1. operatrix spei mej: [*so*]) Quia est expressa sententia sacrę Scrip. Quod qui extra tribulationem est. extra statum & spem salutis est. Heb. 12. Quod si extra disciplinam estis, cuius participes

facti ſunt omnes, ergo adulterj. & non filii eſtis. Vnde Ro. 8. Heredes ſumus dei coheredes autem Chriſtj: ſi tamen compatimur vt conglorificemur. 2 Cor. 1. operatur tolerantiam earundem paſſionum, quas & noſ patimur. vt ſpes noſtra firma ſit pro vobis Scientes, quoniam ſicut ſocii paſſionum eſtis. ita & conſolationis eritis Et 2 Timo. 2. fidelis ſermo (.1. diffinitus & verax & certus.) Si commortũi ſumus & conũiũemus: ſi conſuſtinebimus & conregnabimus. Et c. 3. omnes qui pie viuere volunt in Chriſto, perſecutionem patientur. Vnde. & S. Aug. in ſer. de marty: Qui enim noluerit ſanctos martyres imitari ad eorum ſocietatem non poteſt peruenire ꝛc Et mirum eſt ſi conſyderemus noſtram per omnem Eccleſiam, impaſſibilitatem: Cui nam iſta dicta & ſcripta eſſe putemus? an lapidibus & lignis? Vere quidem nunc ſunt & dicuntur lapidibus & lignis

Sed queritur. Cur potiſſimum: Moab. pro olla: & non Idumęam Vel paleſtinam & econtra ponit? Forte eo myſterio. Quia ſecundum Aug Iſto ps. Moab ex abuſu patris natus eſt. Ita Iudęi ex abuſu legis, quam corrumpunt & non legitime exponunt nati ſunt, Ac ideo ſequitur quod ſuum ſenſum velint ſtare: Sed quia contra Hunc Eccleſia predicat ideo oritur Tribulatio Et Moab indignatus: quod ſibi contrariatur. vertitur in ollam: Vnde & Saul abutens Dicitur quia per ipſum quoque figurantur. Eo quod ſint veri abutentes lege: Nam ex quo Verbum Dej dicitur ſemen: ex quo oriuntur filii Dej: ſicut ex ſemine fructus, Recte Iudei orti ſunt ex ſemine ebrio: patris ębrii: quem ipſum tamen inebriauerunt: ſicut figura ſignificat ſuo vino & ſuj ſenſus liquore. Quia lex talem illuſionem patitur potius. quod tale ſemen ex ea concipiunt, quam faciunt. furtiue enim eliciunt: ſicut filię loth. ex patre furtiue elicuerunt ſemen eius. Igitur optime olla Moab attribuitur. Quia perſecutio oritur ex ſuperbia vite, que oritur ex proprio ſenſu & capite

Idumea autem Cupiditatem temporalium ſignificat: Quia Eſau quidem non ſicut Moab natus. Verum tamen, propter offam ruffam, vendit ſpiritualia. Et eſt vir venator: Sic omnis cupidus venatur & diuagatur foris in rebus corde. Iacob autem ſimplex in tabernaculis pauper manet Sic & Nemroth Robuſtus venator

dicitur: Quia Diuitias & regna huius mundi querebat. Et hinc recte opponitur Manaſſes .1. populus obliuioſus per ſpem contemnens temporalia

Blatt 76ᵇ: Sicut Galaad aceruus teſtis: contra Moab: quia habet verum verbum Dej: & De vero ſemine natus eſt per fidem: Qui enim credunt: Hi naſcuntur ex verbo & ſemine Dej: Quare propter fidem Galaad merito Dicuntur. Et ideo Humiliantur & non inflantur: Quia nemo per fidem Iuſtificatur. niſi prius per humilitatem ſeſe iniuſtum confiteatur. Hec autem eſt Humilitas

Alienigene autem ſiue Philiſtijm: ſua quoque ratione: Iuſte Dicuntur Carnaliter ſeu ſenſualiter viuentes, in concupiſcentia carnis,: Interpretatur enim philiſtijm. Cadentes potione (.1. .1. qui per gulam ruunt in luxuriam: Quos vno nomine Apoſt. exprimens. vocat eos ventricolas. quorum deus inquit venter eſt: Venter autem vtrunque vitium ſcilicet gule & luxurie comprehendit. immo luxuria eſt ſequela gulę: & comes infallibilis: Quia inde Philiſtijm .1. Cadentes. (.propter luxuriam.) potione propter gulam: Et ſic in ipſo quoque nomine vtrunque includitur. Sane potio: non poteſt niſi gulam exprimere: Sed caſus ex potione nullus eſt niſi luxurie & fornicationis: Et in huius rej figuram Scribitur Quod primo quinque fuerunt ciuitates & ſatrape philiſtinorum: vt ipſe numerus. ſaltem ſenſualitatem Inſinuaret. & ventricolas in ſenſibus viuentes monſtraret.

Secundo. Quia Idolum, colebant. Dagon. quod triticum: ſignificat. Scilicet. Eſca ventri. Venter Eſce: Quem enim colerent ventricolę. guloſi & luxurioſi, niſi Dagon? vt ſit venter eorum deus,. Hoc & gentes alię: in Cerere & Baccho & Oſyri fęcerunt Immo puto paleſtinos: idem Demonium, (quod gręci Cererem, dicunt.) Dagon ſua lingua vocaſſe. Sed quam religioſe etiamnum colitur. precipue a germanis. bibulis & Epulonibus

Igitur tria ſunt iſta in mūndo: & tria illa in Eccleſia. contraria ſibinuicem valde. & in medio eorum. rex Iuda. Chriſtus, ſicut inter oues & hędos. Iudex Iuſtiſſimus. illos primos habens a dextris vt dilectos liberatos dextera ſua, iſtos autem nouiſſimos a ſiniſtris

Sed Vide benignitatem Sponſę Chriſti Eccleſie. Moab dicit

ollam ſpei ſuę. In Idumeam extendit calciamentum ſuum: philiſtijm Habet ſubditos Quę ratio diſtributionis illius? Cur non in omnes extendit calciamentum? aut omnes habet ſubditos? De Moab ſatis patet. Quia ſuperbus eſt valde. & arrogantia eius plusquam fortitudo eius: ideo incorrigibilis eſt talis: & nullum bonum in eo. niſi vt alijs proſit, qui ſibi prodeſſe recuſat: & fiat alijs in ollam purgatorij [*Am Rande links:* Iſaie. 16. Hiere 48.]
In Idumeam autem ſemper habet extenſum calciamentum ſuum (.1. ſemper predicat contra terrenos homines, nec vnquam ceſſat: Semper habet extenſum verbum in eos & directum, eos monet, arguit, caſtigat, minatur: Quia quid predicat tota Eccleſia. niſi nolite diligere mundum, neque ea, quę in mundo ſunt?
Sed quia iſta ciuitas munita eſt, multis negocijs vallata & occaſionibus peccati: Et non eſt opis humanę, ipſos perſuadere, ideo dicit Quis deducet me in ciuitatem munitam? Quis deducet me vſque in Idumeam? Nonne tu deus? Vel ciũitas munita eſt Moab. Melius tamen Idumęa: Quia in Moab eſt deſperatio conuerſionis & ſalutis. philiſtijm autem ſunt ſubditi: Quia illos facilius perſuadet: quam cęteros. ideo de ipſis talem non facit difficultatem Quoniam Diuites & auari: periculoſius egrotant. & morbo velut incurabili. Quia difficile eſt diuitem ingredi in regnum cęlorum: Sed Luxurioſi ſubditi ſunt (.1. ſubduntur & ſubdentur per penitentiam. vel ſacramentum matrimonij

Blatt 77a: Expoſitio Continua & ex dictis elimata

Deus. repuliſti nos (.1. ſynagogam & ſtatum eius ſicut & omnem veterem hominem.) & deſtruxiſti nos [*Am Rande rechts:* Vel vt infra ps. 73. exponitur. vide ibi] quia ammodo ſtatus legis non placet. Sed deſtructus eſt Quia lex iram operatur: Ita et lex peccati, Iratus es & miſertus es nobis. (.iratus pro veteri ſtatu. miſertus ad nouũm.) Quia Status vetus: Dulcia & bona & quietem in hoc mundo requirebat: Sed tu nunc contrarium agis: & commouiſti terram & conturbaſti eam: a bonis huius vitę. Ideo ſana contritiones eius, quia commota eſt amplius non placent tibi: ideo dona, tua nobis. Olim quidem populo tuo bona oſtendiſti Sed nunc dura. Et potaſti eos vino Iucunditatis ſecundum carnem. nunc autem vinum compunctionis

nobis propinas. Dediſti itaque in hocipſo ſignificationem timentibus te. vt fugiant a facie arcus Vt liberentur dilecti tui. Vt ſcilicet talia dares: quę ammodo non eſſent indifferentia bonis & malis qualia erant: omnia beneficia veteris legis. Sed tantum communia dilectis & electis: vt ſic In Iudicio & ęquitate regnares: Boni ſoli fruantur. & Mali ſoli priuentur illis: non tantum in Iſrael carnali. Sed per totum mundum: quicunque dilectus eſſet. liberetur: hac vera ſpiritalique liberatione Salua ergo dextera tua: ſicut olim ſaluaſti ſiniſtra tua (.1. ſaluabis dextera tua & exaudies me: Imperatiue orat: ea que prophetat. Deus ipſe ipſe inquam perſe. deus: non iam Moſes aut Helias. Sed deus locutus eſt (.1. loquetur in Sanctuario ſuo. Et certe verbum dej viuax eſt: Ideo ſi ipſe loquitur. non carnaliter Sed ſpiritualiter loquitur. ideo non in Atrio legis. Sed in Sancto Eccleſię loquitur. Ibi enim homo miſſus a Deo loquitur: & in alterum vas tranſfuſum verbum narrat: & quod ſic narratur verbum, certe. aliam perſonam Induit, ideo non eſt verbum in ſua efficatia. Sed larua & alia lingua velatum. Sed hic deus loquitur per ſe Hoc enim fęliciſſimum eſt. deum ſcilicet loquentem audire, Et oblique hic arguit eos. qui dixerunt Exo 20. Non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur, loquere nobis tu & audiemus. O Stulta oratio: Non mihi ſic domine Non ſic. Sed loquere tu: quia audit ſeruus tuus, Audiam quid loquatur in me non Moſes. Sed dominus, quoniam loquetur certe pacem in plebem ſuam, Nec aliter poteſt dominus loqui niſi pacem Et ideo. Lętabor ſcilicet a locutione domini, Vnde hic Nota Quod Quando deus immediate loquitur. efficaciſſime loquitur. Et hoc petit propheta. Et Hic Eccleſia gloriatur. Quia ſic promiſit Iohan 6 Erunt omnes docibiles deo Et Hiere. 31. dabo legem meam in cordibus eorum ꝛc Et ſic locutus eſt ad prophetas. qui dixerunt. factum eſt verbum dominj ad me: Tunc ſemper intellexerunt myſteria nouę legis

Sed quando mediate loquebatur vt per Moſen & prophetas, tunc verbum eius mox erat velatum: & medium poſitum inter deum & populum, deum loquentem & populum audientem. Sicut & modo fit. licet aliter: Quia tunc erat medium etiam quoad intel-

ligentiam: que prophetis erat clara. populo autem velata ſub typo temporalium bonorum vel malorum. Quia omnia mala & bona populus carnaliter intelligebant [*so*]: prophetę autem Spiritualiter: maxime quando verbum dej recitabant de iſtis: Aliquando autem ex perſona propria. expreſſe prophetabant de futuris bonis ſpiritualibus. Nunc autem licet predicator verbi intelligentię non mediet, tamen incremento mediat᷑: quod non ipſe poteſt dare. Sed quando deus loquitur ille dat iſtud. Ideo fruſtra loquentis lingua laborat: niſi & Dominus loquatur in Sanctuario ſuo. tunc enim auditor lętatur. alioquin ſi ſolus homo loquitur. auditor potius triſtatur. Quia ſolum annunciat, quid mali fecimus & quid boni debeamus. deus autem loquens dicit: quid mali dimiſſum ſit. & quid boni donatum. Vnde ait ps. 50. Auditui meo dabis gaudium & letitiam: Ecce audire cupit. quid niſi loquentem? Quem? niſi deum? Quia deus non habet niſi verbum bonum & ſuaue: tunc enim dicit homo: Eructauit cor meum verbum bonum, Quare eructauit? Quia ad plenum dicere non poteſt Hoc verbum. Quia Deus enim per ſe loquens, non eſt nuncius ſ͠uus. Sed omnes alii ſunt nuncii: ideo minus mouetur

Blatt 77ᵇ: ad alium tranſferri non poteſt. Sed ſolus qui audit percipit: eloqui non poteſt. Sed tantum eructat. Quare autem cor? Quia deus non ad aures ſicut homo Sed tantummodo ad cor loquitur. Ideo cum vox hominis ad cor loqui nequeat. Sed tantum ad aures ſequitur quod ſolum eructet verbum & non loquatur, quia deus ipſum loquitur ſolus. qui ſolus ad cor loquitur. Vnde ſequitur. Lingua mea calamus ſcribe vęlociter ſcribentis, q. d. quod ego dicere non poſſum: ille ſicut me: ita & te vęlociter docere poteſt: Sic Dies diej eructat verbum. Et nox nocti indicat ſcientiam Scientiam poteſt Indicare Sed non verbum, niſi tantum eructare Igitur Hoc verbum lętificat neceſſario animam. Ideo dicit Lętabor. & partibor Sicchem. Si Habeo verbum dej: ad quid mihi illud ſoli? Nonne & in alios, ipſum partiar? partibor certe Sicchem: predicabo illud & palam faciam: Et ex Hoc orietur Diũiſio humerj: Quia verbum Dej gladius eſt. & Iudicii virga. diſcernens eos. Qui ſunt humerus?

Qui ſunt dorſum? Qui in labore & onere ſunt. Nam vere omnis Qui extra Chriſtum eſt: Eſt humerus & dorſum: Quia portat. primo diabolum cum peccatis ſuis, Secundo leges & ceremonias literales, Tertio penas etiam peccatorum & miſerias huius vitę. [*Am Rande links:* Iſaie. 9. Iugum oneris, Virgam humeri, Sceptrum exactoris ſuperaſti] Vnde omnes qui etiam Hodie ſunt in Religione tantum corpore, ſunt humerus, tantum onera ceremoniarum ferentes. Sed o quot ſunt illorum. Qui ſibi faciunt onus ex vita ſua. Igitur Eccleſia Diuiſit quidem primo humeros. (.1. oneratos ꝛc.) Secundo [*ausgestrichen:* penas peccatorum & ceremonias. Et) peccata & diabolum: & onera legis. Seruat tamen penas peccatorum. Et pro Hac Diuiſione lętatur. Quia tam grauia pondera depoſuit, Quia non abſtulit Sicchem Sed diuiſit & partita eſt, Et Conũallem tabernaculorum metibor: Sicut humerus literaliter fuit Synagoga: Allegorice autem gentilitas tota immo eadem litera. Iudęus primum & poſt gręcus & allegorice omnis: qui vnum de tribus dictis portat. (.Diuiſio autem allegorica eſt. ſcilicet populos alios conuertendo alios non (quia non abſtulit omnes ad fidem non enim omnes obediunt euangelio Similiter & tropologica: Quia non abſtulit omne malum & onus. ex nobis. Sed relinquitur ad pugnam: Infirmitas carnis, in pęnis & peccatis memoribus. In multis enim offendimus omnes.) Metiri autem eſt bona docere. & ad regulam ducere Iuſtitię. Sicut enim Diuidere eſt malum arguere & abſcindere ab hominibus. Ita Metiri eſt bonum docere, vt ſic declinare a malo & facere bonum, erudiat. [*Am Rande links:* Et ideo neceſſario eſt ibi verbum abbreuians & conſummans, Iſaie. x. Diuidendo enim abbreuiat ſcilicet carnales homines & motus carnis. conſummat autem menſurando] Quia Iuſtitia & Iudicium correctio ſedis tuę. & preparatio ſedis tuę. per Iudicium (.1. condemnationem ſũj. reprehenſionem, caſtigationem: Qua enim caſtigat doctor. vel docet: ipſum ſeſe caſtigare & arguere in vilitate ſua.) diuidit ipſum, & declinare facit a malo & ſic corrigit & emendat ſedem Chriſti: Sed per Iuſtitiam, (.fidem qua ex Chriſto docet ſperare gratiam, & in eum viuere.) metitur & facere bonum ac ſic preparat ſedem

Chrifti Vnde & Apoftolus: Ro. 12. dicit fecundum menfuram fidej. Sicut vnicuique diuifit Deus Quia Euangelium eft regula & menfura: fecundum quam dirigimur & menfuramur. Si tamen prius diuifi fumus per idipfum, quod diuidit fpiritum & animam ꝛc.

Conũallis itaque tabernaculorum. primum Iudęus & gręcus. ac inde omnis: qui folum eft homo. Quia Tentoria ęthiopie vidit Abacuk: Quando enim Homo fine fpiritu eft, caro eft Et fic non in tabernaculo corporis fui: Sed eft ipfum tabernaculum. Sara enim olim intus in tabernaculo erat Genes. Et Iacob vir fimplex habitans in tabernaculis. Hi funt qui intus fecum habitant. & non foris erumpunt & vagantur Sicut Efau. Qui in rebus herent exterioribũs, & vagantur cum tabernaculis fuis. ficut aucupes & paftores Sed vide quam apte Corpus noftrum tabernaculum dicatur. teutonice. *lauberhütten. Buden.* Sceua ꝛc Quia ficut tabernaculum ex ramis conftruitur & preter portam & feneftras vndique eft peruium & perluftrabile Ita corpus noftrum fenfibus & lingua (que eft maxima porta.) & ipfo tactu

Blatt 78a: qui per totum corpus eft foraminofus, ficut tabernaculum, totum eft patulum: & varia percipit per ifta foramina· Sed & cibi & potus. per os ingeruntur & ingreditur & egreditur omne per os malum & bonum

Meus eft Galaad poffunt in his tribus vt in glofa populus teftis per fidem. & idem obliuifcens per fpem, & multiplicatus per fpeciem [*fpem*] accipi Aliter etiam fic. Vt Galaad. fit ftatus fuperior. vt Iere. 22 Galaad tu mihi caput es Libani (.1. pontifices & maiores caput Ecclefię.) Manaffes contemplatiuos: qui omnium obliti funt Ephraim: populum inferiorem actiuum, quia talis multiplicatur per fuperiores & contemplatiuos. ideo recte fructificatio eft: illi autem fructificantes Sicut exponunt doct. illud Ezech. 14. Si fuerint tres viri ifti in medio eius. Noe, Daniel & Iob. ipfi liberabunt animas fuas.

Tropologice autem multis poteft virtutibus & operibus applicari: Vt

pro Religiofis	obedientia	Galaad
	paupertas	Manaffes
	Caftitas	Ephraim

Pro alijs	humilitas	Galaad	Item	Intellectus
	benignitas	Manaſſes		Memoria
	vel patientia			
	Bonitas	Ephraim		Voluntas

Item	Confeſſio	Item	Ieiunium
	contritio		oratio
	ſatisfactio		Elemoſyna

Et fere quam facile ad omnem trinitatem ſanctam poteſt applicari Sicut Econtra iſta tria Mala ad omnem trinitatem peruerſam Vt

Moab		mala	voluntas	ꝛc
Idumęa	ſit	malus	intellectus	
philiſtijm		Mala	memoria	

Hoc autem loco & tempore nobis ita ſufficit diſtinxiſſe. vt idem ſit populus. Moab propter ſuperbiam Idumęam. propter concupiſcentiam oculorum. & philiſtijm propter concupiſcentiam carnis

Sicut ſecundum ſ. Gre. humanitas gratioſa Chriſti. Eſt Calciamentum diũinitatis eius benedictę. Ita verbum Vocis Eſt calciamentum ſpiritus. qui per ipſum intrat in animam: Et in ipſo tanquam pes clauditur, Quia quicquid de humanitate Chriſti. Hoc de Euangelio intelligendum eſt dici: Et ſicut multis ſola humanitas nota fuit, Ita & Euangelium opertum eſt his qui pereunt, vt non fulgeat eis Euangelium glorie & gratię.

ps 61. [Hebr. LXII.]

Blatt 78ᵇ: Non mouebor ampliũs. [*Am Rande links:* Sicut ps precedens. Inhabitabo in tabernaculo tuo in ſęcula (.quia non cogitur emigrare: ſicut ex tabernaculo ſuo & Moſi.) Et in hunc ſenſum etiam accipienda verba prophetarum. quando prophete aiunt. quod populus Iſrael vltra non mouetur de terra ſua ꝛc] Omnis qui credit in chriſtum, non mouetur vltra (.1. habet poteſtatem. poſſe. non moueri vltra. Iohan, 6. Qui credit in me non morietur inęternum (.1. poteſt non mori, inęternum, Vita enim & ſalus per Chriſtum nobis data ſpiritualis, eſt huiusmodi naturę: Quod non eſt neceſſe eam ceſſare, ſicut vitas corporales:

Item 1. Iohannis. 5. Omnis qui natus eſt ex deo non peccat (.1. poteſt non peccare ſi vult, . Qui autem eſt extra deum, neceſſario peccat (.1. eſt in peccatis.

Secundo ſic. Non mouebor amplius, quia in Adam ſemel moti ſumus. de gratia in damnationem, Sed per Chriſtum redemptus, non mouetur amplius. 1. 2º hoc eſt in mortem ſęcundam. Quia per Adam moti ſumus in mortem naturę & gratię. Et Hec eſt mors & motio prima: Immo Mors nature eſt dormitio potius. Ideo prima motio, eſt in peccatum, 2ª autem eſt in damnationem & infernum. Et In hunc mouentur: qui in Chriſto non credunt: vt Iudęi. Hic autem non mouetur amplius: plus dicit, minus dicendo. q. d. non ſolum non mouebor. ſecundo: Sed etiam de prima motione in peccatum, ſaluabor: Illi autem. quia manent in motu primo Sponte, ideo mouebuntur etiam amplius & 2º Sicut Apoc. 20. Hęc eſt mors ſecunda

Dupliciter enim fit, vt quis deo non ſubijciatur. primo, quando legi eius non obedit & potius diuitijs ſeſe ſubijcit & voluptatibus & omnibus que ſunt in mundo. Secundo. quando in propriam Iuſtitiam confidit. vt Iudęi & Heretici. & ſuperbi ſpiritualiter. Et Hoc periculoſius eſt quam primum, Quia cum in malis illis non ſunt: tamen adhuc deo non ſubijciuntur per veram humilitatem. Et de vtriſque loquitur ps. Scilicet vt nec in temporalibus omnibus. Nec in propriis meritis. confidendum ſit vllo modo. Hoc eſt neque in temporalibus nec in ſpiritualibus bonis Sed per bona temporalia & ſpiritualia, in ipſum ſolum deum. Sicut Viſus non in aerem & lucem. Sed per aerem & lucem in objectum

Tanquam parieti inclinato: Quia ſancti in mundo: ſunt infirmi ac ad mortem & paſſiones diſpoſiti: Et Impij eos non vlterius conſyderant: ideo arguit eos. quod ſic irruunt in eos: vt non aliter eos reputent: quam fragiles & labiles homines: vnde ps. 117. Impulſus euerſus ſum vt caderem & dominus ſuſcepit me. In heb autem. Sic. Tanquam paries inclinatus & maceria corruens. Et ita refertur ad Impios: Qui, cum vere: proximi ſint ad ruinam in infernum, eo quod non viuant ſpirituali vita. Sed tantum corporali: que tamen eſt nihil aliud niſi

continua Inclinatio ad caſum mortis. Recte paries inclinatus dicuntur & maceria corruens ſiue minans ruinam, Et nimis apte. Vita impiorum iſtis verbis deſcribitur. Vnde & Iſaie. 30. Quia ſperaſtis in tumultum & calumniam Erit vobis iniquitas Hęc ſicut interruptio cadens, & requiſita in muro excelſo. Igitur paries Eſt corpus noſtrum Et idem Maceria, vtrunque ad mortem ſemper inclinata & ſemper ruinam minans Quare ſuper ipſum niti. & cor ſuum ſuper eum ponere, eſt horribile. Quia cadente Iſto pariete, per mortem. neceſſe eſt vt anima: ruat in perditionem, Si autem ſurſum heret in cęleſtibus & non nititur ſuper carnem, tunc non poteſt ruere, etiam ſi corpus ruat. Sed ſurſum herebit in deo. Et Hoc facit Idithum: tranſilitor

Cucurri in Sitj: ſcilicet ad cęleſtia ſuſpirans. Vel in ſiti (.1. quod eorum ſalutem ſitiebam qui me perſequebantur

Ore ſuo benedicebant ꝛc poteſt eſſe pars pro toto (vt in gloſa) quia omnia foris bona oſtendebant & tamen intus mali erant, in corde: Item Quia omnis ſuperbus ſolum ſeſe benedicit in corde & aliquid reputat. Eſt ſi foris aliquem laudat, hoc ore tantum facit: & non corde, Quia ſuperbia non patitur quod alium ſibi ęqualem vel ſuperiorem reputet. Ideo ſolum ſe in corde laudat & benedicit. Et foris mentitur quando alium laudat. Talis eſt vox Hereticorum: quando ſe peccatores confitentur pre cęteris Et tamen alios propter eorum peccata vitant. & ſeipſos tanquam meliores ſegregant

Blatt 79a: Lyra dicit. In Heb. ſic haberi. Mendaces filii hominum in ſtateris ad aſcendendum: ipſi & vanitas ſimul Cuius ſenſus eſt. Quod Homines cupidi per phas & nephas terras, poſſeſſiones & diuitias ſibi vendicant, [tantum vt creſcant & aſcendant & exaltentur in ſęculo. Sed in hoc non deſinunt eſſe vani Sed tantum aſcendit cum eis vanitas quantum aſcendunt ipſi. Quia Auarus nunquam implebitur pecunia Eccleſiaſtes. 5. Et creſcit amor nummi quantum ipſa pecunia creſcit. *Diess ist ausgestrichen. Dafür am Rande links:* Et in hoc ipſum ſemper magis proficiūt, non deſiſtentes aliquando. Sed continue aſcendentes de pauciore auaritia in maiorem] Nec ſaturatur oculus viſu Eccleſiaſtes. 1. Et ſatis Hoc monſtrum Hodie practicatur. maxime

in diuiſionibus terrarum. Bonorum. Hereditatum. tam apud principes quam pontifices. ſicut & Iſaie. 5. in eandem loquitur ſententiam dicens Ve Vobis, qui iungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis. vſque ad terminum loci: Nunquid habitabitis vos ſoli in medio terrę? Et Amos 6. Ve Vobis qui opulenti eſtis in Zion. Tranſite in Calanne & Emath & videte ſi latior terminus eorum termino veſtro eſt. Hoc quidem nunc pontificibus dicitur: qui latius quam reges & principes regnant. Aſcendunt enim ipſi & vanitas ſimul cum eis. Poteſt autem noſtra tranſlatio ſic adduci: Vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum: .1. vt de vna vanitate in eandem, inidipſum eam augentes ſemper ſicut & ipſi ſemper magis vani fiunt Quia ipſi de vanitate in idipſum fiunt .1. de vanitate magis tales ipſi & magis vani, eo quod vanitatem non deſerunt, Si autem eam dimitterent, iam de veritate fierent in aliud ſcilicet in veraces Ideo vtrunque creſcit in idipſum: Ipſi & vanitas. Non tamen vanitas de ipſis Sed ipſi de vanitate Prius ipſi Nam omnis creatura vanitas eſt non volens propter hominem qui vanus eſt & eam vanitatem facit Vel breuiter ſic. Ipſi in idipſum (.1. ſemper magis ijdem ſunt & manent, ſcilicet vani. & hoc quia de vanitate: de veritate enim neque ipſi. Sed alij. neque in idipſum Sed in aliud .1. in veraces fierent. Et ſic ſemper aſcendit eorum vanitas & ipſi vani. ſicut ibi. Superbia eorum qui te oderunt aſcendit ſemper. ps. 73.

Nolite cor apponere. Ex Hoc loco ſumitur argumentum contra Iudęos, niſi eſſent ſicut aſpis ſurda Quia cum totus ps. ad ſperandum, gloriandum & omnino proijciendum in domino perſuaſerit. Hic autem dicit. Quod cor diuicijs non ſit apponendum. Ergo euidenter ſequitur. Quod ſperare in domino ſit diuerſum, ab expectare Diuitias & temporalia a domino, Quia dicit. Si affluant ſcilicet quaſi forte, non ſi dederit dominus: quod tamen dicendum fuit, ſi ſperande eſſent ab eo

Semel loquitur deus. Cur? Quia non eſt bilinguis ſicut illi, qui corde & corde loquuntur. Vnde & omnia verba dej ſunt vnum, ſimplex, idem, verum. quia ad vnum omnia tendunt quan-

tumuis multa ſint. Et omnia verba que in vnum tendunt, vnum verbum ſunt, Et omnia que ad diuerſa tendunt. etiam ſi vnum ſint verbum. ſunt tamen duo & multa

Igitur inter iſta duo ſcilicet timorem poteſtatis & ſpem miſericordię dej: oportet nos ſemper conſiſtere, vt ſic inter molam ſuperiorem & inferiorem molamur domino: & inter dentes ſuperiores & inferiores conteramur. & in chriſti viſcera traijciamur Immo & omnis operatio creature. hanc nobis exhibet eruditionem Vt aurum in fornace. & omne opus in ſua officina

ps. 62. [Hebr. LXIII.]

Blatt 79ᵇ: Vigilo. duplex eſt vigilia: corporis & anime. Anima vigilat, quando non peccat. Sed ſtrenuę & alacriter opera lucis operatur Ro: 9. Hora eſt Iam nos de ſomno ſurgere: Hęc vigilia incipit de luce .1. mane ſpirituali (.ſcilicet fidej qua a Chriſto illuminatur quando oritur ſol Iuſtitie. per bonam monitionem in anima Ephe. 4. Exurge qui dormis ꝛc Econtra. Tepide agere. eſt dormitare. Et tales neſciunt ſitire in Dominum aut Iuſtitiam

Quam multipliciter tibi Caro. Aug. .1. Caro pro hac etiam vita multis Indiget: & hęc etiam a deo ſitit Quia non tantum ſpiritualia Sed & temporalia a nullo niſi deo deſyderanda ſunt. Sed Hoc violentum: Quia non dicit ad tua. Sed ad te, vt etiam caro ad ſpiritualia intelligatur Sitire. ſcilicet glorificationem ſui.

Deſerta. Vbi deſertum eſt, non ſunt homines. Et vbi non ſunt homines, non eſt honor, fama & gloria Ergo recte per deſertum intelligitur, contemptus in Hoc mundo actiue & paſſiue, Quia mundus contemnit ſanctos & non honorat. Sed nec ipſi Hoc querunt immo contemnunt, . Vbi autem eſt Inuiūm. non ſunt negocia. Vbi non ſunt negotia, non ſunt diuitię & lucra. Ideo per Inuium intelligitur paupertas in hoc mundo. [*Am Rande links:* ..i ſunt nundine videtur lutum calcatur & ....eę (plateae?) teruntur. etiam ..ne & domus paruas (?) .. non illic gramen creſcit in viis, ..c tele aranearum .. Ianuis] Vbi vero non eſt aqua: ibi nec recreatio aut vlla voluptas: Ideo per inaquoſum accipienda eſt concupiſcentia carnis.

Magna igitur misericordia dej est. Quod sanctos suos facit, contemptibiles, pauperes & afflictos siue lugentes, quoniam alias non vel difficillime possent apparere ei. Sed obscurarentur ab eo. & sic nec ipsi viderent virtutem & gloriam eius: Nam in honore esse & nomen & famam habere Ac non superbire secundum Chrisost, difficillimum est., humilitas enim in honore periclitatur vehementer Experientiam interroga & videbis, cum enim ceperint diffamari, confundi. & detrectari, tunc non solum non patienter ferunt (.Cum tamen deberent etiam libenter eo spoliari & optatiue.) Sed funestis contentionibus & excusationibus, suam gloriam redimunt. inuicem mordentes, defendentes odio habentes, Assumunt autem istud b. Aug: in suę nequicię velamen, Qui negligit famam suam crudelis est. Quasi dixerit, Qui non omni vi & machina. per phas aut nephas famam suam defenderit crudelis est. At vbi tunc decus humilitatis. abiectio plebis. & meritum contemptibilitatis manet? Vtique non aliud vult. S. Aug: Nisi Quod quis ita speciem mali cauere debet. & simplici verbo. suam innocentiam probare, vt non neglexisse arguatur. Non autem vult, vt violenter defendatũr. Quia Hoc ipsum magis polluit famam bonę vitę. si te sũperbe defendas, quam ipsa detractio polluerat. Ideo rarus est. qui non capiatur in honore suo:

Sic in Diuitijs esse. & eas non amare. aut nimiũm cupere. difficillimum est Iterum experientia abunde testatur. Quia periclitatur paupertas in diuitijs: Vide pontifices & sacerdotes & religiosos: quid agant pro rerum temporalium vsu & retentione. fortius iam sunt Temporalia & vt sic dicamus stabilius & ęternius: ad Ecclesiam incorporata & ligata: quam fides & spiritualia. Quia omnes patenti ore clamant: quod semel datum est Ecclesię. & deo: nunquam potest reuocarj: hoc quidem de animabus & corporibus tacetur: que proprię deo dicantur. de temporalibus autem etiam per arma mundi practicatur vt serũentur.

Sic in delicijs, inter fęminas, epulas esse: & continere, quis credatur? Igitur hoc ipsum experientia plus loquitur. quam audiri quis sustinere possit. ambe enim aures inde tinniunt Quare in his tribus: nemo potest facile vel vllo modo, apparere deo in sancto. & videre gloriam dej. Vnde & Ecclesiam suam Christus Isaie.

54. Vocat, vt mulierem derelictam, merentem & abiectam ab adolefcentia fua. Et. infra. .1. paupercula, .2. tempeftate conuulfa, & .3. abfque vlla confolatione Et Ifaie. 9. Iugum enim oneris eius, (.hec eft concupifcentia carnis.) & virgam humeri eius (.hec eft oculorum.) & fceptrum exactoris eius (.Hec eft fuperbia vitę.) fuperafti ficut in die Madian .1. per verbum dej quod eft gladius Gedęonis noftri magni Chrifti. & panis hordeaceus

Igitur hanc mifericordiam confyderans propheta: qua ifta fũis negat deus, dicit. Melior eft mifericordia tua fuper vitas fcilicet iftas tres quę funt in mũndo
Et ideo Sic benedicam te in vita mea. non in vitis iftis mundi, que non funt meę Igitur Mundus in fe quidem eft terra

deferta / Inuia / inaquofa → & vere & his qui veritatem diligunt. Sed Vanis & carnalibus. Eft per contrarium (paradyfus / via lata / Irriguus) Sed Hoc vane per vanitatem Et hęc eft tropologia iftius verfus vtpatet

Blatt 80a: Sanctum, fpiritualiter Eft Ipfa Ecclefia allegorice: Tropologice autem Ipfa fanctitas fidej & Iuftitię Spiritualis. Sanctum autem fanctorum eft Beatitudo futurę glorię. Sicut in tabernaculo Mofi fuit figuratum.

Vita fpiritualis eft vna: Quia omnia vnit: fcilicet omnes fanctos in vnum. omnia membra in vnum ꝛc Sed Vita mundi, eft multiplex. Quia difpergit & multos facit. Item Quia nulla fufficit. nullius membri vita fatis eft. Et tot funt vitę in mundo: quot obiecta concupifcentię: Quia in quolibet, anima viuit fua cupiditate, fruendo illis. Vt Superbia vitę eft vna vita, Concupifcentia & delicie carnis eft alia: Et nullus in fingulis nec omnibus fimul. [*Am Rande links:* Sic etiam funt mille genera mortis corporalis ꝛc] Vita autem Sanctorum eft in vno Chrifto folo: quia in Hoc folo fruitur omnis anima. & omnibus viribus. Et hec vita eft mifericordia .1. gratia. Ro. 6.

Memor fũi tui fuper ftratum meum ꝛc Religiofam eruditio-

nem preſtat nobis iſte verſus. Scilicet Vt ad minus memor [*so*] ſimus Dej: De ſero & mane, vt ſic principium & finis nobis ipſe ſit Et omnis operatio & oratio noſtra per ipſum incipiat. & in ipſo finiatur, vt orat Eccleſia & docent Sancti patres. Immo & medium ipſe ſit. Iuxta illud. Exipſo per ipſum ſeu cum ipſo & in ipſum ſunt omnia. Ex ipſo quo ad principium: per ipſum ſeu cum ipſo. quo ad medium. In ipſum quo ad finem. omnia noſtra agantur & fiant. Ac ſic veſpere & mane & meridie ps. 54. narremus (.1. fine, principio & medio.) Sicut enim diem in iſta tria diuidendum docet. Ita horam & quodlibet opus. immo & totam vitam

primo autem dicit Memor ſuper :c. Quia plurimum Iuuat ad matutinam puritatem. Serotina meditatio & recollectio. Sicut econtra plurimum obeſt. Serotina diſtractio ad matutinam recollectionem, quia ibi reliquię cogitationum diem feſtum agent in mane. Vnde aptiſſime cum dixiſſet memor fūi: mox addidit· meditabor in matutinis. Quia eo promptior eſt meditatio matutina, quo memoria veſpertina diligentior fuit. Sed Heu quantum diabolus iſta nunc omnia ſubuertit, per omnes ſtatus, Quia Ebrietates, leuitates, loquacitates, luſus & alia monſtra nunc ſerotinė maxime frequentantur: Ideoque eo peius mane orant & celebrant & peſſime deficiunt. Nota autem Quod Memoriam Veſperi & meditationem mane tribuit, differentiam inſigniter nobis oſtendens. Nam Quia ſuper ſtratum ocioſis ac maxime, ijs qui ſunt potati: ſolet carnis vexatio titillatioque excitarj Ideo memoria opus eſt: & non perfunctoria recordatio dej. Sed fixe in meditatione dej manendum & obdormiendum, vt ſic & per ſomnum quodammodo duret

Quoniam Melior eſt miſericordia tua :c Vide quam eximie iſte miſericordiam dej ponderat & magnificat: Nam Nihil eſt, omnium Iudicio, precioſius quam vita: que omnium maxime expetitur. & propter quam omnia. vt vulgo dicitur *Ein Eddel ding, das leben.* Hic autem dicit. Melior. non auro, argento, purpura, gemmis. Sed nec tantum, vita vna: Sed ſuper omnes vitas: quas quis habere & cogitare poſſit: quia pluraliter poſitum Vitas, omnes comprehendit: Et ex hoc patet quam precioſe. gratiam

dej eſtimare debemus. ita vt etiam mille vitas pro ea contemnere. & mille mortes ſubire deberemus. Sed heu prohdolor. Quam multi ſunt. qui non ſolum, nec vnam vitam vel vnam mortem. Sed nec vnam infirmitatem vel ſanitatem propter eam contemnant. Immo. vnum denarium. & quandoque vnum verbum. potius eligunt quam miſericordiam iſtam ſeruare: Igitur Si eſt melior ſuper vitas. docemur hic certe: eam ita ſeruare. vt ſi neceſſe ſit omnes diuitias, honores, voluptates amittere, & omnem contumeliam paupertatem. afflictionem ſubire. parati ſimus, quippe qui vitas & mortes pro ea contemnere debemus

Concludendo ergo ps. Verſus iſte. In terra deſerta: Tropologice Exprimit tria vitia in mundo. & ponit. 3ᵉ contrarias virtutes. vt deſertus eſt mundus: quando ſuperbia vitę & honor contemnitur & huic conſonat quod ſequitur. In Sancto apparui tibi (.1. nihil mihi apparui Sed tibi: quia humilia reſpicis in cęlo ꝛc Et hoc quia terra mihi deſerta eſt. 2° Inũius eſt per paupertatem: Et hoc ideo ſic volui, vt viderem virtutem tuam, Beati enim pauperes, quia ipſorum eſt regnum cęlorum.
3° Inaquoſus. per voluptatis contemptum, ſcilicet vt viderem tuam gloriam ꝛc

ps. 63. [*fehlt als Ueberschrift.* Hebr. LXIV.]

Blatt 80ᵇ: Accedet homo. primo de Chriſto vt in gloſa que eſt S. Aúg. 2° Caſſio. Sic Accedet homo ſcilicet quilibet fidelis ad cor altum. per diũinorum contemplationem & fidem & ſic deus [*Darüber*: Chriſtus] Exaltatur non in ſeipſo. Sed in tali corde [*Am Rande links:* .... tas enim Chriſti non .... ſcitur, niſi mens ...... dem eleuetur.] 3°. Sic Accedat homo ad cor altum .1. profundum ſeu humile: quia quanto magis nos humiliamur tanto magis deum exaltamus. ita vt qui nihil ſe ipſum reputat, Hic vere deum. ſummum & optimum eſtimat & econtra. 4ᵗᵒ Quia Vbi nos. ad cor, grec. [& Heb. *ausgestrichen.*] habet & cor altum. Quod ſic exponunt. Accedet homo. .1. Chriſtus veniet, qui eſt homo & altę mentis & glorificabitur deus per totum mundum, Vel ſic Accedet Chriſtus ſcilicet ad nos per fidem

& ad deum per ſeipſum. [*Am Rande links:* Aliter ſic Cor ... Eſt cor ſpirituali ... piens. Quia ſpiritualis .. emine Iudicatur & .. n profundo dej .... onditus: Et in ... exaltatur deus.... nale autem cor eſt altum Sed vanum ... e ſpiritu (.1. in illo ... exaltatur deus, .otius ipſemet. Iob. 5. Vir va .... in ſuperbiam eri ..... ur.] At mihi videtur potius hebraica eſſe locutio ſicut Canticorum. 2. Vir & gladius ſuper femur eius: quod noſtra tranſ. ſic vertit. Vniuscuiuſque gladius. ſuper femur ſuum, Vnde & hic. ſingulorum vel vnicuiuſque [*so*]: poſuit: pro homine vel viro. ſicut ibi: S. Hiero Et Miche. 7. Vir fratrem ſuum in mortem venatur. (.1. vnusquiſque.) Eiusdem 2. Calumniabantur virum & domum eius (.1. vnumquemque cum domo ſua.) virum & hereditatem eius, Iſaie. 9. Vir fratri ſuo non parcet (.1. vnusquiſque vel ſinguli) Et. 2. Corruet populus vir ad virum & vnusquiſque ad proximum ſuum. Et apprehendet vir fratrem ſuum ꝛc
Et ps. 48. frater non redimet, redimet homo .1. Vir. ſeu ſinguli ſeu vnusquiſque Iſta enim dictio. Iſch: virum, hominem, principem & vnumquenque vel ſingulum ſignificat. Et inde oritur tanta diuerſitas. Vnde ſicut in hoc ps. pro homine ponitur. & ps 48. ita potuit vbique in predictis locis poni: Vel vt ibi pro viro & vnoquoque, ita etiam hic potuit poni: ſicut &. S. Hiero fęcit vtpatebit. Igitur ſecundum hunc loquendi modum ſenſus mihi videtur. Accedat vir vel vnuſquiſque cum corde alto: ſicut ſupra. vir & enſis eius (.1. vir cum enſe ſuo.) ꝛc Et ſic ſiue & cor, ſiue ad cor habeatur. eadem patet ſententia Vel ſi de Chriſto: Sic. Accedet Chriſtus verus vir & heros, cum alto corde, non ſicut filii hominum graui corde. & ſic exaltabitur

5to. heb ſic habet. defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Cogitationibus ſingulorum (.vel vniuscuiuſque. ſeu viri & viri: hominis & hominis. ſiũe per ſingulos. Et ſenſũs eſt. Defęcerunt in ſuo ſcrutinio: ſingillatim vnus quiſque cogitationibus .1. conſiliis ſuis.) & corde profũndo, Quia Quilibet ſuum conſilium & ſuas cogitationes afferebat ad hoc ſcrutinium. vt patet in Euangelio in domo Caiphe: & tamen defęcerunt & non Inuenerunt: licet profundi cordis eſſent, tamen non preualuit hic cor profundum, nec conſilium vniuscuiuſque. [*Am Rande links:* ...ullus fuit.

qui .. inveniret, ſicut .. diſperſit ſuperbos men ..... cordis ſũi ſic ... defecerunt cogitationibus. Et ps. 5. ... idant a cogitationibus] Sagittabit eos deus. (iſte ſagitte fuerũnt Romani: miſſi contra eos a domino: Iaculo repentino inferentur plage eorum) .l. inopinate ſunt a Romanis diſperditi. Corrũent in ſemetipſos lingũis ſuis, (.l. ſeſe ſecundum animam interficient, per doctrinas perfidię contra Chriſtum. Vnde lyra Sic tranſfert. & Scandaliſabunt eos lingũę eorum. Quia quem ſemel negauerunt, pre ſuperbia rurſum confiteri erubeſcunt: Et Sic in verbis ſuis defendendis & Iuſtificandis, quibus eum coram pilato occiderunt, corruunt & Scandaliſantur ne in Chriſtum credunt. [*so*] Hoc & omnibus contingit: Qui ſuperbi deuenerint, ad alicuius affirmationem & negationem: vt conuicti erubeſcant retractare. & mutare ſuum verbum: ſicut & Heretici faciunt: ideo omnes corruunt in linguis ſuis,. Si autem eas dimitterent. & linguis Chriſti & confeſſionis loquerentur. vtique non ruerent. Sed ſurgerent. Fugient omnes qui viderint eos ſcilicet ad Chriſtum ab eis, & timebunt omnes homines (.l. poſſunt timere & fugere, quia eſt terribile ſufficienter ſpectaculum.) Et annunciabũnt opus dej (.l. dicent quod Hec ſit vindicta dej & Sagittatio. a cęlo & opus eius intelligent. (.l. quod ſit opus. intelligent. Sed non ipſi infęlices. poteſt autem noſtra tranſ. ſic concordari ad hęc Accedet homo ad cor altum (.l. homines ipſi Scrutantes iniquitatis: Singulus eorum ad intra cogitat & facit ſuam diligentiam. vt Inũeniat falſum teſtimonium contra Iheſum. Vnde Matt. Cum multi falſi teſtes acceſſiſſent, . querebant falſum teſtimonium, nec Inũeniebant: Ecce quomodo defecerunt. & acceſſerũnt. Et ſic cogitationibus vniuscuiuſque & profũndo corde defęcerunt Et exaltabitur deus ſcilicet Chriſtus: tunc ſcilicet quando eos ſagittabit, hoc ipſo ſuper eos exaltatus oſtendetur. Sagitte autem parũũlorum factę ſũnt plage eorum, (.l. Romanorum iaculum dej repentinũm: Et ſic illate ſunt plage eorum Romanos enim Hic parũũlos. Vel Sagitte paruulorum quibus ipſi parũũli Iudej occiſi ſunt ſubito. Cetera vts. Infirmate enim ſunt lingũę eorum contra eos (.l. ſuę lingue non ſaluant Sed magis perdunt eos. quia per

has ſeſe ſeducunt. Sed quia Hec Eſt nimia violentia, Dimittenda eſt concordia: Et aliter tentanda Sic

Blatt 81ᵃ: Illud. Sagittabit eos dominus Sagitta ſũbita vel Iaculo repentino. poteſt & de predicatione Apoſtolorum accipi: Quia ſubito: dum illi ſperabant, Chriſtum eſſe abolitum: ſurrexerunt in eos Apoſtoli: & verba ſpiritusſancti in eos torſerunt. Et Hoc noſtrę tranſlat. & expoſitioni conſonat Sagittę paruulorum. .1. apoſtolorum & diſcipulorum Tunc Inferentur plagę eorum: ſiue facti ſunt ictus eorum (.1. ex eo quod ſagittauit eos Dominus: Hinc orte ſunt miſerię eorum: quia verbum eius non ſuſceperunt. Sed magis peiores facti ſunt: Et ſic facti ſunt .1. venerunt ſeu initium habuerunt ictus eorum. Quia Corruent in ſemetipſos linguis ſiue Quia Schandaliſauerunt eos linguę eorum. ſcilicet quod ſuas linguas non reuocare maluerunt. quam defendere. Siue etiam in bonitate intelligantur. Quia per Hoc. cognouerunt ſuas plagas. & lapſi ſunt in ſalutem Sed non videtur Fugient ergo omnes qui viderint eos vts.

Et annunciabunt opus dej. & opus eius intelligent. (.1. opus redemptionis per Chriſtum factę & totius vite Chriſti & intelligent, quoniam opus Dej eſt Iudicium & veritas & ęquitas. Non autem vmbra & vanitas vt ps. infra. 110. & Supra. 27. Quia Iudęi carnales. Expectant a domino ſolum opera viſibilia & vmbratilis Huius vitę ſalutaria: Sed opera dej ſunt. Spiritualia & ęternę vitę operatiua Ideo non poſſunt ab illis intelligi. Sed ab Apoſtolis & fidelibus. Ideo enim opera eius dicuntur veritas.
Opera enim dej. ſunt intelligibilia (.1. ſolum intellectu & fide perceptibilia in ſpe non in re. Nam Qui ſenſum tantummodo ſequitur, in cruce Chriſti & in Eccleſię ſuę directione neceſſario Schandaliſatur, cum non, niſi penas & priuationes huius vitę in ea videat. Et ita fit ei crux Chriſti ſchandalum. Quare intellectu opus eſt. ne ſtultitia nobis ſit, ſapientia Dej Similiter & opera dej in malis, viuentibus poſitiue in hac vita: ſolum ſunt intellectualia: Quia ſecundum ſpiritum ſunt damnati coram Deo: quibus concedit vitam ſecundum carnem. Et ita opera dominj ſunt veritas.

pro ſanctis. & Iudicium pro impijs: '[*Am Rande rechts:* Immo pro vtriſque Quia veritas ... ſpiritum ſaluatur Iudicium propter contemptam & abu ... In Malis econtra .... tas quia verum in ſpiritu. & in carne] Vnde & hoc ipſum Econtra, niſi quis intelligat Schandaliſabitur. vt queritur ps 36 &. 72. Mej autem pene moti ſunt pedes Vnde ait Exiſtimabam vt cognoſcerem, Hoc labor eſt ante me (.ſcilicet ex mea inueſtigatione id non apprehenderem, niſi per fidem mihi reuelaretur aliunde ſcilicet a deo ideo ſequitur.) donec intrem (.ſcilicet per fidem a viſibilibus vertendo oculum ad Inuiſibilia.) in ſanctuarium dej (.1. in myſterium & Eccleſiam & ſanctum non ſęculare Sed ſpirituale: Et ſic intelligam .1. intelligens fiam in nouiſſimis eorum

Aliter quoque intelligi poſſunt opera: ad modum quo ſupra ps. 27. expoſitum eſt. Vt opera dej ſint acta in Chriſto & Eccleſia: facta autem ſint ipſe Chriſtus & Eccleſia: tanquam cauſę 2ª operum dej

Tercio ſicut. infra. ps .191. [*so*] in margine vide ibi

Quarto ſic. Quia omnia opera Creationis. & veteris legis: ſigna ſunt: operum dej: quę in Chriſto & ſuis ſanctis facit & faciet: Et ideo in Chriſto illa pacta tanquam ſigna. omnia implentur Nam omnia illa ſunt tranſitoria: ſignificantia: ea que ſunt ęterna & permanentia: Et Hec ſunt opera veritatis illa autem omnia vmbra & opera figurationis. Ideo Chriſtus finis omnium & centrum, in quem omnia reſpiciunt & monſtrant ac ſi dicerent. Ecce iſte eſt. qui eſt, nos autem non ſumus. Sed ſignificamus tantum. Vnde Iudęi arguuntur ps. 27. quod non intellexerunt opera & in opera. (.1. opera in veteri lege. non intellectualiter aſpiciebant. Sed tantum carnaliter, non vt ſigna & argumenta rerum. Sed res ipſas. Quia quod intelligitur: Inuiſibile eſt. ab eo quod videtur aliud longe Vnde Apoſtoli. Annunciauerunt opera dej (.ſcilicet in Chriſto facta.) & exinde. Intellexerunt facta eius (.1. res preteritas in geſtis & creationis: ſcilicet intelligentes. quoniam iſta opera Chriſti: in illis olim ſint figurata & ſignificata, Quia tunc perfecte intelligitur ſignum, quando res ipſa ſigni videtur. Vnde & nos omnes modo in Eccleſia Intelligimus (.1. intellectualiter & ſpiritualiter accipimus.) facta dei: olim ſci-

licet in lege & natura facta Iudej autem eadem facta non intelligunt. Sed ſentiunt tantum vſque in hodiernum diem

Igitur breuiter ad quadruplicem ſenſum iſta reduci poſſunt de operibus dej

Hec omnia Chriſtus ſimul {
Opus dej literaliter Eſt creatura mundi. & geſta veteris legis
Opus dej tropolo eſt Iuſtitia fidej. non Iuſtitia proprie legis per legem & naturę Iuſtitiam ſignificata
opus dei Allego Eſt Eccleſia per ſynagogam & alias nationes ſignificata
opus dej anagog. Eſt Eccleſia in gloria triumphante: in his tribus intellectus opus eſt. Et Iudei in duobus. 2. & 3. errant ....ectu alienati a veritate (?) allego

ps. 64. [Hebr. LXV].

Blatt 81ᵇ: Te decet. Heb. Tibi ſilentium, laus. Vel tibi ſilet laus. Quod primo intelligitur ſecundum illud ſupra Nonne deo ſilebit anima mea? Quia laus dej. Eſt ſilentium noſtri: vt Iſaie. 41. Taceant. mihi ſiue ad me Inſulę (.1. non ſe iactent.) Et. 30. In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra .1. non in veſtrę virtutis iactantia Sed in confidentia meę. fortes eritis

Secundo. ſecundum extaticam & negatiuam theologiam: Qua deus inexpreſſibiliter & pre ſtupore & admiratione maieſtatis eius, ſilendo laudatur, Ita vt iam non ſolum omne verbum minus Sed & omnem cogitatum inferiorem eſſe: laude eius ſentiat.
Hęc eſt vera Cabala. Que rariſſima eſt. Namque ſicut Affirmatiua de deo via, eſt Imperfecta, tam intelligendo quam loquendo: Ita Negatiua eſt perfectiſſima. vnde in Dionyſio frequens verbum eſt. Hyper, quia ſuper omnem cogitatum. oportet ſimpliciter, in caliginem intrare. Attamen literam huius ps. non puto de hac anagogia loqui. Vnde Nimis temerarij ſunt noſtri theologi:

qui tam audacter de Diuinis difputant & afferant [*so*], Nam vt dixi. Affirmatiua theologia. Eft ficut lac ad vinũm. refpectu Negatiuę. Et Hęc in difputatione & multiloquio tractarj non poteft. Sed in fummo mentis ocio & filentio. velut in raptu & extafi. Et hęc facit verum theologum. Sed non coronat vllum vlla vniuerfitas, nifi folus fpiritusfanctus. Et qui hanc viderit, videt quam nihil fciat omnis affirmatiua theologia. Sed Hec plura forte quam modeftia patitur

Dabar. Heb. id fignificat. quod latine gefta fiue hiftoria. Vnde dabreiamim [*so*] .1. Gefta & hiftorię: que facte funt in diebus Regum Ifrael teu, *Handel adder geschicht.* Gręci Chronicon. Vnde frequens eft locutio Scrip. Non fuit verbum: Item Quod eft verbum? econtrarijs.

Multis nominibus eandem Ecclefiam nominat fcilicet Zion Ierufalem vers. 1, atria vers. 4, domus vers. 5., templum 5, terra 9 flumen 10, Campi 12, defertum 13, Vallis 14, oues 14, ager. 11. quia Sulcos propter excellentiam glorię & virtutis multiplicis in illa Zion quia cęleftia fpęculatur, Ierufalem quia pacem habet & videt Atria. quia preparatio future glorię & introitus ad illam, Domus dej quia habitat deus in ea, Templum quia in ea colitur deus, terra quia peregrinatur in hac vita, flumen Dej quia a deo continue alijs & alijs fidelibus genitis fcaturit. tanquam ex fonte aquę affidue profluunt Sic ex deo fancti nafcuntur in verbo eius, [*Am Rande links:* . . s nofter Chriftus eft .nt' noftrum] Campi Quia vulgata per omnes gentes. & manifeftata mundo totj. Defertum. quia contemnit ea que in mundo funt, Vallis propter humilitatem. Oues. propter affiduam oblationem & mortificationem fũi. Item Corona anni benignitatis Quia vfque in finem fęculi ftabit. Ager Quia colitur & fructificat merita femper. potes & alia tu Inquirere fi volueris. Item Colles propter excellentiam eleuate Iuftitię fuper humanam naturam. Adde quintumdecimum Quia Germinans eft. quod femper floret & nunquam marcefcit per accidiam & tepiditatem

Exitus .1. egreffionis matutini & vefpere delectabis. primo vt in glofa 2º fic Exitus: funt. emiffiones verbi & euangelij

ps. 18. in omnem terram exiūit ſonus eorum. [*Am Rande links:* Iſaie. 2. Miche. 4. de Zion exibit lex.] Huius ergo ſoni exitūs. qui ſunt exitus matutini (.1. de diuinitate Chriſti) & veſpere (.1. dę humanitate Chriſti). quia factum eſt veſpere & mane dies vnus (.1. deus & homo vnus Chriſtus.) Hoc nunc ad Eccleſiam & animam tranſferetur. Quia Matutina cognitio & veſpertina ſecundum Aug. eſt de creatore & creatura, ergo Mane eſt deus, veſpera creatura

3° Exitus Matutini (.1. nouę legis) & veſperę (.1. veteris legis.) ſimul delectabis. Quia vtrūnque predicatur. hiſtorię & myſteria earum: Spiritus & litera. Nam Antiqua lex recte Veſpera. Noua autem mane. Sed prius dicit Matutini. quia Spiritus principalior eſt litera SicSic. Scriba doctus profert De thezauro ſuo Noua & vetera prius Noua, deinde vetera. quaſi teſtimonium nouorum. Quia lex vetus non intelligitur niſi prius noua habeatur 4to Exitus Matutini ꝛc (.1. animarum & corporum: ſcilicet de peccatis: Animę de peccatis in hac vita: Corpus de corruptione penalitatibusque in futura reſurrectione: Quia ſic ſunt duo exitus ſicut due reſurrectiones. Sed niſi prius Matutinum exeat nihil prodet immo nec erit exitus veſpere: hij autem exitus delectabiles ſunt per ſidem & ſpem

Blatt 82a: Heb. Sic, Sulcos [*Darüber:* Riuos] eius inebria, multiplica fruges eius, in pluuijs irriga eam: & germinj eius Benedic. [*Darüber:* genimina eius, in ſtillicidijs. letabitur germinans. Benedices] Voluetur annus in bonitate tua, Et Veſtigia tua rorabunt pinguedine.

Cuius ſenſus eſt. Quia ſancti: per quos & in quibus operatur & habitat Chriſtus: ſunt veſtigia eius. ſicut dicit leūi 26 Inhabitabo in illis. & inambulabo inter eos. & ero illorum deus. & ipſi erunt mihi populus Et Ezech. 43. Locus ſolii mej: & locus veſtigiorum pedum meorum. vbi habito in medio filiorum Iſrael inęternum, Et ps. 131. Adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius. Quia Igitur opera virtutum: ſunt greſſus & tranſitus dej: Quando ergo illa in corpore efficimus, tunc deus in nobis veſtigia ſua imprimit. Quia per talia opera. cognoſcitur. quod Deus in nobis eſt ſicut per veſtigia: hominis tranſitus Igitur veſtigium veritatis,

ſapientie & Iuſtitię: que deus eſt in nobis: apparent per opera talium in corpore noſtro. Et ſic terra ſcabellum pedum eius eſt. in quo imprimuntur Veſtigia eius. Anima autem ſedes eius quia celum. Talia erga [*so*] Veſtigia rorantur pinguedine (.1. ſpirituali gaudio deſurſum infunduntur Cum omne bonum opus exhilaret conſcientiam & animam. De talibus ps. 76. In mari via tua: & ſemitę tuę in aquis multis. & veſtigia tua non cognoſcentur (.ſcilicet ſenſu. Sed tantum fide percepta intelliguntur. Quia viam viri in adoleſcentula. penitus ignorat Salomon prouer. 30.

Totus autem fere ps Contra ceruicem & preſumptionem Iudęorum loquitur. Qui ſoli ſibi videntur eſſe. ex Iuſtitia & parentela populus dej Vnde

primo dicit. Omnis caro ad te veniet
Secundo Beatus quę [*so*] elegiſti. non ait qui filius Abrahe eſt. Sed Electio facit populum dei
3° Sanctum eſt templum tuum mirabile in ęquitate .1. ſine acceptione perſonarum
4° Spes omnium finium terre & in mari longe

Iſta quattuor certe ſunt fortia contra eos argumenta maxime autem quartum quod nimis clare loquitur

Vbi autem nos Habemus: Induti ſunt arietes oũium. Heb. Veſtientur agnis arietes. Alii autem Veſtientur Agni paſcuorum ouibus. Cuius ſenſus eſt. Quia paſtores Eccleſiarum. Induuntur multitudine plebis quilibet in ſuo loco. Quia populus eſt. quaſi veſtimentum ſui Epiſcopi & paſtoris. Iſaie. 49. Vnio ego dicit dominus. Quia his omnibus veſtieris velut ornamento ꝛc

Ps. 65. [Hebr. LXVI.]

Blatt 82b: Mentiuntur inimici ſui Chriſto primo, quando mendaces relatiue ad eum collati probantur [*Darüber oben rechts neben Ps. 65:* Et ſic idem eſt ac ſi dicat. hec tanta opera tue virtutis ſoli inimici negabunt, ideo mentientur: futuri ſunt qui mentiuntur Vel quando negare falſe. eius opera per infidelitatem conuincentur? quod idem eſt] Secundo. quando ſe mendaces &

falſos eſſe agnoſcunt. & ſic omnem gloriam veritatis: ſoli ej tribuunt per humilem confeſſionem ſui. ſcilicet quod ſint mendaces, eodem ſenſu, quo ſupra. ps. 50. Tibi ſoli peccaũi vt Iuſtificeris: Sic Hoc loco. Tibi mentiuntur. vt tu verificeris in ſernonibus [*so*]. Et Hoc inductiue per ſingulas virtutes. accipi. vt generaliter & vniuerſaliter verum ſit: Tibi mali ſumus vt tu Bonificeris: (.1. malos eſſe nos agnoſcimus & omnem bonitatem tibi confitemur .1. tuam eſſe [*Am Rande links:* ... mentiri eſt nihil ... ud niſi conũerti .. deum in hũmilitate.] Sic luce. 11. dominus ait. Vos cum ſitis mali noſtis bona data dare filijs veſtris. Et Iohan. 8. Si cęci eſſetis peccatum non haberetis. Ergo efficiamur oportet. cęci. Infirmi. mali ꝛc Hic eſt modus loquendi: quem cum Apoſtolus paulus predicaret (:ſicut etiam facit Epiſtola ad Ro.) putatus eſt ab alijs. Docere mala facere vt venirent bona. Quia tibi peccaui ait. vt tu Iuſtificeris ꝛc [Secundo *ausgestrichen.*] Et Hoc eſt: quod per illud verbum. Confiteri. tam frequenter in ps poſitum exprimitur. Quia non melius deus laudatur quam confeſſione noſtrorum peccatorum & malorum Ioſue. 7. Da gloriam deo & confitere Vnde b. Hiero. Confeſſio peccati eſt laus dej. Vnde Iſa [*41, 24.*] dominus Ecce vos eſtis ex nihilo Igitur auferendo quod dej eſt reſiduum quod noſtrum eſt nihil eſt: Et hoc ergo totum deo confitere

Conuertit Dominus mare in Aridam dupliciter: primo Quando Sanctis tantum gratię confert vt etiam per omnes perſecutores, illeſa fide Chriſti & ſaluo ſpiritu triumphantes tranſeunt [*so*] ad cęlum. [*Am Rande links:* Hoc factum intelligitur ... o allegorice. & .. aliter in Chriſto. Iſaie. 51. [*Vers 10.*] Qui po ...... profundum maris .... vt tranſirent .... rati] Quia licet ſecundum carnem patiantur & impediantur. tamen ſecundum ſpiritum. libere & ſine omni impedimento tranſeunt: immo quod mirabile eſt. Aque a dextris & ſiniſtris ſunt eis quaſi muri Quia tam aduerſitates quam proſperitates mundi, eo magis promouent, quo magis intentantur his qui fortes ſunt in fide: Et ſic patet animabus via ad celum. per medium totius mundi (.1. per aduerſitates & proſperitates. per contemptum & honorem, per Infamiam & bonam famam. vt Apoſtolus ibidem [*Am Rande links:* .. [2.] Corin. 6.]

pulchre hunc tranſitum deſcribit: Vel ſunt eis pro muris vtrinque: Quia Sancti immobiliter vtrunque contemnunt. Et. ſic deus ſanctis conuertit totum mundum. & quicquid in ipſo eſt in aridam. (.1. Ita vt nulla in eis gutta deſyderii. ad mundum remaneat. Vnde qui Vult iſtam hyſtoriam & omnes alias Intelligere: [*Am Rande links:* facta eius intel . . . runt ps. 63. [*Vers 10.*] Cogitet Corpora filiorum Iſrael qui per mare rubrum tranſierunt, tanquam ſint anime: & greſſus eorum. ſint affectus & opera eorum: in medio mari .1. mundo. vel propria carne: que eſt vere mare tropologicum, ps: 113. Mare videt & fugit (.1. mundus & caro receſſit ab anime fide & ſpiritualis populi virtute. Et Hoc totum quia Moſes virga percuſſit (.1. Euangelio mundum erudiuit & caſtigauit Chriſtus

Secundo. Quando Synagogam ſpoliauit omnibus aquis: & aridam eam fęcit. Sed Hec expoſitio ad propoſitum minus apta & paulo violentior. licet ad hoc poſſit applicari: Quia Conuertit Synagogam. vt locum daret Chriſtianis. & impedire non poſſit: manens ipſum mare. diuiſum ad dexteram & ſiniſtram ſicut mundus. relictus in proſperitate ſua & aduerſitate rurſum reuolutus in ſeipſo ſubmerſis ipſis (.1. animabus eorum in medijs fluctibus talibus: Igitur Animas intellige, quando Homines audis in iſta Hiſtoria [*Am Rande links:* tropolo. Aug Quando . . . . tit Impios qui . . . . . mare. Et facit . . . . . eis. Eſurientes . . . . ſitientes Iuſtitiam . . . . . dos ſcilicet qui male . . . . . erunt humidi]

In flumine pertranſibunt pede: Hoc propriẹ Iudẹos tangit & eſt ſimilis ſententia: quia ipſi ſunt Iordanis ille retrorſum conuerſus: Et ceſſit. tranſeuntibus fidelibus Chriſti. Et adeo ceſſit, vt pede pertranſirent (..1. nullum deſyderium de ſynagoge ſtatu & fluxu haberent. Sed Vide miram eloquentiam: Tranſibunt pede.' quo alias tranſirent? an capite vel auribus timuit ituros intelligi? Sed & ſi pede ibunt, non ibunt immo claudicabunt. At ſi ſignificare pro plurali. pedibus vult dicere. Ad quid? forte. excludit equos, currus aut lignipedia & calceos?
pes igitur, & vnus omnium pes eſt: Hoc eſt concorditer & ſine vllius exterioris adminiculo. ſola gratia ſpiritusſancti ibunt, non in tumultu ſęculari in curribus & equis Vide Hiſtoriam

Exo. 15. & 14. Quia ad percuſſionem Moſi: ſpiritus domini ſiccauit profundum. Sic ad verbum dej ſpiritusſanctus: remouit, omne deſyderium mundi. & ex cordibus eorum diſpulit totum. & fęcit ſiccum. vt in terra deſerta irent in regnum cęlorum

Sed quia flumen equo & brachio ſęcularj poteſt tranſiri. At Eccleſia Hoc non fęcit. Quia & ſynagogam vicit mirabiliter & terribiliter

Blatt 83a: Induxiſti nos in laqueum, Prima Impatientia eſt: velle fugere a facie perſecutionis: Sed contra Haec Deus tradit in laqueum, vt non poſſimus aut certe vt nos doceat non debere velle fugere. Siquidem fuga non vincitur Sed peioratur tentatio. Vnde dicitur Incidit in Scyllam ꝛc Et Iob. 6. Qui timet pruinam, ruet ſuper eum nix. Et vbique paterfamilias domi eſt. Sic Iſaie. 30. In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra Et dixiſtis nequaquam. Sed ad equos fugiemus. Ideo fugietis (.ſcilicet fugam peiorem habebitis.) Et ſuper veloces aſcendemus. ideo velociores erunt, que [*so*] perſequentur vos,. Sic filii Iſrael. fecerunt ſibi ex. 40. Diebus 40 annos in deſerto Secunda eſt querela. quia ſi vna eſſet. facile tacerem. Sed nunc ſunt multę. & vnum malum non ſine alio: [*Am Rande rechts:* Iacob. 1. omne gaudium] Reſpondet hic. poſuiſti tribulationes. nes, nes, non nem: ait. Sed multas. Ideo ferendum eſt Tertia eſt multorum libenter ſuſtinerem. ſed a tam indignis nolo. Si Iuſtus & bonus me tribularet paterer tacens. Reſpondet Hic Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra: Non deos. Bonus te non perſequitur. neque tribulat Ergo neceſſe eſt a malo perpeti. fruges frugem non triturat. Sed flagrum aut plauſtrum, & aurum aurum non purgat Sed ignis, lana lanam non comit Sed dentorium. terra terram non proſcindit Sed vomer. Nec ager agrum impinguat ſed fimus. Quarta. At diu durat. Reſpondet Hic: poſuiſti, Impoſuiſti ꝛc. .1. firmiter ſtatuiſti

Holocauſta & ſacrificia. myſtice. capiuntur primo. pro ipſo corpore per verbum dej mactato & crucifixo. & per ignem Diuinę charitatis accenſo. ac ſic deo per veram gratiarumactionem oblato. Sic enim in gloriam dej cedit. quando propter eum totum ſit Ro. 12. Exhibeatis corpora veſtra: Et ſic idem opus vel

totum corpus. poteſt eſſe omnia ſacrificia. vt Roſet*) folio. 155. Sic Boues ſunt Corpora per laborem in Eccleſiaſticis officijs exercitata: ſcilicet predicando. corripiendo monendo ac ſic triturando peccatores Arietes autem ſunt Corpora eorum. qui preſunt alijs in adminiſtrando ſacramenta & gratiam & orando. vt ſunt paſtores Eccleſiarum vnde hic dicit cum Incenſo arietum

Hirci ſunt Corpora ſanctorum: in Iugi penitentia pro peccatis afflicta. Et ſic ibi tres ſtatus Eccleſie. prelatorum. qui ſunt arietes: Contemplatiuorum & predicatorum. qui ſunt Boues Actiuorum. qui ſunt hirci. Vnde prelatorum & officialium proprię eſt incenſum & miſſas facere & offerre

Secundo ſunt ipſa opera talium: Tertio ipſa verba talium. Sic Arietes ſunt opera officiorum: que officia ipſa concernunt: Quibus dirigitur populus ad ſequendum ea. Nam Sicut perſona eſt dux & preũium exemplar. Ita & opera ſunt duces aliorum operum in ſubditis: ad quę ſequantur Et Boues ſunt ipſa opera predicantium, ſtudia, lectiones, ſcriptiones, meditationes ꝛc hirci vero omnia opera penitentię. Sic ſimili modo de verbis Verba ſint arietes (.1. ductoria & exemplaria aliorum hirci autem confeſſiones peccatorum. Boues contiones ꝛc Vnde Oſee. 13. Reddemus tibi vitulos labiorum noſtrorum. ſicut vitulos. ita Boues & hircos & arietes. labiorum noſtrorum. Nunc Idem opus poteſt eſſe Holocauſtum, hoſtia victima. prout ſit diuerſa intentione vide Roſet vts,

Medullata autem ſunt iſta omnia: quando ex intimis cordis medullis fiunt, & non tantum foris. vt Hypocrite vel qui ſegni corde ea offerunt. Vnde hic manifeſte patet. Quod de

---

*) Roſetum exercitiorum ſpiritualium et ſacrarum meditationum. In quo etiam habetur materia predicabilis per totum anni circulum. 1491. Hain, Repert. Bibliogr. Vol. II. P. II. pag. 231. no. 13994—13996. Fabricii Bibl. lat. ed. Mansi tom. IV. 103. Vf. ist der vor 1510 gestorbene Iohann Mauburnus, Momburnus, Mabuenus aus Brüssel, Augustinerabt im Kloster Livry bei Paris. Die Pariser Ausgabe von Anfang August 1510, fol., nicht paginirt, ist in der Bibliothek der Iacobikirche zu Freiberg. („Das hott Jungfrawe Margaretha von Schonbergk gekoufft.") Vergl. meine Erläuterungen S. 113.

mysticis loquitur. Quia nusquam in lege habetur mentio. de medullatis hostijs

Ratio omnium. Quia Sic predicator Bos ab actu predicandi dicitur: qui in capite duo cornua (.1. in anima duo testamenta habet.) & arat ac triturat: Ita etiam verba eius simili modo arant & triturant. & habent duo testamenta, in allegatione. & sic conculcant vitia & peccata. Sic etiam opera eius Sic Isaie. 5. & Michee. 3. Ecclesie dicitur. ponam cornu tuum ferreum & vngulas tuas erȩas. Nonne Mirabilis Bos est Ecclesia. que ferreum cornu & vngulas erȩas. (.1. insuperabile & victoriale verbum predicationis,

Eodem modo de arietibus & hircus [*so*]. Veruntamen. Quia etiam in malo capiuntur in scrip. Boues. hirci & arietes Iob. de Diabolo. fenum sicut Bos comedet

Non autem differentes populi: in istis nominibus intelligemus. Sed diuersas virtutes Quia hircus: olim erat Hostia pro peccato. significat omnes: qui pro peccatis penitent & omnia opera & quodlibet in singulari opus eorum. Bos autem figura Euangelistarum omnes doctores, predicatores & verbi dej tractatores. & singulos sermone [*so*] eorum. Aries autem prelatos. Et breuiter tres status: Actiui sunt hirci. Studiosi & contemplatiui sunt Boues. prelati sunt Arietes, Et vnus(?) [. . . . . *weggeschnitten.*]

Blatt 83b: Ad ipsum ore meo ꝛc Quȩ est ista tanta res: vt sic prouocet venire, & audire omnes timentes. quia ad deum clamet & exaltet sub lingua? Verum quam optime dicit. Quia timentibus dominum solum patet, quid sit exaltare sub lingua: Alijs autem, dici non potest, ideo frustra diceretur communiter q. d. Vos qui timetis dominum, satis intelligetis. quanta fȩcerit animȩ meȩ. in hoc quia ad ipsum clamaui & exaltaũi sub lingua mea: quia tale est vt alij intelligere non possint. Inde enim nos theologi, tam irreuerenter. Sanctum dej nomen vulgo nominamus, presertim in disputando & etiam orando. quia sub lingua exaltare nescimus. Et audacter: de trinitate personarum quarum tamen tria nomina. sunt tremenda vehementer. & nunquam sine tremore cordis proferenda. ita disputamus. de distinctione formali & reali. sicut Sutor de corio suo disputat. Credo quod si cum

humilitate & Reuerentia tam facra nomina in os fumeremus: melius intus erudiremur a deo: quam fic per noftras fubtilitates in temeritate profecimus. Sic enim fancti, quando nomen Dej affumpferint in os. ita intus ftupent ad maieftatem eius, quem foris nominauerunt. vt velut peniteant. quod nomen eius in os fumpferint, Et hoc eft proprie exaltare fub lingua: [*Am Rande links:* Hoc recte fentit ..... intelligit quod ..... nullus dignus ...., nifi Chriftus ... fingulariter promiffum .. Ipfe Inuocabit pater meus es tu] Sed Quia ex Ariftotele didicimus loquaciter & audacter de rebus Difputare putamus: eandem loquacitatem & audaciam etiam ad diuina transferendas. Hinc eft Quod ego odio Habeo, Opiniones iftas tam audaces, Thomiftarum, Scotiftarum. & aliorum. Quia facrum dej nomen, in quo fignati fumus. quod celum terra & infernus tremit: adeo fine timore tractant. & exaltant fuper linguam, deprimunt autem fub lingua

Aliter poteft etiam textus intelligi: vt fit fenfus de promiffione. fcilicet venite & audite: quanta fęcit animę meę. & hic fit finis fententie. ac ibi alius incipiat. Ad ipfum ore meo ꝛc. q. d. cum veneritis. Narrabo vobis omnia eius bona fpiritualia. Sed hic non ea narrat Sed narrare promittit Sicut ibi ps. 33. Venite filii audite me: timorem domini docebo vos. Et Hic finitur fententia. Item ps. 2°. Narrabo dej preceptum.
Quia folum eft exhortatio vt veniant ad audiendum. Quia fi Hoc ps. velit expedire, non diceret venite. Sed Ecce doceo vos. & venio ad vos. & mitto narrationem eorum. quod tamen non facit vtpatet. Quare eft fenfus Venite & narrabo vobis non vanitates & lęuitates. Sed mirabilia. fcilicet quanta fęcit animę meę

Ps .67. [Hebr. LXVIII.]

Blatt 84a: Exurgit deus Chriftus primo Quando incarnatur: Quia tunc cepit ftare & ferűi formam affumere vt pro nobis feruiret & pugnaret, qui antea in finu patris quieuit ps. 16. Nunc exurgam dicit dominus Secundo quando a mortuis vt Hic
Tertio Tropologice. quando fides eius mortua in animo refurgit fcilicet quando quis conuertitur ad penitentiam in fide Chrifti Quia ficut Chriftus crucifigitur ita & refurgit in nobis dormit,

vigilat, agit, quiefcit Quarto. quociefcunque in effectu auxilium preftat ps. 3 Exurge domine faluum me fac deus meus. Vt ibidem b. Aug. exponit. Quinto in extremo Iudicio

facies dominj. primo Eft reuelatio eius fiue notitia eius: qua cognofcitur effe dominus. Et Hoc eft lumen vultus eius ps 4& ps precedente. Illuminet vultum fuum fuper nos. Secundo eft ipfa gratiofa diuinitas anagogice. ficut illud fides eiusdem. Nam qui Chriftum nondum dominum credit, nondum habet lumen vultus eius necdum perijt a facie eius. Quia tam falubriter quam feueriter. peritur a facie eius: Salubriter in hac vita. Tercio Eft reuelatio eius in extremo Iudicio: vbi peribunt inimici eius horribiliter Quarto eft ipfe intellectus myfticus in feipfo: de Chrifto. de quo fupra ps. 4.

Sic Dorfum per oppofitum. Sic Infra. Cęli diftillauerunt a facię dej Ifrael: (.1. ex eo quod Chriftus per fpiritumfanctum Deus apparuit & cognitus eft: ceperunt Apoftoli. predicare euangelium. etiam alijs. quod ipfi nouerunt, ex inhabitante Chrifto

A facie Dej Sinaj. Chriftus Deus Sinaj propterea dicitur: Quia apparitiones Dej olim in perfona dej facte, omnes figurabant: apparitionem Dej in carne: Et fic Rubus virens. eft gratiofa humanitas viride lignum, fine omni ariditate peccati. & defectu gratię aquę fpiritusfanctj In qua corporaliter ignis Diuine bonitatis & Charitatis manet inęternum. Et eadem ratione dicitur Deus Ifrael: Quia Iacob apparuit in forma angeli luctans cum eo. & ibi ei nomen Ifrael impofuit. Quia deum incarnandum vidit Sic & pater de ipfo dicit Ofee. 1. Saluabo eos in Domino deo ipforum. Ecce pater appellat ipfum dominum deum, non fuum Sed noftrum. Ipfe faluat. & tamen in deo noftro. vterque vnus faluator.

pluuiam Voluntariam. Hoc fegregare dicitur ad differentiam literę. q. d. feorfum & aliam a litera non vulgarem legalem vel [. . . *weggeschnitten.*] doctrinam dabis. populo qui & ipfe fegregatus eft a tabernaculis Chorę. Vnde Reliquię Iudeorum Apoftoli dicuntur filii Chore in titulis psalmorum Dicitur autem voluntaria: quia facit. fpontaneos feruos dej: ex amore libero,

non ex timore cogente feruientes. Sed ex fpiritu libertatis. vt Apoftolus difputat. qui eft fpiritus voluntarius & fpiritus principalis fupra ps. 50: Et quia fine meritis noftris. Sed ex bona voluntate fua

Infirmata eft. [*Am Rande links:* .1. impotens. Infirmatur enim, Dum predicat veritatem Veritas enim odium parit ideo poft pluuiam voluntariam ftatim fequitur & infirmata eft.] Non de morbofa infirmitate hoc intelligendum eft. fed fecundum quod apoftolus. 1. Cor. 1 ait. Deus elegit infirma huius mundi vt confundat fortia. [*Am Rande rechts:* vt Of . . . . [*C. 14, 5.*] diligam eos . . . . tanee, ps. 50. Benigne fac in bona voluntate] Igitur. Infirma (.1. non fortis fecundum fęculum, non refiftens perfecutoribus. Sed patiens & fuftinens. ficut Impotens. Quia non multi potentes. aut nobiles. Sed infirmos (.1. impotentes.) Et in tali infirmitate virtus perficitur. vnde hic dicit. tu vero perfecifti eam. Sic eodem modo. ftulta facta eft (.quia ftulta elegit deus.) quia non fapit cum filijs huius fęculi, Sed tu fapientem fęcifti eam Item Afflicta eft. Sed tu confolaris eam Et fic vniuerfaliter. Quicquid eft in mundo. pauper facta eft. Sed tu ditafti eam. Vnde fequitur. parafti in dulcedine pauperi deus. Sic. contempta & abiecta eft. Sed tu honorificafti & fufcepifti eam. Quia qui hominibus placent, deus fpreuit eos Sed qui funt opprobrium hominum & abiectio plebis. ipfi funt corona glorię in manu domini. & diadema regni ꝛc. Videte ergo vocationem veftram.

Cum igitur noftro tempore Ecclefia firmata fit, ditata & Honorata fecundum fęculum [*Darüber:* & fapiat. ideo infatuatur], ideo fequitur quod deus diffipauerit offa eorum. & confufi funt. & fpreuerit eos. ita vt fint infirmi coram deo, abiecti coram deo & deus hereditatem fuam fpreuit. Et ad nihilum redegit Ifrael. Nec virgines funt lamentate, & viduę non plorabantur

Alio modo. Infirmata eft .1. agnofcit fe infirmam, ftultam & nihil: ideo tu, robur, fapientia, & entitas eius es Quoniam qui fe humiliat, infatuat, annihilat, exaltabitur, fapiens fit, vnde deus meus gloria mea & lux mea Et fic exponit b. Aug. ps. 6. Miferere mej domine quoniam Infirmus fum

Tercio Infirmitas Spiritualis. ſcilicet in virtute Chriſtj deficere: Et non abundat in ea. Et Hec nunc frequens eſt

Blatt 84^{b}: Super occaſum ·Myſtice aſcendit, quando per fidem dominatur ſuper carnem. & ſpiritum ſuper eam dominari facit Quia antea Occaſus (.1. caro dominabatur ſuper ſpiritum & aſcendebat: Ideo in Chriſto quoque occaſus aſcendit ſuper eum. & dominata eſt ej mors. propter nos ſic ipſo volente. Vt ſic per ipſum rurſus dominaretur vita ſuper occaſum. ſi cum eo reſurrexerimus Recte enim Caro occaſus dicitur & ſpiritus mane ſiue diluculum. Quia caro occidit tandem, Spiritus autem immortalis in meridiem vſque inęternum Et ſic Spiritus iam dominatur ſuper carnem ſpiritualiter: vincendo eius inclinationes ad peccata mortis. Sic ſuper eam dominabitur corporaliter. vt iam ammodo non ſint occaſus Sed viuat & ipſa inęternum

Breuiter. Itaque Occaſus domini ſimplus (.ſecundum Aug.) concimit [*so*] noſtro occaſũi duplo: Et ipſe vno ſimplo victo & aſcenſo: noſtrum ſimul vicit duplum. Occaſus enim noſter in peccatum & mortem eſt vtrunque. Chriſti autem in mortem tantum. & non in peccatum, Et aſſidue nunc aſcendit in nobis ſuper occaſum in [*Darüber:* peccati] peccatum per fidem ſui: quod eſt ex carne occidente, Tandem in futuro etiam aſcendet ſuper occaſum mortis. cum nouiſſima deſtructa fuerit mors. & mors abſorpta in victoria. Interim peccatum & mors ſpiritualis abſorbetur in victoria Chriſti Vnde Araboth Heb. deſerta. pluraliter ſignificat ad iſtos duos occaſus exprimendos. ſuper quos Chriſtus aſcendit per ſuam reſurrectionem. Reſurrexit enim ad Iuſtificationem noſtram Ro. 4. Et nos reſurgemus per Iheſum ꝛc

Poteſt etiam intelligi Occaſus iſte Litera legis: que victa eſt & abſorpta per Chriſtum. & ſic aſcendit & nos per ſpiritum aſcendere fęcit ſuper literam occidentem. que eſt Campeſtria Moab Sic enim aliqui Araboth interpretantur: Et hanc victoriam ſignificat ſecundus tranſitus filiorum Iſrael. ſcilicet per Iordanem Quia fluuius ſignificat mortalitem [*so*] corruptionis: ſicut mare rubrum perſecutiones peccatorum: Vnde in Iordane fluuio nulli inimici ſubmerſi ſunt. ſicut in mari. quia in

prima victoria vincitur hoſtis & in primo occaſu. Sed in ſęcunda In Iordane: aquę inferiores ad ſiniſtram deſęcerunt (.1. corruptiones carnis Et ſic alter occaſus eſt ſuperatus. Et ſic Ioſuę deducit ſuos in veram promiſſionis terram ęternam. relicto Iordane mortalitatis. Aquę autem ex altera parte inſtar montis eleuatę ſunt. Quid hoc? Aquę in dextris Eſt Vitalitas carnis, quę eleuabitur poſt hanc vitam [*Ausgestrichen:* Quia tranſi]

Vel tranſitus Iordanis eſt egreſſio anime de corpore. Et ſic vincitur mors corporis. tranſeundo & relinquendo tam corruptiones carnis quam vitam carnis. Sed nondum ſatis intelligo hoc myſteriūm Quia de Iudęis dictum Videtur. Qui in altera parte Inſtar montis erecti ſunt in ſuperbia contra diſcipulos dominj Ex altera autem parte defecerunt, quia quoſdam receptos quoſdam defeciſſe a Chriſto conſtat

paraſti. verbum abſolutum (.1. paratum vel parationem fęciſti.) quod ſignificat ſacramentum Euchariſtie: quod eſt panis ſine labore noſtro paratus. Vnde & Man Heb paratum [*Darüber:* alij Mūnus] ſignificat ſecundum ly. Quia olim dabatur filiis Iſrael. paratum a deo. Ideo paraſti idem eſt. quod. manna dediſti pauperj deus in bonitate tua. Diuiti autem nihil Quia. diuites dimiſit inanes. Vnde patet Quod hoc ſacramentum non eſt cibus niſi pauperum. & nequaquam diuitum. Quia deus non dat habenti. Nec eſt opus medico bene habentibus. Igitur pauperi: .1. qui eſt ſpiritu pauper. Et qui ſeſe agnoſcit pauperem. Nam omnes quidem ſumus pauperes coram deo. Sed non omnes id agnoſcimus. Ideo notanter exprimit pauperi: Et hoc deus. Homo enim parat diuiti potius. Iam Cur in dulcedine tua? Quia cum tot angeli digniſſimi, Et ſi eſſent Infiniti, non ſint ſufficientes. eum digno honore ſuſcipere. Quid eſt quod ad infimum limum terrę deſcendit: Et non ſua. Sed noſtra querens: adeo contentus eſt. viliſſimo honore. immo potius irreuerentia noſtra quam maxima. Vere dulcis dulcedo dej. In qua nos vehementer humiliat, tanta dignatione.

Blatt 85a: Rex Virtūtum, dilecti dilecti, & ſpeciej domus, [*Darüber oben quer vor am Rande:* Aug ſic. Rex. filius / pater virtutum

dilecti .1. filii per repetitionem dilecti: Vel alterum dilecti. ipſi ſpeciej domus vt ſit dilectus patris & ſpeciej. Vel ſic Rex virtutum (..1. Virtutes dilectorum & virtutes ſpeciei domus diuidere .1. ad diuidendum ſpolia. ſiűe quibus diuidit ſpolia. ſunt Chriſti. Ipſe enim eſt rex .. Dominus virtutum .... lium. nec ex ſ...... eas habent: .... gloria virtut.. tu es. ſic i... virtutum eorum.] Quod preter gloſam: ſecundo poteſt ſic accipi. Vt omnes tres genitivi a nominatiuo rex regantur. Vt rex virtutum, rex dilecti dilecti & rex ſpeciej domus: Ad hoc ſcilicet rex. diuidere ſpolia (.1. ad diuidendum vel vt diuidat ſpolia.) grec. locutio. Et eſt ſenſus Chriſtus eſt rex omnium poteſtatum in Eccleſia, omnium fidelium ſeſe muto [*so*] diligentium. & totius Eccleſie que eſt domus eius

Geminatio autem illius dilecti dilecti. primo ponitur more hebraico: quo exprimitur diſtributio ſingulorum, Vt ibi. Illuc enim aſcenderunt tribus tribus Domini (.1. ſingulę tribus Domini.) Et [Nehe *ausgestrichen.*] Numerj 17. Accipies ab eis virgas ſingulas, Heb. Virgas virgas: Eſt enim Regula. Quod nomen ſubſtantiuum geminatum pro Singulo vel ſingulis intelligatur teſte Reuchlin folio. 573*). ps. 97. pſallite domino in cithara in cithara .1. ſingulati ... citharis. ſeu ... ſingulas citharas Ezech. 14. Homo homo de domo Iſrael .1. ſi .... vel quilibet. Tranſlatio autem non v... hoc ſeruat [... *bezeichnet Weggeschnittenes, Rand rechts.*] Secundo ad expreſſionem ſucceſſionis fidelium in dilectione: Quia Chriſtus eſt rex dilecti dilecti .1. vnius poſt alium ſine fine. vt ibi dies diej eructat verbum: Et ps 103. Et Iuſtitia illius in filios filiorum ꝛc Sic hic rex dilectorum dilectorum. vel dilecti populi dilecti populi   Tercio ad commendandam Charitatem mutuam Quia in Eccleſia Chriſti non ſolum ſunt diligentes:

*) Ludwig Geiger, Johann Reuchlin Sein Leben Und Seine Werke. Leipzig 1871. S. 110 ff. Die Seitenzahl 573 stimmt mit der Ausgabe der Rudimenta (v. J. 1506); sie hat die Seitenzahlen unten. Panzer, Annal. VIII. p. 228 no. 9. — Ueber die hebräische Ausgabe des A. T., Brescia 1494. 8vo., deren sich Luther bediente, vgl. Berlinische Bibliothek u. s. w. Berlin 1747. 8vo. Erster Band. Erstes Stück. XIV. S. 152—162. und Viertes Stück. IX. S. 576—584. Paul Luther verschenkte sie.

quia fcilicet inimicos etiam diligunt. qui funt eorum dilecti. Sed etiam rurfum alter alterum dilgit [*so*]. ac funt mutuo dilecti dilecti. alter alterius dilectus Sic vt quilibet illud Cantic. 2. ad proximum dicat. dilectus meus mihi & ego illi Quarto ad expreffionem duplicis Charitatis & 5[to] fpiritualitatem dilectionis. Quia Spiritus folet communiter in fcript. geminatione exprimi. vt Efaie 37. [*d. i. 38, 19.*] Viuens Viuens ipfe confitebitur tibi & forte multis alijs modis. [*Am Rande rechts, verschnitten:* Sic in prophetis ... locutus fum, ... faciet. feu ... do faciet I .... derabuntur fec ... tur: Quia f ... federantur extra .... non corde E .... federati funt .... rati. Et confent .... difcutiunt. ficut .... in delicijs v .... mor ... Et non .... vnit: Sic ... etiam federati .... tiunt. Sed hic ... quod etiam federa ... tiant. Sed federa ... rati funt: non ... Sed fpiritu & lit ...] Ecclefia autem dicitur Species feu gloria Domus. fecundum Burgenfem: quia fic mos Heb. vxorem nominat. Item ideo: Quia Ecclefia olim in fynagoga erat abfcondita. Nunc autem manifeftata vts ps. Ex Zion fpecies decoris eius. Species enim eft productus ad lucem & in publicum decor: Ita Ecclefia de fynagoga vulgata eft per orbem ideo fpecies

Heb. Sic Reges virtutum federabuntur, [*Darüber:* .1. virtute federati] fęderabuntur, & Species domus diuidet fpolia [*Am Rande links:* Si autem dilecti effet in plurali. facilis eft concordia. Rex fingulari pro plurali reges, dilecti dilecti fupple funt mutuo. & fpeciej domus fupple erit diuidere fpolia Sed Grecus repugnat. Vbi ponitur in genitiuo] Et fic fenfus valde clarus eft. Quia reges exercituum. funt Apoftoli & fequaces eorum Epifcopi: Quorum cuilibet fuus eft exercitus & populus diftributus, Illi mutuo federati funt. [Duplici *ausgestrichen.*] Charitate gemina Et tunc potuit Species domus diuidere fpolia. Sed Heu nunc reges virtutum, diffentiunt diffentiunt & odientes odientes. Ideoque non diuidit Ecclefia Sed diuiditur a diabolo in fpolia Ve illis.

Dum difcernit cęleftis reges fuper eam. Difcernit Chriftus primo: quando fingulari gratia implendo eos ab alijs diftin-

guit, Secundo quando difcretionem & prudentiam eis concedit. Seu difcretos & prudentes eos conftituit Non enim fruftra omifit dicere. dum conftituit, Sed ait Dum difcernit vt Indicet nos, multa debere deliberatione & prudentia procedere precipuę in electione prelatorum

Tercio Difcernit (.1. in diuerfas partes Ecclefię diuerfos difponit Quarto difcernit (.1. differentes gratias alijs & alijs tribuit. Vt .1. Corin. 12. difputat. quem fenfum credo Hic principalem effe: Nam dona dedit ideo, vt dealbetur Ecclefia. vt idem Apoft. ait Ephe. 4. ad confummationem corporis eius. [*Am Rande links:* vt oculus fit oculus pes pes, manus manus. Quando ficut difcernuntur & difponuntur. optime albabuntur] Quinto non quoflibet affumens. ficut heu nunc fit in Ecclefia. Sed Iudicio difcernens: Sexto. quia prelatis magis incumbit Iudicium cęteris. Et ideo tacitis alijs hos tantum dicitur Difcernere. Omnia ifta fimul in ifto verbo intelligendum eft fpiritum fanctum voluiffe Et feptimo: A litera in fpiritum difponens ficut fupra. pluuiam fegregabis. vt fint fpiritualiter & in fpiritualibus fuperiores, vt regnum Ecclefie non in corporali prelatura exiftimes Et tunc certe fi fic prefuerint, poteft Ecclefia proficere & albarj Sed nunc ad literam valde prefunt & raro in fpiritualibus & in feparato. Quia Ecclefiam folum in temporalibus ftudent ampliare. Stulti nimis.

Quia vero quartum non feruatur, etiam in religionibus. Sed oculus vult effe manus. & auris oculus. Sed & ipfi ordinatores ita confundunt: vt iam non fecundum menfuram fidej. quam diuifit eis Deus Sed quilibet omnia vult effe & omnes quilibet. Ideo iam celeftis non difcernit Sed terreni. confundunt reges fuper eam

Niue dealbabuntur in Zelmon: hanc locutionem Alemanica lingua. ficut multas quoque alias facilius imitatur & confequitur quam vel greca vel latina. fcilicet. *Sie werden fchnehe weifs*, fic eodem modo ponitur fupra ps. 50. Et fuper niuem dealbabor. *fchnehweifs. kohlfchwartz. feürRoht: Eyfskalt, fteynhart.*

Blatt 85b: Si dormiatis inter medios Cleros. Pennę ꝛc. Hoc quod Cleros hic ponitur. Heb: fortes, limites vel terminos dici-

tur. Et b. Aug. primo ſic. Si dormiatis inter duas ſortes (.l. duo teſtamenta in his meditando & ſtudendo: tunc pennę Columbe (.l. anime contemplatrices patientie) deargentate (.l. diuinis ſcripturis eruditę erunt. [*Am Rande links:* ps. 103. Intra medium montium pertranſibunt aque] Et poſteriora dorſi (.l. exterior conuerſatio corporis.) in virore .l. rutilantia. & exemplorum luce (auri .l. Charitatis. Et vt ad plenum ſenſum perueniamus vltima particula primo eſt expedienda. Notandum itaque Quod Corpus noſtrum eſt. dorſum quod ad mundum & temporalia vertimus. Spiritus autem eſt facies. que ſurſum ad deum tendit. & feſtinat ſemper Hoc notato mirifica & fęcunda in iſto verſu patet ſententia. Dorſum itaque in poſterioribus Habet rutilantiam ſeu virorem auri. Hoc eſt in corpore relucent opera pulcherrime Charitatis ad proximum: faciendo eis bona & ferendo ab eis mala [*Am Rande links:* portatur onus .... rj in dorſo] Quod autem dicit, poſteriora exprimit profectum. Quia obliuiſcens ea que poſt eam ſunt ſemper in anteriora extendit ſeipſum: Vel certe Quia Vita & conuerſatio: quam in corpore geſſit, rutilat etiam. poſt mortem & poſtquam corpus amplius non eſt. Ac ſic non ſolum dorſum. Sed & poſteriora dorſi (.l. ſequentia tempora poſt mortem eius reſplendent opere Charitatis eius. ſicut Sapient. ait. Ornauit tempora vſque ad conſummationem vitę ac Sic Rutilantia ſeu viror poſteriorum dorſi Sancti Aug. Eſt memoria ſanctiſſime vitę ſuę quam geſſit in corpore.
Quod inſuper ait in virore, pallore: ideſt Quod memoria eorum ſemper viret & In memoria ęterna erit Iuſtus: Sic econtra poſteriora dorſi Neronis & Iudę. Quid ſunt? fetor. ſulphur & omnis mala ſpecies Sed adhuc nota clarius Quod Dorſum etiam ſignificat receſſum ex hac vita: Sicut enim facies aduentum ita dorſum receſſus Sic Memoria ſanctorum qui receſſerunt, ac recedunt. eſt in claritate aurea. In quo ſimul docemur quod poſt obitum ſancti clarius rutilant. Sed & illud ſane: Quod opera noſtra bene facta poſt nos Habere debemus. & vts. obliuiſci, ac velut neſcire ſeſe habere merita. Nam qui ſua merita attendit & numerat, certe hic non habet poſteriora dorſi in rutilantia auri, Sed ponit ea ante faciem. & per conſequens dorſum

priuat gloria ſua. & nihil poſt ſe relinquet: opera enim illorum ſequuntur illos, non ait precedunt

Talis igitur eſt ſanctus ad Homines & in dorſo. Quomodo autem ad deum? Ecce penne columbe deargentatę (.1. per diuinorum eloquiorum ſtudia: aſſidue volat in deum: Nam quo volaret. niſi in deum, qui pennas deargentatas habet? .1. ſolum diuinis literis imbutas & informatas, Cum autem Diuina Scrip. argentum ſit. & in ea omnis ſapientia & ſcientia: ſequitur, Quod anime quarum penne iſtis ſunt imbutę. omni ſapientia & ſcientia ſint repletę Et Nota Quod Scripture virtus eſt hęc Quod non mutatur in eum, qui eam ſtudet. Sed tranſmutat ſuum amatorem. in ſeſe. ac ſuas virtutes. ideo dicit penne deargentate non argentum pennatūm: [*Am Rande links:* .. enne (.1. doctor ... Eccleſie] Nunc pone virtutes ſcrip. Eſt lux ergo anime illuminate. eſt veritas, ergo veraces: Eſt ſapientia ergo ſapientes. Eſt Diſciplina ergo diſciplinate Et ſic inductiue vniuerſaliter ſunt omnibone. Vnde non ait penne ſunt argenteę. Sed deargentate. Quia non tu me mutabis in te Sed tu mutaberis in me. Nec ego a te. Sed tu a me denominaberis. [*Am Rande links:* ... heretici faciunt] Iſti ergo ſunt duo fructus. eorum. qui dormiunt inter cleros. Quare videndum nunc quid illud ſit. primo Audimus ſ. Auguſtini mentem. Secundo idem ſic exponit Cleros pro ſortes vel hereditates accipiendo Et ſic duę Hereditates. Temporalium & ęternorum. Qui ergo ęternam per ſpeciem [*so*] nondum habent, & tamen temporalem per affectum non curant: hi dormiunt inter medios cleros. Et Hec eſt optima interpretatio & veraciſſima. Quia contra Iudęos loquitur Qui terrenam hereditatem querunt. Cum Hic doceat, eam, etiam ſi affluat neſcire & cor non apponere Diuitijs ac velut dormientem [inter eam he *ausgestrichen.*] vti ea: Et tamen ſimul per fidem & ſpem. futura potiri. quam etiam nondum habet Et dicere Dominus pars hereditatis meę Et iterum portio mea Domine ſit in terra viuentium, Tertio poteſt etiam accipi vt. infra. ponetur. pro ſortibus tantum in hac vita. Quia Heb. Habetur terminos ſeu limites. Sed primum videamus De ſomno quomodo hic accipiatur.

De tota autem Ecclefia Exponendo: que eft Columba, Cuius tot funt pennę: quott. Contemplatiui: Et funt due ale. ex duobus teftamentis Dorfum autem funt actiui. Igitur Quilibet doctor eft penna eius, erudita Scripturis diuinis: Et ifte duę alę funt date Mulierj apoc. 12. [. . . . . *weggeschnitten.*]

Blatt 86a: Igitur quid fit dormire iam Videamus. Vbi fciendum quod preter corporalem fomnum & mortem corporalem: que etiam fomnus in Scripturis dicitur. Eft Duplex fomnus. vnus Ecclefię. alter mundi. Quia ficut alter alteri eft mutuo crucifixus, ftultus, infirmus. Homo fpiritualis & homo carnalis. Vnde oritur 2x fapientia, crux, infirmitas, fortitudo ftultitia ꝛc vt Apoftolus in fuis Epiftolis vtitur frequentiffime. Sic etiam alter alteri mutuo dormit & duplex oritur fomnus. Igitur Somnus

Mundi Eft dormire in fpiritu. non vigilare deo. Hoc eft ludere in rerum affectu & omnino inuolui: Quia ficut dormiens non veris rebus gaudet triftatur, fed phantafmatibus & rerum imaginibus fallitur: ita coram deo & in fpiritu, omnes: qui in rebus tranfitorijs, pofthabitis ęternis, gaudent fperant, timent, Dolent, in imaginibus falluntur vt copiofe Scriptura probat. dicit Ifaie. 29. Sic comedit & bibit dormiens & cum expergefactus fuerit. vacua eft anima eius ꝛc ps. 75. Dormierunt fomnum fuum & nihil Inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus fuis
ps. 38. In imagine pertranfit homo
ps. 72. Imaginem ipforum ad nihilum rediges. velut fomnium furgentium (.1. conuerforum ab illis ad Chriftum
ps. 75. dormierunt qui afcenderunt ęquos
Ro .13. Hora eft iam nos a fomno furgere
.1. Theff. 5. Qui dormiunt nocte dormiunt
Ephe. 5. Exurge qui dormis

Sic dormiuit Siffara Iudic. XI & mortuus. Et Saul in caftris. Et puella & lazarus quos dominus in Euangelio fufcitauit myftice Contra hunc fomnum. dominus precepit. vigilando valde follicite. Tales igitur veras res non vident. Sicut dormientes veras res non percipiunt

Ecclesię Est dormire secundum carnem & mundo: Vigilare autem deo. sicut illi vigilant mundo

Quia sicut dormiens non videt res foris que sunt in mundo: Ita sancti: sic vtuntur rebus quasi non vtantur. [*Am Rande rechts:* Vtentes hoc mundo tanquam non vtentes] Et semper alibi sunt in corde. Quia in cęlis est conuersatio eorum. Quare sunt in mundo sicut dormientes. Et tamen intus vigilant. de hoc somno

Can. Ego dormio & cor meum vigilat: Illi autem vigilant & cor eorum dormit

ps. 126. Cum dederit dilectis suis somnum Ecce ꝛc

Et ps. 3. Ego dormiui ꝛc

Et Hunc somnum Christus in somno suo docet. Quia sicut Mortũus est vt moriamur secundum carnem & viuamus secundum spiritum, ita dormiuit vt dormiamus secundum carnem & vigilemus secundum spiritum. Sic Adam dormiuit in paradyso

Cum igitur ps iste in versu isto, sine dubio. non de malo somno loquatur: Consequens est vt de isto somno optimo & sancto loquatur. Quia qui sic dormit: ipse est Columba cuius pennę ꝛc Et vt Hunc somnum Indicaret. addidit inter medios cleros (.1. terminos.) Hoc est res exteriores Qui quare termini dicantur patet primo Quia sunt omnes finitę. & non tantum terminati Sed ipsi termini deus autem & spirituale bonum. est sine principio & termino vllo. Sed semper in medio quia ęternitas ipsa Igitur mirabilis stultitia: in terminis vigilare & ibi laborare: Vbi non est nisi, quando inceperis tunc desinere cogeris. Quia omnis motus est partim in termino a quo & ad quem. Sic omnes res huius vite: simul incipiunt & desinũnt. & nullus status simul. Quare recte termini & limites dicuntur. Quare dormire inter medios illos terminos: Et terminos non videre. Ergo Breuiter sententia est ista. Qui sunt contemptores diuitiarum & rerum voluptatum: ipsi sunt, qui erudiri in diuinis scripturis & exerceri in operibus charitatis gloriose possunt. Quę omnia Apostolus breui verbo complexus. ait. In Christo Ihesu nec circumcisio ꝛc Sed fides que per dilectionem operatur fides. Est deargentatio pennarum. Nam verbum Dej est qui-

dem argentum [euangelium *darüber.*]: Sed quando adheret per aſſenſum tunc pennis allicitur. Et ſic argentantur (.1 verbo dej per aſſenſum fidej accreſcunt. quaſi incarnatur deus ſic argentatur anima Et tunc ſequitur operatio per dilectionem. (.l. poſteriora dorſi in pallore auri.) vt luceat lux veſtra coram hominibus: ad quos dorſum habetis

Blatt 86b: Anima enim Humana Eſt in medio rerum temporalium, ſicut centrum in circumferentia. Si ergo non ſecum intus manet. quieſcit ac dormit. Sed foris in circumferentia verſatur, in infinitum diuiditur. vt pulchre Aug. li. 2. de ordine diſputat Si autem intus manet: omnia ad ipſam ingruunt & conuergunt. ſicut circumferentia. ſi centrum manet, tota ad ipſum pendet. Si autem centrum moueris, totam circumferentiam mouiſti & circulum nontaſti [*so*] His igitur omnibus verbis. oſtenditur. quam precioſe ſint fideles animę coram deo. Quia ornatę auro & argento deſcribuntur: Non que Homines querunt Sed ſpiritualibus: que deus pro auro & argento reputat. ac ſic nobis Indicat: per ea que precioſiſſima ſunt apud nos. Latet autem argentum tale & aurum intus, Nec apparet: niſi fulgor, viror, pallor. & rutilantia (.l. opera reſplendentia ad extra •

Vt quid ſuſpicamini montes coagulatos? hoc ad Iudęos. Et primo ſic. Quare Apoſtolos & diſcipulos qui ſunt montes: lacte ſpirituali coagulati ſuſpicamini & male de eis cogitatis?
Secundo quare Montes (.l. prophetas.) ſuſpicamini (.l. opinamini. & opinionibus veſtris exponitis. Non enim ſunt prophetę tales Sed ſuſpiciones veſtre. Quia ſunt tranſlati alio. ſecundum quod promiſit Dominus. dicit. Si Habueritis fidem ſicut granum Sinapis & dixeritis monti huic. tollere & mittere in mare: fiet
Hoc ſic fit Quando Moſen aut prophetas. fide aſpicio. tunc ceſſant ſtare in litera: Sed mihi ſunt iam extra literam in ſpiritu & extra ſynagogam per totum mundum: Quia tales montes. per myſticam intelligentiam que eſt fides, tranſeunt de litera & anguſta ſynagoga in ſpiritum & totum mundūm. Nam ſi prophetas inſpicias ſecundum intellectum, non de litera neque de ſynagoga Sed de ſpiritu & toto mundo loqui videbis Sed iſte ſpiritus nunc factus eſt. Quare ſic tranſlati ſunt de facto ab eis. Ideo apud eos iam

non ſunt Sed ſuperſtitiones & opiniones tantum, quia putant ſe habere prophetas. Sed nos Habemus eos. Eodem modo & quod de Arbore dixit, Eradicare & mittere in mare exponendum Iob. 6. Qui tranſfert montes & non cognouerunt

Tercio Heb. Habetur in Nominatiuo vtquid contenditis, montes coagulati ſiue excelſi: Et huius ſenſus eſt Quod Quia ipſi ſicut lac. ſic coagulatum eſt cor eorum. Nam vt ſepe Dictum eſt. Scrip. Duas generationes deſcribit: Et vtrique eadem nomina conueniunt contraria ſignificatione. vt ſapientia mundi, Eccleſie Crux mundi. Eccleſie. fortitudo mundi Eccleſie Sic quoque lac & coagulatio bona quedam eſt. Sed altera mala. Quia lac eſt mollior eruditio ſiue in bono ſiue malo. Coagulatum autem eſt quod iam incepit indureſcere ad caſeum. & proficere in tali eruditione. Sic Iudei iam ſunt in duriſſimos caſeos coagulati. & incomeſtibiles prorſus facti. Quia Mollem iſtam doctrinam de rebus temporalibus: qua adhuc paruuli in pedagogo veſcuntur, iam in vſu longo omnino durauerunt in caſeum. Ideo recte Montes propter ſuperbiam. Coagulati propter pertinaciam ſuę doctrine lacteę. de rebus huius mundi.

Et domini domini exitus mortis. Differunt dominus vite & dominus exitus mortis: Quia hoc eſt expreſſius de immortalitate & incorruptione futura dictum. poteſt enim eſſe vita: que tamen aliquando in mortem intret Et adhuc dici ſic dominus vitę. Immo iſta vita, non vita Sed rectius Exitus vite & introitus mortis eſt: eo quod ſine intermiſſione. Media vita in morte ſumus. ac ſemper dum ſumus. ſimul eximus de hac vita & intramus in mortem. Sed Exitus mortis Eſt de morte totaliter exire & in totalem vitam ire: Hoc eſt mortem abſorberi in victoria. Et totaliter poſt tergum relinquere. Hoc quidem nunc agitur in ſpiritu, Sed in futuro etiam fiet in corpore, ac ſic Dominus Iheſus eſt vere deus vitę. & non tantum vitę. Sed etiam exitus mortis .1. immortalis & ſine mixtura mortis aut mortalitatis, vitę mere & purę. Vt ſic nos exeamus mortem Et ipſa exeat .1. finiatur. Quia exitus finis eſt. dominus finis & finitor mortis. [*Am Rande links:* .... us ſignum gemi ... ur domini, domini ..... & corporalis & ...ritualis in mortali .... ſunt author ipſe] In quo

tamen ſimul exprimitur redemptio. Quia dominus vitę. creator vite intelligitur. Sed dominus exitus mortis recreator. vitę in mortem lapſę ſic ps. 64. Exitus matutini & veſpere delectabis .1. quod ſpiritus & caro exeant de morte. dulcis eſt ſermo & delectabis per hoc fideles tuos

Blatt 87a: Si autem Exitus. in nominatiuo caſu ponitur vt omnes dicunt. Eſt eadem ſententia. Vt Exitus mortis .1. finitio mortis in ſe & in nobis, eſt ipſius dominj dej Chriſti. Quia ipſe eam exiuit & exire facit

Nota autem Quod Supra dictum eſt Zelmon. (quod vmbra vel vmbraculum virtutis dicitur.) hoc habet myſterium. Quia Vmbra conſtat ex lumine & corpore: Lumen eſt diuinitas Sol vrens per Diem. Quia inimicitia inter nos & deum: Acceſſit corpus humanitatis. & facta eſt nubes & vmbra refrigerium nobis. Sic in protectione dej cęli commoramur. Et Iſaie. 4. Erit vmbraculum Diej & eſtus & Abſconſum a turbine & pluuia.
Sic Iſaie. 61. Solem nube tegam hec eſt fides. de qua luce. 1. Spiritusſanctus obumbrabit tibi ꝛc

Currus dej ꝛc tam de Angelis quam Hominibus intelligi poteſt. Sed ſequentia indicant de hominibus intelligi. Sicut b. Aug pulchre exponit. Quia Dominus in eis per fidem. In ſina. Non ſina quecunque Sed quę eſt in ſancto. In ipſis eſt dominus. ipſi autem in Sina. Sed ſina eſt in ſancto Hec ſunt tria tabernacula. Anima, corpus & Eccleſia: Quia Deus immediate eſt in anima: Et ſequenter in anima in corpore & cum vtroque in communitate Eccleſie: que eſt ſanctum

Dixit dominus Ex Baſan Conűertam Varie id exponitur. primo in bonitate. Baſan. interpretatur Siccitas: Et eſt populus ſynagogę ſimiliter & gentium primo tamen Iudęorum. ſiccus a gratia Chriſti: Et illi ſunt conuerſi in irrigua. [*Ausgestrichen:* & in profundum maris] Heb. habetur Conuertam de profundis maris. Et ita ſenſus planus eſt. Scilicet quod Conuerſi ſunt ad deum aliqui ex Baſan (.1. ſynagoga,) aliqui de profundis maris (.1. de medio gentium: Ideo bis poſuit Conuertam, poteſt autem noſtra tranſlatio ſic adduci. Conuertam in profundum maris. [ſcilicet *ausgestrichen.*] vt [ſe *ausgestrichen.*] agnoſcant [eſſe

ausgestrichen.] in medio maris Vel ipſos de Baſan. coñerſos: Conuertam ad gentes vt & illas conuertant: ſicut act 13. Ecce conuertimur ad gentes Sic Apoſtoli ex Baſan Conuerſi vltra conuerſi ſunt ad conuertendas gentes miſſi in profundum & medium maris totius mundi [*Am Rande links:* Et Iſaie. 66. Mittam ex eis. qui ſaluati fuerint ad gentes ꝛc] Quod autem Baſan ſynagogam ſignificet patet Iſaie. 2. Et ſuper omnes quercus Baſan. loquitur enim ibi de Iudęis vtpatet, Et recte Baſan. quod interpretatur pinguedo, ſiccitas, confuſio. pinguedo ſecundum carnem ſapiendo craſſe Siccitas ſecundum ſpiritum carendo aquis gratię. ac ſic vere vtrobique confuſio, perturbatio: peruerſusque ordo

Secundo in ſeueritate Conuertam ex Baſan: extrudendo de regno ſynagoge in medium gentium diſpergendo Tertio poteſt vtrunque de ſynagoga accipi: Quod ſit Baſan & mare, & ſic exipſis facta ſit conuerſio. Quarto. Ex Baſan (.1. homines qui ſe agnoſcunt in ſiccitate eſſe: & in profundis maris Soli enim, qui gratia ſe Indigere vident ſaluantur. Qui enim ſibi iam videntur eſſe ſalui, non ſaluantur a domino. eo quod filius hominis venit querere & ſaluumfacere, quod perierat. Et non ſit opus medico bene habentibus.

Vt intingatur pes tuus in ſanguine. Hoc non eſt accipiendum. quaſi ideo conuerſi ſint in mare vel de mari. vt intingerentur, tanquam iſte finis ſit conuerſionis. Sed quia ſic futurum erat. vt intingerentur prophetat primum. quod ante illud fieri oportet. vt tunc illud commode fieri poſſit Ac ſi dicas Vtere ſacramento vt mori poſſis. (.1. quia moriendum eſt. prius ſacramentis vtere: Sic. Quia martyriſandi fuerunt, Conuertam eos primum [*Am Rande rechts:* quaſi d. Ne Intin . . . tur. niſi prius . . . uertatur. Sed quia . . tingendum eſt. conu . . tatur vt ſic in . . . gi poſſit felic . . . . alioquin abſo . . . retur in ſang . . . . potius vt I . . . . non conuerſi] Pes itaque Chriſti ſunt ſancti per quos mundum conculcauit. vt Apoſtoli & martyres, [*Am Rande links:* Vt ſuper aſpidem & baſiliſcum ambulabis conculcabis leonem & draconem] Sed iſta conculcatio fieri non potuit, niſi per paſſiones & ſanguinem martyrum: Tunc enim perfecte mundus eſt contem-

ptus: quando etiam vſque ad mortem: ipſi non conſenſerunt & ſic per ſanguinem ei ſuperiores fuerunt, Dum non quod ille voluit efficere potuit. Dicit autem intingatur, non ſubmergatur aut ſuffocetur. Quia non ibi ſunt perditi Sed magis inde ſaluati. Tincti tamen ſunt, quia paſſi & ſi non victi, tacti licet non ſuperati. Senſerunt Sed non ſũccũbuerunt. Vt intingatur pes tuus in ſanguinę Quis fructųs inde? Audi. Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo [*Unten am Rande quervor:* Quod autem ſancti ſint pes dej patet ex illo. 2. Corin [*2 Corin. VI. 16.*] Ambulabo in eis & ero eis in deum ꝛc Dicit autem vnus pes, quia vna fides. ꝛc]

Blatt 87ᵇ: [*Oben am Rande quervor:* Vnde Heb. clarius id exprimitur. Vt calcet pes tuus In ſanguine (.1. per ſanguinem. calcationem exerceas in mundo)] .1. Ab eo Quod pes tuus intingetur in ſanguine: ab eoipſo inquam Lingua procedet canum tuorum ex inimicis. Vt merito ſanguinis effuſi. id fiat vt qui inimici fuerunt, canes tui fiant ac ſic mundus in ſeipſo vincatur: [*Am Rande links:* ... ex ijs vel numero ... micorum tuorum.] Qui cum ſanguine abſorbere putauerit te & conſiſtentiam tuam, pedem tuum, quo ſtas in hoc mundo, eo ipſo contra ſe ipſum, excitet canes arguentes & latrantes: Quia non abſorpti Sed intincti tantum fũerunt: Et ita licet Martyres moriantur, ſurgunt tamen ex inde Doctores: Qui Hoc defendunt verbis, pro quo illi paſſi ſunt operibus: Q u i a c u m D i a b o l u s p u t a ſ ſ e t E c c l e ſ i a m a b ſ o r b e r e ſ a n g u i n e. a c m u l t i t u d i n e p e r ſ e c u t i o n u m, i g n o r a u i t Q u o d v i x i n t i n g e r e t e o s, & p l u r e s c o n t r a ſ e ſ e l o q u e n t e s & p r e d i c a n t e s e x c i t a r e t Sed Notandum quod ait Lingua, non dentes canum, non denique aliquod aliud membrum: N a m v e r e ſ i c u t M a r t y r u m o r d o E ſ t p e s & B a ſ i s t o t i u s E c c l e ſ i ę. I t a o r d o d o c t o r u m E ſ t l i n g u a E c c l e ſ i e: Quia ipſi publice Hoc predicauerunt. quod martyres ſanguine affirmauerunt. Et ſunt iſti duo ordines mox inuicem ſe in Eccleſia ſecuti, Lingua itaque canum medicinalis eſt. ſimul officium doctorum totum in lingua eſt. Et lingua ſine oſſibus eſt. & ſaporum Iũdex Sic doctores. non Inuidenter mordere. Sed blanditer docere & ſanare: & Iudicare inter ſaporem hereticum

& catholicum Eſt inſuper media in ore & inter labia. Quia inter duo teſtamenta mediat & verſatur. Et ad vtrunque ſeſe loquendo allidit, vtrunque allegando & inducendo

Deus confringet Capita inimicorum. Quod Capita ſignificent principes, Amos 6. probatur dicit Ve vobis optimates capita populorum. Et Iſaie .9. Longeuus & honorabilis ipſe eſt caput Tropologice autem Eſt anima in homine: que confringitur per Infidelitatem, peccatum & vitia :c Sic vtroque modo Iudeorum capita ſunt confracta. Et idem Eſt. quod ſequitur. Verticem capilli vel crinis. Quia capilli ſunt ſacerdotes in ſummo vertice ſynagoge: Vertex enim eſt ſummitas cuiuslibet communitatis: ſicut montis. [*Am Rande links:* Amos. 1. Exiccabit verticem Carmeli Iſaie. 3. decaluabit dominus verticem filiarum Zion] Nam quelibet communitas eſt Mons quidam Vnde & Eccleſia mons eſt: In vertice igitur (.1. ſummo ſacerdotio) velut ornamentum eius ſunt capilli: Quia caluities eſt ignominia capitis Sicut Capillus eſt eius gloria. Coma enim capitis eſt gloria eius & decor: Sed vide quam proprie loquatur Non ait Capillos verticis: Sed verticem capilli. Quia ſummitatem & verticem ſynagoge deſtruxit ſcilicet ſacerdotium, quo deſtructo, etiam capillos deſtrui certum eſt. [*Am Rande links:* cum tamen ipſi remanent Sed vertex perijt, quia iam ſunt ſine ſacerdotio] Quod apud Iſaiam alia forma prophetatur. 3. Et erit pro criſpante crine Caluitium, (.1. pro ſplendido ſacerdotum choro nuda ſynagoga. Quia ibidem. 7. radet dominus in Nauacula acuta in his qui tranſflumen ſunt caput, pilos pedum & barbam vniuerſam (.1. Iudęos: qui tranſiordanem, tranſ baptiſmum remanent ſacerdotibus priuabit. & ſubiectis populis. & vniuerſis virilibus & barbatis in ſpiritu Tropologice autem eſt. quod Voluntas eorum capilloſa. ſicut Abſalom (.1. exuberans cupiditatibus terrenorum bonorum confringentur. Et Hoc in bonitate vel ſeueritate

Zelmon (.1. vmbra primo pro corpore Chriſti in quo latet diūinitas: 2° fides ab eo reſultans Tērtio Eccleſia in qua latet Chriſtus. 4to Anima quelibet fidelis Quinto ſpecies panis in ſacramento Sexto b. Virginis vterus vel ipſa virgo: Septimo. Verbum Euangelii vocale vel ſcriptum (.1. Scriptura

ſancta). (.Vnde Hęc eſt Mons Zelmon Iudic. 9. in quem aſcendit Abimelech. & preciſis ramis combuſſit habitatores Sicchem (.1. Scribe & legiſperiti Scripturas corrumpentes & detruncantes: accendunt Synagogam: Zelo & furore contra Chriſtum & totaliter in eo comburit. Quia malum ſignum: quod extra montem ramos detulit in humeris ſuis (.1. ad alium ſenſum ducunt authoritates Scrip. & Exempla patrum ibi poſita.) [*Am Rande links:* .... etiam figura here .... rum. quia a Selmon .... Hebreo abſcindunt .... les. qui in eo orti .... & tranſferunt eos ... gnem. Sic autoritates ... ipturę ſimiliter] Similiter et Iudęos de ſtirpe patrum natos exciderunt a Chriſto

Quia quicquid de vno illorum Dicitur. de ſingulis Dicitur

Blatt 88a: Currus dej, metaphorice dicitur Eccleſia, Quia ex Hac vita in futurum vehit & ad aliquem finem currit ſcilicet ęternę ſalutis: quia Currus dej eſt Tropologice autem Eſt ipſa anima: Que eſt multis milibus affectionum ignearum & meditationum lucidiſſimarum plena: velut quibuſdam ſuis Cherubim atque Seraphim. Immo & operibus externis in corpore vehitur deus Quia portate deum ait in corpore veſtro. Igitur & corpus eſt currus & ferculum Dej. Quod ferculum fecit ſibi rex Salomon. Sicut domus eius duplex eſt. Anima ipſa & Corpus eius. De quo alias. & in hoc forte myſterium: Heb. habet. Bis decem millia millia Quia ſemel decem millia milla. [*so*] ſunt virtutes in anima: & altera decem millia millia ſunt opera in corpore. Quia vtrinque abundare. ſanctos decet: & extra in meritis operum. & intus in meritis affectionum. Vocatur autem Currus. Quia feſtinat ex hoc mundo & ſemper in via eſt vſque dum ad patriam & domum veniat cęleſtem.

Cuius quattuor Rotę ſunt. 4or affectus ſpes, timor, gaudium, dolor. in vtroque latere duę ſcilicet duo ex amore boni & duo ex odio mali: vt facile patet conſyderanti. Temo autem Eſt recta intentio & directio omnium, prudentia ſcilicet & oculus virtutum. [Rota poſterior dextra *ausgestrichen.*]

Rota poſterior dextra ſpes	de futuro	bono
Rota poſterior ſiniſtra timor		malo

Rota prior dextra gaudium} de presenti vel preterito {bono
Rota prior finiftra dolor} {malo

Et Hoc eft plauftrum quo triturantur fegetes Dominj: & exercentur fideles Chrifti. & conculcantur mundus & diabolus Sic Allegorice (.1. Ecclefie: 4or Rote. 4or Euangelia. 4or virtutes. 4or partes mundi. 4or

Anagogice Currus dej erit in Iudicio, omnis multitudo Angelorum & hominum peccatorum in quibus feretur Chriftus in cęlum cum gloria.

Dominus in eis in finai: primo fic Chriftus in fanctis illis: In fina (.1. fecundum humanitatem affumptam) In fancto (.1. in cordibus eorum, fiue fpiritualiter.) q. d. iam non eft in eis. per humanitatem. ficut erat ante paffionem. indifferenter in locis prophanis quibufcunque. & inter impios Iudęos nec loco corporaliter amplius definitus, ficut quelibet res prophana. Sed eft in eis in fancto (.1. vt fic dicam. Sanctiter fiue fpiritualiter: quando in corpore & corde eorum portatur. per fidem & virtutes Secundo In eis In fina (.1. qui funt In finai.) Sed in fancto q. d. Eft quidem in eis exiftentibus in fina, ficut olim fuit ad literam. & in prophano finaj. Sed in finai fancto, & myftico .1. in Ecclefiaftica finai. in qua ipfi funt.

Pręuenerunt Principes. Documentum Hic figna. Qui funt vere principes inter alios femper funt ad omnia primi. & preueniunt cęteros. Si autem funt Idola & tantummodo locum occupantes dignitatum non preueniunt neque fequuntur etiam. Sed dicunt. ite & facite: cum debeant dicere, Venite & videte & preire alios in omnibus Coniũncti pfallentibus, (non ludentibus & tabernantibus ac cubiculantibus. pfallere autem eft corde, ore & manu deum laudare quia fit cantu oris. & tactu manuum. Et in ipfo totius vite actiue ratio confiftit Cantare autem eft ore tantum laudare. Iubilare corde ꝛc

Secundum Principes oportet in medio a Iuuenculis haberi. quod eft obedire ex corde fuperioribus & prelatis, alioquin nihil fonabit deo pfalmus, fi in rebellione. & inobedientia fiat. & non habeat principem fuum in medio fui. Sed potius in fine & vltimo ac poft tergum. Sicut enim prelatis preuenire & precedere

incumbit: ita Iuuenculis & ſubditis. obedire ſequi & in medio eos Habere conuenit, quod ſane ex obliquo percutit Hereticos & ſuperbos

Blatt 88ᵇ: Tercium. Principes preuenire & coniungi in medio noſtri: ſit, quando Apoſtolorum & ſanctorum ſuffragio & exemplo nitimur, vt quod noſtris meritis non valemus ꝛc Medium enim Iuuencularum eſt cor earum. in quo preueniunt, & in eo ſunt. per exemplum & ſuffragium,

Quartum, ſublimiter & precellenter: de ipſis eſtimandum eſt: Sic enim preuenient prelati nobis. (.1. nobis reputabuntur multum nos precedere, etiam ſi in ſeipſis mali ſint.) Et Hoc fiet, ſi in medio noſtri fuerint .1. ſi eos corde amplectimur. & non extremo ſenſu ſunt & loco tantum. Multi enim preueniunt principes ſuos: quia putant ſe eſſe multo meliores: eo quod non in medio eos amplectuntur

De fontibus Iſrael. Iſti ſunt duodecim fontes, Exo. 15. in Helim .1. duodecim Apoſtoli. primo quia aquę doctrinę Euangelicę, in omnem terram & in fines orbis terre effluxerunt ex eis Secundo Quia ipſi principia totius populi Eccleſiaſtici. & primi patres. & origines. ſicut fontes ſuorum riuulorum. ideo dicit. benedicite. de fontibus .1. Vos de fontibus orti & eruditi ſeu potati Tercio fontes ſunt ipſa ſacramenta Eccleſię. Quarto: quilibet liber totius biblie. vt fuit figuratum in puteis. quos fodit Iſaac & alias Quinto quodlibet verbum Scripturę Dej eſt fons. quia ſcaturit aquas inexhauſtas omnibus, qui ſitiunt. doctrinam ſalutarem

Ibi Beniamin ꝛc Myſtice. Qui In Eccleſijs & communione ſanctorum manet: ipſe eſt Beniamin (.1. filius dexterę & gratię) ipſe adoleſcentulus (.1. recens & florens in ſpiritu) ipſe in exceſſu mentis (.1. ſuper carnem & mundum victor eleuatus & triumphans omnia) Econtra Qui extra eſt. per inobedientiam & rebellionem, ipſe eſt filius ſiniſtrę & ſeruus ancille filius, Ipſe Senex in vetuſtate peccati: & abſorptus in carne & mundo

Tibi offerent reges munera. primum de Apoſtolis: qui adduxerunt domino Munera ſcilicet viua & intellectualia (..1. Homines ad fidem. Iſa. 66. Et annunciabunt gloriam meam gentibus. &

adducent omnes fratres veſtros donum domino vnde ſupra. Accepiſti [dona in Hominibus Scilicet *ausgestrichen.*] Non credentes in habitare dominum deum ꝛc Secundo. De regibus carnalibus Qui obtulerunt munera carnalia. & temporalia Chriſto in Eccleſiam. vtpatet experientia & notum eſt Et Hoc a templo tuo (.1. propter templum tuum

Diſſipa gentes que bella volunt, non ait, que bella ſuſtinent, aut patiuntur vel agunt Sed qui volunt. Voluntatis vicium arguitur, etiam ſi facultas operum non aſſit. Sic Iudęorum, tota voluntas,. eſt in contentione, & voluntarie eligunt bella contra Chriſtum & ſuos Ideo pro eis deſtructis. Veniunt Legati (.1. miſſi vel nuncii ex ęgypto. Licet Legati principaliter Rectores dicantur. Qui & angeli dominj & nuncii dej vocantur tamen optime omnes etiam poſſunt dici legati ad mundum & homines

Magnificentia & virtus eius ꝛc Primo vt in gloſa. Secundo Magnificentia .1. Gloria. & claritas & regni maieſtas, non eſt in terrenis Hominibus. Sed in nubibus Quia in terra non eſt ej virtus Sed Infirmitas. Et non magnificentia. Sed contemptibilitas Vnde ſequitur. Mirabilis deus in ſanctis ſuis Quia gentibus ſtultitia. & Iudęis Infirmitas. qui terrena ſapiunt, Sanctis autem virtus & ſapientia & gloria ꝛc. 1. Corin. 1.

Blatt 89a: Mirabilis deus in ſanctis ſuis. Et Hoc mirabile & grande verbum ſuum. Primo ſic (.1. ſoli ſancti deum admirantur. quia ſoli magnitudinem maieſtatis eius & immenſum pelagus. ſapientie & abyſſum bonitatis ſue. nobis exhibitę, agnoſcunt. Et qui magis magis agnoſcit. etiam ita admiratur magismagisque. Qui autem parum vel nihil agnoſcunt. parum eum admirantur neque ſtupent. Sed audacter agunt & incedunt & accedunt. Sancti autem terrentur & admirantur. ita vt metuant eum reſpicere & appellare. Sicut Moſes, non audebat contra Dominum reſpicere. Sed cecidit in faciem ſuam Exo. 3. Vnde frequenter in ps. Vbi nos admirabile habemus. Heb. terribile habet. ps. 44. Deducet te mirabiliter dextera tua. ꝛc

Quanto enim magis Diūina bonitas, ſapientia, maieſtas. a ſanctis cognoſcitur: tanto ipſi timoratius & Reuerentius ſe ad eum habent. Ita vt vere exultent ej cum tremore. Ideoque Si

nondum ſtupes. admiraris, metuis, tremis, noli putare te, deum agnoſcere: Seruite enim Domino in timore. & metuant eum omnes fines terrę. Et. 46. Quoniam dominus excelſus, terribilis. Et terribilis eſt locus iſte ꝛc Hic enim timor eſt ſummus cultus Dej, nec niſi perfecte Charitatis & fidej & ſpej: Qui excellentiſſime eſt in angelis. Quia [ſub *ausgestrichen.*] columnę celi contremiſcunt coram eo. De quo & ps. 18. Timor dominj ſanctus ꝛc. Vnde & Iacob. Genes 35 Iurat. per timorem patris ſũi Iſaac: quod vnum de nominibus dej propter excellentiam donj [*so*] ponitur

Secundo Mirabilis in ſanctis, quos maxime diligit. Et tamen ita percutit & humiliat Hoc enim proprie bonitatem ſicut primum potentiam vel maieſtatem reſpicit. licet vbique ſit potentia Sapientia & bonitas. Sed Mirabilis eſt bonitas. que in mala mittit & affligit. Et mirabilis altitudo maieſtatis: que etiam in infimis preſens [potens?] eſt. & operatur & loquitur cum illis: Cum ſit altiſſimus: omnium fere videtur eſſe communiſſimus. & omnibus obſequi & benefacere. Sunt enim Multe differentie rerum Et in his omnibus deus eſt ſuper & ſubter. intra & extra: ante & retro. Vt Mole eſt omni ſuperior. inferior, interior, exterior. prior, poſterior. Sic etiam vita qualibet & Senſu & intellectu. ad omnes enim omnium illorum differentias & limites deus adeſt & ſupereſt. Et in his omnibus ſtupendus, metuendus, terribilis & mirabilis. Scilicet in ſanctis ſuis

Tertio Mirabilis in ſapientia & Directione omnium. precipue ſanctorum. Et Hoc eſt quod exaltat humiles & diſpergit ſuperbos: Superbia autem mirabiliter ſubtilis: ideo mirabilis ſapientia dej: que eam cognoſcit. Ecce Eſt aliquis Inſigniter doctus in ſacris literis, & abſtinenter religioſeque viuit. putat omnia que ſentit a ſpirituſancto eſſe: & eſt occultiſſime ſuperbus: Alius autem rudis nihil horum habet forte Sed miratur habentes. & ſic profunde ſe vilem & incomparabilem ad illum ſeſe reputat: Ille autem etiam cum quolibet concurrere. & comparare ſe poſſe putat: Quia non multos preſtare vel ęquare ſibi videt. Eſt enim doctus. ac ſic non in nouiſſimo loco ſicut ille ſedet. Sed cum

primis: Ideoque Ecce mirabilis deus Hunc reprobat: & illum coronat Et ratio eſt. Nam noſtro tempore Non eſt putandum: Quod omnia que quis ſubtiliter etiam in ſcripturis intelligit, ac mirifice meditatur & Inuenit: eſſe a deo, vel grata deo. Nam ſic de diabolo dicit Ezechiel ſub nomine principis Tyri: Ecce ſapientior es Daniele (.1. Hoc eſt omnibus contemplatiuis) diabolus enim omnia nunc myſteria nouit quia reuelata ſunt per totum mundum. & clarius quam nos: Et ideo ad ſeducendum ſuperbos. permittente deo, mira poteſt ſuggerere in intellectu. Sicut facit nunc Hereticis & olim faciebat: qui mira in ſcripturis intelligentia floruerunt, cum tamen eſſent. heretica tenebra excecatj: Item .1. Corin. 13. Si noũerim myſteria omnia: Et Matt. 7. Nonne in nomine tuo prophe. Et. 2. Corin. 1. Quidam propter Inuidiam predicant Chriſtum: Hęc & ſimilia: faciunt, vt nullus quantuncunque doctus ſit: mox concludere debet: ſeſe a ſpiritufancto eſſe illuſtratum ſemper. Sepius Hoc a diabolo efficitur tranſfigurante ſe in angelum lucis: Ideo ſemper valde timendum eſt. & maxime humiliandum

Non tamen ideo reijciendum eſt. quod ſic intelligitur. Sed per orationem & benedictionem omnia ſanctificantur Ergo & hic fac crucem & orationem ſuper illud

Blatt 89ᵇ: Itaque Vnde & recumbe in loco nouiſſimo: quantumuis eruditus ſis (.1. nulli te comparare multo minus preferre te incipias. Quia Scito Sciens Sciendo. Quoniam Sapientior eſt Daniele princeps Tyri: H Veruntamen Sancti & aliqui Doctores. Differentiam poſuerunt quomodo cognoſci poſſit, quando ſit illuminatio a ſpiritufancto. vel a diabolo. Et quidem omnium prima eſt. Quod licet ſapientior ſit Daniele. non tamen Iob aut Noe: Quia iſto verbo Ezechie Humilitas maxime pre omnibus neceſſaria, ſtudioſis & contemplatiuis, incutitur & timor. Quia nullis tam facilis & periculoſa ſuperbia: ſicut abſtractis illis & doctis & contemplatiuis. Eo quod in multis ſeſe vident preſtare cęteris Igitur Qui ſunt Iob: Hoc eſt vere & boni actiũi & ſeſe in bonis operibus exercent: manifeſtum eſt: quod ſapientiores ſunt diabolo Quia opera dant verum teſtimonium, De ſpiritufancto preſente, Quia Qui facit voluntatem patris

mej Et qui fermonem meum feruat ad eum veniemus ꝛc Non fic. Illuminatis tantum. non in opere Similiter Neque Noe (.l. prelatis fapientiores: Quia Horum officium eft dej: & hi, qui fubditi funt falli non poffunt

Secundum fignum eft & differentia. Quia illuftratio Diaboli venit in locis & tempore importunis: vt in Choro fub laudibus diuinis, vel in nocte quando dormiendum eft, vt deftruat caput. Vel alias quando alia communiter aguntur, vt fic ea impediat. vel minus deuote fierj procuret. Econtra Spiritusfanctus. eft fpiritus confilii, omnia fuo ordine & loco illuftrat

Tertium. Illuftratio Diaboli, non humiliat. nec ad Infernum ducit. Sed tantum in his occupat que fuggerit, Spiritus autem fanctus. primo hominem in profundum fuę vilitatis inducit. Et facit omnia ftatim quięta & tranquilla, vt nec fuperbire, Inuidere, irafci delectet. contra alios. Sed fe potiffimum & ante omnes videt Quia Dominus ad inferos deducit & reducit

Aethiopia. preueniet manus eius deo. Heb fic. feftinet dare manus deo, que videtur alia fententia effe: Quia hic manus ęthiopię. ibi manűs fynagoge putantur intelligi: Eft autem manus dare fefe dedere. & fubiectum fateri [ac auxilium *ausgestrichen.*] Trenor. 5. Aegypto manus dedimus & Affyrijs (.l. fűimus fubiecti & dediti. Ęthiopia autem cito dedidit fefe Chrifto per obedientiam fidej: pre fynagoga, que vfque hodie differt & tardat: Et fic noftra tranflat. dicit preueniet manus illius: quia cito & feftinat dare illa autem tardat Aliter autem fic. preueniet manus eius. Vt Eunuchus Candacis Reginę, act 8

Sciendum autem: Quod vt plurimum, vbi fit commemoratio gentium ad Chriftum conuertendarum: fimul fingulariter, Aethiopes nominantur ps. 86. Et Tyrus & populus ęthiopum. Et. ps. 71. Coram illo procident ęthiopes ꝛc. Licet per Ęthiopes etiam Impii intelligantur, maxime Iudęi: Abacuk. 3. pro iniquitate vidi tentoria ęthiopię. Et Amos vltimo Nunquid ficut filii ęthiopum mihi eftis filii Ifrael? Inde et Saul. ęthiops in titulo ps. 7. vocatur. Et ita per ęthiopiam. Ecclefia gentium intelligitur. per ęgyptum autem mundus Et propheta occafionem fumpfit. ex figura Nűmeri. 12. Vbi propter ęthiopiffam vxorem Mofi Maria

& Aaron contenderunt,: quod vſque Hodie ſynagoga facit contra Chriſtum propter gentilitatem aſſumptam. ſicut illi propter ęthiopiſſam Et ſic gentium Eccleſia preuenit Iudęos. ſicut apte exponit b. Hiero. De Emorrhoiſſa: Hunc verſum allegans. [*Matth. 9, 20.*]

figuratur autem & nominatur Eccleſia gentium: Ethiopia. vt ſatis patet, propter nigredinem peccati Ac quia ſeſe nigram confitetur. Iudęi autem libanus (.1. Candidi ſibi videntur & ſancti Hec autem dicit Nigra ſum ſed formoſa (.1. Quia confiteor me nigram, ideo formoſa ſum. Quia qui peccat. Iuſtificat deum in ſermonibus eius. Et ita dat gloriam deo per quod iam ipſe quoque Iuſtus eſt Quia Confeſſio & pulchritudo in conſpectu eius, Dixi confitebor Et tu remiſiſti ꝛc ergo confiteri peccatum, & eſſe Iuſtum. idem ſunt

ps 68. [Hebr. LXIX.]

Blatt 90a: Iſte ps. ad literam loquitur de paſſione domini. in perſona eius. Sed ſimul: omnes paſſiones. & infirmitates Eccleſie ibidem narrantur. Quę ad tres ſpecies referri poſſunt

Prima fuit aduerſitas & perſecutio tempore martyrum: Et quia Hęc erat ſenſibilis facile de Hac intelligebatur: [*Am Rande rechts:* perſecutio & pena] Et ibi proprie. deus Infirma elegit vt confunderet fortia. Et ſua Eccleſia tunc Infirma. Et per eam vicit. non autem per poteſtatem ſęculi

Secunda fuit Inſtantia Hereticorum tempore doctorum: [*Am Rande rechts:* Error & hereſis] Et ibi proprie Deus elegit ſtulta vt confunderet ſapientia (.1. ſapientes in oculis ſuis. Et vicit Eccleſia per ſtultitiam fidej: ſapientiam illorum

Tercia nunc Eſt. Inualeſcentia tepidorum & malorum. [*Am Rande rechts:* pax & ſecu . . tas.] Quia accidia iam regnat adeo, vt vbique ſit multus cultus Dej: ſcilicet literaliter tantum, ſine affectu & ſine ſpiritu. Et pauciſſimi. feruentes. Et Hoc ſit totum, quia putamus nos aliquid eſſe. & ſufficienter agere: ac ſic nihil conamur & nullam violentiam adhibemus. & multum facilitamus viam ad cęlum, per Indulgentias, per faciles doctrinas: quod vnus gemitus ſatis eſt. Et Hic proprie Deus eligit ea

que non ſunt. vt Deſtruat ea quę ſunt: Quia qui ex vero corde ſeſe nihil eſſe putat: ſine dubio: feruet & feſtinat ad profectum & bonum, De omnibus his tribus. Hic orat. Saluum me fac Domine. Quoniam intrauerunt aquę. Aquę erant: paſſiones Chriſto irrogate a Iudęis. Aquę erant perſecutores martyrum: a Demonibus Eccleſie. immiſſj. Aquę erant Heretici & ſunt. ab eiſdem: eidem immiſſi. Aquę ſunt multitudo tepidorum & literalium Chriſtianorum vſque Hodie ab. eiſdem. immiſſa Eccleſię: Clamauit olim contra tyrannos & hereticos. Clamat & nunc contra iſtos ſemichriſtianos dicit. Intrauerunt aquę vſque ad animam meam. & cętera quę ſequuntur. Quę omnia nunc feruent: De quibus Malach. 1. Si offeratis claudum & languidum nonne malum eſt? offer illud duci tuo ſi placuerit ej: aut ſi ſuſceperit faciem tuam. Dicit Dominus exercituum, Quia vere ſic oratur & canitur in Eccleſijs. languente ſpiritu & vno pede (.1. corpore tantum) ſcilicet ſiniſtro: vt ſi Homini fieret talis cultus, contemneretur. quantomagis a tanta maieſtate. Et tota Inſtantia Diaboli eſt. contra nos. vt ſic ſemichriſtianos faciat: Putamus quidem abeſſe eum: Sed fortiſſime adeſt. Non quidem aduerſitate aut Hereſi nos Impugnat: quia ibi ſeſe victum cernit, Sed proſperitate ſecuritate & quięte: Et hec omnia veniunt, quia ſine timore dej ſumus. Et non omnino nihil nos eſſe putamus. Sed ſufficienter agere vts dixi. Ideo male habet Eccleſia: Quia in pace eius amaritudo amariſſima Vt Bern. ait: que fuit amara ſub tyrannis, amarior ſub hereticis. amariſſima ſub pacificis & ſecuris Igitur Hee Aquę nunc intrant vſque ad animam eius

Tropologice. Aque ſunt Hominum talium, tentationes (.1. de pace & ſecuritate incitationes Nulla enim pugna Hodie tam eſt neceſſaria. quam contra pacem, ſecuritatem, accidiam & tepiditatem [*Am Rande links:* Vnde Apoc. 3. Tepiditas in vltimo ſcilicet ſeptimo angelo argũitur] Et Hic opus eſſet vt totis viribus & armis contra ſtaremus. Quia eſt omnium difficillima. Cum non Habeat. extrinſecus cogens ad bonum, ſicut olim perſecutio & hereſis fuit. Sed potius habet extrinſecus reſoluens & laxans. Quia Intellexit diabolus violentia & hereſi extrinſecus impellendo

proficere non poſſe. ideo cepit nunc Impulſum dimittere: & potius blando allicio tanquam ſecuros obtruncare Igitur Qui non ſibipſi iam efficitur tyrannus & perſecutor, ſibi ipſique hereticus. vt contra ſeipſum bellum ſuſcitet. vt ſe reputet tanquam anime ſuę perſecutorem & Hereticum. & a ſeſe ſemper fugiat ſollicitus ad dominum credo quod non poſſit ſtare

Inde enim fit. quod verba pſalmorum (ſecundum b. Aug Hoc [*so*] ps.) nos parum afficiunt: Quia non talia videmus in nobis. ſicut in martyribus erant: quando iſta legebantur cum ſapore. Sed ſi recte videremus tunc omnes querele in ps. Hodie fortiſſime currunt, contra aduerſitatem proſperitatis. Quia plus pax nunc Impugnat. quam olim gladius, plus veſtitus quam nuditas, plus Eſca quam fames, plus

Blatt 90ᵇ: ſecuritas quam anguſtia, plus copia quam egeſtas. & omnium contraria: que Apoſt Ro 8 recitat dicit. Quis ſeparabit nos a Charitate Chriſti? Nam & de antichriſto Scribitur Daniel. 8. Quod non in penuria. Sed in copia rerum omnium occidet plurimos. Quare ſicut Apoſtoli pſalmos pro tempore ſuo applicuerunt contra Iudęos ſuos Hoſtes. Martyres ſuo tempore contra perſecutores. Doctores ſuo tempore contra Hereticos, (vt b. Aug. fere vbique facit:) Ita & nos modo contra ſemichriſtianos. & Carnaliter in litera tantum Seruientes Domino orare & aptare Debemus. [*Am Rande links:* .... in huius ſignum .....tur nominibus generali ..... ſaluum me fac ꝛc] Maxime pro principibus & ſacerdotibus Eccleſie: vbi maxime viget hoc malum: Non quod furendum & indignandum ſit contra illos. blaſphemandum & detrahendum: cum hic nullus ſit fructus [*Am Rande links:* Ezech. 9.] Sed dolendum, compatiendum, miſerendum Eccleſię in illis. & pro illis orandum. Quia ſicut olim ita & nunc. Iniquitas Zodomę ſororis noſtrę. eſt hęc. abundantia & ſaturitas panis, ſuperbia. & ocium ipſius & filiorum eius. & manum pauperi non porrigebant. Contra hęc portenta in Eccleſia. modo eſt pugna. Quia pro gloria dej & honore Eccleſię, dicunt ſeſe iſta colere Sicut olim Iudęi, Baal nominabant ipſum verum deum. Volentes eum colere, cultu Baal: Sic iſti cultu diaboli & mundano Deum colere volunt, cum ſeipſos potius colant Et

mendaciter dicunt, pro honore dej. ficut illi mendaciter. Iurabant, Viuit dominus, in Baal: que res magnum habet facramentum & figuram, in noftros mores. Nam quod dominum vocaűerint Baal. patet manifefte per Ofee. Vbi Dominus dicit Et non vocabit me vltra Baalim. ꝛc Et per Ifaiam. 49. & Ieremiam Si viuit dominus dixerint, Hoc ipfum falfo Iurabunt. Cur? quia alieno cultu eum coluerunt ficut & ifti faciunt Dicit Itaque

Saluum me fac. Hoc verbum. generale. exprimit omnem miferiam: Ideoque ex omnibus liberari petit. Notandum autem. Quia Chriftus femper fuo fimplo nobis duplo noftro refpondet Secundum f. Auguftinum li 4 tri. 3. Vt Quia fpiritualiter non fuit in miferia. Sed tantum literaliter: Siue Quia in malo Culpe non fuit vnquam. Sed tantum in malo penę. Nos autem in vtroque & duplo fcilicet Malo. Culpe & pene Tamen Quia etiam pene Immeritus fuit: fit pena eius. pro peccato noftro: Quare Quando petit ipfe a penis liberari: fimul petit nos a peccatis & penis liberari, cum eius pene: fint non nifi peccata noftra & penę noftrę. Ac fic fimul ps De eo & nobis loquitur & Hinc deuotiffima eft affectione cum Chrifto legendus. fimul inquam noftra peccata & fuam penam fub eifdem verbis intelligamus.

Aquę ergo primo funt ipfe pęne & paffiones Chrifti: Simul autem iniquitates noftrę. Iob 15. Qui bibit iniquitatem ficut aquam: Sicut enim Iuftitia eft aqua quam qui fitiunt beati, quoniam faturabuntur: Ita Iniquitas eft: quam qui bibunt: fitient iterum Iohan. 4. Eft enim Caro noftra puteus ille Huius aquę fitifere & falfuginee. Et Ecce Mira pofitio. Iuftitiam fitire prius eft. Et tunc faturari: Iniquitatem autem bibere: Et tunc amplius fitire Quia Ecclefiaftes. 1. Non faturatur oculus vifu nec auris auditu. Et tria funt Infaturabilia & quartum nunquam Dicit fufficit prouer. 30.

Quod autem dicit Aquę pluraliter: pluralitatem fignificat penarum fuarum & peccatorum noftrorum Eodem modo limus profundi: Eft pena eius pro noftra concupifcentia carnis: ficut Aquę. concupifcentia oculorum. Nam iniquitas proprię eft Cupiditas vnde Dicitur Mammon iniquitatis. Et

Caro noſtra vere eſt limus de limo facta limus permanens, limus rurſum futura: Iniquitas autem diuitiarum aquę. quia ſicut aquę fluunt & non manent. Ita Diuitie ſimiliter: limus autem etiam poſt hanc vitam in terra eſt. Igitur Chriſtus Infixus eſt in noſtro limo (.1. concupiſcentijs carnis noſtre Que ad profundum Ducit & abyſſum. Et proprie peccatum carnis: profundo comparatur. Quia inter omnia maxime excecat. & beſtiam facit omnino. Ideo non eſt ibi ſubſtantia

Sic Altitudo maris (.1. ſuperbia vitę que eſt in mundo.) Quia mare mundus eſt. Et iſte eſt triplex funiculus. qui adeo difficile rumpitur, vt non niſi per filium dej in cruce diruptum, dirumperetur. Et ergo tempeſtas demerſit eum

Blatt 91a: Vel poteſt ſic conſtrui. vt ſingula ſingulis reddantur. Vt Aquę (.1. peccata iniquitatis noſtre.) intrauerunt vſque ad animam (.1. occiderunt eam) Et ſic peccatum noſtrum & pęna eius ſimul ibi exprimuntur Sic Limus profundi peccata noſtra ſunt, in quibus per paſſionem & mortem eſt infixus. Sic Altitudo maris. Superbia noſtra, Et tempeſtas eſt turbo. qui demerſit per mortem eum in altitudine maris noſtri Iam vltra vide

Aque Intrant — vſque ad animam
In limo figitur — Et — non eſt ſubſtantia — Cur ita?
In Altitudinem maris venit — tempeſtas demerſit, — An ſine ratione? Sane facies psalmi aperta videtur. Sed multum habet introrſũm

Subſtantia in Scrip. metaphorice accipitur tam ex grammaticali quam phyſicali ſignificatione. Et proprie, non vt philoſophi de ea loqũuntur, hic accipienda eſt. Sed pro ſubſtaculo ſeu ſubſidentia: in qua pedibus ſtari poteſt, vt non in profundum labantur. & mergantur. Et ſic Chriſtus: non habuit tale ſubſtaculum vitę: quin caderet omnino in mortem. Si autem paſſus ſolum, non vſque in mortem fuiſſet, ſubſtantiam vtique habuiſſet: & in quo conſtitiſſet. Secundo poteſt Hic accipi. ſicut Sapient. [*Darüber*: prouer. 3.] ait. De ſubſtantia tua [fac elemoſynam *ausgestrichen.*] honora deum, Et Apoſt. In Hac ſubſtantia glorie [*Darüber* .1. [*d. i.* 2] Cor 9. vt non erubeſcamus.] Sic enim dicitur

omne illud. per quod quiſque [*Darüber:* in ſūa vita] ſubſiſtit. Vt diūes ſubſiſtit per diuitias, Sanus per ſanitatem. honoratus per honorem. Voluptarij per voluptatem. Quia tam diu ſunt tales: quam diu iſta durant. Et ſic ſubſtantia proprię. magis eſt qualitas vel extrinſecum quam ipſa eſſentia rej Quia Scrip. nihil curat quidditates rerum: Sed qualitates tantum Et ſic qualiter vnusquiſque eſt & agit, ſecundum hoc habet ſubſtantiam: Qua ſi caret, iam non ſubſiſtit Quare pauper, abiectus afflictor ſūi: ſunt ſine ſubſtantia. Denique ſubſtantia magis de bonis mundi dicitur Quare breuiter quicquid eſt in mundo: quo aliquis, poteſt ſecundum hanc vitam ſubſiſtere & florere ſubſtantia dicitur: Sed Sancti talem non habent. Heb. 10. Conſyderantes vos habere meliorem & permanentem ſubſtantiam: Et fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum (.1. poſſeſſio & facultas rerum. non mundanarum (que eſt viſio vel ſenſus) Sed futurarum: Credo autem Quod ſpiritusſanctus dedita opera. contrario modo philoſophis. ſubſtantia vtatur. ſcilicet pro accidentibus bonis fortunę, corporis & animę. & pro tota duratione exiſtentie. non prout contra accidens diſtinguitur Sed propter accidentia. etiam ea includens. Et hoc ideo, Quia confidit Cor viri in mulierem fortem, vt ſpolijs philoſophię non indigeat Ac fidem non in ſapientia hominum Sed in virtute dei monſtret conſiſtere

ps autem iſto noſtro tempore maxime currit. Quia ſecundum Bern: Amaritudo Eccleſie ſub tyrannis amara ſub hereticis amarior. Sed nunc in pace eſt amariſſima. Quia omnium deuotorum Iudicio & experientia teſte maxima tentatio eſt nullam habere tentationem. Et omnium ſumma aduerſitas, nūlla aduerſitas Et tunc maxime deus Iraſcitur, quando non iraſcitur. ſecundum eundem Bern. Non enim cum non ſentio, Sed cum ſentio te iratum. maxime propitium confido. Etenim cum iratus fueris miſericordie recordaberis Abacuk. 3. Et ps. 59. Iratus es & miſertus es nobis, Ergo per contrarium, Non iratus es, & non es miſertus nobis Sic. 2. Mach. 2. Maximi enim beneficii indicium eſt, non ſinere peccatores ex ſententia agere. Vnde & gentilis Hannibal: Spiritum neſciens. tantum carnem ſapiens In

temporalibus quoque ſic eſſe probauit. quando ait. Magnam rempublicam ſine hoſte externo conſiſtere non poſſe. quam veriſſime enim Hoc dixit. quanto magis Hęc Chriſti Ciuitas maxima
Et Ennius poeta Moribus antiquis res ſtat Romana viriſque Sic Eccleſie res moribus nouis cadit, antiquis autem ſtat (.1. aduerſitatibus.) Et ille frater in Vitiſpatrum maximam iram timuit dej: quando vno anno non fuit infirmus. Sic ergo Nunc Chriſtus. Infixus eſt in limo profundi & non eſt ſubſtantia

Blatt 91b: Et vere ſuſtinet nunc qui ſimul contriſtetur. & non eſt. Quia non eſt quia vbi non eſt aduerſitas quomodo poteſt eſſe contriſtatio? Sed nec poteſt contriſtari quis ej, qui non triſtatur. quanquam hoc ipſo maxime contriſtandũm ſit. quia non triſtatur vel quia pax ej eſt amariſſima Amos. 6. Qui laſciuitis in ſtratis veſtris & nihil patiebamini ſuper contritione Ioſeph.
Et vt occaſionem demus & accipiamus. ad intrandam Huiusmodi meditationem Chriſtus Hodie ſic ſe habet Quod

Aquę intrant ad animam eius (.1. Auari homines Eccleſiam penę extinguunt pre multitudine: Similiter & Cupiditates diuitiarum ſuffocant fidem animarum ſine modo a minimo ad maximum vt ait propheta. [*Ierem. 8, 10.*]

Infixus eſt in limo profundi. Quia in luxuriam carnis lapſi. ſatis tenaciter & fixe in ea ligantur a diabolo. Nunc enim non cecidiſſe. Sed perſeueraſſe in carnis peccatis diabolo ſufficit Et Vide ordinem. Quomodo Diuitię pariunt luxuriam: quia prius aque intrant: Diuitię foris per cupiditatem intrant, Dein ſequitur. ociũm & gula & delicie in vſu diuitiarum: vnde & mox limus profundi, dalida [*so. Ob Dalila? Richt. C. 16. Dalia, Armuth?*] enim cum generatis ſuis non poteſt abeſſe, vbi ſunt ocioſe diuitie & facultates Reſpice pontifices & ſacerdotes. & ſi non ita eſt. quod infixi ſunt in limo profundi quia aquas prius intrare paſſi ſunt: immo continuę intrare ad ſe faciunt mendacij me arguę. Et Recte, limus non ſupernus Sed profundus (.1. caro vitijs ſuis oppreſſa. Nam & ſancti de limo terrę & limus ſunt. Sed limus ſublimis & cęleſtis. illi autem limus profundi. Vides itaque Hic Concupiſcentiam carnis & oculorum quomodo Chri-

ftum (.1. Ecclefiam eius conculcet? Iam tercio Superbiam vite confydera:

Veni inquit in altitudinem maris (.1. in medias pompas & glorias mundi. Nunquid eft Hodie aliquid fuperbius arrogantius, pompofius, gloriofius principibus & facerdotibus Ecclefię? Qui etiam luxu & fplendido apparatu dignitatem & gloriam regum & principum longe fuperant. Siquidem poteftate fęculari: Imperio terreno. & dominatu vrbium regnorum prouintiarum. ita nituntur, ita rapiuntur. ita cupiunt & ampliant vbi poffunt vt fine fronte palam nihil pudeant, Hec omnia patrimonium Chrifti appellare. & pro gloria dej. & incremento Ecclefie talia augere. Cum tamen hinc neceffe fit. omne minifterium Ecclefiafticum relinquere. & ęquum iam videtur relinquere verbum Dej & miniftrare menfis [*Am Rande links:* .. fic fiat menfa ... orum coram ipfis ... laqueum, vt ... tur Schandalorum ... ella] Quare fequitur Quod tempeftas bellorum, negociorum, caufarum, contentionum. Demergat eam vt experientia abunde adeo teftetur. Vt Infelicior vix fuerit Ecclefia vnquam.
Hęc quidem, mea forte opinione quis putet componi. Sed quid fi ex Euangelio & Scripturis probarem fi tempus pateretur.
Sequitur

Laboraui Clamans. raucę factę funt fauces meę. primo Quod Euangelifatur quidem verbum dej & clamatur & laboratur. Sed ita minutim aduertitur. Ita contemnitur, vt non clamare Sed raucefcere vix putetur Sane fecundum b. Aug. tunc Rauca eft vox predicantis. Quando is qui audit, male eam aduertit: Tunc autem liquida & clara. quando clare & liquide auditur. Nam apparationes & allocutiones. Defcribuntur regulariter in fcrip. ad difpofitionem eorum ad quos fiunt
Secundo fic Quia orationes habentur. Sed tepide & raucę: Quas proximus vix audiat. Nam vere Rauca eft oratio, que afpera & dura & fine affectione producitur & ficca Eft autem nunc fere omnium quęrela de ariditate & ficcitate affectus fcilicet Quia diftracti & aridi inter orandum fit. Vox autem Clara ipfa eft plena & Iucunda deuotio. Sic olim cum effet fuccus & fanguis in Ecclefia. Iuuencule tympaniftrie clariffime cantabant Nunc

autem rauco & laboriofo opere oramus. Quare breuiter in ifto verfu. Laboriofa. arida & Indeuota oratio Ecclefie. noftro tempore vel futuro in proximo, defcribitur Sic enim olim

Blatt 92a: ex abundanti vnctione. Exultationes dej in faucibus eorum. & exultauit lingua eorum Iuftitiam Chrifti. Ita modo ex defectu adipis & pinguedinis, raucę funt fauces Chrifti. & ftridet ac gemit afpera vox in ficco gutture. Non tamen omnino perit aut filet vox eiufmodi Sicut Incredulorum. qui non clamabunt in gutture fuo. quia fimiles funt facti. fimulachris fuis. eo quod folum Credens poffit loqui. Credidi enim propter quod locutus fum. Sequitur

Defęcerunt oculi mej. dum fpero in deum meum. fic Ezech. Attenuati funt oculi mej fufpicientes in cęlum in excelfo. Hoc eft quia non exauditur Sed derelinquitur ac Inũalefcit malum, fatigantur oculi furfum videre. & fidej oculus infirmatur & minuitur in tantis peccatorum tumultibus Nam ficut per Victoriam peccatorum & malorum fides ferenatur, vegetatur & proficit. Ita econtra peccatis preualentibus, obfcuratur. Allego: Oculi Chrifti funt, ftudiofi & contemplatiũi in Ecclefia, meditantes die ac nocte in lege Domini, aliorum directores. maxime etiam prelati. qui vtramque vitam ducere debent. Sed per multitudinem auarorum, luxuriofforum, fuperborum. vehementer minoratus eft nũmerus taliũm. & defecerunt valde. Alii in lucra, alii in voluptates, alii in ambitiones. Multi etiam in Iura & traditiones hominum. & non pauci ad philofophiam Ariftot. hi omnes. quia deferunt Diuinę lectionis ftudium ideo deficiunt oculi Chrifti in Ecclefia. Qui tamen olim ficut Oculi Columbarum & lacte loti & ficut pifcinę in Efebon [*Cant.* 7, *4.*] fuerunt. proficiunt autem & profecerunt eo magis Oculi antichrifti & mundi, Videntium acũtiffime ea que funt mundi. Sicut & fauces mundi iam non raucę funt. fed fonore nimis Tropol. autem Oculi Chrifti funt. fidej fenfus & illuminationes fpirituales. illę fimiliter defecerunt in multis. etiam in his, qui multa fciunt in Scrip. ac omnia myfteria nofcunt. & ea que funt fidei pulchre callent. ita vt vere fint in eis oculi Chrifti. Sed defecerunt. Quia non fapiunt affectu. ea que fciunt, & fegniter ac frigide aguntur in deum:

ſecundum ea que cognoſcunt Nam qui multa ſcit: & non affectu in ea tendit feruide. Videntur oculi eius defeciſſe. & prope eſſe cum fatuis virginibus habens lampadem. Sed non oleum. De quibus Iſaie Qui vides multa

Et Hoc totum fit Quia affectus eorum friguit occupatus. alijs cupiditatibus: aut certe quia tentatus a talibus, non fortiter eis reſiſtit. Sed velut dormitans, infirmiter reluctatur. Et ſic alterum alterum impedit. vt oculi in ſomnum declinent & deficiant. Concupiſcentia autem fortior dominetur aut ſaltem potiore ſorte pugnat [*so*] Credo autem multos nunc (& potiſſimum ex me & aliquibus experior.) experiri hanc prophetiam. Quia optime quidem ſciűnt omnia quę credenda ſunt. Sed ita ęgre poſſunt credere & eis aſſentire, vt videantur velut quodam ſomno opprimi. & graűi corde fieri. nec ſurſum eleuare ad dominum poſſe. Hoc eſt quod dicunt. Velle quidem eos libenter credere. & paratos eſſe. Sed neſcire: quomodo fiat vt non feruide poſſint. Talis fuit ille Qui dixit. Domine adiuua incredulitatem meam. Et Apoſtoli Domine adauge nobis fidem. Quam acute putas in martyribus iſti fuerunt oculi: quod etiam in tot tormentis, non potuerunt obliuiſci eorum que videbant Nos autem etiam in vno verbo offenſi vel modico damno, mox obliűiſcimur ęternorum Quia tunc Hinuli & Capreę fuerunt. Nunc autem Bubones & noctuę. Sed Nota quod Oculi magis deficiűnt ſomnolentia quam aduerſitate. immo hac excitantur: illa autem ſoporantur & deficiunt quadam ſecuritate obdormientes. Et quid moror? Horribile verbum eſt nec ſatis exprimere poſſum. defęcerunt oculi mej. Quia Qui non vndique omnia timet, non circumſpicit. Qui autem timet, nihil negligit, quia ſedule vigilat, & omnia timet. Ideo Dominus

Blatt 92ᵇ: contra iſtum defectum tam ſollicite precepit vigilare & apertos oculos ſemper habere & expectare aduentum eius. Ideoque Timore opus eſt, qui hunc teporem excitet & excutiat ſomnum Scilicet vt cogitemus & eſtimemus, Quia ſęcűritas omni aduerſitate peior, & terribilior eſt Quare eam ſic time & fuge, ſic abominare. ſic eam ſuſpectam habe: tanquam ſit omnium maxima aduerſitas. eo quod inducit ſomnum & deficere oculos facit Et

tali memoriali illam tibi diſſuaſam tene. Quia proſperitas eſt Duplex aduerſitas. & ſecuritas bis periculum eſt Sicut. [*Ausgestrichen:* Vbi. — *Am Rande links:* ... pax, peſſimũm .... iniqũiſſimũm .... ellum ad hoc ... ge b. Aug. in .... ogo ps. 69 .... chrę] Non eſt maior iniquitas quam ſumma iniquitas. [*so*] non maior in Iuſtitia quam ſumma Iuſtitia. Non maius damnum. quam maximum lucrum, Sic non maior aduerſitas quam proſperitas nec maius periculum, quam nullum periculum. Ratio eſt quia Incautos facit. Cum enim Dixerint pax & ſecuritas ꝛc Nihil ſalũũm vbi omnia ſalua. Nihil ita [ſanum, *ausgestrichen.*] egrum: quam per omnia ſanum, Nulla tentatio, omnis tentatio. Nulla perſecutio. tota perſecutio. Sic enim diabolus nunc Eccleſiam impugnat maxima perſecutione: quia ſcilicet nulla perſecutione Sed ſecuritate & ocio. Ve ergo nobis: qui ita preſentibus abripimur. & inſenſati Viſcum diaboli non intelligimus Nos quidem facimus. Sicut Stultus heres. qui relictos ampliſſimos a parentibus thezauros, non niſi prodigere nouit, non autem augere. Sed ſemper de cumulo aufferre. Ita Pontifices. & ſacerdotes. profundunt gratias & indulgentias ſanguine Chriſti & martyrum congregatas & nobis relictas, vt non putent ſeſe neceſſe Habere, augere illum thezaurum, Nec aliter remiſſionem peccatorum. & regnum celorum acquirere, niſi illorum meritis. Cum tamen nemo poſſit participare communi bono. qui non etiam ſymbolum ſuum addiderit. Accipere enim de thezauro Eccleſie. & non etiam addere. eſt impoſſibile & fruſtranea preſumptio. [*Am Rande links:* .ui enim non laborat ..... non manducat Et ... non eſt ſotius paſſionum .. neque conſolationum erit] Verum ipſi putant ſeſe Habere in preſidio & promptu repoſitum Hunc thezaurum Vt quando velint, eo vtantur. ideo ſecuri tradunt ſe in omnia quę ſunt mundi. Quia Scilicet thezaurus ille permanet: Mundus autem tranſit, ideo cum vtrunque quęrant. prius mundum querunt, ne pretereat, poſtea abunde. cęlum ſibi ſupereſſe credentes. putant inquam (.1. ſic agunt. vt facto ita ſentire videantur. Et illũd Sap. 2. Dicere. Coronemus nos roſis antequam marceſcant. Vmbrę enim tranſitus eſt vita noſtra.

Sed timeo ne ſicut prodigis heredibus contingit, ita & nobis con-

tingat. ſcilicet productis & conſumptis omnibus bonis, mendicare & omnem neceſſitatem cum ignominia ſuſtinere. Non quod thezaurus Eccleſie. ſit conſumptibilis. Sed nobis dico conſumptibilis: Eſt enim Infinitus in ſe. Sed non in nobis quia minor pars eo participat. Talis etiam prodigalitas meritorum. Eſt etiam in religioſis Qui ſuas fraternitates & indulgentias. per omnes angulos ſpargunt, tantum vt victum & amictum habeant. Quem ſi Haberent, talia nihil molirentur Horribilis furor & cęca miſeria Quod nunc non niſi ex neceſſitate euangeliſamus, & non ex voluntate. & copioſiſſimus talium nũmerus. O mendicantes mendicantes. mendicantes. At Excuſat forte quod Elemoſynas propter deum recipitis. & verbum dej ac omnia gratis rependitis. Eſto ſane. vos videritis

De tali igitur tribulatione Eccleſie, intelligo Euangelium Matthe. 24. Cum videritis abominationem Quia mira proprietate verba in eam conſonant. licet ſic a Domino principaliter eſſe intenta, non audeam aſſerere. Tũnc enim qũi ſũnt in Iũdęa. fugiant ad montes. Et Ve pregnantibus & nutrientibus illis diebus, ꝛc

Blatt 93a: Quia ſupra ps. 67. dictum fuit. Quod Geminatio eiusdem verbi vel ſententię in ſcrip. precipue antiquis ſignificat ſpiritũalitatem rej. que narratur vel vtrunque: immo vere vtrunque ſcilicet literam ſpiritu plenam Vt ibi Viuens Viuens ipſe confitebitur tibi (.1. Viuens in carne, ita tamen vt ſit ſimul viuens ſpiritu Sic & hic. Deus tu ſcis inſipientiam meam. Vt Hoc non de Inſipientia carnis vel peccato literali intelligas. addit. Et Delicta mea a te non ſunt abſcondita. Vel ſimul de peccato exteriori & interiori. Vt Inſipientia intus. delictum foris. Vel propter geminationem ſententię. 2x Inſipientia, intus & extra. Duplex delictum ſcilicet extra & intus. Ita. Non confundantur & non erubeſcant. (ſi eſt idem verbum vt in hebr. patet Si autem non, (vt in gloſa.) ſtat ſua differentia.) Quia & interior & exterior eſt confuſio. & ſimiliter. interior & exterior erubeſcentia Ita & [3 *am Rande.*] Extraneus factus ſum fratribus meis. ſecundum exteriorem habitum & interiorem. & peregrinus eodem modo Quia iſta geminatio (.vts.) taliter notari Iubet

[*Am Rande links:* Vt ſic nec coram deo nec hominibus confundantur Sed vbique glorioſi ſint] Ita denique Cum in principio dixerit Infixus ſum in limo ꝛc quod de literali morte & carne intelligitur) Infra ne geminetur idem. Orat. Vt non Infigar in luto. q. d. ſufficit ſemel: ſecundum carnem. paſſio & mors non moriar & occidar ſecundum ſpiritum & animam: ſicut illi qui pereunt & damnantur: Illi enim pereunt ſecundo. & Infiguntur in luto ſecundo. Et non tantum moriuntur morte [ſecunda *ausgestrichen.*] prima Sed etiam ſęcunda. Nam ſicut eſt Mors prima & ſecunda. ita. & paſſio. profundum, limus tempeſtas omnia 2ª ꝛc Vnde hanc ſpiritŭalem perditionem & mortem exponens addit. Neque abſorbeat me profundum, neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum, ſcilicet ne forte. claŭſo ore inferni. exire nequeam ſicut damnati. Intraŭit enim in infernum, qui aperuit os ſŭŭm: Sed non potuit os ſuum ſuper eum claudere & eum retinere. Sed patŭit ej omnino ęgreſſus. Eodem [*so*] morte. os mortis ſuſcepit eum. Sed non potuit eum claudere. Sic & ſancti Intrant in mortem in os profundi. Sed non in ea claudentur. quia reſurgent a morte Et puteus inferni vel pugatorij [*so*] non poteſt eos abſorbere ac concludere. Sicut Impios. Quos demergit tempeſtas ſecundo (.1. corpore & anima.) ſimiliter & lutum & Aqua. Nam quando Impij & reprobi moriuntur vtroque moriuntur ſcilicet corpore & anima. ideo geminatio illa. eos deſcribit. Iuſti autem quando moriuntur ſolum ſecundum carnem moriuntur ſecundum quam etiam tandem euadent. Quare ipſi Infiguntur vt non Infigantur ſicut Chriſtus caput eorum

Tropol. autem Eſt. Quando Electi non permittuntur in peccatis deſperare. quando mortui ſunt & in limo peccatorum. Sed non abſorbentur in illis. Sed per penitentiam patet eis os Inferni & exitus.

Deus tu ſcis ꝛc

Hoc ideo dicit Quia Iudęi cum Chriſtum crucifixiſſent. putabant iam omnibus perſuaſum eſſe: ipſum eſſe peſſimum & maledictum a deo. & omnino Impium & ſeductorem Quia lex Dicit. Maledictus a domino qui pendet in ligno. Ideo ad hoc genus

mortis festinabant, vt eum, Deo ostenderent odibilem. ac sic eam Concluderent authoritate legis. ipsum non potuisse perire tali morte, nisi Iniustus esset coram deo. Ideo dixerunt. Confidit in deo. Saluum faciat eum si vult. q. d. Non videtur quod velit eum vel voluntatem in eo habeat. Quia Maledictus a Domino, qui pendet in ligno. Ideo Ecce ignorantes quomodo esset maledictus, Et verum quidem est. quod fuit maledictus a Domino: quia fecit eum pater maledictum pro nobis. Et vere propter peccata mortuus est. Sed ipsi nescierunt, quomodo essent sua Deus autem nouit. Quare dicit Illi ignorant mea delicta. Tu autem scis .1. quomodo sint mea non Intelligunt, . quia aliorum fęci mea Non Intellexerunt etiam. Quod maledictio ista non potuit totam personam absorbere. Sed fuit absorpta. quia deus erat nulli potens maledictioni subiacere. sed tantummodo caro eius. Et ideo simul maledictus & benedictus, Simul viuus & mortuus: simul dolens & gaudens. Vt omnia in se absorberet mala. & omnia ex se conferret bona Benedictus dominus noster Amen

Blatt 93ᵇ: [Cum autem sit 2: Zelus scilicet Dej & proximi sicut & Charitas, pulchre hic vtrunque exprimit dicens: zelus domus tuę .1. Zelus tũi & proximorum vt sint tibi domus & tu glorificeris *Oben am Rande quervor.*] Zelus Est nihil aliud. nisi ira, odium, displicentia ꝛc amoris vel amor iracundus: ideo eos tantum pro obiecto habet. quos & amor. Et est nihil aliud, nisi odium, Inuidia vel displicentia mali vel vitii in eo quod diligimus. Quare nullus potest Zelare nisi qui amat. presupponit enim amorem. & in id obiectum agit in quod amor. Amor qui diligit bonum in eo & promouet. Zelus. qui odit malum in eo & remouet. Inde dicitur deus Zelotes. Christus in prophetis. Quia maxime diligit Iustitiam & odit iniquitatem in suis fidelibus;
Sed Zelus domus Dej. est excellentior alijs Zelis. sicut Charitas excellentior alijs amoribus, Quia Charitatis est diligere & velle alicũi bona non quecunque neque ad quodcunque. Sed ęterna bona. & ad salutem spiritualem. Sic Zelus diũinus vel spiritualis. Est odisse vel nolle alicũi mala non quecunque nec ad quodcunque. Sed mala spiritualia ad ęternam damnationem, Quia sepius

ne ifta mala Habeat dilectus fuus, irrogat ej omnia mala carnis & mundi. Sic Deus Zelat fanctos fuos. dum eis mala mundi infert, ne mala fpiritus eis noceant. Ideoque valde perniciofe & contrarie diligit & odit mundus. quam deus.

[*Am Rande links:* Mundus / diligit bona carnis \ odit mala eius]

Et talis Zelus hodie refriguit ficut & Charitas. Et videtur etiam dominus abftuliffe fuum zelum ab Ecclefia. ficut per Ezech. 16. minatur dicens. Auferetur a te Zelũs meus. Et amplius non irafcar tibi. que eft Horribilior ira eius

Comedit me (.1. rodebat, terebat, macerabat fic ibi tabefcere me fecit Zelus meus Et Vidi preuaricantes & tabefcebam. Et defectio tenuit me

factum eft mihi in opprobriũm. ꝛc licet ifta in Euangelio non legantur Quod Ieiunium & cilitium Chrifti irriferint, tamen ex quo omnia alia eius dicta & facta, riferunt, contempferunt, immo & quedam blafphemauerunt: confequens eft quod etiam in his eum irriferint. Nam Cum ipfe paupertatem predicaret & diceret. Quam difficile eft diuitem intrare in regnum cęlorum. audiebant hec (ait lucas.) pharifej qui erant auari. & deridebant eum [*Am Rande links:* luce 16. Et eiufdem. 8. puellam refufcitantem, deridebant Et Ifaie 28. Viri illufores dicũntur fimiliter prouer. 3. &. 9. Et ps. 1. In Cathedra derijorum non fedit] Igitur ficut in illo: ita in abftinentia & veftitu & omnibus eis contrarius fuit. Ipfi autem amabant Epulari fplendide & preciofe veftiri ficut Epulo ille: Ideo peruerfi omnia peruerterunt Sed & membris fuis idem contigit & contingit vfque Hodie: quod ftulti a mundo reputantur. Quia non querunt ea que funt mundi Scilicet Epulas & veftium pompas. Quod monftrum adeo fane Hodie inoleuit. vt qui inter nobiles non eligit cum Chrifto parabola & opprobrium effe, cogitur pro veftibus & crapula (vt eis non diffimilis fit, in ornatu & gula) pene totam fubftantiam perdere & in preffuram ire, Et Hi fi qui funt. qui eos non imitantur: bene intelligunt & canere poffunt Hos verfus operui in Ieiunio animam meam & factum eft in oprobrium [*so*] mihi ꝛc. Nam Querelas multorum audimus: Quod vituperantur velut non

Homines: qui ſotietatem eorum vitant. ſic enim ſine dubio & Chriſto contigit. Et primitiuis fidelibus contigiſſe b. petrus teſtatur dicens 1 pet 4. Admirantur non concűrrentibus vobis in eandem luxurie confuſionem blaſphemantes. Si [*so*] b. Agatha. Anaſtaſia. paſſe ſunt [*Am Rande links:* ... unt enim oportet confirmarj *Es iſt . tzt ſso der braüch*]

Verum Nota Quod ieiunium debet ordinarj non ad iactantiam. Sed Hűmiliaui inquit animam meam phariſei enim & Hipocrite ſic Ieiunant. vt animam eleuarent in vnicam gloriam & iactantiam. [*Am Rande links:* ſolum corpus humiliant]

Sic & illud credendum eſt, factum eſſe. licet Euangelium non habeat. In me pſallebant qui bibebant vinum. Nam et membris ſuis ſimiliter contingit. Quod autem bibebant dicit vitium Cupiditatis notat & in vino, lautitias potus, Quia ſimplex refectio in Scripturis. per Guſtare aquam vel panem ſolet exprimi. vt act. 10. Et cum Eſuriret voluit guſtare. 2 Regum 17. Tranſierunt feſtinanter. guſtata paululum aqua.

Differunt Veritas ſalutis (.quia eſt fidelis impletio ſalutis. Et quod addit tuę. excludit ſalutem mundi carnalem.) Et Salus veritatis vel vera (.eſt ſalus ſpiritualis & ſolida contra hoc. quia vana ſalus hominis.

Blatt 94a: Quoniam benigna eſt miſericordia tua ſicut in Gloſa dictum eſt. Tempore martyrum multum benigna fuit miſericordia quia tribulatio multum amara. Et ſimiliter tempore Hereticorum. Nunc autem multo magis. Sed non niſi paucis. Quia paucis apparet tanta Eccleſię miſeria in pace ſua, Quam dominus maxime fleuit. quando ſuper Ieruſalem fleuit & ait. Et nunc quidem in hac die tua, ſi cognouiſſes quę ad pacem tibi. nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Ita ſi & nos cognoſceremus ea que nobis ad noſtram pacem ſunt, ſcilicet quia ſunt omni tribulatione priora ſine dubio aliter ageremus proinde vt dixi. Quilibet ſibi formet & faciat. maximam tribulationem: Quia ſic ſcriptum eſt paraſti in conſpectum eo menſam, aduerſus omnes qui tribulant me. Nemo vllo modo accedat ſacerdos ad altare: niſi multis tribulationibus ſit onuſtus. & multis miſerijs refertus Sed quia pax & ſecuritas non ſinit nos talia

videre. ideo laboremus & monſtremus. Quid conſyderare debeamus. vt multas miſerias videamus. vt ſic miſericordiam domini magnificemus & benignificemus. Nam non eſt poſſibile miſericordiam dej magnificare & bonificare. Niſi Quis magnificet & malificet prius miſerias ſuas vel eas tales agnoſcat. Non enim Hoc eſt miſericordiam magnificare, vt vulgo putatur. Quia deus parua putet peccata. Vel quia non puniat ea: immo Hoc eſt maxime miſericordiam eius extenuare. Quia qui paruum reputat malum, quomodo poteſt magnum bonum, quo illud tollitur? Ideo omne ſtudium noſtrum id eſſe debet, magnificare & aggrauare peccata noſtra. & ſic ſemper magis ac magis accuſare. Et aſſidue Iudicare condemnare Quanto enim quis ſe profundius damnauerit. & peccata ſua magnificauerit, tanto aptior eſt ad miſericordiam & gratiam Dej. Hoc eſt enim. quod Apoſt. prohibuit, vt nobis placeamus vllo etiam puncto Sed maxime & in omnibus diſpliceamus ac ſic cum Iob vereri omnia opera noſtra. Nam qui ſibi complacet, non poteſt in timore dej ſtare & ſine preſumptione eſſe. Eſſe autem ſine timore quid peius? Ideo ad ſummam diſplicentiam ſũi. etiam in bonis noſtris. tendendum eſt omni ſtudio

Primo itaque Conſydera omiſſiones tuas & hoc multipliciter. primo in naturalibus Quia. Vide an per ſingulos dies & horas in tota vita tua. Deum laudaueris & gratias egeris adhoc enim teneris ſtricto precepto. & Iure naturali. Nam cum ſingulis diebus & horis beneficia dej acceperis. ſcilicet vitam, eſſe, ſenſum. intellectum. Inſuper victum & amictum & miniſterium ſolis cęli & terre. & omnium elementorum, multis nimis varietatibus, manifeſtum eſt quod acceptis gratias debes Sed quis hic non videat infinitas omiſſiones & ingratitudines ſuas? Quis enim pro vna die ſatis gratias ęgit? Secundo in gratuitis perceptis ſcilicet ſacramentis & bonis Eccleſię: Quę non minus tibi miniſtrat quam totus mundus. cum ipſa ſit mundus quidam intellectualis Igitur vitam, ſenſum eſſe. intelligere. victum & amictum in ſpiritualibus, miniſterium ſolis Iuſtitię. cęli & terre & omnium que ſunt in Eccleſia. bonorum accipis ſine intermiſſione. [*Am Rande links:* Beati oculi qui vident que vos videtis. quanto deſy-

derio illi ea querebant in quibus nos ſumus] Et ecce Iam altera vice ſupplantaris a beneficijs Dej & infinitas omiſſiones immo Infinities infinitas ingratitudines tuas vides. Quia per ſingula momenta infinita beneficia tibi offeruntur a domino. Et ſicut pro vna buccella panis. ita nec pro vno verbo veritatis dignas poteris agere gratias. Qui autem iſta beneficia vilia putat. & omiſſiones illas non magnificat, nunquam vere humilis & ſibi diſplicens erit. Nec miſericordiam & bonitatem idoneus erit eſtimare. ſicut de eis ps. 91. dicit. Vir inſipiens non cognoſcet Hęc: & econtra. in factis tuis meditabar. & meditabor in omnibus operibus tuis Sed Ha quot ſunt qui omnia fortuitu fierj putant. Neſcientes vel non credentes Hęc a domino ſeſe accipere. Et hęc quidem tantum de omiſſione gratiarumactionum.

[*Ausgestrichen:* Secundo Conſydera Commiſſiones] Tercio tandem omiſſiones preceptorum Dej non tantum quo ad ſubſtantiam facti vel operum, Sed multo magis etiam. quo ad qualitatem vel quantitatem. Quia diligere deum & proximum & Cetera. quoties offendiſti. Sed & ſi dilexeris maxime timendum. Ne non tantum & taliter

Blatt 94[b]: quantum & qualiter. quo ad numerum & pondus cordis & affectus teneris. Sed quis definiuit tibi aut quis tibi dicet. quoties aut quam feruenter Hoc deus a te exigat? Ita vt ipſe ſolus ſibi Hoc Iudicium reliquerit. ac iam ipſe neſcire cogaris omiſſionum tuarum & numerum & modum ſeu menſũram. Ac certe Hoc vnicum ſatis abunde. omnes etiam ſanctiſſimos vehementer humiliat & in timorem mittit: Nam Ipſe Iudicat Iuſtitias, & gladius Iudicij ſui bis acutus eſt ideo orandum Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me domine. & ab alienis parce ſeruo. Sane omnia in pondere numero & menſura a deo fiunt ita etiam a nobis requirit Numerus eſt. quoties faciendum ſit idem. Menſura. quot vel quibus ſcilicet tibi proximis, deo pondus feruor & intenſio. Sed Quis proximos menſuret quibus debes? niſi deus, Quis pondus niſi idem ponderator ſpirituum? Quis numerum niſi idem? Igitur Vide hic innumeratas tuas omiſſiones & neceſſarium timorem ac humilitatem

Quarto denique omiſſionem Zeli ad alios corripiendos monendos. Hoc eſt vniuerſa peccata aliena: que tacendo incurriſti. vel Scandalo tuo fieri fęciſti. Sed & hic neſcis. quoties quantum & quam grauiter delinquas,

Quinto tandem commiſſiones & prohibitionum tranſgreſſiones. Quę ſuum quoque numerum habent & non potes ſcire quoties quantum ꝛc.

Sexto omnium aliorum peccata. tanquam tua facere. & omnium miſerias ferre debes. Nam alter alterius onera portare debet. Sed cum iſta ſint. per omnem dimenſionem infinita. ſi hec recte. & cum affectu ponderabis. ac non aliter. quam ſi tua eſſent. cogitabis. Quomodo non dej miſericordiam maximificabis: Qui tot tibi peccata & miſerias indulget? Nam qui non ita facit omnium peccata ſibi communia, quomodo implebit legem Chriſti? quomodo imitabitur Chriſtum? Qũi ſic feciſſe ſecundum Apoſtolum ſuper hunc ps cognoſcitur. Quia non ſibi placuit. Sed aliorum imbecillitates & miſerias ſuſtinũit. Quia Improperia Improperantium deo ceciderunt ſuper eum. Ita & ſuper te cadere debent. & omnia ſuſtinere. & totum iſtum ps cum eo: tanquam tibi proprium orare Et Sic potes dicere. Quam benigna eſt miſericordia tua. Saluum me fac. quoniam Infixus ſum

Septimo quod pax & ſecuritas noſtri temporis. maximum eſt impedimentum quare miſericordia Dej ſit non multum bona aut magna. quia mala non ſinit viderj multa & magna. quanquam ſiquis ponderet, eo maior ſit. Quia tanto maior ira dej ſuper nos eſt: quam ſi auertere volumus, multo maiore inſtantia & timore & humilitate orandus eſt. quam tempore martyrum Nam ibi tanta confidentia orabatur vt etiam laudaretur deus in malis & gauderent in paſſionibus. Nunc autem non ſic. quia in pace & ſecuritate gaudere non poſſumus. Ideo orationes noſtrę modo, triſtitię tantum plenę ſunt, timore & afflictione aut ſaltem eſſe debent Quia longe factus eſt a nobis conſolator. eo quod longe factus ſit tribulator.

Octauo ſuper hec omnia potes flere amariſſime. quod pre duritia tua. talia non ſentis, nec moueris, nec afficeris. Cum quodlibet illorum tale ac tantum ſit, vt omnibus lachrymis non

poſſit ſufficienter deplorari Quare. ſi in illis gemere non potes Geme ſaltem quod gemere non potes. plora quod plorare non potes, triſtis eſto quod triſtis eſſe non potes, humiliare, quod humilis eſſe non potes, Time quod· timere non potes & ſic de alijs. ſi forte vel hoc diuina miſericordia reſpiciat. & magnificet ſeſe ſuper te

Et Vt modum & manuductum magnificande miſericordię dej accipias. Conſydera aliquem vel aliquos. qui ſubito in peccatis ſuis occiſi vel mortūi ſunt. puto autem. Quod ſi ſanus es. non acciperes totius mundi omnem gloriam, diuitias & voluptates. Et ita perires. Etſi ſcires te ita periturum. & totius mundi. precio. te. ab eo interitu redimere poſſes. libentiſſime faceres.

Blatt 95a: Diligenter obſecro intende. & affectum taliter pereuntium tibi forma & Induę. Credo videbis horrorem ſuper horrorem: & magnam bonitatem Dej ęſtimares ſi te ſic eriperet. Et ipſe putas iam damnati. ſi eriperentur. quam immenſe magnificarent dej miſericordiam At nunc id adde. Nonne ſicut illi perierunt, ſic tu potuiſti eodem momento. & per momenta adhuc ſingula, Et ſicut illi damnati luunt, ita & tu potuiſti. Quod autem non eſt factum aut non fiat etiam iam. Nonne Hęc eſt infinita abyſſus bonitatis diuinę ſuper te? An tam inſipiens es. quod minorem eam reputas bonitatem: quia conſeruat: quam quia redimeret? Noli ita ęſtimare. Sed omnino finge tete iam eſſe damnatum cum omnibus demonibus, (Quia ſine omni dubio talis ex te fuiſti & es.) Et ideo eadem menſura: gratiam dej pondera preſeruantis te a damnatione: qua menſurares eam tete. ex medio inferno eruentis. Talem deuotiſſimam & efficaciſſimam meditationem Habuit Ezech. quando ait. Ego dixi in dimidio dierum meorum. vadam ad portas inferi Cum tamen nunquam intrauerit. Et .infra. tu autem eruiſti animam meam vt non periret. Ecce Erutam dicit: quę nunquam ibi fuit. Sed quia ex ſeſe. ad ibi deputata fuit. Et Dauid. De profundis Clamaui ad te domine. ꝛc Sic enim dominus deducit ad infernum & reducit Sic magnificat miſericordiam ſuam nobiſcum. Qui autem tali meditatione non exercentur. vilem reputant miſericordiam ſuam. Contra quos Iona. 3. [*d. i. 2 Vers 9.*] Qui fruſtra derelin-

quunt misericordiam suam ꝛc Nam & ipse tali affectu dixit. De ventre inferi clamaui ad te. Et omnes sancti ita affectu prius cum domino moriuntur. & descendunt cum eo ad infernum. Et sic tandem cum eo resurgunt. & ascendunt ad cęlos & mittūnt dona spiritus in alios. Hec autem omnia tropologice inquam. Nam moriuntur quo ad affectum & intentionem peccati. Et similiter quo ad affectum penarum inferni descendunt in illum Et sic omnes orationes ps. que in persona Christi in inferno constituti clamantur. Clamantur etiam in persona sanctorum: affectu & corde in infernum descendentium. Sic Conuertantur peccatores in infernum omnes qui ꝛc Quare qui non cum Christo moritur, ad inferos descendit, nunquam etiam cum eo resurgit & ascendet, Vnde hic orat Erue me, libera me: Quę omnes sunt affectuosissimę orationes, etiam eorum qui sunt in meditatione inferni: sicut sunt Christi: literaliter in inferno constituti. Sequitur Ergo Quod Mundaui homines Quia in bonitate sua viūūnt: & non descendunt cum domino ad inferos. Sed potius ascendunt ad cęlos. ipsi tandem descendent & non ascendent Sic de sanctis dictum est ps 106. Ascendunt vsque ad cęlos. & descendunt vsque ad abyssos anima eorum in malis tabescebat Hanc autem Tropologiam passionis Apostolus nobis in multis locis studiose commendat. Quia plurimum ad intellectum scripture conducit & vehementer ad bonum promouet. Sic enim vt dixi Et hoc exponit Christus non sibi placuit ꝛc Volens quod nos tropologice idem faciamus. scilicet affectu & meditatione omnium peccata Induere. & sic Infirmitates Imbecillorum sustinere & non nobis placere. Sed placere alter alteri in bonum, non in malum eius. In Edificationem non in Destructionem, Quod autem hanc auctoritatem sic tropologice accipere debeamus. Audi magnum verbum. Quęcunque enim scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt scilicet moralem. Ergo & ista de Christo ad literam dicta. nobis sunt Moralis doctrina

Cum igitur nostro tempore Reales passiones & tribulationes non habeamus, summe necessarium est vt saltem affectuales istas nobis inferamus. Vt sic apti simus. quibus deus misereatur & quos saluet. Ac sic

noſtri ipſorum ſimus Tyranni Tortores, Heretici. excitantes tales affectus qui nos perſequantur & ad meliora cogant. ne per pacem & ſecuritatem diſſoluamur: Quia pax & ſecuritas hijs affectibus omnino repugnat. & Voluptas valde impedit gula ꝛc [*Darunter in der Randmitte die Signatur: D*]

Blatt 95ᵇ: Et ideo cum Iacob lugens deſcende ad inferos. Et Hoc tibi inſigne pone. Quando tepidus es. & non in inferno cum corde tuo Scias ibi periculum tuum adeſſe Et pacem & ſecuritatem tibi inſidiarj ad interitum. Quare diu & nocte non taceat pupilla oculi tui. Et ne dederis requiem & pacem tibi (.1. ſecuritatem.) quia tunc repentine ſuperueniet tibi interitus.
Igitur Chriſtus ſemel deſcendit. Et ideo eum ſequuntur omnes quocunqne ierit, precepit enim ſequi ſe debere. ſi autem in omnibus alijs cur non etiam in hac? Igitur Si queris ſignum gratię Dej. & an ipſe ſit Chriſtus in te: Ecce non datur tibi ſignum, niſi ſignum Ione prophetę. Si ergo triduo in inferno fueris: ſignum eſt Quod tecum Chriſtus & tu cum Chriſto ſis. Quare ſumme timendum ne illud ad te dicat Ezech. 16. Quieſcet indignatio mea in te Et auferetur Zelus meus a te Qua ira, non eſt maior. Quia ſimul neceſſe eſt Charitatem auferrj: ſi Zelus aufertur cum ſint duo comites inſeparabiles ps. 4. In tribulatione dilataſti mihi. ſic econtra in ſecuritate, ſine dubio, conſtrinxiſti & artaſti mihi Et ps. 17. diſciplina tua ipſa me docebit, ergo econtra pax mea, me dedocebit Vides itaque quam vere periculoſa ſint tempora iſtius pacis & ſecuritatis. qualia ad Timoth. apoſtolus deſcribit Nam omnia que ibidem ponit. ex pace & ſecuritate oriuntur. ſcilicet Cupidi, elati. voluptatum amatores ꝛc Ideo tanquam ſumme iratum deum cogita. & non falleris. Quia Zelum eius in te non ſentis. Et Nota: Quod ſicut prima tempora fęlicia fuerunt quia diſcipline & tribulationis tempora fuerunt. Vbi Eccleſia maxime profecit Sic nouiſſima infęlicia. quia pacis & ſęcuritatis tempora ſunt & erunt vbi Eccleſia maxime deficit & deficiet. Et vltima perſecutionum Eccleſię erit pax & ſęcuritas, ſecundum Apoſtolum Qui ait Cum dixerint pax &

ſecuritas, repente ſuperueniet eis interitus. Sicut Zodomitis & in Diluuio. Sicut denique Iudęis in Deſtructione ſua.
Vnde & Apoc. 3. vltimo inter ſeptem Angelos ſcilicet Laodicię. imputatur. quod nec ſit frigidus nec calidus Sed tepidus. Hoc eſt in pace ſecurus,

Conclude igitur. Quandocunque non es ſic affectus, ſicut iam in inferno ardens & damnatus, vel vt iam moriens, non poteris Digne tales orationes dicere. Nec preſumas quod perfectus ſis. Quia quanto expreſſius & intenſius hunc affectum Induere potes, tanto magis proficis Et quanto frigidius, tanto magis deficis. Quare hinc optimam habes occaſionem humiliandi. Quia Quando non es in inferno vel morte, confidenter. potes timere iram dej. & nondum ſperare eius miſericordiam. Necdum enim dignus & aptus es vt miſereatur tui Sic In vitispatrum. dicitur Quod nullum diem aliquis poteſt explere, niſi eum nouiſſimum reputet. Ita nos addemus, Nec vllam horam vel momentum digne explebit, niſi affectuoſe eam velut nouiſſimam eſtimet. Talis enim humiliabitur & timebit Et ita Deus ej gratiam ſuam dabit Et requieſcet ſuper eum ſpiritus eius Vnde dicit Sapientia. Ego mater pulchre dilectionis, timoris & agnitionis & ſancte ſpej. Hoc eſt autem non tantum in affectu timoris agendum. Sed etiam in affectu ſpej & amoris. Vt ſicut nullus digne orare poteſt. orationes afflictorias, niſi vts dixi, in mortem & infernum eat. Ita econtra nec digne poteſt. laudes letabundus dicere niſi affectu ſpej aſcendat in cęlum. ac quamintenſius poteſt, ſeſe in medio angelorum & ſanctorum iam de facto eſſe reputet. Sic etiam amare (.Scilicet ſecundum ſpiritum.) niſi quis. Induat affectum domini Iheſu. Hoc eſt Cogitet. ſi ipſe quoque ſummus eſſet, nobiliſſimus, ditiſſimus, potentiſſimus & maxima charitate: pro hoſte ſuo vel viliſſimo latrone. ſeſe in omne malum & mortem traderet. Hoc quanto affectuoſius fęceris, tantomagis intelliges Charitatem Chriſti. & accenderis ad Charitatem erga eum

Blatt 96a: Dederunt in eſcam meam fel ꝛc Hoc Iudęi etiam allegorice fecerunt & faciunt. Quando veritati quę eſt Scripturis (ipſe Chriſtus ſcilicet.) poſtquam eam crucifixerunt & contorſerunt

in ſuum ſenſum & ſuum arbitrium, miſcere tentant amaras gloſas, Inũidas & blaſphemas contra Chriſtum vt Moſes deut. 32 prophetauit. fel draconum vinum eorum. Veritas enim comedit nos & nos eam Ipſa eſca noſtra. & nos Eſca eius: Ideo cum ipſi deberent eſca eius eſſe: quos in ſeſe incorporaret. ſicut Chriſtus nos deuorat & tranſmutat in ſe. & ſumus Eſca eius. Sed facti ſunt fel, amariſſime perfidię. ita vt comedi non poſſint. ſicut ficus ille male & male valde apud Ierem. 34. [*d. i. 24.*] Vnde & dominus maledixit ficum que non habuit fructus & quod hoc non propter ficum Sed in ſignum fęcerit maledicendę Synagoge per hoc nobis Indicant Euangeliſtę. Quia dicunt non fuiſſe tempus ficuum, q. d illa ficus non meruerat maledictionem. Sed illa quam ſignificabat. cuius fructus eſuriebat Sic etiam nos ſumus potus Chriſto & veritati & veritas ac Chriſtus. econtra potus noſter, Quia Epulamur cum domino in mutuo conuiuio pinguiſſimo ipſe nobiſcum & nos cum illo. dum inuicem incorporamur. Sed Iudęi facti ſunt acetum & corruptum vinũm & Inueteratum per Infidelitatem Ecce quam magnum ſacramentum illi impii neſcientes contra ſeipſos perpetrauerunt. Dominus enim cum guſtaſſet noluit bibere. Quia veritas ſcrip. & fidej non recipit eos. nec gloſas eorum. Sed potius moritur & extinguitur in eis

Horum furorem per omnia imitantur Heretici. Qui ſimiliter veritatem potant felle ſuę perfidie. & aceto ſui ſuperbiſſimi ſenſus. Sed non recipit eos lingua & guttur Chriſti. Quia Doctorum ordo ſentit amaritudinem fellis draconis. & ideo reſpuit eos cum ſuo felle & aceto Sed & omnes qui in malitia & preſumptione peccant & ſacris participant in peccatis ſimiliter faciunt. Quia volunt domino incorporari & potare eum Sed non poſſunt Et horum Hodie grandis eſt numerus vt omnes qui in ſuperbia & Inuidia, luxuria, ira, cum propoſito accedunt ad ſacramentum Eccleſie. Vel preſumunt ſaluari Sed reſpuit eos Dominus ſicut Hereticos & Iudęos. Scilicet quam diu tales ſunt. Si enim emendarentur. vtique eos biberet & ipſi eum. Sed inter eos nullus eſt talis Ideo Iuſto Iudicio ſtatim ſequitur

Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum.. Hic Signanda eſt Notabilis Quod omnes vindicte & imprecationes &

maledictiones ſiue Iudęis ſiue alijs, in ſcrip. predictę. ſecundum tropologiam ſunt ſaluberrime & optantiſſimę [*so*] vtilitatis. ſicut Apoſtolus Ro. XI. innűit dicens Nolo vos fratres ignorare myſterium hoc, vt non ſitis ſapientes apud vosipſos. Quia Cęcitas contingit ex parte in Iſrael ꝛc Ecce myſterium hoc ait eſſe. vtique ſalutare, nobis ſcilicet licet [*so*] non illis Et ſic tales maledictiones non tam ex ira prophetantur. quam ex ſumma Charitate nobis impetrantur. Igitur in me ſit iſta maledictio moraliter intellecta Menſa ſiue ſcrip. ſiue Sacramentum altaris, ſiue refectio corporalis, fiat in laqueum vt capiat me ſecundum carnem, & liberet ſecundum ſpiritum. vt comprehendatur peccator in operibus ſuis Et in retributionem ſcilicet vt caro peccati ſubijciatur & humilietur Iuſtę. que dominata fuit ſpiritui Et faciat ej ſpiritus ſicut ipſa fęcit ſpiritui. Quia filia iſta Babylonis Miſera. Beatus qui retribuit tibi retributionem tuam quam retribuiſti nobis, vt cum Sanſone dicamus ad iſtos quinque ſenſus ſatrapas paleſtine (.1. carnis.) Sicut fecerunt mihi ſic feci eis

Blatt 96b: Et in ſcandalum. ſcilicet vt ſemper offendat & nunquam proficiat Sed peior fiat eius poteſtas & infirmior Obſcűrentur oculi, (ſcilicet concupiſcentie). vt non videant vanitatem Sed ſinant ſpiritum videre veritatem. Et dorſum eorum ſemper Incurua. vt non erigat ceruicem contra ſpiritum, nec leuet calcaneum ſuum contra eum aut incuruet eum Effunde ſuper eos iram tuam — ſcilicet Ieiunando, caſtigando, affligendo, frigus, eſtum, famem, ſitim, nuditatem. homines perſecutores verbo & opere. Et furor irę tuę comprehendat eos (.1. vt euadere non poſſit Sed omnino mortificetur. & crucifigatur. Fiat Habitatio eorum deſerta (.1. nullum peccatum. nulla delectatio: nihil mundanum aut carnale in ſenſibus moretur, Sed ſint deſerti Et in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet. Pereat omnis cupiditas carnis & in eius membris, non relinquatur. motus peccati. Et Hanc Tropolog. Apoſtolus Ro 6 .8. & 7. pulcherrime deſcribit. Vbi dicit Quod non regnet peccatum ꝛc.

Aliter etiam ſic poteſt ſalutariter intelligi Scilicet. Quod tales impij. agnoſcat [*so*] tantas vindictas ſuper ſe veniſſe & im-

pendere. Immo & quilibet ſanctus timeat ne ſint ſuper eum Et ſic illis Agnitionem. His timorem adde in Expoſitione iſtorum verſuum vt ſic. fiat menſa eorum (.1. vtinam agnoſcant, vtinam reueletur eis, vtinam intelligerent & ſaperent. quod menſa eorum eſt eis in laqueum Quia enim ſic futurum preũidet eis optat vt & ipſi ſic nouiſſima preuideant. ſecundum illud Moſi deut: 32. Vtinam ſaperent & intelligerent ac nouiſſima preuiderent. Sic enim fit menſa eorum in ſchandalum, quando eis fit: fit autem eis, quando ipſi intelligunt [*Am Rande links:* quamdiu enim non cog . . ſcitur aliquid eſſe fa . . . m nondum ei vel . . . d eum, factum eſt . . . autem apud eum, quando . . . oſcitur factum eſſe] Quia vt ſepe dixi mos eſt ſcripture: loqũi & apparere ad modum eorum, quibus fit Ideo & hic, fiat, dicit: cum ſine dubio ſit aut ſicut eſſet. ita certe futura erat. Sed nondum eis fit aut facta eſt. Sic de ſequentibũs ſimili modo

Secundum Timorem. autem vt ſic. fiat menſa eorum (.1. ſic timidi fiant & metuant, ac ſi menſa eorum ſit eis in laqueum, vt ſic per humilitatem. & timorem, non fiat eis laqueus. [*Am Rande links:* . . . enim timetur ta . . . eſſe. iam ej factum . ſt tale.] Quia ſine dubio. ſi preſumunt & non timuerint. Ipſa preſumptio. fit laqueus vel facit laqueum ex menſa iſta. Eſcam enim dedit timentibus ſe. Non timentibus autem. Eſcam non Sed laqueum. Quia vts. Niſi Quis deſcendat ſemper in infernum affectu & timore, non erit in ſecuri [*so*] ſtatu. Qui enim ſecurũs eſt minime ſecurus eſt. Et qui timidus & pauidus eſt Beatus eſt, quoniam minime pauebit

Hinc credo. quod tanta abominatio abundet Crapularum. & luxuriarum. Quia nec ſpiritualem nec corporalem menſam timemus in laqueum nobis fierj. Quia non cum timore ſumimus cibum ideo mox capit ipſe animam noſtram & illaqueat, in titillationem carnis, in multiloquia, in leuitates & alia portenta ſine numero (.1. in retributionem & in ſchandalum, Et tunc mox oculi obſcurantur. ad Videndum diuina. Et dorſum (.1. caro Incuruatur) ad concupiſcentias ſuas & alia que ſunt in mundo Sed cum Hoc omnibus alijs contingat in menſa ſua: quam maxime Clericis & religioſis id contingit. Quorum menſa, cum ſit aliorum ſudor &

peccata incomparabili timore timenda ſit, ne ſit in laqueum. Vere non tantum in laqueum Sed in laqueos potius erit. Quia & alienis & proprijs peccatis irretiuntur. O vtinam & nos intelligeremus & ſaperemus ac nouiſſima preuideremus. Quoniam iſte imprecationes non alibi, nec inter Iudęos nec gentes (.quo ad menſam corporalem.) ita abundant. ſicut apud ſacerdotes & religioſos hodie. Qui etiam ipſi comprehenſi a furore irę dej ſunt, vt non videant, nec videre velint ſeſe in ira dej eſſe

Blatt 97a: Quod dicit Effunde iram tũam, ſignificat ſine omni miſericordia iram ſeũeritatis. Nam ira bonitatis non eſt effuſa ira Sed vix ſtillata. quia effuſio gratie eam mitigat. quam effudit in nos abunde ſecundum Apoſtolum Oleum enim effũſum nomen tuum. Si autem Stilla irę dej dicitur: omne illud quod ſancti patiuntur ſcilicet mortem & omne malum huius vitę: Qũid erit effuſio? O O o. Quis noũit poteſtatem ire tuę pre timore tuo? Sic Mich. 2. Et erit qui ſtillet populo huic .1. promiſſor bonorum temporalium Sepe enim in prophetis. Stillare. pro mala huius mundi prophetare accipitur. Quia ſicut populo Iudaico bona mundi promiſſa (que ſunt ſtilla ad bona ęterna.) ita & mala mundi eis communicata ſunt ideo prophetę ſtillare eis dicuntur. Chriſtianis autem promiſſa ſunt bona ęterna & mala ęterna. Ideo nunc non ſtillat Sed effundit vtrunque in Chriſto & Apoſtolis ſuis. [*Darüber:* per Cataractas, Et per cęlos tonitruat nunc *Und am Rande rechts:* Et aperũit cataractas celi Et abyſſus ... Inuocat.] Sicut enim Nomen eius effuſum eſt, ita & obliuio eius. Et ſicut Exinaniũit ſe ad nos. omni bonitate, Ita exinanit ſeſe omni ira. ſuper nos, Et ex menſura bonorum ſemper pendet magnitudo malorum Et promiſſa & minę mutuo ſeſe clarificant & oſtendunt.

Idem eſt quod ait. Et furor ire. vel ira fũroris ſicut alibi Et ira indignationis ps. 84. Eſt mera ira, ſine mixtũra miſericordię. Non ira bonitatis Et comprehendit (.1. totaliter inuolũit vt nullis modis exire poſſint. Quia in inferno nulla eſt redemptio

Quoniam quem tu percuſſiſti. Hic ratio aſſignatur tantę vindictę. Quia non preciſe ideo quod Chriſtum crucifixerunt, quia orauit pro eis. & potuit eis dimitti ſi vellent. [*Am Rande rechts:*

ſecundum illud Zach. 1. Ego iratus ſum parum, ipſi vero adiuuerunt in malum] Sed quia non ceſſauerunt eum perſequi etiam mortuum & reſurgentem in membris ſuis, percuſſus enim fuit a patre Iſaie. 53. Sed ſi tunc ceſſaſſent ipſi: quando pater ceſſauit eum percutere. Et eum glorificaſſent, quando eum pater glorificauit, omnia eis ſalua fuiſſent, Nunc autem glorificante eum patre, ipſi nolunt, & nihilominus eum perſequebantur. Vnde dixit ad eum qui erat illorum vnus Inſignior. Saule Saule quid me perſequeris. Igitur Quod vindicta iſta ſuper eos fuit, eſt mera voluntas eorum. Nam deus voluit ſaluare eos. Sed cum nolint: ideo non poteſt deus eos contra eorum voluntatem. quare ſic neceſſario ſequitur vindicta, quia voluntatem ſuam non mutant. Et ex iſto patet. Quod iſta vindicta non eſt definite & abſolute ſuper eos Sed conditione voluntatis ſuę ſtante. Sic enim Apoſtolus Ro. XI. Sed & illi inſerentur, ſi non permanſerint in incredulitate Sequitur. Et vt affligerent vulneratos meos narrabant ſiũe Et ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt. Vulnerati Chriſti ſunt omnes ſancti eius, quia portant crucem eius tropologice ſunt vulnerati verbo euangelii & percuſſi a domino (ſicut Caput eorum) ſecundum carnem. Quia mortificant ſeipſos, caſtigant & affligunt Iugiter in humilitate & timore Dej, in paupertate & contemptu. Hęc autem eſt percuſſio Dej miſericors & paterna. Tales autem ſic afflictos, humiles, & vulneratos Chriſtj. Iudęi non ſolum non ſunt miſerati. vt dignum fuit. Sed inſuper perſecuti. addentes ſupra id quod Deus perſequutus eſt eos. Vnde Iob. Miſeremini mej ſaltem vos amici mej. Quia manus Domini tetigit me. Quare me perſequĩmini ſicut Deus? Et carnibus meis ſaturamini (.1. lacerando me ſecundum carnem. expletis iram veſtram Sic enim Quilibet ſanctorum eſt. Quod pelli eius conſumptis carnibus adheret os eius. ſcilicet per concrucifixionem Chriſti & compaſſionem. Et ſic ſiunt pelles Salomonis. Hos ergo compunctos corde mortificare [*Darüber:* ps. 108.] Eſt cauſa quare non poſſunt conuerti & ſaluarj. Conuerterentur autem. ſi deſiſterent. Amos. 1. Super tribus ſceleribus & ſuper quattuor non çonuertam eum ꝛc Nec enim poteſt, Quia peccat peccatum

Blatt 97ᵇ: in mortem ſcilicet ter & quater .i. ſepties. qui eſt numerus vniũerſitatis quia ſine fine peccant Sicut per ſe totum tempus voluitur. Horum ſtudia imitantur Hęretici. Qui Eccleſiam pro malis afflictam. & in ſuis paſſionibus cum Chriſto crucifixam. cui deberent compati & condolore Inſuper diſcindũnt. & ſecant pregnantes Galaad. ad dilatandum numerum ſũum ac ſic magis addunt ſuper dolorem vulnerate ſponſe Chriſtj
Sed & hi quoque eos imitantur. Quia ſacris miſcent ſeipſos. in peccatis preſumptuoſe. & vniuerſaliter omnes, qui peccant ſcienter. Quia in his omnibus, affligitur Eccleſia. ſupra id quod ſecundum carnem affligitur. Quia minuitur nũmerus eius & infirmatur & vritur Et hodie pontifices addunt domino ſuper dolorem vulnerum eius

Appone iniquitatem ſuper iniquitatem ꝛc. Hoc vts intelligendum eſt. Si ſic permanſerint Quia vt tales non poſſunt intrare in Iuſtitiam dej, ſicut tamen preſũmũnt omnes eiuſmodi putant enim ſe obſeqũium preſtare deo: in iſta iniquitate ſũa. Et ergo contra eorum ſuperbam preſumptionem loquitur iſte verſus q. d. Noli approbare eorum opera, neque pro Iuſtitia eis reputes. quecũnque faciunt, Sed Imputa eis ſemper pro iniqũitate per omnes ſucceſſiones eorum Sic enim apponit deus iniqũitatem ſũper iniquitatem eorum. Quando poſteris eorum patrum facta imitantibus: ęque pro iniquitate impũtat. ſicut patribũs,
Secundo Quando tradit eos in ſenſum reprobum, vt continũe peiũs proficiant in perfidia ſũa. & maiora contra Chriſtum machinentũr Myſtice autem addendo predictis. Quoniam quęm tu percuſiſti perſecuti ſunt (.quia ſpiritum contritum & Hũmiliatũm, titillant & moleſtant motus ſenſuales. & ſemper nituntur eum perdere. Et ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt (.i. ſuper contritiones meas quibus ſpiritualiter pro peccatis gemiſco, etiam ſuas vexationes. ſenſus moleſti addũnt. Dum me ad gulam luxuriam, iram, ſuperbiam, accidiam & reliqua opera carnis [*so. Und am Rande links:* . unc etiam additur . . lor ſuper dolorem . . . rurſum poſt . . . am peccatũr. quia . . . bra ſunt occiſa . . . . rucem Chriſti & . . . ta: ideo ea reno . . re Eſt paſſionis . . riſti cauſam reno . . re] Appone

iniquitatem ſuper iniquitatem .1. pūnitionem & deteſtationem & caſtigationem eius magis ac magis. & imputa & imputare me fac carni etiam leuiſſimos motus, in malum. Et velut maximum malum doce me reputare eius ſuggeſtiones. Et non Intrent in Iuſtitiam tuam. Non ſinas me. aliquid carnale reputare, tanquam tibi gratum, tanquam Iuſtum & ſanctum coram te. Sic enim & Iob. 3. maledicitur & petitur non numerari Caro cum ſenſibus ſuis, vt ſpiritus ſalūūs fiat. Deleantur de libro viuentium. (.non appareant. quaſi opera vitę & ſalutis.) Et cum Iuſtis non ſcribantur Sed diſcernantur ab eis, tanquam iniquiſſimi. Sed quam rarus iſte Zelus ſuper carnem Habetur. facile enim nobis Indulgere ſolemus. & mitius carnem reprobare cum motibus eius Sicut filii Iſrael. Iebuſeum & Cananeum, non expulerunt de finibus ſuis Quia omnino non diſplicuerunt ſibi in illis Sed placuerunt eis: ideo inter eos permixti manſerunt

Eodem modo. Quo ad agnitionem & timorem vts. ſcilicet vt agnoſcantur & timeantur perſequi ſpiritum & ſuper dolorem eius addere vt fugiatur. Et Apponatur ꝛc (.1. ſemper magis ac magis cognoſcatur iniqua, quanto clarius cognoſcitur ſpiritus. Quia qui proficit in amore ſpiritus. etiam in odio carnis proficit. Et inuenit in ea fedum & iniquum, quod prius non Inueniebat. Et ſic non permittit intrare & miſceri aliquid ex ea. ſibi. Sed omnem tepiditatem & motum eius damnat & deteſtatur & accuſat. & cum bonis non ſcribit. Nec nūmerat inter benefacta. Et Hinc enim ſequitur maxima Humiliatio ſūi: Quia in omni opere bono. vix deeſt caro in aliquo. Et ſic efficimur nihil. Scientes quoniam in multis offendimus omnes. Ne aliquis in ſua merita confidat Sed deteſtetur. Sic etiam Appone (.1. fac timerj a me carnem meam. tanquam eam. que ſemper nititur apponere iniquitatem ꝛc

Blatt 98ᵃ: Ad principium psi

Iſti tres primi verſus. 4.ᵒʳ intelliguntur. primo ad literam de Chriſto paſſo. Secundo de ſanctis martyribus membris eius exemplum Chriſti ſequentibus. & ſimiliter in carne paſſis. Quia ſunt cum eo infixi. vt non Infigerentur. Tercio Tropologice.

ſcilicet vt agnoſcat ſe Chriſtianus eſſe in peccatis. & miſerijs. & ſic humiliatus in ſpiritu hanc deuotiſſimam orationem faciat. Nam quod nobis videmur. eſſe ſecuri. & extra limum profundi, non ideo eſt. quod vere non ſimus ibi. Sed quia non videmus nos eſſe. nec agnoſcimus Apoc. 3. dicis quia diues ſum & locuples & neſcis quia miſer es & miſerabilis. Et hoc ſatis ſupra expoſitum eſt ad iſtum verſum Benigna eſt miſericordia tua. Sic enim miſeriam ſuam agnoſcere debet quilibet. Et quaſi in inferno cum Chriſto deſcendens Clamare deprofundis Quarto Eſt prophetia de miſeria Eccleſie, qua videtur noſtris temporibus currere. de qua 2 timoth 3. In diebus nouiſſimis erunt homines ſeipſos amantes ꝛc. Sic Aquę ſunt vts Eodem modo & ſequentes verſus duo poſſunt 4r intelligi vt ex dictis facile colligi poteſt. Quia rauce facte ſunt fauces & defecti oculi Chriſto & martyribus corporaliter. Tropologice autem. agnouerant. Quod eorum oratio & oculus coram deo nihil ſit. Et 4o Quod in temporibus noſtris vere per peccatum ſic contingit. Et contra hoc 4tum infra orat. Eripe me de luto vt non Inſigar. ſcilicet in peccatum. vel non in eo perſeuerem. Nam quando pre abundantia iniquitatis pauci erunt docti & contemplatiūi. tunc deficient oculi. Quando autem inefficaces predicatores. & tepidi orantes & cantantes. tunc rauce erunt fauces. Sicut Iudęis contigit Quibus Chriſtus & tota veritas mortua eſt. Nam omne malum quod Chriſtus ab eis paſſus eſt: eis obtigit ſic quod oculi ab eis defecerunt, & rauce facte ſunt ꝛc Sic fiet omnibus & fit. qui crucifigunt filium dej in ſe Sed Beati qui tropologice hoc faciunt, Vt ſicut Chriſtus mortuus eſt: ſic ſibi etiam moriantur. ſibi deficiant oculis. & voce. Quia qui ſibi videtur liquide canere. velut luſcinia coram deo. eo ipſo ſic raucus aſinus rudit & nihil eſt. Qui autem ſibi raucus & rudis videtur, eo ipſo optime placet deo. [*Am Rande links:* Vel quia ſecundum carnem & mundum canere, debet raucum putare coram deo (Vt ſic mundo per omnia ſit crucifixus & mundus ej. Quando autem vox mundi tibi rauca eſt, tunc eſt tibi crucifixus & econtra] Vnde Canticis Sonet vox tua in auribus meis. Non autem in auribus tuis, Sed meis: Quia noli teipſum audire & non tibi placeas. Sed diſpliceas tibi vt

mihi placeas. Sicut qui ſibi viuere videtur & aliquid eſt, ipſe ſe ſedűcit. Sed qűi ſibi mortuus videtur & nihil eſt in oculis ſuis, ipſe viuet coram deo. Vnde Apte verbum Apoſtoli Ro. 15. quaſi totum pſalmum tropologice exponit. Arguit enim a litera ad tropologiam ſic Chriſtus non ſibi placuit. Sed ceciderunt ꝛc Ita nos non debemus nobis placere Sed diſplicere. Et ſuper nos cadere Improperia dej. que nos & alii fęcerunt in deum. Et ſic nos debent humiliare vt ſic tam noſtra quam illorum infirmorum portemus infirmitates ſicut Chriſtus portauit. corporaliter nos moraliter ſeu affectualiter Et quod iſta conſequentia a litera ad tropologiam bene valet. probat ſic. Quecunque enim ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam (.1. tropol.) ſcripta ſunt ꝛc

Subſtantia vts Ambitioſorum eſt gloria, diuitum. diuitie, Guloſorum. Eſca & venter. luxurioſorum voluptas. Has autem ſubſtantias. Chriſtus per ſuam non ſubſtantiam, omnes deſtruxit: vt fideles in illis non ſubſiſtant nec confidant. Sed ſint ſine ſubſtantia. habeant autem fidem pro eis, que eſt ſubſtantia alia ſcilicet ſubſtantia dej   Sicut Mors Chriſti deſtruxit vitam glorię. diuitiarum vt in ea non viuant neque ſubſiſtant.   Et ſic non ſubſtantie ſimiliter. 4ᵗ poteſt accipi primo ad literam de Chriſti naturali vita. 2° martyrum ſimiliter. 3° Quod agnoſcunt ſeſe non habere ſubſtantiam fidej vel timeant Et videant quoniam omnia que ſunt in ſe & in mundo ſunt non ſubſtantia. Sed limus profundi. O felix qui hoc videre poteſt. quia talis facile contemnit ea omnia & aliam ſubſtantiam querit. Cui enim honor & diuitie & voluptas non eſt ſubſtantia: Et tamen ſe in eis eſſe videt. ſine dubio contritus eſt ſpiritus eius & anxius. Et fit contemptor glorie. pauper. & afflictus   4ᵗᵒ prophetice quod pre abundantia iniquitatis ſubſtantia fidej peribit. ſicut dominus predixit. putas Inueniet fidem in terra

ps. 69. [Hebr. LXX.]

Blatt 98ᵇ: Defecit iſta Vox plurimum in Eccleſia. deus in adiutorium meum intende, licet aſſidue ad literam verſetur labijs & ſono. Nunc enim deum Accaron Inűocant Et adeo in adiutorium gladii & ſęcularis potentię confiditur. vt etiam cum ſummis

regibus & principibus de gloria belli contendere audeant. Si quis tempore martyrum talia prophetaſſet in Eccleſia futura quod propter temporalia, etiam pontifices. patres animarum: tantum ſangũinem eſſent effuſuri Chriſtianorum vtrum laudaſſent? Et quidem Apoſt. 1. Corin. 6. dure argũit. Quod non magis fraudem paſſi fuerant. & propter eſcam & victualia litigia habuerant. Nunc autem bella. & quidem cruentiſſima. atque ab ipſis ſummis, qui ea ſicut Apoſtolus hic facit ſedare debeant dicit. Eſca ventri Venter Eſcis. forte licet eis. Sed nunquid ideo expedit? Et quis ſcit ſi licet? Quod autem non expediat manifeſtum eſt. Sed & religioſi verſi in contentionem in inũicem. iam potius principes Inuocant: & deſcenderunt in ęgyptum ſperantes auxilium in pharaone: dominus autem dicit Aegyptus homo & non deus. Et equi eius caro & non ſpiritus. ideoque peſſime habent

Confundantur ꝛc. iſta verba. ſi ex affectu dicuntur & imprecatiue: tropologice accipienda ſunt ſcilicet in bonum eorum. Quia malũm non eſt optabile ſibipſi, neque aliis. niſi occaſionaliter ad bonum. Vt ſcilicet ſeipſos agnoſcant confuſos. Vel certe vt a deo intus, vel hominibus aliquam foras patiantur confuſionem & ſic erubeſcant. Vnde non ſuffęcit ſibi dicere. Confundantur Sed addidit & reuereantur. quia confuſionem non optat nudam & infructuoſam. Sed vt ea intellecta erubeſcant, Multi enim confunduntur. Sed non erubeſcũnt. Exempli gratia. Omnes nos audimus verba dej. audimus Exempla ſanctorum. Videmus alios nobis meliǫres, Et talia omnia ſunt nobis in confuſionem Sed tamen non erubeſcimus: Ideo petit hic vtrunque. vt confundantur. & etiam reuereantur Vt nobis non ſit frons meretricis. Impudens, que etiam gloriatur in confuſione & ignominia ſua ac nihil reueretur. Igitur pro nobis ipſis iſtum deuotiſſimum, orare poſſumus. Quia confundimur quidem per ſingula momenta [*Am Rande links:* . . . llud ps. 43. orare . . leamus. tota die . . recundia mea . . . . . . me eſt. operuit . . . fuſio faciem . eam.] Sed non reũeremur neque erubeſcimus: Et ideo neque confundimur quia non agnoſcimus nos confundi, in mediis confuſionibus poſitj. Quapropter Scriptura, que ſic loqũitur ſicut auditor eſt diſpoſitus: petit hic nobis fieri confũſionem: cum talis nunquam deſit nobis:

Sed vt intelligamus eam. Qua intellecta ſequetur reuerentia. Et Hoc meo ſenſu, vult titulus: ſcilicet Ad recordandum (.1. vt ad cor redeamus. & intelligamus confuſionem noſtram, quę circunſtat nos quia obliti ſumus noſtri & dej.) Nullus enim poteſt ſui recordari vel dej, ſine confuſione & erubeſcentia Et ideo. quando non ſumus in confuſione & rūbore, ſignum eſt, quod noſtri obliti ſumus Et opus eſt orationem huius pſalmi legere ad recordandūm. Sic Tyranni & Heretici omnes

Quod autem abſolūte dicit ad recordandum: non huius vel illius. Indicat. Quod omnium que obliti ſumus recordandum ſit, que tamen ſunt in iſtis duobus. ſcilicet Deus & nos ipſi

Secundo ſcilicet iſta verba non ex affectu & imprecatiue. Sed tantum intellectu. & prophetice dicuntur. non vt ſic fiat. Sed quia ſic fiet. ſecundum b Aug ps preced. Et hoc illis qui nolunt ſalubriter confundi & erubeſcere. Quia continget illis Quod intelligent confuſionem & erubeſcent in inferno vel morte Sicut Iudęis contigit. Quorum confūſio Eſt in toto mundo. & erubeſcentia ſimiliter

Quod autem ter idem videtur repetere. & Sexies optat erubeſcentiam. perfectam poteſt ſignificare erubeſcentiam. Quia ſenarius perfectūs eſt numerus Sed aliud eſt in cauſa meo videre Quia non vtitur eiſdem verbis per ſingula. Sed primo Confundantur & reuereantur quod proprię tyrannis ſuperbisque in ſęculo poteſtatibus congrūit, quę Eccleſiam perſecutę ſunt: & ſibi fortes & ſapientes & recteagentes viſi ſunt, Sed poſtea confuſi inceperunt reuereri & cum timore etiam pudeſcere. ſicut Iſaie. 41. predictum fūit: Confundentes ſuper omni fortitudine ſua.

Blatt 99a: Secundum Hereticis: quos non vexat niſi ſuperbia ſpiritualis. quaſi ſanctiores aliis ſint: ſibi videntur. alios omnes preuertiſſe & pręcedere longe. in ſanctitate & ſapientia etiam ſpirituali & Chriſtiana: Sub nomine enim Chriſti, eadem (.qua gentes & perſecutores.) opinione. fortes, ſapientes & recteagentes Ideoque tales quia minimūm profęcerunt: optandum eſt. vt reuertantur & retrorſum auertantur a ſuo profectu, ad initia ſalutis. Aūertantur a ſuo ſenſu & opinione vt ad Chriſtum conūertantur: cum erubuerint de ſua ſuperbia. & intellexerint, Quoniam eorum

profectus non fūit profectus Sed auerſio a Chriſto. ideoque Aūertantur retrorſum. (.1. a ſuo propoſito redeant. Vel intelligant ſe & agnoſcant ſeſe aūerſos a Chriſto

Tercium autem. noſtris & noūiſſimis temporibus congrūit Vbi tepidi & preſumptuoſi & Schandaloſi abundant, quos omnium difficillimum eſt ad meliora promouere. Mox enim reuerberant Tu nos doces? Quis oſtendit nobis bona? Hi in ſecuritate & pace perambulantes, omnem conatum in ſe & in aliis erga ſeſe. irrident Et dicunt vah vah ita vt proprijſſime verſus iſte tales exprimat: Qui non credit tales nunc abundare Experiatur. Ego in vtroque ſtatu ita expertus ſum, vt hanc vnicam maximam ſemper putauerim Eccleſie ruinam & miſeriam. [*Am Rande links:* Et vulgus quoque ſaltem facto irridet verbum Dej] Hinc enim eſt Quod nec monaſteria, Nec collegia. Nec Eccleſie Cathedrales, vllam velint recipere diſciplinam, Et quod multo peius eſt. Alter ab altero adeo dedignatur erudiri & perfici: vt ſi non ab ipſis primum prooeſſerit verbum atque diffinitio. digniores ſeſe putent. quam vt ab alijs recipiant: Et irriſores tantummodo fiunt Quid ergo contra iſta portenta agat Eccleſia. niſi quod dicat Auertantur ſtatim erubeſcentes qui dicunt mihi euge euge? Et ad hoc non viribus ſuis nixa: domini inuocet manum. d. deus in adiutorium meum intende: domine ad adiuuandum me feſtina? Vel vt in heb. domine ad protegendum me (.ſcilicet ne tantum noceant mihi. vt perſeuerem ab eis.) ad adiuuandum me feſtina (.ſcilicet vt Auertantur ſtatim ꝛc Et Hūic tercio addidit ſtatim .1. velociter. quia maximum malum eſt. & inteſtinū̄m valde in omni collegio, ideo niſi mox curetur. vehementer diffundit contagium ſuum, vt putent non neceſſe eſſe adeo feſtinari. Ideo Auertantur ſcilicet a tali ignauia ſua. Vel ſeſe agnoſcant a domino auerſos Et ſic ſaluentur. Quare licet hi tertii idem quod primi & ſecundi faciant & illi idem quod iſti. omnes enim tales querunt animam Eccleſie & volunt ej mala & irrident eam. Sed quia primi manifeſte & ex intentione querunt animam Eccleſie. Heretici autem per Indirectum quia Eccleſiam potius ſe inſtaurare putant. Tepidi autem per ignaūiam: In omnibus tamen perit anima Eccleſie immo multę animę. immo forte plures per Igna-

uiam & defidiam. quam per herefim & perfecutionem. Quia Herefim & perfecutionem facile eft, noffe. & pũblice fe difcernit & feparat. Sed Hoc malum intus manet. & mifcetur femper. nec poteft difcerni. Quia omnia que funt fidej tenent. Nifi Quod virtutem eius abnegauerunt. Et verbis confitentur fe noffe denuo: factum autem negant. Et hinc Exemplo fuo plurimos perdunt. dum non aduertitur paruulum accidie pacis & fecuritatis

Heretici autem proprijffime. Velle malum Ecclefie dicendi funt: Quia imponunt ej falfitatem & colluuiem vitioforum & malorum Chriftianorum: Et ita ex paucitate malorum. omnes concludunt effe malos. [non difce *ausgestrichen.*] Quia plurimum vident palearum in Area: totum fine vllo grano paleam effe audacter affirmant. Ac fic fibi tantum bona. Ecclefie autem mala volunt .1. Voluntatem habent. & vellent, vt foli boni putentur. Ecclefia autem in omnibus mala reputetur. Nec enim poffunt ipfi boni viderj, nifi Ecclefiam malam, falfam & mendacem afferant.

Blatt 99^b: ac nota vitium eorum: Volunt inquit q. d. Ignorant. atque ex mera temeritate & vitio voluntatis imponunt, vt ideo fcilicet fint mala apud me omnia, quia ipfi tantummodo volunt, non enim id oftendere & demonftrare poffunt. Idem eft quod alia tranfl. Qui cogitant mihi mala .1. fingunt fuper me. & non vere omnia in re ipfa (.1. in me.) mala. Sed tantum in cogitatione eorum & opinione: quia foli boni videri volunt. Quod autem Hęc fit intelligentia huius verbi. poteft ex eo dignofci. Quia quid hoc ad Ecclefiam, fi quis in nuda cogitatione, mala de ea fufpicetur & fentiat? Hoc enim fine damno eius fieri poteft. Sed ideo accufat eos Quia foris plurimos ej abftrahunt & feducunt in herefim & fic querunt animam eius, non alia caufa, nifi. quia cogitant & fingunt ej mala. & voluntarie fuper eam componunt. Vnde non ait fimpliciter. Volunt mala. Sed mihi mala ad meam perditionem & damnum (.1. ad meum malũm, volunt mala Merito ergo Clamat Domine ad protegendum me ab iftis. ad adiuuandum me feftina. fcilicet duo petens primo vt non fuperetur ab illis petit protegi & adiuuari. Secundo. vt illis preualeat & eos conuertat, Et quia hoc ardentiffime cupit. quia Charitate & Zelo plena eft. addit feftina. Quia amor nefcit

moras. Veruntamen primum ſibi prouidet. deinde aliis ſuccurrere nititur. Quia a ſeipſo incipit Charitas Neque in ſuis viribus confidit ideo dominum Iuũocat.

Hanc ergo Tropologicam confuſionem. nos docet literalis Confuſio & erubeſcentia Chriſti. Quia ſicut mortuus eſt vt moriamur, moraliter. Ita etiam confuſus eſt, vt confundamur moraliter. Eſt autem moralis confũſio. vt ſibipſi quilibet diſpliceat: & non innitatur ſenſui. & prudentie aut bonitati ſuę. ſicut Heretici & preſumptuoſi. Ideo dicit Operuit confuſio faciem meam. Et propter te ſuſtinui opprobrium, Chriſtus enim ſibi non placuit. Voluit apoſtolus, vt etiam nos non placeamus vnusquiſque ſibi. ſicut heretici. Qui infirmitatem imbecillorum ſuſtinere nolunt. Quare? quia ſibi placent. & omnes alii eis diſplicent, non communicant malis aliorum: ideo non communicabunt etiam bonis eorum Non cadunt ſuper eos opprobria exprobrantium deo Quia Zelus domus Dej non comedit eos. In labore hominum non ſunt. & cum hominibus non flagellantur: ideo tenuit eos ſuperbia. prodijt quaſi ex adipe iniquitas eorum. tranſierunt in affectum cordis: Et poſuerunt in cęlum os ſuum & lingua eorum tranſiuit in terra Hoc quidem faciunt heretici. quia ſuum os exaltant & per terras dilatant. Et ex abundanti affectu & voluptate. iniquitatem (.1. ſuam Iuſtitiam ſuam [*so*] quia inique eam preferunt pre Iuſtitia dej & extollunt ſuper omnes.) Non ſic Apoſtolus qui ait. Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis ſchandaliſatur & ego non vror? Et ad Gal. Quia confundor in vobis. Non ideo ab eis receſſit. Non ideo aliam ſectam Inuenit. non aliam legem finxit quia illi iſtam tranſgreſſi fuerant. Sed ſollicitus fuit eos emendare. & non deſerere: ſicut Heretici faciunt, Qui fugiunt ſicut Mercennarii [*so*], ab infirmis omnibus, quos maxime ſuſtinere debebant. Quia non ſicut Apoſtolus diſplicent ſibi. Ceciderunt enim & ſuper eum opprobria exprobantium [*so*] deo (.opera mala & peccata, propter que deus & nomen eius. exprobatur & blaſphematur.) Et Zelus domũs eius comedit eum. Sane Infirmos ibi ſine dubio dicit, eos qui peccant in Eccleſia ex fragilitate Qui adhuc ſunt fortes in carne & mundo. Infirmos autem in ſpiritu. licet non ſint ſapientes in

carne. quia ſciunt veritatem humilitatis & fidej, Sed peccant vt dixi ex infirmitate carnis Et ideo Scrip hoc loco idem docet. Quod b Greg. dicens Quoties peccatores conſpicimus, neceſſe eſt vt nos metipſos prius in eorum calamitate defleamus. Ecce quomodo non ſibi placet. Sed cum Infirmantibus infirmatur

Blatt 100a: Vnde omnibus ſacerdotibus commendandus eſt ps iſte. cuius principium tam frequenter diu nocteque voluunt, vt non tam frigide & perſunctorie. ipſum demurmurent. Sed tota intentione Eccleſiam dej in iſta oratione Iuuent. Quoniam ſi Eccleſia adiuta fuerit, nos quoque ſalui erimus. cum ipſa ſit gallina noſtra, nos pulli eius. Non enim fruſtra ſpiritus ſanctus ſic ordinauit in omni hora pro principio Hoc principium huius pſalmi. Igitur. Memento vt dicas. Deus (.quia non eſt alius qui Iuuet eam niſi tu deus noſter.) in adiutorium meum intende (.l. tu me adiuua. vt Tyranni, Heretici, Schandaloſi me non opprimant. Et cum a te adiuta & in me ſalutem primo Habuero: facile & alijs potero ſuccurrere tuo auxilio) ideo ad adiuuandum me feſtina. Sane, nec Hodie deſunt tyranni & perſecutores. Qui pauperes opprimunt cauſas viduarum & pupillorum non Iudicant. Quia ſcilicet proceſſum & ſtrepitum Iuris. non niſi diuites & potentes ductitare poſſunt, Ideoque pauper tractus in forum, antequam ad Ius ſuum peruenerit, plus conſumpſit quam habuit. Contra quos orandum eſt vt pacientes ſint ij, quos perſequuntur illi Deinde Heretici non deſunt & illuſores multi pleni leuitatibus & nugis. Sed de hijs ſatis Vbi nunc tropologia?

primum Contra vitia & peccata preterita ne te in deſperationem inducant. Secundo contra inſultum concupiſcentie carnis & operum eius, 3° contra allicia mundi & ſuggeſtiones diaboli. ne tibi preualeant Sed perſeueres in ſpe & fide & gratia & vnione Chriſti. Dic. domine Deus in adiutorium meum intende. Quia hec oratio eſt Clypeus, iacũlum, fũlmen & munimen contra omnem impugnationem. timoris, preſumptionis, tepiditatis & ſecũritatis ꝛc que maxime Hodie regnant vts dictum eſt. Deinde vt eis preualere poſſis atque id cito: tam malos motus deſtruere. adde. domine ad adiuuandum me feſtina. Quia feſtinandum eſt in illis

explodendis. Maxime noſtra ętate, vitium ſecuritatis & tepiditatis: Tunc perſequere Confundantur & reuereantur (.1. falſa & ſtulta mihi reueletur omnis eorum intentatio ſcilicet. peccatorum preteritorum ad deſperationem. mundi ad peccata carnis ꝛc vt ſic videam, quoniam confuſibilia ſunt ſpiritũi: ſi ea ſequeretur. Deinde ſuperbi cogitatus de propria ſanctitate, motus ſingularitatis tanquam multum profecerim. auertantur retrorſum, vt videam quoniam nihil ſunt. & de nihilo me inflant. & profeciſſe me mihi fingunt. & per Hoc volunt mihi mala, vt eo peius ruam. quo magis aliis meliorem me mihi viderj fecerint. Vltimo & maxime periculoſa tentatio cogitationum, de ſecuritate. dicentium mihi Vah. quid adeo ſollicitus es? non eſt neceſſe. iam enim humilis es, & paciens? putas quod deus ita ſtricte de te requirat? Ipſe ſcit figmentum tuum. ipſe bonus eſt. Vnus gemitus eum placat. putas ſi nullus ſaluus fieret, niſi qũi ita rigide procederet: Vbi tota iſta multitudo. in qua nullam violentiam vides? Abſit vt omnes pereant. diſcretionem oportet ſeruare ꝛc Et ita paulatim obliuiſcitur miſera anima, timorem domini & quod regnum cęlorum vim patitur. Ac ſic incipit dormitare & ſtertere: quaſi iam apprehenderit. Contra iſtos ergo motus. Inuocato adiutorio dej dicito Auertantur ſtatim erubeſcentes. qui dicũnt mihi vah vah. vt videam Quod confuſibiles ſint. & mihi confuſionem parant Auertantur ergo & non ammodo proficiant mihi iſta perſuadere. Vel auerſi & auerſores mej eſſe a me agnoſcantur

Exultent autem & lętentur in te omnes qui querunt te (non qui inuenerunt te & apprehendiſſe ſe arbitrantur contra apoſtolum, qui potius triſtentur confundantur & humilientur. Sed qui aſſidue obliti que poſt eos ſunt in anteriora extendunt ſeipſos. Nam & heretici ſeipſos querunt & non Chriſtum vel ipſum Inuenerunt. Et tyranni querunt ſua immo animam meam

Blatt 100b: [*Ausgestrichen:* Vnde Iſaie] Et dicant ſemper Magnificetur dominus, qui diligunt ſalutarem [*so*] tuum. Si autem dominus magnificetur, neceſſe eſt vt ego paruificer & nihil fiam. & quo magis nihil fiam. eo magis verax fiam. Et quo magis verax fio, magis magnus fio Quia veritas magna eſt & magnificat.

Vnde ſequitur mirabilis conſequentia Qui ſeſe magnificat, paruificat Et qui ſeſe paruificat magnificatur. Quia qũi ſe humiliat exaltabitur. Sic enim oritur & fit circulus perfectiſſima figura, vt ad initium vnde cepit reuertatur linea. Quia a magnitudine in paruitatem deſcendit & eo ipſo aſcendit in magnitudinem. Igitur nec tyranni nec Heretici magnificant dominum. Sed ſeipſos potius. Ita nec ſuperbi & ſecuri. Qui non·diligunt ſalutare dej. Amor enim alacer eſt non dormit. Quare ſequitur humilis ille orator. Ego vero (.vtcunque illi diuites & perfecti iam ſint & non egerint) egenus & pauper ſum. Video quod nihil habeo & tamen Indigeo. ideo deus adiuua me. Quia non eſt alius. Tu enim, adiutor meus es (vt illis preualeam.) & liberator meus (.vt mihi non preualeant: ideo domine ne moreris: Et eſt idem verſus in ſententia cum primo. Quia ſimiliter duplex petit adiutorium & feſtinum Vide ergo quare ſit ps ad recordandum: Quia eſt memoriale & monitorium, quo teipſum ſuſcites, ab ignauia & tepiditate. & Sic recordatiuncula iſta excitatus pugnes contra iſtas larũas. Sicut aliquis in tabula vel ante oculos ſignum memoriale ponat ſicut precepit Moſes filijs Iſrael. Et ideo breuis eſt Sed ad multa monet: que alijs diſtracti ſolemus obliuiſci, vt ſic Habeamus aliquod monitorium & memoriale breue in multis.

Hęc autem forte & cauſa eſt. quare ad ſpiritualem letitiam pauci perueniant. Quia cum deum non querant. non poſſunt lętari & exultare. Sed quia Inuenerunt eum. ideo marcidi fiunt in ſe ipſis

Magnificatur dominus, magna eius beneficia reputando. 2° magnam eius iram metuendo Vt ſic magnifice diligatur. & magnifice timeatur: Et in his duobus Eſt proficere ſine fine ideo dicit. ſemper magnificetur dominus. 3º Magna & multa ab eo petendo. Vnde orando nullus pro ſe ſolo vel ſibi ſoli: Nec pro vno aliquo dono, Sed pro toto bono orandum eſt & pro omnibus hominibus. Quia alias eſſet ſuam bonitatem anguſtare & in vnum hominem concludere Vnde docuit orare, dimitte nobis peccata noſtra: Nobis ait ſcilicet omnibus. & omnia: que ſunt tamen innumerabilia & maxima. Nullus ergo pro ſe ſolo orare debet

pro Titulo Ad recordandum: ſcilicet ſuipſius. Quia qui ſui oblitus eſt omnium oblitus eſt & qui ſui recordatur omnium recordatur. Ideo abſolute dicit recordandum. Quia cognitio ſuipſius omnem ſcientiam in ſe comprehendit Vnde b. Aug ps. 70. Tota & ſumma ſcientia Hominis eſt Hec. Scire ſcilicet quod per ſe nihil eſt: Qui enim ſũi non meminit, nihil meminit. Et in Confeſſ. idem. Vbi Inueni me noui te. & vbi Inueni te noui me Et ideo cum Hic ps. Intendat. Vt omnes auertantur retrorſum ad ſui cognitionem. apte preponitur titulus ad recordandum

ps. 70. [Hebr. LXXI.]

Blatt 101a: Iſte ps quo facilior & aptior eſt, intellectu, eo fecundior & abundantior eſt. affectu. Et omnes pſalmi Laudatorij & obſecratorij, ſumme ſunt affectionis, & ipſis Seraphim accommodati Quia laudare deum & orare vltima perfectio eſt & ſumma. que prerequirit, victa vitia & triumphantes virtutes. Quia impurus laudare non poteſt, cum non ſit ſpecioſa laus in ore peccatoris

Igitur Singula Inſpice verba. Primo in deum ſperare non poteſt, qui nondum de Mammona & toto mundo deſperauit ac de ſeipſo. Quare neque, non confundetur inęternum

Secundo. In Iuſtitia dej nec liberarj poteſt: Quippe, cum non ſperet in deum qui Iuſtificat Impium. Sic Nec Eripi.
Ego autem puto quod ideo duplicet ſenſum ſcilicet libera & eripe: Vt non tantum a culpa Sed etiam a miſeria infirmitatis ſaluet Quia dimiſſa culpa adhuc multa nobis reſtant: de peccato inflicta ſcilicet Infirmitas in memoria, cęcitas in intellectu, concupiſcentia ſiue inordinatio in voluntate. Ex quibus tribus. omne peccatum originaliter deſcendit: Ipſa autem ſunt reliquię peccati originalis etiam dimiſſi in baptiſmo Alio modo ſic. Libera ſcilicet ſecundum animam per Iuſtitiam Vnde ait In Iuſtitia tua libera me, non ait in aliquo alio, niſi per Iuſtitiam vult liberarj: ergo ab Injuſtitia vult liberari. per Iuſtitiam enim ab Iniuſtitia. Sicut ab egritudine per ſanitatem & ab ignorantia per Scientiam liberamur. Tunc ſequitur Et Eripe me ſcilicet ex hoc corpore vel etiam ſecundum corpus. Quia etiam anima per Iuſtitiam

liberata adhuc tenemur. per corpus in periculis & captiuitate & exilio huius vite

Tercio Et ſalua me, dicere non poteſt, niſi qui ſe infirmum & egrotum & damnatum intelligit & agnoſcit. Quare, qui ſibi ſalũi videntur. Et quibus placet ſua ſanitas in carne, mundo & diuitijs, non orant etiam ſi dixerint hec verba

Quarto. Iam liberatus, ſalũatus, Iuſtificatus. reſtat vt mittatur in pugnam & probationem, Hic autem opus eſt protectore eo. qui fuit ſaluator, Quia ipſe eſt qui perficit qui & incepit. Igitur Eſto mihi in deum protectorem. ſcilicet ab impugnationibus, Ac Vide miram conſtructionem verbi. Non ait Eſto mihi in protectorem tantum. vel in deum tantum. Sed vtrunque ſimul. Scilicet magno periculo impugnatur & tam ardua res eſt huius pugne, vt non niſi deo protectore conſiſtere poſſit. Quia diuina eſt virtus. qua vincitur mundus, Nec poteſt vllo preſidio ſtare niſi diuino. Hoc autem verbum quomodo dicet, qui poſuit carnem brachium ſuum? Igitur primum ab omnibus oportet deficere ad deum ſolum Sequitur Et in locum munitum ſcilicet vnde me perſeueranter defendam. vt ſic ſaluus fiam etiam in re, qui per te iam ſaluus ſum in ſpe. Quia fruſtra eſt ſalus in ſpe. niſi perueniat ad eam que eſt in re: Sed ad hoc opus eſt Deo protectore & loco munito, ne amittatur ea que eſt in ſpe, aut exturbetur tentatione Hic iterum geminatio eſſe poteſt. quod relinquo. Quia Spiritum cum litera ſignat

Quinto. Quoniam firmamentum meum & refugium ꝛc Iterum duplicat vt ſpiritalem [*so*] protectionem intelligamus vts ſepe dictum eſt Et Hic ratio datur petitionis. q. d. Mea conditio & ſalus ita ſeſe habet, vt ſolum in te poſſit ſolida permanere, Quia non ex carne eam habeo. Ideo alijs quidem. firmamentum eſt Mammon, honor, quia quam diu illa ſunt, ipſi honorati, diuites ſunt. Sed meum (.1. ego qui tuis diuitijs inhio.) non poteſt eſſe aliud firmamentum. in quo conſiſtam & permaneam, niſi tu ſolus. Ideo

Blatt 101ᵇ: dico Quoniam fir: ꝛc. firmamentum autem dicit. Quia Bona ſpiritualia non perſiſtunt in ſe Sed in deo ſine intermiſſione ex eo ſcaturientia. Nam etiam ſi nullus ſit impugnator

adhuc ſalus animarum, in ſeipſa deficeret niſi continue in deo & ex deo conſeruaretur Refugium autem dicit. Quia in impugnatione ſimiliter tantum in deo & ex deo permanent Ideo apte ſua ſuis reddit. Eſto mihi in deum protectorem. quia firmamentum meum es tu. Eſto mihi in locum munitum, quia refugium meum es tu. protector & firmamentum. conſeruando tua dona inme. Locus munitus. & refugium, repellendo hoſtes meos. Aliter vt in gloſa ſcilicet Quia deſperaui de omni firmamento & refugio. Sed ſum in exilio & infirmitate. Igitur Nullus Hoc verbum dicit Qui ſuum refugium & firmamentum extra deum habent, quomodo dicent. firmamentum & refugium meum es tu.

Deus meus eripe me. Hic in ſpeciali deſcendit enarrare. a quibus petijt. deum pro refugio & loco munito. primum quidem Iudęos. Qui ſunt peccatores ſicut omnes qui ſunt ex Adam. Deinde addunt ipſi. quod contra legem agunt. ſcilicet nolentes ex peccatoribus Iuſti fierj per fidem Chriſtj, que eſt lex vera & lux vera. Tercio Sunt Iniqui. quia ſuam ſtatuunt Iuſtitiam. preferentes eam Iuſtitię dej. Hec ſunt tria peccata de quibus Amos 1. &. 2. Super tribus ſceleribus Iſrael & ſuper 4[or] non couertam [*so*] eam ꝛc

In te Confirmatus ſum ex vtero. primo quidem de Chriſto. Sed quia geminat vterum & ventrem: ideo ſimul de Chriſto Hiſtorico & myſtico intelligendum. Igitur Sicut beata virgo fuit venter. vnde proceſſit Chriſtus deus. Ita Scriptura Eſt venter vnde oritur veritas diuina: & Eccleſia: Quia Thalamum Chriſti b virginem ps. 18. dicit Et Thalamus populi fidelis Eſt Euangelium, Vnde dicitur in Canticis. Que eſt iſta que progreditur quaſi aurora conſurgens, Et Iſaie. 46. Audite qui geſtamini a vulua mea. Et ps. 109. Ex matrice aurore, tibi ros Infantie tuę. Hec eſt Matrix in qua collidunt ſe Eſau & Iacob (.1. in Scrip.·) Ideo Apoſtolus vel doctor. qui eſt parens animarum. & generat filios Chriſto. & ſuſcitat ſemen fratri ſuo mortuo .1. Chriſto. Habet pro vtero ipſum Euangelium. in illo enim alit: format & parit & nutrit. Sed hunc vterum heretici conſtuprare nituntur Sed non poſſunt. Quia eſt virgo inuiolabilis. omnes adulterantes reſpuens. Verumtamen

Ruben aſcendit ſuperbũs. & maculat ſtratum patris ſũi. Ideo non creſcit & effuſus eſt. [*Am Rande links:* ... vtero (.non ex ... is) ante lũciferum ... ũi te. Sicut enim ... er ad generationem ... ij ſũi temporalem ha... vterum virginis ... quo eum genũit ... Quilibet predicator .. [*Ausgestrichen:* productor] habet.. vtero Scrip. ... qua generat fili .. ſpirituales. Eſt ... ante luciferum ad ... ram genitus Et .... quam diabolus eum ... deret & infice . et. omnes enim .. lii poſt luciferum .. ſequentes tanquam ...... um naſcuntur ... t vnicum iſtum ... preuenit eum naſcendo & moriendo. ... ante luciferum .... tamen. Ex vtero con...rui. Quia et vte.us iſte. nunquam a lucifero viſus Sed immaculate conceptus eſt.]

Ego autem ſemper ſperabo, etiam ſcilicet quando mihi mala querunt. Spes enim in tempore proſpero facilior eſt. Sed in aduerſo difficilior: Ideo ſolus ſanctus ſemper ſperat. ſemper benedicit, ſicut Iob. Et Hoc idem eſt quod ſequitur. Adijciam ſuper omnem laudem tuam q. d. Non tantum in bonis te laudabo. vbi eſt materia totius laudis. Sed etiam in malis. in quibus nulla videtur materia laudis: Niſi ijs qui ſe viũũnt. Et in malis preſentibus & viſibilibus. ſimul Inuiſibilia vident & ſperant. Nam qui talia non videt. Videt autem ſolum preſentia, non poteſt deum laudare niſi in bonis. Quia quia [*so*] neſcit quid & ad quid ſint mala. Ideo non poteſt adijcere ſuper omnem laudem: ſicut ille qui ſperat Hic enim ſcit quod talia non tantum non Iniuſte. Sed etiam vtiliter fiunt. quod illi ignorant

Blatt 102a: Ideo ſequitur: os meum annunciabit Iuſtitiam tuam. q. d. Sic adiicio ſuper omnem laudem tuam quod predico Iuſtitiam tuam & ſalutem Inuiſibilem: Quia ſecundum ea que ſunt viſibilia. omnia apparent eſſe iniqua & perdita. Quia percutimur & mortificamur & tamen ſaluamur eo ipſo Et in tali percuſſione te laudantes, confitemur Hoc eſſe nobis ſalutare: quod alij non putant qui non niſi bona que vident laudant. Sic etiam iniqui reputamur & tamen Hec eſt Iuſtitia noſtra: Et ſic ſemper in malis ſperantes adijcimus laudem ſuper omnem laudem. Et idem dicit quod ſequitur. Quoniam non cognoũi literaturam. q. d Non ſicut illi in litera & viſibili Iuſtitia & lege

incędo. quam Mofes fcripfit vel homo. Sed intrabo. intus ibo. introrfum accedam in fpiritualem Iuftitiam. que eft virtus Chrifti: que Scribi non poteft literis. ficut Lex Mofi Et hec tota ratio eft, quare ab illis Iniuftus reputor: qui literam & Iuftitiam fcriptam tantum habent. Sed per hoc eo magis Iuftus fum. Sicut perditus ab eis reputor, qui literalem & forinfecam falutem tantum fapiunt: & in hac ipfa, tantummodo Deum laudant. Sed ego ea contempta, non agnofco eam, non placet. mihi: ideo adijciam fuper omnem iftam laudem tuam. & intrabo in potentiam dominj

Videntur autem ifta verba obfcura. Sed quando comparatiue ad Iudęos accipiuntur primo facilia apparebunt Vnde fequitur Deus Docuifti me fcilicet tu ipfe: in his omnibus, ne agnofcerem literam Sed intrarem in potentiam tuam ꝛc

Antiqua tranfla. habet. Non cognoui negotiationes. Et in heb. literaturas. feu quod expreffius diceretnr fcriptiones feu fcripturas. per quas litere formantur. Nam Et fpiritusfanctus Scribit. Sed non facit literas. quia fcribit in corde. per linguam loquentis. ps. 44. lingua mea calamus fcribe velociter fcribentis. Non fic Mofes. Cuius calamus eft mortua arundo & inanis Negotiationes. autem b. Aug exponit. de Iuftitia propria: que eft fine fpiritu: quia illa negocium eft. & non pax: quia non conciliat deum Sed potius irritat & negocium contra eum & eius contra illos fufcitat Sed nos cum noftro textu videamus.
Calamus quo fcribitur. femper eft neceffario intus vacuus & inanis: Et facit literas extra in tabulis mortuas Lingua autem Eft folida caro & plena. Et facit viuas literas in corde per aurem tranffufis verbis. Sic lex Mofi. Vacua eft fecundum literam & velut Calamus inanis. Et non facit nifi mortuas literas in corde. quia fcribit tantummodo literalem falutem & gloriam.
Lex autem Chrifti Eft Lingua Vnde apparuit in linguis igneis fpiritusfanctus. Cum tamen fit columba & in pennis apparere debuerit, ficut fupra Chriftum in fpecie apparuit. Sed quia non vacuam literam docet. Sed viũũm & fenfitiuum fpiritum, ideo in linguis apparuit In Chrifto tamen apparuit in fpecie columbę. quia Chriftus adhuc literam feruaũit. eam implendo fpiritu

ſuo facit autem lingua viuas literas in corde Quod ſic intelligendum eſt: Non quod etiam lex quelibet non faciat viuas literas in anima, cum nihil in viũũm ſubiectum recipi poſſit, niſi viũũm, Sed quia non facit viũas literas: que deo viue ſunt & immortalem intelligentiam ſiue ſenſum de ę͂ternis, non de temporalibus. Nam quando anima temporalia ſapit: Dicitur habere mortuam ſapientiam, cum tamen ſit viua ipſa. & omnis eius ſapientia. Sed deo non viũũnt hęc. Niſi quando ſapit ea: que ſemper viũũnt & ęterna ſunt Quare Et lex Moſi literis Hũmanis ſcripta Eſt etiam lingua viua: ijs qui eam ſpiritualiter legunt & intelligunt Sed eſt Calamus ſeu literatura: ijs qui eam carnaliter legunt. Quia tunc imprimitur in animam eius ſenſus literalis. per verba legis. tanquam per quaſdam pennas ſeu Calamos.

Blatt 102ᵇ: Igitur Metaphora aſſumitur Hic in iſto modo loquendi. Non proprietas, Quando dicitur lex eſſe Calamus [*Ausgestrichen:* literatura] Euangelium autem lingua. Ea ſcilicet. Quod ſicut Calamus facit literaturam mortuam in membrana mortua: Sic lex vel verba legis carnaliter intellecta facit ſpiritualiter literaturam ſenſum & intelligentiam mortuam, in cordibus carnalibus & mortuis. Et ſicut Lingua viũa. facit naturaliter ſenſum ſeu literas, notas, impreſſiones viuas in anima viuente ſeu in auditore viuo. Ita Euangelium: facit ſpiritualiter impreſſiones ſpirituales intelligentiam ſpiritualiter viuam & ęternam in cordibus ſpiritualiter viuis. Quare lex Moſi: ſiue dicta ſiue ſcripta ſit, dummodo ſpiritualiter tractetur. Eſt viũa lingua. & non iam mortuus Calamus. Et econtra etiam Euangelium ſi carnaliter tractetur: Eſt mortuus calamus. Et omne illud: quod de lege Moſi dicitur. teſtis eſt Apoſtolus. 2. Cor 4. Quod ſi opertum eſt Euangelium noſtrum: in his qui pereunt opertum eſt.

Igitur Eccleſia non agnoſcit literaturas, nec calamũm qui facit eas: Sed agnoſcit [*Ausgestrichen:* viuas intelligentias] voces, quas facit lingua ſeu linguę igneę. [*Ausgestrichen:* 2 Cor. 3.] Quare hic lingua & calamus metaphorice & ſpiritualiter: ſicut & litere & voces accipiende ſunt. [*Ausgestrichen:* Quare] Vt. 2. Cor. 3.

Quod ſi adminiſtratio mortis, literis formata (ſiue literificata.) fuit in gloria in lapidibus ꝛc Quare Spiritus ſeu Euangelium Seu lex ſpiritualiter intellecta Eſt Voces: lex autem carnalis eſt litera: Et predicatio legis eſt Calamus. faciens iſtas literas. predicatio euangelij eſt lingua faciens iſtas voces. Voces inquam (.1. ſpirituales intelligentias in corde. literaturas autem (.1. carnales intelligentias in corde

Sic. 1 Iohan. 5. Hic eſt qui venit in aqua & Sanguine Non in aqua ſolum. Sed in aqua & Sanguine Iheſus Chriſtus. licet Hoc aliam intelligentiam requirat. Quia Iohannes baptiſta. venit ſolum in aqua Sed non in ſanguine. Quia predicauit baptiſmum premiorum. Sed non baptiſmum gratie & remiſſionem peccatorum. Et Quia Aqua Eſt Vocalis predicatio Sanguis autem Eſt gratia incrementi Et vtrunque Chriſtus ęgit & agit: homo autem & Iohannes ſolum alterum ſcilicet in Aqua.

Igitur dicat Eccleſia. Non cognoūi literaturas hoc eſt literificia ſiue factiones & formationes literarum in animo (.1. non placuit mihi nec aſpicio legem carnaliter predicatam. Sed vocem ſeu verbum viuum ſeu verbaturas (vt ſic dicam.) per linguam .1. predicationem & doctrinam ſpiritualis legis. quod eſt Euangelium Quia deus docuiſti me. ꝛc ſcilicet tu per linguas & miniſterium Apoſtolorum. Non Moſes me Docuit.

Hic applica totam logicam. Quia litere, vocem. Vox conceptum Indicat. Sic lex Euangelium. Euangelium Chriſtum ſignificat Et ſicut Ideota. [*so*] literas tantum materialiter, non vt ſigna vocum aſpicit & concipit. Sic Iudej legem. Et Sicut vocem barbarus audit & non Intelligit Ita qui Euangelium non cum intellectu & incremento audit

Et Iuſtitiam tuam vſque in altiſſima. In hoc tandem verſu, recta Diſtinctio Iuſtitie Dei & Humane deſcribitur. Quia Dej, vſque ad celos celorum pertingit & pertingere facit. Et eſt Iuſtitia ad altiſſima ſcilicet perueniendi: humana autem non. Sed potius vſque ad infima. Et Hoc ideo. Quia qui ſe exaltat Humiliabitur Et qui ſe Humiliat exaltabitur. Sed nunc Iuſtitia Dej. Eſt tota hec: Scilicet ſeſe in profundum humiliare. Talis enim venit in altiſſimum: quia deſcendit in profundiſſimum

prius. Et proprie Chriſtum Hic Exprimit. Qui eſt potentia Dej & Iuſtitia dej: per maximam & profundiſſimam Humilitatem: Ideo iam eſt in altiſſimis per ſummam gloriam.

Blatt*) 103[a]: Vnde Qui Apoſtolum & alias ſcrip. vult ſapide intelligere: Oportet iſta omnia tropologice intelligere: Veritas, ſapientia, virtus, ſalus, Iuſtitia ſcilicet qua nos facit fortes, ſaluos, Iuſtos, ſapientes, ꝛc. Sic opera dej, vie dej: Que omnia Chriſtus eſt literaliter: Et fides eius moraliter hec omnia

Iudicium & Iuſtitia: in veteris legis Scrip. rariſſime [*Ausgestrichen:* Anagogice] ad literam, de futuro accipitur Sed frequentiſſime ac vere ſemper. de tropoligico [*so*] & morali & Allegorico. Cuius ratio eſt. Quia Vetus lex: proprie ſolum primum aduentum Chriſti prophetauit: In quo Chriſtus in Iudicio benigno & ſalutari regnat quia aduentus gratię & benignitatis eſt. Vnde Apoſt Ro. 3. Iuſtitia dei teſtificata a lege & prophetis. Iuſtitia autem dej per fidem Iheſu Chriſti. Noua autem lex proprie. de futuro Iudicio & Iuſtitia. prophetat. Quia ſecundum Aduentum Chriſti prophetat. qui erit in Iudicio ſeueritatis. & vindicta ęterna. vtpatet in Multis auctoritatibus Iohan. 6. poteſtatem dedit ej Iudicium tuum facere Et. 1 Thimo. Qui Iudicaturus eſt viuos & mortuos. ꝛc Et Ro. 2. In Reuelatione Iuſti Iudicii dej

Quod autem hic de benigno Iudicio loquatűr, patet quia dicit Iudicabit pauperes populi. Quia damnat illos vt ſaluet ꝛc Item Iudicare populum tuum in Iuſtitia: Sed impios Iudicat in Iniuſtitia eorum. Et bene dicit. Iudicare. Quia Chriſtus accepit Iudicium a patre: non fruſtra: Sed nec ſibi tantum: immo nobis. Quia. populum tuum Iudicare inquit

Blatt) 103**[b]: Lex Chriſti, lex pacis, lex gratię, Euangelium, vocatur multis nominibus alijs: vt via domini ps 24 Vniuerſę vię Domini miſericordia & veritas, (.1. gratia & veritas Iohan. 1. per Iheſum Chriſtum) Sic illud Iſaie. 55. Quantum exaltatur cęlum a terra, exaltate ſunt vię męę a vijs veſtris Et ps. 70. Iuſtitia tua vſque in altiſſima. p. 103. Quantum diſtat

---

*) Gehört schon zu Psalm 71. Siehe Blatt 104[a].

**) Gehört zu Psalm 71. Siehe Blatt 104.

ortus ab occidente longe fęcit a nobis iniquitates noſtras. Quantum ſecundum altitudinem cęli a terra, corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes eum, [.1. gratiam a litera exaltauit. deiecta illa: quia eſt lex peccati & mortis Nūnc igitur Mirum quomodo Gratia ſeu lex gratię (quod idem eſt) ſit Iudicium & Iuſtitia Hoc videndum Sine dubio: ideo quia Iudicet & Iuſtificet credentem ej Hinc enim verbum quodlibet dej eſt Iudicium: Iudicat autem tripliciter

Primo Tropologice. Quia condemnat opera carnis & mundi. oſtendit enim quod omnia que ſunt in nobis & in mundo: coram Deo ſūnt abominabilia & damnabilia: Et ita qui ej per fidem adheret, neceſſario ſibi vilis & nihil, abominabilis & damnabilis efficitur Que eſt vera Humilitas. Vnde & iſto vocabulo aptiſſime natura & proprietas humilitatis exprimitur N o n e n i m q u i ſe h u m i l e m f a c i t v e l d i c i t v e l r e p u t a t. S e d v i l e m & d a m n a b i l e m. E t h o c n o n t a n t u m c o r d e & v e r b o S e d & o p e r e o ſ t e n d i t [*Am Rande links:* Et hoc eſt Iudicium quod hic dicit] Quare Caſtigatio & crucifixio carnis & damnatio omnium que ſunt in mundo. ſunt Iudicia dej: que per Iudicium (.1. euangelium & gratiam ſuam. in ſuis operatur Et ſic ſit Iuſtitia. Quia qui ſibi iniuſtus eſt & ita coram deo Humilis. huic dat deus gratiam ſuam. Et iſto modo frequentiſſime accipitur in ſcrip. Sic Iuſtitia Tropologice Eſt fides Chriſti. Ro. 1. Iuſtitia dej reuelatur in eo ꝛc

Secundo Allegorice Quia ſicut inter carnem & ſpiritum diſcernit. & opera eorum diuidit Hęc approbando in Iuſtificationem: illa reprobando in condemnationem, immo omnia noſtra ſcilicet etiam noſtras Iuſtitias Ita etiam diſcernit, inter credentes & non credentes. Quia gratia ſiue lex chriſti non datur indifferenter quibuſcunque: ſicut olim in lege & etiam nunc temporalia: que ſine Iudicio deus videbatur dare omnibus. & quandoque malis plus quam bonis. Vnde Iudęi conqueſti. illud Ezech. 18. Non eſt equa via domini. Et illud natum proverbium: patres comederunt vuam ꝛc [*Am Rande links:* Et Iere 23. dixerunt verbum domini onus. Et ibidem dicit. Onus erit vnicūique ſermo ſuus] Quia & mala dabat indifferenter bonis & malis. Et ſic

deus nullam discretionem habere visus est: Sed Nunc Euangelium est spiritualia bona: ideo rigidissima discretione datur tantummodo bonis. & mala spiritualia tantummodo malis. sicut ibidem predicit Et ideo vocatur Iudicium dei quia contrarium est Iudicio hominum, damnat enim ea, que eligunt homines, & eligit ea, que damnant homines Et Hoc Iudicium est in Cruce Christi nobis ostensum. Quia sic ipse mortuus est & abiectio plebis factus Ita oportet nos simile Iudicium cum eo portare, crucifigi & mori spiritualiter. vt apost Ro 6 & 8. exponit

Notandum autem Quod Quando dico Euangelium esse Iudicium & Iustitiam: intelligendum de euangelio pleno siue impleto: Euangelium enim Impletum & opere perfectum. ipsum est Iudicium & Iustitia quibus regit Christus Ecclesiam. [*Am Rande links:* Quia quando Euangelium opere impletur tunc semper verbum dej incarnatur spiritualiter opus enim Est velut Caro. Et verbum est velut dej filius Quare Euangelium impletum Est Iudicium & Iustitia Et opus dej, Via dei ꝛc sicut ad literam Christus hec omnia est, in persona sua] Alioqũin. Si pro solo verbo Euangelii accipitur, tunc tantummodo est sic Iudicium & Iustitia: quod ostendit, que sint damnanda & eligenda Hoc est vt nostro more loquor [*so*] Euangelium est, realiter & formaliter Iudicium & Iustitia: Quando sic opere viuitur sicut ipsum nos docet. Est autem ostensiũe & doctrinaliter Iũdiciũm & Iustitia: quando docet sic viuendum. Qũi enim implent Euangelium, non sunt sub lege. Quia iam nulla est super eos, cum eam impleuerint. & iam ej adequati sint. lex enim non dominatur nec est supra eos, qui eam implent. Sed potius ad eam ascendunt & pertingunt ad eam

[*Unten am Rande quervor:* Impletio legis Est Mors legis. Ro 7. Quamdiu vir viuit

Blatt 104a:

Ps .71. [Hebr. LXXII.]

Iudicium
- Hominum
  - publicum: Iuſtum, Iniuſtum
  - priuatum: temerarium, Iniquum, verum
  - in: corde, ore, opere

Secundum Scrip. autem Iudicium hominum illud dicitur. quod contrarium eſt Iudicio dej: Quia ſcilicet eſtimant tantum temporalia bona dicentes malum bonum, bonum malum Iſaie. 5. Sic Iuſtitia ſimili modo,

- Dej
  - Anagogicum: quod ab alijs damnationis Vocatur: Et in ſcrip. veteris legis. Sed bene in noua. raro Iudicium vocatur. Sed frequentius. Reuelatio Iudicii. Ro. 2. Et dies retributionis Iſaie. 61.
  - Allegoricum. quod tamen eſt literale ſecundum prophetiam. Hoc vocatur ab alijs diſcretionis, cum tamen in omni Iudicio ſit diſcretio & damnatio. diſcretio bonorum. damnatio malorum: Et hoc agit Chriſtus deus occulte in Eccleſia: & eſt inſcrutabile Nec de hoc frequentius loquitur Scrip. Eſt autem aliud quod manifeſte agit. [*Nun rechts am Rande herunter:* Scilicet. quod .... aſſumit ... bonos & ..... Sed ſolum bon ..... buit ſua .... Olim enim .... figura .... tam bonos .... malos .... vtpatet in Actis .... alijs mal .. Similiter afflige .... los & bonos. Vnde prouerbium ... fuit., patres .... vuam ꝛc. quod ... pheta prouu .. turum. Quia v ..... ſine accept .... narum nunc ... Iudeus ſiue ... ſua iniquitas .. Vide Ezech [*Ezech. 18, 2 vgl. Ierem. 31, 29.*] .... pulchre. hoc .. cium deſcribentem .. ſic regnat in Iudicio. habens malos ... differentia: Et ... deligens ſine .... Et hoc pet ... primum agn ... dicens In v .... comperi. quia non ... Sicut ta-

men Iudę. Quia nunc in v . . . . bonis reg . . . Iudicio ea n . . . . . ps. 5. Quia non . . . . volens deus . . . . Et Homo ſignificat . . . in Iudicio . . . . exit a mort... ſecundum ps. Quia ... non omnibus v . . . fuit Sed tantum c . . . Prius autem omnibus . . . malis. propter . . . . miſſiones pr . . .] Tropologicum. Et Hoc frequentiſſimum aſſumitur in Scrip. Hoc eſt qua deus condemnat & condemnare facit, quicquid ex nobis Habemus. totum veterem Hominem cum actibus ſuis [*Darüber*: etiam Iuſtitias noſtras Iſaie 64] Et eſt proprie Humilitas immo Humiliatio. Quia non qui ſe humilem putat Iuſtus eſt Sed qui ſe deteſtabilem & damnabilem reputat in oculis ſuis, [*Darüber:* & ſua peccata damnat vindicat ꝛc] Hic eſt Iuſtus. [*Am Rande links:* & Iuſtificare deum etiam in hijs, quibus Iniuſtus apparet Quia ſtultum dei ſapientius eſt hominibus ita Iniquitas viri, melior eſt. quam mulier benefaciens Et Iniuſtitia dej. melior. quam Iuſtitia hominum] Qui enim mortuus eſt. Iuſtificatus eſt Ro. 8. Et in Hanc notam Scrip. vtitur iſto vocabulo Iudicium. vt exprimat veram naturam humilitatis. que eſt vilificatio & contemptus & omnino damnatio ſuiipſius Et Hoc maxime ponitur. vbi coniungitur cum Iuſtitia vt Iſaie. 9. vt corroboret illud in Iudicio & Iuſtitia: Et. 11. Arguet in Iudicio pauperes. & in Iuſtitia pro manſuetis terrę. Et ps. 88. Iuſtitia & Iudicium preparatio ſedis tuę. Et ps.

94. Iuſtitia & Iudicium correctio ſedis tuę. Et ps. 98. Iudicium & Iuſtitiam in Iacob tu fęciſti. Et ps. 32. Diligit miſericordiam & Iudicium, Et ps 36. Quoniam dominus amat Iudicium, Et ps 98. honor regis Iudicium diligit. Et Hoc eſt Iudicium. quod omnes prophete clamant. Iudęos abominatos eſſe olim, ſicut & hodie faciunt. Quia Moab ſuperbus eſt valde. Et comprehen-

duntur in ſuperbia ſua. Quia Non reſurgunt Impij in Iudicio ꝛc Sic ps 95. & 96. Iudicabit orbem terrę in ęquitatę. Iudicabit populos In Iuſtitia Et Quoniam venit Iudicare terram ꝛc.
Sic ſi nos ipſos Iudicaremus, non vtique a domino Iudicaremur, Hoc enim Vocatur Iudiciū̃ dej: Sicut Iuſtitia vel virtus. vel ſapientia dej: (.1. quo nos Sapientes, fortes, Iuſti & hū̃miles vel Iudicati ſumus

Sed Quia Hoc Iudiciū̃, ſit corde, ore & opere. ſicut quelibet virtus Ideo neutrum ſufficit ſine alio. Rurſus. Quia ſicut fides capitur quandoque pro interiori actu quandoque: pro ipſo Euangelio quod fidem docet. ſeu obiectis fidej. Inde fit. Quod & Iudicium ſignificet quandoque ipſum Euangelium & verbum Dej: Quia docet tale Iudicium exercere & agere. ps. 18. Iudicia Domini vera: ꝛc ps. 9. Auferuntur Iudicia tua a facie eius. Immo in omni loco. poteſt Iudicium pro verbo dej accipi: [*Am Rande links:* precipue quando pluraliter ponitur A Iudicijs tuis non declinaū̃i] quia per ipſum fiunt omnia Iudicia dej quecunque fiunt, Cum & filius ſit Iudicium & verbum patris. Igitur. Hec tria vnum ſunt,

Iudicium verbum dej Iudicium ſui ipſius damnatio Iudicium. opere taliter impletio	Sic	Aqua Spiritus Sanguis	Hi tres vnum ſunt

Aqua. fluxum verbum in ore
Spiritus in corde
Sanguis vindicta in corpore

Qui enim ſe condemnat & vilificat in corde: talia etiam in corpore oſtendere & pati debet

Sic tropologice illud Gladii ancipites in manibus eorum. Ad faciendam vindictam in nationibus (.ſcilicet ſenſuum.) increpationes in populis (ſcilicet motuum carnis.) Ad alligandos reges eorum in compedibus (.Scilicet membra peccati regnantis in Homine.) Et nobiles eorum in manicis ferreis Vt faciant in eis Iudicium conſcriptum. ſcilicet tropologicum. Conſcientia Hęc eſt omnibus ſanctis eius. (.1. nullus eſt ſanctus quando: iſta glorietur

gloria: licet ſęculi Hominibus eorum confuſio & ignominia videatur. quia non ſapiunt ea que ſpiritus ſunt

poteſt autem & allegorice intelligi ſuo modo

Blatt 104ᵇ: Eodem modo & Iuſtitia dej triplex eſt: Tropologice Eſt fides Chriſti Ro .1. Reuelatur enim Iuſtitia Dej in euangelio ex fide in fidem. Et ita eſt frequentiſſimus vſus in Scrip. Allegorice eſt ipſa Eccleſia tota. Vt ait Apoſtolus ait [*so*]. Vt ſimus Iuſtitia dej in Chriſto. Anagogice ipſe deus in Eccleſia triumphante. Verum Sicut Iuſtitia magis reſpicit bonos & in illis eſt: Ita Iudicium magis malos & in illis eſt. Quia Iudicium in damnationem Sicut Iuſtitia in ſaluationem ſonat.

Corol. Suauiſſime ſunt iſte orationes in ps ſi ſi [*so*] ſaltem ex affectu orationis dicuntur, & non in tenore prophetię proferuntur. Iudica me Domine. Iudica terram: Iudicabit orbem terre ꝛc Quia tunc ſemper de tropologico ſunt Iudicio intelligenda: Vt ſit ſenſus. Iudica me Domine (.1. da mihi veram humilitatem & carnis mee mortificationem, meimetipſius damnationem, vt ſic per te ſaluer in ſpiritu. Sic etiam. Iudica domine terram (.1. doce eos viliter de ſe eſtimare: & ſua vitia damnare & crucifigere ꝛc. Si autem prophetice proferuntur. ſic ſunt terribilia & horrore plena verba: vt ſit ſenſus: Tu Iudicabis & damnabis eos ꝛc. & De Anagogico Iudicio intelliguntur

Calumniator ſecundum Caſſi. Eſt qui innocentiam alienam in reatum nititur exquiſita machinatione perducere. Quod diaboli proprium officium apoc. 12. Scribitur. proiectus eſt in terram accuſator fratrum noſtrorum: qui accuſabat eos die ac nocte. Sicut autem hoc malum in totum genus humanum agit diabolus. Ita Iudaicus populus in Chriſtum, Tyranni in martyres: Heretici in Catholicos. & vſque in finem ſęculi: Detractores & ſuperbi: bonis & ſimplicibus. Sed omnis Calumniator humiliatus eſt & erit per Chriſtum

Sic enim diabolus etiam benefacta nititur. oſtendere: quod deficiant. vt aliquid ſui in illis Inueniat vtpatet in multis obitibus ſanctorum

Et permanebit cum ſole & ante lunam: licet iſtis verbis ſimpliciter quidem ęternitas Chriſtj deſcribatur: tamen aliis quoque

myſterijs graũida ſunt. Et heb. ſic. Et timebunt te cum ſole & vltra lunam Quare & ſol & luna tropolo. allego. & Anago: hic videnda ſunt.

Anagogice. Sol diũinitas: luna humanitas Chriſtj. Et ſic ſenſus eſt. Quod Chriſtus conſtat ex ſole & luna ſiũe vt proprijſſime dicit. Cum ſole & ante lunam: Eſt enim Chriſtus cum diũinitate & ante humanitatem: Quia ſecundum quod homo. eſt ante ſeipſum in ęternitate ſecundum quod deus: Eſt ſecum ſolus. tamen in vtroque permanet nunc inęternum, tam ſcilicet deus quam homo permanens in ſeipſo: & in fidelibus ſuis talis per fidem. Heb autem ſic. Et timebunt te (.ſcilicet filiali timore.) cum ſole (.l. filio.) eodem timoris cultu: Et vltra lunam (.l. plus in eo quam hominem in ipſo colentes [*Am Rande links:* facile concordat heb. Quia Chriſtum .... manere cum ſole .. ante lunam. Eſt ..... credi deum ... omnium ac ſic .... & timeri. Sed ... hominem eſt vltra .... ante ſeipſum quia ....us Quia creditur .... ſit aliquid vltra ... ante humanitatem ſcilicet ....us. Et hoc .... hereticos Si autem ſinitur litera queritur ... poteſt & ſic dici permanebit cum Sole (.l. ſicut ſol. vt ps 9. perijt memoria eorum cum ſonitu (.l. ſicut ſonitus vel ad modum ſonitus Sic hic Cum ſole ideſt ad modum ſolis vel ſicut ſol. Quia ſol non mutatur viciſſitudine lucis ſicut luna. Sic Chriſtus idem manet. per omnia tempora Eccleſię. alijs ſuccedentibus alij [*so*] recedentibus: Et ideo dicit: vltra vel ante lunam (.l. plus & ſupra quam luna (.l. Eccleſia. Que mittitur in varia incrementa & decrementa idem tamen Chriſtus ſemper ſol]

Allegorice Sol Chriſtus. Luna Eccleſia eius

Tropologice Sol anima fidelis. Luna Caro eius

Quia ſicut Luna (:ſecundum Aſtron: ſemper dimidio ſuo globo illuſtris eſt: ſcilicet ea parte: qua vertitur ad ſolem ex quo totum lũmen habet. Sic Eccleſia: ſemper dimidia (.l. ſecundum animam eſt illuſtris Sed ſecundum carnem obſcura coram mundo Multa alia myſteria in lune motu ex ſcrip. paſſim colligi poſſunt. prouer. 7. In die plene lune

Blatt 105a: Igitur Sic Chriſtũs permanet, cum ſua humanitate & ante lunam (.l. coram Eccleſia: que ipſum ſemper ante

ſe habet quia ab eo illuminatur Vel ante. prior & caput eius. Nam non Sol a luna Sed luna a ſole lumen habet. Ideo non luna ante ſolem. Sed ſol ante lunam eſt·

Tropologice. permanet cum ſole .1. fideli anima: ante carnem eius q. d. in ſpiritu

Deſcendet ſicut pluũia in vellus. ꝛc primo. ſine opere humano incarnabitur: Vnde & Miche. 5. de Apoſtolis Erunt reliquię Iacob. in medio populorum multorum. ſicut ros a Domino & quaſi ſtille ſuper Herbam: que non expectat virum, & non preſtolatur filios hominum Sicut enim Chriſtus de ſpirituſancto conceptus eſt. Ita quilibet fidelis, nullo opere humano. Sed ſola gratia dej & operatione ſpiritusſancti. Iuſtificatur & renaſcitur Secundo vt lyra & Caſſio: Sicut Vellus recipit plũũiam & reddit, manens illeſum: ita Virgo concepit & peperit Inuiolata. Et pro vtroque canitur In Sequentia Sancto rorante pneũmate parituram diuinj floris amygdalum ſignauit Gabriel: Quod autem primo Vellus. deinde terra fuit irrorata: ſecundũm Aug ſignificat Quod primum ſynagoga. deinde Gentilitas ſignif. (? β)

Donec auferatur Luna: vtraque ſcilicet literalis & myſtica: Luna autem ad literam auferetur: quando tota erit ſicut Sol modo eſt. Nam nũnc ſemper eſt dimidia lucens & peregrino lumine: tunc autem proprio: Et ceſſabit viciſſitudo luminis in ea ſicut Eſaie. 30. dicit Et erit lux lunę. ſicut lux ſolis. Et lũx ſolis ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum (.quod non intelligo ſicut multi: de primis diebus. in quibus dicunt ſolem fuiſſe ſepties clariorem quam nunc eſt Sed propter peccatum Ade obſcuratum vt iam vix ſeptima parte luceat. Nec Hoc textus Iſaie habet. nec intelligi ita cogit) Sed dicit. Quod lux ſolis erit ſeptempliciter lux ſolis: ſicut lux ſeptem dierum (.1. ac ſi ſeptem dies eſſent vnus dies Et ex ſeptemplici luce dierum. vna lux fieret facile autem poteſt concedj. Quod iam lux ſolis ſit ſepties clarior luce lune. Ergo quantum creſcet luna, tantum & ſol in claritate

Sic Eccleſia luna ſpiritualis auferetur. Quando [*ausgestrichen:* lux ſolis] ſecundum corpus fulgebit ſicut ſol: Et ſecundum ani-

mam: qua iam fide fulget, fulgebit in clara vifione dej. Quę vifio excedit fidej claritatem fepties & amplius. Interim autem donec Eft media parte fui (.1. fecundum fpiritum per fidem) clara. que eft radius a fole Chrifto in eam defcendens: Et altera parte fui (.1. fecundum corpus.) obfcura. femper oritur Iuftitia & abundantia pacis Sic enim .1. Corin. 13. Cum venerit, quod perfectum eft, euacuabitur. quod ex parte eft

Vide miraculum. In omnibus prophetis: Quando gentes enumerantur, in fpecie: que ad Chriftum conuertentur. folum eę nominantur: que funt meridionales vt ęthiopes. Arabes. Egyptii Econtra quando mala prophetantur. femper fere eę nominantur. que funt aquilonares Vt Gog Magog. Tubal Mofoch & Dedan ꝛc In quo oftenditur differentia vtriusque generationis. Quoniam Auftrales funt quibus fol approximat per fidem. Aquilonares autem a quibus recedit per infidelitatem. Et ficut hoc Iudicium fol agit in toto mundo. Ita Chriftus idem in toto genere Humana [*so*] Et huic ratio redditur. Cur pre cęteris Ethiopes ita inducuntur. Scilicet propter myfterium. Quia per Ethiopes fignificantur ii qui funt ardentiffimę fidej. Sicut enim fol proximus eft ęthiopibus, & funt omnium nigerrimi ab eo decolorati. Ita qui funt feruentiffimi in fide Chriftj: proximi funt ej & ipfe eis

Blatt 105ᵇ: Ideoque ab eodem maxime decolorantur: quando fefe agnofcunt effe nigros & hũmiliantur coram eo, Vt In Cantic. 1. Nigra fũm fed formofa ꝛc

Tharfis fupra ps. 47. dictum eft quod quandoque pro mari capiatur: Et ita videtur hoc loco accipi: quia addit: Et in [*so*] infulę. q. d. Reges maris & infule que funt in marj Et fic intelligitur mare mediterraneum, in quo funt regna. in litore meridionali Egypti, affrice, Numidie Mauritanię, libię. Cyrene. Ex altera parte & litore aquilonari. Hifpanie Gallie, Italie. Grecię. afie Ionię, pamphilie, licię Cilicie, anthiochię. Syrie ꝛc. Hec omnia iacent in litore maris noftri feu mediterranej. Et omnia fub Chrifti fide. gloriofe ferũierunt.

Vbi Nos Habemus Reges Arabum. Heb. fic. Reges Schaba (.per. ſ. pingue & fpumans fueũicum) & ſaba (.per ſ. tenue &

exile.) quorum hęc eſt differentia. Quod Quod [*so*] primum Schaba ſignificat Arabiam fęlicem: ſic dictam a Schaba filio filii (.1. a nepote Chus qui fuit filius Cham Genes. x. Et latine dicitur Sabęa. in qua naſcitur Thus & myrrha [*Am Rande links:* . . . tingit ad lit . . maris rubri . . . . ntalis] Virg. Solis eſt Thurea virga Sabeis. Scilicet ſcrip. Arabiam fęlicem ſic nominat: ſic. infra. dabitur ej de auro Arabie. Heb. Schaba .1. Arabię felicis Et inde fuit Regina Schaba. que ad Salomonem venit 3 Reg. 10. Saba autem ſecundum. Eſt ciuitas regalis ęthiopie. Et dicitur a Saba filio ipſius Chus. Vnde Chus ęthiops Heb dicitur: quia pater ęthiopum eſt. Et ex iſtis duobus locis fuiſſe Magos putatur. qui ad Chriſtum natum venerunt.

Et poteſt ſane idem in prima parte verſus intelligi. Scilicet Reges Tharſis .1. maris rubri. quod ſoli arabes felicis arabie ſiue ſabej. ex vtroque latere poſſident. & per conſequens, etiam inſulas in medio eius Et ſic ſecunda pars eſſet repetitio eiuſdem ad clariorem expreſſionem Sed primum melius. vt cum Iſaiee [*so*]. 61. [*d. i. 60 V. 5 ff.*] conſonet: qui ait Quando ad te conuerſa fuerit multitudo maris (q. d. Reges Tharſis,.) fortitudo gentium venerit tibi (.q d.) Et inſule: Dromedarii Madian & Epha: Omnes de ſaba venient, aurum & thus deferentes: Item Omne pecus Cedar congregabitur tibi. Arietes Nabaioth miniſtrabunt tibi. In Hijs verbis exprimitur aliquo modo, que & qualia ſint iſta dona: Quia homines conuertendos ſcilicet in miniſterium Chriſtj vult intelligi Vnde triplex Arabia: que a latinis dicitur. petręa, deſerta & felix. in Scrip ſic nominantur. Quod felix ſemper Schaba Dicitur. Deſerta autem. ſuum nomen retinet: quia Arab. deſertum ſignificat. petręa autem non vno nomine Sed nunc Madian Epha. Nabaioth. Cedar. frequentius tamen Cędar. Sunt autem Iſmaelite. Amonite. Moabite, Madianite Idumej omnes in Arabia

Blatt 106a:

lxx		firmamentum	Chal.
Hiero	Erit	Memorabile	in capitibus ſacerdotum
lyra		Abũndantia tritici	in terra, in ſummis montiũm
Burg.		placenta tritici	Quę omnia in idem conſonant
Kimhi		particula frumentj	Nam ſupra montes dixit Apoſto-

los & eorum ſucceſſores: ſummum autem ſeu vertex montium. Eſt caput eorum. In hoc autem vertice Chriſtus in ſacrificio miſſe: Eſt frumentum & panis celeſtis in ſpecie ſacramentali.

Primo. firmamentum. quia panis cor hominis confirmat ps. 103. Et Chriſtus in hoc ſacramento eſt vnicum & ſingulare. firmamentum totius fidej & religionis Chriſtianę. Tolle enim Hoc ſacramentum ait Bonauentura: Et erit confuſa gentilitas & idolatria per omnem Eccleſiam.

Secundo eſt memorabile triticum: quia in memoriam dominice paſſionis inſtitutum eſt. Ideo & memoriale domini dicitur

Tercio Abundantia, quia tale ſacramentum abunde per omnes terras conficitur

Quarto placenta. Hoc magis formam & figuram [*Darüber:* ritum & ceremonię] ſacramenti exprimit

Quinto particula. Hoc quantitatem panis oſtendit

Quod autem ſeptuaginta magis firmamentum poſuerunt, eo factum eſt. ne tam ſanctum ſacramentum clare gentilibus proderent.

Florebunt de ciuitate ſicut fęnum terrę: Fenum propter tranſitorium ſuum eſſe: eſt male ſignificationis: Iſaie 40. Omnis caro fenum. & omnis gloria eius flos feni. Exiccatum eſt fenum & cecidit flos feni. Vere fenum eſt populus. ſcilicet propter mortalitatem & caducam perſeuerantiam. Sed quo ad ortum eius. eſt bonę ſignificationis. primo ſicut fenum naſcitur ſine opere humano. Ita filii Eccleſię. Secundo ſicut ſubito naſcitur. per omnes terras, ita per totum mundum fideles: quia velociter currit ſermo eius. Sic [*so*] enim fenum in vere eſt Iucundiſſimus aſpectus per prata: Sic Eccleſia primitiua in martyribus. Tunc enim fuit Iucundiſſimum tempus Eccleſie. Vbi tot flores & odorum fenum vbique. Si vinee florentes odorem dederunt.

Blatt 106[b]**:** Vnde Iob. dicit Quis reſtitit ej & pacem habuit? Et tamen hic dicit quod ſic

ps 72 [Hebr. LXXIII.]

Iſtum ps. dignum eſt. velut lucernam habere. ad multas auctoritates ſcrip: ſoluendas: que contrarie ſibi videntur. Quia Cum multę ſint auctoritates, que malis non niſi mala minentur. Et bonis non niſi bona promittant: In Contrarium ſunt. querelę tot ſanctorum & experientia. Et per totum pſalterium. voces lamentabiles piorum In quibus potius male eſſe bonis. & bene eſſe malis oſtenditur

Hic ſuſcipit perſonam de hac materia diſputatoris: Et velut queſtionem primo proponit An verum ſit. Deum eſſe bonum rectis corde. Deinde arguit ad partes vtraſque & in dubium vertitur primo dicens. Mej autem pene moti ſunt pedes. Quia videtur Quod non rectis corde ſit bonus deus. Hoc probat Inductiue. Deinde in contrarium adducit inconueniens. Deinde ponit Notabilia pro concluſione inferenda. dicens Quod de iſta materia poteſt dupliciter fieri conſyderatio. primo ſecundum Hominem & ſecundum viſibilia Secundo ſecundum deum & ſecundum ſpiritum. Quo ad primum. difficile eſt. immo impoſſibile eam ſoluere. Sed quo ad ſecundum. facillimum.

Tunc Infert Concluſionem. Quod Intelligendum eſt in nouiſſimis eorum (.1. intellectionem oportet habere, in hijs que venient Poſt Hoc ſoluit rationes in oppoſitum [*Darüber:* & propoſit *wovon letzteres ausgestrichen.*] factas. dicit. Veruntamen propter dolos poſuiſti eis Vltimo Confirmat & concludit queſtionis partem affirmatiuam

poteſt autem ps de Iudęis primum Intelligi. Sed melius generaliter de omnibus. Iudęorum quippe carnalium (in quorum perſona & ſimilium. hic multa dicit) fuit hec ſententia. Ezech. 18. Non eſt ęqua via Dominj: Quia videbant ſeſe colere deum: & tamen a gentibus conculcari idolatris. Quia bona tantum externa ſapiebant: Deus autem indifferenter dat bonis & malos [*so*], Bona & mala exteriora, ſimul eos affligit in vnum, & ſimul eis benefacit in vnum, vtpatet vſque hodie immo malis. abundantius

benefacit: & bonos amplius affligit. [*Am Rande links:* . . s Hoc eſt . . . . . mum quod omnia . . . . . us eueniunt . . . . e non eſt peſ . . mum Sed ipſis . . ſipientibus] Et Hoc non iniquę Sed vt fides locum habeat. Si enim Malis tantum mala daret. & mox cum peccant, iam fides periret. & cogerentur ſibi ſeruire omnes Et ſi tantum Bonis Bona daret, ſimiliter periret fides & ſpes, quia putaretur, ej tantummodo pro iſtis ſeruiendum. Igitur vtile nobis eſt. iſta prouidentia Dej: quod malis bona. vel non ſolis ipſis mala Et Bonis mala vel non ſolis eis Bona tribuit per Hoc erudimur. alia reſtare & bona & mala. Vnde per Ezech vtſupra Si erit parabola iſta vobis vltra in prouerbium Sed anima que peccauerit ipſa morietur. Et filius non portabit iniquitatem patris: Quia Hic non dicit. Caro morietur Sed anima. Quia de ſpirituali pena loquitur & Spirituali premio: Iſta enim non ita indifferenter diſtribuit. Sed puriſſimo Iudicio Vnde non loquitur ibidem de peccato originali. vtpatet. Quia promittit Chriſti gratiam: Quam qui non acceperit ipſe morietur. Nam peccatum Ade Indultum erat illis per circumciſionem

Igitur. Differunt. Iuſtum & bonum. Quia Bonum proprie reſpicit malum pene cui contrariatur Sed Iuſtum eſt contra malum culpe Sic deus Bonus eſt. quia penam aufert Non autem Bonus impijs, quia non aufert eis penam. immo eorum Iudicio omnino contrarium de eo ſentiunt vt b. Aug. li. 1. tri. vlt

Iuſtus autem quando dimittit vel imputat peccatum & malum culpe, & dat bonum gratię & Iuſtitię. Et ſic Iuſtum. eſt bonum Iuſtitię. vel malum Iniuſtitię Bonum autem eſt. ſalus & beatitudo. Malum autem pena & miſeria. [*Am Rande links:* . . . . Apoſt . . . gratia & pax. gratia contra malum culpe. pax contra malum . ene] Eſt igitur Deus Bonus. rectis corde. Quia ab eis vere malum pene aufert: Hic in ſpiritu: Et in conſcientia primum, In futuro etiam in corpore ſimul. Sed Hoc non facit, niſi prius malum culpe ablatum ſit, ideo addit. rectis corde. Quos enim Iuſtificauit, hos & beatificat. Et Hoc eſt vere bonum: quia ſpirituale & ęternum: Ideo Bene dicit Quod bonus Deus Iſrael ijs qui recto ſunt corde. Non enim ijs qui recto ſunt corpore & tantum in Iuſtitia carnis

[*Unten am Rande quer herüber:*
mea spiritu mea carne
dextra Eſt proſperitas in Siniſtra eſt aduerſitas in
illorum carne ....
quia illi recti ....]

Blatt 107a: & legis recti ſunt, ſicut hipocrite, talibus enim adhuc non eſt bonus: quia malum pene eis non aufert, in ſpiritu, eo quod nondum ablatum ſit malum culpe: Nondum eſt Iuſtus eis ideoque necdum bonus. Hęc igitur eſt Concluſio propoſita totius pſalmi

Deinde mouet dubia Carnalium. & eorum argumenta proponit. Mej autem pene mo. ſ. p. pe ef ſ. gr m. Quia Zelaũi. emulatus ſum. iniquos.

Pacem peccatorum videns. Hinc manifeſte colligitur duplex pax. ſcilicet peccatorum & Iuſtorum. Quia ſicut pax piorum Eſt bonum eorum. qua deus eis bonus eſt: Quia prius eis Iuſtus eſt per gratiam vt ps. prece: Orietur in Diebus eius Iuſtitia & abundantia pacis. Iuſtitia & pax oſculate ſunt. [*Ps. 85, 11.*] Sic pax peccatorum, eſt bonum eorum, qua & ipſis videtur eſſe bonus. cum tamen Iuſtus eis nondum ſit, nec gratia eius in illis. Ideo niſi quis ſit animal mundum & vngulam fiſſam habens. diſcernereque potens precioſum a vili. inter pacem & pacem gratiam & gratiam, bonum & bonum, mouebuntur pedes eius. Et ponet malum bonum & bonum malum Iſaie. 5. Et dicet pax pax & non eſt pax. Sicut Ierem. 14. Expectamus bonum & non eſt. pacem & ecce turbatio. ſcilicet conſcientię ſiũe malum pene
Et hanc differentiam gracię. Zach. exprimit d. Exęquabit gratiam gratię eius. Et noſtri vſitatiſſ. verbo. dicunt gratia gratis data & gratia gratificans

Sed quam pauci etiam hodie ſunt, quibus non moueantur pedes. viſa pace peccatorum Videns enim eos in diũitijs, pompa luxurie & Gula, ſaltem ſubſiſtit. & conſyderat aperto ore. Immo vno ſpectaculo aliquo preſente. ſtamus & hiamus: interim obliti noſtrorum Rariſſimusque eſt. qui clauſis oculis & auribus procedat. Sed & multis quoque Cauſa tepiditatis hęc ſunt. Quia aliorum perditos mores aſpicientes. longe ſe illis preſtare putant: quia

non ſicut cęteri hominum ipſi ſunt. Et ita ſibi placentes. eoipſo abominabiles fiunt deo. Non conſyderantes, quoniam illi forte mox conuertendi: multo eis meliores erunt. Et ipſi interim talentum gratię dej. defodiunt in terram

labor eſt ante me. Differunt ante me & ante deum: non ſecundum ſpacium loci: Cum vbique ſimus ante deum & omnia ante eum, & ante nos, Sed ſecundum Cognitionem & affectum [*Am Rande links:* Genes. 17. Ambula coram me.] Sic ante deum ſunt, omnia que ſecundum ſpiritum reputabilia ſunt, ſeu que deus reputat. [*Darüber und bis auf den Rand rechts:* Vnde iſta videre hoc eſt ante deum eſſe Sic econtra ante hominem & mundum ſunt ea: que mundus putat vel h . . iſta videre . . . eſt ante h . . . . . . eſſe] Nam que ipſe reprobat, non ſunt ante eum. Vnde frequens eſt verbum iſtud in Scrip. In conſpectu dej: Coram deo, apud deum & ante deum. Et nos enim ante deum ſũmus. quando ea cognoſcimus & amamus: que deus eligit. Sic enim Anima eſt ante deum. & ante faciem eius. Econtra Impii dicuntur Egredi a facie dominj. vt Sathan Iob. 1. Et ſeruus ille nequam . qui conſeruum ſuum, [*so*] Quia ſcilicet vertunt faciem ad ſe & ſua: & dorſum ad deum & ea que ſunt dei. Ideo iam licet literaliter ſint ſemper ante faciem eius. Sed non moraliter. niſi quando vertit faciem ad deum & ea que dej, ſunt, auertendo ſe a ſeipſo & ijs quę ſua vel mundi ſunt Ergo ante deum & ante faciem dej eſſe. Hoc eſt intrare in ſanctuarium dej: Non enim ille introitus ſpecioſus eſt vt dixi. Sed affectionalis & moralis (.1. Conuerſio ad ſpiritualia & diũina. Quia antequam ſic conuertatũr: Eſt in prophano. & ante mundum & ante ſe. quia ſua & mundi tantummodo videt. ac in conſpectu habet: Et ita eſt extra ſanctuarium dei & egreſſus. Sanctuarium enim dej, eſt non niſi anima ſpiritualiter ad deum conuerſa Quia anima eſt ſedes ſapientie. Et in medio populi (.1. corde eorum) habitare ſeſe promittit. Quare Sanctuarium & prophanum, non ſunt longe querenda. intra nos enim ſunt. Sicut dicit ps. 84

Blatt 107ᵇ: [*Oben am Rande herüber:* . . . . . etiam ſanctuarium Alleg. Eccleſia hic intelligi. Et ſic ps. in perſona humanę

nature dicitur. Que non intelligit iſtam rerum diſpoſitionem, niſi intret in Eccleſiam: ibi enim eruditur ... fidem. que eſt ſolius intellectus, vt intelligat in Nouiſſimis eorum: Extra autem ſolum videt in primis eorum: Et ita Chriſtus in perſona eius loquitur vt Deu 32 Abſcondam faciem meam ab eis & conſyderabo nouiſſima eorum hoc abſcondere eſt intrare in ſanctuarium dej & dorſum vertere ad eos.] Et ſuper eos qui conuertuntur ad cor. Et redite preuaricatores ad cor. Quid enim eſt redire ad cor. Niſi mentem reuocare ab ijs: que ſenſus attingit & foris ſunt? vt intus videat ea que corde tantum videri poſſunt. [*Am Rande links:* ... Hic dicit. Ideo ... uertetur populus . eus. hic] Nam omnes tales extra ſanctuarium dej ſunt. Ideo redeundum eſt illis. ſi volunt ſanctuarium intrare. Quare idem eſt redire ad cor & intrare ſanctum dej. Quippe cor eſt ſanctuarium dej. Regnum enim dei intra vos eſt dicit dominus donec ergo illud facias, non intelliges. Sed mouebuntur greſſus tũi. Et Zelabis eos qui bene habent & impii ſunt. Si autem intres. Ecce intelliges.

Et intelligam (.1. intellectualia tantum videam. ſiue intellectionem faciam: iam excludendo ſenſum. & ea: que ſenſibilia ſunt.) in nouiſſimis eorum. [*Am Rande links:* ... ait Intelligam ... iſſima. Sed in ... iſſimis. quia verbum ab ... tum: Eruditus intelligens ero ... inſpexero eorum .. uiſſima. Sic flagellis ſapiunt ... pientium, . Vnde ps. 58. leta... Iuſtus cum vide ... vindictam. quia ..... quod non fruſtra ... ſerint] Nouiſſima dicuntur contra prima. Prima autem eorum. Exteriora bona: Sed nouiſſima ſunt eorum interiora. quod vtrunque facile patet. Inſpiciendo. vtrorunque ſitum & conuerſionem: Ea enim que ante faciem ſunt. dicuntur prima: Que autem poſt tergum. nouiſſima & poſteriora. Sed nunc illi habent faciem ad temporalia. & ſic ſunt eorum anteriora: Iuſti autem faciem ad ęterna. ideo talia ſunt eorum anteriora: primum enim querunt regnum dej & ante omnia, nouiſſime vero temporalia. ad que habent dorſum. Sed illi dorſum ad ęterna: quia nouiſſime venient ille ſtulte virgines. dicentes ꝛc. quia nouiſſime illa querunt. cum iam hora tranſierit

Ergo intrare ſanctuarium & redire ad cor. hoc eſt intelligere eorum nouiſſima Quia videt ſua prima in illis non eſſe: Et iam

auerſus ab eorum primis videt nouiſſima eorum. ſicut Abacuk. 3. pro iniquitate vidi tentoria ęthiopię.

Dextera. felicitas. proſperitas & ſucceſſus ac velut fauor fortunę: Sicut ſiniſtra aduerſitas & Impedimentum. Dextera autem Iuſtorum eſt fauor & gratia dej: in qua viuunt, proſpere procedunt & regnant. Siniſtra eſt aduerſitas eorum temporalis. Ediuerſo Dextera iniquorum Dextera iniquitatis. proſperitas in temporalibus: Ibi enim ſuam dexteram ſtatuunt & eligunt Et Hęc moraliter [*Am Rande links:* ... ſit dextera ... ps. 1. dicitur ... quecunque faciet ſemper .... buntur. Manus .... opera: proſpera autem ..xteram ſignificantur ...pera coram deo quia ...tera mea. Sic ps. 44. Intende proſpere......e] Allego: Eſt Eccleſia que ſtat a dextris Anagog. Eſt futura Eccleſia ſtatuenda a dextris. Moraliter vt dixi Eſt gratia fidej Et hanc tenet Chriſtus in ſuis, ſiue ſpiritus. Caro autem ſiniſtra

Quia Vero Mundus ſemper & in omnibus eſt contrarius Chriſto: ſicut de Egypto Scribit Pompo: Mela [*Mela I. cap. 9.*] Ideo quod vnius eſt dextera alterius eſt ſiniſtra. vtpatet in duobus ſibi obuiantibus: Quia alter alteri eſt ad ſiniſtram ꝛc Et Hoc ſignum abhorrens Iacob Genes. 49. commutauit manus. ponens dexteram ſuper eum, quem Ioſeph ad ſiniſtram ſtatuerat

Eodem modo de alijs ſitibus: Quod vni eſt ſupra alteri. eſt infra: & ediuerſo. Quod alius portat in capite. alius conculcat pedibus. Quia Mundana Impijs ſunt ſuper eos portant ea in humeris: Celęſtia vero conculcant. Econtra ſancti mundum conculcant Et cęleſtia ſupra ſe habent in humeris. Sic Diuiſa eſt ps. 59. ſiccem (.1. humerus: Vt illi terrena. hij cęleſtia portant. Et hinc ad queſtionem. Vtrum ſint antipodes? Reſpondetur. Quod hi vere ſunt antipodes: Quia pedes vertunt: quo nos caput. & nos pedes. quo illi caput.

Sic eodem modo Quod vni eſt ante alterj eſt poſt. & ediuerſo. Sic nouiſſimi primi Et primi nouiſſimi. Sic dextrj ſiniſtri & ſiniſtri dextri: Sic Inferj ſuperi & ſuperi Inferj reſpectu diuerſorum Et in ceteris ſimili modo. Vt hic nuſquam

Blatt 108a: & nuſquam, Hic. Viũi mortui & mortui viũi, pauperes diuites & diuites pauperes domini ſerui. & ſerũi domini. Nudi veſtiti & veſtiti ſunt nudi [*Oben längs am Rande herüber:* Et Seneca. Nuſquam eſt qui vbique eſt. Et eiuſdem. Vbique eſt. qui in vno eſt. Item. Sic Bern. Et Scipio. Nunquam minus ſolus quam cum ſolus ſum]

Illud autem quod verſu. 10. in glo: dictum eſt: Aliter & aptius ſecundum b Aug & Caſſio. in bono accipitur. Cum populus meus conuertetur ab illis ſcilicet malis. q. d. Qui vult eſſe populus meus Vel qui eſt populus meus. moneo. vt conuertatur. Hic: 1. in tali facto vel re tali. Quia ideo permittuntur. vt dies pleni Inueniantur in eis Et dixerunt tales impij. Quomodo ſcit deus? ſcilicet contemptores diũinę prouidentię facti.

Ecce ipſi peccatores (.1. peccant.) & abundantes. obtinuerunt: Non ait meruerunt. Sed occupauerunt, obtinuerunt. q. d Nihil ad eos pertinet quomodo eas habeant: obtinere tantummodo curant

Notandum autem

Quod iſta hic deſcripta: que faciunt Impij ex proſperitate: licet non ſingulis conueniant Nam non omnes ea faciunt. tamen aliqui ex illis: Et ſic. quia de tota generatione malorum. que facit hec omnia. aliqui illud alij aliud ꝛc Et primo quidem. quia ſcimus. quod quecunque lex loquitur. hijs qui in lege ſunt, loquitur. Ideo de Iudęis tempore Chriſti exiſtentibus Valde plane intelliguntur: Quia hij in labore hominum non ſunt. (ſicut Euangelio dicit Matt 27 Onera grauia digito ſuo nolunt mouerè: Et amant primos recubitos in cęnis & Inuicem ſeſe glorificauerunt. Ideo tenuit eos ſuperbia. vt humilitatem Chriſti recipere non poſſent. & tranſierunt in affectum cordis. ſcilicet in ſua deſyderia. Deinde prodijt quaſi ex adipe iniquitas eorum. ſcilicet contra Chriſtum Et contra eundem Cogitauerunt & locuti ſunt nequiciam. ſcilicet cum poſſent bene loqui chriſto. ſponte male loquebantur. Differunt enim Malitia & nequitia: Quia malitia eſt: quando quis loquitur vel agit malum cognitum. Nequicia autem: quando etiam bonum auertit ne loquatur vel agat. [*Am Rande rechts:* Malicia . . . . .

nocere N .... tia prod .... nolle & ..... bere. v ... a nequam. v ... Aug li. .....] Sic Iudei nequitiam loquebantur. quando verba & opera Chriſtj. optima ſemper auertebant in malum. Malitiam autem, quando ſuas falſas accuſationes contra eũm loquebantur. Sequitur Iniquitatem in Excelſo locuti ſunt (.1. in Chriſto: qui eſt deũs excelſus.) Et ſic poſuerunt in cęlum os ſuum. quia verba ſua ſuper verba Chriſti ſtatuere niſi ſunt, & ipſum Iudicare & reprobare. Eſt enim in celum os ponere, magnificare verbum ſuum. & cum deo contendere: quod illi in Chriſto vtique faciebant: Et lingua eorum tranſiũit in terra (·1. preualuit & dilatata eſt contra Chriſtum. Et dixerunt. quomodo ſcit deus (.1. Chriſtus quem propheta deum appellat. licet ipſi non eum ſic nominarent. Sed dixerunt. quomodo ſcit ille noſtras cogitationes contra eum? q. d neſcit. Sed propheta eum nominat ita. Quia reſpicit ad quem ipſi loquuntur. Et ſi eſt ſcientia in excelſo (.1. chriſto. q. d. nequaquam.

Eſt autem Hic Notandum. Quod licet impii directe in faciem dej non dicant: tamen dicunt indirecte. Nam Sicut Chriſtus apparuit Iudęis incognitus. Et tamen quicquid illi in eum ęgerunt: in deum excelſum egiſſe recte dicuntur. Ita & modo quicquid in veritatem & Iuſtitiam agitur & dicitur. in deum dicitur & agitur. Quia Iuſtitia & veritas in Iuſtis & ſanctis: illis videtur. neſcire. que contra eam machinentur Et vere Iuſti & ſancti ignorant. Sed deus qui in eis eſt. bene videt: Ideo omnino ſimiliter agunt. qũi ad hominem Iuſtum talia agunt ſicut Iudęi in Chriſtum Nam qũicquid in Iuſtum dicitur, indirecte in deum dicitur qui in illis eſt. Si igitur quid ęgeris contra Iuſtum. & in corde dixeris. Ecce ipſe hoc neſcit.

Blatt 108b: [*Oben am Rande längs herüber:* primo ſic. Aliqui ponunt & dicunt ſi eſt ſcientia in ꝛc. ſicut iacet litera. 2°: Quia Iudęj ſic Chriſto fecerunt. Quod autem dicit Quomodo ſcit deus, hoc nomen deus propheta addit. & ſic appellat eum: Non illi: Sed tantum quomodo ſcit ſcilicet ille quem ego ſcio quod deus eſt. Sic etiam allego: & tropol. Heret: Et ſenſuales ſuperbie. Non enim ipſi volunt Deum ſic blaſphemaſſe viderj: Sed Hoc cum dicunt: Quomodo ſcit: non putant eſſe deum. cum tamen

ſit.] quomodo ſciet? Et contra eũm contenderis. Iam iniquitatem in excelſo loqueris: & in cęlum os ponis: quia Iuſtus eſt celum in quo eſt deus, Et quando ei prefers tuum verbum. vel condemnas, iam ſine dubio. in cęlum os poſuiſti. Et putas, quia ipſe neſciat, Et non ſcientia in Excelſo. ſicut Iudęi in Chriſto. Quare Vt dixi. Quod Iudęi contra Chriſtum ad literam, hoc omnes Impii: contra membra eius & Iuſtitiam eorum. ideo valde multipliciter hodie hoc faciunt. Quia quando Iuſtis male faciunt: ipſo facto dicunt, non videt deus. Vel deus non eſt in eis: Sed longe alibi. Si enim deum in illis eſſe crederent, non contra eos ita agerent. nec eorum monitiones ſpernerent. Et in huius intelligentie notam. Non dixit ſolum quomodo ſcit deus? Sed addidit Et ſi eſt ſcientia in excelſo (.1. non eſt deus in eis. qui ſciat. Nec deus ipſe ſcit: licet ſit. quia in eis non eſt non curat. quod illis facimus. Quia nec illos noũit nec inhabitat. Sed alibi eſt. Ideo eos neſcit (.1. non habitat in eis.) ergo nec quod eis facimus ſcit. quia non Imputabit eo quod iniuſti illi ſunt. quibus hec facimus. Sed potius nos ſcit: quia nobis bona dat Et Aſſumunt Impii argumentum exeo quod ipſi abundant. Et ſancti egent. Et ſic concludunt. deus non eſt cum eis. Sed nobiſcum: Quia illis non facit bene & nobis non facit male. Ideo non ſcit deus. quod facimus eis: quia non reputat nobis pro iniquo Et Hec eſt propria opinio Iudęorum. Quod illis deum addeſſe [*so*] putant: qui florent temporaliter Illis autem non. qui egent Et ſic ſunt inſipientes facti: vt etiam inopes & pauperes perſequantur Quia non ſuſtinent ab eis monitionem, cum putent, eos non a deo, Sed ex proprio capite contra eos loqui. Neſcientes quoniam pauperes euangeliſentur

Et Valde bene Notabis Hoc inſigne punctum Quod Deus Chriſtus: qualis erat ſecundum diũinitatem in cordibus eorum in eſtimatione, talis apparuit eis foris in eorum oculis. Sed ipſi non niſi carnaliter de eo ſentiebant intus: tanquam ſolum carnalia dans & diligens ideo apparuit etiam foris in eis caro & homo. [*Am Rande links:* . . . Caro apparuit . . . omnibus ſuperbe. quia . . . . tem in corde non . . . . ſcunt apparet etiam . . . . s eis ignobilis . . . . in mortali & fluxo. . . . . oris Et . . . . poteſt

Efaie. 6. intelligi Excęca cor populi huius Et oculos eius ꝛc ..cut Intus ceci fuerunt ... foris quoque fchandali .... funt]
Vnde ad Apoftolos. Expedit vt ego vadam (.1. vt carnalem apparentiam tollam. vt fic nec intus de me carnaliter fapiatis Vt fciatis. quoniam deus in vobis: fpiritualia & celeftia diligit & donat, non carnalia De illis autem Iudęis: qui de deo vfque hodie etiam. non nifi carnaliter fapiunt. & fperant dicit. In prophetis Ifaie 40. Cui affimilaftis me dicit dominus. Et in multis locis. ex eodem vitio vocat eos plastes idoli, fabros mendaciorum. Quia deum carnaliter cogitant. & non fpiritualiter: eo quod aliter eum effe imaginentur quam eft. agat, velit. Igitur ficut in illorum cordibus deum Chriftum non reputabant. Sed contrarium potius, cum tamen effet Ita omnes impii deum in fanctis non effe putant, Et in veritate vel Iuftitia schandalizantur. Et contra eam pugnant. Quia talis apparet eis Iuftitia foris: qualis eft apud eos intus. Sed intus videtur eis nihil & parum eam curant. Et defpecta eft eis ideo & foris eam contemnunt, blafphemant & proijciunt. ficut Iudęi Chriftum in cruce: qui quod tam fedus apparuit, non putabant effe deum. Ita & illi. Quia Iuftitia eis nihil apparet. quam ipfi in fe ipfis fedauerunt. ideo etiam foris contra eam ponunt os fuum & fuperbe contra eam loquuntur & agunt. Et dicunt: quomodo fcit deus?
Igitur Tota ratio Quare dicant deum nefcire Eft quia non reputant: deum effe in illo vel in eis. contra quos loquuntur. Exemplum videamus in hereticis. Et fit Celum Ecclefia: In hoc cęlum ponunt os fuum, quia eam Iudicant, damnant, & diffiniunt contra eam vt volunt. Et tranfit lingua

[*Unten in der linken Randecke:*

Celum { Iuftus Impii
Ecclefia heretici]

Blatt 109a: eorum in terra, Quia fermo eorum vt cancer ferpit Et eo ipfo non folum non peccare. Sed & obfequium preftare deo fe putant. Et ita deum nefcire fuam nequiciam eftimant (.1. non pro nequitia agnofcere: Quare autem faciunt? Quia in labore hominum non funt. & cum hominibus non flagellabuntur .1. non compatiuntur peccantibus. Sed fibi tantum

placent. Nec ſecundum legem Chriſti. alter alterius onera portant Sed tantummodo recitant, detrahunt, accuſant Iudicant facta eius. Ideo tenuit eos ſuperbia. Et ita vere os ſuum ponunt in celum. Sed quia magna ſpecie viũũnt ſanctitatis. Et ibi quoque pax peccatorum videtur. ideo pedes ibi pene mouentur etiam electorum. Simulant enim ſe pacem Chriſti & omnia que Chriſti ſunt habere. ideo periculoſa omnia ibi ſunt

Sic Iudęi in Chriſtum. qui eſt cęlum ſecundum humanitatem. in quo diuinitas benedicta: corporaliter habitat Et in hoc Iudej os ſuum poſuerunt, dum eius dictis contradixerunt, Iudicauerunt, recitauerunt, accuſauerunt, ſibi placuerunt ſolis.

Sic omnis qui rebellis & inobediens, arguit ſũũm ſũperiorem vel Eccleſiam ſuam: reprehendens eorum dicta vel facta, Detrahendo. Iudicando ꝛc ponit in cęlum oś ſuum

Dies pleni Inuenientur in eis. Dies pleni. ſunt in quibus expletur totum deſyderium carnis & mundi. Vacũi autem. in quibus nihil habetur de carne & mundi. Sic enim ſancti licet ſint in diebus malorum: tamen quia nihil participant cum eis de hoc mundo: ideo eorum dies ſunt vacũi ac velũt fruſtranej. Econtra quia illi nihil de ſpiritu participant & ſicut vacũi coram deo & habent vacuas noctes ideo eorum dies pleni ſunt Sic Iob. 7. Et ego habũi menſes vacuos, & noctes laborioſas enumeraũi mihi. Dies Eſt Concupiſcentia mundi: qua videt caro Nox autem eſt excecatio, tenebra, mors & crucifixio concupiſcentię. Et ideo noctes iſte ſunt laborioſę. quia in exercitio ſpiritus aguntur. Et ſic ſimul currunt. dies vacũi: Quia ſanctus ſecundum carnem eſt nox & habet noctem coram mundo. Et iſta nox. eſt ipſe dies vacuus: Illi autem quia habent diem plenum, qui eſt ipſa nox vacua & non laborioſa: quia ſpiritus eorum. eſt vacuus qui deberet eſſe nox coram mundo.

Vnde iſte in ps hoc ait. Et caſtigatio meo [*so*] in matutinis: q. d dies mej adeo ſunt non pleni: vt etiam ſtatim in eius initio vacuetur ſcilicet in matutino: quando ſuggeritur lũx concupiſcentie & viſio mortis. ſtatim extinguo eam. vt non repleat mihi diem. Et noctem vertat mihi in diem. noctem inquam laborioſam, in diem plenam Sic ps. 137. Dies formabuntur &

nemo in eis (.1. vacũi erunt.) ſic Ierem. Et diem hominis non deſyderaũi domine tu ſcis. Sic enim ſancti: quia omnia que ſunt in mundo: ſterilia, vana & vacua reputant. ſicut & ſunt ideo eis non vtuntur. Et ita dies eorum ſunt vacũi ſcilicet ab vſu & voluptate omnium que in mundo ſunt. Impij autem, quia multum ea reputant ideo dies eorum ſunt pleni: quia plena & perfecta ea eſtimant: & nihil reijciunt Hęc eſt nox de qua in multis locis: Nox nocti indicat ſcientiam: Et Nox mea in delicijs meis. Et ps. 91. Ad annunciandum mane miſericordiam tuam. & veritatem tuam per noctem. In die mandauit dominus miſericordiam ſuam. & nocte canticum eius Et optime dicit Veritatem & noctem. Quia ſpiritus & veritas eſt. in exercitio ſpiritus. mortua carne & luce eius extincta: Et hec nox ſicut dies illuminabitur: Sicut tenebrę eius ita & lumen eius (.1. idem ſunt tenebre eius & lumen eius

Blatt 109b: Poſũiſti eis ſcilicet vt deijcias. Immo Hoc ponere eſt deponere. ponere ſecundum carnem & mundum, deponere autem ſecundum animam & deum. Econtra. Depoſuiſti ſanctis. vt ſcilicet eos ponas. immo hoc deponere eſt maxime ponere & ſtature [*so*]. Sic enim deponit & occidit ſecundum carnem. Et ſtatũit eos ſecundum ſpiritum. ps. 11. Ponam in ſalutari. Et: 54. Depone eos protector meus domine. Sic enim humiliat & exaltat, deijcit vt eleuet. elidit vt eliſos erigat. Sic ſimili modo deieciſti eos dum alleuarentur: quia quos exaltat humiliat. ſcilicet ſecundum ſpiritum hoc. ſecundum carnem illud. Sic econtra ſanctos. Eleuaſti dum deijcerentur ps. Cum ceciderit non collidetur. quia dominus ſupponit manum. ꝛc Et ſic omnia iſta in antitheſi de facto intelligi poſſunt, vt ſimul dum ponuntur in lubrico ſunt re ſpectu diuerſorum. Et hoc non vident ipſi: qui nouiſſima propria ſua non vident quia in prophano ſunt. & nondum ingreſſi ſunt Sanctuarium Dej: Sed tantum prima ſua vident. nec habent intellectum Sed ſicut equus & mulus tantum preſentia & exteriora ſapiunt Intelligunt autem talia. qui intrant in ſanctum dej. Vt abacuk. 3. pro iniquitate vidi tentoria. Secundo poteſt vtrunque intelligi ſucceſſiue: ſcilicet quod deiicientur finaliter: qui nunc exaltantur vt ſic ad diuerſa tempora referantur.

Sed Hoc non videtur fecundum verba pfalmi exprimi. Sed id quod dictum eft. Quia dicit Dum alleūarentur: Et fic Nouiffima eorum vult accipi interiora & fpiritualia eorum. q. d. foris funt in lucro: fed intus in damno: Ideo talis vita fugienda poffunt enim & ipfi conuerti. Et fic non erunt talia nouiffima eorum Non enim oportet eorum nouiffima fic effe neceffario, qui tales funt. quia nec ipfi tales funt neceffario

Sic illud quod fequitur. Quomodo facti funt (.facti ait, non futuri vel fient) fcilicet fimul dum funt pleni. funt etiam deferti Sed quomodo fiet, vt etiam ipfi agnofcant fefe effe defolatos? Refpondet. Velut fomnium furgentium. domine. in ciuitate tua: Ibi poteft fieri: fi in Ecclefiam conuertentur & feliciter redigantur in nihil: ficut fibi factum dicit Quia ad nihilum ꝛc.

Vide ordinem, numerumque verborum. Quoniam omnia verba dej funt in pondere, numero, menfura Defolati funt, defecerunt, perierunt. primum eft magnum, 2m maius quia poteft aliquid defolari & tamen rurfum proficere. Sed hic ait defecerunt (.l. etiam paulatim minorati funt. vt proficere nequeant, Tertium maximum. Quia poteft aliquid deficere, quod tamen ideo nondum pereat Ecce hic eft pondus verborum Deinde Quia tria funt in mundo vt notum eft Defolatur ergo concupifcentia carnis, deficit concupifcentia oculorum & perit fuperbia vite Et hic eft numerus verborum Vltimo prius eft concupifcentia carnis vincenda & facilius eft Difficilius autem & 2º concupifcentia oculorum: quia non poteft defolari fubito ficut illa. Sed deficiet paulatim, Vltimo difficillima fuperbia vite: que etiam de victoria nafcitur viciorum Ideo hęc non vincitur fi defoletur. deficiatue, nifi omnino pereat propter iniquitatem fuam: quia iniquiffimum genus vicii eft. quod inique diuidit inter gloriam dej & confufionem fūi Hec eft menfura

Et hec quidem in bono Nunc per oppofitum: Defolati funt: dum abundantes funt defecerunt dum profecerunt, perierunt cum perfecerunt. Vide mirabilem eloquentiam Scrip. Quanto plus itur in carnem tanto magis receditur a carne. Et Hic iterum eft pondus verborum Quia maius eft deficere quam defolarj: maius perire quam deficere in fpiritu

Blatt 110a: defolatur enim. etiam per vnum peccatum. deficit autem dum addit & magis infirmatur ad bonum quam prius erat, magis excecatur, magis concupifcentia incenditur: Quia expletio libidinis non extinguit Sed accendit concupifcentiam perit autem dum obftinatur & in confuetudinem venit. vel contemptum. Vt iam omnino cęcus fit. etiam bonum malum, malum bonum Iudicet: Et in fenfum reprobum veniant. [*so*] Deinde. Quia defolatur fides in intellectu. Spes in deficit in [*so*] memoria: Charitas perit in affectu. Vel melius. Charitas defolatur fides deficit. fpes perit Et fic eft iam defperatus Et Hic eft numerus verborum. Vltimo Defolatur per concupifcentiam carnis. deficit per concupifcentiam oculorum perit per fuperbiam vitę. Et hęc eft menfura verborum

Sequitur iterum trinitas alia. Quia. ad nihilum redactus fum (quia deus deftruit ea que funt & eligit ea que non funt. & hoc memorie & fuperbie eft contrarium: que fibi aliquid effe, poffe, ftareque videtur in fuperbia vite & honoris iactantia. Et nefciũi. Quia ftulta elegit. deus. vt confundant [*so*] fortia Et hoc eft contra vitium intellectus qui fibi fapiens videtur in concupifcentia oculorum. & ijs quę funt in mundo diuitijs. Vt Iumentum factus fum Quia infirma elegit deus vt confundat fortia. (Sed Hoc pro primo ponendum erat & primum, pro hoc loco 3°.) Quia hoc eft contra vitium voluntatis: quo concupifcentiam carnis fequitur vt Iumentum in guftu & tactu tantum viuens Igitur qui fic fefe agnofcit effe: hic femper eft cum domino. Nam licet Carnales fint huiufmodi, tamen quam maxime nolunt effe huiufmodi. Sed omnia per contrarium de fe fentiunt, ideo non poffunt dicere Ego femper tecum. fed femper cum Diabolo.

Verum etiam alio modo, Iumentum eft quilibet Iuftus, eo modo quo fupra ps. 43. Oues occifionis dicuntur fancti. Quia non in delicijs nutriuntur: Sed in labore & exercitatione ficut Iumenta. a domino vfurpantur. arando, triturando, portando, vehendo: in minifterijs Ecclefię

Defęcit caro mea (.fcilicet querendo exteriora fibi.) & cor meum (.fcilicet in fe confidendo.) q. d defecit corpus & anima

mea. a ſuis bonis: propter te vt tu ſis mihi pro ijs omne bonum Et ideo deus cordis mej. Nam cum deus omnibus bona tribuat indifferenter: ijs, qui ſolum temporalia ab eo accipiunt & petunt vt Carnales Iudęj, erat & eſt deus, non cordis Sed deus carnis eorum. quia tantummodo carni eorum benefacit: ac ita ipſi volunt. Sed quibus in ſpiritu benefacit: ijs eſt deus cordis eorum. Et ideo illi peribunt, cum carne ſua: Quia non deum Sed dona Dej. poſuerunt ſibi partem ſuam. Quare elongantur. Que elongatio non eſt ſpacii. Sed cognitionis & amoris Scilicet quando creaturis derelicto creatore: Inheretur toto affectu. Et tanto magis elongatur: quanto intenſius ea amantur. Amor enim eſt approximatio anime & ſpiritus

ps. 73. [Hebr. LXXIV.]

Blatt 110ᵇ: Iſtum ps. b. Aug. de vltima Vaſtitate Ieruſalem exponit. Lyra de Captiuitate babylonica Alij de turcorum tyrannide. Caſſio. vero cum b Aug Conſonat

Ad concordandum autem omnes ſimul. Quia titulus indicat, intellectualem eſſe psalmum Et de intellectuali ſeu myſtica vaſtatione loqũi. Ideo meo ſenſu abundans. puto. quod loqũatur de deſtructione perfidie. Qua impij interpretes Iudęi: Scriptũram corrũmpũnt. Et ſpirituali intelligentia legis deſtrũcta: ſuum ſenſum carnalem erigũnt, Et adhoc valde proprie verba ſonant in ps. vt Ianuas exciderunt, poſuerunt ſigna ſũa ſigna: Et iam non eſt propheta apũd eos. ſcilicet nullus ſenſũs neque qui intelligat prophetam. Qui enim intelligit prophetam. Eſt ſine dubio propheta: Qũi autem non intelligit: etiam ſi libros eius teneat tamen verum eſt quod ſequitur. Et nos non cognoſcet amplius. Quia ignorans prophetam. etiam a propheta ignoratur Iſta autem perfidia incepit tempore Chriſtj. Et hanc preũidens propheta: in ſancto iſto populo venturam & diu duraturam: fecit hunc psalmum.

Hec autem vaſtitas ſpiritualis. fuit figurata. per captiuitatem babylonicam. Sed clarius in vltima vaſtitate: Et ideo illi figuram exponunt huius psalmi. nos autem myſterium & literam ſpiritua-

lem Sed quia id quod Iudeorum perfidia, ęgit & agit. in ſynagoge populum: omnes heretici & precipue Turcus egerunt & agunt in populum Eccleſię. ideo idem ps in allegoria de illis recte exponitur Veruntamen ſecundum primũm ſenſum: quem pũto literalem eſſe. (eo quod omnes prophete veteris legis ad tempus & dies Chriſti tantum prophetauerunt: ſicut Apoſt pet. act 4. teſtatur Et Dominus Matt. xi. lex & prophetę vſque ad Iohannem. tunc enim impletę ſunt ſcripturę prophetarum. quia ſolum hijs. qui in lege erant loquebantur. Et ad eos ſolum etiam mittebantur. In noua autem ad gentes Apoſtoli miſſi ſunt.) facilior eſt & plana intelligentia. prophetę. Orat enim pro populo ſũo: qũem Inimici Chriſti impii eorum doctores miſerrime deſtruunt, in ſpiritu. ita vt Chriſtus in eis nullum locum, nullum honorem, nullum feſtum habere poſſit, ſicut prius habũit quando ſtetit Synagoga, tunc enim habitauit in eis ſpiritualiter: ſicut modo habitat in Eccleſia. Sed tale ei tabernaculum nunc ej deſtruxerunt ac vſque Hodie deſtruunt.

Sũmpſit autem hanc ſpiritualis vaſtitatis intelligentiam: ex occaſione & intuitu viſibilis & corporalis vaſtationis. Nam quod ſecũribus & bipennibus agitur in deraſione ſculpture, deſtructione Ianuarum & lignorum materialium. Hoc agitur lingũis & doctrinis, in deraſione interioris ſculpture & intelligentie ſancte de cordibus hominum. Sculpturę enim & artificiata corporalia in templis & domibus: vmbra ſunt & ſacramentum: ſcientiarum. Sapientiarum, prophetiarum. & vniuerſaliter omnium habituũm in intellectũ: que formantur in anima vel deſtruuntur. per linguas, ſicut per ſuas bipennes & ſecures. Vnde In Iſaia tales Iudej, vocantur fabri & plaſtes Idolorum ſimiliter apud Ierem & Oſeam Ignis autem eſt figura & vmbra, Zeli & emulationis. quo Iudej contra Chriſtum ſuccenſi ſunt & ſic in ſeipſis Chriſto locum ſuum incenderunt. Et vniuerſaliter omnes habitus concupiſcibiles & iraſcibiles ſignificantur per ignem. Quorum ſunt duo genera contraria ſcilicet Chriſti & mundi: illius Boni huius autem mali ſunt Et mutuo ſeſe deſtruunt

Videtur autem propheta maxime reſpicere ad figuram. Iudic. 9. de Abimelech qui ex ſylua ceſis ramis ꝛc

Blatt 111a: quia iſtam figuram inſpexiſſe videtur Et inde fuiſſe illuminatus quia dicit: In Sylua lignorum & Ianuas exciderunt. que tunc Abimelech agens, figurabat futuros iſtos ſeductores ſynagoge impie: quę cum a domino Chriſto qui verus faber & Salomon domum dei edificare Iuſſus eſt, nollet dolari & edificarj: Iuſte tradita eſt in illos fabros. ſicut eis predixit Ioh. 5. Ego veni in nomine patris mej & non me ſuſcepiſtis. aliũs veniet in nomine ſuo. & hunc ſuſcipietis

Igitur ſecundum hunc ſenſum proſequamur. Vt quid deus repuliſti? in finem, iratus eſt furor tuus, ſuper oues paſcue tuę, frequenter enim in prophetis repulſionem repudium & deſertionem Iudęis predicit. Ideo etiam Hoc ipſo verbo ſatis indicat de quibus loqũatur. Et experientia teſtis eſt: quoniam iam milleſimus & quingenteſimus annus eſt & eo amplius, quod Iudei repulſi ſunt. Ideo dicit in finem ſcilicet ipſorum vt nihil de eis remaneat aut ſuperſit: quibus miſereatur

1 Et ſic primo In finem reſpicit nũmerum ſeu multitudinem. vt ſcilicet omnes vſque ad vnum etiam repellendi intelligantur

2 Alio modo. quo ad tempus

3 Tercio vt circa textum quo ad gratiam. quia ſine mixtura miſericordie: qualis eſt electorum repulſio

Sed primum pulchre deſcribit Amos. 6. Et tollet eum propinquus ſuus (ſcilicet a Chriſto reuocando) & comburet eum (ſcilicet odio & zelo contra Chriſtum.) vt efferat oſſa de domo (.1. ſpiritualem virtutem fidej & gratię de corde eius.) Et dicet ei qui in penetralibus domus eſt (.1. ſpiritũi & animo eum ſeducendo.) Nunquid adhuc eſt penes te? (Scilicet Chriſtus. adhuc in eum credis? adhuc locum habet apud te & opinionem?.) Et reſpondebit finis eſt (Scilicet nihil de Chriſto in me relictum, non reputo eum. Sed nego. Et ita faciunt Iudęi hodie. Et ideo quia Chriſtus [*ausgestrichen:* ab eis] eſt finitus in eis & in nullo eorum. ideo & ipſi ſunt finiti in illo. ac ſic repulſi in finem.) Et Dicet ej Tace & non recorderis nominis domini (.1. mutuo ſe exhortabuntur vt non meminerint nominis Chriſti. qui eſt dominus. licet ipſi negent, tamen prophetę eſt hec appellatio

Sic deut 32. Claufi quoque defecerunt & refidui confumpti funt .1. repulfi in finem.

Hoc tamen fic intelligendum eft: Quod non de tota fynagoga accipiatur. Sed de parte reproba In illis enim nullus eft finis ire & repulfe. Alioquin fi de tota capiatur tunc ille ps loquatur. 59. Deus repulifti nos, iratus es & mifertus es nobis. iratus fcilicet reprobis & mifertus electis. Denique ibidem Galaad. Manaffe & Ephraim electi. Sed Moab. Idumęa & paleftina reprobata

Qui autem dicit repulifti nos, fe non repulfum effe indicat quia repulfus non poteft ad deum orare. Sed quia reliquię faluatę, tanquam pars illorum: fibi imputant fierj ex affectu compaffionis: quod illis fit & factum eft. ideo tanquam fibipfis fieret. Dicunt. Deus Vt quid repulifti in finem? Sic fcilicet repulifti. quia iratus eft furor tũũs fuper oues pafcue tue Ifte funt oues domus Ifrael
Et heb. fic. fũmaũit furor tũũs ꝛc magis indicat de Iudeis dici vt Ifaie. 65. Ifti fumus erunt in furore meo & ignis ardens tota die. [*Am Rande links:* Et nomen prophete in titũlo pofiti fatis indicat, vocem fynagoge .1. Afaph effe hunc ps. Synagoge nequam & ps intellectualis de intellectuali fua perditione]

Memento congregationis tuę, quam poffedifti ab initio hic deum proũocat ad mifericordiam in beneficijs pręteritis. Quia populus Ifrael fuit congregatio folius dej. quam ab initio poffedit in Abraham, immo in Adam per lineas generationum vfque ad Chriftum finem omnium tunc enim ceffauit propago carnalis. in populo dej & congregatione fidelis populi

Blatt 111ᵇ: Redemifti Virgam Hereditatis tuę: Hec eft ipfa propago filiorum. de radice patriarcharum orta. quam primo de egypto, ac deinde fepius tandem de captiuitate Babylonica redemit Nouiffime autem de poteftate diabolj Et De ifta nouiffima fe loqui: fimulque quę fit ifta virga hereditatis exponens oftendit. Q. D. Virgam inquam iftam fcilicet. Quę eft mons Zion. Hanc redemifti fcilicet O Chrifte deus per tuam paffionem: in quo habitafti. fcilicet etiam per corporalem conuerfationem, vt Iohan. 1. Et habitaũit in nobis. etiam poftea

ſpiritualiter. Exquo ergo redemiſti & habitaſti in nobis, vtquid repuliſti ergo nos? Veniſti ad nos omnes & non recipis nos omnes. Sed maximam partem repũliſti. Quę eſt ergo Cauſa quod nos repuliſti ita? Quid dicemus? quem accuſabimus? Nunquid iram tuam tanquam crudelem? Abſit. Sed Superbus eſt Moab. & auribus grauiter audierunt. & noluerunt audire: Quia ſecundum Oſee. 4 repulit ſcientiam: Iuſte repellis & tu eum vt non fungatur ſacerdotio tibi. Sed & multos ſecum ducit in perditionem. & cecum cęcus in foueam pertrahit: Hoc ſaltem reſpice & miſerere. Quia ſuperbe tibi reſiſtunt increduli. Inſuper de aliorum cordibus te detũrbant & expugnant veritatem tũam in illis. per falſas machinas doctrinarum ſuarum Scripturas & intellectum eius vaſtantes. Ideo tu queſo. Leua manus tuas in ſũperbias eorum in finem. Non tu repelleres in finem: niſi ipſi ſuperbirent in finem. expone vts. allegatus Amos expoſitus eſt. Quia chriſtum & veritatem finiũerunt in ſeipſis omnino. vt non obedirent & hũmiliarentur ſub eo: finis enim ibi eſt Chriſtj. Sed non ſic in fidelibus etiam peccantibus: qui ſaltem fidem informem ſpem quoque eodem modo retinent & ſic velut vltima fimbria eum adhuc tenent. quam diu ſunt in hac vita Illi autem omnino eum abiecerunt & finem eius in ſe ipſis ſtatuerunt. vt nulla fide eum dignum reputent. Ideo ſequitur. Quanta malignatus eſt inimicus in ſancto .1. omnia mala egit in animabus. in populo ſancto, in Scripturis ſanctis: Notandum enim quod triplex ſanctum [*Am Rande links:* Sanctum] eſt vts dictum eſt ps precedente. Anima, Eccleſia, Scrip. Iudęi autem in primitiua Eccleſia, maxima mala fecerunt, dum ej abſtulerunt maiorem partem populi Iſrael. qui erat deſtinatus ab initio ad Eccleſiam. ideo quod in illis mali agitur in ſancto agitur. Similiter faciunt in Scrip. vt notum eſt. Et omnes Heretici

Secundo notandum Superbia vel malitia in finem [*Am Rande links:* In finem] Eſt ea. que eſt incorrigibilis, obſtinata & deſperata, quę etiam agnitam veritatem impugnat, vbi non eſt locus emende. & ſpes correctionis, & fructus monitionis. Sed defenſio ſue Iuſtitie & excuſatio pertinax ſenſus ſũi vt Iudeorum.

Hereticorum & Turcorum Qui autem ex infirmitate & errore peccant, non in finem peccant Sed citra manent & poſſunt emendari. Vt pulchre diſtinguit Iohan. 1. Iohan. 5.

Tercio Notandum. [*Am Rande links:* Virga] Quod Eccleſia primitiua Eſt virga. ſcilicet de ſynagoga tanquam radice orta Sicut enim radix in terra abſconditur. Virga autem foris in altum procedit Sic Eccleſia quando erat adhuc in radice: in ſynagoga. abſcondita erat coram mundo. Sed tempore Chriſti, cepit prodire & creſcere. & replere totum orbem & maxima arbor tandem facta eſt. ramoſa ſicut therebinthus. Iſaie 11. Egreditur virga de radice Ieſſe. ps 109. Virgam virtutis tue emittet. Numeri. 24. Et virga conſurget ex Iſrael. Sic enim Scrip. Eſt virga. Eccleſia virga. Anima virga ſeu fides anime Vnde Eccleſia ps. 47. dicta eſt Specioſũm germen, ſeu ſurculus Virgula. arbuſcula. nouella plantula ꝛc

Manus leũare. [*Am Rande links:* leuare manus] Eſt deprimere & humiliare. Quod dupliciter fieri poteſt vt ſepe

Blatt 112ª: dictum eſt in ⟨bonitate / ſeueritate⟩ Sed hic in bonitate principalius videtur orare, quia non dicit leua manus tuas in ipſos ſed in ſuperbias eorum: q. d. opto vt ipſi ſalui fiant pertinax eorum & vſque in finem obſtinata ſuperbia. hũmilietur. Et cognoſcant manum tuam ſuper ſe eleuatam & ſic confiteantur potentiam tuam & ſaluentur Quod ſi nolint. fiet vt eam ſentiant & damnentur.

heb autem ſic habet. ſublimitas pedum tuorum diſſipata eſt in finem, omnia mala egit inimicus in ſanctuario, quia in prima parte verſus omnino alius ſenſus eſt. Terra enim ſcabellum pedum Chriſti eſt. (.1. terreſtres Homines vel ſancti ſecundum carnem Sed nunc tale ſcabellum ſubducunt Chriſto ne ſint ſub eo: ne carnem ſuam ej hũmilient & ſubſint. ideo diſſipati ſunt: qui debuerant. ſublime & glorioſum ſcabellum pedum eius eſſe ſecundum corpus. Ideo ecce ponuntur ſcabellum pedum eius ſecundum vtrunque ſcilicet corpus & animam in ſeueritate Et qui nolunt eſſe ſublimitas pedum eius ſint profundum pedum eius

Et gloriati fūnt qūi oderunt te, in medio folennitatis tue. (.1. Iudęi inimici tūi domine Ihefu. fūperbi funt & fuerunt, in fidelibus tuis, eos perfequendo & in eorum malis gloriando: [*Am Rande links:* quod poteft etiam intelligi de Iactantia eorum contra Chriftum in medio die pafche quando crucifixus fuit Chriftus qui fuit vere folennitas eius.] Solennitas enim Chriftj. Eft totum tempus gratię: in quo eft fpiritualis fabbatifmus & fefta myftica in corde: Sed nunc Iudęi fuperbia fua & perfidia repleuerunt. cordà multorum: in quibus dominus feftum fuum & requiem confcientie eorum: habere volūit: ab operibus peccati feruilibus, carnalibus, mundanis & diabolicis (.iftis enim violantur fabbata Chriftj:) Sed illi etiam in talium violationum monftris gloriantur Et fuperbe defenderunt Vnde notanter ait in medio folennitatis tuę. non in finibus. vt Indicet differentiam medii & extremi (.1. fpiritus & litere in folennitatibus. Medium enim folennitatis Eft interior folennitas cordis. que eft ęterna. Sed exterior. Eft circumferentia & extremitas huius folennitatis. Iudęi igitur abftinent quidem ab extremo folennitatis & literam fabbati non polluunt. Sed intimum & medium eius peffime polluunt. Sicut & modo Chriftiani faciunt. feriantes ab opere laboriofo. operibus peccatoris inuoluuntur

Heb fic. fremuerunt hoftes tūi: in medio pacti tūi Et facile in eandem fententiam recidit. Quia medium pacti. de fabbato. Eft pactum de fpirituali fabbato de quo Zach vltimo & Ifaię vltimo prophetatur. Nifi quod medium pacti latius fe extendit quam medium folennitatis. fcilicet ad omnia promiffa dej: que funt fpiritualia: Sed Iudęi volunt ea carnalia: ideo furiunt & fuperbiunt in fpiritu fuo: & fruftra literalem fimulant religionem & obedientiam dej. Et iftūm verfum clarius exponunt fequentes

pofuerunt figna fua, figna. Ifta funt Idola cordis illorum. & figmenta doctorum illorum: fcripture Magiftrorum. & Inuentiones rabim eorum. de quibus Ezech multa nimis in prophetis. [*Am Rande links:* fcilicet populum contra Chriftum acerbando in die parafceue] Chriftus enim eft in fignum excelfum (.1. fides Chriftj & opera fidej funt figna dej. Hęc illi

deiecerunt & abiecerunt: & ſuam fidem ſuam opinionem ſuum ſenſum, ſua opera. (.1. ſua ſigna poſuerunt. Sicut & heretici & turci fecerunt de quibus Dominus, dabunt ſigna & prodigia ꝛc Et Apoſtolus Cuius aduentus eſt ſecundum operationem ſathane in ſignis mendacibus ꝛc Et Hoc omnes ea faciunt aſtutia: vt auctoritatem Scripture pro ſe habere videantur. Ideo Hic dicit

Blatt 112ᵇ: poſuerunt ſua ſigna ſigna (.q. d Volueruut ſua ſigna: tua ſigna videri & ſuum ſenſum. tuę ſcripture ſenſum eſſe. Quia & hec ſunt ſigna credentis in Chriſtum, linguis nouis loqui. & ſcripture ſpiritum intelligere. Et talia ſigna ſibi arrogant falſo. Heb ſic. poſuerunt ſigna ſũa in trophęum. Quia volunt ſemper ſuperiores alijs videri & victores in veritate: aliorumque magiſtri

Et non cognouerunt: ſicut in exitu ſuper ſummum, Mox enim ſequitur Vt inſipiens ſit & nihil cognoſcat: qui ſibi ſapiens videtur. & ſuo ſenſũi innititur vt prouer. Vidiſti hominem ſibi ſapientem videri: plus eo ſpem habebit inſipiens. Et ibidem. Sapientior ſibi ſtultus videtur. ſeptem viris loquentibus ſententias Igitur poſuerunt ſigna ſua. Et ergo non cognouerunt. & traditi ſunt in tenebras & excecati vt. infra. dicit. Replete ſunt tenebris terrę Quod autem ſequitur valde obſcurum eſt. Et primo ſic poteſt intelligi. Quod ſunt excecati eo modo: quo lucifer. ſcilicet pertinaci & incorrigibili cecitate. auerſi a deo & egreſſi ab intima veritate & luce ſpiritus. ſicut ps. 81. dicit Vos autem ſicut vnus. de principibus cadetis .1. ſicut primus ſcilicet lucifer. Ita Hic. Non cognouerunt .1. inſipientes facti ſunt. & veritatem amiſerunt. ſic contigit in exitu & egreſſu ſathane luciferi a veritate in qua non ſtetit, ſuper ſummum. ſcilicet volens ęquare immo ſuperare altiſſimum. & in ſummum eius aſcendere diuinitatis: Ibi enim eſt. per ſuperbiam a ſeipſo egreſſus: ideo percuſſus eſt cecitate & cecidit. Sicut enim homo per humilitatem intrat in ſeipſum & ſic cognoſcit, illuſtratur & fit ſapiens. Ita per ſuperbiam exit a ſe ipſo Et ſic non cognoſcit, obſcuratur & fit inſipiens Vt in lucifero factum eſt: quem in hocipſo imitantur. Et ſicut homo per humilitatem & cognitionem ſũi: intrat ſub infimum.

Sic per ſuperbiam exit ſuper ſummum Quia qui ſuperbit, deo vel equalis vel ſuperior eſſe nititur. Qui autem hũmiliatur. etiam omni creature ſeſe inferiorem facere nititur. Igitur in hoc verbo pulchre natura ſuperbie exprimitur. Quę eſt a ſe exire ſuper ſummum. & ex ſe volens facere altiſſimum. Vnde totus ps non niſi ſuperbiam accuſat vt. infra. Superbia eorum qui te oderunt ꝛc Quia Hęc eſt cauſa incredulitatis & initium omnium malorum

Alii textus ſic habent. Sicut in egreſſu deſuper. Et ſic ſenſus videtur eſſe Quod ſuperbi exeunt de ſublimitate ſpiritualis intelligentie. in literalem ſenſum & qui interiora & celeſtia ſapere debuerant: ſapiunt terrena & exteriora. Et ſic ab intimis egrediuntur ad exteriora, a ſpiritualibus ad carnalia. a ſummis deſuper ad infima Et hoc totum: quia ponunt ſua ſigna & non cognoſcũnt. ideo neceſſario exeunt deſuper de ſummo. in inferiores partes terre vts ps. 62. Ad hoc poteſt duci ſic noſter textus. ſicut in exitu ſuper ſummum, (.1. quando ponunt ſua ſigna egrediuntur a ſpiritu in literam. Et Hoc tam pertinaciter. vt ſuper ſummum ponant & ſtatuant ſuum ſenſum ac preferant literam infimam: ſuper ſpiritum ſummum [*Am Rande links:* litera enim terra eſt, ſpiritus autem celum. illa infimum hic ſummum: ſiue ſummum eſt ſenſus Chriſti, Infimum autem ſenſus humanus Illi igitur exeunt de ſuper ſummum in infimum Quia non cognouerunt: quia ponunt ſigna ſua ſigna]

Heb ſic. Manifeſta in introitu deſuper. quod ſic concordat: Quia non cognoſcere & manifeſta ſigna ponere idem eſt: Dum enim Scripturam de viſibilibus ac manifeſtis exponunt: abiecta ſide: que eſt non apparentium rerum argumentum & ſignum Sequitur Quod non cognoſcant Inuiſibilia & ea que ſunt fidej. fides enim non ponit

Blatt 113a: manifeſta. Sed non apparentia: Nec in introitu deſuper. Sed in introitu de deorſum Vel in exitu de deorſum. Vide vt mira conſonantia verborum. fides habet exitum a viſibilibus & introitum ad Inuiſibilia ſurſum: ideo eſt ſignum vel ſigna non apparentium. Infidelitas autem habet exitum ab Inui-

ſibilibus & introitum ad viſibilia deſuper: Hoc eſt Spiritus ducit ſurſum a litera & carne per humilitatem. Incredulitas autem deducit infra a ſpiritu per ſuperbiam. Ideo ſiũe. ſic ſiue ſic textus ponatur. vera eſt intelligentia Vnde heb. pulchre exprimit malum eſſe introitum: quando dicit. deſuper in introitu: qui non poteſt eſſe. niſi in infima: Sicut etiam exitus deſuper: non poteſt eſſe niſi ſubtus. Quod autem noſter textus habet ſuper ſummum. poteſt accipi ad eorum eſtimationem: Quia ſibi videntur ire ſuper ſummum: quando egrediuntur de fide Chriſti & ſpiritu. Suus enim ſenſus optimus eis videtur Ideo ſe ab alijs ſegregant & exeunt de medio eorum: quaſi ipſi melius quid ſapiant Et ſic ponunt ſua ſigna: ſicut in exitu ſuper ſummum (.1. quia hoc facientes ſibi videntur de inferno & omni malo exire: ſuper ſummum cęlorum. Sed quia non cognouerunt ideo potius intrant in inferiora & ſubter infimum inferni Et hic fortaſſis erat primarius intellectus huius verſus

Tropologice autem Hęc omnia, ſi fiant: optime fiunt. vt homo fiat non cognoſcens & ponat ſua ſigna ſigna (.1. peccata ſua.) & exeat a ſui eſtimatione deſuper a ſuperbia ſua vel ſuper ſummum (vt ſibi ſummus peccator appareat. ſicut illi ſibi ſummi ſancti quod relinquo ex precedentibus practicarj: quia facile poteſt fieri. Vt homo proponant [*so*] in conſcientia ſua Et accuſet peccata ſua: que fęcerunt in corde ſuo. omnia iſta mala: quę Hoc ps ſcribuntur. Et oret pro congregatione virium & gratiarum: quas redemit in baptiſmo ꝛc

Quaſi in ſylua lignorum ſecuribus exciderunt Ianũas eius in idipſum Hęc eſt perfidorum & Hereticorum conditio. vt non contenti propria perditione: plurimos ſecum perdant & ſuum virus late diffundant longeque propagent vt apoſtolus ait. Et ſermo eorum ſicut cancer ſerpit. Et ſermo eorum valde proficit ad ſubuerſionem. Ideo hic idem querulatur dicens: Quaſi ꝛc. Non enim magnum eſt, quod ligna & lapides deſtruuntur Neque hoc propheta deplorat Quia ſecundum Aug. Non erit magnus, qui putat magnum quod cadunt ligna & lapides & moriuntur mortales. Sed quod in ſpiritu deſtruuntur ſicut & dominus ſuper Ieruſalem flens, oſtendit, Romani enim corporaliter Iudęos

vaſtauerunt. Sed ipſi multo peius ſeipſos. per inſtrumenta doctrinarum ſuarum

Et vt nobis oſtendat. quoniam plus de ſpirituali Vaſtatione quam corporali loquatur: ſatis digna ponit argumenta. 1° Nam quid neceſſe fuit addere. in ſecuri & aſcia deiecerunt? quaſi non ſuffeciſſet. Si ſolum, deiecerunt vel exciderunt, diceret: Niſi quia exprimens inſtrumentorum nomina. vocat ad modum ſpiritualem deſtructionis. 2° Item Si deſtructe ſunt Ianuę & incenſę: quomodo in eis ſigna ſua ponere potuerunt? Sed in ſpiritu hec omnia fieri poſſunt 3° Item Quia Ianuę templi erant ereę omnes vt dicit Ioſephus. ergo Securibus excindi non potuerunt neque lapides quibus innixe erant 4° Item Aſaph fuit ante templum ſalomonis edificatum. Igitur in ſpiritu videbat in quo & locutus eſt. Neque hic niſi de ſanctuario loquitur. non enim facit mentionem niſi de monte Zion & ſancto: quod fuit templum: immo tunc nondum fuit. Sed preuidit templum & Zion ſpiritualem

Blatt 113[b]**:** Securis *axt* Aſcia & dolabra. *Beil.* bipennis. *barten*,

Quaſi in ſylua lignorum. (.1. quaſi non eſſet ſacre Ianuę Sed prophanę ſicut ſunt ligna in ſyluis eadem ęſtimatione eas temerauerunt: qua & illa Secundo ſic (.1. copioſe & ſine delectu omnes exciderunt, quaſi eſſent ligna ſyluarum: in quibus nihil pretij nihil neceſſitatis eſſet.) ſecuribus exciderunt Ianuas eius in idipſum .1. ſimul omnes nullum relinquentes.
At ſecundum intellectum & Inuiſibilia. populus Iudeorum ſylua fuit & eſt, lignorum: quia amiſſo ſenſu & ſpiritu: hominem exuit: ſolum creſcere viſibiliter & florere nouit. Et videtur aliud eſſe. Sylua lignorum & ligna ſyluarum. de quibus ps. 95. Sed Hoc aliud ocium poſcit Igitur. Secures aſcia vel dolabra ſunt lingūe docentium, quorum miniſterio. exculpuntur anime & formantur in diuerſas figuras & doctrinas ac diſciplinas: Quibus linguis fit etiam hoc, vt ſeducti negent auditum prebere verbo ſalutis. & aſſenſum veritati tunc certe Ianuę ſunt excife. Quia auditus eſt Ianua: per quam intrat verbum Chriſtj in mentem. Quod vitium vſque hodie in Iudęis pertinaciſſimum eſt. Quia nolunt vllo modo audire vel aſſentire Chriſto. Sicut ps. 23. eis dicitur. Attollite

portas principes veſtras: omni enim ſtudio, omni vſu lingue, id agunt, vt perſuadeant ſuis, ne credant Chriſto. Hoc autem eſt Ianuas anime ſecuribus & aſcijs exſcindere Sed & Turcus: non tantum lingua & verbo id facit: immo & gladio & morte prohibet audiri verbum Chriſti: Et ideo quam maxime. hic etiam Ianuas deſtruit ſalutis

Et Notandum primo. Quod non ait. Cultris aut aculeis perforant. Sed Securibus exſcindunt In quo nota: quod non leũi monitione pungunt auditum verbi dej aut mordent eos qui audiunt ſeu caſtigant eos. Sed toto niſu perſuadendi preualent. vt nullo modo audire aut aſſentire ſinant Eſt enim lingua. Culter: aculeus, quando leuiter monet & perſuadet Eſt autem Securis, quando graũiſſimo pondere & forti ictu perſuadet. vt Iudęi faciunt Eſt etiam Nouacula acuta: quando detrahit, Quia Nouacula acuta non ſicut ſecuris, omnino excindit & deijcit: Nec etiam pungit aut ſaũtiat ſicut culter & aculeus qui intrat carnem. Sed tantum foris ſuper cutem leuiter tranſit & radit

[*Am Rande links:*
.... ua { Securis
Culter
Nouacula

Secundo Notandum. quia dicit Ianuas pluraliter: Vna Ianua eſt Auditus per quam intrat ſalus in animam Chriſtus. Altera Eſt os per quam exit Confeſſio Chriſtj. ſcilicet confitendo peccatum ſuum & gloriam Chriſtj: Immo Totum corpus & quodlibet membrum eſt Ianua. per quam exit opus fidei: quod confitetur Chriſtum coram hominibus. [*Am Rande links:* ... ua] Has autem omnes, illi ſuis peſtilentibus aſcijs deſtruxerunt in ſemetipſis: Vt exire non poſſint talia opera.

Heb. Sic. In ſaltu lignorum ſecures, Et nunc ſculpturas eius pariter bipenne & dolatorijs deraſerunt fuit enim in Synagoga quondam. notus deus: & intelligentia ſpiritualis: que accedente aduentu Chriſtj: per Scribarum interpretationem valde mutabatur in nudam literam. vt eos Dominus in Euangelio arguit: Que ſunt eorum Thalmudica plena mendacijs, & inuerſionibus immo peruerſionibus Scrip. Sicut Zach. 5. De Amphora Impietatis prophetat. Et Ierem. [*23, 36.*] Et peruer-

tiſtis verba dej viuentis. Et Treno. [*4*, *1*.] Immutatus eſt color optimus: Et Hanc gloriam ſapientie & vere intelligentie. hic vocat Sculpturas illas ſpirituales: quas dicit deraſiſſe eos. non leũiter. Sed aſcia & bipenne. linguis ſuis magniloquis & grauibus ad perſuadendum. Ac ſic habent nunc Scripturam & Sanctuarium. Sed deraſum. omni ſculptura ſpiritualis forme doctrinę. Habent Sanctuarium ſynagogam. qui ſunt ipſi & anime eorum. Sed deraſi ſunt. deiectus omnis decor myſtice eruditionis. Iſaie. 3.

Blatt 114ᵃ: Incenderunt igni (.ſcilicet Zelo & emulatione.) Sanctuarium tuum, (.1. ſynagogam tuam: populum tuum. contra te Chriſtum dominum ſuum prouocando.) in terra. polluerunt tabernaculum nominis tui. Quia nomen ţuum inuocatum fuit ſuper populum ſynagoge. & in eis erat. Et ipſi debuerunt eſſe Sanctuarium tuum ſicut olim fuerunt. Sed Ecce Incenſi ſunt & polluti a ſuis Magiſtris & inimicis tuis.
Dixerunt Cognatio eorum ſimul (.1. poſteri eorum cum ipſis.) Quieſcere faciamus omnes dies feſtos dej a terra (.1. ſpirituales ſolennitates & dies in corde, non agemus Chriſto: qui eſt deus. Non quod ipſi Deum vocant illum. Sed propheta ſic appellat eum: quem ipſi deum negant. ac ideo nullum cultum ej impendunt. neque intus neque extra. Et ſic vere quieſcere faciunt omnes .1. vtroſque dies feſtos Chriſti a terra (.1. a populo ſynagoge.) Qui enim Chriſto non celebrat: nec deo celebrat.
Et qui ej aufert: deo etiam aufert. vnde totus ps. ad perſonam Chriſti proprie dirigitur. Sequitur Signa noſtra non vidimus (.ſcilicet inter eos Quia neque ſenſum, neque opera patrum ſuorum habent Iudęi hodię.) Iam non eſt propheta (ſcilicet apud eos. quia ſi haberent prophetam & prophetiam vtique Chriſtum intelligerent. Cum prophetia nunquam ſit allata. humana voluntate. Sed ſpiritusancto locuti ſunt ſancti dej homines ac ideo tales Chriſtum non poſſunt neſcire. Sicut nec olim vlli prophete neſcierunt: Et ideo cum illi Chriſtum neſciant: patet. quod apud eos nullus eſt propheta Et nos non cognoſcet amplius (.1. populus iſte auerſus, non intelliget nos prophetas, quos tamen per omne ſabbatum legunt. Vel ſic propheta nos non cognoſcet amplius, orando in perſona illo-

rum. quia ſcilicet nullus eſt inter eos amplius propheta: ideo eos non poteſt vllus agnoſcere tanquam populum ſuum, ſicut olim fecerunt. Sed ſolum Chriſtianos agnoſcunt prophete. Et iſte ſenſus Iuuatur ex Heb. vbi ſic Et non eſt nobiſcum qui ſciat vſquequo: Quia non eſt inter eos (qui tamen ſunt de generatione & ſemine patriarcharum & prophetarum: ideo dicit. nobiſcum.) qui poſſit prophetare eis. quam diu duret eorum iſta Calamitas horribilis

Vſquequo deus (.o Iheſu Chriſte.) improperabit inimicus (.q. d queſo vt facias ex eo amicum, vt ceſſet tibi improperare Et incipiat nobiſcum te laudare. Hoc enim Expectatur impleri adhuc ante finem mundi Irritat aduerſarius (Iudaicus populus reſiſtens tibi.) nomen tuum ſcilicet diuinitatis quia negat te deum. fac obſecro vt deſinat irritare & aduerſarius eſſe. in finem (.1. vt non ſit reſiduum: quod nomen tuum non irritet.

Vt quid auertis manum tuam & dexteram tuam, de medio ſinu tuo, in finem Bonum imprecatur hic verſus. licet enim: manum ad punitionem: & dexteram ad fauorem in Diuerſis hominum meritis aliqui accipiant: tamen melius in idem capienda ſunt. Vt ſit manus. qua eos corripiat ad ſalutem. & dextera. qua eos gratificet: illic auertendo a peccatis hic conuertendo ad ſe. Ideo enim ſemel tantum poſuit: Auertis: Et copulatim ej dedit. manum & dexteram. Sic enim ej promiſit & minatus eſt per Ezech. 23. [*16*, *42*.] Non iraſcar tibi. Et hoc eſt auertere manum: Et eiuſdem. 9. [*8*, *18*.] Non miſerebor. Et Hoc eſt auertere dexteram.

De medio autem ſinu tũo., ocioſum verbum videtur aũt ſaltem obſcurum eſt. valde Heb ſic. Conũertis ma t & d. t. in medio ſinu tuo conſumens. Senſus ergo videtur a metaphora. Quoniam abſcondit auxilium apud ſe & non extendit ad illos extra ſe: Et Hoc, in finem totaliter eos deſerendo. Et ſic conſumens eos nullis reliquijs reſeruatis Sicut qui manum ſũam in ſinum ſuum abſcondit, nihil operatur aut auxiliatur.

Veruntamen occulto indicio. Vult quod Chriſtus abſcondit (non ſuo Sed eorum vitio.) diuinitatem ſuam ab eis. vt eam non

agnoſcant. Nam dextera dej Eſt filius dej: Et ipſe eſt in [*Unten die Signatur A*]

Blatt 114b: ſinu patris ſũi. Ideoque Conuertere dexteram ſuam in medio ſinu ſuo. Eſt diuinitatem ſuam abſcondi ab eis. in patre. vt illi non filiũm. Sed ſolum patrem deum putent, ipſum tantum hominem Sicut manus in ſinu poſita non videtur. Sed tantum ſinus. hoc autem non faceret eis, niſi ipſi prius dexteram ſuam, in ſinum ſuum auerterent (.ſpiritum in literam intruderent & fidem abſconderent coram deo. Ideo ſicut fecerunt ej ſic ipſe facit eis. Dextera enim noſtra auertitur in ſinu noſtro: quando operari ſecundum ſpiritum renũimus. Et abſcondimus totum ſpiritum, in carnem. ſicut talentum in ſudario vel terra. Et occupamus negocijs huius vitę. Vel certe in medio ſinu ſuo (.l. in humanitate ſua coram eis abſcondit eo. quod ipſi deum non credunt eum eſſe. Sed tantum hominem. Sic enim ab Iſaia. vocatur deus abſconditus valde. Humanitas enim gratioſiſſima Chriſtj Eſt ſinus iſte. formatus de mundiſſimo panno carnis virgineę: & in medio eius. in intimo inquam illius humanitatis abſconditus eſt. Et auerſa dextera eius ab illis. Sed non a nobis. Sic enim factus eſt petra ſcandali & lapis offenſionis ipſis & omnibus ſuperbis. Quia in eo quod Chriſtum negant. ac cultum & feſtos eius dies polluunt: non putant ſeſe deum negare, cum tamen vere negent & vere polluant. Sicut Heretici, quando veritatem negant. etiam deum honorare ſe putant. Et tamen ſimul verum eſt: eos dicere. Quieſcere faciamus omnes dies feſtos dej a terra. Quia eo ipſo. quo veritatem excludunt deum excludunt.

Vides ergo quomodo incipit elucere, non modo eſſe non ocioſum. Sed pregnantiſſimum illud verbum. Et tota ratio omnium dictorum. Cur illi ſuperbi ſint & repellantur Quia ſcilicet abſconditus eſt. auertit dexteram ſuam in ſinũ ſuo, & deitatem ſuam non oſtendit eis quia noluerunt ſuſtinere vt oſtenderet vtpatet in Euangelio. Vnde quod ait, ſinu tuo: videtur diſtinguere ſinum patris. a ſinu ſuo Quia ſecundum diuinitatem eſt in ſinu patris Sed ſecundum humanitatem in ſinu matris. Sed ſinus patris eſt diũinitas, Et ſinus matris caro. illam de patre. hanc

de matre habet [*Am Rande links:* Ambr. ſer: oct .... Chriſti ſinus ... eſt diũinitas: in ... euangeliſta fides ... matre virgini ... Vide ibidem .. lchre*)] Huius rej figuram Moſes olim geſſit Quando manum ſuam miſit in ſinum & facta eſt leproſa Quia Iudęi abſcondunt dexteram ſuam in ſinum ſuum. (.1. ſpiritum in literam.) Deum in hominem purum, ſcilicet Chriſtum, vertentes. quantum in eis eſt. Eritque in diebus nouiſſimis. vt eam rurſum in ſinum mittant Secũndo ſigno & tunc credent. qui primo ſigno non crediderunt ſicut ibi textus dicit Et tunc ceſſabit lepra illa hucuſque incurabilis proprii ſenſus. Hoc autem fiet: quando in ſinũm ſpiritualem. & veram intelligentiam Scrip. miſerint manum ſuam Et ſic Duplex eſt ſinus Chriſtj: litera & ſpiritus: virgo mater. & deus pater. De primo loquitur Heb. tex. De altero noſter. qui dicit. de medio ſinu tuo: (.1. de ſinu patris auertis dexteram tuam, non tibi Sed illis: Quia illi non credunt te eſſe in ſinu patris: ideo eis es auerſus de medio iſto ſinu tuo: Et es conuerſus in ſinu tuo medio ſcilicet matris (.1. carnis.) Hoc eſt breuiter Vtquid differs. cognoſcere eos: te eſſe deum verum? quamdiu ſines eos te ſolum hominem putare? Sic enim carent dextera & gratia tua. Ecce Hic eſt intellectus Aſaph: quem titulus indicat: ſcilicet deum in homine intelligere. Et non eſſe auerſam dexteram dej in medio ſinu eius vel de medio ſinu eius. Vnde nunc vlterius ex iſto intellectu proſequitur confeſſionem eiuſdem diuinitatis per recitationem operum eius Diuinitatis teſtium Et Eſt mira Confeſſio dicere ad eum qui apparet tantum homo: Tua eſt dies. tua eſt nox ꝛc

Blatt 116ᵃ, d. i. **115ᵃ:** Poteſt & ſinus accipi tropologice vel allegorice: de ipſa ſynaga [*so*] vel qualibet anima: A qua auertit dominus dexteram gratie ſuę: propter incredulitatem eorum. Quia ſicut homo in ſinu corporali: ita Chriſtus per fidem requieſcit in ſinu cordis, in memoria & conſcientia quięta. Sed extra hunc ſinũm, eũm Iudęi proiecerunt omnino. Similiter Sinus Eſt. ordo doctorum & contemplatiuorum. in quibus requieſcit

*) „Nam Chriſti ſinus erat in Ioanne Euangeliſta fides, in Deo Patre diuinitas, in Mariâ matre virginitas." S. Ambroſii (Sermo XVII.) In Octava Epiphaniae Domini. Opp. Lutetiae Paris. M.DC.LXI. Tom. V. Sp. 22.

veritas Chriſtus. Et ſic Sinus Abrahe dicitur Conſcientia fidej Abrahe: in quo recipiuntur omnes fideles & membra Chriſti

Deus autem rex noſter, ante ſęcula (.1. abeterno ſiue ęternus.) operatus eſt ſalutem in medio terre (ſcilicet Ieruſalem per mortem ſuam.) Et per hanc: Tu confirmaſti in virtute tua mare) Et hic myſteria Exodi exponit. prophetans eorum impletionem in Chriſto. Nam ſicut in medio Ęgypti fecit ſalutem filiorum Iſrael. per phaſe ſuum figurale Sic in veritate fecit ſalutem ęternam: per tranſitum ſuum ex hoc mundo ad patrem. Et ſicut ibi diſſipau̅it mare rubrum & vtrinque firmau̅it ad pertranſeundum Sic mundum diu̅iſit. & virtute ſua continu̅it. vt electos ſuos per illum duceret ad celum. Et ſicut Electos principes pharaonis vna cum ipſo, pharaone contriuit in aquis. (nam Ezech. 29. &. 32. pharao rex ęgypti draco vocatur & leo: Sic & dracones ſunt principes.) ita demones & principem demonum. contriu̅it in perſecutionibus. & patientia victoriaque martyrum. Hinc dicit. Tu contribulaſti capita draconum. (.1. demones principes.) in aqu̅is (.1. in perſecutionibus) [*Daran am Rande rechts:* Vel exiſte.... in aquis .... in populis ....tes per mu .... qui & prin .. pes ſęcul ... cuntur] q. d in proprijs eorum perſecutionibus contriuiſti eos, . Tu confregiſti caput draconis (.1. ſuperbiam ſathane, aſtutias. & potentias eius) Dediſti eum eſcam populis ęthiopum (.1. in deuorationem & conſumptionem eorum qui prius erant peccatores. Sicut Iob 41. dicitur diuident eum amici, concident eum negociatores Et ps. 103. Draco iſte quem formaſti ad illudendum ej. Quia Quando Eccleſia collecta de nigris peccatoribus diuidit diabolum. & membra eius ſibi incorporat continue: recte eum pro Eſca habere dicitur. Vel populus Ethiopum ideo Eccleſia gentium dicitur: Quod Nigra eſt ſed formoſa: foris in oculis hominum nullius ſpeciej ſicut Ethiops.

Vel Si in malo accipiatur populus ęthiopum (.quod vix credo.) Senſus erit. Quod Impii homines paſcuntur diabolo & malis anime ſuę. Sicut pii paſcuntur Chriſto pane ſuo viuo. An autem Vere ad literam. cętum maritimum edant neſcio. vt hinc myſterium trahere putetur propheta

Hierher gehört von Blatt 116ᵇ Signatur C: .14. & .15. verſus. poſſunt multipliciter: primo de Iudęis (.omiſſa ea qua lyra de pharaone exponit ſicut bene ej licet.) Qui ſunt mare rubrum per quod Eccleſia primitiua tranſijt quod dominus diſſipaũit ſecundum heb. tranſ: .1. diũiſit. ſeu confirmaũit virtute ſua: ſcilicet a dextris & ſiniſtris, vt ſanctis liberum daret greſſum ad celum: Nec ſiniſtre perſecutiones, nec dextere proſperitates eos impedirent: que erant in ſynagoga. Sic ibidem contribulaũit ſeu contriũit Capita draconum, (.1. principatus ſuperborum ſacerdotum & ſeniorum qui progenies ſerpentum ſunt & draconum,) in aquis .1. populis ſynagoge. Nam ſic figurat virga Moſi verſa in draconem: immo Magi pharaonis in ſuis draconibus: Quia Apoſt. dicit. Quod ſicut illi reſtiterunt in Moſi: ſic iſti veritati Euangelij vtpatet in actibus. Tu confregiſti capũt draconis Heb. capita leuiathan. ſcilicet eoſdem principes ſynagoge ſuperbos, iratos & inflatos. dediſti eum Eſcam populis Ethiopum (.1. nigris Iudeis, qui nunc ſunt ęthiopes Abacuk. 3 Et alibi. Nunquid non ſicut filij ethiopum ꝛc Illi enim paſcuntur: illis ſuis Magiſtris & maioribus: Nos autem Chriſto paſcimur: illi antichriſto ſuo

Secundo de diabolo & toto mundo. pariformiter. 3° de hereticis & eorum principibus. 4° de Turco & antichriſto: 5ᵗᵒ de quolibet ſũperſtitioſo capite: quod loquitur ſicut draco detrahens veritati. & reſiſtens ej vt apoc. 12. patet qui trahit 3ᵃᵐ partem ſtellarum in terram

Blatt 116ᵃ, d. i. **115ᵃ:** Tu dirupiſti fontes & torrentes: (Sicut in deſerto fecit per virgam Moſi.) Sed nunc melius: fontes ſunt Apoſtoli, prelati & doctores. tanquam capita & origines ſpiritualium populorum. Torrentes autem ſunt: populi ex eis repente multiplicati per orbem terrarum Tu ſiccaſti flũũios ęthan (.1. populos induratę ſynagoge & robuſtę. Ethan per. n. ſignificat fortem: durum: robuſtum velut inexpugnabile ſaxum) Et ideo Quia Iudęi pertinaces & dura generatio ſunt & inexpugnabilis perfidię. merito amiſſa aqua ſapientie: quam olim in lege & prophetis habuerunt, exiccati ſunt. Cętera omnia facilia ſunt. ideo dimittenda. [*Am Rande links:* Beſtię autem ſunt

ipſimet: lupi rapaces, ſeductores animarum.] preterquam iſte verſus. Repleti ſunt qui obſcurati ſunt terre domibus iniquitatum, Cuius conſtructio perplexa. ſic poteſt primo conſtrũi vt diceretur. Repleti ſunt peccatores terrę (quia obſcurati ſunt.) Diuitijs & domibus ac peſſeſſionibus iniquis & iniquitatis. Quia diuitie. faciunt cęcum & incre [*Unten Signatur B*]

Blatt 116ᵇ, d. i. **115ᵇ**: dulum cor. Illi autem ſunt repleti dicit diuitijs. immo cupiditatibus potius, cum diuitijs repleri non poſſunt Auari. pauperes enim Euangeliſantur & illuminantur Diuites autem excecantur & obſcurantur. Dicuntur itaque obſcuri terrę. (.1. obſcuri. in terris de terra. vt ſicut dicitur. Obſcuri, mali, Indocti, peccatores terrę) vult enim loqui de Iudęis. qui ſunt de populo terre ſancte: q. d Sunt quidam etiam Sancti Homines terre promiſſionis. illi autem ſunt obſcurati eiuſdem terre & generationis. Heb. Sic Replete ſunt tenebris terre. habitationes inique ſubrute: ſcilicet deſtructe a fide Chriſti aliene & non edificate in radice & ſocietate patrum ſuorum. Ideo ſequitur dimiſſis illis obſcuratis diuitibus & obſcuratis mente: Pauper & inops laudabunt nomen tuum domine. Nec vtique laudarent niſi noſſent. Nec noſſent niſi illuminati eſſent. Quare pauperes euangeliſantur. Et ſerũi mammon obſcurantur

Notabilia

Finis eſt duplex ſcilicet Conſumptionis & conſummationis (:quod cum philoſophia poteſt conſonare de fine quo & gratia cuius: finis enim quo Eſt conſumptionis & ceſſationis: finis autem gratia cuius eſt adeptionis & acquiſitionis. Et ſic aurum ęgypti. ad tabernaculum comodatur [*so*]. Eſt vterque 3ᵘ. ſcilicet Tropolog. Alleg: Anagog. Quia

- Tropol
  - Conſumptionis Tropol.
    - Bonus Eſt finitio peccati & mali culpe & conſcientie in anima vt nihil eius relinquatur
    - Malus Eſt finitio gratię & miſericordie. vt nihil eius relinquatur vt in Iudeis
  - Conſummationis Tropl.
    - Bonus Eſt adeptio perfecte gratię & ſalutis
    - Malus Eſt adeptio perfecti peccati & obſtinationis & perfidie vt in Iudeis

---

- Alleg
  - Conſumptionis Allego
    - Bonus Eſt finitio legis & ſynagogo ſeu populi infidelis
    - Malus Eſt finitio gratię & populi fidelis — ita vt ceſſet ibi ammodo eſſe populus { infidelis / fidelis } qui ibi fuit ut in { gentibus / Iudęis }
  - Conſummationis Alleg
    - Bonus Eſt acquiſitio populi ſancti vt in gentibus
    - Malus Eſt finitio vel adeptio populi prophani Iudęis.

Vnde Chriſtus dicitur finis in Hijs omnibus, quia { illos conſummat / hos conſumit } Et fides eius ſimiliter ſicut ipſe Eſt verbum { Conſummans / Abbreuians } { illos / hos } .1. { virtutes, & ſanctos / vitia & impios a ſanctis & vitijs } diuidendo Et ſic conſummatio abbreuiata inundat Iuſtitiam.

Et ita in omnibus titulis ps, vbi ponitur. in finem. poteſt ſic accipi: Similiter illud. Ad Victoriam. Eſt enim victoria: finis belli conſumptionis. & finis pacis. conſummatiuus. Tamen [*Ausgestrichen:* In hoc autem] frequentius eſt & vſitatius, finem ſemper pro conſumptione accipi. Sic enim Chriſtus eſt conſumptio ſchandali petra, lapis offenſionis, & omnino finis omnium malo-

rum. ſimiliter fides eius In hoc autem ps. de omnibus accipi debet. tamen in Malo ſcilicet fine. gratię, populi ſancti, & beati

Anagog.	Conſump.	Bonus Eſt finitio omnis mali etiam corporalis
		Malus Eſt finitio omnis boni etiam corporalis
	Conſum.	Bonus perfectio omnis boni
		Hec erit ęterna beatitudo & felicitas
		Et
		Malus perfectio omnis mala Hec erit ęterna miſeria & damnatio

Chriſtus itaque finiũit legem. Et per hoc omnes finiũit qui legi adheſerũnt. Sicut quando frangitur virga frangitur: illud ſimul frangitur. [*so*] quod vnum eſt cum virga. Zach. [*Sachar. 11.*] De duabus virgis

Blatt 116a: Intellectus vel eruditio in Titulo ps. poſitum: ſemper Indicat: Inuiſibilia. ſpiritualia, quę videri nequeunt. Sed ſolo intellectu & fide attingi poſſunt: ibi dici, ſiue bona ſiue. mala Vnde Intelligere in Scrip. aliter quam in philoſophia capitur. ſiũe ſit abſtractiua ſiue vniuerſalis: quia philoſophia ſemper de viſibilibus & apparentibus. vel ſaltem ex apparentibus deducta loquitur. fides autem Eſt non apparentium, nec ex apparentibus deducta: immo de cęlo eſt: Cum ex apparentibus potius contrarium fidej ſemper deducatur vtpatet.

Orat ergo Aſaph. pro populo Iſrael ne in finem repellatur. Sed recordetur eius deus quem ab initio poſſedit. Vidit enim futuram Iudęorum perfidiam: tam grauiter ſynagogam deſtructuram Vnde dicit Quanta malignatus eſt inimicus in Sancto. Vbi Notandum. Quod triplex ſanctum eſt Scilicet

Anima ſiue fides	
Synagoga fidelis	de quolibet illorum. omnia ſequentia exponuntur propriiſſime. vt ſcilicet
Scriptura ſancta	

Sublimitas pedum tuorum (.hęc eſt Anima fidelis, populus fidelis, Scrip. ſancta, Quia adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius.) diſſipata eſt. Quia populum de fide futuri Chriſti ſanctum: detraxerunt in perfidiam Et ſic de ſingulis animabus. fidem Chriſti diſſipauerunt. Et Scrip. inſuper negauerunt. & in

ſuam perfidiam traxerunt. Synagoga enim habuit fidem in fidem Ro. 1. vnde fuit populus ſanctus: Quia tenebantur concluſi in eam fidem, quę erat reuelanda: Et Ro. 13. dicit. Nunc propior eſt noſtra ſalus. quam cum credidimus: Sicut ergo nos per fidem factę incarnationis & future glorię ſanctificamur Sic tunc populus ſynagoge ſanctus erat per fidem futurę incarnationis Et in tali ſancto omnia mala ęgit inimicus. Et poſuerunt ſua ſigna: Et Ianuas eius exciderunt ꝛc Et gloriati ſũnt in medio pacti dei (.1. teſtamenti ſiue Scrip. ſancte. Vnde heb. textus aptiſſime ſonat adhoc. fremuerunt hoſtes tui (.1. furiunt ſenſum ſuum Zelo inſipienti ſtatuere, in pacto tuo

Signa ſua in {
animabus ſunt doctrine eorum vel opiniones
populo. ſunt mores & ceremonię eorum. Et ideo. infra. dicit quieſcere faciamus omnes dies feſtos dej a terra (.1. vt Chriſto nullus ritus apud nos ſit. qui eſt deus
Scrip. ſunt Expoſitiones & gloſe eorum, vnde annotationes dicũntur }

Ianue in { Animabus. / populo / Scrip } ſunt {
Auditus vts in Commento:
Erũditi & docti. per quos alii intrant & exeunt
Verba Scripturę: quo torquent violentiſſime in ſuum ſenſum, abſcindendo, que ſibi non placent }

Incendunt { animas / populos / Scrip. } {
Zelo
igne contra Chriſtum
Inuidis & iracundis expoſitionibus. }

Et ſic irritat aduerſarius nomen Chriſtj in finem, quia ſine ceſſatione & vſque ad omnimodam conſumptionem: Et Vide ne hoc forte ſit: quod ait dominus. Niſi abbreuiati fuiſſent dies illi Quia omnium hereſum machinatio in Eccleſia, non peruenit ſic ad finem: vt iſta perfidia Iudaica. Sed ceſſauit & ceſſat tandem omnis hereſis, vincente Eccleſia. Niſi Quod ſecta Turcorum adhuc reſtat. vt & ibi non in finem prolongetur furor dominj & repulſio [*Unten Signatur C*]

Blatt 116b: poteſt autem & de noſtris moribus peſſimis iſte ps Exponi. Quia. vel ſimiles vel peiores ſumus Turcis in prophanatione ſacrorum. Et ſatis diu durat: iſte furor ſchandalorum in ſacrorum contaminatione. Ita vt Eccleſia merito oret, vt quid deus repuliſti in finem? Iratus eſt furor tuus ꝛc. Quanta malignatus eſt inimicus in ſancto: Quis Inimicus? diabolus. Sed etiam. Inimici hominis domeſtici eius. Et amici tui & proximi tui aduerſum te appropinquauerunt et ſteterunt,

primo in diſtributione & occupatione beneficiorum & bonorum Eccleſie: quis enumeret mala & abuſus

Secundo. in luxuria, in pompa, in ſuperbia ſacerdotum

Tercio in temeritate adminiſtrandorum ſacrorum. verbi dej: poteſtatis Iudiciarię, Iuriſdictionis ꝛc In iſtis enim talia fiunt in Eccleſia: que dominus multo egrius fert: quam Turcorum blaſphemias

Quarto. In medio ſolennitatis Vide quot monſtra fiant, an non omnes dies feſti dej comprimantur & quieſcunt [*so*] in terra: Siquidem. Hodie ideo feſta aguntur: vt liberius malefaciant. quam in aliis diebus non potuerunt pre labore manuali Non hic Signa noſtra videmus Sed ponunt ſigna ſua ſigna. Et incendunt ſanctuarium dej & polluunt. omni concupiſcentia & peccatis, Et ita irritatur nomen Dej. & blaſphematur in nobis. Quare videtur deus dexteram ſuam auertiſſe de medio ſinu ſuo in finem

At forte nondum apparet. quomodo in ſecuri & aſcia deijciunt eam Et ſecuribus excidunt Ianuas eius ſimul. Turcus iſta facit myſtice & literaliter. Nos autem ſpiritualiter. vts in Commento Non quidem hereticis doctrinis. Sed ſcandaloſis verbis & factis. Ita vt verbum dej iam fruſtra videatur predicari. quia non ſunt Ianue quas intret. Sed Secures (.l. grauiſſima ſcandala fortiter eas exciderunt.

ps. 74. [Hebr. LXXV.]

Blatt 117a: Ps Cantici. Sicut apud nos. quedam ſunt Cantica tantum, vt Reſponſoria. antiphone. Gradualia ꝛc. pſalmi

tantum, vt que ex pſalterio leguntur. pſalmi autem Cantica poſſunt apud eſſe. vt Magnificat, Benedictus. te deum laudamus, hymni: Que omnia ſecundum verba & voces. ſimiles ſunt ps. & ſunt psalmi. Sed Cantu & melo differunt ab alijs. Talis forte quedam differentia etiam olim fuerit. vnde iſti tituli reſtant.

Cum accepero tempus Ego Iuſtitias Iudicabo: quod Chriſtus primo facit in omnibus: Sed quilibet eius: idem ſimiliter facit in ſeipſo, quia ſuas Iuſtitias deteſtatur & Iudicat. Confitetur autem ſoli deo & Inuocat nomen eiūs, Quia autem ſuas Iuſtitias non Iudicant Sed ſaluant & excuſant, non vtique confitentur deo ſed ſibi & ſuę virtuti: ac ideo deum Inuocare non poſſunt, quippe qui gloria dej non egent, cum ſuam potius querant Iohan. 5. Quomodo poteſtis vos credere: qui gloriam ab inuicem accipitis. Et gloriam que a ſolo deo eſt non queritis? Gloria enim dej Eſt confeſſio & Inuocatio noſtra

Liquefacta eſt. Hic nos nihil dicimus: de liquefactione illa perfectorum & contemplatiuorum de qua multi multa loquuntur: Quoniam expertis credimus ſolum de ea loqui licere Sed de liquefactione incipientiūm tantum loquimur: que nos latere non poteſt. Nam cum, ab inchoatione ſanctitatis vſque ad perfectionem ſint, infiniti gradus. [*Am Rande links:* quia ſapientie eius non eſt numerus. Et ſemper de claritate in claritatem. de virtute in virtutem. Ex fide in fidem eūndum.] In ſingulis gradibus deus ſuis donis abundat: & aliud experitur qui eſt in ſecundo. quam qui in primo & ſic deinceps: ſecundum quod multe ſunt manſiones in domo patris Chriſtj Hinc enim tot oriuntur expoſitiones in Scrip. ſanctis. Quia quiſque in ſuo ſenſu abundat. Et vni Eſt liquefactio illud: quod alteri nondum eſt. Sic eodem modo in ceteris donis & virtutibus. Vni Eſt illud fortitudo & decor. quod alteri nondum eſt. Exempli gratia Subdiacono Eſt ſuus decor. Diacono ſuus, preſbytero ſuus. Epiſcopo ſuus. Et tamen cuiuſlibet eſt decor. Et quilibet in ſuo poteſt habere liquefactionem, vnctionem ꝛc Cariſmata. Quoniam deus eſt mirabilis & infinitus in ſanctis ſuis. Ac ideo Non ſunt contemnende diuerſe expoſitiones vnius textus. perſertim morales.

At nos vt dixi. cum incipientibus maneamus. Igitur Liquefactio Eſt duplex Bona Eſt quando durus peccator, ſicut Chriſtallus liquefit ad ignem ſpiritusſancti. Et ita in ſe ipſo tabeſcit. & omnino nihil fit: Qui enim ſic liquefit, a domino confirmatur. Nam Infirma ipſe fortificat, ſtultos ſapientes facit. Et vocat ea que non ſunt vt ſint. Sic liquefacit vt Induret. liquefacit eos vt in ſuo ſenſu ſint ductiles & flexibiles In domino autem inflexibiles & inſuperabiles Altera Eſt huic contraria & mala, quando homo a rectitudinis firmitate & forma, in omnem ſenſum & ventum ductilis & flexilis efficitur. Sicut Iudęi. a vero & ſolido intellectu in Scrip. olim habito: nunc tabeſcunt, diſſoluuntur & liquefiunt, in omnem doctrinam mendacem Quia omnem doctrinam potius ſequuntur: quam Chriſtum veritatem. Igitur vide contrarias liquefactiones: Iuſti & fideles Chriſti: ad omnem veritatis normam: ſunt molliſſimi & liquidiſſimi: ad normam autem falſitatis, rigidiſſimi & inflexibiles. Econtra Iudej: ad omnem normam mendacem. liquidiſſimi. ad normam autem veritatis. rigidiſſimi & obſtinatiſſimi: ſimiliter heretici & omnes capitoſi & ſingulares. Vnde de illis dicit hic Quod exaltant cornu ſuum, ps. 67. Sicut fluit cera a facie ignis ſic ꝛc: quod vtraque liquefactione fieri poteſt.

Blatt 117ᵇ: Iniqui ſunt primo qui quę ſua ſunt tantummodo querunt: & proximo ſuo nocent ſeu poſitiue ſeu priuatiue. maxime autem in Iudicijs Hoc ſignificatum habet Secundo magis proprie. Iniqui q̃ui ſpiritum poſtponunt literę: Et ſic inique agunt, quando ſuas Iuſtitias agunt tunc enim inique Iudicant, vile preferentes precioſo. Et Hęc eſt mera ſuperbia: quam in hoc ps arguit per totum. Superbia autem ſpiritualis: que exaltat cornu ſuum.

Magnum verbum eſt. quod ait. a deſertis montibus (.1. poteſtatibus & principibus gentium qui prius deſerti a deo erant. Vult ergo nos docere. Quod nulli ſunt damnandi, nulli deſperandi a ſalute Chriſti: Nec quiſquam ſe ſolum, ſaluum putare debet. ac alios Iudicare: Quia Hoc faciunt Iudęi, Heretici & ſuperbi [*Am Rande links:* Ro. 2. Exiſtimas autem homo, qui Iudicas eos ꝛc hoc enim Iudęi faciũnt confidentes in Iuſtitias carnis:

quas gentes non habere videbant, cum tamen vitia gentium ſimiliter haberent] Quia qui hodie eſt deſertus. cras forte erit cultus & fecundus Et qui hodie fecundus, cras deſertus, & Hec omnia ideo: quoniam deus Iudex eſt Qui humiliat & exaltat ſolus. Nolite ergo Iudicare ne Iudiceminj. In quocunque enim. [*Matth.* 7, *1.*]

Scio autem. quod iſte verſus aliter conſtruitur ſcilicet ſeorſum & non pendenter ad precedentem & vt ſit vox prophete: non illorum iniquorum. Sed hoc violentum eſt: Et bene aſſentirem ſi ſic poneretur. Quia neque ad orientem, neque ad occidentem, neque ad deſertos montibus. ſcilicet effugere poteſtis. Vbique enim deus eſt, qui Iudex eſt. Sed Ieiuna & abrupta ſententia eſt Cum autem dicat ab oriente ꝛc motum a loco ſignificat. ſecundum illud Magi venerunt ab oriente Et Iſaias. filii tui de longe venient. Et dominus Matt. 8. Multi venient ab oriente ꝛc hanc enim ęquitatem Iudęi: a deo negant, Quia dicunt. Non fecit taliter omni nationi Nos populus eius & oues paſcue eius. Igitur illi volunt eum, neque ab oriente neque ab occidente, deum haberi. Sed ſolum apũd ſe. hoc autem eſt iniquum. Nolunt enim gentes ſibi participare ſuperbi: Ideo ſequitur

H u n c (.1. Iudeum ſuperbum.) h u m i l i a t & h u n c (.1. hũmilem gentilem.) e x a l t a t. Quia ille preſumit de ſuis meritis: hic autem de domini virtutibus, phariſeus ille, publicanus hic. ita enim b. Aug. exponit & optime. Quia iſto literaliter intellecto: facile patet ſimilis ſententia de hereticis. & omnibus ſuperbis. Sic enim Inclinat ex hoc in hoc. & relinquit fecem ſuperbis: ex populo Iudaico tranſtulit gloriam legis. Et ſicut ait: auferetur a vobis regnum cęlorum & dabitur genti facienti fructus eius: Et ita fecem (.1. literam reſiduam. effuſo viuo ſpiritu ad gentes.) Iudęi peccatores bibunt Sic enim ſpiritualia ſunt vinum, Carnalia ſunt fex. Sic Intelligentia ſpiritualium eſt vinum Et intelligentia carnalium fex: hanc Iudęi ſuperbi: Illud humiles gentes bibunt. Quia Inclinauit. (.1. ad humiliatos fũndit) E t v i d e v t v i g i l a n t e v e r b o v t i t u r. I n c l i n a u i t, n o n a i t f u d i t a u t p r o p i n a u i t. Q u i a v i n u m l e g i s ſ o l u m h u m i l i b u s d a t u r. Eodem modo ſuperbis & hereticis. relinquitur fex ceremoniarum tantum exteriorum. & hypocriſis. Sed intus gratia & viuus ſpi-

ritus, ſolum humilibus datur. Vnde omnis obſeruantia & religio exterior Eſt fex: quam ſolam relinquit bibendam: hijs qui per illam ſuperbiunt in ceteros Quare? quia calix in manu domini: vini meri, plenũs mixto .1. potens eſt enim dominus hęc facere ſuperbis, vt eorum obſeruantia ſit eis tantum fex
Calix Eſt diuina Scriptura & doctrina legis. Sicut Calix Babylonis. Eſt doctrina mundi Vnde Calix in manu meretricis apoc. 17. plenus abominatione & fornicatione ſpirituali. Et ps 22. Calix inebrians quam preclarus eſt .1. claritate ſpirituali preſtat: Et quod calix talis ſit Scrip. patet ex precedentibus. Quia in loco paſcue me collocauit, ſuper aquam refect. Virga tua & Baculus paraſti in conſpectu meo [*Am Rande links:* Claritas litera eſt Sed preclaritas ſpiritus eſt ps. 15. funes ceciderunt mihi in preclaris]

Blatt 118ᵃ: menſam. Et Impinguaſti in oleo caput meum. Multis nominibus eadem res eſt ſignificata ſcilicet Scrip. ſancta Et ps. 15. Dominus pars calicis mej (.1. in Scrip ſanctis. Ego habeo ſenſum de domino Chriſto: vt .infra. Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum. Nam habere intellectum Scrip. ſecundum ſenſum Chriſti: Eſt habere dominum pro parte calicis iſtius. habere autem intellectum ſecundum literam Eſt habere ſeruum & Moſen pro parte calicis iſtius. Ideo Spiritualis populus dicit. dominus pars calicis mej & hereditatis meę: Carnalis autem. Seruus Moſes Eſt pars calicis mej. Iſta autem pars calicis eorum ps. 10. dicitur. Ignis grando. nix: ſpiritus procellarum. Hoc autem loco. dicitur. fex calicis: quia non ſinunt eam exinaniri Sed pertinaciter ſeruant. [*Am Rande rechts:* Calicem ſalutaris accipiam (.1. verbum ſpirit . . lem habens intel . . . . . . & ſenſum per fidem accipiam] [*Ps. 116, 13.*] Senſus ergo eſt

Calix eſt in manu Domini (.1. Scrip. eſt in poteſtate Dej, cuicunque voluerit, dabit eam Dat autem eam humilibus, Calix inquam vini mej (.1. puriſſime intelligentię ſine admixtione carnalitatis. Sed tantummodo ſpiritualia ſapiens & ſapere faciens Eſt autem in heb. Vna dictio. Vini merj: Vnde Et Iſaie. 5. Scrip. Dicitur Vinea meri (.1. puri vini. quod eſt Euangelium

Quia vinum corporale bibit corpus: Sed anima non: [*Nun am Rande rechts:* niſi ſuum vinum: quod eſt doctrina & veritas: ſimiliter autem eſt pura veritas ſine vanitate: Nam & litera ſeu ſcriptura: que de temporalibus docet: eſt vinum non merum: quia non docet aut dat ſpiritualia: Sed tantum temporalia . Qu ... ſunt vana non mera .. na . immo ſigna v ... Et ſic inquantum ſig .. ſunt vera. Sed ... ſimpliciter ve ...]

plenus mixto: quod poteſt multis modis ſumi. Primo quod idem calix ſit mixtus varietate omnium intelligentiarum & gratiarum: Vt vnicuique ſapiat ſecundum quod voluerit. Iuxta illud Sap. 9. Bibite vinum quod miſcũi vobis. Et hoc verbo repugnante. verbo illi. meri vini. vult nos a carnalis vini intelligentia remoũere: quod non poteſt eſſe ſimul merum & mixtum . Alio modo mixtũm. Quia ſimul literam cum ſpiritu, ſimul humanitatem cum diuinitate in Chriſto: ſimul veritatem cum enygmate fidej Bibit Eccleſia. ſicut ait in Canticis. [*Cap. 5, 1.*] Comedi fauum cum melle meo: Nam ſecundum verbum domini, Caro non prodeſt quicquam. ſcilicet ſola ſed eſt fex. Veruntamen caro mea vere eſt cibus & ſanguis meus vere eſt potus. Scilicet ſimul deum & hominem credere & intelligere hoc eſt bibere meraciſſimum vinum. tamen mixtum optime. Iudęi itaque Qui ſolam carnem in Meſſia ſapiunt: vere fecem huius calicis bibunt: Quia deum in carne negant Ac ſic ſapientiam abſconditam in myſterio non cognoſcunt, Sane Non fuit Intentio Dej in lege Moſi: vt vmbra iſta & figure aliter acciperentur niſi vt ſigna future veritatis. aliquando finienda: Et qui ita ea intelligebant Bibebant calicem meri plenum mixto Sed quia illi vmbram in rem & figuram pro veritate ſtatũũnt: iam fecem ſibi faciunt ex mixto illo puriſſimoque vino. Et reſeruant ſibi tantum literam & ſignum: Sicut qũi nucem retineat amiſſo nucleo. Et putamina pomorum. Ideo ps. 4. eis dicit Vt quid graui corde diligitis vanitatem & queritis mendacium?

Sicut Autem hoc de Scriptura. ſic de natura quoque & omnibus alijs bonis intelligi debet Quia Vera bona: que ſunt ſpiritualia: ſunt in viſibilibus tanquam in ſuis ſignis, vmbris &

calicibus. Quia ſicut Calix eſt locutio vinum in illo Eſt ſenſus in illo. fex autem eſt carnalis ſenſus, Sic Vſus cuiuſque creaturę Eſt velut Calix. Que ſi ſpiritualiter accipiatur & aſſumatur. Eſt calix meri & mixtus. Si autem tantum. quod videtur Eſt calix fecis. ſic bibunt omnes peccatores terre. Sic ſunt omnia eorum vana ſicut *stroernmenner*, *potzemenner*. Iſaie 1. Vinum tuum mixtum eſt aqua Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam. Sic etiam de punitione: Quia Res exterior eſt calix: dolor & pena quam infligit eſt vinum in illo. Sicut enim per calicem immittitur potus. Sic deus per res penam & malum.

Blatt 118ᵇ: [*Am Rande links:* Mixtum] Et multum pregnantibus verbis vtitur ps: Mixtum enim: Etiam poteſt accipi. Quia bona & mala infert Quia Euangelium Imponit crucem & vitam, pacem & bellum, bonum & malum paupertatem & diuitias: Et Hec eſt veriſſime mixtura ſalutaris, quam diu hec vita durat Verum. quia talis intelligentia ſcripture. ſiue intelligere hanc eſſe voluntatem dej. vt bona ſpiritus & mala carnis ſimul ſuſcipiamus. Eſt puriſſime intelligere ſcrip. Et vere vinum merum Intelligere autem eam de bonis carnis tantum: Eſt ipſam miſcere aqua Iſaie. 1. vinum tuum mixtum eſt aqua. Quia tales peſſimum mixtum faciunt. Scilicet vitam & crucem. pacem & bellum (.1. pacem extra. bellum intra, vitam foris, crucem intus ꝛc. Et Sic intelligere, Eſt Scrip: fecem habere: Quod autem fecem aſſumit & non aquam: facit ad expreſſionem finiende & defecture Synagoge: Quia ſic fex eſt finis vini exhauſti Sic Iudei amiſſa gloria Eccleſię: ſunt relicta fex: ſicut & Scriptura ſimiliter eis eſt quales ipſi ſunt

fex autem Eſt vltimum vinj & finis. quod non valet niſi porcis & ad vinum ſtillandum .1. ad Exemplum & timorem habendum ex perditione Iudęorum

Tropol. Et inclinauit ex hoc (.1. carne.) in hoc (.1. in ſpiritum.) Hoc eſt enim mixtum vt dixi Tropol. Quod inclinat carnem. & aufert ea que illius ſunt. Et dat ſpiritui ac eum exaltat pro documento.

Omnes qui in Biblia & ſacris literis. volunt ſtudere: hunc verſum ſibi quam diligentiſſime notent. Calix in manu dominj

vini meri. Hoc eſt dicere. Quod Scriptura non eſt in poteſtate noſtra, nec in facultate ingenii noſtri: Ideo in eius ſcrutinio nullo modo confidendum in intellectum noſtrum: Sed humiliarj & orare oportet: vt inclinet ad nos illum: Quoniam non datur niſi inclinatis & hũmilibus Exemplum Eſto Iudęorum miſeria. Qui ſuperbiunt in hoc quod dicitur Non fecit taliter omni nationi & Iudicia ſua non manifeſtaũit eis. Et putant Scripturam & Calicem ſeſe in manu & poteſtate ſua habere ommino: Et ideo exponunt eam ſecundum ſuum ſenſum. Sed Hic dicit Quod ſit in manu dominj. Quia poteſt deus auferre Scripturam ſeu ſenſum eius, illis ignorantibus & non aduertentibus: Et adhuc ſe habere eam putantibus vt Iudeis contigit: Quoniam ablata eſt ab eis: ac ſic ablata: quod oſtenſum eſt: quia Calix eſſet non in manu eorum. Sed in manu Domini: dans eum cũi volũit. Sic Dicit Iob. 9. Qui tranſfert montes, & non cognouerunt. Ita ps preced. Non cognouerunt Sicut in exitu ſuper ſummum: quia ponunt ſigna ſua ſigna: In exitu (.1. in litera exteriori & vmbra: & ſuper ſummum eam preferunt ſcilicet ſuper ſpiritualem ſenſum ſtatuentes illum

Ita ſit omnibus ſuperbis & pertinacibus, qui innituntur ſuo ſenſũi inflati: quod deus inclinat ab eis in alios veritatem & vinum ſyncerum: & relinquit eis fecem: Dum ignorant. vt hereticis. Qui ſibi maxime veritatem habere contendunt: & antequam intelligant habent fecem quam bibunt. Quia deus tranſtulit ab eis vinum merum. Et mittit illis operationem erroris ſecundum Apoſtolum: quia calix in manu eius meri. Quia non poteſt pura veritas ſimul ſtare cum ſuperbia cordis. Etiam ſi veritatem dixerit: tamen quia non humiliter dicit: iam nec vere dicit: ideo neque veritatem: quia non quomodo, cũi, quando, vbi, quantum debet dicit: Quare quandocunque vnum illorum deeſt: iam non eſt vinum merum, Sed mixtum vinum fece carnalis alicuius paſſionis, ideo dominus ab eo aufert illum Ierem. 32. Qui habet ſermonem meum loquatur ſermonem meum vere Et eiuſdem 25 Si viuit Dominus dixerint, hoc ipſum falſo Iurabunt. Et Eſaie Qui Iuratis non in veritate ꝛc Iurant in nomine meo mendaciter. hoc eſt nomen

Dominj aſſumere in vanum. Et Apoſt. 1 Timoth. Tractans verbum veritatis recte.

Blatt 119a: Igitur in Scrip. ſanctis. non ſicut in Ariſtotele faciendum eſt: Vbi ſapienti licet contradicere ſapienti Quia ibi qualis Magiſter. talis eſt eius & doctrina: prophanus & prophana: Hic autem ſanctus & Sancta. Quare vbicunque & a quocunque profertur aliquis ſenſus, qui non repugnat fidej regulis, nullus eum debet reprobare, aut ſuum preferre, etiam ſi ſuus ſit multo euidentior & magis proprie litere conſonat. Nam in talibus illud verbum Salomonis vtiliſſimum, locum debet habere prouer. 1. Audiens ſapiens, ſapientior erit. Et ibidem. 3. Ne innitaris prudentię tuę. Mirabilis enim eſt deus in ſanctis ſūis: Et mirificauit ſanctum ſuum, ita & ſanctam ſuam ſcilicet Scripturam. Experientia ego id edoctus ſum ſepius Quando cum mihi quandoque aliorum doctorum ſenſus: ineptus licet non falſus videretur: poſtea in alio paſſu, ſtupūi: cum viderem, tam proprie eum eſſe dictum. Exempli gratia illud quod Doct. exponunt: de. Exemplis mortuorum patrum: Calceos inquam filiorum Iſrael in manducatione paſcha, mihi extortum & violentum videbatur: Quia magis mihi ſecundum Apoſtolum videbatur dici: oportere eſſe Calciatos pedes in preparationem euangelii. Sicut Et in Canticis. 7. In Calceamentis tuis. Et Ezech. 17. Calciam te Iacintho ꝛc Et ps. 59. In Idumęam extendam Calciamentum meum Et hunc ſenſum illi ſemper pretuli. Sed cum recte inſpexiſſem: eſt idem ſenſus Et ille multo perfectior & plenior Et quaſi entelechia huius: Nam Quid ſunt Exempla patrum mortuorum: niſi opera Euangelica? Et ſic Calcei. ſunt (vt ſic dicam:) Euangelium incarnatū̄m & operibus indutum: Quod ego de nudo Euangelio illi de: impleto ſenſerunt. Et vtique idem ſenſimus. Sed illi perfectius Ita & in alijs multis. Quocirca ſuſpecta eſt. & nequaquam ſecure audienda illorum ſententia: qui hebraicam veritatem literę: adhoc allegant, non vt illuminent [elucident *am Rande rechts.*] noſtram. Sed vt reprobent tantummodo & contendant, Non oportet hęc ita fieri. Sed vnuſquiſque in ſenſu ſuo abundet. Et Inūicem ſupe-

riores arbitrari neceſſe eſt. Corol: Qui vellet & per tempus poſſet: vtique omnium expoſitiones diuerſiſſimas etiam: quam facillime poſſet concordare: Et ego pro mea parũitate: putarem etiam mihi in Domino id non Impoſſibile

Et Hęc eſt ratio quare dominus teſtimonia demonum de ſe: nolũit. Et quia Idem iſte Aſap ps 49 dicit. peccatori autem Dixit Deus. Quare tu enarras ꝛc.

Dicit autem lyra in heb. ſic Calix in manu Domini vini fortis. Burg ſic. Vini lutuoſi. Sed Hec omnia potius (.precipue Burg.) ex Coniectura Iudaica videntur Dici. Quia carnaliter Scrip. intelligentes aptant. que ſuo ſenſui videntur. Quia fęx vini non videtur eſſe: niſi vini lutulenti & ſpiſſi. ideo contemnendum Hoc eſt.

Sicut ergo in ſegete. ſimul eſt palea & triticum. ſicut in Calice mixtum. ·1. vinum lũtũlentum ſeu fęculentum quod a fecibus nondum eſt depuratum. Sic in Scrip. confuſum vinum literę & ſpiritus Sed defecaũit ipſum Chriſtus Quia Inclinaũit calicem ex hoc in hoc. Et fecem ſeorſum literę illis. Et ſpiritum ſeorſum nobis. Sic ps. 16. In reliquijs tuis ꝛc (.1. fecibus literę relictę.) Sic Iſaie [*Ies. 25, 6.*] Conũiuium pingũiũm & vindemię defecatę & conũiuiũm medullatorum. Quia Sicut Nux habet teſtam & medullam. Caro. cutem & pingua [*so*]. Vũa. vinũm & vinacia oſee 3 Diligunt vinacia vuarum Ita in Scrip. vet. teſt. mixtum vtrunque. Sed nunc defecatum. ps 126. filii Excuſſorum. defecatorum depuratorum, .1. ſpiritus & non literę. vini defecati

ps. 75. [Hebr. LXXVI.]

Blatt 119ᵇ: A montibus ęternis Illuminans mirabiliter: Heb. A montibus rapinę ſeu captiuitatis Hij ſunt ſancti doctores in gentibus a Diabolo rapti: & ſpoliato eo: ad Eccleſiam vocati Quia ſic captiuam dũxit captiũitatem: Sic enim Catulus leonis Iuda: ad predam aſcendit Et predaũit predantem Iſaie 33. Ve qui predaris, nonne & ipſe predaberis? Et .9. Sicut exultant victores capta prędα, quando diuidunt ſpolia. Iſta autem depredatio facta eſt ſine tumultu vt ibidem: Omnis violenta predatio cum tumultu.

q. d Non autem iſta. Quia paruulus natus eſt nobis Ideo Magna ſunt opera dominj: Quia mirabilia: Que enim comparatio: predę temporalis. ad hanc predam ſpiritualem? Illū̃minat autem mirabiliter: Quia per fidem intus: ita vt nullus homo lucem eorum videat. lux enim in tenebris lucet, & tenebre eam non comprehenderunt: Sapientia enim dej ſtultitia eſt carnalibus & non poſſunt eam lucem videre Vnde & hic ſequitur Turbati ſunt omnes inſipientes corde. [*Oben am Rande quer herüber und links herab:* Montes rapine Actiue ſunt Apoſtoli: qui rapuerunt & ſpoliauerunt diabolum hominibus & gentibus & ſic captiū̃auerunt in Eccleſiam & fidem: paſſiue ſunt doctores & Epiſcopi, taliter rapti & captiuati, Tropol. ſunt anime ſanctę, ſeu virtutes theologice: que rapiunt ſenſus carnis & membra peccati. vt faciant membra Iuſtitię ꝛc Et ... heę proprię ſunt montes eterni. Quia Charitas nunquam exci.... & Iuſtitia ... manet in ... ulum ſęculi: A .... libus enim venit . x virtutibus .. ſtitia tua ſicut montes dej] [*Ps. 34=35 V. 7.*]

Aſcenderunt equos. Exquo Iſaias. 31. equos exponit: pro carne: Ergo aſcendere equos Eſt in carne & iis que carnis ſunt viſibilibus tantum & temporalibus vehi, exaltari & confidere. non in ſpiritu & fide Inū̃iſibilium.

De celo Auditum fęciſti Iudiciū̃ tuum, Hoc eſt Iudiciū̃ (.1. euangelium.) quo oſtendit omnes carnales & quicquid carnis eſt: damnabile eſſe: Quia per reſurrectionem ſuam Chriſtus. vicit mortem, carnem & omnem corruptionem. Et nouam vitam aſſumens, veterem damnauit, ac ſic in Iudicium ſurrexit [*Am Rande links:* .. Iudicium tropol.... ncipaliter intendit .. quia carnem illi de..rere nolunt: ideo ... illa preter domini .oluntatem. damnatur .udicio allegorico Anagogico.] Sic Ro. 1. Reuelatur ira dei de cęlo ſuper omnem impietatem ꝛc Sic enim princeps mundi Iudicatus eſt. & nunc eſt Iudiciū̃ mundi

Ideo ſequitur. Terra tremū̃it & quieuit. Quia compuncti ſunt & ceſſauerunt carnaliter ſapere & tū̃mū̃ltū̃s carnis qū̃ieuit vt act. 2. Quid faciemus viri fratres. [*Am Rande rechts:* quem tremorem ſpiritualem figuraũit motus terre ſenſibilis in reſur-

rectione Chrifti Non enim homo quiefcit a terrenis. nifi terrore tremefactus. Et hoc fit aűdito Iudicio Dej. quod Iudicat omne carnale & minatur futurum Iudicium Eft ergo 2ˣ quies & inquies] Sic Ifaie. 1. Quiefcite agere peruerfe: Et fic per tale Iudicium, faluos fecit omnes manfuetos terrę: fuperbos autem damnaűit: Verűntamen. Non Iudicium Hoc ideo audiri fecit Vt illos damnaret. Sed vt faluaret: Sed quia ipfi manfueti effe noluerunt: perierunt

Quoniam Cogitatio Hominis confitebitur tibi. (.Hoc eft Iűdicium: quod homo fibi difpliceat, fibi irafcatur, fibi vilefcat. ac fic fefe abneget. & folum deűm confiteatur) Et reliquię cogitationum feftum agent tibi: Tale feftum. non poteft nifi fpirituale effe: Quia cogitationes ipfum agunt [*Am Rande links:* vide infra ps . . v9?] Quę autem funt reliquię iftę? Quid remanet cogitationum: poftquam homo fibi iratus fuerit & difplicuerit? Nempe memorię & perfeuerantie talium. Quia femper fe Iudicare. femper fibi irafci debet homo vt pulchre Exponit b. Aug

Vnde Heb. Quoniam ⟨ira / Meror⟩ hominis confitebitur tibi

Et reliqui is meroris accingeris

as ire cinges vel retinebis q: d. Iuge facrificium tibi erit: fpiritus contribulatus. & cor contritum: Sicut ps. 4 docuit. Irafcimini & nolite peccare, loqűimini in cordibus veftris. & in cubilibus veftris compungimini. Et fic facrificate facrificium Iuftitię & laudis: Quia talis compunctio & ira & locutio cordis: eft ipfum facrificium laudis & Iuftitię: Et Confeffio deo

Quare patet quod Cogitatio hic & reliquię cogitationum. pro difplicentia. & irafcibilis potentie actus [*so*] accipi debent: quibus accingitur Chriftus libenter: Quia fic Ifaias. 59. ait. Induit quafi palliűm zelum [*Darüber:* Et opertus eft quafi pallio zeli] Quod autem Cogitationem exprimit &: non locutionem vel operationem. Eft quia locutio & operatio poteft effe ficta: Sed non cogitatio confitendo Et vt doceat, nos ex vero corde deo confiteri

Ibi Confregit ꝛc fic ps. 49. Venite & videte opera domini, Auferens bella, arcum conteret & confringet bella & fcuta com-

buret igni (.1. voluntatem illorum & ſtudium.) Quia Eph. 6. Non eſt nobis luctatio aduerſus carnem & ſanguinem .1. homines. qui materialibus armis expugnantur vtpatet experientia: Noſtra enim Arma non ſunt carnalia. 2 Corin. 10. Sed ſpiritalia [*so*] Sic Iſa. 2. Mich. 4. Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prelium: Et Multis alijs locis.

Blatt 120a: Tripliciter itaque Chriſtus notus fuit in Iudęa: primo Quia Sancti vet. teſt. ſoli dei verj cognitionem & religionem habuerunt. Secundo magis proprie: per carnis perſonalem preſentiam Vbi ad ſenſum etiam notus eſt & apparuit: Et ſic iſte ps poſſit etiam Epiphanie feſto applicari. Quia ibi in carne natus & manifeſtatus eſt. & per totam vitam ſuam. claruit ibi miraculis & doctrinis Tit. 1. Apparuit humanitas ſaluatoris noſtri Dej Tercio proprijſſime. Quia ibi incepit manifeſtari reuelata fides Chriſti. lux Euangelij veritas & Iuſtitia. per miſſionem ſpiritus ſancti. Et Hec fuit & eſt: manifeſtatio Chriſti in ſpiritu ſicut illa in carne: Et Hec ſola ſalutaris eſt. Illa autem non profuit omnibus quibus facta eſt: Hęc autem omnibus eſt ſalus quibus apparet. Et Quod ps de hac potiſſimum loquatur. Indicat quod ſequitur. Et in Iſrael magnum nomen eius

Magnum eſt nomen Dej: vbicunque eſt. & vbique eſt. Sed non dicitur magnum, niſi: vbi cognoſcitur eſſe magnum, ſcilicet intellectu & affectu colente ipſum & magnificante Quare idem eſt Nomen eſſe magnum, quod magnam habere notitiam de eo. Magna autem notitia eſt. noſſe ipſius magnitudinem. Et Hoc eſt quod Notus eſt in Iudęa Deus

Tunc recte ſequitur

Et factus eſt in pace locus eius: Quia per cognitionem & amorem: paratur ej habitatio prius oportet notum eſſe Deum: & nomen eius magnum: Et ſic erit ibi ej locus in pace. Sane Noſtra tranſlat (vt ſepe dixi.) ſemper magis ad ſpiritum accedit. Ideo pro Salem habet pace: Quia non literalem Ieruſalem exprimit Sed ſpiritualem. Quę tamen tunc ſimul fuit in literali: Nam Eccleſia que eſt ſpiritualis Ieruſalem fuit tunc & incepit in

literali Ierufalem: quod dicitur. Vifio pacis feu pacifica. Quia Ibi videtur pax & pax eft videntibus. formaliter & obiectiue

Ibi Confregit ꝛc Quia fecundum Apoft Eph. 6. Non eft nobis luctatio aduerfus carnem & fanguinem (.1. nos non fęculariter vt homines pugnamus.) Non enim hic Caro & fanguis capitur. pro noftra carnę in concupifcentijs. Quia contra hanc eft nobis Iugiter colluctatio Sed pro Hominibus. Vult ergo dicere: Nos non ficut reges & principes mundi bellant. materialibus armis. occidendo Homines. 2 Corin. 10. Arma noftra non funt carnalia. Quia Ecclefia non confiftit in munitione fenfibili Sed eft populus fpiritualis: ideo fpiritualia habet arma. Ibi ergo confregit ꝛc Non fic in fynagoga: illi enim in figura pugnabant & expulerunt carnem & Sanguinem. Quia erant populus carnalis & figuratiuus futurorum. Sic ps. 45. Venite & videte opera Domini auferens bella vfque ad finem terre: arcum conteret ꝛc Sic enim orta eft Iuftitia & abundantia pacis cuius non erit finis. Quę pax licet fpiritualis intelligitur primo tamen etiam ad literam verum eft. Quia veri Chriftiani: fpiritu & non litera: Bella carnalia non gerunt. cum fint pauperes & cedant libenter & pacienter: Ideo alij bene bellant Sed Hij non funt veri Chriftiani Sed filii huius fęculi Vel inquantum Chriftiani non bellant carnaliter. inquantum ciues Ecclefię. De quo loquuntur prophetie: Sic enim Ecclefia contra homines non bellat. Sed inquantum ciues huius peregrinationis Sic Ifaie. 2. Conflabunt gladios fuos in vomeres ꝛc

Blatt 120ᵇ: Terra tremŭit & qŭieŭit. Quies fecundum carnem eft tumŭltus fecundum fpiritum Quia pax carnis eft turbatio mentis. Econtra Turbatio fecundum carnem eft pax mentis. Quia fic terra tremit & quiefcit. Caro enim quando crucifigitur & in fuis paffionibus non finitur. Sed caftigatur. pacem tunc habet cor. Ifaie 30 Quia fperaftis in tumultum. & in calumniam ꝛc Et 9 Omnis violenta predatio cum tumultu, & veftimentum mixtum fanguine erit in combuftionem & cibus ignis predatio Eft 2ᵃ prima eft qua caro predatur fpiritum quia aduerfatur & infidiatur ej. Vt prophet. [*Klagel. 3, 51.*] Oculus meus Depredatus eft animam meam Quia rapit ani-

mam ab interioribus ad extra & Iugulat eam. Sic enim Caro eſt ſpelunca latronum. Senſus enim ſunt latrones ſemper vigiles ad malum. Sic enim nos habitamus in ſpelunca latronum, Dum in carne habitamus. Et inde Iudęi ex templo dej fecerant ſpeluncam latronum: quod & nunc omnes faciunt, qui carni obediunt. Hęc eſt predatio violenta & cum tumultu: Non coram hominibus: quibus videtur hoc ſuauiter contingere. Sed coram deo: ibi enim clamat Syntherefis & remurmurat ratio & excitat ſtrepitum & tumultum in auribus dej Altera eſt Qua ſpiritus predatur carnem. de qua preda. Iſaie. 33. Ve qui predaris, nonne & ipſe predaberis Sic Catulus leonis Iuda aſcendit ad predam: Et aſcendit per fidem quilibet fidelis ſimiliter ad predam. & alligat fortem. & arma eius aufert atque diſtribuit. ac ſic omnia trahit ad ſeipſum. Hęc autem predatio eſt ſine tumulto [*so*] ſine violentia: Non coram hominibus: quibus videtur dura iſta caſtigatio: immo eſt coram deo pacifica: Quia huic conſentit ratio & pacatur anima. & ſic ceſſat eius murmur coram Deo [*Am Rande links:* ... et caro nititur ... uret & in . ouetur. Et .. emat ſicut . lauſtrum onuſtum] Igitur Iſta eſt quies & pax anime: quę ex tremore & depredatione ſalubri oritur

Eodem modo Veſtimentum mixtum ſanguine exponas. Vtrunque enim fit cibus ignis & in combuſtionem (.1. ira contritionis & Zeli in penitentia Iugiter punit & conſumit. iſtam predationem anime. Non ait ſolum in combuſtionem. Sed etiam cibus (.1. diu durans conſumptio. & nutrimentum ignis: Quia nunquam debet ceſſare penitentia. Sed ſemper ante memoriam conſtituere: peccata illa predationis. Vt habeat ea pro fomento & obiecto Iugis compunctionis [*Am Rande links:* Beati qui lugent] Hoc enim requirit figura Iugis ſacrificii. & ignis ſempiterni. Vnde & Hic ſequitur & reliquię cogitationum diem feſtum agent tibi. Quare? Quia in Iudicium exurrexit Deus (.1. ignem Zeli. Iudicium indignationis in corde ſuſcitauit. Et ſic ponit eos vt Clibanum ignis. Et ibidem in reliquijs tuis preparabis vultum eorum. Eſt autem veſtimentum mixtum ſanguine.) Indumentum iniquitatis Sicut Virtutes ſunt veſtimentum candidum.

Ita peccata. veſtimentum rubrum & conſperſum peccatis carnalibus. (.1. operibus carnis.) Et Hoc quoque cibus ignis erit, loquitur enim de veſtimento anime ſpirituali

Poteſt autem totus iſte ps. pro tropologia exponi. & erit pulchra intelligentia: Sic enim ſalubriter turbantur inſipientes corde: Et dormiunt ſomnum ſuum bonum ſuper carnem. Et nihil Inueniunt (.1. inuenire ſe agnoſcunt.) in manibus ſuis: Et hoc ab increpatione dej fit. vt equos deſcendant. Quia terribilis eſt Quia initium ſapientie timor dominj Ex tunc enim ira eius in corde penitentis Quia predicari facit Iudicium ſuum. a quo tremunt & ceſſant malefacere. & a conſcientie ſtrepitu accuſantis. [*Am Rande links:* Huic ire nul ... peccatum reſiſtit ... tunc enim ira quia ... debet durare .... liquie enim cogitationum ... em feſtum agent] Hoc autem totum ideo facit: Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi: Ecce quam apte iſte verſus ſequitur illos ſecundum hanc expoſitionem.) ſcilicet ad laudem ſuam Sic enim auferet ſpiritum principum, quo erant inflati: quia terribilis eis factus eſt. Amen, mihi Amen

Blatt 121ª:

pro ps. 76. ſequenti: [Hebr. LXXVII.]

Veruntamen. Vt notemus. quod incidit, antequam excidat. Triplicia ſunt opera dej.

Generalia ſunt omnia opera creature: Et hec oſtenſa ſũnt omnibus hominibus vt illorum memores ſint, gratias agant & cognoſcant deum ac ſic ſeruiant creatori earum ſic enim Apoſtolus Ro. 1. diſputat. precipue tamen gentibus. Vnde & in vet. lege ſancti ſepius ea allegant. & benedicunt in illis dominum

Spiritualiter ſunt opera mirabilia populo Iſrael oſtenſa in ęgypto: Quia illa voluit dominus ſingulariter memorari: licet poſtea plura alia fęcerit: Et hęc proprie pertinent ad Iudęos. vt in illis Deo gratias agant: propter figuram futurorum

proprijſſime Sunt opera ſpiritualia. redemptionis & Iuſtificationis: Quia Hęc ſumme commendata ſunt omnibus Chriſtianis. Opera autem glorificationis ſunt ſub hijs comprehenſa:

Quia nondum facta vt possint memorari. Nisi in capite Christo Hęc enim erunt omnium mirabilissima. Et hec [literaliter in Christo (Anago. in celo & inferno) tropol in fidelibus carnem & spiritum distinguendo Allego. in mundo alios saluando, alios damnando

Diess Alles ist ausgestrichen.]

In hijs autem omnibus non solum que bona prestitit Sed etiam quę mala malis intulit memoranda sunt. Vt scilicet ex bonis spem & amorem. Ex malis timorem & odium peccati, accipiamus. Veruntamen Quia omnia ad salutem ordinantur & maxime Bona sunt rememoranda. Ideo non ait. Vt timeant Sed vt ponant spem suam in deo Corol.

In qualibet creatura & vsu eius. dej meminisse. Est perfecti Christiani. Sic enim Apostolus hortatur. vt in omnibus gratias agamus. Ita certe Timere, sperare amare, odisse. in omni vsu creature debet omnis Christianus. Quia cognoscere debet hec esse opera dej sui sibi benefacientis & monentis

Secundo Notandum Quod Hic non debet accipi memoria vt in philosophia pro parte anime distincta. Sed amplissima significatione. pro cuiuslibet potentię perseuerantia [*Am Rande links:* pro realiter & . . . effectu mem . . . .] in dej laude Sic enim Memorari. Est semper laudare, gratiasagere, aliis narrare benedicere, non tantum lingua, sicut carnalis synagoga. Sed toto corde, lingua & tota vita Sic enim Intellectus memor est: Quando assidue meditatur in illis. Voluntas memor quando Iugiter amat & orat, Manus memor. quando Iugiter operatur Quia si tantum semel vno ictu faciat eius memoriam, Non est memoria. Sed recordatio Atque Vt Hoc disceremus esse memoriam. dicit ps. preced. Memor fui operum domini Quia memor ero. ab initio mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis Et in adinũentionibus tuis exercebor. Ecce Exposuit: quid sit me-

morem eſſe. ſcilicet meditari & exerceri vtique tota vita. Vnde Noſtra tranſlat. hic iterum melior eſt quam Heb. quę pro Exercebor habet loquar. Igitur Concludamus

Meminiſſe operum Dej: Non eſt nudus eorum intũitus. Sed gratias ej in illis agere ſemper & ſic per ea. ſpem in deum ponere, timere illum. amare illum, querere illum & odiſſe malum & fugere peccatum. Qui enim ſic facit, oſtendit ſeſe vere memorem eſſe operum Dej. & non oblitum: Qui autem aliter: vtique oblitum ſe oſtendit

Blatt 121^{b}: Quia Vero abſolute dicit. opera domini, nulla ſpecificando: vt & ps. prece: dicit In omnibus operibus tuis meditabor: debet hoc. ad omnia opera dej extendi: etiam ea: que particulariter quandoque & contingenter facit, in locis diuerſis. vt ſunt punitiones. plage, bella, fames, aut contra fertilitas. benedictio, miracula ꝛc Quia hec omnia ſunt tanquam fomenta, timoris & ſpej odii & amoris ęſtimanda & ponderanda. Cum autem frequenter dixerimus Tropologiam eſſe primarium ſenſum Scripturę. Quo habito facile ſequitur ſua ſponte Allegoria, & anagogia. & applicationes particulares contingentiũm: Vtile eſt pro clariore intelligentia multorum. amplius iſta opera dej diſtinguere Scilicet vt dictum

<table>
<tr><td rowspan="4">Eſt</td><td>primo opera Creationis</td><td>primo literaliter in Chriſto perſonaliter facta</td></tr>
<tr><td>Secundo opera ſpiritualia populi Iſrael</td><td>Secundo Tropol. eadem in anima contra carnem</td></tr>
<tr><td>Tercio opera redemptionis Et Hec 4^{r}</td><td>Tercio Allegorice in mundo contra malos</td></tr>
<tr><td></td><td>Quarto Anagogice, in celo & inferno</td></tr>
</table>

Et ſecundum Hoc ps iſte & alii. habent 4^{cem} immo ſextuplicem intelligentiam. De operibus dej De virtute eius, Ad credendum prophetam appropriate de opere redemptionis potiſſimum loqui Et ideo videamus. Quomodo Tropologia infert allegoriam & Anagogiam

Opus dej & virtus eius Eſt fides: ipſa enim facit Iuſtos, & operatur omnes virtutes caſtigat & crucifigit & infirmat carnem: Vt ipſa non habeat opus ſuum nec virtutem. Sed vt opus dej ſit in illa. Et ſic ſaluat & roborat ſpiritum. Quando autem hoc fit: Tunc omnes qui illud faciunt: fiunt opus dej & virtus dej allegoricum: Et ſic Eccleſia eſt opus & virtus dej: Mundus autem eſt infirmus & abiectus & ſicut in carne ita & in. ipſo nullum opus dej: eo quod ſit ſeparatus ab Eccleſia & populo fideli Quod ſi in iſto perſeuerauerint. deuenient tandem ad anagogiam malorum & Iudicium ęternum. Et illi ad anagogem bonorum. Et ita Malum tropolog. Eſt primum, Exquo oritur malum Allegoricum. quod eſt corpus Diaboli Babylonicum. natum ex corpore peccati. Quia peccato & infidelitati adherent. Econtra Bonum Tropolo. Eſt fides & opera eius. Ex quo & per ipſum oritur bonum allegoricum (.1. Corpus Chriſti. qui Domino adherent. vſque ad gloriam futuram anagogicum bonum

Quare obliti operum dej. potiſſimum arguuntur Iudęi quod ſuę opera Iuſtitie ſtatuentes opera fidej. non conſyderant. Et non intelligunt. Quod per Chriſtum & in Eccleſia ſalus ſit

fecit itaque notam virtutem ſuam. Quomodo? Quia ſcilicet oſtendit populis. Quod virtus dej non eſt in carne & poteſtate ſęculari. Sed potius infirmitatem ſecundum ſęculum: eſſe ſibi gratam Quia ſpiritualis eſt virtus eius: que ſpiritualiter vincit & operatur: Elegit enim infirma vt confundat fortia. Quia notum fecit omnibus. Quod non in tibijs viri. neque in fortitudine equi beneplacitum ſit ej. Nec opera dej. tales operantur: qui potentes. diuites ſani & validi ſunt Quia hec eſt virtus mundi Sed. pauperes, infirmi ſubiecti & contempti: hij ſunt qui in virtute eius operantur

Blatt 122a: poſſunt & aliter diſtingui opera domini. Vt primum membrum ſint omnia opera creature viſibilia ſiue in natura ſiue miraculo olim facta. Secundum opera chriſti pro nobis facta & totius creaturę nouę [*Darüber:* Vel tota noua creatura Eccleſia.] (.1. Eccleſie. que eſt mundus Spiritualis & intellectualis. Tercium opera Moralia & fidej ſecundum Deum

facienda. Quartum Opera futurę refurrectionis: Et ita prima funt litera: Secunda allegoria. Tercia. Tropolog. Quarta autem Anagogia. Vnde & in primis fcilicet literalibus, omnia ifta tria legere & videre poteft. qui fpiritualis eft. Et forte propter ifta 4or membra: quater hic ps repetit. dicens Memor fui operum domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis & in adinuentionibus tuis exercebor: primum ad Anagogica opera domini Secundum ad literalia. Tercium ad allegorica. Quartum ad Tropolo. in quibus proprie exercendum eft & funt adinuentiones & confilia dej ad falutem noftram inueniendam Quod fi hoc non placet. primus totus verfus. de opere creationis & mirabilibus in ęgypto intelligatur ad literam: Quia illa memoratu funt digna. & ifta fimiliter Sequens autem de operibus Chrifti in perfona geftis. Quia in iftis Iugiter meditandum eft Et de operibus que facere docuit: quia in iftis exercendum eft: Et ita oritur adhuc alia quadruplicitas: Et Hęc fane mihi placet valde. & apte confonant verba Nam primo. opera creationis non mirabilia Sed abfolute opera recte dicuntur: Nec in illis agere & exercere. Sed tantum memorarj poffumus, non enim funt in noftra poteftate Secundo. Mirabilia olim facta: recte vltra quam opera etiam mirabilia dicit. Et Hec non in noftra poteftate funt ideo folum memoranda. Tercio opera Chrifti: quibus nos redemit & regenerauit & Ecclefiam ędificauit: In quo multa funt opera: Ideo dicit. Meditabor in omni opere tuo (.1. vtroque fcilicet quod in perfona ęgifti. & in Ecclefia formanda effecifti hec fimiliter nondum in poteftate noftra. Sed quartum. in adinuentionibus tuis loquar. Hec funt opera a nobis narranda, facienda ꝛc. Econtra enim Impij ibunt in adinuentionibus fuis. ps. 80.

Vel fi quis aliter poterit diftinguere vel in pauciora vel plura. non repugno quamdiu regula fidej non repugnat Sed de primis fcilicet creationis fingulariter notandum. quia pauci credunt ea effe opera dominj. Si enim crederent aliter agerent. Quare Sine dubio valde tenella & bone complexionis, fanguinea tota. & viuaciffimi fenfus anima Hec Eft Quę ex omni

re & vſu eius. quocunque etiam ſenſu ſentiatur, percipiat deum. elicit timorem & Reuerentiam dej: item amorem & ſpem & deuotionem & affectum in deum [*Am Rande rechts:* Tales erant anime trium pueorum [*so*] in Camino.] ac odium in malum & peccatum: Inſuper gratiasagit, laudat & benedicit: Et quod maxime eſt ponderandum, etiam erudiuit. Nam vts dixi. In qualibet re legere incarnationem Chriſtj: virtutes & vitia: futuram gloriam & miſeriam: non eſt Inſipientis anime. Nam omnia creata ſunt. pro adiutorio intellectus & affectus hominum

Sic enim optimus creator omnia viſibilia in ſapientia creauit, vt non tantum corpori miniſtrent in tam innumerabilibus vſibus & miniſterijs: quod tamen ſapientię in qua creata ſunt & quę in illis relucet, non eſt capax. Sed etiam anime quo ad intellectum & affectum

Blatt 122b: [*Ausgestrichen:* Vnde] que [*so*] ſapientie capax eſt. Vnde ps. 31. Spiritusſanctus hortatur nos. ne efficiamur ſicut equus & mulus. quibus non eſt intellectus: Nam creaturis tantum ſecundum corpus vti. & in illis non affectum & intellectum in deum dirigere. Eſt ea tantum ſenſu percipere ſicut ęquus & mulus: quę non diutius vident: quam cum preſentia ſunt Sic & illi. obliuiſcuntur operum domini & non memorantur. Quod vt ps iſte indicaret Non ait videbo, audiam, aut ſentiam opera tua: quod faciunt omnes inſenſati. Sed memor ero & meditabor. ſic intellectualis & ſpiritualis homo.

Quare omnes tales anime ſunt melancolicę: ſpiſſe cutis, peſſime complexionis, ſtupidi & hebetis ſenſus neſcientes meditari aut memorare aut loqui aut exerceri: Sed tantum ſentire & videre ſicut equus & mulus vt dictum eſt. Nota autem iſta 4or verba. Memor fui, memor ero. meditabor, exercerbor [*so*]. Et vide ordinem illorum. Item operum domini, mirabiliũm tuorum, omnibus operibus tuis, adinũentionibũs tũis. An non quid amplius in illis clauſum ſit quam apparuit & dictum eſt. Gradatim enim creſcit Deuotio & eruditio. intellectus & affectus, Ideo iſta 4or membra ſuper quodlibet opus domini ſingulariter poſſunt applicari quęcunque ſint. Primo affectus meminit & agnoſcit.

confitetur domino opus ſuum, Et ſic apparet opus eſſe dominj: Quia non meminit affectus. quod non monſtrat intellectus Hoc autem monſtrante: ille afficitur & meminit. Deinde opera conſyderata fiunt ſtupenda & admiranda. quia creſcit eorum notitia & comprehenſio clarior: Quanto enim res creata profundius agnoſcitur. tanto plus mirabilium in ea videtur. ſcilicet quomodo plena ſit ſapientia dej: Vnde in eadem re. multa videt ſpiritualis homo. & mirabilem ſapientiam Dej. Inſenſati autem Iuxta ps. non intellexerunt opera domini. Sed tantummodo ſenſerunt. Ex iſta autem cognitio. oritur maior flamma affectus, ita vt perpetuo optet ſic meminiſſe. & dicit: memor ero abinitio mirabilium tuorum.

[*Ausgestrichen:* Tercio procedit] Vnde iam vertit verbum ad dominum, cum prius, tantum operum Dominj velut in tercia perſona: iam tuorum dicit. quia eleuatior facta eſt mens ex operibus in deum: Vt iam plus deum quam opera Sicut in primo gradu plus opera quam deum videat. Tunc tercio gradu adhuc amplius proceſſit. & concludit. quod omnia opera ſic ſint mirabilia. & optat in illis ſimiliter meditari .1. meditate & ſapienter meminiſſe. Hic autem finis eſt profectus. quia eſt perfectio: primus gradus incipit Secundus proficit Tercius perficit. Quia primus opera tantum domini: Secundus mirabilia eſſe. Tercius omnia videt: extra illa autem nihil reſtat: Et memorem fuiſſe, minus eſſe, memorem fore maius. maximum autem meditari. Sic autem perfectus homo. Ecce. alijs etiam prodeſſe vult, non ſibi tantum habere talentum dicens. Et in adinuentionibus tuis exercebor. narrabo loquar alijs. verbo & opere de tuis mirabilibus, vt & ipſi cognoſcant opera Dominj

Corol. patet. Quod per tot annos orau̇imus & oramus. pater noſter: qui es ꝛc Et Credo in deum patrem omnipotentem creatorem cęli & terrę. non tamen perfecte hanc primam partem orationis & ſymboli oramus: eo quod non in omni creatura & eius vſu, eum vt patrem qui nobis eam concedit, & vt creatorem: qui eam creauit, agnoſcimus laudamus & benedicimus, timemus, amamus, & erudiamur [*so*]

Blatt 123a: Poſſunt inſuper (.Vt Caſſio.) opera Dominj. ac-

cipi: ea que in propheta. & quolibet hunc ps. orante. egit in conuerſione eius. Vt ſic Qui cepit nouam vitam. nihil agat, niſi hanc mutationem dextere excelſi in ſe factam predicet: & opera eius Iugiter confiteatur in gratiarumactione. Sic enim precepit filijs Iſrael ſemper meminiſſe exitus ſui de ęgypto: & miſerię ſue in qua fuerunt. Et in Euangelio dominus precepit a demonio liberato vt vadens narraret, quanta ſibi fęciſſet deus. Quod & b. Aug. facit in libris confeſſ. Sic cum iſte ps ſit in perſona fidelis ſynagoge ſeu Eccleſie primitiue dictus, ipſa confitetur opera domini Chriſti: quibus eam de ſpirituali ęgypto eduxit. de regno ſcilicet peccati & mundi & diaboli: Vnde Hic pulchre deſcribitur Crucifixio ſpiritualis: & plage ęgypti moraliter. primum enim oportet compungi & humiliari & deſtrūi moralem ęgyptum. Et ſic tandem ſequitur mutatio dextere excelſi. Quod ſi copiam queris. Ecce totus ps. habet. quod liber exodi a principio: Ideo ſicut ille ita & iſte poteſt 4druppliciter exponi lit: trop, alle, anag,

primum enim filii Iſrael in Aegypto clamauerunt ad dominum. oppreſſi dura ſeruitute: Ita peccator oppreſſus peccatis. ſentiens ſe cogi: a diabolo & membris peccati ad peccandum ſemper: Clamat intus & murmurat graui conſcientię voce. Quibus dicitur Venite ad me omnes qūi laboratis & onerati eſtis. Sic incipit ps. Voce mea ad dominum clamaūi. Reliquię enim (.1. ratio & ſyntherеſis.) quam diu remurmurant, ſemper. ad dominum clamant, etiam ſi peccet voluntas coacta a peccato. Et ideo dicit In die tribula. meę. ꝛc Quia tribulatur ad peccatum. Iam ſequuntur plage

prima. [*Am Rande rechts:* Aqua] Renuit conſolari anima mea ꝛc hic aqua voluptatis in ſanguinem verſa eſt vt non poſſit nec delectet bibere illam: Quia ſanguis eſt & mors anime talis aqua. Secunda [*Am R. r.:* rane] Et exercitatus ſum: hic rane natę ſunt, quę fatigant animam importunis ſtrepitibus: qui ſunt memorie & reliquie peccatorum preteritorum & voluptatum nauſeam facientes Tercia [*Am R. r.:* Scyniphes] Et defecit ſpiritus meus: Hoc tercium ſignūm efficax eſt: quod non poſſunt emularj Magi ęgypti. quia digitus dej hic eſt. poteſt quidem

& homo. aquam in ſanguinem. & voluptatem in nauſeam vertere: atque ranarum voces & clamores conſcientie ſuſcitare Sed Scyniphes non poſſunt. Hee ſunt muſcę minute ſine ſtrepitu acute pungentes: & mordentes. ſignificant ſtimulos conſcientie atque compunctionis

Quarta [*Am R. r.:* Muſcę] anticipauerunt oculi mei vigilias. Hic ſequitur extinctio luminis mali: vt iam videre nolit: ea que mundi ſunt. Quod diuerſi generis muſce faciunt: que prohibent videre exteriora ·Et ſic dedit eis ſpiritum compunctionis oculos vt non videant

Quinta [*Am R. r.:* pecorum mors] Turbatus ſum. Heb. ſtupebam, Hic ſit ſtupidus & inſenſatus, quando motus carnis & deſyderia eius: ſicut pecora occiduntur, ceſſat titillatio concupiſcentie & omnium que ſunt in mundo.

Sexta [*Am R. r.:* Veſice] Et non ſum locutus. Veſicas & vlcera ſexto mittit. Quę dolorem infligunt. vt ſilentiũm imponant omnibus peccatis. vt nec loqui nec cogitare de illis libeat. Sepe enim etiam non moũemur & tamen cogitamus & loquimur de malis

Septima [*Am R. r.:* Grando] Cogitaũi dies antiquos ꝛc Iſta enim ſunt dura & grandia de Iudicio

Blatt 123ᵇ: futuro meditata. que conterunt, omne viride omne quod pũllũlat de carne

Octaua [*Am R. r.:* Locuſta] Et meditatus ſum nocte cum corde meo. Hec eſt locuſta, rodens carnalem animam aſſidue & corrodens eius in carnem virentiam

Nona [*Am R. r.:* Tenebre] Et exercitabar. Hee ſunt tenebre palpabiles per triduum: in quibus nihil videri & agi poteſt: Vt pro concupiſcentia {carnis / oculorum} ſuperbiaque vite. luceat {fides / ſpes / Charitas} que illa tria obtenebrent

Decima [*Am R. r.:* Mors primogenitorum] & Scopebam ſpiritum meum, Hic occiduntur primogenita

Blatt 124ᵃ:

ps. 76. [Hebr. LXXVII.]

Obſcurus Eſt iſte ps: Et vt meo ſenſu in illum abundem. Et ad tabernaculum dominj etiam ego pilos craprarum [*so*] faltem offeram: puto ps eſſe. deſcriptionem, meditantis hominis in compunctione. Iſte ſunt enim proprietates & geſtus ac ſtudia eorum qui compuncti ſunt vt per ordinem videbimus

1 primo In die tribulationis meę exquiſiũi dominum, Hęc eſt tribulatio compunctionis Et tota miſeria huius vite intellecta. ſecundum b Aug hoc loco. [*Am Rande rechts:* Quod autem ait: me. exprimere videtur tr. . . lationem: quam ſibi ſuſcitauit m . ditatione.] Quia compunctus intelligit ſuam miſeriam & videt ſe in media tribulatione & tentatione eſſe. quippe, cum tentatio & militia ſit vita hominis ſuper terram. Iſta autem agnitio ſalutaris compungit. & auertit a temporalibus & conuertit ad deum miro modo, ideo dicit. Exquiſiui Dominum, manibus meis nocte contra eum Heb. Manus mea nocte extenditur & non quieſcit ſiue hoc de nocte ſpiritualiter ſiue literaliter accipiatur verum eſt: Quia Nox eſt aptiſſimum tempus orandi & recolligendi atque orandi in compunctione. Quantum enim Nox impiis eſt comoda [*so*] ad malum faciendum, tantum eſt pijs etiam vtilis ad bona agenda: illi carnaliter iſti ſpiritualiter

2. Secundo Renuit conſolari: Quia Compunctus mire faſtidit conſolationes exteriores. Et ſunt ej amarę & inſipide valde: ſicut ait b. Greg. Guſtato ſpiritu, deſipit omnis caro [*Am Rande rechts:* ps. 38. Et Silũi a bonis ſcilicet carnalibus] Anima mea. Quare? Quia memor fui dei & delectatus ſum. Heb. & conturbabar: Quia omnium oblitus. & auerſus a carne, dej ſolius recordatus (.1. turbatur & indignatur contra vanitatem conſolationum carnalium. Et in Deo potius conſolari oportere intelligit.

3 Tercio Exercitatus ſum & defecit ſpiritus meus (.Heb. loquebar) ſcilicet iraſcendo & arguendo meipſum Et ſic compunctus, contritus, humiliatus eſt ſpiritus meus & defecit Hoc

enim Negocium & exercitium, iſta rixa, intus in domo cordis excitata contra ſeipſum vehementer conterit ſpiritum & humiliat atque compungit vt b. Aug li 8. confeſſ. de ſeipſo confitetur.

4 Quarto Anticipauerunt vigilias oculi mej .1. ne vigilarent ſecundum Diabolum male apertos habendo ſeſe. vt Melius Heb. prohibebam ſuſpectum oculorum meorum (.1. non fui auſus ſuſpicere ad cęlos: pre vilitatis & indignationis meę agnitione quia vehementer humiliatus. etiam oculos carnis declinat & humilis ac quietus incedit: que res eſt ſignum veriſſime compunctionis & recollectionis. [*Am Rande links:* Sed multo magis in ſpiritu. oculos inclinat (.1. ſenſum ſuum non extollit.) vide in gloſa] Sicut econtra diſſolutus & vagus in omnem partem ſpargit oculos ſuos inſtabiliſſimos. Noſtrę autem tranſlationis ſenſus eſt Quod qui compunctus eſt etiam ante tempus euigilat: & promptus eſt ad opera domini: ſemper primus eſſe nititur & paratiſſimus eſt. ac ſic preuenit ſemper vigilias & ea. que facienda ſunt

5 Quinto Turbatus ſum & non ſum locutus: quod facit compunctus. quia eum nec videre nec audire nec loqui delectat: faſtidit muſicam, faſtidit fabulas & iocos. Silentium, quies & nox ej gratiſſima ſunt: quia iratus eſt & turbatus in ſemetipſo & infremũit. [*Am Rande rechts:* Vt b. Aug p . . . 8 confeſſ. Et b A.tho: dicens tempus .. quendi tempus tacen.. Sic omnis compunctus Vel non locutus .. coram hominibus . . . bonis mundi . . . vt in gloſa] Sic enim Ira accenſa, non finit concupiſcentiam monere & intrare: Que facit loquaciſſimos & ocioſos accidioſosque poſt vigilias vix euigilare

6 Sexto iam ſequitur. Vnde talis geſtus in eo. & talis turbatio ac iracũndia ſiue compunctio orta ſit Quia inquit. Cogitaũi dies antiquos ſcilicet videns quam omnia tranſierunt que fuerunt, quam nihil ſit tempus & omne quod in eis eſt. Cogitaũi tot geſta veterum, qui iam mortũi ſunt Et ita meditatio mortis Iſta fecit in me hanc compunctionem, Quia non ait preſentes dies: oſtendit Idithum eſſe. Nam nullam clauſulam huius pſalmi poteſt dicere, qui non eſt Idithum: Talis enim ſolus proprie iſta dicit

Blatt 124b: 7 Septimo. Annos ęternos in mente habui. Hoc eſt enim quod maxime monet: ſcilicet ęternitas tam in bonis quam malis Cogitare enim penas malorum ſine fine manentes, Et gaudia bonorum ſimiliter manentia: mirabiliter horrere & ſtupere facit animam. Et qui non horret ſignum eſt quod non cogitat vere neque intime ponderat. Sed ſuperficietenus & perfunctorie tranſit Vnde notanter dicit. in mente habũi (.1. tenui.) Quia niſi fixe & moroſe quid ruminetur non afficit. Si autem fixerit mentem videbit & ſtupebit & terrebitur. Nullus enim eſt qũin cogitet idem, quando loquitur: Ecce moriuntur & damnantur Impii inęternum. Sed quia non diutius mente retinent, quam verbum ſonũit, ideo non afficiuntur. tranſiit enim cogitatio eorum cum tranſitu verborum: ſicut ps. 9. perijt memoria eorum [*Darüber geschrieben:* actiue & paſſiue] cum ſonitu. Et oſeas dicit de illis. Tranſire fecit Samaria regem ſuum, ſicut ſpumam ſuper aquas (.1. Chriſtum ſeu veritatem: fecit in ſuperficie carnalis cordis tranſire) Ediuerſo ps prece: Reliquie cogitationum diem feſtum agent tibi. (.1. fixe impreſſe cogitationes. & profunde diiudicationes eorum que audita & cogitata ſunt. [*Am Rande links:* optime dicit reliquię. Quia quod cito .... ſit de corde, to ... tranſit. Et ideo non eſt ibi memoria alicuius, niſi .. tum ibi ſit.] Quomodo erunt autem ibi reliquię: ſi cum ſono tranſierint? Igitur quia ipſi fecerunt perire memoriam veritatis & Chriſti cum ſonitu Iuſte quoque memoria eorum perit cum ſonitu. ac ſic. tam actiue quam paſſiue verum eſt quod memoria eorum perijt cum ſonitu. Quia quam cito ipſi obliuiſcuntur Chriſtj, & ipſe obliuiſcitur eorum. Immo eius obliuiſci: eſt quod ſinit illos obliũiſci veritatis: Sicut memorari eius. Eſt facere memores eſſe. Quia meminit noſtri: (.1. facit nos meminiſſe eius

Quod vtique pro magno reputatur dono in Scrip. vt ps. 73. Memento congreg: t. Et. 44. Memor ero nominis tũ;: Et. 86. Memor ero Babylonis ꝛc Sic enim Impiorum obliuiſcitur: vt ps. 68. deleantur de libro viuentium, Quando facit omnino. obliuiſci illos. ſui dej . veri Vnde orat ps. Ne obliuiſcaris nos. Item obliuiſceris inopię & tribulat. noſtre. (.1. facis nos obli-

uifci. Regulare enim eſt Hoc Quod quando nos obliŭiſcimur eius: ipſe oblitus eſt noſtri quia idem eſt & vna obliuio. ps. [*136, 5.*] Si oblitus fuero tui Ierufalem, obliuioni dabitur dextera mea: Quare iſte compuctus [*so*] Hoc ps dicit Memor fui dej: Et. infra. memor fui operum domini Et memor ero: Sic arguit .infra. patres noſtri non intellexerunt Quare? Quia non fuerunt memores multitudinis miſericordię tuę. (.1. quia non ruminabant, non figebant in corde. ideo intelligere & erudiri non poterant. [*Am Rande links:* .. regnum celorum vim .. titur. Et petra bis .... uſſa dat aquas.... oleum de ſaxo . uriſſimo ſugitur Deſcendendum in hortum nucum] Meditatio enim Eſt ſumma, efficaciſſima & breuiſſima eruditio

8 Octauo Meditatus ſum nocte. Hoc eſt quod dixi: Quia meditatio non poteſt habere locum, niſi quis prius in mente fixum habeat, in quod operetur. Exemplum ſume [*Am Rande links:* Exemplum] faber, aut dolator: quando vult operari, primum materiam figit, in quam operetur. In fugitiuam enim, vagam & mobilem, operari non poteſt. Inſtrumenta enim fabri: ſunt actus intellectus & affectus, qui figi nequeunt, niſi fixam habeant ante ſe: Et vt clarior detur ſimilitudo. [*Am Rande links:* Similitudo] Ecce faber intus in corde, non poteſt diſponere formam domus faciende niſi figatur in eam: Inde illi qui ſunt lubrici cordis: vna hora loquuntur infinita ſemper alia & alia: ſicut phrenetici vel capite leſi: quia talia loquuntur: que nec ordinem, nec conſonantiam habent, aut compendentiam

Hec autem aptiſſime fit nocte, tam ad literam quam ſpiritum. Eſt autem nox ſpiritualis: omnium exteriorum obliuiſci. & intus rapi: nec vlla viſibilia iam eſtimare aut videre | (* Quare Stulti ſunt qui dicunt. Quid mihi de biblia & Euangelio? Scio iſta. O Bulla. Meditandum in illa eſt: Quia non tantum fiſſam vn gulam ‖. Sed etiam ruminare oportet. tunc enim ſenties affectum: Quia hortus nucum eſt*) |

---

*) Diese merkwürdigen anderthalb Zeilen schliessen sich sogleich an den Text an, beginnen aber unmittelbar am Rande und laufen unten quer

Blatt 125a: 9 Nono optime ſequitur, Cũm corde meo Exercitabar Heb. loquebar: vt ps 4 Quę dicitis in cordibus veſtris: Quia ſecum diſputat quis ſit, quis fuerit, quis erit. Et eſt ſoliloquium anime vbi ſeipſam: actibus Ierarchicis exercet: que fiunt copioſiſſime & mirabiliter: Quia officium predicationis: quecunque in populum facit, hoc facit iſta locutio cum corde: in animam Quę qũis numeret? vnde ſequitur

8 [*so für 10*] Decimo Et Scobebam [*so*] ſpiritum meum, (.1. Scobe mundabam. ſicut habet euangelium.) Hoc autem agit caſtigatio, reprehenſio, & compunctio vt bene ſequitur ps. 4. Et in cubilibus veſtris compungimini: Hoc enim carnales non faciunt: Sed Aſaph fidelis

Quod nunc ſequitur Varie poteſt accipi: Nunquid inęternum proijciet deus. primo vt ſint queſtiones. compuncti, ſuper ſe ipſum: q. d. Inueni in me multa que ſunt digna ira & damnatione: Sed nunquid ſemper ita erit? An ne vere Deus me proijciet pro iſto Et ſic eſt verbum. timentis: ex diſcuſſione conſcientie timorem. ſicut ait Iſaie. 4. A timore tuo concepimus ſpiritum ſalutis. Taliter enim compuncti: ad deſperationem & infernum rapiuntur: Et videntes magnitudinem miſerię, timent & exclamant. Nunquid ꝛc Alio modo Vt ſit Meditatio affirmandi: quę tamen pre ſtupore negatiue querit ſicut ſolet fieri in vehementer ſtupidis: cum aliquid grande factum vel fiendum audiunt quaſi incredibile admirantur. d. Nunquid hoc ita eſt? ꝛc Et ita videtur Hoc loco capi, cum precedentibus concordius Tercio vt pro populo ſuo perituro inęternum accipiatur loqui ꝛc. Quia illa ineſtimabilem iram: que eſt. ęterna, ſtupet quam videt fũtũram: q. d Ah heu quia vere proijciet deus inęternum, quod tamen videtur incredibilis pena. Heę ſunt igitur meditationes: & locutiones quas cum corde ſuo habũit, ſecum iſta ruminat: & apud ſe: iſtam ęternam miſeriam ponderat Et dixit ad cor ſuum, Nunquid inęternum proijciet deus. pre magnitudine enim rej dubitare velut videtur, quod ſit & ijs, qui profunde iſtam rem

herüber; sie sind in kleinsten Buchstaben mit schärfster Feder, anders als die ganze Blattseite, auch mit andrer Dinte von Luther geschrieben. | deutet an, dass er Etwas einschalten wollte, ob habere? (Lev. XI. 3.) S. **Vorwort.**

ponderant, vt fere dubitent, an ita ſit futurum, pre nimia (vt dixi.) rej magnitudine. Sed cum aduertunt quoniam deus ſic diſpoſuit, vehementer terrentur & horrent, ac ſic compunguntur

Et dixi Nunc Cępi. (.1. ex talium conſideratione compunctus. mũtaui vitam & incepi aliam. Sed non meis viribus Quia Hęc mutatio dextere excelſi: Qui enim talium eſtimatione, non mouetur [monetur?] ſtupidus & inſenſatus eſt nimis Si autem Mouetur, non ex ſeſe mutatur. Sed ex deo Et quod iſta ſit mutatio bona, oſtendit quod ait. Dextere (.1. gratię & fauoris dej:) Heb autem ſic. Et dixi. Imbecillitas mea eſt. Cuius ſenſus preter eum: qui ad textum datus eſt) hic eſſe poteſt Quod confitetur. ſeſe infirmum eſſe & impotentem. ad aliam vitam mutarj: ideo ſecutus dicit Hęc mutatio dextere excelſi. [*Am Rande rechts:* Vel hec mutatio qua me muta .. in ſupradictis: n .. eſt mea: quia ex compunctione intellectus .. quod Imbecillitas ſ .. mea. (.1. vide. quod nihil ſit m ... niſi miſeria .. infirmitas] Igitur perditio tua Iſrael. Ex me tantummodo auxilium tuum, Sic nunc Imbecillitas mihi ex meeſt, mea eſt, tantum ex deo mutatio mea eſt. Vel. quia in meditatione agnoſcebat. nihil eſſe ſibi vel ſuum niſi imbecillitatem Quia ſi queras eum. Quid reputas te? Quid habes pro tuo? Reſpondet Nihil meum eſt, niſi Imbecillitatem & miſeriam: hoc ſane adeo ex meditatione intellexi. qua perueni ad cognitionem mej. Ibi enim vidi. quam homo ſit nihil: qui ambulat extra talem compunctionem Sed hanc compunctionem neque ex me habeo: Quia me mutauit in alium virum: Illuminauit

Blatt 125ᵇ: enim me ad cognitionem mej: Hęc enim mutatio. ſi eſſet ex hominibus, omnibus eſſe poſſet Igitur Nunc Cępi. Vnde docemur. Quod nullus poteſt incipere nouam vitam niſi peniteat eum veteris, niſi in iſtis compunctionibus vt ps iſte docet, ęſtuauerit

[*Ausgestrichen:* Quia] memor fũi operum dominj (.1. firmiter propoſui in corde meo: opera tua. ſcilicet vt ea facerem. [*Am Rande links:* Heb. Cogitationum domini. idem eſt. Quia pro operi ... cogitatis accipitur .. s ps. 39. Et cogitationibus tuis non eſt quis [*so*] ſimilis ſit ſibi: Quando enim .pus foras procedit

tunc intelligitur ... d cogitauerit, qui .. cit Sic enim manifeſtat conſilium opus] Compunctus enim & iam ex terrore ęternę miſerie, mutatus. quid faciat, niſi vt opera dej facere diſponat? Opera enim domini Hoc loco prophetice ſiue in ſpiritu accipiuntur Ea: quę nos facere debemus ſecundum deum vt Iuſtitia dej, via dej. vt ſepe dictum eſt. Sic enim aptius ſequuntur. que infra dicũntur vt videbitur Hęc enim Iugiter ſũnt meditanda & exercitanda vt dicit Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum (.1. operum tuorum ab antiquo, que in antiquis patribus operatũs es. Non enim ipſi egerunt talia Sed deus in ipſis vts ps. 43. patres noſtri narrauerunt. Opus quod operatus es in diebus eorum. Et ſequitur Non enim in gladio ſuo poſſederunt terram. Et idem ps ſatis oſtendit quomodo ſit memorandum in operibus domini: ſcilicet quod & Hic dicit. Deus in ſancto via: Hoc eſt vt non in viribus noſtris & Iuſtitijs noſtris operemur Sed opera dominj diſcamus operari. propheta enim inſpiciens opera patrum: vidit in omnibus: quod deus cum illis operaretur. Et non ipſi Inde eruditus conclũdit Opera dej, non eſſe, niſi quę deus in nobis operetur. Quare Iuſtitie & opera noſtra, coram eo nihil ſunt Ideoque opera exterioris Iuſtitię: non ſunt opera Dej: Sed in ſancto ait via tua. Hoc eſt in ſpiritu. & non in litera aut atrio prophano

Igitur Siue opera dej: ſint ipſę creaturę, ſiũe opera. que in nobis operatur & nos operari debemus. Memores eſſe debemus illorum. Potiſſimum tamen opera moraliter (.1. que nos operari ſecundum Deum Debemus): ego hic accipi puto, vt dixi. Sic enim Iſai. 5. Cythara & lyra in manibus veſtris. & domini non reſpicitis: & opera manuum eius non conſyderatis. Vide ſupra. ſatis longam diſtinctionem operum Dej.

{ Opera enim dej: ſunt opera fidej moralia
Opus autem ſingulariter Dej: Eſt Chriſtus in ſua tota vita
Opera manuum eius. ſũnt ipſi ſancti & Eccleſia Chriſtj.

Senſus ergo Eſt Quod non reſpiciũnt opus dej (.1. quę ſecundum deum facere debent.) nec opera manuum eius conſyderant (.1. ſanctorum vitas. quod noſtro vſu ſic diceretur. Non cogitatis de virtutibus nec de exemplis ſanctorum Sic prophetat

Hic in perſona fidelium. Quod memor ſit operum Domini & mirabilium eius Scilicet operum fidelium & exemplorum patrum

Meditabor in omnibũs operibus tuis, Omnia iſta dicuntur contra ſuperbos & Iuſtos apud ſe, qui meditantur quomodo ſũa opera ſtatuant, & ſuas adinũentiones exerceant doceant & loquantur. Hic autem dicit: In omnibus operibus tuis .1. dabo operam .vt omnia opera in quibus meditor, ſint tua: ita vt nihil meę Iuſtitie relinquatur. Sed perfecte tibi ſubſim & obediam. Superbi enim & heretici meditantur in omnibus operibus ſuis, (.1. omnia que tractant & agunt, ſua ſunt. Et non cogitant vt opera dej exquirant Inſuper Et docent & loquuntur ſuas adinuentiones, ſuas ſapientias: ſuum ſenſum. Sed Sancti adinuentiones dej (.1. ſapientiam quam adinuenit ſecundum Baruch: [*Bar. 3, 29 ff.*] Iſte enim ſunt adinuentiones dej, mirabilia conſilia: quibus diabolum vincit: & mundum eripuit: ſicut figurauit in adinũentione & conſilio. quo ſubmerſit pharaonem

Blatt 126a: Deus in ſancto via tua: Hic exponit, que ſint opera dej, mirabilia & adinũentiones Dej: Quia ſcilicet in Sancto. Sanctum ſepe dixi ſupra. ſignificare ſpiritum reuelatum nunc, olim autem velatum. ſicut habet figura tabernaculi. Tunc autem erat occulta iſta via: ſicut & ſanctum vt .infra. Hic dicit Veſtigia tua non cogno: Igitur Qui in via dej vult ire Ecce vbi eſt: In ſancto: (.1. in ſpiritualibus in fide, vbi non videt homo Sed Deus, Non enim qui foris ambulant in carne & carnali Iuſtitia Vnde Heb. 14. [*d. i. Hebr. 13, 11.*] Quorum enim animalium ſanguis introfertur per pontificem in ſancta: horum corpora cremantur extra caſtra. Igitur & noſter ſanguis per Chriſtum introfertur. & offert ipſe nos mortificatos carne Deo

Quis deus magnus: ſicut deus noſter. Tu es deus. qui facis mirabilia. Magnus Quia facit magna & mirabilia, ſcilicet in quibus ſe meditaturum dixit. Sed queritur. Quomodo ſunt eius opera omnia magna & mirabilia: Neceſſe enim eſt: vt omnia opera: que in ſanctis operatur ſint magna & mirabilia: Quia ſũnt figurata per mirabilia & magna: Quod ſi litera & moritura ac tranſitoria fuerunt mira-

bilia: quanto magis eorum: veritas & res ſignificatę erunt mirabiles & magnę. Sed Quia iſta fuerunt ſenſibilia: ideo putabantur. & ore carnis laudabantur. Hic autem dicit quod intus de illis tractabit. ſcilicet in ſpiritu: ſpiritualia eorum intuendo. Vbi oculi carnis ea videre nequeunt.
Et quid moramur Omnia olim facta mirabilia Vſque hodie fiunt: per fidem: fides enim cecos illuminat, claudos ſtabilit ſurdos audire facit. Sicut dominus In Euangelio nunquam fecit mirabile, niſi prius fidem illorum haberet: vt ſcilicet non ſolum vmbratile Sed & verum mirabile faceret Sic enim Marci vlt. Signa autem eos qui credunt in me. Et Matt. XI. Ceci vident.
Et vere magnum eſt animam ſanare & Iuſtificare vt omnia viſibilia contemnat, & celeſtia ſperet. Magna magnalia. Sed quia hec virtus occulta eſt in ſpiritu. Ideo ſequitur.

Notam fęciſti in populis virtutem tuam. Idem prope ps. 110. Virtutem operum ſuorum annunciabit populo ſuo: Hęc eſt fides Chriſti. Quia predicamus Chriſtum crucifixum virtutem & ſapientiam Dej, Chriſtum .1. fidem Chriſti: Ipſa enim operatur iſta Magna Quid enim maius quam vincere totum mundum: & principem eius? Item Quid maius quam omnia bona & mala in hac vita ſuperare? Quid maius quam ęternam mortem conculcare. quam animam ex peccatis ſurgere .& filiam dej fieri: Heredem cęleſtis regni: fratrem Chriſti ſotiam angelorum. amicam ſpiritusſancti. Hęc enim ſunt inęſtimabilia: ac ſic mirabilia & magna vere: vt antiqua mirabilia vix ſint vmbra & figura Horum Igitur Hanc virtutem neſciüit omnis homo. Sed Chriſtus dominus annunciauit eam populo ſuo: Vere hec eſt virtus Dej: quę facit opera Dej Ergo virtus operum eius eſt Quia Hec eſt victoria veſtra, quę vincit mundum, fides veſtra. [*Am Rande rechts:* Iohan. 6. Quid faciemus. ꝛc Item Credenti . . . . . poſſibilia ſunt . I . . . Si habueritis f . . . & dixeritis.]

Virtutem tuam, ait Quia Homo non niſi virtutem carnis nouit ac ęſtimauit quam Chriſtus potius Deſtruxit, vt ſuam erigeret

Item Signa qui crediderint hec ſequentur: ꝛc

Blatt 126b: patet ergo quod propheta Hoc loco: magis pro-

phetat de futuro: quam narret de preterito. Redemiſti in brachio tuo populum tuum. filios Iacob & Ioſeph, Scilicet tam ad literam quam in ſpiritu: vtrunque enim Inuoluit: Quia mirabilia antiqua recitat vt in illis prophetet noua: Sed quis det. vt & nos non ſimus inſenſati in medijs mirabilibus dej: ſicut illi fuerunt? Et quis credit: Quod in tantis ſacris hodie nos ſumus? Vndique dominus operatur mirabilia. Sed quia ſunt ſpiritualia: ideo non curantur. Certe rari ſunt, qui memores ſint operum Dominj. qui meditentur in mirabilibus eius & exerceantur ac loquantur in omnibus operibus eius. Eccleſia quidem hoc facit. Cuius hic Aſaph perſonam gerit. Exercentur autem in operibus carnis, mundi & diaboli. Ecce enim ea ſancta nunc ſunt, que olim videre & audire voluerunt reges & prophete, tanto ardore. & nos nihil attendimus. O Inſipientes: Si vnum hoc opus domini. ſcilicet Miſſa tantum ageretur: nimium eſſet, quia eſt memoria mirabiliũm dej. Igitur Superbiam vincere, luxuriam cohibere, carnem crucifigere. hec ſunt magna. ſuper omnem virtutem hominum. Et mirabilia valde: quia propter Inuiſibilia fiunt: Et qua ratione: non ſciunt homines, Deducit enim ſanctos dextera dej mirabiliter: In hijs ergo loqui & meditari Hec ſunt opera domini. Vt Apoſt ad Tit. Apparuit gratia dej Erudiens nos vt abneg. ꝛc Sequitur Hec loqũere & exhortare in Chriſto Sic enim hoc ps Eccleſia vouet Et ps. 50. Docebo iniquos vias tuas Sicut autem dixi Simul recitat vetera & prophetat Noua Quia vidit Quod ſicut opera dej mirabilia olim non fiebant opere hominum: Ita multo magis intellexit Quod omnia opera dej: quibus nos redimit & triumphat: non fiunt ex hominum virtute. Si enim figuralia per deum fiebant: quanto magis vera & ſpiritualia? Ne ſcilicet glorientur, Sed confiteantur omnes deo Vnde ps. 113. Cum recitaſſet opera dej: ſequitur. Non nobis d. non nobis. Sed nomini tuo da gloriam: Super miſericordia & veritate tua.

Quod autem Hic exprimit filios Iacob & Ioſeph, myſticant multi: poteſt tamen etiam ad literam accipi: Quia iſti duo patriarche nobiliter in filijs multiplicati Et Quia duo filij Ioſeph computati ſunt in filios Iacob, pro duabus tribubus

B. Aug. Allegorice exponit. filios Iacob: populos ex gente hebrea: filios Iofeph populos ex gentibus: quia in gentibus Iofeph venditus, exaltatus & multiplicatus fuit vxore alienigena accepta

Viderunt te aque deus Viderunt te aque. Ifta geminatio facit & cogit nos fpirituales aquas intelligere: illis fignificatas. [*Am Rande links:* Quia dicit Viderunt ps 67. Viderunt ingreffus dej mej,] Secundo etiam ex eo quia ait Et timuerunt. Timor enim in proprio fenfu maieftatis non conuenit, nifi remotiffima metaphora (.1. ad modum timentis fugiendo fcilicet & cedendo. fe habuit Tercio Et Turbate funt abyffi, eadem locutione Sunt autem Abyffi aque profundę. Hij funt homines profundi & occulti cordis. Quorum aliqui Boni de quibus ps. 32. Qui ponit in thezauris abyffos. tales enim intus in fpiritu viũũnt & non apparet vita eorum oculis carnis. Alij mali. de quibus Ifaie. 29. Ve qui profundi eftis corde. quorum fũnt in tenebris. opera eorum: horum enim mors. qua in fpiritu mortui funt: fimiliter non videtur foris: quia viuunt in carne: ideo funt Abyffi hij autem turbantur & indignantur contra veritatem eis contrariam vt ps preced: Illuminans tu mirab. a mont. Ideo turbati funt omnes Infipientes corde (.1. abyffi: Idem enim eft Abyffus & infipiens corde. licet foris coram mundo in fuperficie fint fapientes Quare autem

Blatt 127a: turbantur vifo domino: Et illũminante eo a montibus ęternis? Quia veritas odium parit. Vnde Hic Apparitionem domini notificat in carne: Chriftus enim deus vifus eft a Iudęis & apparuit in carne. Sed inde turbatus eft Herodes, & omnis Ierofolyma cum illo: tunc enim ad literam ifte propheticus fenfus impletus eft. vnde & ps ifte. recte in fefto Epiphanie legitur Turbate autem funt etiam poftea. cum illuminaret a montibus ęternis vt ps prece: fcilicet in die pentecoftes & deinceps. Et ita ab increpatione eius dormitauerunt in fpiritu: ficut pharao dormuit [*so*] morte carnis in mari. Ac fic tota hyftoria exodus [*so*] recidit in fpiritu fuper Iudęos infipientes. qui illud in fe expleuerunt myftice: quod in pharaone contigit literaliter. Tũnc enim abftulit fpiritum princi-

pum. ſpiritualis ſcilicet vite. ſicut abſtulit ſpiritum (.1. animam principum pharaonis. & ſicut ibi terribilis in ira ſua & nemo reſtitit ej ita & hic. vide ſingula ps preced.

Quare ſequitur Quod de iſtius hyſtorie myſterio loquitur verbis hyſtorie. Quia elegans eſt & efficax modus loquendi: parabolicus ſeu apologicus: vt etiam vſus communis habet in proverbijs. plenis omni metaphora

In mari Via tua & ſemite tuę in aquis mũltis. Quia Chriſtus ambulat ſuper aquas (.1. populos) ſpiritualiter: ſic in ſuo corpore fecit figuraliter: Et hoc ſic. Quando opera eius in populis fiunt. Opera enim Chriſti & Iuſtitie & ſidej Ipſa ſunt via Chriſtj: ſecundum quam in nobis ambulat & proficit (.1. proficere facit Quia omnia opera bona, ipſe in nobis operatur. & non ipſi nos. Vnde ſupra dixit Deus in ſancto via tua.
Et Hoc habet figura Exodus. Quia via per mare rubrum & per deſertum Eſt via Chriſti. Quia ipſe dux itineris fuit ducens eos per viam ſuam Et ſic ibi vía eius in mari. & in aquis multis [(.1. opera iſ.. egit in m... & via. qu.. ...cit populo ſ.. *am Rande rechts.*] ſignificauit viam. Quia ipſe in medio mundi. in medio inimicorum ſuorum vadit & dominatur. Et ſuos ſimiliter ducit per eandem viam ſpiritualem

.1.° Igitur Breuiter. Via Chriſtj in mari & ſemite in aquis multis, Eſt Quod Vita & conuerſatio ſua & ſuorum. Eſt in medio mundi. & inter homines mundanos qui ſunt mare & aquę multę Sicut figurat tranſitus per mare rubrum Aque a dextris ſunt Homines in proſperitate allicientes. Aque a ſiniſtris ſunt homines aduerſantes & perſequentes. Sed has facit dominus Eccleſie ſuę vt murũm vtrinque vt eis minari & apparere & mouere ad ſenſum quidem poſſint Sed obruere & Inuoluere non poſſint

2° Secundo ſic ſcilicet Quia Mare ſunt ipſi Homines in quibus ipſe ambulat vt illum ambulantem ſuper ſe portent glorificantes & portantes deum in corpore ſuo Sed hec expoſitio. ad hanc figuram & ad propoſitum non eſt. Aliud eſt enim per medium maris ſeu in mari medio: Aliud ſuper aquas ambulare. Ideo relinquatur & primum pro textu ſuſcipiatur

Tropolog. quoque ſimiliter. Mare & aque multę. Eſt caro cum ſuis ſenſibus plena omni procella malorum motuum & cupiditatum a ſiniſtris & a dextris. Sed Hijs qui ſunt Chriſti. Nihil damnationis eſt. qui non ſecundum carnem ambulant. licet

Blatt 127b: Anima. in carne. in medio ſcilicet eius & omnium ſenſuum proficiat via ſua virtutum vſque ad deum. Nam dominus: Animabus fidelibus facit. vt caro licet a ſiniſtris & dextris titillet, concupiſcat, moueatur deſyderijs contra ſpiritum: non tamen regnet per peccatum, aut animam inuoluat. ſicut facit Hominibus ęgypti & mundi

Vnde Deſyderijs ait Apoſtolus carnis. non eſſe obediendum: nec regnare peccatum Debere: licet eſſe deſyderia & peccata in carne prohiberi non poſſit. Sicut Docet figura. Nam Aque a ſiniſtris & dextris in marj: vtique videbantur. vtique more ſuo fremebant, vtique imminebant. Sed non irruebant. Sic in medijs tentationibus eundum eſt. Sentiri & videre & experiri oportet bonitates & malitias carnis. Sed non conſentire. Sic eſt lilium inter ſpinas, Sicut Daniel in medio leonum Sic canitur Sancti tui domine Mirabile conſecuti ſunt iter. vt Inuenirentur illeſi in aquis validis. Terra apparuit arida & in mari rubro Via ꝛc.

1°. Et Veſtigia tua non cognoſcentur. Hoc qūidem in mari rubro ad literam patuit. Ita & in ſpiritu ſit. Quoniam Carnales non cognoſcunt quod Hec ſit via Dej: per quam ſancti ambulant. Immo videtur eis eſſe non via dei. Sed ſtultitia & error & ſchandalum. Vident quidem viam eorum & vitam eorum Sed hanc eſſe dei. non vident, quia carnalis homo non percipit ea quę Dej & ſpiritus ſunt. Sicut pharao cum ſuis bene vidit viam: per quam filij Iſrael ierant Sed Hanc eſſe viam Dej. non intellexerunt, Donec ſubmergerentur

Sic Dominus Iohan. 3. Spiritus ſpirat vbi vult. & vocem eius audis & neſcis vnde veniat, aut quo vadit, Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu. Scilicet Quod vocem eius audis confitendo Chriſtum Sed neſcis vnde & quo vadat. Quia vts Dixi Neſcit Hanc eſſe viam a deo & ad deum Sic prouer. 30. Et viam viri in adoleſcentula penitus ignoro Vnde vocatur Eccleſia

Abſcondita & in occultis & in ſancto & alijs multis nominibus. Quia ſic eam abſcondit dominus & decolorauit eam ſol ſuus, coram mundo. Sed albauit coram ſe. ps 26 protexit me in abſcondito tabernaculj ſuj

Deduxiſti ſicut oues: Iſte verſus ineptus videtur ad precedentes. Vel cogere nos vult omnia dicta. de litera occidente. [*so*] Sed poteſt ſic accipi. Quia dixerat ſupra de deo incarnato. quod eum viderint aquę. quod apparuerit in carne. homo inter homines Ne quis ideo: eum ſolummodo Hominem putet. & non etiam ante fuiſſe: Dicit Tu es qui deduxiſti q. d licet iam viſibilis factus ſis: & infirmus appares Et opera tua in humilitate facis. ac ſic iam non cognoſcuntur a ſuperbis. Non enim in maieſtate & potentia operaris. Sed ex occulta virtute. ideo non cognoſcuntur veſtigia tua. ergo nec tu quod ſis deus. Opera enim tua humilitate velantur vt non tua eſſe credantur. Sed hominis alicuius infirmi Nihilominus tamen tu es ipſe qui olim in maieſtate. & apparenti virtute operabaris in manu Moſi & Aaron [*Nun unten am Rande quer herüber:* Sed & nunc quam ſepe dominus obuiat (.vt prouerbium habet.) & neſcimus eum ſalutare: Quia non cognoſcimus veſtigia eius. Humilitas enim veritatis apparet: ideo eam non agnoſcimus

Blatt 128a: Et iſta eſt prima intelligentia huius verſus. Veſtigia tua non cognoſcentur: Quia ſicut diüinitas fuit velata ſub carne infirmitatis. Ita opera eius: que fuerunt maxime [*ausgestrichen:* paſſiones] deiectio diaboli, victoria mundi deſtructio inferni: acquiſitio Celi. & ſanctificatio Eccleſię: Occiſio mortis. Quę ſunt opera prorſus diuina fuerunt velata infirmitate paſſionis. Quis enim crederet. Quod crux & paſſio tam ineſtimabilia faceret? Igitur, Veſtigia eius non cognoſcebantur Nec videbat omnis homo. viam eius quam tunc ibat. Et quid operaretur non intellexit nec mundus nec diabolus. Nec tamen ideo non fuit deus ille Qui deduxit olim in manifeſta virtute populum. Sed quia tunc literam: nunc ſpiritum literę operabatur. qui occultus erat in litera. Et ita rurſum cogimur ad ſpiritualem intelligentiam pſalmi. Licet enim vt predictum eſt. in figura exodi Iſta neſcientia monſtrata ſit. quod pharao non intellexerat Hanc eſſe

viam & opus dej Tamen melius ſentimus: quod propheta ex oppoſito loquatur. Ac ſi diceret. Tunc virtus tua fuit manifeſta & viſibilia erant mirabilia tua: ac veſtigia virtutis tue omnibus cognita. Sed nunc cum ſpiritum illius manifeſtę literę occultum facturus es: erunt opera tua ita occulta. opera tua adeo abſcondita: vt niſi fide percipiantur, nullo modo cognoſcantur: Immo niſi fides doceat. quod paſſio tua tanta opera faciat: Videbitur quod ſint opera infirmiſſimi hominis cuiusque. Quid enim eſt pati? Nunquid eſt hoc opus dej? Igitur Diabolum eſſe victum, mortem occiſam. celum apertum fides intelligit: ratio autem non cognoſcit. Velauit enim ea opera ſub infirmitate paſſionis. vt deitatem ſub humanitate. vt fide quoque velaret rationem. & ſtultam faceret ſapientiam mundi Quare vltimus verſus contra Iudęos incedit. Qui quoniam veſtigia eius non cognoſcunt, nec cognoſcere volunt: non credentes: Sed tantum ea que in ipſo viderunt infirma conſyderantes, ſtatim eum quoque deum eſſe ſuum verum negant qui olim deduxerit eos in Manu Moſi & Aaron: Quem adhuc ſemper expectant Hic autem dicit. Quod idem ipſe ſit. qui olim deduxit & non alius: qui modo in infirmitate opera ſua abſcondit: & iam non in maieſtatis virtute fecit manifeſta mirabilia. Sed in humilitate paſſionis occulta mirabilia. Vnde Iſaie. 53. In humilitate Iudiciūm eius ſublatum eſt. quod quia ad manum venit exponemus & cum noſtra tranſlatione concordemus que dicit. De anguſtia & de Iudicio ſublatus eſt. Itaque eſt ſenſus. Ipſe ſublatus eſt, abſconditus a Iudęis. & in altum ad dextram patris ſublatus eſt: in humilitate paſſionis & anguſtia infirmitatis: Quod enim Iudej eum non cognoſcunt & abſconditus ac ſublatus eſt ab eis, facit humilitas, afflictio, anguſtia & Iudicium & damnatio quam ſuſtinūit: Ipſi enim ſuum Meſſiam̄ talem non ſperant. Sed ſolum in gloria, poteſtate, virtute ꝛc Ideo ſublatus eſt ab illis. Igitur Noſtra tranſlatio dicit. De Anguſtia (.1. propter afflictionem paſſionis.) & de Iudicio (.1. propter damnationem mortis ad crucem.) ſublatus eſt: per eorum incredulitatem: Quia propter iſta, non credunt eum eſſe Chriſtum eis promiſſum. & deum. Idem alia tranſlatio In humilitate .1. paſſione. Iudicium (.1. poteſtas Iudiciaria & regnum ſuper Iu-

dęos, ſublatum eſt per eorum infidelitatem. Vel quod melius credo vel eque bonum. Ipſe ſublatus eſt (.1. exaltatus ſuper omnia.) & Iudicium eius ſuper omnia. exaltatum ſcilicet Iudiciaria poteſtas: propter paſſionem & mortem. Quia ſecundum Apoſtolum Quia fuit obediens vſque ad mortem: ideus [*so*] deus exaltauit illum. Et quia paſſus eſt Inde conſtitutus eſt Iudex viuorum & mortuorum. Et Inde venturus eſt ꝛc Item Quia per paſſionem & mortem gloria & honore coronaūit eum Heb. 2.
Sic ergo De anguſtia & Iudicio: ſublatus eſt, Et quia de torrente in via bibet. propterea exaltabit caput.

Videtur itaque mihi eſſe Intentio totius ps: Quod Homo quilibet Iuſtus: & ſimul tota natura humana: Videns miſeriam ſuam & compunctus: ad dominum. pro redemptione clamat: poſt hoc exauditus & redemptus ac mutatus & iam verus Idithum: de miſeria in ſtatum ſalutis tranſiliens. pro gratiarumactione promittit & proponit ſemper laudare deum & opera eius narrare. ad aliorum quoque Inſtructionem Sic enim facit

ps. 50 Docebo iniquos Vias tuas. Et exultabit lingua mea Iuſtitiam tuam Item Et os meum annunciabit laudem tuam

ps 39. Eduxit me de lacu ꝛc ſequitur Annunciaui Iuſtitiam tuam Et iterum Multa feciſti tu domine deus meus. mirabilia tua

ps. 65. Venite & videte & narrabo omnes quanta fecit anime meę

ps 49. Venite & videte opera domini que poſuit prodigia [*ist Ps. 45 (46), 9.*]

ps. 117. Non moriar ſed viuam. & narrabo omnia mirabilia Dicant nunc qui redempti ſunt ꝛc. [*Psalm 106 (107), 2.*]

ps. 9. Narrabo omnia mirabilia tua. Quoniam feciſti Iudicium meum ꝛc

Ex quibus patet. Quod Hec eſt regula Iuſtitię. Domino confiteri ſua mirabilia: que fęcit in conuerſione cuiuſlibet
Vnde Hic ps. pro tota Eccleſia primo. & pro quolibet Homine ſingulari tropologia poteſt exponi: Nam in quolibet deus fecit

ista mirabilia que figurata sunt in Mari rubro. Verum Non facit Hec in quoque, nisi eum prius humiliet, affligat & in compunctionem ponat vt hic describitur [*Am Rande links:* [*1. Pet.* 2. Vt virtu ... annuncietis eius ... de tenebris .. auit Vos in .. mirabile lu .. n suum. Vnde ..... Iudęi olim sibi .. a mirabilia semper .... tabant: ita nos ... multo magis ... eius recitare ...... & dominus ad .... c ipsum Instituit memoriale suum, .. semper memores simus .... m suorum. Et .. pulus vbique gratias .. ere mone] Et si vis Exemplum pro hac expositione habere. Accipe conuersionem Sancti Augustini. 8. confes. Ibj habebis expressam & Iucundissimam practicam huius psalmi. Vide ibi quomodo sit turbatus & non locutus: & quomodo cogitauit & meditatus in adinuentionibus. & consilijs diuinis super salutem generis humani. Vt hic Describitur. Vnde qui non est expertus hanc compunctionem. & meditationem: nullis verbis potest Hunc ps doceri. Inde enim & mihi Difficilis Quia extra compunctionem sum. & loquor de compunctione Nullus enim loquitur digne nec audit aliquam Scripturam: nisi conformiter ej sit affectus vt intus sentiat quod foris audit & loquitur Et dicat. Eia vere sic est

Igitur quia mee compunctionis practica non possum Declarabo eum ad exemplum & ex practica b. Aug.

Ps. 77. [Hebr. LXXVIII.]

Blatt 129a: S. Mattheus. 13. sũi [*so*] dicit. Sine parabolis non loquebatur eis, vt impleretur, quod dictum est per prophetam dicentem Aperiam in parabolis os meum, loquar [*Darüber:* eructuabo] abscondita a constitutione mundi. Ergo de Christo. ps loquitur immo Christus eum loquitur. etiam auctoritate tanti euangeliste Sed Cur non dicit Aperiam parabolas in ore meo? Hoc autem similiter fecit & suos facere disposuit post missionem spiritussancti In tempore enim plenitudinis aperuit os suum proprium: qui prius solum aperuit os prophetarum. Non enim Ipse ad populum loquebatur ore suo: Sed ore Mosi & prophetarum. Et Hanc 2cem locutionem Apost. Heb. 1.

pulchre diſtinxit. Multifariam olim, Nouiſſime autem diebus iſtis locũtũs eſt nobis in filio. Sic enim verbum dej in tercium vas tranſfuſum minus efficax eſt. Sed in alterum vas eſt efficax.

loquar Abſcondita, enygmata, propoſitiones ꝛc .1. ea loquar. que ab initio mundi fuerunt abſcondita Colloſſ. 1. Vt impleam verbum dej, myſterium quod abſconditum fuit a ſęculis & generationibus. Nunc autem manifeſtatum eſt ſanctis eius. Quibus voluit deus notas facere diuitias glorie ſacramenti huius, in gentibus Idem Eph. 3. Mihi enim omnium ſanctorum minimo. data eſt gratia hęc in gentibus. illuminare omnes que ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi a ſęculis. Vnde ſequitur Quod Gratia Euangelica & Iuſtitia fidej: ſemper quidem fuit. Sed non erat reuelata. poſita enim fuit: in enygma & propoſitiones Sic Iere. 23. in nouiſſimis diebus intelligetis conſilium eius: Sic enim Cogitauit deus facere. vt per Ezech. [*Ierem. 29, 11.*] dicit. Ego cogito cogitationes pacis & non afflictionis. Et quod ps preced. loquatur de iſtis conſilijs & cogitationibus exhibitis in opere Teſtatur textus Heb. qui habet. Memor fui cogitationum domini. Sed quia noſtra tranſlatio ſemper ad ſpiritum plus accedit: Ideo ait Memor fui operum dominj. Volens de operibus ſpiritualibus nos dicere: vt conſonet cum heb. que hoc exprimit fiendum. quod illa factum narrat Sic ps. 39. Et cogitationibus tuis non eſt quis ſimilis ſit tibi (.1. operibus redemptionis Eſaie. 64 Oculus non vidit ꝛc

Corol.

plus philoſophie & ſapientie eſt in iſto verſu: Aperiam in parabolis os meum: quam ſi mille metaphyſicas Scripſiſſet Ariſtoteles Quia hinc diſcitur. quod omnis creatura viſibilis eſt parabola & plena myſtica eruditione ſecundum quod ſapientia dei diſponit omnia ſuauiter & omnia in ſapientia facta ſunt. Omnisque Creatura dej. verbum dej eſt: Quia ipſe dixit & facta ſunt: Ergo Creaturas inſpicere oportet: tanquam locutiones dej. Atque ideo ponere cor in res creatas. Eſt in ſignum & non rem ponere, que eſt deus ſolus Ex operibus enim iſtis Inuiſibilia dej intellecta conſpiciuntur Ro. 1.

Blatt 129ᵇ: Vt ponant in deo ſpem ſuam. Hoc maxime arguit Iudęos: Qui habent in lege promiſſiones temporalium Ideo in deum confidunt propter illa: ergo in illa magis. Sed tamen deus ideo eis iſta conceſſit vt per ea diſcerent in ipſum ſperare. Sperat autem in Domino: qui tam in copia quam inopia temporalium deum non derelinquit: futurum enim erat: vt Chriſtus veniens doceret paupertatem & humilitatem & nudam ſpem futurorum bonorum: Ideo premiſit legem in qua temporalia promiſit & dedit. vt ſic lacte eos nutriens: a temporalibus diſcerent ſpem in domino habere Vnde dicit Teſtimonium ſuſcitauit in Iacob: ſcilicet quo teſtificaretur de tali futura ſpe & fide Et ideo precepit patribus vt narrarent filijs ſuis. Quaſi diceret propheta . per hoc Quod dominus precepit filijs narrari: opera ſua & legem: manifeſte colligitur. Quod futura erant in poſteris alia bona: que priores non receperant. Alioquin iniquitas fieret ſi Bona temporalia patribus negata, filijs concederentur. Quare talia neceſſe eſt vt ſint Quę omnibus poſſint concedj

Filii Ephraim intendentes & mittentes arcum. obſcurus plane iſte verſus [*Am Rande links:* ..rſum verit [*so*] ad nos ... o Vult verti ... in faciem inſpi ..... Vertamus ergo eum] Et occulto indicio Hic nos ad myſterium vocat. quod partem populi nominat. cum tamen nuſquam legatur. quod illi talia fęcerint. Deinde Quod mittentes arcum dicit, cum potius ſagittas dicere videatur debũiſſe. Noua locũtio, Noua nominatio, aliquid indicat

primum Itaque Quia ſemper mixti fuerunt etiam tunc boni & mali: Et ideo nomine partis exprimit illos: quia non omnis Iſrael talis fuit. Secundum Quia filij Ephraim ſemper ceteris fuerunt ſuperbiores: quia fuerant a Iacob adoptati: & Manaſſe prelati: & ex Ioſeph pre ceteris. magnificati patriarchę nati: Et ideo talibus priuilegijs inſoleſcebant. ſicut & Iudicum. 8. &. 12. contra Gedeon & Iepte tumuerunt ſuperbi

Tercium Quia propheta eſt qui loquitur. Vidit in ſpiritu: Quod filii Ephraim olim ſuperbi vt dictum eſt: figurabant Iudęos tempore Chriſtj: Vt ſicut illi contra Gedeon & Iepte Duces Iſrael & Iudices: ita Iudęi contra Chriſtum ducem & Iudicem verum Iſrael Vnde & eoſdem Oſeas propheta per totum librum

ſemper nominat Ephraim: Denique figurati ſunt per Ieroboam Qui fuit de tribu Ephraim. Qui primus erexit vitulos aureos in Bethauen: Hoc enim ipſum vſque hodie Iudęi faciunt myſtice. Vitulum enim exaltare & adorare. Eſt carnem & literam ſtatuere ex auro Diuine Scripture Sicut enim vitulus: non habet ſpiritum & intellectum Sed tantum caro eſt mortalis nihil diuini & immortale habens, Ita Ipſi Carnaliter de deo & Chriſto ſapiunt & Scripturam conflant in ſenſum literalem: qui nihil habet. de ęternis & diuinis rebus Sed tantum de temporalibus & mortalibus Quod autem Vitulus aureus hoc ſignificat patet ex eo Quod Moſes. Exo 32. dicit Aaron ex inauribus formaſſe vitulum conflatilem Stilo: quod noſtra tranſla. habet opere fuſorio: Sed lyra dicit. Stilo vt ſic formauit Stilo & fecit vitulum conflatilem: Tunc enim prophetauit, quod iam faciunt Vnde Iere. 8. Vere mendacium operatus Stilus mendax Scribarum: Mendacium operatus eſt ait (.1. Idolum, vitulum, falſum dogma. Vt ps. 4. Vt quid queritis mendacium Quia Scripturam ſanctam que eſt aurum: Conflare humano ſpiritu. & diſponere ſecundum ſenſum humanum Hoc eſt vere vitulum. & Sculptile facere

Blatt 130a: [*Oben quervor nachgetragen und noch ein Stück am Rande rechts herunter:* Vnde totum tempus Eccleſie eſt ſimul tempus pacis & tempus belli. Eccleſiaſtes. 3. omnia tempus habent tempus pacis, tempus belli: Vnde dominus. Eſtote fortes in bello. Iob. 7. militia eſt vita hominis ſuper terram. Ephe. 6. Non eſt nobis luctatio 2c. Sic Eccleſia pugnat cum diabolo, mundo, carne que ſunt di.... acies diaboli.... figũratur in t.... ps. 59. pac.. habet cum deo. Sed b..... cum mundo 2c]

Hos igitur Superbos. Hic in ſenſu prophetico arguit: Qui tempore Chriſti & Apoſtolorum fuerunt Vere filii Ephraim magis imitatione ſuperbię & impietatis quam propagine carnis. Hii enim Intenderunt & miſerunt arcum: In quo verbo quia multi laborauerunt: licitum erit & nobis laborare. Et faciliori via accedamus: quę eſt Chriſtus: Contra hunc enim intenderunt & miſerunt arcum: quando eum gentibus tradiderunt occidendum Et ita conuerſi ſunt in die belli. Dies iſta

belli. Debet intelligi, quantum poteſt de maximo & mirabiliſſimo omnium bello: Hoc autem fuit bellum Chriſti in die paſſionis eius contra diabolum: Nam ſpirituale fuit hoc bellum ac tantum & tale. Vt omnia bella mundi vix figura & vmbra tenueque ſignum huius fuerint Nam tunc diabolus, omnem vim, omnem furorem, omnem malitiam quam potuit exercuit. omnia Iacula, omnes machinas, omnia tormenta ſua emiſit: Ita vt vacuus armis: iam nihil haberet, quo amplius fureret: Et ſic exhauſta malitia & furore Chriſtus vicit ac triumphauit eum victor. In iſto die belli Iudęi publica etiam confeſſione. retro conuerſi ſunt Quando Chriſtum negantes coram pilato dixerunt. Non habemus regem niſi cęſarem. Et iterum. Noli ſcribere Rex ſum Iudęorum & deinceps per totum tempus Eccleſię Tunc vere non ſolum iacula Sed & arcum miſerunt: Quia priuauerunt ſe omni potentia nocendi. Sicut qui pre furoris abundantia & impetu. etiam arcum proijcit cum telis, volens plus facere quam poteſt. [*Am Rande rechts:* In hoc n. quod d.... | Intendentes v... | ſignificare. p..... | eos voluiſſe .... | potuerunt. Vt d. | Moab Iſai. 1. [*15. 16.*] | & Iere: 48. I. | dignatio eius poſt(?) | fortitudo eiu.] Ita & Iudęi in Chriſtum per nimium furorem: miſerunt ſe & ſuos in poteſtatem alienam vt iam nihil poſſint contra Chriſtum agere. Ipſi enim erant arcus iſte vt. infra. dicit Conũerſi ſunt in arcum prauum. [*Am Rande links:* Arcus enim dicuntur propter intentionem animi per quam ſeſe intendunt in malum. Sed cum non poſſent. ſagittare arcum ſi animas ſuas miſerunt in mortem. dicunt Sanguis eius ſuper nos] Hunc arcum Intenderunt & maxime in Chriſtum direxerunt: Quia omnem virtutem & aſtutiam ſuam tentauerunt in eum vt eum perderent. Volueruntque eum ſagittare & non habebant iacula: Quia intenderunt & querebant falſum teſtimonium vt eum accuſarent coram preſide: Sed non Inuenerunt: Et ita arcus vacuus erat & inanis: Quid igitur faceret furor. qui voluit. & ſe non poſſe vidit. nec habere quo ſagittaret? Hoc fęcit. tetendit arcum. & ipſum arcum miſit: putans vel hoc preualere malo Quia ſeſe tradiderunt vt illum occiderent. Dicentes: Sanguis eius ſuper nos Et Non habemus regem. Ecce hic nullum telum. Sed ipſum arcum mittunt.

Sic faciunt omnes. qui vt alijs noceant, cum alias non poſſunt: ſeipſos perdunt. vt illos perdant Hanc intelligentiam puto ex eo veram eſſe. Quia arcum ipſosmet eſſe: Idem iſte ps vt diximus, infra dicit

licet itaque Verſus iſte exponi poſſit vt lyra facit. retorquendo verba, tamen iſtum ſenſum ſi volūiſſet principaliter ſpiritus ſ. vtique ſic ordinaſſet verba. Intendentes arcum & mittentes ſupple. ſagittas. Nunc autem non fruſtra ſic ordinauit Et cum ſenſus iſte ſit bonus, verus, facilis. conſonansque ordini verborum: Iuſtum eſt eum tenere pro literali Et Huic ſenſui. Heb. aſtipulatur ſecundum Reuch. Filij Ephraim armati ſagittantes arcum (.1. arcum iaculantes pro ſagittis Iſte Habitus, iam facile coaptantur que ſequuntur & precedunt in eoſdem: Nam iſti ſunt filij: quibus

Blatt 130ᵇ: narrare debuerant patres eorum: opera dej. Vt in domino ſpem ponerent: Sed ipſi teſtamentum dei non cuſtodierunt. & noluerunt in lege eius ambulare. Et obliti ſunt operum & benefactorum dej Vt ſpem in deo ponerent. poſuerunt autem in terram. Quia hanc timuerunt amittere Et potius Innocentem occiderunt: quam terram amittere vellent: immo quam vellent timere amittere: Et ſic legem dei obliti. & omnino noluerunt eam cūſtodire. Si enim legem Dej voluiſſent audire (que prohibet innocentem occidere) & in deo ſpem ponere non vtique fuiſſent facti generatio praua. & retroconuerſa

Hic autem: O homo: tibi notam ſigna: antequam obliuiſcar quod mihi incidit In omnibus malis. que Iudęis audimus accidiſſe: illud Ro. 2. ſumme eſt memorandum Exiſtimas autem o homo, qui Iudicas eos: qui talia agunt: quia tu effugies Iudicium dej? Hoc enim verbo: Apoſtolus. Docūit, nos omnia mala illorum: etiam ad nos applicare: ſi eorum mores ſimiles habuerimus Si enim illos male ęgiſſe intelligis. Cur non tu ceſſas male agere? Et ſi Iudicas eos digne quidem talia pati Cur non & tu times tibi ſimilia. qui ſimilis eorum es? Sic enim ibidem contra Iudęos loquitur. Qui recte gentibus cuncta accidere mala & Iuſte puta-

bant Et tamen ſibi non timebant, cum non minora facerent. Scimus enim quoniam Iudicium dej in illos eſt ſecundum veritatem q. d Scimus & bene ſcimus. Nec tu ſolus hoc ſcis. Sed vide tibi, ne ſimilia eorum immo quia vere ſimilia patieris [*so*], niſi alius fueris.

Proinde Si Spiritualia ſunt centuplum ad temporalia. Et iſti ſic arguuntur qui temporalia beneficia ſunt obliti, & operum domini carnalium non fuerünt memores. Sequitur Quod nos Chriſtiani ſumus centuplum peiores illis, qui tam leuiter obliuiſcimur operum & mirabilium Chriſti ſpiritualium: que ſunt ęterna & inęſtimabilia. Et ſi illis fuit iratus Iuſte deus: quanto magis nobis? Sicut nobis Apoſt. 1. Corin. 10. diligentiſſime commendat. allegans illorum geſta & paſſa in figuris dicens. Scripta ſunt ad correptionem noſtram. omnia autem contingebant illis in figura. Non ait illis ad correptionem Sed in figura. Ideo videtur Quod illi ſint temporaliter puniti. ne inęternum punirentur Nos autem propter quorum correptionem Scripta ſunt, manet ęterna punitio

Quare & myſticemus illa mirabilia & beneficia dej. Et videbimus: quomodo ps totus in nos .1. Iudęos, Hereticos, & ſuperbos verba. dirigit. ex intellectu loquens ad intellectualem populum Et qũidem Iudęi tempore Chriſti & Apoſtolorum Hoc primo fęcerunt, Deinde Heretici. Tercio nos miſeri peſſimi Chriſtiani Igitũr ſeptem primi verſus noti ſunt. Sicut enim Iudęoš tunc: Ita quoque Chriſtianos nunc vſque ſemper alloqũitur Attendite popule meus legem meam: Inclinate aurem veſtram in verba oris mej per totum enim mundum iſta verba & legem Apoſtoli predicauerunt: Et aperuit os ſuum in parabolis: que nunc vbique cognitę ſunt. Et abſcondita myſteria ab initio mundi. vbique ſunt narrata Ita vt verum ſit quod ſequitur. Quanta audiũimus & cognouimus ea. patres enim noſtri (.1. Apoſtoli & ſuceſſores eorum) narrauerunt nobis. ſcriptis & verbis. Et non ſunt occultata a filijs eorum in generatione altera Nemo enim poteſt dicere ſeſe neſcire que Chriſtus pro nobis locutus & operatus eſt

Blatt 131a: Narrantes laudes domini & virtutes eius (.ſcilicet vt in Euangelio ponuntur.) & mirabilia eius quę fecit. in Deiectione diaboli & [conuerſione *ausgestrichen.*] victoria mortis. per ſuam paſſionem. Et Suſcitauit teſtimonium in Iacob (.1. Euangelium in populo ſuo.) & legem poſuit in Iſrael Quanta mandauit pat, noſ. nota fac. ea filijs ſuis. Vt cog. ge. al. filij, qui naſc. & exur. & enarr fr ſuis. Hoc fecit dominus. Quando precepit tam ſtricte predicarj euangelium. Et talentum dare ad vſuram: vt nullus eſſet excuſatus coram eo

Vt ponant in deo ſpem ſuam: & non obliũiſcantur operum domini & mandata eius exquirant hic incipit fecunditas verborum huius psalmi Ideo dominus precepit euangelium predicari, vt homines diſcerent. credere & ſperare in deum, amare celeſtia. & contemnere terreſtria. Et opera que in carne pro nobis geſſit ſemper haberemus in memoria: illa enim mirabiliter augent ſpem & fidem. Qui enim oblitus eſt. & nihil curat tam magna: que pro nobis geſſit dominus: aut parũi pendit, nec aſſidue gratias agit. Verum eſt quod nec credit, nec ſperat in deo. & vere oblitus eſt operum eius: Sperat autem in alia ſcilicet creaturam. ſeruiens creaturę potius quam Creatori qui eſt benedictus in ſęcula amen Si enim reputaret opera Chriſti, & ea ęſtimaret & vera crederet, ſine dubio intelligeret quod ſibi in Exemplum & teſtimonium futurorum exhibita eſſent: & eum vtique imitari ſtuderet credendo & ſperando in eum. & ſicut ille fęcit: omnia temporalia contemnendo. [*Am Rande rechts:* Si enim quis in ... ſe meditetur paſſ..... Chriſti pro ſe fact.. & non afficitur.. Vere ipſe cent..... marmor eſt] Nunc autem quaſi nihil ad eum pertineant, ita ea negligit: Et in ſua vanitate merſus miſere obliuiſcitur Quod talia ac tanta. dominus pro ſalute eius fęcerit: ac ſic neque credit. ea pro ſe eſſe facta. vel non eguiſſe fieri. Nonne Hęc eſt hodie omnium deuotorum querela. Quod Incarnatio & paſſio Chriſti: adeo in obliũionem venit? Vt vix Chriſtianiſmus appareat: omnibus lachrymis amplior hec miſeria. Ipſe enim precepit vt ſicut ſignaculum ſuper cor noſtrum, eum poneremus, vt Coma noſtra eſſet

purpura regis labia noſtra ſicut vitta coccinea: & manus myrrham primam diſtillarent. Et vtrunque poſtem ſanguine eius tingeremus. Et in feneſtra cum Raab. vittam coccineam figeremus Que omnia Hoc volunt. vt corde, ore, manu, & toto ſenſu. memoriam paſſionis eius Haberemus Igitur Non agere gratias pro redemptione. pro morte & cruce ſua & non affici in illis, non ſapere, eadem. hocipſum eſt. obliũiſci operum domini O horribilis obliuio. contra quam tanta mandauit patribus noſtris, nota facere filijs ſuis Vide igitur quantus eſt iſte ps in verbis quam directe nos tangit. Hęc enim ſunt myſtica & vera mirabilia domini. in ęgypto pro noſtra liberatione facta. Vnde Ne fiant ſicut patres eorum generatio praua & exaſperans (.1. incredula ac per hoc ipſum prouocans. Nihil enim ita prouocat deum ſicut incredulitas. Quia omnis talis arguit deum mendacii. Quia hoc quod deus verbo & opere teſtatur. illi dubitant & non credunt. ac ſic eum velut falſum & mendacem reputant: Si enim Crederent Chriſtum veracem eſſe in verbo & opere ſuo: quibus damnauit omnia mundi: & oſtendit ſpiritualia & cęleſtia: Vtique acciperent eius verba & opera. & ſequerentur. Et mundum relinquerent Sed nunc Vel non credunt Vel ſi dicunt ſe credere: facto tamen non credunt Ideo Eſt vere generatio exaſperans & praua (.1. irritans & incredula. Hoc autem primum fęcerunt Iudęi Qui nec ſuum nec Apoſtolorum verbum & opus credebant

Blatt 131[b]: poſtea Heretici ſimiliter. Qui non audiunt vocem domini quibus precepit humilitatem Hoc enim mandatum humilitatis non exqũirunt. Nec opus & Exemplum humilitatis eius. Ipſi enim audire nolunt Sed audiri Quare? quia non memorantur operum domini & mandatorum eius: Ideo & ipſi prouocant eum. arguentes eum mendacii. Et ſunt generatio praua per ſuperbiam & incredulitatem. Tercio omnes mali & ſuperbi vt dixi ſatis Quia non credunt corde toto. Sed ficta fide viuunt: Eoquod non memorentur operum domini nec mandata eius exquirant. Sed ſuperficietenus audiunt & poſtea relinqũunt

Vnde vide verborum ordinem. prius oſtendit Deus opera. &

poſtea mandat Quia cepit Iheſus facere & Docere. Vnde & hic prius dicit. vt non obliuiſcantur operum dej & poſtea: mandata eius exquirunt, [*Am Rande links:* ... & olim prius ęgit mirabilia in mari & egypto. & poſtea dedit legem. ſicut verſu | .. dicit. Mirabilia que fecit. Et (.ſupple tunc.) ſuſcitauit teſtimonium in Iacob. Sane Notandum quod per Emphaſim dictum eſt. Vt non obliuiſcantur operum domini q. d. Si non volunt verborum eius meminiſſe, aūt .. verba minus mouent, ſaltem operum meminerint. Et qui doctrina Chriſtj, non mouetur, moueatur vel paſſione & exemplo ſuo excellentiſſimo vt mandata eius exquirant] Impoſſibile enim eſt. Qui opera Chriſti in corde figit & vera credit verba eius, quin promptus fiat mandata eius exquirere. Et econtra. Impoſſibile eſt. quod is exquirat: qui operibus & verbis eius non credit, ac non figit in memoriam. figitur enim per fidem memoria operum domini Sed hec omnia non poteſt facere, niſi prius. de ſe & mundo deſperet: & in Domino ſpem ponat: Tunc enim poteſt opera eius & verba figere in cor. poſtquam eūūlſerit ſpem ſęculi & nudus in Domino ceperit ſperare. Quare primum eſt vt ſit pauper ſpiritu ꝛc Igitur illi omnes ſunt generatio praua & exaſperans, ſicut patres eius. Generatio quę non direxit cor ſuum. Et non eſt creditus cum deo ſpiritus eius. Dirigitur enim cor. quando a ſe ad dominum tenditur: que eſt vera directio: que fit per fidem & ſpem Non enim poteſt cor in dominum dirigi: niſi fide. quia dominus ſpiritus eſt. & Inuiſibilis ac incomprehenſibilis. ideo fide opus eſt que ad eum pertingat. Illi autem non dirigunt cor. Sed deprauant & inflectunt a domino ad ſe ad carnem ad mundum ad creaturam Et tot inflexiones. quot habent deſyderia: & deſyderabilia: Oculum quidem & carnem dirigunt Sed non cor. Et quare non direxit cor? Quia ait. non eſt creditus cum deo ſpiritus eius Hoc eſt quod dixi: quia ſine fide iſta directio non fit: Ambage enim voluuntur in circumferentia omnis venti: fides enim eſt compendium per quod breuiter venitur ad pacem & ſalutem: hec eſt via recta. Sapientia autem carnis. querit pacem & bonum Sed per ambages: & tamen ad ea nunquam pertingit Sed mira

locutio: quam b. Aug lucide & pulchre exponit ſic ſcilicet. Spiritus eorum non eſt creditus (ſcilicet ab eis.) cum deo. q. d ab eis non eſt creditus. ſpiritus eorum cum deo. hoc eſt ipſi non crediderunt quod ſpiritus eorum cum deo operari deberet. Voluerunt enim & volunt ſemper Quod Deus cum carne eorum operari debet: ſcilicet dando eis. & promouendo eos in hijs: que ſunt carnalia & temporalia. Et ideo non crediderunt ſpiritum ſũũm cum deo. Non enim ait. Non eſt creditus in deum vel in deo Sed cum deo ſpiritus eius. Et in Hoc iterum noſtra tranſlatio expreſſiorem habet ſpiritum: quam heb: qũę ſic dicit Et non credidit deo ſpiritus eius: Igitur Qui non credit ſpiritum ſuum cũm deo: Videat carnem ſuam cum diabolo: Quod & contigit illis vſque Hodię. poteſt etiam ſic Accipi: Non eſt creditus cum deo ſpiritus eius .1. non crediderunt, nec putauerunt: Quod ſpiritualis ſenſus & interior eorum homo: eſſet cum deo Sed crediderunt quod caro eorum eſſet cum deo Et ideo credita eſt caro eius cum deo ſupple eſſe & operari

Blatt 132a: Filii Ephraim intendentes & mittentes arcum: ꝛc Hoc quidem ſupra expoſitum eſt de Iudęis: Et poteſt ſimili modo de hereticis exponi Quia & ipſi arcus prauus intenderunt ſe contra Eccleſiam. & non habentes vnde eam damnarent efficaciter: ſeipſos tradiderunt & miſerunt in perditionem, ne eam ſuperiorem ſuſtinerent & ei obedirent tanquam regi & regine ſue. Ipſi Vtique etiam dixerunt. Non habemus iſtum regem. Niſi cęſarem (·1. carnalem dominum qui eſt caput eorum ſecundum ſuum ſenſum electum Vel diabolum. Et ita conuerſi ſunt in Die belli: quando ipſi contra Eccleſiam ſicut Iudęi contra Chriſtum pugnauerunt. Et victi ſunt atque conſumpti per victricem Eccleſiam: cũi portę inferi non preũalent Sic omnis ſuperbus & contentioſus. qui mandato & obedientie reluctatur, pugnat cum Chriſto, cum Eccleſia. cum veritate Et intendit arcum vt ipſam vincat. ne obediat. ne ſubſit: Sed eam vult cedere. perire ceſſare, ſe autem & ſuam inobedientiam & rebellionem ſtare: Et ita antequam cedat, cum vincere nequeat. nec Habeat ſagittas quibus eam poſſit impetere. eo quod manifeſta ej ſit veritas & teſtimonium non Inueniat contra eam, tamen arcum mittit

contra eam (.l. feipfum perdit & proijcit in obftinationem & voluntariam inobedientiam O quam multi Hoc faciunt. & nefciunt quod Iudęis fimiles immo peiores funt: Quia illi contra Chriftum in carne. Hii contra Chriftum in fpiritu & veritate bellant. [*Am Rande rechts:* Vnde filii Ephraim] Vere filii Ephraim tũmidi & fuperbi. faciunt autem has manifeftas contra cognitam veritatem, rebelliones, non nifi, qui fingulariter funt gratiis illuftrati preceteris. Tales enim fcientia & proprius fenfus inflat qua fefe vident alijs preftare: Vt olim heretici: Nunc docti & promoti hii enim omnem obedientiam deftruunt. Et bene figurati funt per filios Ephraim: Quia & ipfi fingularibus erant benedicti priuilegijs: vnde & inflabantur pre cęteris. Et in Hanc caufam Credo prophetam hoc loco: iftud nomen ponere. Vt legifperitorum pharifeorum hereticorum. doctorum fuperbiam oftenderet procedere ex fcientia & eruditione alijs preftantiore Generaliter tamen quia omne peccatum eft fuperbia: Ideo de omnibus ifte verfus etiam intelligitur, qui in fenfu fuo ambulant & diem belli malis operibus contra Chriftum & veritatem agunt. Quia &fi doctrina non eam impugnat [*so*], tamen Scandalis plurimum nocent: & timeo ne forte Hoc fit maximum bellum quod Ecclefia vnquam fuftinuit fcilicet Schandalorum

poteft tamen fortaffe multis aliis modis ifte verfus exponi, quia obfcurus eft. An & ita? Intendentes (.fcilicet fefe in temporalia totaliter intendentes.1.intra carnem tendentes in profundum immergentes..) & mittentes arcum. fcilicet feipfos vt dixi. in medium maris & literę. Quia conuerfi, fcilicet omnibus viribus fuis collectis in carnem. auerfi a fpiritu & litera. in die belli. Et ifte fenfus bene coheret prece: & feq: Quia dixit non eft creditus fpiritus eius. Et non direxit cor fuum. Ergo intendit illud non ad deum. Sed ad aliud. Quia dirigere cor eft ipfum intendere ad deum. Et ideo non cnftodierunt teftamentum dej ɛc Quia intenderunt & miferunt arcum, conuerfi in Die belli

B. Aug Sic Intenderunt arcum & miferunt fupple fagittas fcilicet promittendo fe obedire. Sed conuerfi funt in die belli .1. probationis: Sed quia Intendere arcum & mittere fagittas: non

ſic pigram ſignificationem habet. Sed bellicam ſonat operationem: ideo aliam poteſt ſententiam habere putari merito. Item Quia Arcus potiſſimum eſt Lingua in Scrip. Inde & Scriptura: que eſt lingua dej: arcus dej eſt. Hunc arcum lex intendit. Sed Euangelium ſagittas poſuit Quia lex paraũit. Euangelium ſagittauit. Ideo illi reiecto euangelio intendunt & mittunt arcũm

Blatt 132ᵇ: Iam Quod ſequitur. facile eſt in omnibus videre. Quia ſcilicet Non cuſtodierunt teſtamentum dei & in lege eius noluerunt ambulare. Cognouerunt enim. Sed noluerunt & nolunt vſque hodie. Quia non ſunt occultata a filijs eorum. Audiuimus & cognouimus ea. Sed quia non in deo ſpem poſuimus. Sed filii diffidentię facti ſumus: ideo voluntas noſtra, non eſt in lege Domini. Sed in noſtris beneplacitis. Viciũm ergo voluntatis Hic accuſatur. Non error & ignorantia excuſatur. Ergo **Obliti ſunt benefactorum** eius. & mirabiliũm quę oſtendit eis, Nonne hodie obliuiſcuntur omnium que Chriſtus egit. etiam pro vaniſſimo vnicoque comodo [*so*] carnis. O obliuio noſtra craſſa & ſtupenda. & centupla ſuper illorum olim obliuionem. At dices. Illi viderunt mirabilia & obliti ſunt. Ego non vidi. Sed tantum audiũi & creditur Chriſtus nobis tanta fęciſſe: Ideo mea minor eſt obliuio & ingratitudo quam illorum. Reſpondeo Non hoc verſu. eos arguit. qui viderunt Sed qui audierunt: ſcilicet filios illorum: de quibus dixerat. Non ſunt occultata a filijs eorum. Et Audiuimus & cognouimus ꝛc Quod patet quia ſequitur. Coram patribus eorum ꝛc Vnde patet quod proprię loquitur de ijs qui tempore Chriſti fuerunt, poſteris illorum. qui arguuntur Quod ſicut patres facti ſunt generatio praua & obliti omnium mirabilium, quę coram patribus eorum fęcerat Vnde [*Ausgestrichen:* Multi ſunt qui admirantur] & nos pariter arguit. Quod licet non viderimus opera Chriſti tamen audiũimus ea & nihilominus ſtupenda ingratitudine obliuiſcimur. At iterum dices. In Hoc ſaltem Iudęi vituperandi. antiqui. quod in deſerto viderunt mirabilia & tamen non crediderunt, Nos autem non vidimus. Verum quidem eſt Quod Multi nimis admirantur Iudeorum illorum cęcitatem & inſipientiam. & Iudicant eos qui talia ęgerunt. Et non vident quod

eoipſo ſeſe condemnant: quia multo peius quam illi faciunt & multo maioribus viſis. adhuc tamen apponunt peccare ej: Quibus poteſt Iure verbum Apoſtoli Ro. 2. ſupra allegatum obiici. Videmus enim eos ſedere in gula & pompa & recitare, Iũdicare, vituperare, Iũdęorum infidelitatem. Qũaſi ſũis crapulis, ſuperbijs Inũidijs, adulterijs, ꝛc non multo peſſime ſint infideles & ingrati: precioſo ſangũini agni immaculati pro ſe effuſo. & quo ſunt ſignati. Nec certe ſunt minus nota mirabilia Chriſti nobis licet tantum per intellectum videantur: quam illis illa licet per ſenſum cognita Nam Nec illi deum operantem viderunt, Sed opera tantum eius Ita & nos Chriſtum pacientem non vidimus, Sed tamen opus & fructum per totum mundum paſſionis eius videmus, Sicut autem illi obliti non curauerunt licet vidiſſent. ita & nos licet videamus opera ſtupenda & fructum crũcis Chriſtj, tamen ea minus curamus & ad alia nos vertimus: quam illa recogitanda. Quaſi vel non ſint vere facta vel nullo modo facta. Atque non audemus negare facta: ſicut nec illi auſi ſunt aut potuerunt, Veruntamen, negligenter ea inſpicimus & obliuiſcimur, ſicut & illi Negare enim Chriſtum eſſe crucifixum. & populum ſuũm redemiſſe: eſſet contra totum mundum luctari. & contra omne quod videmus & audimus fierj & laudarj: Et tamen talia videntes non curamus. & obliuiſcimur beneficiorum eius. in medio eorum exiſtentes & videntes

Blatt 134[a], *so statt* **133: Coram patribus eorum fęcit mirabilia in terra ęgypti . in campo Taneos** Non ait coram illis Sed patribus eorum: Et tamen oblitifuiſſe arguuntur beneficiorum. quę ex patribus audierant & cognouerant. Hoc eſt quod coram Apoſtolis & ſucceſſoribus eorum fecit Chriſtus mirabilia. in populo Iudeorum & gentium per totum mundum Et non ſolum audimus Sed & cognouimus ea. teu. *wyr wiſſzen, daſs alſso ist.* [*Am Rande rechts:* Sicut audiuimus . . vidimus] non poſſumus negare: Quia auditũi experientia viſus conſonat [*Darüber:* dat teſtimonium]. Sicut olim Non potuerunt filii negare. ſe eſſe ex ęgypto ductos. Quia licet eductum tantum audierint, tamen videbant ſeſe eſſe in loco, quo ducti fuerant patres eorum. Ita & nos licet Chriſti paſſionem & mirabilia non viderimus, quibus

humanum genus de mundo in Ecclefiam duxit: Tamen in Ecclefia nos effe experientia videmus: Quia omnia quę audimus & legimus confonant experientię: Ideo ficut illi ita & nos merito arguimur Quod videntes nos effe in terra lacte & melle manante, tamen obliūifcimur operum dej: quibūs nos & patres noftros. in eam perduxit (.1. crucem & paffionem eius.)

Interrupit mare. & perduxit eos, & ftatuit aquas quafi in vtre Iam incipit nūmerare mirabilia que illi & nos obliti fumus, in patribus noftris facta. Mare enim Eft Mūndus allegorice & confufio profperitatis & aduerfitatis. Et per medium illarum duxit fanctos Apoftolos & martyres patres noftros in cęleftia regna: Et ftatuit eas, vt non poffent illos obrūere vtrinque. Nec profperitas a dextris nec aduerfitas a finiftris. fides enim eft vter ille: qūi iftas aquas cohibet & eis imperat vt ftent & non noceant. '& facit fpiritu fuo iter per medium illarum Sed & nos quoque fic perduxit & perdūcit in baptifmo: Ait Apoftolus [*1 Cor. 10, 1 f.*] omnes baptifati funt in nube & mari: que funt baptifmi duo fcilicet flaminis & fanguinis. Nubes enim fidem fignificat, que eft baptifmus flaminis Et Mare perfecutio. que eft baptifmus fanguinis

Vnde Sequitur **Et deduxit eos in nube diej & tota nocte in illuminatione ignis.** [*Am Rande rechts*: Vtrunque enim n . . fimul neceffe eft [mif ?] imp. . | ri. licet tunc n . . nifi fucceffiue fieri poffet] Hęc eft [*Als hier einzuschalten am Rande links:* Chriftus in carne dux nofter. Caro eft nubes & columna ignis .1.] fides Chrifti. Ipfa enim eft Nubes, ipfa columna ignis Dies autem & nox idem fcilicet Sapientia carnis, quam diem & noctem Iob maledicit Quia facit videre bonum carnis Et fic eft dies. Et malum fpiritus non videre Et fic eft nox. In vtroque enim fides dux noftra eft: ne bonum carnis fequamur & vramur per diem concupifcentie, neque fequamur malum fpiritus. Et difficilius eft nubem quam columnam fequi: quia plura illicia habet dies quam nox : bonum quam malum. poteft etiam fic accipi. Vt dies profperitas. Nox aduerfitas fit in hac vita: in vtroque enim fidem fecuti funt fancti dej patres noftri

Interrupit petram in Eremo. & adaquauit eos velut in abyſſo multa. Hoc fęcit Quando legem reſolüit duriſſimam ſecundum literam in ſpiritualem intelligentiam copioſiſſime effluentem Sic enim per paſſionem Chriſti Sciſſa eſt petra oreb & dedit aquas copioſiſſime. Vt experientia patet Quia tot expoſitiones ſuper vetus teſtamentum. quis numeret? Inde enim & Euangelium totum emanauit. Quia Euangelium latuit in lege. nec videbatur: ſicut Aquę in petra: vſque dum Crux Chriſti eam Scinderet & interrumperet

Blatt 134[b], *d. i.* **133[b]: Et eduxit aquam de petra. & eduxit tanquam flammam aquas,** Hic non dicit. adaquauit eos: Quia repetendo alias aquas videtur inſinuare: Quia ſcilicet populos credentes eduxit de petra ſciſſa: Chriſtum enim reſoluit in populos plurimos & in tot flumina, quot ſunt Eccleſię: omnes enim ex Chriſto orti ſunt. percuſſo in morte omnes a petra petręj ſunt. Similiter omnes ex lege nati ſunt. Quia verbo dej geniti ex Scriptura ſancta: que vt dixi petra fuit & eſt, omnibus incredulis & ante paſſionem Chriſtj Igitur oculis videmus iſtud miraculum dei per orbem. Quod ex Chriſto & Euangelio naſcuntur plurimi fideles. Et tamen Ecce ſicut illi

Et adhuc appoſuerunt peccare ej: in iram excitauerunt excelſum in inaqüoſo, [*Am Rande links:* . . ſſio: tam mentis quam loci] Quia iſto viſo, non ceſſamus male viuere. & ſemper adhuc ſumus generatio incredula & praua declinans in noſtram vanitatem. dimiſſo verbo & opere dominj: quaſi falſum & nihil ſit. Et quod peius eſt

Et tentauerunt deum in cordibus ſuis, vt peterent eſcas animabus ſuis [*Am Rande links:* . . riſtum in carne tentauerunt ſuper iſto. quando . . cordibus ſuis petebant .t loqueretür eis pla- . . ntia ſecundum carnem . . od cum nollet male .e eo locuti ſunt dicentes .ünquid ille nos poteſt .aſcere? & contempſerunt . . . . um cum ſuo manna. Ita & . . . modo, qui ex ſuis prelatis volunt mollia audire ſecundum eorum ſenſum placentia: Si non audiunt, negant obedientiam . llis. & deum in eis . . . eſſe. dicunt. Nunquid iſte . . prelatus eſt aut dignus . . . eſſe: qui non poteſt condeſcendere Sed rigidus eſt ꝛc] Diuerſe tentari Deum: Hoc verſu dicit.

Quia tentare in cordibus aliud eſt quam tentare in verbis. filii autem Iſrael ſemper in deſerto dubitabant: ſe per manum domini eſſe eductos, immo non crediderunt. Ideo dixerunt Exo. 16. Vtinam mortũi eſſemus per manum dominj in terra ęgypti (.Ecce dominum in egypto remanſiſſe credunt. & non ſecum eſſe.) Cur induxiſtis nos. Ecce non dicunt, dominus induxit nos Et eiuſdem .17. Cur feciſtis nos exire de egypto. Et Numeri .20 Cur induxiſtis Eccleſiam Domini in ſolitudinem .ꝛc. In iſtam incredulitatem venerunt ex ſenſu humano arguentes. Scilicet. Si dominus eſſet nobiſcum. & ſi per manum domini eſſemus educti: Nunquid ita fame & ſiti laboraremus? Nunquid ſic omnibus egeremus? Si dominus feciſſet, ſine dubio haberemus omnia que vellemus. & eſſemus in terra lacte & melle fluente. ſicut nobis promiſit. Nũnc autem cum omnia contraria ſint, non eſt veriſimile. quod nos dominus eduxerit, Sed vos eduxiſtis nos. Vnde dixerunt Exo. 16. Eſt ne dominus in nobis an non? Et Nũmerj. 16. irridens Moſen Core dicit Reuera induxiſti nos in terram, que fluit riuis lactis & mellis ꝛc Igitur quia ſpiritualia non ſapuerunt: nec fidem habuerunt in domino: Voluerunt omnia habere & fieri in preſentia: Dominus autem voluit eos erudire ad fidem per hoc quod diſtulit eos inducere in terram. & per deſertum duxit. Et illi omnia ſtatim exhiberi ſibi expectabant: quecunque optabant ſecundum ſuum ſenſum: aut dubitare, an dominus eos eduxerit Quare recte dicit. in cordibus eos tentaſſe dominum, quia dubitabant ſiue potius non credebant donec dominus eis daret, ſecundum quod ej prefiniebant ipſi: determinantes, qũid vel quando vel quomodo daret [*Am Rande links:* hoc enim eſt tentare dominum.] Et ita licet ad Moſen verba ſũa dirigerent, tamen per hoc indirecte deum tentabant

O quam fęcunda ſunt iſta. quam plena eruditionis: O quam multi ſimiliter faciunt & non putant rident & vituperant iſtos, cum ipſi multo peius eadem operentur. Et vide hic iram Quod quando deus exaudit ſecundum noſtra deſyderia & vota: mox ſimul ira ſequitur. & non proſperantur quibus ita largitur.
Vt autem iſta myſtice capiantur Oportet conſyderare populum iſtum, tanquam eſſent animę exute. & ſpiritalem cibum petentes

& comedentes. Nam ideo & ps. non ait ſimpliciter. vt peterent Eſcas ſibi: ſiue corporibus ſuis Sed animabus ſuis, vt oſtendat ſe in ſpiritu loqui principaliter: de Eſca ſpirituali: quam anima comedit. Igitur. pro primo Notandum. Quod Manna eſt verbum Sancti euangelii, quod pluit dominus per cęlos .1. Apoſtolos. ſuper totum mundum & omnes homines

Blatt 135a, *d. i.* **134a:** exiſtentes in deſerto huius mundi: quod nec ſeri nec arari poteſt. & nihil gignit. Inſuper nec aquam habet ad bibendum: omnia Hęc ſecundum ſpiritum. de anima intelligi debent. Sed Hoc manna, Hoc verbum ſalutis. Hoc ferculum: quod ſolas animas reficit ad ſalutem: Non omnibus placet, nec omnes ſapiunt ipſum: licet omnes audiant: Quia alii ſunt Spine, alij petroſa, alii ſecus viam: In quibus hoc ſemen non fructificat: Sicut illis manna erat nauſea figuraliter: Sic iſtis euangelium est Nauſea in ſpiritibus eorum. Et Inde ſequitur quod petunt & querunt Carnes. pro iſto manna: [*Am Rande rechts:* Carnes] E ſ t a u t e m C a r o H i c o m n e : q u o d a n i m a l i s h o m o c o n c u p i ſ c i t : f a ſ t i d i t o ſ p i r i t u : I d e o l a t i ſ ſ i m ę i n t e l l i - g e n t i e E ſ t i ſ t a H i ſ t o r i a.

primo itaque faſtidire euangelium cęleſte. & petere carnes. Eſt requirere. doctrinam que carni placet. Vt Apoſtolus .2. timo .4. ait. A veritate quidem auditum auertent: ad fabulas autem conuertentur. Sanam autem doctrinam non ſuſtinebunt: Sed ad ſua deſyderia coaceruabunt ſibi Magiſtros prurientes auribus. [Ecce *ausgestrichen.*] Hee ſunt verę carnes. quibus animę inflate ſenſu carnali & ſua prudentia: paſcuntur in deſyderijs. Hoc quidem Iudęi vſque nunc faciunt: quod olim figurarunt: Vnde Iſaie .30. loquimini nobis placentia. Et ps. 54. ſecundum Heb. Contaminauerunt teſtamentum eius, leniuerunt plusquam butyra os ſuum. Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum & ipſi ſunt Iacula: Exponunt enim & docent omnia carnaliter intelligenda. ſecundum pacem & ſuauitatem huius vitę. Ideo comedunt carnes [*Am Rande rechts:* Contra hanc vanitatem & m . . . . cium precipit eis . . . . [*Ephes.*] .4. Iraſcim . . . & nolite pecca . . Et Iſaie 30. lab . . eius repleta ſunt in . . . natione & lingu. eius. quaſi ignis deuorans]

Hos imitantur heretici: & omnes adulatores in sermonibus. immo omnes qui tales audiunt & requirunt. Quia suos sensus docent & omittunt humiliter sentire cum aduersario suo in via. Quam apte autem. non ait volucres vel aues Sed carnes & volatilia. Quia talia dogmata sunt vere caro ipsi carnali anime: Qualis enim est Esca eius talis & ipsa est. Et experientia ostendit. Quod verba sunt volatilia Volant enim in aere circum tabernacula eorum (.1. circa aures & corpora eorum.) Sed & cogitationes tales sunt volatilia in cordibus eorum

Secundo Hoc religiosi sibi signent ne dominum tentent. primo si aliquid eis a prelato precipitur: quantumcunque sit vile vel magnum. Si ej fuerit aduersum, non statim resistat. Sed videat: an noceat ej vel deum offendat, Quod si non. Sed magis prodesset & meritum perficeret. statim consentiat aduersario isto: Quia est Manna de cęlo. Quod licet primo nihil sapiat. & nausea sit: postea tamen erit in omne delectamentum in conscientia cum perfectum fuerit Quod si fastidiat illud. & petat sibi precipi & iniungi: quod sibi placet: Talis sciat quoniam ad hunc versum pertinet. Et petit escam anime sue carnalem Et ratio est. Quia est in inaquoso. habet enim spiritum vacuum & aridum. ideo fastidit spiritualia & appetit carnalia (.1. sibi placentia. Vnde Regulariter Notandum

Quicquid audimus quod nobis placet: suspectum esse debet. Et econtra. Quicquid audimus quod nos offendit atque durum est, suscipiendum est Quia sic Euangelium habet nomen & verbum dej Quod Sit aduersarius noster. Quare omni aduersario nostro in via consentiendum est Aduersatur enim nobis secundum carnem viuentibus & volentibus & sapientibus: Sicut Diabolus est aduersarius noster secundum spiritum viuentibus & sapientibus: Quia vts dictum est. precipitur Nobis. Irascimini: & ps prece. Reliquijs ire accingeris: Ne & ipsi diuidamur ab ira

Blatt 135[b], *d. i.* **134[b]:** vultus eius & petamus carnes. Igitur. Ea que sonant iram contra nos, aduersa & aspera nostro sensui. amplectamur. Amplectemur autem nunquam. nisi nosipsi nobis intus irati fuerimus & displicentes.

Sic enim fiet. vt alterius iram facile ſuſtineamus, cum eum nobis foris conſentire contra nos viderimus. Qui autem ſibi placet, & non iraſcitur non facile ſuſtinet. ſibi aduerſa dici & precipi. Quia ſe indignum reputabit. Sed dignum mollioribus. Quę & petit. Quia volunt etiam laudari. Ideo videmus Hodie. Quomodo circunquaque volitent tituli laudum & pompa inſcriptionum & appellationum, quas deus iratus induxit ſicut volatilia pennata: Quia volunt hęc & requirunt, Sapiunt enim iſta. Manna autem frigidum & minutum & candidum faſtidiunt, Nolunt enim humilem & aſperam veritatem ſibi dici. Non ſapit illis licet candidum & verum ipſum reputent

Tercio ſicut de ſenſu auditus dictum eſt. (de quo proprie myſteria iſta dicuntur) Ita de ſingulis alijs ſenſibus dicendum eſt. Quibus enim precipitur videre, meditarj & reſpicere opus dei, & conſyderare opera manuum eius: Manna datur. Qui autem iſtis omiſſis: ſũa ſequuntur & qũerunt, non quę Iheſu Chriſti: ipſi carnes querunt Vnde & huic adũerſaria ſunt ſũſcipienda: & placentia reſpuenda. Ne dominus iratus det ea que volumus. ſicut hodie fit, tradens in deſyderia cordis eorum Vt videant que volunt & habeant. Sic in religioſis ſimili modo. Quecunque volunt videre loqui facere ſibi placentia. & non ſuſtinere dominum in his: que ſibi precipiuntur aduerſa iterum hic argũũntur Quorum heu hodie vel maior vel ſolus eſt numerus.

Quarto poſſunt Hic tangi hij qui hodie philoſophorum opiniones. & poetarum fabulas & Iuriſtarum lites preponunt Sancto dei euangelio. quod faſtidiunt & totum ſtudium Scripturę. Quid enim ſunt rationes pro & contra. quam volatilia pennata: dum non quod debent Sed quod volunt. audire, docere defendereque volunt. His omnibus Iuſtus deus dat quod volunt, vſque ad nauſeam. donec egrediatur per nares

Quinto. alii aurum, alii veſtes, alii delicias alias mundi & carnis. querunt omnia enim hec ſunt volatilia ſecundum ſpiritum. & Eſca carnalis carnalium

Sed reuertendo ad textum videndum: quomodo iſti omnes tentent dominum Chriſtum Et de antiquis Iudęis planum eſt quia textus exprimit: Secundo ipſi in Chriſto idem fecerunt in carne

apparente: Quia ſignum ab eo querebant de cęlo. volentes ſcire an vere eſſet Chriſtus dominus Et alibi dixerunt. Vſquequo animam noſtram tollis. Querebant enim ſignum. quod ipſis placuerat eligere: cum vidiſſent multo maiora. Et Apoſtolus. 1 Cor. 1. Iudęi quidem ſignum querunt. (.ſcilicet ſecundum ſuum ſenſum carnale aliquod & carnaliter non contenti. tam magnis operibus & mirabilibus in ipſo & Apoſtolis viſis: Quare de ipſis totus ps intelligitur primo: Quod obliti talium ac tantorum operum Quę etiam videbant aliud querebant & tentant vſque hodie. Sed non datur eis aliud ſignum. niſi Ionę prophetę. dicit itaque Tentauerunt deum (.1. Chriſtum.) in cordibus ſuis. vt peterent. Eſcas animabus ſuis (.1. verbum & opus quo ipſorum ſenſus delectaretur & cor carnale paſceretur in ſtulta conſolatione temporalium

Eodem modo: Iuſtitia & manna & opera humilitatis que eſt omnis Iuſtitia: Eſurire autem Iuſtitiam & comedere eam: Eſt Manna comedere Iohan. 4. Meus cibus eſt ꝛc. Quare eadem faſtidire: & opera carnis querere & iniquitatis & vanitatis Hoc eſt coturnices comedere Quare recte Apoſtolus Interpres huius figure dicit Ne ſimus concupiſ. vts

Blatt 13.ᵃ, *d. i.* **135ᵃ:** [*Hoch oben in der Mitte:* ſicut illi de veritate] Et Male locuti ſunt de deo (.de Chriſto vſque hodie.) dixerunt. Nunquid poterit deus (.non quod ipſi eum ſic nominent. Sed propheta: quia de eo ſic loquuntur, qui eſt deus. licet deum eſſe negent.) parare menſam in deſerto? .1. Nunquid ille eſt deus? q. d Non Quia ſi eſſet: vtique daret nobis in hac vita menſam & quecunque volumus. Nos enim dej populus ſumus: Ille autem Deus non eſt: ideo non poterit nobis dare. Si autem daret eis dominus vt volunt, tunc vtique in eum crederent. Sed non dat. ideo iſta eorum tentatio ſtat vſque in hunc diem. Quod Chriſtum non pro deo accipiunt, niſi eis oſtendat ſignum a ſeſe electum & carnem det (.1. carnale impleat votum illorum.) ac ſic probet illis ſe eſſe deum. Tot enim ſignis & operibus non moueri ad fidem diūinitatis ipſius & aliam probationem expectare ſecundum ſuum deſyderium: vt omnia alia irrita & nihil fiant. hoc vere eſt Chriſtum tentare ſuper carne

danda. Vnde & ipſe iratus dat eis carnem. licet aliter quam petijſſent ſcilicet volatilia pennata (.1. doctrinas carnales de Meſſia· & per has occidit & impedit eos vt .infra .dicetur

Quare nunc figuram Inſpice. dedit illis manna, quo contempto aliud requirebant ſignum a deo. quo deum addeſſe [*so*] intelligerent: quaſi ideo Manna non fuerit ſignum a deo. quia eis non placŭit & viluit: Si enim magnum illud putaſſent, a deo fuiſſe crediſiſſent, Nunc autem a deo non eſſe putabant, nulla alia cauſa: quia eis nihil eſſe videbatur. deum enim magna dare eſtimant omnes. Magnum autem non putant, niſi quod ſecundum carnem magnifice placet Ita & modo faciunt, contempto vero Manna ſcilicet Euangelio: quo dominus ſe deum illorum abunde teſtatus eſt: aliud requirunt. ſcilicet carnes Hoc eſt carnalem gloriam & voluntatem [*so*]. Et ita petunt ſibi aliam doctrinam dari a deo: ſcilicet eam: que Chriſtum predicet, qualem ipſi ſomniant & cupiunt futurum. Cum potius animas ſuas odiſſe deberent. & non eis tales eſcas ſibi petere Has autem quia non dat non confitentur illum verum deum. Et interim Euangelium faſtidiunt, & parum reputant

Sic Apoſtolus Heb 2 & alijs. c. hanc figuram aperit ex ps. 94. Hodie ſi vocem eius audieritis (.1. manna euangelicum.) nolite obdurare corda veſtra (.faſtidiendo illud & expectare aliam doctrinam & vocem. carnaliter Chriſtum predicantem.) Sicut in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto. Vbi tentauerunt me patres veſtri (.ſcilicet vt peterent eſcas animabus ſuis, vt hic dicit. Ergo ne efficiamini ſicut patres veſtri generatio praua probauerunt & viderunt opera mea. Et tamen adhuc tentauerunt. Sic enim A tempore Apoſtolorum vſque modo faciunt. Quia viderunt opera eius & vident eius Euangelicum Manna vbique ſpargi & populos credere. denique ex propria confeſſione eorum hic ſequitur.

Quoniam percuſſit petram & fluxerunt aquę: & torrentes inŭndauerunt. Hoc eſt fatemur quidem illum eſſe paſſum & percuſſum: Et inde multos populos fluxiſſe ad eum. Non enim potuerunt nec poſſunt Iudęi negare. Quin Chriſtus paſſus ſit & tot populi ad eum fluxerint. & ex eius fide. torrentes feruen-

tiſſimorum martyrum eſſe natos. Sed adhuc tamen non credunt. Quia pertinaces ſunt in ſua petitione. & adhuc requirunt Eſcas animabus ſuis (.1. ſecundum deſyderia carnalia, doctrinam de deo audire

Blatt 13.[b], *d. i.* **135[b]:** Et Dicunt, licet iſta videamus ita eſſe, Sed nunquid ideo deus eſt? Non vtique. Quia non poteſt dare nobis Eſcam noſtram. Si enim poſſet, daret. Ideo. Nunquid poterit & panem dare [populo ſuo *ausgestrichen.*] aut parare carnem [in deſerto *ausgestrichen.*] populo ſuo? Q. d. Videtur quod non. Quia nec nobis. qui deum colimus dat: ſi enim deus eſſet, nobis daret, qui vtique deum colimus Sed nec ſũis cultoribus quidem dat. Quia omnes in paupertate & ijs que ſecundum carnem ſunt carent, in cruce & malis mundi aſſidue iactati. Ecce Ecce Hoc eſt ergo Quod Iudeis ſignum querentibus: Chriſtus Schandalum predicatur. Quia cum nec illis nec nobis Chriſtus Carnalem det Eſcam. (.1. carnaliter de Chriſto & regno & gloria eius ſapere, docere, audire, non credunt in eum. Sed tentant vſque hodie. Et credibile eſt olim in figura ſimilimodo fuiſſe factum, quod hii qui ſapiebant manna. facile ſuſtinebant carnis penuriam. Et illos impacientes ſimiliter in domino ſperare monebant At illi erumpentes. Quid dicitis? Si deus nobiſcum eſſet: vtique nobis prouideret: Nunc autem quomodo credemus. cum nec vobis nec nobis parare poſſit menſam & carnem? Si enim poſſet: quomodo non faceret? Et ita ceciderunt in dubium & diffidentiam immo ex impatientia in incredulitatem: ſicut & iſti hodie.

Ideo Audiuit dominus & diſtulit. Hoc certe nunc quam maxime impletur. Quia differt eos ab introitu terre promiſſionis vere iam per multos annos. Quia vt ſequitur. **Et ignis accenſus eſt in Iacob: & ira aſcendit in Iſrael** Tunc quidem realis ignis. Sed nunc ſpiritualis ſcilicet Zeli & irę. quo in anima ſunt conſumpti magna pars. ſed extrema (.1. nouiſſimo tempore Synagoge [*Am Rande links:* . . a & nunc tradit . . s in deſyderia . . rdis ſui, vt ex . rdeſcant in con | . upiſcentijs carnis | Ro. 1.]

Quia non crediderunt in deo, nec ſperauerunt in ſalutari eius Manifeſte hic de Chriſto loquitur in quem tunc neque nunc credunt aut ſperant

Et Mandauit Nubibus (.1. Apoſtolis.) **deſuper: & Iannas cęli.** [*so*] (.1. predicatores Euangelii, ſeu Scripturas prophetarum **Et pluit illis manna** (.1. verbum Chriſti) **ad manducandum** (non nauſeandum, faſtidiendumque Sed manducabilem [*so*] & ſaporoſum.) Et panem cęli dedit eis, panem angelorum manducauit homo. Cibaria miſit illis in abundantia Hęc quidem fecit in primitiua Eccleſia. Sed illi faſtidierunt: alii tamen comederunt: ſuper vtroſque tamen plũit. Sicut & vſque nunc. Manna . n . prima ſignificatione eſt ipſum euangelium.

Sed ſatis de Iudeis: Nunc quomodo Heretici & alii ſimiliter dominum tentant in iſta figura. Sane regulariter: Quicunque non eſt contentus: de euangelio & verbo dej ſemel· per mundum predicatum. & tot martyrijs ſanctorum confirmatum: Et audet aliam doctrinam & ſapientiam erigere: Reſpuens audire. libros Apoſtolorum & maiorum Eccleſie, inflatus ſenſu carnis ſuę. Hic horribili temeritate tentat Deum. Sic enim Heretici Chriſtum negant .1. veritatem in Eccleſia & per conſequens Chriſtum quoque: aliam querunt veritatem. & ſuo Iudicio meliorem & ſaniorem. ac ita querunt, vt eam que in Eccleſia eſt faſtidientes, cupiant nihil eſſe & videri Ac ſic facto dicunt, Niſi deus oſtendat nobis: iſtam eſſe veram ſententiam & verum Euangelii, non credimus. Immo quod peius eſt: dicunt ad verum deum & de Chriſto quem repulerunt a ſe. & qui eſt in Eccleſia. Quis dabit nobis ad veſcendum carnes? Q. d. Non eſt apud Eccleſiam Chriſtus: quia non dat ibidem veram doctrinam: quam nos reputamus veram eſſe ſcilicet noſtram. Cum tamen ſit vere. Carnes (.1. ſenſus inflate carnis ſue

Blatt 136a: Omnes enim Heretici & ſuperbi & diffidentes: Hanc habent conditionem. Quod non contenti de ijs, que expreſſa continet Scriptura: & manifeſta agit practica Eccleſię, aliter inſuper etiam ſibi volunt probationem illorum fieri. Vt vulgo dicitur. *Got sall eym Idlichen eyn besunderns machen.* Adeo increduli & rebelles ſunt. vt potius omnem ſcrip negent aut corrumpant. & contra tot generationum Eccleſiam pugnent: quam ſuum ſenſum captiuent in obſequium Chriſti. Omnia reuocant in dubium & in queſtiones: que per tot ſęcula ſunt ſeruata. & pro quibus tot

martyres occubuerunt. Et eorum reuocationi volunt: deum consentire: ac nouam & aliam probationem ab Ecclefia expoftulant parati alias eam negare Effe quod eft. Habere quod habet. & poffe quod poteft. Sed quam Iuftiffime domine Ihefu Chrifte tu tam nephande fuperbie irafceris. Si enim tu cuilibet nouum euangelium deberes ftatuere: & vnicuiufque [*so*] tentationi & fcrupulo fatisfacere. atque fic fatiffacere, vt fcrupulus & opinio illius auctoritate tua confirmetur: tuum autem verbum mutetur ad votum cuiuflibet in illud offendentis. Quid fieret? Nullam Ecclefiam haberes, tunc vere non effes deus. At nunc tu deus qui non mutaris. Et illi potius non populus tuus: qui debent & nolunt mutari in fenfu fuo & confentire aduerfario fuo: ideoque fchandalifati in verbo tuo & manna naufeofi dicunt male de te. Nunquid poterit carnem parare populo fuo (.1. nunquid ille qui in Ecclefia dicitur effe. illos doctrina pafcit? q. d non eft ibi: ergo nec doctrina eius Sed apud nos. Sed tu Refponde illis pro me: Nunquid vos manna meum fapuiftis? Nunquid vos cęnam meam guftabitis? Non populus meus vos Et ego non deus vefter,

Igitur Nolle credere. & omnia in dubium reuocare. ac fic nouam Doctrinam expectare: hec eft grauiffima tentatio dominj. Caue ergo o Homo. Sed humiliter difce fapere & ne nouus author tranfgrediaris Limites quos pofuerunt patres tui: Sed Interroga patrem tuum & dicet tibi: Spiritum enim legis, pofuit deus non in literas in papyro pofitas, in quas hęretici confidunt. Sed in homines officiis & minifterijs prepofitos. vt ex illorum ore requiratur: Alioquin quid facilius diabolo quam feducere eum, qui fuus Magifter effe nititur in Scripturis? reiecto hominis minifterio? Vnum verbum male intellectum. In tota Scriptura confufionem facere poteft.

Eodem modo de religiofis. Qui veritatem & obedientiam tentant. Dum cuilibet proprium preceptum & ftatutum figendum & mutandum putant. Sed quia hoc modis multis faciunt: quis per fingula poteft enumerare? In genere itaque dicam. Quod Quicunque non odit animam fuam & abnegat feipfum. Et Vadit in caftellum, quod contra fe eft. Confentitque aduerfario. Hic petit Efcas animę fuę. (.1. petit aliquid. quod fuam animam de-

lectat. Cum autem nobis nihil propius, nihil intimius ſit quam anima noſtra, Nihil ita timere, nil ita ſuſpectum Habere. quam animam noſtram, ne forte caput exerat improuiſe. Et eius ſequamur concupiſcentias: relicto verbo & mandato dej & prelatorum. Sic enim Apoſtolus exponit 1. Cor. x. Non ſimus concupiſcentes malorum: ſicut quidam illorum ꝛc Ergo Carnes petere pro Eſcis animabus ſuis, Hoc eſt concupiſcere mala. patet conſequentia ab Expoſitione Apoſtoli

Blatt 136[b]: Quare ſequitur: quod appetere

{ vindictam
gloriam
diuitias
voluptates
ꝛc }

eſt Eſcas petere: relicto verbo dej: Et ita tentatur Deus in patientia ſua ꝛc Maxime quando ex pertinacia & certa ſcientia fit. Quia Scire dej preceptum: & tamen voluntarie contra ire: Quid eſt aliud quam deum negare eſſe Vel tentare an ſit & videat?

Et Tanſtulit [*so*] **auſtrum de cęlo: & induxit in virtute ſua Aphricum** Non placet hoc loco. Lyre. & ſtapulenſis gloſa: Quod alius ſit auſter & Aphricus aut certe, quod vnus ſit per dominum amotus & alter adductus. Nec valent eorum motiua. Quod Aphricus illis ab occidente. auſter autem a meridie fuerit: Quia etiam ſi auſter flaſſet nihil prohibuiſſet volucres: Ergo ſine ratione dicitur amotus. Quare rectius Aug & Caſſio: ſequentes. dicimus: eandem ſententiam gemina oratione exprimi in iſto verſu, vt frequens eſt mos Scrip. Eſt ergo ſenſus. De cęlo ſcilicet aereo tranſtulit, ſcilicet ad eorum caſtra tranſmare. auſtrum. & in virtute ſua: quia miraculum fuit. & non opus humanum aut naturale. induxit Aphricum

Et pluit ſuper eos ſicut puluerem carnes: & ſicut harenam maris volatilia pennata. Satis iſta ex dictis patent. Quia per ventos iſtos ſignificantur ſpiritus. qui inflant tales doctores eorum mendaces, quos deus in ira ſua in illos tranſfert. ſicut ait Apoſtolus. Mittet illis deus operationem erroris. Et quadringentorum patet exemplum. Quando Micheas propheta recitaũit.

Quomodo deus ſpiritum mendacem miſit in os omnium prophetarum Achab. (*2 Chron. 18, 21.*) Et illud Nota. Quod Hic locum Scribit venti vnde proceſſerit. in quo ſignificare videtur. hunc non eſſe a deo: Sed de cęlo a ſpiritalibus nequicijs in cęleſtibus, Nam Spiritus dej in Scripturis. non definitur loco, Sed dicitur. Qui producit ventos de thezauris ſuis (.1. occultis & in nominabilibus [*so*] locis. Et Iohan. 3. Neſcis vnde venit aut quo vadat. Quare illi habent auſtrum & cęlo. tamen hoc forte non probatur Quia & act. 1. venit ſonus de cęlo ꝛc Quicquid ſit Hic. Auſter ſignificat feruidum ſpiritum huius mundi. Quo accenſi Iudęi in cupiditate vanitatis ęſtuant & carnem pluunt ſuper caſtra ſua Nec hoc fruſtra addit propheta: Sicut puluerem. & ſicut arenam maris, Noluit dicere, ſicut ſtillas aut grana, vt indicet illorum doctrinam eſſe ſterilem. vt ſi quis arenam & puluerem ſeminaret: ita nihil ibi gignitur ſpiritualis fructus. Sed tantum grauantur ſterilia corda, ſterili ſemine. Chriſti autem doctrina ſtille & grana ſunt vt alibi

Et ceciderunt in medio caſtrorum eorum circa tabernacula eorum Quare dicta ſint volatilia ſupradictum eſt. Cur autem pennata? forte propter velocitatem & leuitatem. Quia velocius iſta audiuntur ab illis: quam verbum ſalutis: & facilius & leuius ea ſe ferre putant talia. [*Am Rande links:* ... & poete |..... rium ala|... pedibus fin|..nt caput|. um galero|.. Caduceum|.. manu ge|.... em. Quia|... ruo|] Vlterius Vide. Iſta volatilia cadunt In medio caſtrorum eorum: Manna autem extra caſtra verſus ſolitudinem: ad quod colligendum egredi oportuit populum: Hic autem manent & in medium illorum cadunt ſua ſponte Quid Hoc? Niſi Quia dogmata adulantia & ſenſum titillantia: ſinũnt hominem in carne manere. & non faciũnt exire extra caſtra portare improperium crucis Chriſti.

Blatt 137[a]: Sed manna euangelicum cogit exire corpus peccati & exuere hominem, exire de terra ſua cum Abraham. & obliuiſci domum patris ſui. alioquin colligi non poteſt. Vnde vſque hodie ad literam ſeorſum ſunt Eccleſie a domibus conſtructe, in quas populus conuenit ad verbum audiendum & manna colligendum: Vbi docentur. Quod ſicut domum ſuam foris relin-

quunt, ita & ſpiritualiter domum. carnem inquam relinquere debere.

Et Manducauerunt & ſaturati ſunt nimis: Et deſiderium eorum attulit eis. Non ſunt fraudati a deſiderio ſuo. Hic enim non nauſeant Sed auide manducant: vſque ad nimiam ſatietatem. & nauſeam. Et ſic deſiderium eorum repletum In quo miſeriam vanitatis experimur. Quia ſi carnalia non habemus faſtidimus ſpiritualia & nauſeamus. Sin autem habeamus. etiam ipſa nauſeamus. Nonne hęc miſeria Satietas carnalium voluptatum multo maiorem nauſeam habet: quam ſpiritualia guſtata & tanto maiorem. quanto intenſiores fuerint. Et ita vtrobique miſeri: Quia vtrobique nauſeant: in ſatietate carnis. & faſtidio ſpiritus. poteſt autem Hic etiam dici Quod ſaturati ſunt nimis (.l. nimia cupiditate comederunt. & valde ſeſe ſaturauerunt Qui enim Man, guſtare noluerunt, carnes latiſſima gula ſumpſerunt. Et ita modus voracitatis. & gulę hic exprimitur. Iam Nunc vade o homo qui rides illorum infidelitatem. Ecce tibi verum manna euangelium ſalutis plũitur tu autem miſer illud. multo amplius quam illi faſtidis & plenus nauſea ſuper illud negligis: Et tuas carnes voras & queris, commoda carnis tue & bona huius vitę: hęc cadunt quidem in medio caſtri tui & tabernaculi tui corporis ſcilicet. Quia audis, vides, tangis. que placent carni tuę. que non ſinũnt te exire illam ꝛc

Adhuc Eſcę eorum erant in ore eorum: & ira dej aſcendit ſuper eos Et occidit pingues eorum & electos Iſrael impediuit, Qua plaga ibi percuſſi ſint textus non exprimit: Sed dicit Nũmerj ſcilicet. xi. percuſſos plaga magna nimis: ita vt locus ille appellatus ſit Sepulchra concupiſcentię. Ibi enim ſepelierunt populum qui deſyderauerat carnes. Ita Iudęi & eorum ſequaces: eo ipſo percutiuntur in animabus, quo carnis doctrinam manducant: Et moriuntur in ipſa comeſtione. Quare recte dicit. pingues eorum. qui ſunt craſſa cupiditate carnalium bonorum pleni. Et electi (.qui ſecundum ſęculum. electiores & preſtantiores ſunt Chriſtiani enim reliquie Iſrael. Spuma & peripſima atque purgamentum huius mundi ſecundum Apoſtolum. Et opprobro-

brium [*so*] & abiectio plebis ſicut & caput eorum Chriſtus, Deſpectus & nouiſſimus virorum. illi autem electi & glorioſi in ſęculo. Vnde & Sap. 5. hii ſunt quos aliquando habuimus in deriſum & ſimilitudinem improperij. Quia Eccleſia foris Nigra eſt & Species eius abintus in Spiritu. Sed in hoc magis expediuntur a carne & mundo. illi autem impediuntur & implicantur in carnis & mundi retinaculis Dicitur autem deus illos impedire & illaqueare: Quia non expedit eos, in penam peccati Sicut Ro. 1. dicitur tradere in deſyderia cordis eorum. Sicut ergo illi figuraliter ſunt impediti & ſepulchris inuoluti: Ita & iſtorum animę mortuę: ſunt clauſi in corporibus ſuis: que ſunt vere ſepulchra concupiſcentię & in deſerto (.1. Synagoga a Chriſto derelicta.) Et in Hoc ſignificatur conſuetudo peccati & difficultas conuerſionis eorum

Blatt 137ᵇ: Quia plus eſt eſſe ſepulchrum quam mortuum, in iſto enim non habetur ſpes ps. 67. Eos qui exaſperant qui habitant in ſepulchris. Sunt enim pertinaces in ſuo ſenſu vt heretici & omnes ſuperbi carnaliter ſapientes.

In omnibus ijs peccauerunt adhuc: & non crediderunt in mirabilibus eius Hoc peccare eſt: Infidelitas: Quia manet in peccato, qui non credit in Chriſtum, ſicut illi faciunt omnes: & non monentur mirabilibus iſtis. Et eſt ſimilis locutio iſti Iſaie 9 & .10. Et adhuc manus eius extenta. Et Amos. 4. percuſſi vos & non eſtis reuerſi ad me dicit dominus: Quinque enim hic recitat plagas & ille. Et ille quater repetit idem. Et facile poſſent ad propoſitum applicari

Et defecerunt in vanitate dies eorum: & anni eorum cum feſtinatione ad literam non poteſt hoc intelligi de eiſdem ſcilicet qui percuſſi ſunt. Sed de illis qui eorum viſo interitu adhuc tamen non crediderunt Et ita ipſi quoque in vanitate mortui ſunt In ſpiritu autem eiſdem congruit, Quoniam qui non viuunt ſpiritu, habent dies tantum vanitatis Quia viuunt ſolum diebus tranſeuntibus. [*Am Rande links:* ps. 101. Anni tũi non deficient. Sic etiam & tuorum.] Sane omnium dies deficiunt. Sed malorum in vanitate, bonorum autem in veritate Et Hoc deficere. eſt vanitatem deficere dierum & perfici in veritate & ęternitate.

Quia ſuccedunt anni ęterni. poſt annos feſtinos huius temporis Qui autem ſequuntur verſus difficiles videntur

Cum occideret eos, querebant eum: & reuertebantur: & diluculo veniebant ad eum. Et rememorati ſunt, quia deus adiutor eſt eorum & deus excelſus redemptor eſt eorum. Et dilexerunt eum in ore ſuo: & lingua ſua mentiti ſunt ej. Cor autem eorum non erat rectum cum eo: nec fideles habiti ſunt in teſtamento eius (.l. timore ſeruili deum colunt Quamdiu puniuntur, quęrunt eum: Sed cum' ceſſat pena: obliuiſcuntur. Quia non amore Iuſtitię eum Inuocant. Sed timore corporalis penę: quod & multi Hodie faciunt In proſperis dei obliuiſcuntur. in aduerſis querunt. vt liberentur: Hęc autem omnia ſequuntur ad precedentia. Quia qui tantum carnem ſapiunt: certe propter mala carnis ſolummodo deum requirunt: & ideo magis ſua: quam deum diligunt. Et iſte eſt vſus dei & fruitio creaturę. Quando per deum queruntur creaturę: cum per creaturas deus ſit querendus. Et ſi haberent quod volunt, deum nihil curarent,. Hoc eſt ergo extremum vanitatis. [*Am Rande links:* que ſecundum Aug Eſt tota peruerſitas Sicut Samaritani ſimul dominum & idola colentes 4 Reg. vltimo. hoc enim eſt claudicare in duas partes ſimul deo & Mammone ſeruire & non toto corde] Scire ſcilicet deum eſſe adiutorem & largitorem omnium bonorum: nec ad illa poſſe pertingere niſi adiutorio eius, nec effugere malum niſi redemptione eius: & tamen adhuc illa preferre ej: & plus diligere dona quam datorem, plus timere malum illatum quam auferentem. Quid facit Hoc? Scilicet Cupiditas: quia non gratis & ſponte deo nouerunt ſeruire: Sed propter retributionem temporalem. Non enim habent amorem ſpiritualium. Vt propter illa deum colerent: que ſunt deus ipſe Quare Qui ſic deum colit, neceſſario mentitur ej: & cor eius non eſt rectum cum eo Sed curuum ad ſeipſum. Heb. Sic firmum cum eo nec permanſerunt in pacto ſuo, Hoc tunc & nunc agebant. Licet enim hodie Iudęi etiam moriantur pro lege ſua: ita vt videantur toto corde deum diligere: Tamen finaliter eſt propter bonum carnale & gloriam ſuam, quam ſperant in Meſſia ſua [*ſo*] futuram ſibi

Blatt 138a: Sane & in noua lege, timor de pena eſt Et tamen

non eſt timor ſeruilis: Sic .n. b. Hiero Arſenius*) & alij patres. Sancti, metu Geenne magna egerunt. Et dominus precipit dicens Timete autem eum qui poſtquam occiderit corpus ꝛc: hic enim abſtulit timorem ſeruilem dicens, Nolite timere eos qui occidunt corpus. Iſte enim eſt timor ſeruilis de malis huius mundi & experientię. Sed ille eſt de malis futuris & fide cognitis Et neceſſarius eſt talis. & ab Apoſtolo etiam perſuaſus: Suademus inquit hominibus timorem dej Igitur Timor, Amor, ſpes, odium, gaudium, triſtitia. omnia nuñc ſunt aliter quam olim ſcilicet ſpiritualium: tunc autem corporalium. Ergo recte dicit. Dilexerunt eum ore ſuo Quia non ſpiritualem amorem vel timorem habuerunt ad eum. Quia Cor eorum non erat rectum cum. Sed vts. Confitebitur tibi cum Benefeceris ej. Introibit enim in progeniem patris ſui (.1. fiet ſicut patres eius generatio praua.) Et ideo vſque inęternum non videbit lumen

Arguit autem Hic propheta eos qui ad dominum non currunt, niſi quando occidit eos ſcilicet ſeruili timore. Multo enim feſtinantius ad eum tunc currunt: quam Iuſti: Quia ex ſenſu aguntur. Quanto enim impenſius a deo receſſerunt in delectatione [*darüber:* proſperitate], tanto etiam intenſius accedunt in aduerſitate. Q̃ũia vt dixi vehementius ſentiunt ſua mala & bona. quam Iuſti: eo quod hii Inuiſibilia: illi autem viſibilia ſectentur. Experientia enim docet. quam horribiliter tremant Impii & mali. in fulmine, peſte aut alia mortis neceſſitate. quando tamen Iũſti ſęcuri & quieti omnia ſuſtinent. Vnde & De Behemoth dicit Iob. 41. Non parcam ej verbis potentibus & ad deprecandum compoſitis Sic prouer: 1. Mane conſurgent (.1. feſtinabunt) ad me & non Inuenient me. Sed ceſſante illa neceſſitate mox relabuntur ad ſolita. Sicut hic Iudęi

Ipſe autem eſt miſericors. & propitius fiet peccatis eorum. & non diſperdet eos. Et abundauit vt auerteret iram ſuam: & non accendit omnem iram ſuam. Iſti duo verſus cogunt nos. ad propheticum ſenſum intendere. Quia de futuris

*) Irmiſcher, Lutheri Comment. In Ep. Ad Galat. Tom. I. 218. II. 303 ſq. zu Cap. 12, 17 und 5, 3. Erl. Exeget. Opp. Lat. Vol. XX. 186 zu Ps. 130, 3.

loquitur Vnde ſine dubio vult propheta myſticare: quod olim deus non omnes perdidit. Sed reliquit aliquos de populo. Ita enim & hoc tempore (.ſecundum Apoſtolum.) Ro. 11. reliquię ſalų facte ſunt. & licet eũm in carne ambulantem multipliciter tentaſſent. atque occidiſſent Inſuper & diſcipulos eius, vt generatio tota digna videretur deleri. tamen non accendit omnem iram ſuam. Et ita conſonat myſterium cum figura. Quia ſicut tunc non omnes corporaliter occidit. ita nunc non omnes ſpiritualiter: hoc enim preuidit propheta in ſpiritu, futurum Inſuper abundauit vt auerteret iram ſuam. Quia promptus erat etiam omnibus ignoſcere mortem ſuam, ſicut in Cruce pro eis orauit. & poſtea per Apoſtolum penitentiam eis demandauit Et hoc fęcit Quia

Et recordatus eſt quoniam caro ſunt, ſpiritus vadens & non rediens, Sed non ipſi omnes hoc recordari voluerunt. Ipſe enim vidit, quoniam mortales ſunt & facile poteſt reddere vindictam: ideo potius miſericordiam obtulit: Semper enim deus plus quam nos ipſi fragilitatem agnoſcit, ideo promptior eſt ad miſerendum. quam nos ad petendum. Quando autem nos nolumus recordari quia: caro ſumus, non poteſt nobis miſereri, prohibente noſtra ſuperbia. Quod autem ait Non rediens vult intelligi ex virtute ſua propria, Ipſe tamen poteſt reducere illos

poteſt etiam accipi Quia. Recordatur deus. quoniam caro ſunt (.1. recordari facit) & ſic humiliati ſiunt apti ad miſericordiam dej. Duo ſunt mala noſtra. primum quod petimus gratiam dej: 2um: quod non recordamur aut agnoſcimus nos Indigere. Quia neſcimus, quam miſeri ſumus. Ideo Duplicia [*weggeschnitten:* ....] miſericordiam ſuam.

Blatt 138b: Quoties exacerbauerunt eum in deſerto: in iram concitauerunt eum in inaquoſo. Hoc autem maxime tempore Chriſti fęcerunt. Et nunc multo amplius. tam ipſi quam impii Chriſtiani. Quia non credunt ej. Et ſaltem ipſo facto tentant eum & negant ac ſic mendacij arguunt: Nihil enim ita deum prouocat quam incredulitas. quia hoc eſt directe. deum negare ac ſic idolatrare: Quia veritatem Dej non credunt. ergo nec deum. Qui enim non credit verum eſſe quod deus Dicit. ſimul deum eſſe non credit, cum ſit deus veritas & verax. O Miſeri nos quam

aſſidue facimus quod iſte verſus dicit. Vtpatet per ps. 94. Hodie ſi vocem eius audieritis nolite obdurare corda veſtra: Sicut in exacerbatione ꝛc Ergo omnis qui audit vocem domini. & tamen obdurat cor ſuum ad illam. ne credat vero corde. Ipſe eſt ſicut olim in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto: Hoc iam non fit Decies, Sed ſicut dicit. o quoties exacerbauerunt ꝛc

Et Conuerſi ſunt & tentauerunt deum: & Sanctum Iſrael exacerbauerunt. Sicut dixi illi verbo & corde. Nos opere verbo & corde: Quia ita viuimus corde, opere & ore: quaſi deus non eſſet, vel non ſciret, vel non poſſet, vel non vellet vindicare & retribuere. atque ſic vere tentamus veritatem & Iuſtitiam eius. Et Hoc totum inde venit Quia obliuiſcimur operum dei & beneficiorum ſicut & illi Si enim preteritorum exhibitio. eſt certitudo futurorum. Ergo qui preterita exhibita obliuiſcitur vel non curat. ſimul certitudinem futurorum amittit. ac ſic dubitat de promiſſis: quia oblitus eſt exhibita vtpatet in miſerrima experientia

Non ſunt recordati manus eius: die qua redemit eos de manu tribulantis. Hec certe verba maxime in noſtros mores. velut Sagitte potentis acute. De arcu Dei qui eſt lingua prophetę iaculantur. Nos enim vt ſepe dixi peius quam illi veteres Iudęi. obliuioſi facti ſumus. manus dej. que eſt filius patris qua nos in carne redemit De manu diaboli peſſimi tribulatoris

Hęc omnia autem facit incredulitas. Vnde & iſte ps totus ſecundum ſpiritualem literam loquitur de Iudęis. qui deum ſemper tentauerunt, in Chriſto: Non enim licet tanta viderent opera dej in illo: crediderunt. ita indurati: vt antiquorum in deſerto incredulitas vix figura fuerit: huius tam magnę & pertinacis incredulitatis iſtorum Vide enim Euangelium, quoties illum irritent & prouocent, quomodo negent opera dej in illo: Et quaſi non poſſit deus in illo ſaluare illos ita contempſerunt & male locuti ſunt de eo: qui tamen erat verus deus. Sic quidam de Saule nouiter vncto dicebant. Nunquid iſte poterit nos ſaluare? Ita hii. Nunquid iſte ſcilicet Chriſtus (.quem tamen deum eſſe non putabant.) nos paſcere & ſaluare poterit? Videtur quod non. quia pauper & abiectus & humilis incedit

Sicut posuit in ęgypto signa sua: & prodigia sua in campo Taneos Hic iam opus est diligenti Scrutinio: Videre quid ista signa significauerint ideo enim signa & non res, quia significant aliud: dicta sunt. Hoc primum notandum Quod sicut percussio petre: pluuia Manne & ductus per Mare significat Bona spiritualia bonis exhibita nunc per mundum manifesta: Ita iste plage, significant mala spiritualia malis & incredulis exhibita. Sed latissime possunt omnia disponi

Blatt 139a: .1. Et Conuertit in sanguinem flumina eorum: & hymbres eorum ne biberent. primo de Iudęis: quoniam in illos reciderunt omnia mala prophetiarum quas ignorantes impleuerunt. Cum itaque mysteria querimus: Hoc bibere Spiritualiter intelligi oportet quod ait ne biberent: scilicet secundum animam, Potus autem anime. Est doctrina. [*Am Rande links:* Qualis autem est doctrina eorum tales & ipsi sunt. Inde est & ager sangũinis quem emerunt triginta argenteis (.1. ipsimet regnum sanguinis & synagoga satane vsque in hodiernum diem acheldemach] Iustis est aqua sapientię salutaris, quę olim apud solos Iudęos erat fontes enim vnde hec flumina manabant erant prophete: Et ijdem Nubes: ex quibus hymbres descendebant. seu vt heb. Riuos eorum & hoc melius quia Ęgyptii non habent hymbrem. Nisi forte. Nostra translatio. mysticum, vt semper, sensum magis exprimat. Quia Synagoga est Nunc ęgyptus. Que habet hymbres doctrinas suorum Rabim. Quę sunt sanguis. primo Quia carnaliter Scriptũram & secundum literam mortuam exponunt, Mors enim per sanguinem significatur. Secundo quia per hanc occidunt animas ideo cruenta & sanguinea est eorum doctrina Isaie (*d. i. Ierem. 2, 34.*) Sanguis animarum in alis vestris (.1. contemplatiuis vestris doctoribus.) Et Isaie 1. Manus vestrę sanguine plene sunt [*Am Rande rechts:* Iude (Inde) enim s . . . | nunc Idumej | Sanguinei . p . . . | pleni per omnia |] Tercio Quia in Christum quem sanguine fedabant blasphemant & eius sanguinem pollutum ducunt, in quo sunt sanctificati. ideo dicit per prophetam [*ausgestrichen:* Sanguis te persequetur. (*Ezechiel 35, 6.*)] Eodem modo omnes heretici. suo sensu carnali mutant scrip. in sanguinem. vt anime non possint eam bibere

Iam nunc Allegorice: Qualis doctrina talis & populus: Qui erant aqua ſancta mutati ſunt ipſi quoque in ſanguinem: Sicut nos econtra ex ſanguine noſtro mutati in aquam mundam. Quia tranſmutat ſapientia in ſeſe.

Moraliter autem contra carnem loquendo pro ſpiritu: Mutatur aqua in ſanguinem Quando voluptas carnis in afflictionem & crucifixionem carnis mutatur. vt iam non poſſit nec delectet bibere ſicut aquam iniquitatem Iob. [*15*, *16*.] Vel quia facit agnoſcere animam quod voluptas quę prius vt aqua videbatur refrigerare: eſcam libidinis & ſitim concupiſcentie: ſit mors & ſanguis & occiſio animę: ac ſic horreatur

2 **Miſit in eos Cynomyam & comedit eos: & ranam & diſperdidit eos** Cynomyia Eſt canis muſca. Hic eſt Zelus & ſpiritus compunctionis, quem dedit illis deus vt non videant. [*Am Rande rechts:* Zeli enim n . tura eſt comedere ps 68 Zelus domus tuę ꝛc Et quia dicit: eos manifeſte de ſpiritualibus muſcis loquitur] Aculej enim muſcarum: ſunt emulationis puncture quibus agitantur illi: quod ſuus ſenſus non habet progreſſum. & aliorum habet profectum Et Hec plaga optime ſequitur primam. Quia prima eſt ſuum ſenſum ſtatuere: deinde pro eo litigare & contendere. Sic enim prouocantur in eo qui non eſt populus: & amaricantur contra alios. Iſte igitur canine Inuidię, punctiones amaritudines, lites & contentiones, emulationes. quibus intus agitantur. Heb. dicuntur hoc loco: omne genus muſcarum Vel ſecundum Lyram Et Venit mixtio (.1. diuerſi generis muſcę) Sic enim habet Exodus: & non tantum Cynomya. Sicut enim muſce volant, & pungunt & ſuſurrant: ita & in anima iſte capitoſe opiniones. preſertim in Scripturis ſanctis (vt Iudęi & Heredici.) vage ſunt & animam pungunt. & velut ſpiritus ſint eam mouent

3. Sane in Exo: Rana ponitur 2° loco: & Muſca pro tercia plaga. hic autem per oppoſitum Sed ordo parum refert. Niſi forte quia ex Zelo & contentione quandoque oritur

Blatt 139[b]**:** [*Oben quer über den Rand herüber:*

.3. .6. .9. .4. .7. .8.
Scyniphes, Vlcera, tenebre, pro quibus Erugo, pruina, ignis]

Loquacitas. quandoque econtra. Eſt igitur Rana Loquacitas & garrulitas earum rerum quas non intelligunt: Quod vitium eſt Iudęorum & omnium: qui ſuas loquęlas tantum audiri volunt: qui nihil ſpirituale loquuntur: quod deus agnoſcat. Sicut Rana non loquitur aliquid intelligibile: Sed tantum voce ſua auditui moleſta eſt. Et ſicut Rana in paludibus: ita illi in ſcripturis lacuoſis & non viuis morantur Hoc eſt in ſuis Thalmudicis. & noſtri in Ariſtotelis lacubus Heretici in ſuis authoribus.

4 **Et dedit Erugini fructus eorum & labores eorum locuſtę** 5 Heb. Et dedit Brucho frũctũs eorum Ergugo [*so*] Eſt aura noxia que & aurugo dicitur: que ſecundum Aug. Eſt occulta ſuperbia & ſpiritualis: teutonice *melthaw:* que valde nocet frugibus & vineis. [*Am Rande links:* Vel eſt popularis aura & vera aurugo bonorum operum ... Vide deus venit .. mundum, vt demones deijceret .. honoribus di . inis. Et homo nunc ... los eoſdem ſibi arro..t ſcilicet gloriari de... mo & Iuſtitia ....ſolius dej eſt. ... & illam quoque deij .. et tandem in aduentu 2º.] Ita Iudęi ſuam Iuſtitiam ſtatũentes ſuperbiunt & omnia polluunt Sed meo ſenſu abundans. dico quod iſte plage ſpiritaliter intellecte eandem rem in ſpiritu ſignificare poſſunt. ſcilicet corruptionem Scrip: Quia omnia que neceſſaria ſunt corpori in frugibus & vtilia. ſiue ſint, Eſca, diuitie, potus, amictus, decor ꝛc. omnia habet anima ex vna Scriptura. ſicut corpus illud ex multis petit: illa autem ex vna Scriptura omnia Vel ſaltem non eſt abſurdum multas plagas: illam vnam ſignificare: Igitur bene Dicit b. Aug. Quod fructus eorum (.1. opera Iuſtitię ſuę) corrodit erũgo (.1. ſuperbia qua in illam confidunt. Vel Erugo poteſt Schandalum intelligi: quo aura corrumpitur. Et Ierem (*30, V. 6.*) Omnes facies conuerſe ſunt in auruginem (.1. in ſuperbiam de Iuſtitia ſua Quod ſi Bruchus habetur. in eandem ſententiam facile cędet. Quia inutilis ſit Iuſtitia illorum per corroſionem illius bruchi . qui eſt vermis piloſus & extentis pilis & erectis velut ſuperbe iactans & oſtentas [*so*] illos.

Notandum autem quod in exodo iſta plaga non habetur. Sed tantum Locuſta pro octaua plaga. Quarta autem ibidem eſt Scyniphes, quas Hic omittit

Et Labores eorum Locuſtę: Laborant omnes Impii. & vias difficiles ambulant: Quia magnitudine operum volunt Iuſtificari: & ex operibus Iuſtitiam metiuntur. cum ſit in ſola fidej humilitate [*Am R. l.:* .... rbia: quam ſolam omittunt & in alijs ſe fatigant,] Licet autem Hic Labores hiſtorice accipiantur pro agricultura & fructu agricũltũre: tamen myſtice ſunt opera Iuſtitię illorum . quos [*so*] corrodunt & inutiles faciunt eorum Locũſtę . ſuperbe ſũę Iactantię

8 **Et occidit in grandine vineas eorum: & moros eorum in pruina.** 7 Hęc eſt. 7ma. in Exodo: Sextam autem omittit Quę fũit Veſicę & vlcera inflatũrę ꝛc Non autem in Exodo habetur, quomodo Moros in pruina occidit Occidere. dicitur vineas. Ergo viũũnt vineę, Vinea fuit Synagoga olim. Sed nunc occiſa & diſſipata: & quelibet ſynagogę ſeorſum vineę. De iſtis vineis in multis prophetis vaſtandis & deſolandis dicitur Quid igitur grando?

primo ſunt bonus grando: Iũſti ps. 17. Grando & Carbones ignis Alii ſunt mali. Grando & carbones ignis. Quia Mali ſunt indurati & frigidi in amore dei. Simul autem accenſi in amore mundi & igne carnis. Ediuerſo Boni ſunt frigidi & duri in amore mundi: & ſimul tam feruidi carbones in amore dej. Vtrunque ergo verum diuerſorum reſpectu. Vnde ſicut ipſi [*Unten am Rande quer herüber:* Sic enim deſurſum mittũntur (.1. ex dej vocatione.) boni grandines ſicut & ſtille & pluuię. Celi enim pluunt Ningunt & grandinant (.1. predicatores verbum dej.) Econtra Mali ex nequicijs ſpiritalibus in celeſtibus mittuntur ſicut & ſtille & pluuię male]

Blatt 140a: *) [*Oben am Rande quer herüber:* Sic Morus eſt quelibet Eccleſia ſicut Cypreſſus, Cedrus, Alia bona alia mala, Et alia pruina bona alia mala occidit Moros ꝛc] ſunt grando & carbones: ita opera & verba eorum Maxime tamen exempla. Quia ſecundum Aug ps. 119. Sagitte potentis acute cum carbonibus deſolatorijs ſunt verba dej cum exemplis ſanctorum. Ita per oppoſitum. verba hominum & exempla impiorum. Sunt

*) Vgl. den am Freitag 28. Juli 1876 früh 9 bis 10 Uhr gefertigten Lichtdruck dieser Seite in Band II.

Sagitte & carbones vaſtatores. Hęc autem exempla percuſſerunt Iudęos & vſque hodie, vt ceſſent eſſe vineę Chriſti. Et Moros eorum in pruina. eodem modo exponatur. quia eadem ſententia eſt. pruina enim bona eſt: alia mala. Hoc autem loco Quia moros occidit (.1. animas.) mala eſt ſcilicet verba vel opera ſuperba & frigida

8—9 **Et tradidit grandini Iumenta eorum: & poſſeſſiones eorum igni.** Heb. Et tradidit grandini paſcua eorum. & iumenta eorum volucribus. Non ſatis eſt Quod verbis & exemplis frigidis & pertinaciter obſtinatis in frigore charitatis & ſpiritus. occiduntur inſuper & Iumenta eorum (.1. corpora eorum ſubijcit illis.) vt ſcilicet faciant & laborent in operibus pertinacibus & duriſſimis affligentes ſeſe: & tamen ſine fructu. Quia ſi videas Iudęi & Heretici multa in corpore ſuſtinent & grauia: tamen ex mera duritia & pertinacia: Hoc eſt vere tradi Iumenta eorum grandini: Quia ſubijciuntur. operibus illis De doctrinis, duris, frigidis, pertinacibus: in quibus ſola ſpecies candoris & ſanctitatis eos ſeducit: Vt ſeſe bene & ſancte agere putent Quia grando candeſcit illis [*Am Rande rechts:* Similiter eadem do . . . . na eſt ignis & . . . . do. reſpectu di . . . ſorum: quibus ſu . ijciuntur. por . . . tes onera gra . . . & importab . . . .] Eodem modo & paſcua eorum: Quia duris illis & infrigidantibus verbis ſuis. deſtruunt ſanctam Scrip. & etiam paſcua Iumentorum ſuorum .1. corporum: quando ea non in gratiarumactione vero creatori & deo attribuunt Sed remouent a Chriſto tanquam non ſit largitor talium. Eodem modo. Iumenta volucribus (.1. demonibus) qui eos iſtis ſtultis operibus Iuſtitie ſuę pertinacis conſumunt & deuorant. Noſtra autem tranſlat. poſſeſſ. eorum igni non eſt in Exodo. Sed tenebre eſt nona plaga que hic omittitur. Spiritualis ergo eorum poſſeſſio: ſunt ſcientia, Sapientia, cognitio, intellectus affectus ꝛc omnia hęc deuorauit in eis ignis Zeli & Inuidie & ſic omnia ſunt eis combuſta

10: **Miſit in eos iram indignationis ſuę: indignationem & iram & tribulationem: immiſſiones per angelos malos. Viam fęcit ſemitę irę ſuę: non pepercit a morte animarum eorum: & Iumenta eorum in morte concluſit Et percuſſit**

omne primogenitum in terra ęgypti: primicias omnis laboris in tabernaculis Cham Hic vltima plaga deſcribitur & Inuoluit quintam. Exo. ſcilicet pecorum mortem. Deſcribit autem eam factam per miniſterium angelorum malorum. Et quod magis de ſpirituali loquatur, Indicat quia dicit morte animarum eorum Multum etiam differunt: ira & ira indignationis Quia ira indignationis eſt qua non ſolum temporaliter punit in corpore. ſed etiam in anima ſpiritualiter: Ideo ad magnitudinem illius mali exprimendam: ita repetit & ingeminat iram & iram ꝛc Hec eſt enim nouiſſima plaga: quia Iudęi ſunt deſtructi. Ipſi enim erant primogeniti. Quia legem prius quam gentes acceperunt. Sed Hoc totum ſecundum carnem. Quia facti ſunt nouiſſimi primi & primi nouiſſimi. Non enim ex electione gratię. Sed ex ſucceſſione naturę: erant primi ad populum dej

Blatt 140[b]: [*Oben am Rande quer herüber:*

primogenitum 2[x]	caro, ante ſpiritum:	Sic	Synagoga velut carnalis populus, cum ſuis ritibus fuit ante Eccleſiam ſpiritualem populum
	ſpiritus		Quia debuit ceſſare ſynagoga. veniente Eccleſia.

Und am Rande links besonders: Non prius quod ſpirituale Sed quod animale] Sic itaque deus omne primogenitum occidit: vt ſuſciperet primogenitum aliud offerendum ſcilicet ſpiritum: Caro enim ante ſpiritum: Et prior natiuitas carnis in ira quam natiuitas ſpiritus in gratia. Et per hunc illa tollitur Et occiditur. Quia iam non qui filii carnis naſcuntur. Sed qui filii fidej & promiſſionis. Igitũr. Occidi primogenita. Eſt reprobare & abiicere populum ſecundum ſucceſſionem carnis: Et qui huic reprobationi non acquieſcit, ſimul cum ea proijcitur: ſicut Iudęis contingit. Caro enim eſt primogenita ante ſpiritum. Et populus carnalis primogenitus ante populum ſpiritualem (.1. vetus ante nouum.) Hęc igitur eſt iſta horribilis ira

dej ſuper eos: quia deus eos omnino reprobauit ſecundum carnem: Et occidit ſtatum ſynagoge, & legem interfęcit. In qua tamen ipſi viuere ſeſe putant. Sed coram deo non viūūnt. Quod enim eorum ſacrificia &̧ ritus & opera ſint mortua hoc deus fęcit ſolo verbo: quia ea tulit & diffiniūit ceſſare. Illi autem quia nolunt. ideo miſſa eſt in eos ira indignationis. Quia infinitis plagi [*so*] puniti ſunt. & traditi in poteſtatem angelorum malorum [*Am Rande links:* Sicut Caro naſcitur ante ſpiritum: quem oportet renaſci. Et myſtica morte occidi carnem primogenitam Sic populus carnalis ante ſpiritualem natus eſt. Et .... ipſum quoque oportuit occidi myſtica morte, vt renaſceretur ſpiritualis. populus. Ergo primogenita ęgypti occiſſa [*so*]. Eſt nil aliud. Niſi: Synagoge populum in litera viuentem ceſſare: Litera enim viuit quam diu obligat Sed occiditur cum iam impleta eſt per Chriſtum vt non obliget. Ideo ... occiſa, occidit omnes qui ej adherent]

Vbi autem Noſt. tranſ. habet. Viam fęcit ſemitę irę ſuę. Heb. Muniūit ſemitam furori ſūo [*Am Rande rechts:* Sed alium intellectum ſecundum noſtrū̄m textum Vide in ſer: de 3ª feria paſche. Stetit Iheſus in medio eorum ꝛc] Cuius ſenſus videtur Quia roborauit & ſtabiliter eos punit ſine ceſſatione, non tranſeunter ſicut pios. Sed repetitis vicibus. Sicut via ſolet fieri non vno tranſitu. Sed aſſiduis veſtigijs. Ita Aſſiduis veſtigijs, & indicijs ire dej: quę in illis videmus, iam velut viam fecit & viam tritam & valde roboratam   Igitur Semita irę dej. Eſt indiciūm & opus ire diūine quod in illis apparet nobis & illis. Huic autem ſemite. fecit viam (.1. aſſiduationem & perpetūitatem tritamque continuitatem   Semite enim dej: Sunt opera dej. Semita autem ire. dej. Sunt opera punitionis & vindictę dej.   Sic per prophetam minatur   Igitur perfecta ira & perſeuerans iſto verbo deſcribitur

Item Vbi noſtra tranſlat. habet. primitias omnis laboris eorum. Heb. principium partus eorum: & hoc idem quod primogenitum eſt. Quia eſt repetitio ejuſdem. Noſtra tamen magis expreſſe dicit. Scilicet Quod opera legis deus occiderit que erant primogenita ante opera gratię. per que occidit & reprobauit illa: Vt iam talia opera non ſint viua Sed mortua & mortifera. Qūę

& Iure: potius labor quam opus dicuntur. Quia grauia erant opera legis & laboriofa Vnde in confeffionem Huius occifionis deus reqũirit fibi offerri omnia primogenita (.1. mactari & crucifigi. omnia opera carnis. & precio redimi.) primogenitum autem afini. oue redimendum vel occidendum Quia opera accidię: Vel recuperanda Vel omnino per confeffionem abolenda. Sed Hęc alia eft allegoria. quam ad propofitum fit Scilicet de primogenitis in fpiritu & viuificis. Nos autem Nunc de carnalibus: que per mactationem, non per redemptionem offerenda funt Sic enim primogenitum afini Eft fegne propofitum nouę vitę: quod Deus reprobat vel mutandum precipit. Quia vegetum & feruidum. totumque colericum & fanguineum requirit cor inchoantis nouam vitam

Blatt 141ª: Iumenta in morte conclufit. Qũid hoc? forte & ipfosmet. dicit Quia Homo carnalis Iumentum dicitur maxime propter corpus. Et Mira locutio. in morte conclufit. quafi quid viũũm fit & permanens: id quod occifum eft quia concludi non poteft. quod non eft. Iterum igitur Hoc argumentum eft quod Spiritu loquatur de figura in Iudęis impleta: Sic enim Iudęi vere Iumenta, conclufi funt in morte, in litera, in mortua fynagoga & exire non poffunt, Ideo enim quia Iumenta funt: fpiritualia fapere nefciunt Quod fi fpiritum fapere nequeunt, profecto nec viuere poffunt: Spiritus enim viuificat. Caro autem non prodeft quicquam. Illi autem caro funt & carnem fapiunt & ideo fũo vicio: Iumenta eorum in morte conclufit: quod ex precedente velut exponitur. Et non pepercit a morte animarum eorum

Immiffiones per angelos malos. Ira & indignatio Hic pro ea videtur accipi: qua ipfi inflammantur Vt fit ordo & fenfus verborum.

Mifit in eos iram indignationis (.1. plagas eas quibus non in benignitate Sed in feueritate eos percutit.). Effectus enim dei punitiũi funt ira eius. Non ipfe in fe Quam inquam iram indignationis feu effectus irę dej dico & appello. iram & indignationem & tribulationem que in eis & animis eorum eft. q. d Ira illa dupliciter fe habet. Vnomodo Eft ira dei tanquam illata

qua facit eos irafci & indignari. Aliomodo Quia ipfi per eam irafcuntur: Sic enim Ira eorum & Zelus quo ardent vel demonum in illos operantur. eft ira dej. (.1. effectus irę dej eis.) immiffa ficut Apoftolus ait Ro. 10. dedit eis fpiritum compunctionis. Et iterum prouocabo eos in gente ftulta

primum eft Ira qua contra fideles in vindictam exarferunt. Quam cum non poffent pro libito exercere Secundo indignationem tamen in corde habũerunt. Eft enim Indignatio tantummodo anime. Ira autem etiam operis & verbi vel figni.

3° fequitur tribulatio: qua tali furore agitantur dum illam explere non poffunt. Hęc . n . tria fequuntur vtpatet in experientia in omni irato, fi prohibeatur explere iram. Et Quartum non longe aberit. Scilicet Immiffiones per ange: mal. Hoc eft fuggeftiones malos [*so*]: quibus machinentur vel alias nocere, & vindicare, & faltem fefe feparare. Hoc in Iudęis nunc facit odium Chrifti. Quod omnia cogitent [*so*], fingunt, agunt. ne Chriftum confiteantur. vtque vindicent in illum. Talia enim ftudia habet quoque omnis iratus vt facile eft demonftrare. Quia quartum fcilicet maledictiones. blafphemias, detractiones accufationes. Iuftificationes fui. faltem agunt: fi alias nocere non poffunt. per omnia ficut Iudęi faciunt. Hec autem funt Immiffiones diabolorum. qui funt detractores

In tabernaculis Cham. Iudęi amiffo nomine. nunc Cham filij funt Sicut Daniel ad Seniores ait Dani. 13. Semen Canaan & non Iuda & Ezech. 17. [*d. i. 16, 3.*] pater vefter ammorreus & mater veftra Cethea. Ita nunc Iudęi. Quia mores Cham induerunt. nomine quoque eius in fpiritu vocantur a propheta

Blatt 141ᵇ: Si autem ad literam loquendum eft: Mifit deus in ęgyptios iram indignationis fue Quando iram, indignationem, tribulationem & immiffiones demonum in eos mifit. (.1. qua demones actiue. irati, indignati, tribulauerunt & Immiferunt in eos mala

Sed Ecce iam diu Moralia omifimus a prima vfque huc.

Prima ergo eft fanguis pro aqũa. Quando anima quę fibi aqua & pura videbatur in voluptãtibus. agnofcit fe totam effe in peccatis & fanguineam & ideo fe & fua bibere non poteft. Sed

omnino abnegare debet feipfam & omnem carnalem fuum faporem

Secunda eft rana. que funt loquacitates: & vanitates cogitationum inutilium quarum fe plenam effe intelligit ex carne. & abominatur eas. poftquam agnofcit Sic enim edidit terra eorum ranas in penetralibus regum ipforum. Non quod prius non fint in anima: Sed quia tunc quando placent, rane non effe putantur. Donec Dominus faciat eas agnofcere. Deus enim fcit & fcire facit cogitationes hominum quoniam vane funt: .1. rane vaniffima loquacitate in corde tumultuantium.

Tercia. [*Ausgestrichen:* Sciniphes, ante] mufcę [*Ausgestrichen:* & pinulę (?)] Ifte funt dire compunctiones & follicitudines huius vite. Vel fi placet. prima eft contra concupifcentiam carnis Secunda contra concupifcentiam oculorum. 3ª contra fuperbiam vite. Mifere enim velut fpinis & aculeis punguntur, qui mundi ambitionem. diuitias & voluptates fequuntur. Quod non intelligit anima, nifi dominus eas mufcas fecerit (.1. apparere & agnofci dederit

Quarta Grando occidit vineas: quando dura & frigida fit affectio in omne carnis genus voluptatis. vt Caro vinea babylonis: occidatur: iftis duris & frigidis fecundum deum affectibus. Ita & Sycomoros eorum in pruina vel in frigore vt Heb. habet. Que eft

Quinta. Quia Vinea Zodomorum & de fuburbanis Gomorre. Eft vinea carnis que gignit vinum in quo eft luxuria. & ebrietas furiofa concupifcentie fatua autem ficus Eft ftulta fuauitas illius voluptatis huius mundi: omnia Hec frigore fpiritus funt occidenda Nam ficus illa quam ftulta fit. & fatua fuauitas quis numeret? quando pro momentaneo quod delectat. incurritur ęternum quod cruciat. fatua nimis commutatio

Sexta (.que omiffa pro 4 poni debuit.) Eft Herugo. deuorans fructus eorum. Hec eft contritio cordis que rodit opera carnis quecũnque Siue etiam Bruchus dicatur

Septima (que. 5ᵗᵃ. eft) Locufta labores confumit. Eft eiufdem contritionis effectus Nifi quod Bruchus a comedendo. Locufta autem quafi loca Vftulet vel vrat. In quibus perficitur contritio fcilicet vrendo & rodendo. labores (.1. difficilem viam iniquitatis.

per iram & Zelum compunctionis: quorum vnum Intellectui ſcilicet rodere. alterum affectui ſcilicet vrere conuenit. profundius autem Bruchus vaſtat quam locuſta Et ex iſta ratione. Locuſta & Bruchus ſunt animalia munda in lege: quia ſignificant

Blatt 142a: Has bonas & ſalubres animę operationes. Vnde & Iohan. bap. Locuſtas comedebat Et debet noſter cibus eſſe Locũſta. Vt locus noſter in quo nos cum deo. ſponſus cum ſponſa Habitare debet (.1. conſcientia.) Vſtus ſit & abſumptus per Iugem iram compunctionis ſecundum illud ps 4. Iraſcimini & nolite peccare

Octaua. Iumenta occidũntur (.1. membra corporis. qui [*so*] Iũũerunt animam in ſuis peccatis laborare.) grando vt dixi. cęleſtis deſurſum veniens, frigida. & firma inflexibilisque affectio boni.) Vt ps. 147. Mittit Criſtallum ſuam ſicut Buccellas. quia iſtis affectionibũs miro modo paſcitur & pingueſcit anima

Nona Et poſſeſſionem eorum igni. Hic eſt ignis charitatis: qui occupat omnia que ſunt in homine & ſibi ſũbdit

Decima Mittit in eos (.1. Impios vt perfecte Iuſtificet.) iram indignationis ſuę. ſcilicet intentionaliter (.1. agnoſcere facit futuras miſerias cum demonibus: Quia recte mittere dicitur. quorum cognitionem mittit. licet ipſe nondum miſerit: Sic enim Chriſtus fuit occiſus ab origine mundi (.1. preſcitus & agnitus occidi Ita iſte modus frequens eſt in Scrip. Sic nunc mittit deus (.1. mittit agnitionem & reuelat illis iram indignationis vt fugiant. Et per has minas & terrorem confirmat & perficit omnia precedentia

Quia

primo facit viam ſemite ire ſuę (.1. roborat & perſeuerantem per hoc efficit penitentiam pro peccatis in ſuis ſanctis. Timor .n. futuri Iudicij. facilia facit. que etiam impoſſibilia videntur

Secundo Non parcit a morte (.1. facit vt illi nihil parcant ſibi in odiendo animam ſuam & perdendo illam in hoc mundo

Tercio. Iumenta non tantum occidit Sed etiam in morte concludit. Quia facit vt membra mortificata, rurſum non relaxent in peccata Sed perpetuo maneant crucifixa & concluſa in morte ſalutari Et ita tandem

Quarto occidit omne primogenitum in terra ęgypti (.1. vt

nec veniale peccatum relinquant de veteri vita. Et propter ifta 4or. dicit. Iram & indignationem & tribulationem & Immiffiones per angelos malos. Ira fcilicet qua perficit contritionem, [*Am Rande links:* Viam femitę irę fuę] Indignatio qua non parcit a morte animarum. Tribulationem qua concludit in morte Iumenta: Quia tribulatio maxime cohibet peccata. Immiffiones autem per Ange quia fic occidit omne primoge

Vltimo notandum.

Quod ficut ifte plage primo funt expofite allegorice in malum: Secundo moraliter in bonum, Ita conuerfo modo, poffunt de Ecclefia allegorice exponi in bonum Et de anima peccatrice moraliter in malum. vt facile ex dictis applicari poteft

Quorum ratio eft. Quia omnia illa verba. poffunt accipi in bono & malo: fcilicet pro fpiritu Vel pro carne. vt Vinea bona & mala. Bona deftruitur in malis: Mala deftruitur in bonis frigus bonum & malum

Blatt 142b: Et abftúlit ficut oues populum fũũm: & perdũxit eos tanquam gregem in deferto Qũi ergo oũis non eft: populus eiũs non eft. Et qũi in communione non eft: in populo eius non eft: Qũia tanquam gregem perdũcit eos. non difperfos in diuerfa Abftulit autem fcilicet Inũitis illis qui eos tenuerant lupi rapaces

Et Deduxit eos in fpe: & non timuerunt: & inimicos eorum operũit mare: Sicut illi in deferto adhuc femper in fpe dedũcebantur quia nondum adepti fũere terram in re Ita & nos adhuc femper in fpe dedũcimur in hoc deferto Sed longe differũnt. fpes illorum & noftra, timor illorum & nofter. ficut & omnia alia fcilicet defertum, mare Defertum enim eft Mundus abrenunciatus: nobis fcilicet defertum Sed non fuis amatoribus: Et hoc inde, quia mare (.1. mundus ficcatus & defertus factus eft per abrenunciationem: Quare illi fperauerunt temporalia, nos fpiritualia: Illi non timuerunt Hoftes corporales quia fub-

mersi erant, Nos Spirituales scilicet peccata & demones in baptismo submersos

Et induxit eos in montem sanctificationis suę: montem quem acquisiuit dextera eius, Sic Isaie. 2. Venite ascendamus ad montem domini & dei Iacob Hec est Ecclesia. que est vera sanctificatio (.1. templum mysticum dej.) quem dextera .1. filius dej acquisiuit: inde nos populus acquisitionis dicimur. 1. pet. 2.

Et Eiecit a facie eorum gentes: Et sorte diũisit eis terram in funiculo distributionis. Hoc maxime Iudęos respicit: qui semen & populus Canaan facti occupauerunt terram lacte & melle fluentem (.1. diuinam Scripturam.) a qua eiecti sunt. Et illa diuisa est & distributa fidelibus. secundum mensuram donationis Christi vt ait apostolus. Quia vnicũique datur manifestatio spiritus in Scrip. ad vtilitatem.

funiculũs ergo iste. Est mensura donorum & gratiarum dej: secundum quem distribuit dominus intellectum fidelibus Sicut vult, non sicut nos volumus. Quia autem plus sunt capaces plus illis datur, sicut filijs Ephraim: quos Iussit Iosue. Syluas succidere & purgare loca Hoc est studiosis. prophetarum & obscurorum mysteriorum libros euoluere. Sed quia scientia Inflat Ideoque & tales filii Ephraim tumidi & superbi sunt

Sic ps. 15. funes ceciderunt mihi in preclaris (.1. Mensura donorum meorum sorte contigerunt Spiritualiter fidelibus. Etenim hereditas mea preclara est mihi

Eodem modo & terra (.1. anime fideles per omnes gentes, diuise sunt in duodecim apostolos secundum dona dei

Et habitare fęcit in tabernaculis eorum tribus Israel, Hęc sunt pulchra tabernacula Iacob (.1. Libri prophetarum & Scriptura Sancta vts In quibus verus Israel habitat nunc
deinde vt circa textum dixi: Sunt corpora vel vrbes vel anime: in quibus demones & vitia regnabant: Nunc in illis apostoli & Sancti habitant

Et Tentauerunt ꝛc. Hoc primum Iudej, deinde nostri Heretici: facti sunt arcus prauus Intendentes sese in malum sensum, & detrahentes veritati eamque sagittis suis oppugnantes. audaciter

& temerarie: Immo & illis qui veritati adherent Sicut Arriani & alij heretici

Blatt 143ᵃ: Quę autem ſequuntur plagę: Sicut ſynagoge contigerunt ſic & Hereticis: immo fidelibus per hereticos ſeductis & occiſis & vexatis: Quia in gladio (.verbo eorum maligno.) ceciderunt & non ſunt lamentati

Et Excitatus eſt tanquam dormiens dominus: tanquam potens crapulatus a vino Dominus enim Iheſus Chriſtus: dormiuit in ſepulchro & excitatus reſurrexit: Et quia fuit ebrius calice paſſionis exhauſto: vinum enim bibit in paſſione ſua, vſque ad omnimodam ebrietatem & exceſſum nimium. Sed Digeſto iſto vino. quod eum infirmauerat. iam potens ſurrexit. [*Ausgestrichen:* Et inimi]

Et inimicos ſúos percuſſit in poſteriora: opprobrium ſempiternũm dedit illis Hij ſunt Scribe & legiſperiti cum ſuis. veri philiſtei: Qui tempore Chriſti populum fidelem oppreſſerant & falſis doctrinis ſeduxerant & occiderant. Inſuper & ipſam arcam .1. Corpũs Chriſti captiuauerant & occiderant, que fuit tunc tradita in manus inimici Vel Arca Eſt Scriptura ſancta in vero ſũo intellectu: [quam ſicut Chriſtum in corpore ita in verbis eius crucifixerunt *am Rande rechts.*] quam ponunt Iuxta idolum ſuum dagon (.1. torquent eam ad ſuum ſenſum, cũm ſuum ſenſum potius ad illam torquere deberent. Sed arca facit dagon preciſis manibus. capite & pedibus truncum: Quia vident quod ſuus ſenſũs: nec opera nec verba, nec vllum vitę ſenſum habet. De quo alias.

percuſſit igitur eos in poſteriora dominus. Quando in temporalibus eos afflixit: & fecit ſperare in illis, que tamen velut ſtercora reputanda docet Apoſtolus. Sane. poſteriora in ſpiritu ſunt. ipſum corpus: Sicut anteriora: ipſe animę. Vnde ad Moſen: poſteriora mea videbis. S e c u n d o ſ u n t ipſa temporalia ad quę verſatur poſterius noſtrum ſcilicet corpus & anteriora ſcilicet ipſa ęterna ad quę verſatur anteriũs noſtrum ſcilicet Spiritus Sed Hoc loco videtur expreſſius quid ſignificari. Quod extales illorum .1. intima viſcera eorum prominent per poſteriora Quia aliud eſt. poſteriora & nates. In quibus ſedetur Et labor

eſt ante me illud cognoſcere. An forte Quia Iudęis nulla certa ſedes eſt in mundo? agitantur enim vagi per diuerſa loca.

Sed quia Hęc ſunt inhoneſta noſtra, que ſolemus occũltare. Ideo videtur Quod ſignificet Iudeorum malitiam & perfidiam quam in Chriſtum exercuerunt. effũſam per totum mundum. cum dolore illorum & indignatione. Ita vt ſint in opprobrio per illud opus omnibus gentibus & inexcuſabiles. faciunt tamen ſibi ſedes pelliceas (.1. conſolationem de paterna carnali propagine [*Am Rande rechts:* Vel de literali ſenſu Scripture] in qua requieſcunt, ſedent & nituntur & ita ſe adhuc excuſant. licet factum omnibus palam negare nequeant. Quoniam prominent extales eorum (.1. intima ſui cordis & deſyderia contra Chriſtum adhuc oſtendunt: per quę tunc ſtercus ſuum effuderunt. Ergo prominere extales: Eſt apparere voluntatem nocendi & malefaciendi, cum non poſſint feces malorum euomere in illum

Quod autem quinque Anos aureos & mures offerunt deo iſti quem non colunt. Eſt quod de ſeipſis Cenſum ſoluunt Ceſari Chriſtiano. Vel adhuc me latet myſterium

Vel poſteriora eorum ſunt fama illorum operum: que putreſcit & fetet iam per totum mundum reuelante euangelio Et extales eorum. Quia Euangelium etiam intima cordis eorum mala pandit: quales erant intus Et Hoc eſt opprobrium illorum ſempiternum

Blatt 143b: Et edificauit ſicut vnicornium ſanctificiũm ſuum In terra, quam fundauit in ſęcula. Solinus Atrociſſimum Eſt Monoceros monſtrum, mugitu horrido, eqũino corpore, Elephanti pedibus, cauda ſuilla, capite ceruino. Cornu in media eius fronte protenditur, ſplendore mirifico, ad longitudinem pedum quattuor. ita acutum, vt quod impetat, facile ictu eius perforetur. Viũũs non venit in hominum poteſtatem. Et interimi quidem poteſt, capi non poteſt. Hęc ille

1 Ita Eccleſia & populus Chriſti: omnisque eius fidelis: interfici poteſt: capi non poteſt vt captiuet ſe in legem & voluntatem hominum & mundi. Quare Hoc ſanctuarium eſt ſimile vnicorni in hac proprietate: 2° [*Am Rande rechts, aber weiter herunter:* 2] Quoniam cornu illud eſt verbum eius euangelicum

quod tam eſt acũtum, vt omne durum cor & peccatum perforare poſſit: Nihil enim verbo dei acutius & ſubtilius: quia ſecundum Apoſtolum [*Hebr. 4, 12.*] Viuus eſt ſermo dej penetrabilior omni gladio ancipiti 3° [*Am Rande rechts: .3*] Nigrum eſt hoc cornu, ſecundum plinium & tamen mirifice ſplendet Quia verbum dei. nullius quidem ſpeciej hominibus apparet & abominabile eſt. nec ſuaue. Sed potius ſtultitia videtur. ipſis autem ſanctis eſt virtus & ſapientia Dej 4to [*Am Rande rechts: 4*] Quia Inũictum & inflexibile: Quia non in Diſpenſationem laxari poteſt. & reſolũi. 5to longitudo duorum cubitorum: hęc ſunt duo teſtamenta: per quę hoc verbum diſtenſũm eſt. Vel quattuor pedum. quę ſunt 4^or^ euangelia in illis enim omnis Scriptura eſt & illa in omni Scriptura Ita

Sane & cęterorum animaliũm cornua, aſpera ſũnt & horrida. eodem myſterio Quia verbum dej aſperum & durum apparet.

poteſt etiam literalius dici Quia ad formam templi Salomonis ludit: Quę erat ſicut Turris quadrata. ac ſic velut cornu in altum erecta quia. 20. cubitis. lata. 60. vero cubitis longa. & .120. alta. 2 paralip. 3. Et licet nondum fuerit ędificatum tamen in viſione prophetica precognitum eſt